

SMART

E-ISSN:2630-631X

International

Social

Mentality And

Researcher

Thinkers Journal

Vol: 8 Issue: 60 JUNE

Editor

Prof.Dr. E.Muge CETINER

2022

COMMUNICATION

www.smartofjournal.com

editorsmartjournal@gmail.com

FROM THE EDITOR / EDİTORDEN / ОТ РЕДАКТОРА

English

JOURNAL of SOCIAL MENTALITY AND RESEARCHER THINKERS JOURNAL (SMARTJOURNAL) journal began its publication in 2015. SMARTJOURNAL is an international, refereed fervent and online journal, that publishes academic studies in the field of social sciences.

We would like to thank you for your support to our advisory board, editorial board and arbitration board. We are also grateful to the scientists who share your study with us.

We are aware of the fact that we will be guided by stronger steps in the field of social sciences with the support you will give us in the future. For this reason, we are honored to see you in our broadcast, consultation or referee boards.

We would like to thank you for all the support you give in this way we are trying to become a social platform, and I offer respects.

Türkçe

JOURNAL of SOCIAL MENTALITY AND RESEARCHER THINKERS JOURNAL (SMARTJOURNAL) dergisi 2015 yılında yayın hayatına başlamıştır. SMARTJOURNAL, sosyal bilimler alanında yapılan akademik çalışmaları yayınlayan uluslararası, hakemli ve e-dergidir.

Şu ana kadar danışma kurulu, yayın kurulu, hakem kurulunda yer alarak bizlere destek veren hocalarımıza teşekkür ederiz. Ayrıca çalışmalarınız bizlerle paylaşan bilim insanlarına da minnettarız.

Bundan sonraki zamanlarda da bizlere vereceğiniz destek ile sosyal bilimler alanında daha güçlü adımlarla yol alacağımızın farkındayız. Bu nedenle sizleri yayın kurulumuz, danışma kurulumuz veya hakem kurullarımızda görmekten onur duyarız.

Sosyal bir platform haline gelmeye çalıştığımız bu yolda vereceğiniz her türlü destekten dolayı teşekkür eder, saygılar sunarım.

Русский

Журнал «ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНОЙ ПСИХИАТРИИ И ИССЛЕДОВАТЕЛЕЙ» (SMARTJOURNAL) начал свою публикацию в 2015 году. SMARTJOURNAL - это международный, справедливый и электронный журнал, который публикует научные исследования в области социальных наук.

Мы хотели бы поблагодарить вас за поддержку нашего консультативного совета, редакционной коллегии и арбитражного совета. Мы также благодарны ученым, которые разделяют вашу работу с нами.

Мы осознаем тот факт, что мы будем руководствоваться более сильными шагами в социальных науках с той поддержкой, которую вы нам дадите в будущем. По этой причине мы гордимся тем, что видим вас в наших вещательных, консультационных или судебных советах.

Мы хотели бы поблагодарить вас за всю поддержку, которую вы даете таким образом, мы пытаемся стать социальной платформой, и я предлагаю уважение. Мы хотели бы поблагодарить вас за всю поддержку, которую вы даете таким образом, мы пытаемся стать социальной платформой, и я предлагаю уважение.

Prof. Dr. E.Müge ÇETİNER

GENERIC PAGE / JENERİK / ОБЩАЯ СТРАНИЦА**JOURNAL ADMINISTRATION / DERGI YÖNETİMİ / УПРАВЛЕНИЕ ЖУРНАЛА**

Editor / Editör/Редактор		
Prof. Dr. E.Müge ÇETİNER	Istanbul Kultur University, Istanbul/Turkey	
Editör Yardımcısı / Editor Assistant/ Помощник редактора		
Assoc. Prof. Dr. Ekaterina YAGAFOVA	Samara State Academy of Social Sciences and Humanities	
Disciplines Editor / Disiplin Editörleri / Редактор дисциплин		
Prof. Dr. Shpresa HOXHA	Labour Economics	Prishtina University
Prof. Dr. Jean-Marc TROUILLE	Economics	Bradford University
Prof. Dr. Mustafa TALAS	Sociology	Omer Halisdemir Un.
Prof. Dr. Nauşabayeva HEKİMOĞLU	International Relations	Bitlis Eren University
Prof. Dr. Fatos UKAJ	Econometrics	Prishtina University
Prof. Dr. Dharm BHAWUK	Community Psychology	Hawaii University
Prof. Dr. Mieczysław W. SOCHA	International Advisory Board	Warsaw University
Prof. Dr. Ramazan ERDEM	Healthcare Management	Suleyman Demirel Un.
Prof. Dr. Sabahat GOK	Business Management	Pamukkale University
Prof. Dr. Abdikalık KUNİMİJAN	Pedagogy	Kazakh State University
Prof. Dr. Fikret SOYER	Sports Science	Sakarya University
Prof. Dr. Namık Kemal ŞAHBAZ	Science Education	Mersin University
Prof. Dr. Beyhan ZABUN	Philosophy	Gazi University
Prof. Dr. H.Secil FETTAHLIOĞLU	Marketing	Kahramanmaraş S.I.U.
Foreign Language Linguist/Yabancı Dil Uzmanı/ Иностраннный язык Лингвист		
Dr. Anna KAMINSKI	Vladivostok State University	
Dr. ZHI Huan Menc Huang	Minzu University of China	
Index Supervisor / İndeks Sorumlusu/ Супервизор индекса		
Tatiana KORLOVA		

ADVISORY BOARD / DANIŞMA KURULU/ КОНСУЛЬТАТИВНАЯ КОЛЛЕГИЯ

Dr. Abdimanap ZHOLDASBEKOV	M. Auezov South Kazakhstan State University
Dr. Abdulhamit ŞUAYB	El Ezher University
Dr. Ablimanat ZHOLDASBEKOV	H. Ahmet Yesevi International Kazakh-Turk University
Dr. Afaq SADIKOVA	Baku State University
Dr. Aizhan BAİMUKHAMEDOVA	Eurasian Research Institute
Dr. Akhan BİZHANOV	Institute of Philosophy, Political Science And Religion Studies
Dr. Altaiy ORAZBAYEVA	Kazakhstan Branch of the Moscow State University
Dr. Alia R. MASALİMOVA	Al - Farabi Kazak National University
Dr. A.S. KİSTAUBAYEVA	Al - Farabi Kazak National University
Dr. Abdikalık KUNİMİJAN	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Alla A. TIMOFEVA	Vladivostok State University of Economics
Dr. Amanbay MOLDİBAEV	Taraz State Pedagogical University
Dr. Anatoliy LOGİNOV	Ukraine Shevchenko Lugan National University
Dr. Ansi Rezeda SAFİULLİNA	Bulgarian Islamic Academy, Kazan Federal University
Dr. A.S. KİDIRŞAYEV	Western Kazakhstan State University
Dr. Ayslu B. SARSEKENOVA	Orleu National Development Institute
Dr. Badriddin MAKSUDOV	Tajik National University
Dr. Bahit KULBAEVA	S.Baybesev Aktobe University
Dr. Bakit OSPANOVA	H. Ahmet Yesevi International Kazakh-Turk University
Dr. Bibiziya KALSHABAYEVA	Al-Farabi Kazakh National University
Dr. Botagul TURGUNBAEVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Cynthia CORREA	Sao Paulo University
Dr. Dinarakhan TURSUNALİEVA	Rasulbekov Kyrgyz University of Economics
Dr. Elena Belik VENİAMİNOVNA	Vladivostok State University of Economics
Dr. Fujimaki HARUYUKI	Tottori University
Dr. Gulşat ŞUGAYEVA	Dosmukhamedov Atyrau State University
Dr. Hasan KAYA	Erciyes University
Dr. Jenishbek DUYSHEYEV	Toktomamatov International University
Dr. Jun NAGAYASU	Tohoku University
Dr. Kalemkas KALİBAEVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Karligash BAYTANASOVA	Al - Farabi Kazak National University
Dr. Latkin A. PAVLOVIC	Vladivostok State University of Economics
Dr. Mahabbat OSPANBAEVA	Taraz State Pedagogical University
Dr. Maha Hamdan ALANAZİ	King Abdulaziz Institute of Technology, Riyadh
Dr. Mahbub Ul ALAM	Bangladesh Islami University
Dr. Maira ESİMBOLOVA	Kazakhstan Narkhoz University
Dr. Maira MURZAHMEDOVA	Al - Farabi Kazak National University
Dr. Maryash KADRALİNOVA	Kostanay College of Social Adaptation
Dr. Merina B. VLADİMIROVNA	Vladivostok State University of Economics
Dr. Mavlyanov ABDİGAPPAR	Kyrgyzstan Elaralık University

Dr. Muhabbat KURBANOVA	Tashkent State University
Dr. Muhammed Asif YOLDAŞ	University of Eurasia
Dr. Muhammad Ismaeel RAMAY	Bahria University
Dr. Nadejda HAN	E.A. Buketov Karaganda State University
Dr. Nina KINDIKOVA	Gorno-Altai State University
Dr. Nobuaki TAKEDA	Sapparo City University
Dr. N.N. KERMANOVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Olga PAVLOVSKAYA	Kuban State Agrarian University
Dr. P.S. PANKOV	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Rövsen MEMMEDOV	Sumgayit State University
Dr. Ramazan KHALIFE	El Ezher University
Dr. Rustem KOZBAGAROV	M. Tınışbayev Kazakh Vehicle and Communication Academy
Dr. Ryo YAMADA	Sapparo City University
Dr. Talantaaly BAKCHİYEY	International Association of Manasologists
Dr. Vera ABRAMENKOVA	Institute of Family and Educational Studies in Russia
Dr. Vlademir VISLIVYI	National Technical University of Ukraine
Dr. Wakako SADAHIRO	Sapparo City University
Dr. Wali RAHMAN	Sarhad University Of Science & Information
Dr. Yang ZİTONG	Wuhan University
Dr. Zaki ALİBAYEV	Bashkir State Pedagogical University
Dr. Zaituna DUDAREVA	Bashkir State University
Dr. Zhazira NURSULTANKYZY	Bolashak University
PUBLICATION BOARD / YAYIN KURULU/ РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ	
Dr. Aiman AKYNBEKOVA	Talas State University
Dr. Ansi Rezeda SAFİULLİNA	Bulgarian Islamic Academy, Kazan Federal University
Dr. Atif Muhammed El EKRET	El Ezher University
Dr. Bazarhan İMANGALİYEVA	K.Zhubanov Aktobe Devlet Bölge Üniversitesi
Dr. Bekzhan B. MEYRBAEV	Al - Farabi Kazak National University
Dr. Dzhakipbek A. ALTAEV	Al - Farabi Kazak National University
Dr. Dmitriy VASILYEV	Russian Academy of Entrepreneurship
Dr. George RUDIC	Montreal Pedagogical Institute
Dr. G.I. ERNAZAROVA	Al - Farabi Kazak National University
Dr. Gulmira ABDİRASULOVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Gulzar İBRAHİMOVA	Baku Eurasian University
Dr. Ghulam DASTGEER	Pakistan Air University
Dr. İsaevna URKİMBAEVA	Abilay Han International Relations University
Dr. K.A.TLEUBERGENOVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Keles Nurmaşulı JAYLIBAY	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Kenes JUSUPOV	M. Tınışbayev Kazakh Vehicle and Communication Academy
Dr. Kenjehan MEDEUBAEVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Kulaş MAMİROVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Maryam ARPENTYEVA	Ugra State University
Dr. Susın Haseneyn El-HUDHUDİ	El Ezher University
Dr. Shigeko KAMISHİMA	Sapparo City University
Dr. Şara MAJİTAYEVA	E.A. Buketov Karaganda Devlet Üniversitesi
Dr. Takashi HASUNI	Sapparo City University
Dr. Tsendiin BATTULGA	Mongolia State University
Dr. T.O. ABİSEVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Tughral YAMİN	Pakistan National University Of Science
Dr. Ulbosın KIYAKBAEVA	Abay Kazak National Pedagogical University
Dr. Usam Faruk İMAM	El Ezher University
Dr. Yoshio KANAZAKI	Tohoku University
Dr. Zia Ur REHMAN	A/P National Defence University
REFeree LIST / HAKEM LİSTESİ / СУДЕЙСКИЙ СПИСОК	
Prof.Dr. Banu BEKÇİ	Recep Tayyip Erdoğan University
Prof.Dr. Kıvanç Halil ARİÇ	Sivas Cumhuriyet University
Prof.Dr. Melis MİNİSKER	Hatay Mustafa Kemal University
Prof.Dr. Namık Kemal ŞAHBAZ	Mersin University
Associate Prof.Dr. Adem BAYAR	Amasya University
Associate Prof.Dr. Erdal TAŞGIN	Selçuk University
Associate Prof.Dr. Hasan BAŞKIRKAN	Mimar Sinan Fine Arts University
Associate Prof.Dr. İsmail GÖKDENİZ	Kırkkale University
Associate Prof.Dr. Mehmet SÜME	Bolu Abant İzzet Baysal University
Associate Prof.Dr. Meziyet Ayşe BALYEMEZ	Mimar Sinan Fine Arts University
Associate Prof.Dr. Neslihan USTA	Bartın University
Associate Prof.Dr. Zait Burak AKTUĞ	Niğde Ömer Halisdemir University
Associate Prof.Dr. Zeliha KAYAHAN	Ankara Hacı Bayram Veli University
Assistant Prof.Dr. Abdullah Oktay DÜNDAR	Necmettin Erbakan University
Assistant Prof.Dr. Ahmet TURGUT	Aksaray University
Assistant Prof.Dr. Birol TEKİN	Amasya University
Assistant Prof.Dr. Coşkun DİKBİYİK	Tekirdağ Namık Kemal University
Assistant Prof.Dr. Fatih YAMAN	İstanbul Medeniyet University
Assistant Prof.Dr. Kıymet Pınar AYDEMİR	Bolu Abant İzzet Baysal University
Assistant Prof.Dr. Mehmet ETLİOĞLU	Ostim Teknik University

Lecturer Dr. Ethem MERDAN	Kırşehir Ahi Evran university
Lecturer Dr. Hüseyin DOĞAN	Bitlis Eren University
Reserach Asssit.Dr. Dr. Elif KOÇ	Bandırma Onyedü Eylül University
Reserach Asssit.Dr. Kamuran KARABALIK	Zonguldak Bülent Ecevit University
Reserach Asssit.Dr. Sait Burak YILMAZ	Kafkas University
INDEXED / İNDEKSLER / ИНДЕКСИРОВАННЫЙ	
	Internation Scientific Indexing (ISI)
	International Index Copernicus
	Google Scholar (Academic Google)
	SOBIAD Atf Dizini
	Scientific Indexing Services (SIS)
	Eurasian Scientific Journal Index (ESJI)
	Cite Factor Academic Scientific Journals
	ResearchBible (Academic Resource Index)
	Directory of Research Journals Indexing (DRJI)
	Root Society for Indexing and Impact Factor Service
	I2OR Indexing Services & Evaluation of Publication Impact Factor (PIF)
	Cosmos Impact Factor
	General Impact Factor
	Active Search Results Engineer (ASR)
	infoBase index
	Scientific World Index (SCIWIN)
	Directory of Indexing and Impact Fact (DIIF)
	Society of Economics and Development
	Social Science Research Network (SSRN)
	Science Library Index
	Sysyematic Impact Factor (SIF)
	ISSUU Journal Listings
	OCLC WorldCat

CONTENTS / İÇİNDEKİLER / СОДЕРЖАНИЕ**Çiğdem BOĞENÇ & Narmin AHGAYEVA**

Role Of Heritage In The Sustainable Development Of Historical Cities - Modern Approach In The Context Of Baku City **962-969**

İbrahim BOZACI

An Investigation Of The Effect Of Gift Satisfaction And Causality Perceptions On The Customer Intention To Prefer The Business: A Research In Kırıkkale **970-976**
Hediye Memnuniyeti Ve Nedensellik Algılamalarının Müşterinin İşletmeyi Tercih Niyetine Etkisinin İncelenmesi: Kırıkkale’de Bir Araştırma

Gökben GİDEMEN & Alparslan ATEŞ

Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Üzerinde Türkiye Ve Mısır İlişkilerinin Etkisi **977-987**
The Effect Of Turkey And Egypt Relations On The Eastern Mediterranean Maritime Jurisdictions

Emine DURAN

Covid-19 Döneminde Üniversite Öğrencilerinin Oyun Bağımlılığı, Kişilik Özellikleri Ve Stresle Başa Çıkma Tarzları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi **988-994**
Investigation Of The Relationship Between University Students' Game Addiction, Personal Characteristics, And Stress Management During The Covid-19 Period

Birsel SAĞIROĞLU

Tevfik Fikret’in “Saadet Ülkesi”Nde Metaforik Unsurlar **995-1001**
Metaphoric Elements In The “Saadet Ülkesi” Of Tevfik Fikret

Filiz KUTLUAY TUTAR; Erdiñç TUTAR & Yasin SEVER

Sürdürülebilir Yerel Ekonomik Kalkınmada Kent Konseylerinin Rolü: Şanlıurfa Uygulaması **1002-1013**
The Role Of City Councils In Sustainable Local Economic Development: Şanlıurfa Application

Muammer YILMAZ

Kelime Tekrar Tekniğinin İlkokul 3. Sınıf öğrencilerinin Okuma Güçlüklerini Gidermeye Etkisi **1014-1022**
The Effect of Word Drill Technique on Improving Primary School 3rd Grade Students’ Reading Difficulties

Yeşim ZÜMRÜT

Çağdaş Seramik Alanında İnsan ve Doğa Süreçli Bir İfade: Çiçek Teması **1023-1047**
An Expression with Human and Nature Process in Contemporary Ceramics: Flower Theme

Belgin BAĞRIACIK; Ezgi DELİCE; Zeynep Naz ORUÇ & Adem YÜZGEÇ

Lise Öğrencilerinde Sosyal Dışlanma Ve İnternet Bağımlılığının Çeşitli Değişkenlerle İncelenmesi **1048-1059**
Investigation of Social Exclusion and Internet Addiction in High School Students with Various Variables

Muhsin ÇINAR; Serkan İBİŞ & Murat ERDOĞDU

Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Okullarda Görev Yapan Öğretmenlerin Örgütsel Güven Algılarının İncelenmesi **1060-1065**
Examination Of Organizational Trust Perceptions Of Teachers Working In Schools Of The Ministry Of National Education

İsmail BEÇEK & Erdoğan BOZKURT

Kariyer Psikolojik Danışmanlığı Alanında Üniversite Öğrencilerine Yönelik Yürütülen Deneysel Çalışmaların İncelenmesi **1066-1073**
Investigation of Experimental Studies on University Students in the Career Psychological Counseling

Okan BOYDAŞ & Gülin YILDIRIM

Jan Van Eyck, Diego Velazquez Ve Eduoard Manet’nin Eserlerinde Ayna Kullanımına Dair Bir İnceleme **1074-1081**
A Review On The Use Of Mirror In The Works Of Jan Van Eyck, Diego Velazquez And Eduoard Manet

Sabit GENÇ

20. Yüzyıl Başlarında Amasya Sancağında Tarım ve Hayvancılık Sektöründeki Üretim ve Fiyatlar **1082-1097**
Production and Prices in Agriculture and Livestock Sector in Amasya Sanjak at the Beginning of the 20th Century

Ensar YILMAZ

1980’li Yıllarda Türkiye’nin Demografik Yapısında Öne Çıkan Bazı Özellikler **1098-1103**
Some Characteristics Coming To The Fore In Turkey’s Demographic Structure In The 1980s

Numan Kara SOLMAZ

Eğitim Öğretim Hizmetlerinde Tükenmişlik Konulu Doktora Tezlerinin Sistematik Yaklaşımla Derlenmesi **1104-1110**
Compilation of Doctoral Theses on Burnout in Educational Services with a Systematic Approach

Kübra ARSLAN & Hande ŞAHİN

Ortaokul Öğrencilerinin Toplumsal Değer Algılarının Yaşlılara Yönelik Tutumlarına Etkisi **1111-1119**
The Effect Of Secondary School Students’ Social Value Perceptions On Attitudes Toward Elderly

Deniz KOYUNCUOĞLU

Tıbbi Tanıtım ve Pazarlamada Omni-Channel Yaklaşımı ve Uygulamaları
Omni-Channel Approach and Applications in Medical Promotion and Marketing

1120-1126

Merve GÜREK & Büşra KIRAN AKÇA

İlköğretim Çağında Sosyal ve Duygusal Öğrenme Becerilerinin Gelişiminde Okulların Rolü
The Role of Schools in the Development of Social and Emotional Learning Skills in the Primary Education Age

1127-1132

Mehmet YILDIRIM & Gülşah SEDEF

Spor Yapan Ve Yapmayan Lise Öğrencilerinin Benlik Saygısı Düzeylerinin İncelenmesi
Examination Of The Self-Esteem Levels Of High School Students Who Do And Do Not Do Sports

1133-1141

Ayman KARA

Fransız Devrimi Sonrası Fransa'da Siyasal Rejim Değişimleri Ve Meşruiyet Algısının Dönüşümü
Political Regime Changes And Transformation Of Perception Of Legitimacy In Post-Revolutionary France

1142-1151

Yakup Sinan AKYOL & Hüdaverdi MAMAK

Covid-19 Pandemisi Sürecindeki Eğitimcilerin Dijital Bağlılık ve Fiziksel Aktivite Düzeylerinin İncelenmesi
Study of Digital Connectivity and Physical Activity Levels of Educators During the Covid-19 Pandemic

1152-1159

Abdulrahman KASEMMOHAMAD

مفهوم الميزان الصرفي ومقارنته بمنهج الوحدة العملية

The Concept Of The Morphological Balance And Its Comparison With The Practical Unit Approach
Morfolojik Dengesi Kavramı Ve Pratik Birim Yaklaşımıyla Karşılaştırılması

1160-1165

e-ISSN: 2630-631X

Article Type
Research ArticleSubject Area
City and Region PlanningVol: 8 Issue: 60
Year: 2022 JUNE
Pp: 962-969Arrival
30 March 2022
Published
30 June 2022
Article ID 62729Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29228/smrj.62729>

How to Cite This Article
Bogenc, Ç. & Ahgayeva, N. (2022). "Role Of Heritage In The Sustainable Development Of Historical Cities - Modern Approach In The Context Of Baku City", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 8(60): 962-969

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Role Of Heritage In The Sustainable Development Of Historical Cities - Modern Approach In The Context Of Baku City

Çiğdem BOĞENÇ¹ Narmin AHGAYEVA² ¹ Assistant Prof.Dr., Karabük University, Basak Cengiz Faculty Of Architecture, Department Of Landscape Architecture, Karabük, Turkey² Associate. Prof.Dr., Karabük University, Basak Cengiz Faculty Of Architecture, Department Of Landscape Architecture, Karabük, Turkey

ABSTRACT

The paper is dedicated to study of the problems of development of historically established cities, and also interconnections and demonstration through the reconstruction and restoration of historical monuments in Azerbaijan by means of an example of Baku. The approach with a focus on the historical urban landscapes is not be restricted to preservation of physical environment, but is concentrated on the entirety of human habitat in all its tangible and intangible manifestations. It is focused on increase of stability improvement of the planning and development of the events with respect to existing built-up environment, intangible heritage, cultural diversity, social economic and ecological factors, and also the values of local communities. There are considered the principles of formation of historical cities. The influence of the architectural environment, and also formation and development of the architectural ensembles is indicated. The connection between the permanence of the architectural character of the city and historical monuments was established.

Cities are dynamic structures. Not a single 'historical' city in the world retained its 'original' uniqueness: the concept itself is like an elusive goal designed to change with society. In order to preserve historic urban landscapes, it is necessary to create strategic and dynamic partnerships between various members of town living, primarily between city governments and developers and entrepreneurs working in it. Different approaches such as economic, ecological, social and cultural ones oriented on the heritage do not conflict, but complement each other and such correlation is critical to their successful realization on a long-term horizon.

Key words: architecture, urban planning, historical city, heritage: restoration

INTRODUCTION

Urban heritage is critical for the present and future of our cities. The tangible and intangible cultural heritage is a source of social cohesion, variety entity, and a vector of creative work, innovations and urban renewal. The understanding and managing of any historical urban environment contemplates the understanding of the fact that a city is not a static monument or architectural ensemble, but lives under the influence of dynamic forces in economic, social and cultural spheres, which formed and have been continuing to transform its image. In this article, it is marked that the historical context and modern development can interact and strengthen the role and significance of each other.

UNESCO stands for holistic approach to the management of historical urban landscapes, which joins the goals of preservation of the urban heritage and social economic development. In the framework of this method, the urban heritage is considered in the context of social, cultural and economic resource for urban development. The recommendation on historical urban landscapes was accepted on November 10, 2011 by the general conference of UNESCO. The approach oriented on historical urban landscapes is not limited with preservation of physical environment, but is considered on all human habitat complex in all its tangible and intangible aspects. It is directed on stability improvement of the planning and development of the events with respect to the current built-up environment, intangible heritage, cultural diversity, social, economic, and ecological factors, and also the local community values. The approach oriented on the historical urban landscapes implicates and defines the city as a dynamic in time and space system, which numerous population groups left their mark in, and continue to exert their influence today.

MAJOR PREMISES OF CONCEPTUAL DESIGN OF A HISTORICAL CITY

After studying of examples of the unique monuments protection, we will face the mass protected old buildings. In these cases, their inclusion into the city structure assumes the precedence. If a piece of architecture is of great value, the surrounding buildings are no less important for the overall impact on

observer. Not without reason it is said that the urban planning is a team building. In a human collective, one single person can violate the agreement reached. Therefore, certain rules, agreements, contacts, regulating consent and communication are necessary.¹

How did city planners manage to create orderly beautiful images of cities? It is possible indeed, that it will be possible to approach the disclosure of certain patterns applicable at the present stage on their examples.

Observing certain proportions and scales, we have the right to set our own tasks, based on the experience of history. Admiring the beauty of ancient buildings, we sometimes forget that the fortress walls crowded houses, created extremely unsanitary conditions, gave rise to monstrous epidemics and early deaths of citizens. Despite this - what a splendor of fine art! Solving functional problems, the old cities were also distinguished by the presence of ordered structures and high aesthetics of the image.

The main tasks of the monuments preservation are most commonly the restoration of the monument itself or in reconstruction of the buildings surrounding the monument. These are everyday tasks that builders face, because every time a new building somehow correlates with the elements of the environment.²

Pic.1 Nizami Street (Baku, Azerbaijan)

The image of Baku city (Azerbaijan). The restored Nizami Street includes a number of equable three- and four-storied residential houses constructed in approximately 1864. The Street is formed by junction of two streets in 1962: Nizami (the former Shopyy) and Fuzuli (the former Governorate) Streets. All this is in the picture of the first governorate urban development plan of Baku, developed in 1864, and further named as ‘patchworky’, in the framework of which the Street was designed. Primarily it was named ‘Shopyy Street’ as it was located on the extreme edge of the city (in 1860s) and bumped into Shopyy Square, in which there was carried a trade of local and arriving neighbourhood residents.³ The right side of the Street is also built-up mainly with four-storied residential houses with specific overstories on roofs. Consistency of the architectural development is insured by coherence of scales and heights, and also similar structural elements (Pic.1).

The difference is that within care of monuments these common tasks become incomparably higher. Therefore, it is illogical to consider the monument as an isolated body, which should be given signs of respect while simultaneously disrespectful to its neighborhood.

The monument and its surroundings represent a social and planning unity and are equally subject to protection. It is no coincidence that the concept of ‘protection of the ensemble’ is fixed in the innovative legislation of a number of countries. A good example of this is a rule of Bavaria, according to which the protected area also includes the landscape surroundings of monuments.⁴

The ‘protection of the ensemble’ concept indicates that the area of the monument is a part of a city, but care of monuments is a task of urban planning. This implies a number of quite significant conclusions we will review further.

Studying the old urban development plans and manuscripts, we establish that urbanists were worried about completely similar tasks. They, just like us, had to perform new functions in the old city and include new buildings in the old building fund. Those days the old houses were demolished, and on their site new structures

¹ Plotkin K.M., (2011). Modern approaches to restoration of the cultural heritage site of St.Petersburg. Institute for the History of Material Culture Journal RAS, No.2, p. 11-14, St.Petersburg.

² Uchkan Y.O., Uchkan E., (2004). Conservation of Historical Urban Textures and Eskishehir Wood Bazaar Urban Site as an Example for Transportation to the Future. 1. Proceedings Book of From Past to Present International Eskishehir Symposium. 447-461 p., Eskishehir Anadolu Univrsity.

³ Fatullayev Sh., (1986). Urban planning and architecture of Azerbaijan in XIX – the early XX century. Publishing House ‘Stroyizdat’, 456 p., Leningrad.

⁴ Gazzola P., (1978). Conservation and restoration of the monuments and historical buildings. Publishing House ‘Stroyizdat’, 320 p. Moscow.

were erected, made in the shapes of their time. Despite all the changes, urbanists managed to ensure the continuity of relationships in the city and its architectural unity.

It is natural to raise the question: were there any elements that did not lend themselves to obsolescence among the city-forming factors of the old city, and can they be used as auxiliary means in our time?

Abstracting from distinction between historically formed and grew up on clear area city, which is not of particular interest to us in this aspect, we have the right to establish the following principles for the formation of old cities⁵:

- ✓ the urban plan and the placement of the most significant buildings in it is the result of a deeply thought-out use of the topographic situation;
- ✓ transport communications system, usually four-way junction piece, distinguished by simplicity and expediency;
- ✓ the structure of the city was divided into quite visible cells - quarters;
- ✓ the urban space was obviously well organized by visually defined buildings;
- ✓ the planning basis for the building system was land plots, the size and proportions of which depended on the price of the land and the rank of the owner;
- ✓ buildings in the vast majority were unified in relation to the structures used, the shape of the roof and building materials. At the same time, there were enough creative possibilities for diversity in the detailing of buildings.

Reviewing the historical plans and panoramas, we hit on the idea on availability of quite strict regulatory laws of construction at that time, that is completely confirmed in the study of old treatises and prescriptions.

It cannot be doubted that the purity of the ancient urban structures is not accidental.

The variety of architectural forms was also characteristic for the period of feudalism, although building codes were tightened all the time. In the 'Architectural regulations' of Burgdorf city (1717) the following is marked: 'In order for all houses to acquire equal order, they must be built to the same height and covered with the same roof. The fronts (facades) of the houses must be made of brick, however, with equally made cornices, as well as the frames of windows and doors according to a model made and presented by the master builder.'⁶

ARCHITECTURAL SPACE – FORMATION OF IMPACT AND DEVELOPMENT

The regulation and typification of old buildings by no means led to the schematism of their architecture. Redevelopment of the old cities attests to the fact that the definite degree of the normalization does not necessarily lead to monotony. Perceiving old buildings, we invariably feel the presence of 'handmade', something 'unrhymed' and 'imperfect'. The apertures of windows are not exactly the same in size, the corner of the room slightly deviates from the right angle, and accurate measurements even show differences in the amount of intercolumn. It appears that, such houses are more convenient, and, of course, cozier. 'In every thing there must be at least a grain of imperfection in order for it to be human' (Goethe).

The Palace was constructed in 1911-1912 at the expense of petroleum industrialist, millionaire-benefactor Murtuza Mukhtarov.⁷ The Palace was conceived and executed by an architect Ploshko I.K., who also designed the 'Ismailiye' building in the spirit of French Gothic (Pic.2).

The old buildings have also another quality that is usually absent in works of modern architecture. There is a very controversial provision in the everyday life of architects, according to which an object must be satisfactorily perceived from three distances: from afar in the form of a "silhouette", from an average distance as a "single building" of good proportions, and finally close up, so that the "details" can be estimated. Let us suppose that these requirements are basically proper. Now then, the old buildings pass this three-stage examination! Significant buildings of the historical past are so carefully worked out in large form and in detail that reviewing them from the most diverse points is always a pleasure. A lot of novelty is usually fraught with detail (just like in the great works of early painting).

⁵ Ikonnikov A., (2006). Space and form in architecture and urban planning. Publishing House: Kom Kniga, 352 p., Moscow

⁶ Trubina E., (2011). City in theory. The experience of space understanding. Publishing House: 'New literature review', 519 p., Moscow.

⁷ Aliyeva A., (1988). Planning and built-up of Baku city. Publishing House 'ELM', Baku.

Pic.2 Palace of Happiness (Mukhtarov's Palace) (Baku, Azerbaijan)

Modern standard series of houses made of large-panel elements cannot actually have 'details' due to the technology of their industrial production.

If, furthermore, other means of harmonization, such as good proportions and sculptural plasticity of the building, effective materials or a varied solution of the environment, are not applied, then the result will be an inexpressive 'architecture of boxes'. Residents try to spontaneously compensate for this shortcoming and often decorate the interior of their apartments in a pseudo-old 'style'. The increased interest in antiques is, in all likelihood, an expression of the spiritual need to enrich the 'form'.⁸

The challenge, therefore, is to create one's own environment, appropriate to the modern industrial age and characterized by sophistication and humanization. Put it shortly, our technical world should find human form. Here we also face the most important point of our dialogue with old buildings and the most serious task of the modern architecture in a whole.

If in the historical era, apparently, the unity between shaping and the way of life was easily realized, in our epoch the solution of this problem is associated with great difficulties. However, any cynical observer can reasonably answer that the chaos of architectural forms in the cities and villages of Azerbaijan quite accurately reflect the way of life...

However, we must not be satisfied with such a statement! In current times there are enough examples of perfect design form in architecture and household equipment that quite bear comparison with the old craft art.

Pic.3. Ismailiye building – the building of the Presidium of the Azerbaijan Academy of Sciences (Baku, Azerbaijan)

In 1907 in Baku (Azerbaijan) Nagiyev M. approved the design and the construction was started, which was finalized in 1913.⁹ The region of Ismailiye palace location is favourable to urban planning (urbanism) by virtue of the structure of the street and is an integral part of architectural plan (Pic.3).

Decent designer industrial shape is a result of a whole system, that brings together a variety of components such as functional purpose, materials and construction. Dependence on a certain era determines both the nature

⁸ Lansing G.R. (1909). Proportion and harmony of line and color in painting, sculpture and architecture. G.P. Putnam's Sons. 460 p. New-York – London.

⁹ Fatullayev Sh., (1986). Urban planning and architecture of Azerbaijan in XIX – the early XX century. Publishing House 'Stroyizdat', 456 p., Leningrad

of individual components and the form as a whole. Conversely, the form would not be 'true' if it did not develop based on the conditions and requirements of its time.

Genuine beauty can only be 'reflection of truth'. This aphorism of Thomas Aquinas was very successfully transferred to architecture by Mies van der Rohe. The right and liability to solve the newly created premises in the forms of our time while reconstruction of old buildings for new appointments follows from this.

The true connection of a building with its era is rooted in a commitment to the eternal foundations of architecture. Our goal while reading this book consists in perception and possible use of unchanging fundamental categories of changing architectural styles in practice. We have already said that the old cities charm with variety of styles, which do not violate the unity of the architectural image of the city. Why not include the achievements of the modern era in the general system?

ARCHITECTURAL IMAGE OF THE CITY - CONTINUITY AND BEAUTY

Studying of the classic urban planning confirms the availability of nontemporal regularities, not connected with the concrete style direction (and this is the most important) and providing the centuries-old continuity of the city image.

Summarizing the experience of classical urban planning studying, we can establish the following three criteria as fundamental unchanging principles (constants): scale, structure, material.

With some degree of conjecture, we have a right to fix the hypothesis that these three main categories cover all the systemic features of the architectural image of the old city.¹⁰

The time morality, construction equipment and architectural forms were changing, however the stability of the fundamental categories contributed to the harmonization of relationships for centuries. If the modern urban planning managed to base on the listed 'nontemporal' categories, then perhaps the orderly and ultimately 'human' cities would exist again. The mentioned criteria are applicable both to the separate house and to the city in a whole. For realization of the principle of coexistence of the old and the new, these criteria are crucial.

Scale. The scale is a rhythmic correlation of a part and a whole in the building in its external and internal space. The establishment and admission of the rhythmic content of the current scale make it possible to include new buildings and their elements to the specified system with respect to their size, scope and divisions. Not acceptance of this principle leads for example to the fact that multistory buildings and large-sized building components become to be absolutely extraneous bodies among the old buildings distinguishing, as a rule, by the elegance of divisions.

Structure. The structure is direction and tendency of formation in a building, i.e. the definite type of combination of its elements, interrelated with a structural system. To a large extent, the structure determines the essence and specificity of a building. Let us explain this premise with a simple example. In fact, all building components of the gothic cathedral serve for realization of forming, progressing skywards vertically. It is emphasized that a horizontal building extension was accepted as an extraneous body. Also quite the opposite, implementation of the formal language in conjunction with horizontal structured building (for example, Renaissance era construction) could be correct.

You needn't be a rocket scientist to imagine as another example the problematics of penetration of the extraneous building with flat-deck roof into the old square ensemble with its figurative shade picture of the pagoda, fronton and sloping roof. From the other hand, if a new building is required to strictly follow the slope of an ancient gable roof, then decrease in architectural quality based mainly on the unity of functional expediency and aesthetic significance of the building.¹¹

Consequently, it is necessary to explore the interpretation for the formation tendency peculiar to old buildings, as continuation in a structure is not equivalent to imitation of the form at all.

¹⁰ Ahunbay Z., (2016). Historic Environment Conservation and Restoration. Publishing House 'YEM Yayın', 212 p. Istanbul.

¹¹ Plotkin K.M., (2011). Modern approaches to restoration of the cultural heritage site of St.Petersburg. Institute for the History of Material Culture Journal RAS, No.2, p. 11-14, St.Petersburg.

Pic.4. Cityscape – scale difference (Baku, Azerbaijan)

The remaining old houses in the foreground are reminiscent of the build-up existing here before the ‘expansion’ of the city, and bear evidence of striking difference in scale. Any gorgeous fully modernized old house will be massively overwhelmed by these giants, which are also hard to be harmonized with the surrounding rural landscape. (Pic.4).

Thus, in the development of the example we can imagine that saw-toothed or spatial folded structure of the roof slab seem to proceed traditional roof landscape on a new principle quite cater for modern functional purpose of the attic floor. The archive historical records narrate that impressional roof landscapes of historic cities upraised by virtue of continuation and adherence of the strict building codes.¹²

The ordering factors in construction of the middle-age street are most commonly its small divisions and solution figurability. Modern buildings can enrich an old street only if its medieval structure is supplemented with new architectural means. On the contrary, the erection of a new building with an unsupported hinged facade next to the old house, based on the expressive play of support and load, is completely excluded. The layouts clearly enough characterize the structure content. It is evident that they grow on the basis of the simplest elements, turning into diverse combinations of volumes with great expressiveness.

At the commencement of the works, a project designer can make a choice among the infinitive series of alternatives. However, choosing the definite forming tendency, he is already bound by creative obligations. The clearer the identification of the chosen trend, the more convincing the project itself. The clearer the reveal of chosen tendency is, the more convincing the project is itself. This principle is equally true for architecture and urban planning, as well as for the fine arts.

An architect who introduces something new into the system of an old build-up and into its individual elements must understand and recognize the formation laws inherent in it. The all following creative solutions can be accepted only on the basis of harmonization of the new with the historical structure environment. In the framework of this exposition, we can only note that entire cities were able to preserve their individual formation principles up to this day.

Material. In construction based on the synthesis of old and new, the right choice of materials is of great importance, as they influence the structure and scale of the building not only by their colour, but also by the character of surface. The new and old materials have to fit together not rewording each other.

If construction materials creating antique look are implemented in the historical ensemble, then the use of products of stainless steel, black glass enamel, aluminum and similar materials that retain an unaltered appearance cannot be recommended for new buildings.

In old cities there were usually used the local materials, which strongly determined the figurative nature of the urban landscape and its individuality. Nowadays due to the developed trade relations, it is possible to get virtually any material, that led to the loss of originality of a number of populated areas. That is why it is recommended to carefully select the materials in compliance with site climate, requirement of ethnography

¹² Uchkan Y.O., Uchkan E., (2004). Conservation of Historical Urban Textures and Eskishehir Wood Bazaar Urban Site as an Example for Transportation to the Future. 1. Proceedings Book of From Past to Present International Eskishehir Symposium. 447-461 p., Eskishehir Anadolu University.

and general nature of building system. The development of regulatory and non-regulatory documents perpetuating historical look of the city is necessary.¹³

The study of formation of cities of any rank will necessarily reveal the availability of the mentioned above three criteria, the interaction of which ensures a time-independent continuity, which we conventionally call 'creative continuity'. A similar phenomenon can be found in the world of music. 'Architecture is Frozen Music' – famous phrase says. Its content expresses the greatness of the symbiotic relationship between the musical scale and proportions in architecture. Three constant factors providing the consistency of architectural character development can be compared with thorough-bass in music.

Pic. 5. The pagoda of fortification wall against the background of modern architecture (Baku, Azerbaijan)

The new residential construction seamlessly harmonize with the old fortification wall. The general system is remained due to continuation of the structure, material and scale development. / Fortification wall "Icheri Sheher" Baku (Azerbaijan) and the view on modern buildings. The houses in the foreground are recovered after the fire in line with fundamental vernacular traditions from point of view of the height, roof slope, proportions, embrasures, materials (Pic.5).

For the architect-designer, it is no less important and significant to find conditions for ensuring the continuity of architectural development in the goals that the customer sets before him. Obviously, in any branches of art therein architecture there are elements incapable to conceptual reflexivity. From the other hand, the pencil of designer should not overtake reflection! Working on the project a designer has to self-critical control the creative process by virtue of the mentioned criteria such as scale, structure, material. Every specialist can learn this rule of architectural design. However, the great art defies the logical definition. We can observe the examples of its exercitation just in the very important individual works. Up to date we have not managed the deeply value of the ensemble for the formation of esthetic city image. I would only like to emphasize that at the current stage of hypertrophied individualism, the designer is tempted to achieve originality at any cost, rejecting the presence of an environment and the goals of continuity. The chaotic picture of our cities bears evidence of solution of continuity and the loss of the keynote of continuity.

The examples mentioned above and considered on the basis of the historically formed cities can be used on the current stage in the development of the urban planning structure retaining the historical scenic area with addition of the new designer architectural treatment.

CONCLUSION

Cities are dynamic structures. Not a single 'historical' city in the world retained its 'original' uniqueness: the concept itself is like an elusive goal designed to change with society. In order to preserve historic urban landscapes, it is necessary to create strategic and dynamic partnerships between various members of town living, primarily between city governments and developers and entrepreneurs working in it.

¹³ Ekimji B., (2015). Capital of Culture and Conservation Practices: Eskishehir. 5. Strengthening of historical monuments and Transfer to the Future with Confidence Symposium. 405 p. Erzurum.

Urban heritage is a key resource for improving the convenience of urban areas and promotes economic development and social cohesion in a changing global environment.

The cultural diversity and art is considered in the framework of the approach oriented on historical urban landscape, as core values for human, social and economic development. This approach suggests an alternative to division of the city to separate protection areas, which therefore change into historical parks. To this end, UNESCO cooperates with cities to integrate ecological, social and cultural aspects into urban planning, design and implementation processes.

In many cities, such an approach gave very positive and encouraging results. In each specific urban context, a balance between the preservation and protection of urban heritage, economic development, functionality and livability was managed. Therefore, contemporarily the requirements of population are met, and herewith natural and cultural resources are sustainably multiplied for future generations.

Different approaches such as economic, ecological, social and cultural ones oriented on the heritage do not conflict, but complement each other and such correlation is critical to their successful realization on a long-term horizon.

REFERENCCEES

Ahunbay Z., (2016). Historic Environment Conservation and Restoration. Publishing House 'YEM Yayın', 212 p. Istanbul.

Aliyeva A., (1988)., Planning and built-up of Baku city. Publishing House 'ELM', Baku.

Ekimji B., (2015). Capital of Culture and Conservation Practices: Eskishehir. 5. Strengthening of historical monuments and Transfer to the Future with Confidence Symposium. 405 p. Erzurum.

Fatullayev Sh., (1986). Urban planning and architecture of Azerbaijan in XIX – the early XX century. Publishing House 'Stroyizdat', 456 p., Leningrad.

Gazzola P., (1978). Conservation and restoration of the monuments and historical buildings. Publishing House 'Stroyizdat', 320 p. Moscow.

Ikonnikov A., (2006). Space and form in architecture and urban planning. Publishing House: Kom Kniga, 352 p., Moscow

Lansing G.R. (1909). Proportion and harmony of line and color in painting, sculpture and architecture. G.P. Putnam's Sons. 460 p. New-York – London.

Plotkin K.M., (2011). Modern approaches to restoration of the cultural heritage site of St.Petersburg. Institute for the History of Material Culture Journal RAS, No.2, p. 11-14, St.Petersburg.

Trubina E., (2011). City in theory. The experience of space understanding. Publishing House: 'New literature review', 519 p., Moscow.

Uchkan Y.O., Uchkan E., (2004). Conservation of Historical Urban Textures and Eskishehir Wood Bazaar Urban Site as an Example for Transportation to the Future. 1. Proceedings Book of From Past to Present International Eskishehir Symposium. 447-461 p., Eskishehir Anadolu Univrsity.

e-ISSN: 2630-631X

Article Type
Research ArticleSubject Area
MarketingVol: 8 Issue: 60
Year: 2022 JUNE
Pp: 970-976Arrival
02 April 2022
Published
30 June 2022
Article ID 62759Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29228/8/smryj.62759>

How to Cite This Article
Bozaci, I. (2022). "An Investigation Of The Effect Of Gift Satisfaction And Causality Perceptions On The Customer Intention To Prefer The Business: A Research In Kırıkkale", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 8(60): 970-976

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

An Investigation Of The Effect Of Gift Satisfaction And Causality Perceptions On The Customer Intention To Prefer The Business: A Research In Kırıkkale

Hediye Memnuniyeti Ve Nedensellik Algılamalarının Müşterinin İşletmeyi Tercih Niyetine Etkisinin İncelenmesi: Kırıkkale’de Bir Araştırma

İbrahim BOZACI ¹

¹ Associate Prof.Dr., Kırıkkale University, Keskin Vocational School, Marketing And Advertising Department, Kırıkkale, Turkey

ABSTRACT

Gift giving is common in business life and businesses invest in gifts for customers. The issue of what the effectiveness of giving gifts to the customer depends on has attracted the attention of marketing researchers. Because, determining what the role of gifts in reaching goals depends on, will contribute to businesses to perform these activities more effectively. This study was conducted to examine the effect of customer satisfaction with the gifts given to the customer and the attributions toward the reason for the gift, on the intention to choose the business. In this way, the possible role of causality perceptions in understanding the effects of gift giving in this context is questioned. Within the scope of the research, a survey was conducted in Kırıkkale province and the primary data obtained were analyzed with statistical package program. As a result of the analysis, it has been determined that the altruistic attributions toward gift giving and the satisfaction of the gift affect the intention to choose the business. Finally, the research findings were interpreted and suggestions were made to researchers and businesses.

Keywords: Gift, Gifting, Customer Gifts, Causality Perceptions, Consumer Preference Intention

ÖZET

Ticari yaşamda hediyeleşmelerle yaygınlıkla karşılaşmakta ve işletmeler müşterilere hediyeler için yatırımlar yapmaktadır. Müşteriye hediye vermenin etkinliğinin nelere bağlı olduğu, pazarlama araştırmacılarının dikkatini çeken bir konu olmuştur. Zira hediyelerin amaçlara ulaşmadaki rolünün nelere bağlı olduğunun belirlenmesi; işletmelerin bu faaliyetleri daha etkin şekilde gerçekleştirmesine katkı sağlayacaktır. Bu çalışma; müşteriye verilen hediyelerden müşterinin duyduğu memnuniyetin ve hediyein nedenine yönelik algılamaların, işletmeyi tercih niyetine etkisini incelemek üzere gerçekleştirilmiştir. Bu şekilde, hediyeleşmenin bu bağlamdaki etkilerini anlamada özellikle nedensellik algılamalarının olası rolü sorgulanmaktadır. Araştırma kapsamında, Kırıkkale ilinde anket çalışması gerçekleştirilmiş ve elde edilen birincil veriler istatistiksel paket programı ile analiz edilmiştir. Analizler neticesinde, hediye verilme nedeninin özgeci olarak algılanmasının ve hediye memnuniyetinin, işletmeyi tercih etme niyetini etkilediği tespit edilmiştir. Son olarak araştırma bulguları yorumlanmış, araştırmacı ve işletmelere önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Hediye, Hediyeleşme, Müşteri Hediyeleri, Nedensellik Algılamaları, Tüketici Tercih Niyeti

INTRODUCTION

The fact that people live together with others, the relationships they establish affect happiness, and efforts to get more benefits from their interactions with others cause some of the resources to be spent on gifts for others. Similarly businesses as a type of organizations can give gifts to customers in order to develop more profitable and long-term relationships with customers. At this point, it is known that gifts can positively affect the feelings, thoughts and tendencies of the gift recipient about the gift giver.

For example, non-profit organizations can collect more donations when they give gifts. In one example, the subject who bought a coke for himself and gifted a coke to the person next to him was able to sell more lottery tickets to the person he did the favor at the end of the experiment. In another example, when people were asked to fill out a mailed questionnaire, the response rate was much higher when a \$5 gift (which could provide more returns than a \$50 gift) was placed in the envelope (Cialdini, 2001: 48-53). Businesses that want to benefit from the power of the gift also give gifts to customers. However, when the marketing literature is examined, it is seen that this method, which has a potential to positively affect marketing performance, and its effects have not been adequately studied. Investigating the effects of gifts given to customers by businesses will facilitate more effective business decisions in this regard.

GIFTING AND GIFTING IN COMMERCIAL LIFE

The "gift exchange theory" developed by Mauss (1924) is widely used in examining gift-related issues. Accordingly, gift giving consists of the components of giving, receiving and giving back, and always something is expected in return for the gift. At this point, especially feeling of indebtedness towards the gift givers can affect the behaviors. Although gift giving person does not expect an explicit response from recipient, at least a "thank you" response may be expected, as well as a different gift, privilege or invitation

(Katz et al., 2020). On the other hand, it has been argued that gift giving, which is also expressed as a special type of socially responsible consumption (Green et al., 2016), has recently been realized free of charge. In this respect, gift giving behavior can also be carried out to meet the need of gift giving and to obtain intangible benefits (De Peyrelongue et al., 2017).

Gifts are very diverse and can be classified according to criteria such as hedonistic/utilitarian, appropriate/emotionally valuable, material/experiential, desired/undesirable, instant/delayed, full/partial etc. (Givi & Galak, 2017; Kuppor et al., 2017). At this point, the preferred gifts are closely related to the culture. For example; while cigarettes are generally given as gifts in China (Huang et al., 2012), it is stated that white and red colors should be avoided in gift-giving behaviors in this region, since these symbolize death. Cultural and faith-related features should be considered in order to prevent communication conflicts in gift giving. For example yellow flower is associated with betrayal in France and death in Mexico, purple and black symbolizing the sacred in Latin America, and alcohol is negatively viewed in Muslim countries (Paris, 2015). : 49-50).

Gift giving behaviors are among the important behaviors carried out among the parties such as institutions, employees, managers and customers in the business world. For example, in the United Kingdom, where gifts are not welcome; a business can give a gift such as porcelain or silver in an appropriate way; to thank the client for the opportunity, provided it is not expensive enough to cause embarrassment. Moreover; gifts like pens, books or flowers can be given in this country. Alcoholic beverages, on the other hand, are an individual choice and are not welcomed as gifts in this country. In the U.S., giving a business gift is a good gesture, although not necessary. Gifts given after a deal may be office-appropriate items. Perfumes or clothing items are inappropriate for women and are perceived as overly personal. If the gift giver is from a different country, it is more meaningful to bring a gift from the country of origin. Gift giving is not part of business etiquette in Australia. However, in dinner invitations; flowers, chocolate, an art product or a book introducing the country can be given as a gift (Paris, 2015: 48-49).

In the literature on gift giving, the reasons for this behavior is evaluated under the titles of; influencing others, strengthening relationships, helping others, creating indicators about relationships, explaining identity, feelings and thoughts, obtaining psychological benefits and making concessions (Joy, 2001; Dauncey, 2003; Ruth et al., 2004; Ward & Broniarczyk, 2011; Segev et al., 2012; Ward & Broniarczyk, 2016; Hyun et al., 2016; Graycar & Jancsics, 2017; Givi & Galak, 2017 etc.). On the other hand, it is seen that gift behavior has many effects such as strengthening of relationships, positive feelings (gratitude, etc.) and thoughts (the thought of being valued, etc.) towards the gift giver and an increase in positive attitudes and behaviors (Roster, 2006; Miller, 2014; Anton et al., 2014; De Hooge, 2017). Moreover, gift giving has also effects on final customers like decreasing in price elasticity etc. (Wang & Van der Lans, 2018).

Some of the research on gift giving is about what the positive effects of gift giving depend on. At this point, it is understood that the effects of the gift are especially related to the suitability of the gift. The suitability of the gift depends on whether the gift is important or appropriate for the wishes of the recipient and context of the relationship (Zhang & Epley, 2011). For example, in terms of the context of the gift, a birthday gift is expected to be fun, while a wedding gift is expected to be useful and performing (DeVere et al., 1983).

GIFTING BETWEEN BUSINESSES AND CUSTOMERS

Gift giving, which is commonly encountered in social relations, is also taken place in relations between businesses and customers. Gift giving in these relationships, which are more artificial and fragile due to their commercial nature rather than social, can be effective in the continuation of exchanges. In Darr's (2017) qualitative research conducted with the interview method, the gifts that businesses give to customers are classified under three headings; contract (giving gift cards, prizes), closing (bag for carrying the computer, gifting a mouse next to the computer, etc.) and after-sales (gifting a mouse when the computer arrives late, helping to set up the computer, etc.).

Gifts given to customers in business life may also differ according to culture. In this regard, Paris (2015) covers the basic rules of gift giving in English-speaking countries; personalize the gift if possible (employees prefer more cash), plan a budget for gifts (overexpenditure is wrong, some suppliers limit gift giving), consider religious beliefs (not everyone may celebrate Christmas), give the gift carefully, and view each person as important (never no one should be forgotten). In the related study, it is stated that small gifts can be sent at least once a year that make the customer feel important. For example, if the client is playing golf, it might make sense to buy a ticket from their favorite course instead of a drink. If this is too costly, a handwritten card is more authentic than tools like a cheap pen or notepad.

Gift giving between businesses and customers can be expected to have positive effects on customers. In Marchand et al.'s (2017) study with 1950 airline customers, it was determined that the combination of economically relevant and socially irrelevant gifts affected customer perceptions the most. In addition, it has been understood that customer perceptions and repurchase intentions are fully mediated in the effect of gifts on customer spending, and economic gifts cause the most profit. In the related study gifts are exemplified by: economic and relevant gift; airplane coupon, economical and irrelevant gift; free magazine coupon; social and relevant gift; internet chat with the CEO, social and irrelevant gift; unbranded heart chocolate.

ATTRIBUTION THEORY AND BUSINESS GIFTS

Attribution is a cognitive process of predicting the cause of an encountered behavior or result (Calder & Burnkrant, 1977). By realizing this mental process, people try to make sense of the events, to predict and control what will happen, and to develop and maintain their self-esteem. In this context, attributions are made to a person's intention or reason for behavior, assuming that human behavior is for a specific purpose (Spilka et al., 1985). Although the attributions can be biased or erroneous, such as attributing success-related states to personal superior characteristics such as skill or effort (Thibaut & Riecken, 1955; Heider, 1958), attribution is a perceptual reality that can affect human perception, attitude, intention, or behavior. According to attribution theory, causal attributions affect behaviors, emotions and expectations such as trusting, believing and being persuaded (Kelley & Michela, 1980; Weiner, 2010).

Attribution theory is also used to understand consumer behavior or attitudes where social influence is evident. For example, attribution theory can be used in explaining issues like the tendency of consumers to believe in advertising messages (Sparkman & Locander, 1980), and commercial rumors (Yageci & Cabuk, 2018), perceptions of honesty or generosity towards other consumers due to the products they buy (Calder & Burnkrant, 1977) etc. In addition, in Mick & Faure's (1998) study, it was concluded that self-gifting as a type of gift behavior also causes attribution processes and that consumers' self-gift behavior occurs especially after success, but this occurs when the person bases success on internal premises.

It is seen that the effects of the seemingly altruistic activities of the businesses towards consumers are also tried to be interpreted based on the attribution theory. Although the direct effects of the activities of businesses for the society on consumer attitudes attract more attention, it is possible that this is related to perceived business motivation (Vlachos et al., 2009). At this point, Rifon et al. (2007) concluded that, in particular, the coherence between the business and the solution efforts of a sponsored social problem causes the consumer to attribute altruism to the business and this affects consumer attitudes. Moreover, Du et al. (2010) argue that one of the main obstacles to the effectiveness of the social responsibility activities of the businesses may be the negative attributions of the consumer, and therefore, the communication of these activities should be done effectively. Similarly, Walker et al. (2010) also showed that the positive effects of social responsibility activities on consumers depend on the perception that these activities are carried out with the aim of providing value to people.

These studies and explanations show that the effectiveness of the gifts given to the customers by the enterprises can be affected by perceptions of the intention for the gift in addition to other known variable like gift satisfaction, characteristics or suitability. Indeed, one of the methods followed by the businesses in creating the perception that they are altruistic or not just for commercial gain is to give gifts to the consumer. At this point, it is possible for consumers to perceive the reason for giving gifts to be truly beneficial to the customer, as well as to perceive that they are given to achieve commercial purposes such as generating more income. In short, one of the theories that can be used to understand the effects of business gifts is the Attribution Theory.

AN APPLICATION

Research Goal and Method

The goal of this research is to examine the possible effects of the causality perceptions and gift satisfaction of consumers regarding the gifts given on the purchase intention. Thus, the possible importance of creating the perception that gifts are given to consumers with altruistic purpose of without commercial concerns is highlighted, and it is hoped to contribute to making these activities of businesses more effective.

Within the scope of the research, primary data were collected between 20.04.2021 and 25.05.2021 with the descriptive face-to-face survey method in Kırıkkale province with convenience sampling method. To measure perceived causal antecedents for gift giving by the business, the studies in the related literature is benefited by adaptation. (De Wulf et al., 2001; Steffel & Le Boeuf, 2013; Hyun et al., 2016; Marchand et al., 2017; De Hooge, 2017). Accordingly, it is possible for consumers to attribute gift giving to manipulative causal

premises such as retaining customers and generating more income, as well as to sincere or altruistic causal premises such as truly pleasing themselves and showing that they are cared for. In order to measure the perceived gift satisfaction, which is the other variable of the research, Keh & Yih (2006) and Anton et al. (2014), De Hogge (2017), Polman & Maglio's (2017) researches are benefited. Finally, a translation was made from the research of Oliver & Swan (1989) in order to measure the customer's intention to choose the business from which they receive gifts.

General Characteristics Of The Participants And Gifts Received

In the study, primary data were collected from 254 people in Kırıkkale province of Turkey by convenience sampling method. 46.7% (115 people) of the participants are women, 53.3% (131 people) are men. In terms of age, 38.5% (97 people) of the participants are between the ages of 20-27, and 28.6% (72 people) are between the ages of 36-43. In terms of education, 69% of the participants (174 people) have a high school or lower education level. In terms of income, 63.5% (155 people) of the participants are 3000 TL and below, 31.1% (76 people) are in the 3001-4600 income group. In the study, primary data were collected from 254 people in Kırıkkale province by convenience sampling method. 46.7% (115 people) of the participants are women, 53.3% (131 people) are men. In terms of age, 38.5% (97 people) of the participants are between the ages of 20-27, and 28.6% (72 people) are between the ages of 36-43. In terms of education, 69% of the participants (174 people) have a high school or lower education level. In terms of income, 63.5% (155 people) of the participants are 3000 TL and below, 31.1% (76 people) are in the 3001-4600 TL income group. It is seen that the stated gifts by the participants are very diverse like wallet, shirt, cufflinks, scarf, phone case, mascara, organizer, lighter, unbreakable glass, headphones, mouse, perfume, shoe shine, calendar etc. In addition, it is seen that the most answers to this question were keyboard (9.4%; 24 people), tie/cravat (3.1%; 8 people) and discount voucher (3.1%; 8 people).

Analysis Of Fit To Normal Distribution

First of all, kurtosis and skewness values were examined in order to evaluate the suitability of the research data to the normal distribution. Accordingly, the kurtosis values are; between -0.778 and 1.66. And the skewness values vary between -1,256 and -0.464. Accordingly, it was accepted that the data were in accordance with the normal distribution and this condition was met in the performance of parametric tests.

Factor And Reliability Analyses

According to the factor analysis performed for the item group prepared to measure the perceived reason for the gift, 5 items were gathered under two factors that explained 78.741% of the total variance. In the analysis in which the KMO coefficient was found to be 0.709 and the Bartlett value to be significant, the perceived antecedents were grouped under two headings as altruistic and utilitarian/commercial. It is seen that the alpha values of the factors and the scale are within sufficient limits.

Table 1. Factor Analysis toward Causality Perceptions

Items (Why do you think the business gave a gift...)	Factor Loadings
1. Factor: Altruistic causality perception	
Because firm love the customer	0,921
Because firm want to win the customer's heart	0,830
To show that they care about the customer	0,745
<i>Eigenvalue: 2,999, Explained Variance: 59,972, Alpha: 0.861</i>	
2. Factor: Utilitarian/commercial causality perception	
To retain permanent customers	-0,948
To earn more income	-0,908
<i>Eigenvalue: 0,938, Explained Variance: 18,768, Total Explained Variance: 78,741, Cronbach Alpha: 0,799</i>	
General Alpha: 0.827	

According to the results of the factor analysis for the items prepared to measure the variable of satisfaction with the gift received from the business, the KMO coefficient was determined as 0.737. The items included in the variable were grouped under a single factor that explained 72.8% of the total variance. Alpha reliability coefficient of the scale was also found to be high.

Table2. Factor Analysis on Gift Satisfaction

Items (The gift given by business is...)	Factor Loadings
1. Factor: Gift satisfaction	
Positive	0,900
Satisfactory	0,865
Meets my expectations	0,849
Pleasant	0,796
<i>Eigenvalue: 2,212, Explained Variance: 72,807, Cronbach Alpha: 0,872</i>	

Finally, according to the factor analysis carried out for the items prepared to determine the tendency to prefer the business; the KMO coefficient was determined as 0.764. The three items created were grouped under a single factor that explained 87,913% of the total variance. The reliability coefficient of the scale was determined as 0.927.

Table 3. Factor Analysis Regarding Intention to Prefer the Business

Items (The business I bought the gift...)	Factor Loadings
1. Factor: Intention to prefer the business	
It is possible that I would prefer regularly	0,944
I would probably prefer longer	0,940
I would prefer more in the future	0,929
<i>Eigenvalue: 2,637, Explained Variance: 87,913, Cronbach Alpha: 0,927</i>	

Regression Analysis

According to the multiple regression analysis carried out to examine the effect of satisfaction with the gift given by the business and the causality perceptions toward the gift on the intention to purchase from the business, it is seen that the model is significant and the independent variables explain 11% of the variability in the dependent variable ($F= 10,569$, $p=0,000$, $R^2=0.113$, Durbin-Watson=1.452).

Table 4. Regression Analysis

	Beta	S. Error	Sig.	Tolerance	VIF
Altruistic causality perception	,278	,093	0,003	,186	,179
Utilitarian/commercial causality perception	,075	,078	0,334	,061	,058
Gift satisfaction	,106	,092	0,249	,073	,069
Dependent variable: Preference Intention					

In the model examined, it is seen that the perception of the gift given for altruistic reasons is only meaningful variable for the purchase intention (B coefficients: 0.278, 0.106, respectively). On the other hand, it is seen that variable of the gift satisfaction and utilitarian/commercial perception has no effect on the purchase intention from the gift giving business. Therefore, it is understood that the consumer evaluations that the business gifts are altruistic or genuinely given for the benefit of the customer are important. At this point; although the studies are not related to gift giving behavior, these findings it is shown that the altruistic perception of businesses' sponsorship activities causes positive consumer attitudes (Rifon et al., 2007) and that positive causality perceptions of businesses towards social responsibility activities affect consumer reactions positively (Du et al., 2010; Walker et al. , 2010) are similar to research results. In fact, the fact that perceptions of altruism towards gifts are higher than gift satisfaction gives an idea that Attribution Theory will gain an important perspective in understanding the effects of business gifts.

CONCLUSION

In this research, which was carried out to examine the effect of the gifts given to the customers by the businesses on the intention of choosing the business, which can be expressed as responding to the gift, it was concluded that the perception of giving gifts for altruistic reasons is important in preference intention. Therefore, it is understood that it is important to create the perception that the gifts given by the enterprises to the customers are really given for the benefit of the customer. In this respect, it is possible to benefit from the messages of the businesses regarding the gifts, which are not just for commercial purposes, are gratuitous, are given because the customer is valued or primarily to make the customer happy. However, in examining the effects of business gifts, it can be expected that research to be carried out on subjects such as which variables (the characteristics of the gift, the way the gift is given, etc.) will form the perception of altruism will increase our knowledge on the subject. In short, it is understood that causality perception is a variable that should be considered in research and models to be developed to understand the effects of business gifts.

However, the fact that this study was conducted on a limited number of participants in a narrow geographical area is an obstacle to the generalization of the results. In addition, depending on the fact that the research was carried out with the descriptive survey method; there are also limitations such as accepting that the participants gave sincere answers, not revealing cause-effect relationships and not guaranteeing absolute knowledge. On the other hand, it can be expected to contribute to marketing literature and business activities by providing important information about the relationships between research variables.

REFERENCES

Antón, C., Camarero, C., & Gil, F. (2014). The culture of gift giving: what do consumers expect from commercial and personal contexts?. *Journal of Consumer Behaviour*, 13(1), 31-41.

- Calder, B. J., & Burnkrant, R. E. (1977). Interpersonal influence on consumer behavior: An attribution theory approach. *Journal of Consumer Research*, 4(1), 29-38.
- Cialdini, R., B. (2001). *İknanın Psikolojisi Teori ve Pratik Bir Arada* (translated by Yasemin Fletcher, (2017), İstanbul: MediaCat.
- Darr, A. (2017). Gift giving in mass consumption markets. *Current Sociology*, 65(1), 92-112.
- Dauncey, S. (2003). Bonding, benevolence, barter, and bribery: Images of female gift exchange in the Jin Ping Mei. *Nan nü*, 5(2), 203-239.
- De Hooe, I. E. (2017). Combining emotion appraisal dimensions and individual differences to understand emotion effects on gift giving. *Journal of Behavioral Decision Making*, 30(2), 256-269.
- De Peyrelongue, B., Masclef, O., & Guillard, V. (2017). The need to give gratuitously: A relevant concept anchored in Catholic social teaching to envision the consumer behavior. *Journal of Business Ethics*, 145(4), 739-755.
- De Wulf, K., Odekerken-Schröder, G., & Iacobucci, D. (2001). Investments in consumer relationships: A cross-country and cross-industry exploration. *Journal of Marketing*, 65(4), 33-50.
- DeVere, S. P., Scott, C. D., & Shulby, W. L. (1983). Consumer perceptions of gift-giving occasions: Attribute saliency and structure. *Advances in Consumer Research*, 10, 185-190.
- Du, S., Bhattacharya, C. B., & Sen, S. (2010). Maximizing business returns to corporate social responsibility (CSR): The role of CSR communication. *International Journal of Management Reviews*, 12(1), 8-19.
- Givi, J., & Galak, J. (2017). Sentimental value and gift giving: Givers' fears of getting it wrong prevents them from getting it right. *Journal of Consumer Psychology*, 27(4), 473-479.
- Graycar, A. & Jancsics, D. (2017). Gift Giving and Corruption. *International Journal of Public Administration*, 40(12), 1013-1023.
- Green, T., Tinson, J., & Peloza, J. (2016). Giving the gift of goodness: An exploration of socially responsible gift-giving. *Journal of Business Ethics*, 134(1), 29-44.
- Heider, F. (1958). *The Psychology of interpersonal relations*, New York: Wiley.
- Huang, L. L., Thrasher, J. F., Jiang, Y., Li, Q., Fong, G. T., & Quah, A. C. (2012). Incidence and correlates of receiving cigarettes as gifts and selecting preferred brand because it was gifted: Findings from the ITC China Survey. *BMC Public Health*, 12, 996.
- Hyun, N. K., Park, Y., & Park, S. W. (2016). Narcissism and gift giving: Not every gift is for others. *Personality and Individual Differences*, 96, 47-51.
- Joy, A. (2001). Gift giving in Hong Kong and the continuum of social ties. *Journal of Consumer Research*, 28, 239-256.
- Katz, D., Caplan, A. L., & Merz, J. F. (2010). All gifts large and small: toward an understanding of the ethics of pharmaceutical industry gift-giving. *The American Journal of Bioethics*, 10(10), 11-17.
- Keh, H. T., & Lee, Y. H. (2006). Do reward programs build loyalty for services?: The moderating effect of satisfaction on type and timing of rewards. *Journal of Retailing*, 82(2), 127-136.
- Kelley, H. H., & Michela, J. L. (1980). Attribution theory and research. *Annual Review of Psychology*, 31(1), 457-501.
- Kupor, D., Flynn, F., & Norton, M. I. (2017). Half a gift is not half-hearted: A giver-receiver asymmetry in the thoughtfulness of partial gifts. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 43(12), 1686-1695.
- Marchand, A., Paul, M., Hennig-Thurau, T., & Puchner, G. (2017). How gifts influence relationships with service customers and financial outcomes for firms. *Journal of Service Research*, 20(2), 105-119.
- Mauss, M. (1924). *The gift: The form and reason for exchange in archaic societies*. New York: W. W. Norton.
- Mick, D. G., & Faure, C. (1998). Consumer self-gifts in achievement contexts: the role of outcomes, attributions, emotions, and deservingness. *International Journal of Research in Marketing*, 15(4), 293-307.
- Miller, S. (2014). Gifts and gratitude. *British Journal of General Practice*, 64(629), 644.

- Oliver, Richard L. & John E. Swan (1989). Consumer Perceptions of Interpersonal Equity and Satisfaction in Transactions: A Field Survey Approach. *Journal of Marketing*, 53(2), 21-35.
- Paris, D. (2015). Business gift giving etiquette. *Journal of Accounting and Management*, (2), 45-52.
- Polman, E., & Maglio, S. J. (2017). Mere gifting: Liking a gift more because it is shared. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 43(11), 1582-1594.
- Rifon, N. J., Choi, S. M., Trimble, C. S., & Li, H. (2004). Congruence effects in sponsorship: The mediating role of sponsor credibility and consumer attributions of sponsor motive. *Journal of Advertising*, 33(1), 30-42.
- Roster, C. A. (2006). Moments of truth in gift exchanges: A critical incident analysis of communication indicators used to detect gift failure. *Psychology & Marketing*, 23(11), 885-903.
- Ruth, J. A., Brunel, F. F., & Otnes, C. C. (2004). An investigation of the power of emotions in relationship realignment: The gift recipient's perspective. *Psychology & Marketing*, 21, 29-52.
- Segev, R., Shoham, A., & Ruvio, A. (2012). What does this gift say about me, you, and us? The role of adolescents' gift giving in managing their impressions among their peers. *Psychology & Marketing*, 29(10), 752-764.
- Sparkman Jr, R. M., & Locander, W. B. (1980). Attribution theory and advertising effectiveness. *Journal of Consumer Research*, 7(3), 219-224.
- Spilka, B., Shaver, P., & Kirkpatrick, L. A. (1985). A general attribution theory for the psychology of religion. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 24(1), 1-20.
- Steffel, M., & Le Boeuf, R. A. (2013). Overindividuation in gift giving: Shopping for multiple recipients leads givers to choose unique but less preferred gifts. *Journal of Consumer Research*, 40(6), 1167-1180.
- Thibaut, J. W., & Riecken, H. W. (1955). Some Determinants and Consequences of the Perception of Social Causality 1. *Journal of Personality*, 24(2), 113-133.
- Vlachos, P. A., Tsamakos, A., Vrechopoulos, A. P., & Avramidis, P. K. (2009). Corporate social responsibility: attributions, loyalty, and the mediating role of trust. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 37(2), 170-180.
- Walker, M., Heere, B., Parent, M. M., & Drane, D. (2010). Social responsibility and the Olympic Games: The mediating role of consumer attributions. *Journal of Business Ethics*, 95(4), 659-680.
- Wang, S. S., & Van der Lans, R. (2018). Modeling gift choice: The Effect of uncertainty on price sensitivity. *Journal of Marketing Research*, 55(4), 524-540.
- Ward, M. K., & Broniarczyk, S. M. (2011). It's not me, it's you: How gift giving creates giver identity threat as a function of social closeness. *Journal of Consumer Research*, 38(1), 164-181.
- Ward, M. K., & Broniarczyk, S. M. (2016). Ask and you shall (not) receive: Close friends prioritize relational signaling over recipient preferences in their gift choices. *Journal of Marketing Research*, 53(6), 1001-1018.
- Weiner, B. (2010). The development of an attribution-based theory of motivation: A history of ideas. *Educational Psychologist*, 45(1), 28-36.
- Yagci, M.I. ve Cabuk, S. (2018), *Pazarlama Teorileri*, (ed.), Istanbul, Mediacat, 2. Baskı, (section Ay, C., Kahraman, A.).
- Zhang, Y., & Epley, N. (2011). How surprisingly little thoughts count in gift-giving: On receiver's motivated appreciation for giver's thoughts. *Advances in Consumer Research*, 39, 213-214.

e-ISSN: 2630-631X

Article Type
Research ArticleSubject Area
Management and
StrategyVol: 8 Issue: 60
Year: 2022 JUNE
Pp: 977-987Arrival
25 March 2022Published
30 June 2022
Article ID 62171Doi Number
<http://dx.doi.org/10.2922/8/smryj.62171>

How to Cite This Article
Gidemen, G. & Ateş, A.
(2022). "Doğu Akdeniz
Deniz Yetki Alanları
Üzerinde Türkiye Ve
Mısır İlişkilerinin
Etkisi", International
Social Mentality and
Researcher Thinkers
Journal, (Issn:2630-
631X) 8(60): 977-987

Social Mentality And Researcher
Thinkers is licensed under a
Creative Commons Attribution-
NonCommercial 4.0
International License.

Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Üzerinde Türkiye Ve Mısır İlişkilerinin Etkisi

The Effect Of Turkey And Egypt Relations On The Eastern Mediterranean Maritime Jurisdictions

Gökben GİDEMEN¹ Alparslan ATEŞ²

¹ Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü Deniz Ulaştırma Mühendisliği Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans, Hatay, Türkiye

² Doç.Dr., İskenderun Teknik Üniversitesi, Barbaros Hayrettin Gemi İnşaatı Ve Denizcilik Fakültesi, Denizcilik İşletmeleri Yönetimi Bölümü, Hatay, Türkiye

ÖZET

Mısır ve Türkiye ortak geçmişe sahip Doğu Akdeniz ülkeleridir. Son dönemde iki ülke arasında politik anlamda yaşanan gerginliklerin neticesinde hassas bir döneme girilmiş ve ilişkiler neredeyse kopma noktasına gelmiştir. Bugün özellikle Doğu Akdeniz'in kazandığı önemin bir getirisi olarak bölge ülkeleri arasında meydana gelen restleşmelerden Türkiye ve Mısır'da paylarına düşen gerilimli havanın etkisiyle, aslında ulusal çıkarlarına uymayacak adımlar atmak durumunda kalmışlardır. Bu çalışma ile amaçlanan; Mısır ve Türkiye arasındaki son on yıllık dönemdeki siyasi ve ekonomik ilişkilerin incelenmesi ve gerçekleştirilecek olası bir işbirliği durumunda, bu işbirliğinin ülkelere sağlayacağı avantajların neler olabileceğidir.

Yapılan araştırmada Mısır ve Türkiye arasındaki ilişkilerin normale dönmesi bölge için daha barışçıl çözümlerin ortaya çıkmasının yanı sıra iki ülkenin de ekonomik, siyasi ve stratejik kazanımlar elde edeceği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Deniz Yetki Alanları, Siyasi ve Ekonomik İlişkiler

ABSTRACT

Egypt and Turkey are two Eastern Mediterranean countries with a common history. As a result of the political tensions between the two countries recently, a sensitive turn has been entered and relations have almost come to the breaking point. Today, especially as a result of the importance of the Eastern Mediterranean, Turkey and Egypt have had to take steps that will not comply with their national interests, because of the tension between the region countries. The aim of this study is to examine the political and economic relations between Egypt and Turkey in the last decennial period and to examine what the advantages that this cooperation will provide to countries in the event of possible cooperation.

In the study, it was concluded that the normalization of relations between Egypt and Turkey will result in more peaceful solutions for the region, as well as economic, political and strategic gains for both countries.

Key Words: Maritime Jurisdiction Areas, Political and Economic Relations

GİRİŞ

Dünya tarihinde yaşanan her bir olay başka bir olayın tetikleyicisi görevini yürütmüş ve sonuç olarak sürekli bir devinim süreci yaşanmaya başlanmıştır. Yirminci yüzyılın başlarında art arda meydana gelen iki büyük dünya savaşı, imparatorlukların tarih sahnesinden silinmeleri, ulus devlet kavramının hızlı bir şekilde tüm dünyaya yayılması ve ardından başlayan soğuk savaş dönemi geçtiğimiz yüzyılın en sarsıcı olaylarından birkaçıdır.

Ulus devlet sisteminin oturması ve soğuk savaş döneminin sona ermesiyle birlikte dünya tarihinde hem ekonomi hem de politika açısından yeni bir dönem başlamıştır. İki kutuplu dünya düzeninin yıkılmasının ardından küreselleşme hızlı bir şekilde yükselişe geçmiştir. Başlangıçta küreselleşme ile birlikte oluşan yeni düzende devletlerarasındaki karşılıklı bağımlılığın artması sonucunda çatışmanın azalacağı görüşü ortaya çıkmış fakat bunun çok da gerçekçi bir bakış açısı olmadığı anlaşılmıştır (Sander, 2012: 590). Bu yeni gelişen dönemle birlikte demokrasi kavramının tam olarak yerleşmediği Ortadoğu coğrafyası, topraklarında yüksek miktarda petrol gibi yenilenemeyen enerji kaynakları var olması dolayısıyla küresel güçlerinde hedefi haline gelmiştir. Uzun süredir sarsıcı olayların yaşandığı bir coğrafya olan Ortadoğu, en son olarak 2010'lu yılların başından beri etkisini halen sürdüren Arap Baharı süreci ile çalkalanmaktadır.

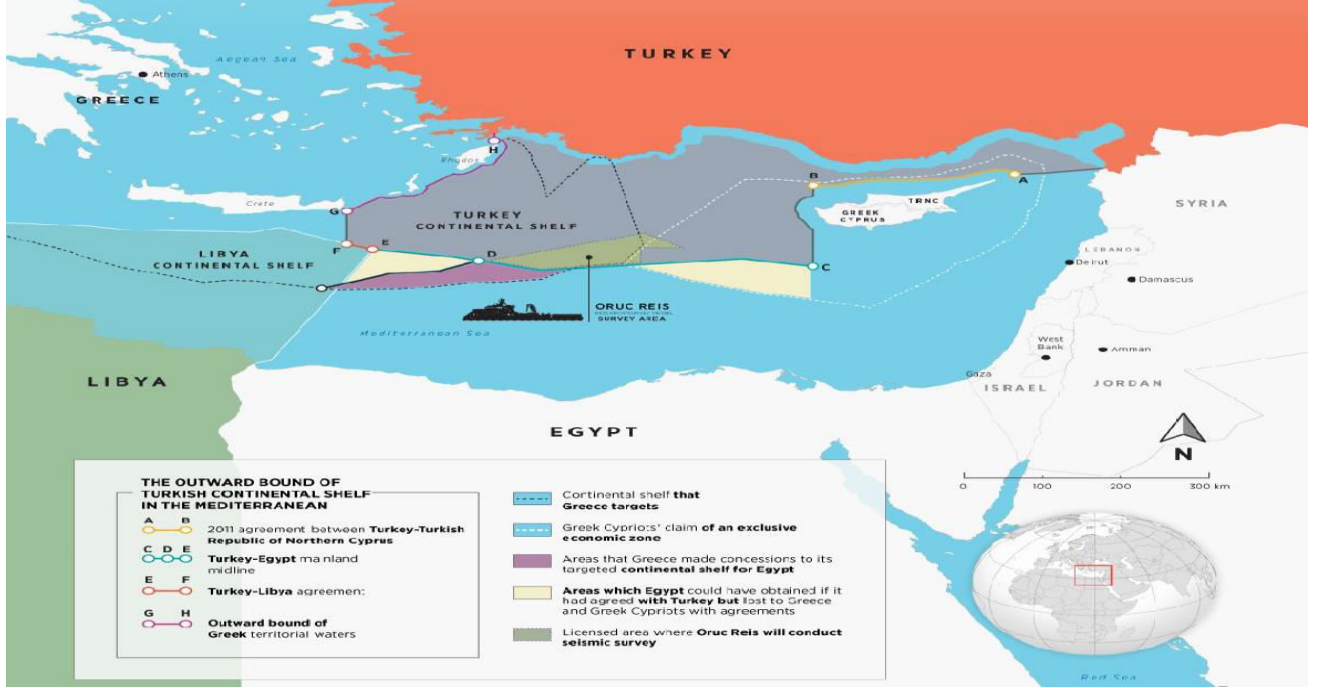
Ortadoğu coğrafyasında enerji kaynaklarının temini ve kullanımı sebebiyle küresel güçlerinde olaya dahil olması sebebiyle yaşanan karışıklıklar 2000'li yıllarla birlikte etkisini komşu coğrafya olan Doğu Akdeniz'de de göstermeye başlamıştır. Aslında soğuk savaşın sona ermesi ile birlikte Doğu Akdeniz jeopolitik çatışmaların merkezinde yer almaya başlamıştır (Baysoy, 2017: 85). Yakın geçmişte keşfedilmeye başlanan hidrokarbon yataklarının etkisiyle Doğu Akdeniz'de suların bir türlü durulmadığı bir coğrafya haline gelmiştir. ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezi'nin 2010 yılında yayımlandığı 2 ayrı rapora göre Doğu Akdeniz sınırları içerisinde toplamda 3,5 milyar varil geri kazanılabilir petrol, 9,75 trilyon metreküp geri kazanılabilir gaz ve 6

milyar varil sıvı doğalgaz olduğu tahmin edilmektedir (USGS, 2010^a ve 2010^b). Bu sebeple günümüzde Doğu Akdeniz’de ülkeler arasındaki siyasi trafik oldukça yoğundur.

Uzun süredir tarih sayfalarında kendilerine yer bulan iki devlet olan Mısır ve Türkiye arasında geçmişten gelen bir bağ bulunmaktadır. Uzun yıllar Osmanlı toprakları arasında yer alan Mısır’ın Birinci Dünya Savaşı ile birlikte, İtilaf devletlerinin sömürge topraklarından birisi haline gelmesiyle iki devlet arasındaki yollar birbirinden ayrılmıştır (Armaoğlu, 2009: 164). İki ülke arasındaki temel benzerlik aynı yıllarda aynı devletlere karşı bağımsızlık mücadeleleri vermeleri ve bu mücadeleleri kazanmış olmalarıdır (Baş, 2015). Karşılıklı kıyılara sahip bu iki devlet Doğu Akdeniz coğrafyası için oldukça büyük bir öneme sahiptir.

Görsel 1. Türkiye, Mısır, Libya, Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Yunanistan arasındaki örtüşen Münhasır Ekonomik Bölgeler (Anadolu Agency, 2020'den aktaran: Stanić ve Karbuž, 2020)

Son dönemlerde Doğu Akdeniz’de suların ısınmaya başlaması ile birlikte dengelerin oldukça hızlı bir şekilde değiştiği ve dost düşman kavramının aslında anlamını yitirdiği bir ortam oluşmaya başlamıştır. Doğu Akdeniz’de yaşanan olayları en kısa şekilde özetleyebilmek için W. Churchill’in “Ebedi dostluklar yoktur, ebedi çıkarlar vardır.” sözünü kullanmak yararlı olacaktır. Bölge ülkelerinin Doğu Akdeniz’in derinliklerinde gömülü olan hidrokarbon yataklarından olabilecek en yüksek düzeyde fayda sağlayabilmek adına bir yarışın peşine düştükleri bu süreçte, belirli bloklar oluşmuş ve Mısır ile Türkiye ayrı saflarda konumlanmıştır (Acer, 2020). Dönemin şartlarının, yapılan tercihlerin sonucunda gelişen bu durumun, iki ülke açısından da aleyhte bir sonuca yol açacağı düşünülmeyle birlikte Mısır’ın Güney Kıbrıs ile yapmış olduğu Deniz Yetki Alanı anlaşması sonucunda önemli büyüklükte deniz sahasında yaşadığı kayba benzer şekilde Türkiye dışında bir ülke ile yapabileceği bir anlaşma ile de önemli büyüklükte deniz alanı kaybı yaşamasına sebep olacaktır.

Bu çalışma ile 2010 Arap Baharı süreci sonrasında Türkiye ve Mısır arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkilerin incelenmesi ve tarafların yaşadıkları siyasi krizin aşılması durumunda gerçekleştirilecek olası bir işbirliğinin Doğu Akdeniz açısından taraflara sağlayacağı fayda açıklanmaya çalışılacaktır.

TÜRKİYE MİSİR İLİŞKİLERİ

Türkiye ve Mısır Arasındaki Siyasi İlişkiler

İnsanların varlığı sayesinde oluşan bir kavram olan siyaset, iki karşıt kavram olan işbirliği ve çatışmayı aynı anda içerisinde barındırmaktadır (Heywood, 2007). Makalenin bu bölümünde de Türkiye ve Mısır arasındaki çatışmaların ve zaman zaman gerçekleşen işbirliklerinin iki ülke arasındaki ilişkileri nasıl etkilediğini inceleyeceğiz.

Mısır ve Türkiye’ye tarihsel olarak bakıldığında aynı devletlere karşı bağımsızlık mücadelesi verdikleri görülmektedir. Bu mücadelelerin sonunda iki ülke de bağımsızlıklarını ilan etmiştir fakat rejim şekilleri bakımından birbirlerinden ayrılmaktadırlar. İki ülke arasındaki ilişkiler Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarına dayanmaktadır ancak dönem dönem ülkeler arasında sıkıntılar baş göstermiş ve anlaşmazlıklar meydana gelmiştir (Baş, 2015).

Türkiye ve Mısır arasındaki ilişkinin boyutlarına inmeden evvel geçtiğimiz 10 yıllık süreçte Mısır'ın geçirdiği çalkantılı sürecin, söz konusu ikili ilişkide oldukça etkileyici bir rol üstlendiğini söylemek gerekmektedir. Mısır, 2010 yılının Aralık ayında başlayan ve neredeyse tüm Ortadoğu coğrafyasında etkisini ufak bir kıvılcımla da olsa gösteren Arap Baharı sürecinden ciddi derecede etkilenen bir ülke olmuştur. Söz konusu sürecin Mısır'a yansıdığı 25 Ocak 2011 tarihinin hemen ardından 1 aylık bir zaman dilimi içerisinde 29 yıllık iktidarını kaybeden Hüsnü Mübarek'in tarihin sayfalarından çekilmesiyle birlikte Mısır halkı için yeni bir süreç başlamıştır (Aljezera Türk, 2013).

Mısır, gerçek manada bir demokrasinin hâkim olduğu bir ülke değil de daha otoriter bir yönetim türüne sahipken, Arap Baharı sonrasında ülkede gerçekleştirilen genel seçimler ile ilk kez demokratik bir seçim yapılmış ve Müslüman Kardeşlerin adayı Muhammed Mursi Mısır'ın yeni cumhurbaşkanı olmuştur (Duran, 2021). Yaklaşık iki yıllık bir sürecin ardından, General Hafter önderliğindeki askeri birliklerin müdahalesi sonucunda çok kısa bir geçmişi olan demokrasi yerini yeniden askeri cuntaya bırakmıştır. Temmuz 2013'de meydana gelen bu olayla birlikte Türkiye ve Mısır arasındaki ilişkilerin de şekil değiştirdiğini söylemek mümkündür (Sarıaslan, 2019).

Türkiye'nin el-Sisi yönetimine karşı sergilemiş olduğu tavır aslında darbeye gösterilmiş olan bir tavidir. Bu konuyla alakalı olarak Türkiye Dışişleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu 2020 yılında katıldığı bir televizyon programında Mısır ile ilgili yaşanan sorunları anlatırken “*Darbe ve sonrası gelişmelerle ilgili bizim yaptığımız eleştirilerden çok rahatsızlar. En büyük engellerden bir tanesi oldu ama biz de doğruları söylemek durumundaydık, doğruları söyledik. Herhangi bir yanlışlık yok.*” İfadelerini kullanmıştır (CNN Türk, 2020). İdeolojik olarak demokrasinin korunması gerektiğini düşünen Türkiye'nin tavrı her ne kadar haklı nedenlere dayanıyor olsa da ABD ve AB gibi ülke ve birlikler tarafından sert bir tepki görmemiş olması sebebiyle diplomatik anlamda yalnızlaştırıcı bir duruma sebebiyet vermiştir (Akgün ve Gündoğar, 2014).

Yukarıda kısaca özetlenmeye çalışıldığı gibi Mısır'ın 10 yıllık tarihi aslında Türkiye açısından önem arz etmektedir. Bu durumun sebebi ise iki ülke arasındaki ilişkilerin son on yılda oldukça çalkantılı bir hal alması ve bölge genelinde her iki devlet açısından da kısıtlayıcı birer unsur olarak karşımıza çıkmasıdır. Mursi'nin 2011 yılındaki zaferinin ardından Türkiye ve Mısır arasındaki ilişkiler oldukça iyi bir ivme yakalamış ve diplomatik açıdan iki ülke arasında üst düzey temaslar gerçekleşmiştir. 2013 yılında yaşanan darbe olayı, Türkiye tarafından oldukça sert bir dille kınanmış ve iki ülke arasındaki iplerin gerilmesinde oldukça büyük bir rol oynamıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2013^a). Öyle ki 2013 yılında karşılıklı olarak büyükelçilerin istenmeyen kişi ilan edilmesi ile başlayan süreç bugün halen büyükelçiliklerin maslahatgüzar seviyesinde hizmet vermesine sebebiyet vermiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2013^b).

Türkiye ve Mısır arasında 2013 yılındaki darbe sonrası siyasi gerilimin artması bölgesel rekabeti de beraberinde getirmiştir. İki ülke bölgesel sorunlar söz konusu olduğunda farklı bloklarda yer almıştır. Bu duruma örnek olarak Libya'da yaşanan süreç gösterilebilir. Diğer bir mesafe arttırıcı durum ise Mısır ve Yunanistan arasındaki yakınlaşma süreci olmuştur. Türkiye ve Mısır arasında ilişkilerinin gergin bir havada seyretmesinden istifade eden Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) gibi Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de problem yaşadığı ülkeler, yaşanan bu süreçte Mısır ile yakınlaşma yoluna giderek Türkiye'nin yalnızlaştırılması adına adımlar atmışlardır (Telci, 2020; 447).

Doğu Akdeniz'deki en uzun kıyılara sahip bu iki ülkeden bahsederken, 2000'li yılların başlarından itibaren bölgede yaşanan olaylar, şu anki süreç ile yakından ilgilidir. Doğu Akdeniz bölgesinde bugüne değin özellikle Nil Delta ve Levant havzalarında yüksek miktarlarda hidrokarbon yataklarına rastlanmıştır. Nil Delta havzasında bulunan Zohr yatağı, Mısır açısından büyük önem taşımaktadır. 1960'lı yıllardan itibaren offshore ve onshore alanlarda hidrokarbon arama çalışmaları yürüten Mısır, 2015 yılının Ağustos ayında Zohr gaz yatağının İtalyan firma ENI tarafından keşfedilmesiyle birlikte Doğu Akdeniz'deki önemli oyuncuların biri haline gelmiştir (ENI, 2022).

Mısır, Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanları hususunda adım atmış olan ilk ülkelerden birisidir. 1982 yılında Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesini (BMDHS) imzalayan Mısır, 1983 yılında ise onaylayarak sözleşmeye taraf olan ilk devletlerden birisi olmuştur (United Nations Treaty Collections, 2022). Kızıldeniz ve Akdeniz'de offshore çalışmalar yürüten Mısır'ın Doğu Akdeniz'de gerçekleştirdiği ilk adım 2003 senesinde GKRY ile imzalamış olduğu Münhasır Ekonomik Bölge Anlaşmasıdır (United Nations, 2022). Mısır bu anlaşma ile Doğu Akdeniz'de kuzey deniz sınırlarını belirlemiştir. Lakin yapılan bu anlaşma uluslararası arenada ilan edildiği ilk andan itibaren Türkiye tarafından şiddetle kınanmış ve yapılan anlaşmanın bir hata olduğu vurgulanmıştır (United Nations, 2004). Mısır'ın, bölge devletleri ile yaptığı anlaşmalar Doğu Akdeniz'de Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) ilan etme yolunu değil de ikili anlaşmalar sonucunda sınırlarını belirleme yolunu tercih ettiğini göstermektedir.

Deniz yetki alanlarının belirlenmesi ve paylaşımı durumunda uyulması zorunlu olan bir takım uluslararası hukuk kuralları bulunmaktadır. Ülkelerin, Truman Bildirisi ile başlayan süreçte gelişim gösteren ve son olarak 1982 yılında hazırlanan BMDHS ile oluşmuş örf ve adet hukukunu temel alarak hareket etmesi gerekmektedir. Denizler ve okyanuslarda bulunan hidrokarbon yataklarının devletler tarafından kullanılabilmesi için devletlerin temelde bu alanlar üzerinde belirli bir dereceye kadar hak iddia edebilmesi gerekmektedir. Bu durumun gerçekleşebilmesi adına öncelikle 1945 yılında ABD Başkanı Henry Truman tarafından kıta sahanlığı kavramı literatüre kazandırılmış ve ardından 1982 BMDHS ile birlikte diğer bir önem arz eden kavram olan MEB kavramı deniz hukukundaki yerini almıştır (Kuran, 2020).

Doğu Akdeniz gibi yarı kapalı bir coğrafi yapıya sahip deniz alanlarında bu iki önemli kavramın sınırlarının belirlenmesi hususu mevcut durumda var olan toplam deniz alanının taraflar arasında uzlaşma olmaksızın belirlenmesi ihtimalini ortadan kaldırması sebebiyle oldukça zorlayıcı bir hal almaktadır (Acer, 2020). Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de hem kendisi hem de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) adına yaşadığı temel problem Yunanistan ve GKRY ile yaşanan sınır anlaşmazlığıdır.

Mısır'ın Doğu Akdeniz'de atmış olduğu adımlar ve Türkiye'nin bölgedeki tutumu göz önüne alındığında iki ülke arasındaki ilişkilerin geçtiğimiz yıllarda Doğu Akdeniz özelinde de gergin geçtiğini söylemek mümkündür. Özellikle 2019 yılında Türkiye ile Libya arasında imzalanan Deniz Yetki Alanları Mutabakatı Muhtırasına, Mısır Hükümetinin vermiş olduğu tepki ve ardından 2020 yılında Yunanistan ile MEB Anlaşması imzalamasıyla birlikte bu durum derinleşmiştir (United Nations, 2019). Türkiye ile Mısır arasında birincil olarak bir sınır anlaşmazlığı bulunmamasıyla birlikte, Mısır'ın Yunanistan ve GKRY ile imzalamış olduğu sınırlandırma anlaşmaları neticesinde Türkiye'nin kendisine ait olduğunu düşündüğü deniz yetki alanlarının bu ülkeler tarafından benimsenmesi ve bu durumun Mısır tarafından yapılagelen anlaşmalar neticesinde onaylanmış olması problem yaratmaktadır.

Türkiye ve Mısır arasında yaşanan siyasi krizin etkisiyle iki ülkenin bölgede ortak paydada buluşamayışları yeni dinamiklerin oluşmasına sebebiyet vermiştir. İki ülke arasında yaşanan bu siyasi krizden en karlı çıkan bölge ülkelerinin Yunanistan ve GKRY olduğu söylenebilir. 2010 yılı sonrasında Doğu Akdeniz'de enerji yataklarının büyük önem kazanması ve bölge ülkelerinin bu varlıklardan olabildiğince maksimumda yararlanma isteği bölgede önemli bir krizin oluşmasına sebebiyet vermiştir.

Türkiye'nin Suriye, Libya ve Doğu Akdeniz hususlarında yalnızlaştırma politikaları ile karşı karşıya kaldığı bir dönemde Mısır ile siyasi krizin baş göstermesi, ülkenin bölgesel güvenliği açısından risk teşkil etmektedir. 2019 yılında Türk askerinin Libya'ya gidişi Mısır tarafından hoş karşılanmamış hatta ulusal güvenlik meselesi olarak görülmüştür (Knipp ve Hussein, 2020).

Mısır ve Türkiye arasındaki problemlerden bir diğeri de iki ülkenin Libya iç savaşında farklı tarafları desteklemekte olmasıdır. Türkiye Ulusal Mutabakat Hükümeti'ni(UMH) desteklerken, Mısır ise Hafter tarafında yer almıştır (Telci, 2020: 454). Mısır'ın uluslararası arenada destek bulan ve meşru hükümet olarak BM tarafından da tanınan UMH ile arasındaki ilişkilerde ılıman bir politika izlemeye başlamasıyla bu durum biraz da olsa değişim göstermiştir. Ulusal Mutabakat Hükümeti Türkiye'nin, Libya'da sürecin başından bu yana desteklediği taraf olmuştur (Melcangi, 2021).

İkili ilişkilerin sıkıntıya girdiği 2013 sonrasında Türkiye ve Mısır arasındaki ilk yakınlaşma emareleri 2020 yılında görülmüştür. İki ülke arasındaki ilişkiler 2020 yılı itibarıyla yumuşama dönemi olarak nitelendirilebilecek bir seyirde yön almaya başlamıştır. T.C. Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun istihbari, diplomatik ve ekonomik alanlarda görüşmeler gerçekleştirildiğini belirten açıklamalarının ardından 2013 yılından beridir ilk defa iki ülkenin üst düzey yetkilileri arasında bir takım görüşmeler gerçekleştirilmiş ve aradaki buzların erimeye başladığına dair umut verici adımlar atılmıştır (Duru ve Yüzbaşıoğlu, 2021; T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2021). Bugün, Türkiye ve Mısır arasındaki ilişkilerin iyileşme sürecinin devam etmesi özellikle Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanları meselesi hususunda önem arz etmektedir.

Türkiye ve Mısır Arasındaki Ekonomik İlişkiler

İki ülke arasındaki ekonomik ilişkileri irdelemeden evvel kısaca ekonominin ne ifade ettiğinin açıklanması gerektiği düşünülmektedir. Analize dayalı bir bilim dalı olan ekonomi, insanların ellerinde bulunan kıt kaynakları kullanmak suretiyle yaptıkları tercihleri konu almaktadır (Case vd., 2012). Aslında yapılan bu tercihler de karşımıza ticaret olarak çıkmaktadır. Ekonomi küresel olayları anlamlandırabilme ve yorum yapabilme kabiliyetini elde edebilmek açısından oldukça önemlidir. Bu durumun temel sebebi ise yaşanan büyük çaplı olayların ekonomik açıdan toplumları ve devletleri etkileyecek sonuçlar doğurmasıdır (Case vd., 2012). Çalışmanın bu bölümünde Türkiye ve Mısır arasındaki ekonomik ilişkiler incelenirken özellikle son on yıllık dönemdeki ekonomik veriler incelenecek ve yorumlanacaktır.

Tablo 1. Türkiye ve Mısır'ın 2021 yılı GSYİH, Büyüme oranı ve Nüfus

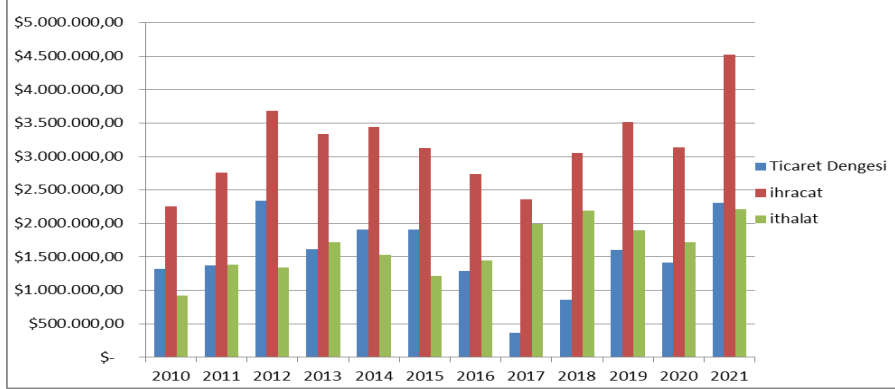
2021	GSYİH (milyar dolar)	BÜYÜME ORANI (%)	NÜFUS (milyon)
TÜRKİYE	795	3.3	85
MISIR	396	5.6	104

Kaynak: <https://www.imf.org/en/Home>

Tablo 1’de Türkiye ve Mısır’ın 2021 yılına ait olan gayri safi yurt içi hasılları, önceki yıla göre gerçekleşen büyüme oranları ve nüfuslarına yer verilmiştir. Tabloda da görüldüğü üzere Türkiye’nin nüfusuna oranla GSYİH’sı daha yüksek iken, Mısır’ın ise gerçekleştirdiği büyüme oranı Türkiye’nin büyümesinden daha iyi bir orana sahiptir. İki ülke arasında yalnız bu tabloya göre bir karşılaştırma yapıldığında Türkiye’nin ekonomi açısından Mısır’dan daha iyi bir durumda olduğunu söylemek mümkündür.

Ticari açıdan geçmişleri bulunan Türkiye ve Mısır arasındaki ekonomik ilişkiler 2010 yılı ve sonrasını ele alacak şekilde incelenmiştir. Bu durumun sebebi ise siyasi açıdan yakın geçmişte yaşanan ve halen devam etmekte olan krizlerin iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilere olan etkisinin nasıl bir yönde olduğuna dair çıkarımda bulunmaktır. Türkiye, Mısır açısından önemli bir ticari ortaktır. Uzun yıllardır ihracat ve ithalat yapılan ülkeler arasında ilk onda yer alan Türkiye, Mısır ekonomisinin önemli bir oranını oluşturmaktadır. İki ülke arasındaki ticari ilişkilerin sağlamlaşmasını ve kolaylaşmasını sağlamak amacıyla bugüne değin 5 ayrı anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmalardan ilki 1993 yılında gerçekleştirilmişken bugünkü ticaretin altyapısı ise 2005 yılında imzalanan ve 2007 yılında yürürlüğe giren “ Türkiye Mısır Serbest Ticaret Anlaşması (STA)” ile atılmıştır (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2022). Yapılan STA ile iki ülke arasındaki belirlenen ürünlerde gümrük vergileri sıfırlanmıştır.

Şekil 1. Türkiye’nin Mısır ile olan dış ticaret verileri

Kaynak: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Foreign-Trade-Statistics-January-2022-45536>

Şekil 1’de de açıkça görüldüğü gibi Türkiye geçtiğimiz 10 yıllık süreçte iki ülke arasındaki ekonomik değerlendirmede hanesine artı yazdıran taraf olmuştur. İki ülke arasındaki ticaret hacmi, 2010-2013 yılları arasında artış grafiği izlemiş, 2014 ve 2018 yılları arasında ise genel olarak düşüş trendine girmiştir. 2019 yılında ise iki ülke arasında tüm zamanların rekoru kırılarak ticaret hacmi 5,4 milyar dolarlık bir büyüklüğe ulaşmıştır. 2021 yılında bu rekor tazelenmiş ve ticaret hacmi 6,7 milyar dolara yükselmiştir. Verilerden de görülebileceği üzere siyaseten devam eden kriz ekonomik ilişkilere çok da sirayet etmemiştir. Ekonomik ilişkilerin zarar görmemiş oluşunun en önemli nedeni ise 2005 yılında iki ülke arasında imzalanmış olan STA’dır. Ne var ki iki ülke arasındaki ekonomik ilişkileri korunmasını sağlayan STA, Mısır’da belirli bir kesimi rahatsız etmiştir. Bunun nedeni ise Türkiye’nin Mısır’a olan ihracatının ithalatından daha fazla olmasıdır (Ülker, 2020).

İki ülke arasındaki genel ticaret verilerinin yanı sıra bu çalışma içerisinde daha özellikli bir alana da parantez açılmak istenmektedir. Bu alan ise deniz ticaretidir. Yirminci yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte, deniz ticareti oldukça önemli bir yol kat etmiştir. Günümüzde uluslararası ticaretin büyük bir bölümü denizler üzerinden gerçekleştirilmektedir. Dünya yüzeyinin %71’lik bir bölümünün sular ile kaplı olduğu düşünüldüğünde gelişen teknoloji ve küreselleşen dünyanın da etkisiyle bu durum oldukça beklendik olduğu düşünülmektedir (T.C. Ulaştırma Bakanlığı, 2018). Tam da bu sebep ile Mısır ve Türkiye arasındaki ticaret irdelendiği vakit denizler aracılığıyla yapılan ticaret için de ayrı bir incelemede bulunulması daha doğru olacaktır. Doğu Akdeniz vasıtasıyla, deniz üzerinden komşu olan Mısır ve Türkiye arasındaki ilişkiler oldukça önemlidir. Mısır, Türkiye’nin deniz yoluyla ticarete en önemli ortaklarından birisidir. Muhammed Mursi döneminde iki ülke arasındaki deniz ticaretinin daha yüksek seviyelere çıkmasını sağlamak amacıyla “Ro Ro ve Karayolu Transit Taşımacılığı Alanında İşbirliğine Dair Mutabakat Muhtırası” imzalanmış fakat ilişkilerinin kötüleşmeye başlamasıyla birlikte 2014 yılında söz konusu anlaşma Mısır tarafından feshedilmiştir (T. C. Dışişleri Bakanlığı, 2014).

Tablo 2. Türkiye ve Mısır Arasında Denizyolu Taşımacılığıyla Gerçekleştirilen İthalat ve İhracat Miktarları

		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
İHRACAT	Miktarı (Ton)	11.154.634	9.226.526	9.751.715	9.992.89	9.701.309	8.673.890	9.037.041	7.561.778	7.486.161	7.901.289	6,428,200
	Ülkeler Arası Sıralaması	2	2	1	2	2	2	2	3	3	4	6
	Pay Yüzdesi	13,29	11,28	10,68	11,16	10,96	9,41	9,53	6,65	6,78	6,00	4,88
İTHALAT	Miktarı (Ton)	17.319.834	20.297.245	16.589.593	12.302.168	11.625.803	14.441.128	17.067.189	15.144.879	12.842.463	12.209.565	12,840,970
	Ülkeler Arası Sıralaması	3	2	4	4	4	3	2	3	4	3	4
	Pay Yüzdesi	10,65	11,69	8,62	6,55	5,97	6,93	7,93	6,48	5,88	5,51	5,67

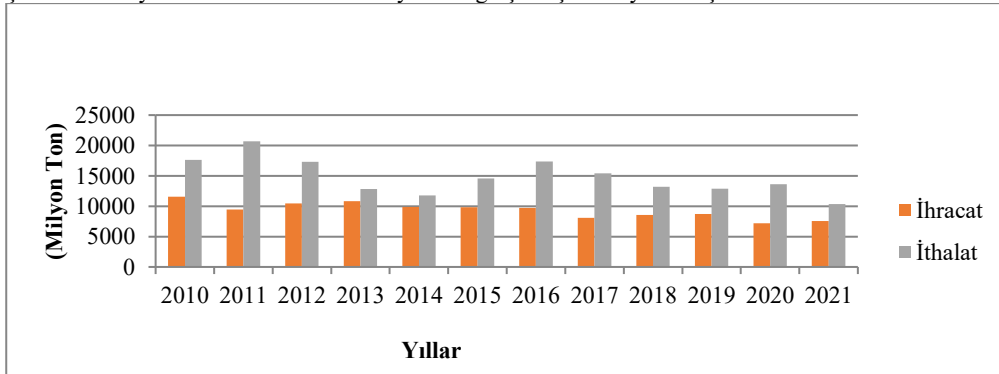
Kaynakça: <https://denizcilik.uab.gov.tr/uploads/pages/yayinlar/deniz-ticaret-istatistikleri-2019.pdf>

<https://denizcilik.uab.gov.tr/uploads/pages/yayinlar/deniz-ticaret-istatistikleri-2020-61bc3b7e3c012.pdf>

Tablo 2’de Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığında alınan, Mısır ve Türkiye arasında 2010 ve 2020 yılları arasında deniz yolu ile gerçekleşen ticaret verileri belirtilmiştir. Tablolarda da görüleceği üzere Mısır deniz ticareti bakımından da Türkiye için önemli bir partnerdir. İhracat bakımından incelenecek olursa 2012 yılında Mısır, Türkiye’nin deniz ticaretinde en çok ihracat yaptığı ülke olmuş 2016 yılı da dahil olmak üzere ilk ikinci sırada yer almış fakat sonrasında belirli bir gerileme yaşayarak üçüncü sıraya düşmüş ve en son 2020 yılında altıncı sıraya gerilemiştir. Pay yüzdesi olarak ele alındığında ise en yüksek oran % 13,29 ile 2010 yılında gerçekleşmiştir. İthalatta ise 2010-2020 arasında hep ilk dörtte yer almış sadece 2011 yılında ikinci sıraya yükselmiştir. En çok ithalat yapılan ülkeler arasındaki pay yüzdesi ise %11,69 ile 2011 yılında zirveyi görmüştür. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı’nın verilerinde dikkat çeken diğer bir unsur ise özellikle ihracatta 2017 yılı ve sonrasında genel bir düşüşün yaşanmış olmasıdır.

Aşağıdaki Şekil 2’de 2010-2020 yılları arasındaki dönemde Türkiye ve Mısır arasında Denizyolu ile gerçekleşen toplam yük elleçleme miktarlarına yer verilmiştir. Türkiye’nin ithalatı 2011 yılında ihracatı ise 2010 yılında zirveyi görmüştür. Son yıllarda ise geçmişe oranla düşüş olduğu görülmektedir.

Şekil 2. Türkiye ve Mısır arasında Denizyolu ile gerçekleştirilen yük elleçleme miktarları

Kaynak: <https://denizcilikistatistikleri.uab.gov.tr/yuk-istatistikleri>

Uluslararası Politik Ekonomi Işığında Türkiye-Mısır İlişkilerinin Doğu Akdeniz’deki Yansımaları

Uluslararası alanda yürütülen politikaların ve ekonomik verilerin birbirleri ile olan ilişkilerini inceleyen Uluslararası Politik Ekonomi (UPE), aslında fikri olarak uzun yıllardır var olan fakat kavramsal olarak ele alınması ve literatüre giriş yapması 1970’li yılları bulan bir disiplinler arası alandır. UPE ilk kez 1977 yılında bir kitap haline getirilmiş fakat hakkında tam olarak çalışmaların yapılması ve yaygınlaşması 1980’li yıllarda gerçekleşmiştir (Frieden ve Martin, 2003).

UPE’nin çıkış noktası politika ve ekonomi alanları arasındaki karşılıklı bağımlılığa dayanan ilişkiyi yani yaşanan politik krizlerin, uluslararası ticarete olan etkisini ya da tam tersi uluslararası ticaretin yaşanan politik krizler üzerindeki etkisini incelemektir (Ateş ve Gökmen, 2013). Soğuk savaş döneminin sona ermesiyle birlikte meydana gelen yenidünya düzeninin UPE üzerindeki etkisinin büyük olduğu düşünülmektedir.

En basit haliyle sınırların etkinliğini kaybetmesi olarak adlandırılabilir olan küreselleşme, sınırların ortadan kalkmasıyla birlikte ülkeler arasında oluşan karşılıklı bağımlılık durumu olarak tanımlanabilir (Heywood, 2007: 189; Nye ve Welch, 2010: 406). Küreselleşmenin hız kazanması sonrasında gittikçe daha da fazla liberal bir hal alan dünya ekonomisi, devletler dışında başka kural koyucuların yani şirketlerin ortaya çıkmasıyla boyut değiştirmiştir (Ateş ve Gökmen, 2013). Bu süreçte olayları yalnızca politik açıdan ele almanın, çevreye at gözlüğü ile bakmaktan bir farkının kalmadığı anlaşılmıştır. Bu sebeptendir ki bugün UPE, oldukça saygı duyulan bir çalışma alanı haline gelmiştir.

Türkiye ve Mısır arasında son 10 yılda yaşanan süreç UPE'nin ne kadar önemli bir alan olduğunu göstermektedir. Türkiye ve Mısır arasında 2013 yılı ve sonrasında kötü yönde ilerleme gösteren bir siyasi kriz mevcuttur. Yaşanılan siyasi kriz, ekonomi alanına da sirayet etmiş fakat siyasetteki kopukluğun aksine ekonomik olarak daha hafif yaralar almıştır. Burada önemli olan aslında 2005 yılında imzalanmış olan STA'dır (Sarıaslan, 2019).

Doğu Akdeniz'deki şu anki siyasi dengeler incelendiğinde bölge ülkelerinden İsrail'in Yunanistan ve GKRY'ye yakın bir politika yürüttüğünü söylemek mümkündür. Mısır da Türkiye ile yaşadığı siyasi krizler sonrasında söz konusu ülkeler ile birlikte hareket etme yolunu seçmiştir (Karbuç, 2022). Bu üçlüye Mısır'ın da eklenmesiyle aslında geçerliliği bulunmayan iddiaların, hem bölge ülkelerinin hem de küresel aktörlerin desteğinin sağlanmasıyla birlikte suni bir haklılık zemini hazırlanıp siyasal baskı kullanılarak Türkiye'ye kabul ettirilmeye çalışıldığı bir gerçektir. Bu topluluktan Mısır'ın ayrılması durumunda Türkiye güçlü bir müttefik kazanmış olmakla kalmayıp hali hazırda karşılıklı en uzun kıyılara sahip olduğu Mısır ile imzalaması muhtemel bir MEB anlaşması ile Doğu Akdeniz'deki önceden belirlemiş olduğu güney sınırlarını uluslararası bir anlaşma ile pekiştirmiş olacaktır.

Mısır ile imzalanması muhtemel anlaşmayı, Libya ile 2019 yılında imzalanmış olan anlaşmanın getirdiği artıları dikkate alarak değerlendirmek başlangıç noktasında iyi bir adım olacaktır. Libya ile Türkiye arasındaki deniz yetki alanları mutabakatıyla Türkiye, Yunanistan tarafından uzun yıllardır kendisine dayatılmaya çalışılan Güneydoğu Ege adalarının anakaralar ile aynı oranda deniz yetki alanlarına sahip olması gerektiği tezini tanımayarak hareket etmiştir. Türkiye söz konusu anlaşma ile o güne değin ileri sürmüş olduğu tezlerini yaptığı uluslararası anlaşma ile hayata geçirmiş ve hukuksal bir zemine oturmuştur. İlerleyen zamanlarda Mısır ile imzalanması muhtemel bir anlaşma ile Türkiye'nin anakaralar arasındaki ortay hattın takip edilmesiyle elde edilmesi gerektiğini düşündüğü sınır hattı hayata geçmiş olacaktır. Bu yönde yapılacak bir anlaşmayla kazançlı çıkacak olan tek taraf Türkiye olmayacaktır. Mısır, 2003 yılında GKRY ile imzalanmış olduğu MEB anlaşması ile kendisine ait olabilecek 11.500 kilometre kareye tekabül eden deniz yetki alanlarını deyim yerindeyse GKRY'ye hediye etmiştir (Yaycı, 2020: 39).

Enerji ülkesi olan Mısır'ın Doğu Akdeniz'de bugüne değin keşfedilmiş olan en büyük doğalgaz yatağına sahip olması, hali hazırda bulunan yüksek kapasiteli Sıvılaştırılmış Doğal Gaz (LNG) tesisleri, Doğu Akdeniz'in deniz ticaretindeki kaybettiği popüleritesini kazanmasında büyük etkisi olan Süveyş Kanalı'na sahip olması gibi faktörler dikkate alındığında önemi açıkça anlaşılabilir bir ülkedir (Baysoy, 2017: 85; Karbuç, 2022).

Yunanistan açısından incelendiğinde ise hali hazırda 2020 yılında iki ülke arasında imzalanan anlaşma ile atılan adımların aslında Türkiye'nin ilan etmiş olduğu kıta sahanlığı sınırlarıyla uyumlu olduğu görülmektedir. Bu perspektiften bakıldığında Mısır, Türkiye'nin Akdeniz'deki kıta sahanlığı sınırının batısındaki bitiş noktasını dikkate alarak hareket etmiştir. Bu hareket iki ülke arasındaki buzların çözülmesinde önemli bir rol oynama potansiyeline sahiptir.

Mısır ve Yunanistan arasında imzalanan MEB anlaşması, Türkiye ve Libya'nın 2019 yılında attıkları adıma cevap verme amacı taşımaktadır. Prof. Dr. Yücel Acer'e göre Mısır'ın asıl rahatsız olduğu konu iki ülke arasındaki askeri işbirliği anlaşmasının imzalanmış olmasıdır. Yani sonuçta iki ülke arasındaki siyasi kriz bir şekilde Doğu Akdeniz politikalarına da sirayet etmiş ve Mısır bu sebeple Türkiye karşıtı bir tavır içerisine girmiştir (Acer, 2020).

Değinilmesi gereken diğer bir nokta ise Mısır ve Yunanistan arasında imzalanan MEB anlaşması ile Yunan adalarına tanınan kısmi deniz alanlarıdır. Yunanistan'ın başlangıçtan itibaren istediği şekilde gerçekleştirilmemiş olsa dahi Mısır, Türkiye yerine Yunanistan ile anlaşma imzalayarak GKRY ile yapmış olduğu anlaşmanın mantalitesinde bir sonuç elde etmiştir. Yapılan anlaşmada Yunan adalarına kısmi deniz alanı tanınmış olup bu vesileyle Mısır, Türkiye ile imzalaması durumunda elde edeceğinden daha az bir deniz yetki alanını kabul etmiştir. Bu konu ile alakalı olarak T.C. Dışişleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu 2020 yılında katıldığı bir televizyon programında istihbari görüşmeler sırasında Mısırlı yetkililere, Türk tarafı tarafından Libya ile yapılan deniz yetki sınırlandırılması anlaşması benzeri bir anlaşmanın Mısır ile de yapılmasının mümkün olduğunun belirtildiğini ifade etmiştir. Aynı programda Mısır'ın hem Yunanistan hem de GKRY ile imzaladığı sınırlandırma anlaşmalarında Türkiye ile imzalaması durumunda elde edeceği deniz alanlarından daha azına razı geldiğini de belirtmiştir (CNN Türk, 2020).

Görsel 2. Mısır'ın Yaptığı Anlaşmalar ve Türkiye'nin Kıta Sahaneliği Sınırları

Yukarıdaki haritada Türkiye'nin BM'ye bildirmiş olduğu kıta sahanlığı sınırları ve Mısır'ın hem GKRY hem de Yunanistan ile imzaladığı MEB anlaşmaları sonucunda elde ettiği deniz alanları bulunmaktadır. Haritadan da anlaşılacağı üzere Mısır söz konusu anlaşmalar sonunda ciddi deniz alanı kaybetmiştir.

Türkiye, Mısır ile imzalanması olası bir MEB anlaşmasıyla bölgede önemli bir müttefik kazanmış olacaktır. Doğu Akdeniz'de en uzun iki kıyı uzunluğuna sahip ülkenin bir araya gelmesi ile siyasi dengelerde değişim yaşanması muhtemeldir. Yapılacak olası bir anlaşmanın GKRY açısından etkileri oldukça yıkıcı olacaktır. 2007 yılından bu yana hidrokarbon arama çalışmaları yürüttüğü alanların önemli bir kısmı Mısır'ın egemenliği altına geçecek, hâlihazırda Türkiye ile anlaşmazlıkların yaşandığı alanlarda Türkiye'nin sınırlarını koruma çabaları dolayısıyla çalışma yürütemeyen GKRY'nin, mevcut alanı oldukça kısıtlı hale gelecektir.

Mısır ve Türkiye arasında imzalanacak bir deniz yetki sınırlandırması anlaşmasıyla her iki tarafında kazanç sağlayabileceğini söylemek mümkündür. Mısır açısından bakıldığında, yapılacak olası bir anlaşma ile daha önceden yapmış olduğu anlaşmalar neticesinde kaybettiği deniz alanlarını kazanması oldukça önemli bir artıdır. Ayrıca şu an bölge ülkelerinden Yunanistan, İsrail, GKRY ve İtalya arasında anlaşma sağlanmış olan fakat Türkiye'nin kıta sahanlığından geçirilmesinin planlanması ve ekonomik açıdan yapılabilirliğinin tartışılmasına konu olması dolayısıyla hayata geçirilmesine zor gözüyle bakılan EastMed projesinin ortakları arasında Mısır yer almamaktadır. EastMed projesinin ekonomik açıdan maliyeti 6 milyar dolar olarak açıklanmıştır fakat ortalama olarak 25 milyar dolar civarında seyredeceği düşünülmektedir (Aslan, 2020). Bu sebeple de hali hazırda var olan boru hatları (Kuzey Akım, TANAP, TAP) ile kıyaslandığında projenin sonuçsuz kalacağı düşünülmektedir. Son dönemde ABD'nin de projeye olan desteğini çekmesiyle birlikte Yunanistan ve GKRY'nin bel bağlamış oldukları bu girişim başarıya ulaşma şansının olmadığı söylenilebilir (Çaylak, 2022).

2020 yılında Mısır'ın İsrail, Kıbrıs adası ve Yunanistan üzerinden ilerlemesi planlanan EastMed boru hattı projesine alternatif olarak GKRY'nin aradan çıkarılarak Mısır üzerinden ilerleyecek bir güzergâh teklifinde bulunduğu iddia edilmiştir, fakat bu teklif olumlu bir sonuca ulaşmış değildir (Michalopoulos, 2021). Mısır'ın uzun yıllardır yeterli yerli gaz olmaması sebebiyle atıl durumda bulunan İdku ve Damietta LNG terminalleri sırasıyla 2019 ve 2021 yıllarında tekrardan aktif hale gelmiştir bu durum Mısır gazı için boru hattı dışında ayrı bir pazarın daha var olma potansiyeline işaretir (Murphy, 2021; NS Energy, 2019).

Daha önce de ifade edildiği gibi küreselleşmenin sonucunda ülkeler arasında karşılıklı bağımlılığın artmasıyla birlikte çatışmalar yaşanması kaçınılmazı güç bir hal almıştır. Bu durumun nedeni ise Oral Sander'in de belirttiği gibi daha az bağımlı durumda olan devletlerin diğerine göre elinin daha güçlü olması sebebiyle durumu kendi lehine çevirebilme olanağına sahip olmasıdır (Sander, 2012: 590). Bugün Türkiye ve Yunanistan ya da konumuz ana ögesi Mısır ile olan ilişkilere bakıldığında karşılıklı bağımlılığın dengeli bir çizgide ilerlemesinin daha sağlıklı olacağı düşünülmektedir.

2013 ve sonrasında Türkiye ve Mısır arasında yaşanan siyasi krizin çözüme kavuşturulması oldukça önemlidir. Zaman zaman devletler arasında böyle krizlerin yaşanması da oldukça alışılabilir bir durumdur. Daha önce oldukça köklü ilişkilere sahip Türkiye ve Rusya arasında da benzeri bir kriz yaşanmış ve sonucunda aşılmıştır. 3 Ekim 2015 tarihinde Suriye de görev yapan Rus savaş uçağı Türk hava sahasını ihlal etmesi ve Türkiye tarafından ikaz edilmesine rağmen hava sahasını terk etmemesi üzerine düşürülmüştür (Can vd., 2019). Bu olay iki ülke arasında ciddi sorunlara yol açmıştır. Yaşanan sürecin ardından Rusya, Türkiye'ye yaptırım kararı almış ve iki ülke arasında ekonomik açıdan zorlu bir süreç yaşanmıştır (Can vd., 2019; Erşen, 2016). İki ülke arasındaki sorunların çözüme kavuşturulması 2016 yılında gerçekleşmiştir. Normalleşmenin

altında yatan nedenler ise Rusya ve Türkiye'nin birbirlerine hem ekonomik hem de siyasi anlamda ihtiyaç duymaları olmuştur (Erşen, 2016).

Türkiye ve Mısır arasında 2020 yılı itibariyle diplomatik anlamda erimeye başlayan buzların devamının gelmesi yani ilişkilerin normale dönmesi halinde, söz konusu deniz yetki alanları anlaşmasının yapılabilmesi bakımından önemli bir adım atılmış olacaktır. Bu sebeptendir ki özellikle son günlerde artan Yunanistan, GKRY ve AB'nin Türkiye karşısında geliştirmek adına uğraş verdikleri baskı ortamında Mısır gibi Doğu Akdeniz coğrafyasında yeri yadsınamayacak kadar önemli olan bir devlet ile iyi ilişkiler gelişmesi Türkiye'nin bölge üzerine hesaplar yapılan masada elinin güçlenmesi anlamına gelecektir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Ortak geçmişi Akdeniz'de karşılıklı kıyılara sahip olan Türkiye ve Mısır, son on yılda yaşanan çalkantılı bir sürece rağmen aralarındaki bağ kopmayan, özellikle uluslararası ticaret hususunda güçlü ilişkilere sahip iki ülkedir. Yukarıda da bahsedildiği gibi iki kutuplu dünya düzeninin sona ermesiyle birlikte değişen dünyada karşılıklı bağımlılık büyük önem arz eder hale gelmiştir. Mısır ve Türkiye geçmişten günümüze dalgalı bir siyasi grafiğe sahip olsalar da, 2013 sonrası süreçte yaşananlar iki ülke için de hatırı sayılır kayıplara neden olmuştur. Yaşanılan süreçlerin normal olarak ekonomik açıdan yaşattığı aksamalara rağmen iki ülke arasındaki ticari ortaklığın 2020 yılı itibariyle girilen yeni süreçte, siyasetin de normalleşmeye başlaması ile birlikte daha da üst seviyelere ulaşılacağı düşünülmektedir. Son dönemde taraflarca birbirlerine yeşil ışık yakılması Doğu Akdeniz'in çetin şartları düşünüldüğünde her iki tarafa da hem ekonomik hem de stratejik fayda sağlaması muhtemeldir.

Ekonomi ve siyasetin iç içe geçtiği yenedünya düzeninde her iki kulvarda da ivme yakalayabilmek adına Türkiye'nin Mısır ile olumlu ilişkilerinin gelişmesi önem taşımaktadır. Özellikle Türkiye aleyhinde Yunanistan ve GKRY tarafından yürütülen kara propagandanın karşısında şimdikinden de eli güçlü olmasını sağlayacaktır. Aradan geçen süreç içerisinde iki ülke arasındaki çatışmadan faydalanmak suretiyle Doğu Akdeniz'de hem Türkiye'nin hem de Mısır'ın var olan egemenlik haklarının ihlal edilmesi hususuna kadar işi götüren Yunanistan ve GKRY'nin yürüttüğü politikaların yanlışlığı Uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde analiz edilmeli ve dünya kamuoyuna oldukça yüksek bir ses ile anlatılmalıdır. Bu sürece de potansiyel bölgesel ortaklardan biri olan Mısır ile başlanması önemli bir stratejik hamle olacaktır.

Sonuç olarak, Ülkeler arası ilişkilerin geliştirilmesi veya düzelmesi elbette birçok parametreye bağlıdır. Ancak son derece önemli bir coğrafyada yer alan Türkiye ve Mısır arasında ilişkilerin iyileşmesi her iki ülkeye de hem ekonomik hem de siyasi açıdan oldukça tatmin edici faydalar sağlayabilir. Bu sebeptendir ki Mısır'ın GKRY ve Yunanistan ile yapmış olduğu Deniz yetki anlaşması sonucunda vazgeçtikleri veya kaybettiği haklar yerine Türkiye ile bu anlaşmayı yapmasının sonucunda elde edeceği kazanımların neler olduğu Türkiye tarafından Mısır kamuoyuna da anlatılmalıdır. Bu durumun sonucunda Mısır halkının desteğinin alınarak bu sürecin yürütülmesi Türkiye Mısır Deniz Yetki Anlaşmasının imzalanabilmesi açısından önemli bir stratejik adım olabilecektir.

KAYNAKÇA

- Acer, Y. (2020). Doğu Akdeniz'de Yunanistan-Mısır Deniz Sınırı Antlaşması ve Türkiye. Adalet Dergisi, 2020/2. 65. Sayı, S: 13-26.
- Akgün M. ve Gündoğar S. S. (2014). Mısır-Türkiye ilişkilerinde daha iyi bir geleceğe doğru. TESEV Dış Politika Programı. ISBN 978-605-5332-60-0. https://www.tesev.org.tr/wp-content/uploads/rapor_M%C4%B1s%C4%B1r-Tu%CC%88rkiye-ilis%CC%A7kilerinde-daha-iyi-bir-geleceg%CC%86e-dog%CC%86ru.-12-Mart-14.pdf
- Aljazeera Türk, (2013). Kronoloji: Mübarek sonrası Mısır. <http://www.aljazeera.com.tr/kronoloji/kronoloji-mubarek-sonrasi-misir> (Erişim Tarihi: Mart 2022).
- Armaoğlu, F. (2012) Yirminci Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995. On Sekizinci Baskı. Alkım Yayıncılık. İstanbul.
- Aslan C. (2020). “Doğu Akdeniz Boru Hattı (East-Med) Uygulanabilir mi?” <https://www.stratejikortak.com/2020/01/east-med-boru-hatti.html>
- Ateş D. , Gökmen G. S. (2013). Bir Akademik Disiplin Olarak Uluslararası Politik Ekonominin Sınırları. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, XV (1), 45-71
- Baş, A. (2015). Atatürk Dönemi Türkiye-Mısır İlişkileri Ve Günümüze Etkileri. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi. Cilt: 31, Sayı: 92, S:31-76.
- Baysoy, E. (2017). Doğu Akdeniz'in Dalgalı Jeopolitiği. İstanbul: Truva Yayınları
- Can, E., Yıldırım Ozmutlu S. ve Aykac, C. (2019). Politik iklim değişikliklerinin ülkelerarası ticaretle ilişkisi: Türkiye Rusya uçak krizi üzerine ekonometrik bir inceleme. SİYASAL: Journal of Political Sciences, 28(1), 1-18. <http://doi.org/10.26650/siyasal.2019.28.1.0001>
- Case, K. E., Fair, R. C. ve Oster, S. M. (2012). Ekonominin İlkeleri. (Çev. E. Deliktaş, M. Karadağ ve M. Güçlü), 8 Baskı, Palme Yayıncılık, Ankara.

- CNN Türk, (2020). “Tarafsız Bölge Programı (17 Eylül 2020)”
<https://www.youtube.com/watch?v=UkODOxBrJDI>
- Çaylak, M. (2022). Doğu Akdeniz’de Yunanistan’a ABD şoku: Eastmed rafa mı kalkıyor?
<https://www.trthaber.com/haber/dunya/dogu-akdenizde-yunanistana-abd-soku-eastmed-rafa-mi-kalkiyor-644345.html>
- Duran, B. (2021). Arap isyanlarında on yılın muhasebesi ve Türkiye’nin yeri. R. Yıldırım, M. Alrantsi (Ed.), Arap Devrimleri: Değişim ve Süreklilik içinde (15-36 ss.). İstanbul: SETA.
<http://openaccess.ihu.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12154/1596>
- Duru, O. ve Yüzbaşıoğlu, N. (2021). “Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu: Mısır’la diplomatik düzeyde temaslarımız başladı.”
<https://www.aa.com.tr/tr/politika/disisleri-bakani-cavusoglu-misir-la-diplomatik-duzeyde-temaslarimiz-basladi/2173448>.
- ENI. (2022). A Mediterranean treasure trove. <https://www.eni.com/en-IT/operations/egypt-zohr.html>
- Erşen, E. (2016) Suriye Sorunu Gölgesinde Türkiye-Rusya İlişkilerinde Normalleşme Süreci. Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi Cilt: 3, Sayı:2, 153-171
- Frieden J. ve Martin L. (2003). "International Political Economy: Global and Domestic Interactions."
<https://scholar.harvard.edu/jfrieden/publications/international-political-economy-global-and-domestic-interactions>
- Heywood, A. (2007) Siyaset. Altıncı Baskı. Ankara: Liberte Yayın Grubu
- Karbuç, S. (2022). Değişen Jeopolitik Dinamikler Işığında Doğu Akdeniz’de Enerji Mücadelesi.
<https://kriterdergi.com/dosya-enerjide-donusum/degisen-jeopolitik-dinamikler-isinginda-dogu-akdenizde-enerji-mucadelesi>
- Knipp, K. ve Hussein, M. (2020). Mısır ve Türkiye Libya’da karşı karşıya.
<https://www.dw.com/tr/m%C4%B1s%C4%B1r-ve-t%C3%BCrkiye-libyada-kar%C5%9F%C4%B1-kar%C5%9F%C4%B1ya/a-51920625>
- Kuran S. (2020) Uluslararası Deniz Hukuku. Altıncı Basım. İstanbul: Beta Yayıncılık
- Melcangi, A. 2021. “Egypt recalibrated its strategy in Libya because of Turkey”
<https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/egypt-recalibrated-its-strategy-in-libya-because-of-turkey/>
- Michalopoulos, S. (2021). Athens and Cairo mull changing the route of EastMed pipeline.
<https://www.euractiv.com/section/energy/news/athens-and-cairo-mull-changing-the-route-of-eastmed-pipeline/>
- Murphy, J. (2021). Damietta Lng Back In Action After Nine-Year Break 2021.
<https://www.naturalgasworld.com/damietta-lng-back-in-action-after-nine-year-break-85765>
- NS Energy. (2019). Egyptian LNG Project, Idku. <https://www.nsenergybusiness.com/projects/egyptian-lng-project-idku/>
- Nye, S, J. ve Welch, A. D. (2010). Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak, (1. Baskı), Çev. Renan Akman, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Sander O. (2012) Siyasi Tarih 1918-1994. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları
- Sarıaslan, F. (2019). Türkiye-Mısır ilişkilerinde ekonomik dinamiklerin etkisi . Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi , (54) , 526-559 . DOI: 10.18070/erciyesiibd.533177
- Stanić, A. ve Karbuç, S. (2020). The challenges facing Eastern Mediterranean gas and how international law can help overcome them. Journal of Energy & Natural Resources Law, 2020.
<https://doi.org/10.1080/02646811.2020.1816739>
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2013^a). Mısır’da Dün Gece Gerçekleşen Sivil ve Barışçıl Gösterilere Müdahale Edilmesi Hk.(No: 211, 27 Temmuz 2013). https://www.mfa.gov.tr/no_-211_-27-temmuz-2013_-misir_da-dun-gece-gerceklesen-sivil-ve-bariscil-gosterilere-mudahale-edilmesi-hk_.tr.mfa
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2013^b). Türkiye-Mısır İlişkileri Hk.(No: 310, 23 Kasım 2013)
https://www.mfa.gov.tr/no_-310_-23-kasim-2013_-turkiye-misir-iliskileri-hk.tr.mfa
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2014). Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Tanju Bilgiç’in Mısır’ın Ro-Ro ve Karayolu Transit Taşımacılığı Alanında İşbirliğine Dair Mutabakat Muhtırası’nı Feshetmesi Hakkındaki bir Soruya Cevabı (SC-37, 28 Ekim 2014). https://www.mfa.gov.tr/sc-37_-28-ekim-2014_-disisleri-bakanligi-sozcusu-tanju-bilgic_in-misir_in-ro-ro-ve-karayolu-transit-tasimaciligi-alaninda-ibirl.tr.mfa
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2021). Türkiye ile Mısır Arasında Gerçekleştirilecek Siyasi İstisareler Hk.(No: 174, 4 Mayıs 2021), https://www.mfa.gov.tr/no_-174_-turkiye-ile-misir-arasinda-gerceklestirilecek-siyasi-istisareler-hk.tr.mfa
- T.C. Ticaret Bakanlığı, (2022). Türkiye ve Mısır Serbest Ticaret Anlaşması
<https://ticaret.gov.tr/data/5bfbf99213b8762fa4955c9b/M%C4%B1s%C4%B1r%20STA%20Bilgi%20Notu.pdf>
(Erişim Tarihi: Şubat 2022)

- T.C. Ulaştırma Bakanlığı (2018). Ulaşan ve Erişen Türkiye. <https://www.uab.gov.tr/uploads/pages/denizcilik/denizcilik.pdf>.
- Telci, İ. N. (2020). Mısır 2020. Middle East Yearbook/Ortadoğu Yıllığı.
- United Nations. (2004). Law of the Sea. Bulletin No.54. https://www.un.org/Depts/los/doalos_publications/LOSBulletins/bulletinpdf/bulletin54e.pdf
- United Nations. (2019). Note verbale dated 23 December 2019 from the Permanent Mission of Egypt to the United Nations addressed to the Secretary-General. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N19/435/59/PDF/N1943559.pdf?OpenElement>
- United Nations. (2022). Agreement between the Republic of Cyprus and the Arab Republic of Egypt on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone 17 February 2003. <https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/EGY-CYP2003EZ.pdf>.
- United Nations Treaty Collections. 6. United Nations Convention On The Law Of The Sea. https://treaties.un.org/pages/ViewDetailsIII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXI-6&chapter=21&Temp=mtdsg3&clang=_en (Erişim Tarihi: 2022).
- USGS Levant Havzası, (2010^a). Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Levant Basin Province, Eastern Mediterranean. <https://pubs.usgs.gov/fs/2010/3014/pdf/FS10-3014.pdf>
- USGS Nil Delta Havzası, (2010^b). Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Nile Delta Basin Province, Eastern Mediterranean. <https://pubs.usgs.gov/fs/2010/3027/>
- Ülker, K. (2020). Mısır, Türkiye ile STA'yı sorguluyor. Dünya Gazetesi. <https://www.dunya.com/kose-yazisi/misir-turkiye-ile-stayi-sorguluyor/461684>
- Yaycı C. (2020). Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayıncılık

e-ISSN: 2630-631X

Article Type
Research ArticleSubject Area
Guidance and
Psychological
CounselingVol: 8 Issue: 60
Year: 2022 JUNE
Pp: 988-994Arrival
29 March 2022
Published
30 June 2022
Article ID 62252Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29228/8/smryj.62252>

How to Cite This Article
Duran, E. (2022).
"Covid-19 Döneminde
Üniversite
Öğrencilerinin Oyun
Bağımlılığı, Kişilik
Özellikleri Ve Stresle
Başçıkma Tarzları
Arasındaki İlişkinin
İncelenmesi",
International Social
Mentality and
Researcher Thinkers
Journal, (Issn:2630-
631X) 8(60): 988-994

Social Mentality And Researcher
Thinkers is licensed under a
Creative Commons Attribution-
NonCommercial 4.0
International License.

Covid-19 Döneminde Üniversite Öğrencilerinin Oyun Bağımlılığı, Kişilik Özellikleri Ve Stresle Başçıkma Tarzları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Investigation Of The Relationship Between University Students' Game Addiction, Personal Characteristics, And Stress Management During The Covid-19 Period

Emine DURAN¹ ¹ Öğr.Gör., Yozgat Bozok Üniversitesi, Akdağmadeni Meslek Yüksekokulu, Çocuk Bakımı Ve Gençlik Hizmetleri Bölümü, Yozgat, Türkiye

ÖZET

Araştırmanın amacı, COVID-19 döneminde üniversite öğrencilerinin oyun bağımlılığı, kişilik özellikleri ve stresle başçıkma tarzları arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Araştırma nicel araştırma desenlerinden ilişkisel tarama desenine göre yürütülmüştür. Araştırma çeşitli devlet üniversitelerinde farklı fakülte, bölüm ve sınıflarda öğrenim görmekte olan 277'si (%69.6) kadın, 121'i (%30.4) erkek olmak üzere 398 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırma verilerinin elde edilmesinde kullanılan veri toplama araçları; Kişisel Bilgi Formu, Oyun Bağımlılığı Ölçeği, Beş Faktör Kişilik Ölçeği ve Stresle Başçıkma Tarzları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi Ölçeğidir. Araştırmada bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla Pearson momentler çarpımı korelasyon tekniği kullanılmıştır. Ayrıca kişilik özellikleri ve stresle başçıkma tarzlarının oyun bağımlılığını yordama gücü çoklu regresyon analizi kullanılarak test edilmiştir. Yapılan korelasyon analizi sonuçlarına göre üniversite öğrencilerinin; oyun bağımlılığı ile kişilik özellikleri arasında ve oyun bağımlılığı ile stresle başçıkma tarzları arasında anlamlı düzeyde negatif bir ilişki olduğu saptanmıştır. Ayrıca kişilik özellikleri ile stresle başçıkma tarzları arasında ise anlamlı düzeyde pozitif bir ilişki bulunmuştur. Regresyon analizi sonuçlarına göre, kişilik özellikleri ve stresle başçıkma tarzları üniversite öğrencilerinin oyun bağımlılığı düzeylerini anlamlı bir şekilde yordamaktadır. Elde edilen bulgular, kişilik özellikleri ile stresle başçıkma tarzlarının oyun bağımlılığının önemli yordayıcıları olduğunun bir göstergesidir. Sonuç olarak; stresle başçıkma tarzları ve kişilik özellikleri puanı yüksek olan bireylerin oyun bağımlılığı ölçeğinden aldıkları puanlar düşmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kişilik özellikleri, oyun bağımlılığı, stresle başçıkma tarzları, COVID-19

ABSTRACT

The aim of the study is to examine the relationship between university students' game addiction, personality traits and coping styles with stress during the COVID-19 period. The research was carried out according to the relational screening design, one of the quantitative research designs. The research consists of 398 students, 277 (69.6%) female and 121 (30.4%) male, studying in different faculties, departments and classes at various state universities. Data collection tools used in obtaining research data; The Personal Information Form is the Game Addiction Scale, the Five Factor Personality Scale, and the Stress Coping Styles Scale. Pearson product-moment correlation technique was used in the study to examine the relationship between dependent and independent variables. In addition, the predictive power of personality traits and coping styles on game addiction was tested using multiple regression analysis. According to the results of the correlation analysis, university students; It was determined that there was a significant negative relationship between game addiction and personality traits, and between game addiction and stress coping styles. In addition, a significant positive relationship was found between personality traits and styles of coping with stress. According to the results of the regression analysis, personality traits and styles of coping with stress significantly predict the game addiction levels of university students. Findings indicate that personality traits and styles of coping with stress are important predictors of game addiction. As a result, individuals with high scores on coping with stress and personality traits have lower scores on the game addiction scale.

Keywords: Personality traits, game addiction, stress coping styles, COVID-19

GİRİŞ

Koronavirüs (COVID-19), Çin'de 2019 yılında ortaya çıkarak kısa bir süre içinde küresel salgına dönüşmüş ve yaşamın farklı alanlarında ciddi olumsuz etkiler yaratmıştır. Küresel salgın döneminde eğitime ara verme, ulaşım kısıtlaması, toplu mekânların kapatılması, uzaktan ya da esnek çalışma ile sokağa çıkma yasakları gibi farklı uygulamalar başlatılmıştır. Bu durum alışkın olunmayan yeni bir yaşam biçiminin ortaya çıkmasına ve sürdürülmesine yol açmıştır. Çoğunlukla kısıtlamaları ve sosyal izolasyonu kapsayan bu yeni yaşam tarzı, bireyler arasında kaygının, depresyonun ve yalnızlık duygusunun yaygın olarak gözlenmesine yol açmıştır (Aşkın vd., 2020; Xiao vd., 2020). Medyada COVID-19 salgını ile ilgili haberlere sıklıkla yer verilmesi, vaka sayılarındaki hızlı artış ve bulaş oranının yüksek seyretmesi de bireylerin kaygı seviyelerinde artışa neden olmuştur (Çölgeçen, 2020; Kumcağız ve Göksu, 2020; Huang ve Zhao, 2021). Bireyler yaşadıkları kaygı ile başa çıkmak ve kaygı düzeylerini düşürmek amacıyla farklı stratejiler kullanabilmektedir. Bunlar arasında hobilere zaman ayırma, sağlıklı beslenme, spor yapma ve düzenli uyuma gibi olumlu etkinlikler yer almaktadır (Kul vd., 2020). Ancak bunun yanında, salgın döneminde bireylerin kendileri için zararlı olabilecek bazı uğraşlara daha fazla yönelme eğilimi içinde oldukları da gözlenmektedir. Teknolojiye bağlı uygulamalar bunların başında gelmektedir. COVID-19 döneminde bireylerin teknolojiye ayırdıkları zaman diliminde artış olduğu gözlenmiş ve bunun bireyler üzerinde olumsuz etkiler oluşturduğu tespit edilmiştir (Drouin vd., 2020). Böyle bir durumun ortaya çıkmasında evde kalmaya dönük kısıtlamaların ve sosyal izolasyonun önemli

etkileri vardır. Nitekim bu dönemde evde kalma süresinin uzadığı ve sosyalleşmenin azalmasına bağlı olarak bireylerde yalnızlık duygusunun yaşandığı ortaya çıkmıştır (Değirmenci, 2020). Yalnızlık duygusunun yaşanmasına paralel olarak internete bağlı uygulamalara bağımlı olma düzeyinde de artış gözlenmiştir (Dong vd., 2020). Bilgisayar oyunları bireyler için eğlence ve boş zamanı değerlendirme etkinliği olarak sıklıkla başvurulan uygulamalardır (Horzum vd., 2017; (King vd., 2020). Normal yaşam akışında gözlenen bu ilişki biçimi, salgın döneminde daha belirgin bir düzeyde seyretmeye başlamıştır. COVID-19 sürecinde yaşanan sosyal izolasyon, belirsizlik ve maddi sıkıntılara bağlı olarak yoğun stres ve kaygı, bir başa çıkma aracı olarak teknoloji kullanımını artırmaktadır (Göker ve Turan, 2020).

Beynin daha yüksek düzeyde dopamin salgılaması ile de ilişkili olan rahatlatıcı ve eğlendirici özellikleri bilgisayar oyunlarına olan bağımlılığı artırmaktadır (Houghton vd., 2004). Bilgisayar oyunlarının ortaya çıkardığı duygu bir etki yarası işlevi görmekte, ortaya çıkan haz verici sonuçlar davranışın sıklığını ve düzeyini arttırmaktadır. Başka bir ifadeyle haz verici duygu davranış için güçlü pekiştirici haline dönüşmektedir. Böyle bir durumda aynı hazzı daha uzun süreli yaşamak için tekrarlayıcı şekilde oyun oynama davranışları ortaya çıkmaktadır. Bu tablo oyun bağımlılığı riskinin gelişmesine yol açmaktadır (Xiao vd., 2020; (Yalçın Irmak ve Erdoğan, 2016).

Oyun bağımlılığı sadece yaşanan hazla değil aynı zamanda bazı kişisel ve sosyal özelliklerle de ilişkilidir. Kişilik özellikleri bunlardan biridir. Belli kişilik özelliklerine sahip olma ile oyun bağımlılığı arasındaki ilişkiye vurgu yapan bazı araştırmalar mevcuttur (Şalvarlı ve Griffiths, 2019). Kişilik özelliklerini farklı boyutlarda açıklayan yaklaşımlar vardır. Bunlardan ikisi olan saldırganlık ve narsistik özellikler ile oyun bağımlılığı arasında anlamlı düzeyde pozitif bir ilişkinin varlığı saptanmıştır (Payam ve Mirzaeidoostan, 2019). Bunun yanında dışa dönük ve uyumlu bireylerde bilgisayar oyunu bağımlılığının daha düşük seyrettiğini (Vollmer vd., 2014) buna karşın nevrotik bireylerde oyun bağımlılığının daha yüksek gözlendiğini (Charlton ve Danforth, 2010; Jeong ve Lee, 2015) gösteren araştırma bulguları da vardır.

Bilgisayar veya oyun bağımlılığı yanında kişilik özellikleri stresle başa çıkma davranışları üzerinde de etkilidir (Bulut, 2017; Hisli Şahin vd., 2009; Liu vd., 2020; Önen, 2012; Yurtsever, 2009). Bazı kişilik özellikleri bireyi strese karşı koruyucu işlev görürken, kimi kişilik özellikleri ise strese karşı duyarlılığı ve yatkınlığı artırmaktadır. Örneğin, beş faktör kişilik özelliklerinden nörotiklik stres için risk faktörü teşkil ederken; sorumluluk, dışa dönüklük, deneyime açıklık ve yumuşak başlılık strese karşı koruyuculuk işlevi görmektedir (Afshar vd., 2015). Böyle bir durum kişilik özelliklerinin doğrudan ve aracı rollerini gündeme getirmektedir. Stresle başa çıkma ve oyun bağımlılığı ilişkisi dikkate alındığında nevrotik kişilik özelliğinin bir aracı role sahip olduğu gözlenmektedir (Li vd., 2016). Bunun yanı sıra, başa çıkma yöntemlerinin, video oyunu bağımlılığı ile depresyon, stres ve anksiyete arasındaki ilişkide ise kısmi aracılık rolü sergilediği bilinmektedir (Loton vd., 2016). COVID-19 küresel salgın döneminde de kaygı ve depresyon yaygınlığının artmasına bağlı olarak problemler internet kullanımında artış olduğu gözlenmiştir (Baltacı vd., 2021). COVID-19 salgın döneminde, duygu durumunda yaşanan olumsuzluklar, internette daha fazla zaman geçirme eğilimine neden olmakta ve sıklıkla başvurulan dijital oyunlar, bu süreçte başa çıkma yöntemi olarak kullanılmaktadır (King vd., 2020).

Benlik saygısı ve internet bağımlılığı arasındaki ilişkide başa çıkma yöntemlerinin kısmi aracı rolü bulunmaktadır (Servidio vd., 2018). Üniversitede öğrenim gören öğrenciler ile yapılan bir çalışmada dikkat eksikliği ile gelişmeleri kaçırma korkusu, internet bağımlılığı ve kişilik özelliklerinden biri olan nevrotiklik arasındaki ilişkinin anlamlılık düzeyi yüksek bulunmuştur. Aynı çalışmada internet bağımlılığı ile benlik saygısı, sorumluluk ve yaşam doyumu değişkenlerinin ilişkisinin negatif yönde anlamlı olduğu görülmüştür. Araştırma bulguları doğrultusunda kişilik özellikleri ve benlik saygısının internet bağımlılığı üzerinde bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra benlik saygısı ile başa çıkma becerileri arasında da anlamlı bir ilişkinin varlığını ortaya koyan çalışmalar mevcuttur. Üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bazı araştırmalarda problem odaklı başa çıkma ile benlik saygısının ilişkisinin anlamlı ve pozitif yönlü olduğu görülmüştür (Avşaroğlu ve İdayeva, 2020; Hamarta vd., 2009).

Özetle, oyun bağımlılığı, kişilik özellikleri ve stresle başa çıkma tarzları arasındaki ilişkinin araştırılmasına ihtiyaç vardır. Kişilik özellikleri, stresle başa çıkma tarzları, oyun bağımlılığı arasındaki ilişkinin araştırıldığı çalışmaların sınırlı sayıda olması nedeniyle, mevcut çalışmanın alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu nedenle üniversite öğrencilerinde oyun bağımlılığı, kişilik özellikleri ve stresle başa çıkma tarzları arasındaki ilişki araştırılmıştır. Bu ilişkiyi tespit edebilmek ve gelecekte yapılacak araştırmalara yol açıcı olmak amacıyla çalışma yapılmış ve aşağıdaki sorulara cevaplar aranmıştır.

- ✓ COVID-19 döneminde üniversite öğrencilerinin oyun bağımlılığı, kişilik özellikleri ve stresle başa çıkma tarzları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

- ✓ COVID-19 döneminde üniversite öğrencilerinin kişilik özellikleri ile stresle başa çıkma tarzları oyun bağımlılığını anlamlı derecede yordamakta mıdır?

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, araştırma grubu, veri toplama araçları, veri toplama süreci ve verilerin analizi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma betimsel tarama yöntemlerinden biri olan ilişkisel tarama modeline göre desenlenmiştir. Tarama araştırma türlerinden biri olan ilişkisel tarama modeli, değişkenleri manipüle etmeden birçok değişken arasındaki birlikte değişimin varlığı, var olan değişimin derecesi ve değişimin nasıl olduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır (Gürbüz ve Şahin, 2015). Araştırmanın bağımsız değişkenini kişilik özellikleri ve stresle başa çıkma tarzları, bağımlı değişkenini oyun bağımlılığı oluşturmaktadır.

Araştırma Grubu

Araştırma grubu kolay örnekleme tekniği kullanılarak tespit edilmiştir. Araştırmacının ihtiyaç duyduğu kadar örneğe ulaşmak için, en kolay ulaşılabildiği yanıtlayıcılardan başlayarak örneklemini oluşturması tekniği kolayda örnekleme olarak tanımlanmaktadır (Büyüköztürk vd., 2016). Evreni temsil etme gücü zayıf, örnekleme hatasına açık olan kolay örnekleme diğer örnekleme tekniklerine göre daha hızlı ve maliyetsiz olması açısından yaygın olarak kullanılan bir tekniktir (Gürbüz ve Şahin, 2015). Araştırma grubu, çeşitli üniversitelerdeki farklı fakülte, meslek yüksekokulu, bölüm ve sınıflarda öğrenim görmekte olan üniversite öğrencilerden oluşmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacı tarafından, katılımcılara yönelik oluşturulan bilgi formunda öğrencilerin bazı (örnek: cinsiyet, yaş, fakülte, bölüm vb.) demografik değişkenlerini içeren ifadeler bulunmaktadır.

Beş Faktör Kişilik Ölçeği: Horzum, Ayas ve Pandır (2017) tarafından Türkçe 'ye uyarlama, geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapılmış olan Beş Faktör Kişilik Ölçeği 10 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin beş alt boyutu bulunmaktadır. Ölçekteki ifadeler hiçbir zaman ve her zaman aralığında beşli likert şeklinde derecelendirilmiştir. Ölçeğin güvenilirliğinin belirlenmesinde kompozit güvenilirlik ve iç tutarlılık uygulanmıştır. Alt ölçeklerin iç tutarlılık güvenilirlik katsayıları öz denetimlilik (.90), nörotiklik (.85), dışadönüklük için (.88), yumuşakbaşlılık (.81) ve deneyime açıklık (.84) değerine sahiptir. Kompozit güvenilirlik katsayı değerleri dışadönüklük (.83), öz denetimlilik (.85), yumuşakbaşlılık (.73), nörotiklik (.79) ve deneyime açıklık (.78) olarak bulunmuştur. Doğrulayıcı faktör analizi (DFA) ile ölçeğin geçerliliği test edilmiştir. DFA analiz sonuçlarına göre uyum indeks değerleri GFI (.96), RMSEA (.062), AGFI (.91), NFI (.97), CFI (.98) ve SRMR (.035) şeklindedir. Elde edilen değerler kabul edilebilir uyum sınırları içindedir. Ölçeğin kişilik yapısını ölçüp ölçmediğine dair yakınsama ve ayırt edici yapı geçerlikleri test edilmiştir. Ölçeğin alt boyutlarının yakınsama geçerliliği için OAV değerleri dışadönüklük (.70), yumuşakbaşlılık (.57), öz denetimlilik (.74), nörotiklik (.65) ve deneyime açıklık (.64) olarak bulunmuştur. Değerlerin .50'den yüksek olması yakınsak geçerliliğin olduğunu göstermektedir. Ayırt edici geçerliliği için OAV değerlerinin kareköklerinin .50 değerinden ve yapılar arasındaki korelasyondan yüksek olması ölçeğin ayırt edici geçerliliğini olduğunu göstermektedir.

Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeği: Hisli-Şahin ve Durak (1995) tarafından Türkçe 'ye uyarlanma ve geçerlik güvenilirlik çalışması yapılmış olan ölçek, "Sosyal Desteğe Başvurma", "Kendine Güvenli", "Çaresiz", "İyimser yaklaşım" ve "Boyuneğici Yaklaşımlar" şeklinde beş alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçekte 30 madde bulunmaktadır. Ölçek 4'lü derecelendirme şeklinde puanlanmaktadır. Ölçeğin alt boyutlarının Cronbach alfa katsayıları iyimser (.49-.68), kendine güvenli (.62-.80), çaresiz (.64-.73), boyun eğici (.47-.72) ve sosyal desteğe başvurma için (.45-.47) arasında bulunmuştur.

Oyun Bağımlılığı Ölçeği: Lemmens ve diğerleri (2009) tarafından geliştirilmiştir. Akın ve diğerleri (2016) tarafından Türkçe 'ye uyarlama ve geçerlik güvenilirlik çalışması yapılmış olan ölçek 7 madde ve tek boyuttan oluşmaktadır. Beşli derecelendirme şeklinde puanlanmaktadır. Ölçeğin Cronbach alfa katsayı değeri .91 olarak bulunmuştur. DFA ile ölçeğin yapı geçerliliği test edilmiştir. DFA analiz sonuçlarına göre elde edilen uyum indeksleri RMSEA= .083, GFI= .96, NFI= .97, RFI= .95, IFI= .98, CFI= .98, $\chi^2= 42.33$, $sd= 13$ ve SRMR=.028 olarak bulunmuştur. Elde edilen değerler kabul edilebilir uyum sınırları içindedir.

Veri Toplama Süreci

2021-2022 yılı arasında çevrimiçi ortamda oluşturulmuş form aracılığıyla üniversite öğrencilerine ölçekler uygulanmıştır. Araştırma gerçekleştirilmeden önce Yozgat Bozok Üniversitesi Etik Komisyonu Başkanlığı'ndan E-63820320-900-60546 sayı ile izin alınmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırma probleminin analizi için değişkenler arasındaki ilişkinin test edilmesinde çoklu doğrusal regresyon analizi kullanılmıştır. Çoklu doğrusal regresyon analizi, en az iki ve daha fazla bağımsız değişkenin bağımlı değişkeni ne ölçüde yordadığına dair yapılan analize denir (Büyüköztürk vd, 2016). Verilerin test edilmesinde tanımlayıcı istatistiklerden de yararlanılmıştır. Katılımcılardan elde edilen veriler ise SPSS 28.00 programı kullanılarak analiz edilmiştir.

BULGULAR

Oyun Bağımlılığı, Kişilik Özellikleri ve Stresle Başa Çıkma Tarzları Arasındaki İlişkiler

Bireylerin oyun bağımlılığı, kişilik özellikleri ve stresle başa çıkma tarzları arasında ilişki olup olmadığı belirlemek amacıyla Korelasyon analizi kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına ilişkin bulgular Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Oyun Bağımlılığı, Kişilik Özellikleri ve Stresle Başa Çıkma Tarzları Arasındaki İlişki ile İlgili Bulgular

Değişkenler	1	2	3
Oyun Bağımlılığı	-	-.209**	-.026 *
Kişilik özellikleri	-.209**	-	.150**
Stresle Başa Çıkma Yöntemleri	-.026*	.150**	-

** $P < .01$ * $P < .05$

Tablo incelendiğinde, araştırmının bağımlı değişkeni oyun bağımlılığı ve bağımsız değişkenleri kişilik özellikleri ve stresle başa çıkma yöntemleri arasındaki korelasyon değerleri görülmektedir. Değişkenler arasında anlamlı ilişki saptanmıştır. Oyun bağımlılığı yüksek olan öğrencilerin stresle başa çıkma puanları ($r = -.026$, $p < .01$) ve kişilik özellikleri puanları düşüktür. ($r = -.209$, $p < .05$). Kişilik özellikleri puanı yüksek olan öğrencilerin stresle başa çıkma puanları da yüksektir ($r = .150$, $p < .01$).

Kişilik Özellikleri ve Stresle Başa Çıkma Tarzlarının Oyun Bağımlılığını Yordama Gücü ile İlgili Bulgular

Kişilik özellikleri ve stresle başa çıkma tarzlarının oyun bağımlılığının anlamlı birer yordayıcısı olup olmadığını belirlemek amacıyla uygulanan Çoklu Doğrusal Regresyon analizine ait bulgular Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Oyun Bağımlılığının Yordanmasına İlişkin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	B	SE	β	T
Kişilik Özellikleri	-.419	.099	-.210	-4.226
Başa çıkma Yöntemleri	-.019	.164	-.006	.115

$R = .210$, $R^2 = .044$, $p < .001$ ** $p < .01$, *** $p < .001$

Tablo 2'de kişilik özellikleri, başa çıkma yöntemleri değişkenleriyle birlikte üniversitede öğrenim görmekte olan öğrencilerin oyun bağımlılığı puanları arasındaki ilişki yüksek düzeyde ve anlamlı bulunmuştur. ($R = .210$, $R^2 = .044$, $p < .001$). Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre kişilik özellikleri ve başa çıkma yöntemlerinin oyun bağımlılığı üzerindeki önem sırası; başa çıkma yöntemleri ($\beta = -.006$, $t = .115$, $p < .001$) ve kişilik özellikleri şeklindedir ($\beta = -.210$, $t = -4.226$, $p < .001$).

TARTIŞMA ve SONUÇ

Araştırmanın amacı, COVID-19 döneminde üniversite öğrencilerinin oyun bağımlılığı, kişilik özellikleri ve başa çıkma yöntemleri arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bulgulara göre, kişilik özellikleri, başa çıkma yöntemleri değişkenleri ile oyun bağımlılığı arasında anlamlı düzeyde bir ilişki saptanmıştır. Bağımlı değişken olan oyun bağımlılığı ile bağımsız değişkenler kişilik özellikleri ve başa çıkma yöntemleri arasındaki ilişki anlamlı olarak bulunmuştur. Oyun bağımlılığı ölçeğinden alınan puanları yüksek olan öğrencilerin kişilik özellikleri ve başa çıkma puanları düşüktür. Kişilik özellikleri puanları yüksek olanların ise başa çıkma puanları da yüksektir.

Oyun bağımlılığı ile kişilik özellikleri arasındaki ilişki negatif yönlü ve anlamlı olarak bulunmuştur. Başka ifadeyle üniversite öğrencilerinde oyun bağımlılığı düzeyleri arttıkça kişilik özellikleri puanının düştüğü görülmektedir. Alanyazında benzer araştırma sonuçları mevcuttur. İnternet ve video oyun bağımlılığı ile

kişilik özelliklerinin bir boyutu olan dışadönüklük arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Landers ve Lounsbury, 2006; Öztürk vd., 2015).

Oyun bağımlılığı ile başa çıkma yöntemleri arasındaki ilişkinin anlamlı düzeyde negatif yönlü olduğu saptanmıştır. Başka bir ifadeyle üniversite öğrencilerinde oyun bağımlılığı düzeyleri arttıkça başa çıkma yöntemlerinden alınan puanların düştüğü görülmektedir. Alanyazında benzer araştırmalar mevcuttur. Çevrimiçi oyun bağımlılığı ile kaçınan ve olumsuz başa çıkma tarzları arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki varken; aktif başa çıkma tarzı ile arasındaki ilişkide anlamlılık bulunmamaktadır (Boran, 2020).

Kişilik özellikleri ile başa çıkma yöntemlerinden alınan puanlar arasında anlamlı ve pozitif yöne bir ilişki saptanmıştır. Üniversite öğrencilerinin kişilik özelliklerinden aldıkları puanlar arttıkça başa çıkma puanlarının da arttığı görülmektedir. Benzer bir çalışmada araştırmacı, kişilik özellikleri ile başa çıkma yöntemleri arasındaki ilişkinin anlamlı olduğunu saptamıştır (Sav, 2007).

Araştırma sonuçları değerlendirildiğinde, anne-babalara, eğitimcilere, araştırmacılara ve öğrencilere bazı önerilerde bulunulabilir: Oyun bağımlılığı değişkeninin bilişsel esneklik, özdenetim, öznel iyi oluş, duygu düzenleme becerileri, yaşam doyumu, psikolojik sağlık gibi değişkenlerle ilişkisi incelenebilir. Oyun bağımlılık düzeyleri yüksek olan öğrencilerin stresle başa çıkma yöntemleri konusunda zayıf olduğu sonucu düşünülerek bu konuda eğitim programları, psikoeğitimler, bireysel psikolojik danışma ve grup rehberliği çalışmaları yürütülebilir. Ayrıca kişilik özellikleri ile başa çıkma arasındaki ilişki düzeyinin anlamlı olmasından yola çıkarak öğrencilerin kişilik özellikleri hakkında bilgilendirilmeleri ile kişilik özelliklerine uygun başa çıkma yöntemleri hakkında bilinçlendirme çalışmaları düzenlenebilir. Mevcut araştırma yalnızca üniversitede öğrenim gören gençler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Benzer bir çalışmanın lise, ortaokul gibi farklı yaş grupları ile de yapılmasının alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

Afshar, H., Roohafza, H. R., Keshteli, A. H., Mazaheri, M., Feizi, A., ve Adibi, P. (2015). The association of personality traits and coping styles according to stress level. *Journal of Research in Medical Sciences*, 20(4), 353–358.

Aşkın, R., Bozkurt, Y., ve Zeybek, Z. (2020). Covid - 19 pandemisi: Psikolojik terapötik müdahaleler. *Istanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(37), 304–318.

Avşaroğlu, S., ve İdayeva, A. (2020). Analysis of self esteem and coping levels of stress of university students. *MANAS Journal of Social Studies*, 9(1), 412–422.

Baltacı, Ö., Akbulut, Ö. F., ve Yılmaz, E. (2021). Problemlı internet kullanımında güncel bir risk faktörü: Covid-19 pandemisi. *Humanistic Perspective*, 0–2. <https://doi.org/10.47793/hp.872503>

Boran, E. (2018). Ergenlerin çevrimiçi oyun bağımlılığı ve başa çıkma stratejileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Angewandte Chemie International Edition*, 6(11), 951–952.

Bulut, S. S. (2017). Beş faktör kişilik özellikleri, stresle başa çıkma ve depresyon arasındaki ilişkiler: Gazi Eğitim Fakültesi örneği. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 6(2), 1205–1221.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Yayıncılık.

Charlton, J. P. ve Danforth, I. D. W. (2010). Validating the distinction between computer addiction and engagement: Online game playing and personality. *Behaviour and Information Technology*, 29(6), 601–613.

Çölgeçen, Y. ve Çölgeçen, H. (2020). Covid-19 pandemisine bağlı yaşanan kaygı düzeylerinin değerlendirilmesi: Türkiye örneği. *Journal of Turkish Studies*, 15(4), 261–275.

Değirmenci, B. (2020). Covid-19 algısının sosyal endişeler üzerindeki etkisinde “sıkıntıya dayanmanın” aracılık etkisinin incelenmesi. *Balkan and Near Eastern Journal of Social Science*, 6, 83–93.

Dong, H., Yang, F., Lu, X., ve Hao, W. (2020). Internet Addiction and related psychological factors among children and adolescents in china during the coronavirus disease 2019 (covid-19) epidemic. *Frontiers in Psychiatry*, 11, 1–9.

Drouin, M., McDaniel, B. T., Pater, J., ve Toscos, T. (2020). How parents and their children used social media and technology at the beginning of the COVID-19 pandemic and associations with anxiety. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 23(11), 727–736.

Göker, M. E. ve Turan, Ş. (2020). Covid-19 pandemisi sürecinde problemlı teknoloji kullanımı. *ESTÜDAM*

Halk Sağlığı Dergisi, 5(Covid-19 Özel Sayı), 0–2.

Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2015). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Hamarta, E. ve Arslan, C. (2009). Benlik saygısı ve akılcı olmayan inançlar bakımından üniversite öğrencilerinin stresle başa çıkma yaklaşımlarının analizi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(18), 25–42.

Hisli Şahin, N., Güler, M., ve Basim, H. N. (2009). A tipi kişilik örüntüsünde bilişsel ve duygusal zekânın stresle başa çıkma ve stres belirtileri ile ilişkisi. *Turkish Journal of Psychiatry*, 20(3), 243–254.

Horzum, M. B., Ayas, T., ve Padır, M. A. (2017). Beş Faktör Kişilik Ölçeğinin Türk kültürüne uyarlanması. *Sakarya University Journal of Education*, 7, 398–408.

Houghton, S., Milner, N., West, J., Douglas, G., Lawrence, V., Whiting, K., Tannock, R., ve Durkin, K. (2004). During computer game play. *British Journal of Educational Technology*, 35(1), 21–34.

Huang, Y. ve Zhao, N. (2020). Corrigendum to generalized anxiety disorder, depressive symptoms and sleep quality during COVID-19 outbreak in China: a web-based cross-sectional survey. *Psychiatry Research*, 288. doi: <https://doi.org/10.1101/2020.02.19.20025395>

Jeong, E. J. ve Lee, H. R. (2015). Addictive use due to personality : Focused on big five personality traits and game addiction. *International Journal of Social, Behavioral, Educational, Economic, Business and Industrial Engineering*, 9(6), 1991–1995.

King, D. L., Delfabbro, P. H., Billieux, J., ve Potenza, M. N. (2020). Problematic online gaming and the COVID-19 pandemic. *Journal of Behavioral Addictions*, 9(2), 184–186.

Kul, A., Demir, R., ve Nur, A. (2020). Covid- 19 salgını döneminde psikolojik sağlamlığın yordayıcısı olarak yaşam anlamı ve kaygı. *Turkish Studies*, 15(6), 695-719.

Kumcağız, H. ve Göksu, Ö. (2020). Covid-19 Salgınında Bireylerde Algılanan Stres Düzeyi ve Kaygı Düzeyleri. *Journal of Turkish Studies, Volume 15(4)*, 463–479.

Landers, R. N. ve Lounsbury, J. W. (2006). An investigation of big five and narrow personality traits in relation to internet usage. *Computers in Human Behavior*, 22(2), 283–293.

Li, H., Zou, Y., Wang, J., ve Yang, X. (2016). Role of stressful life events, avoidant coping styles, and neuroticism in online game addiction among college students: A moderated mediation model. *Frontiers in Psychology*, 7, 1–11.

Liu, S., Lithopoulos, A., Zhang, C., ve Garcia-barrera, M. A. (2020). Personality and perceived stress during COVID-19 pandemic: Testing the mediating role of perceived threat and efficacy. *Personality and Individual Differences*, 168.

Loton, D., Borkoles, E., Lubman, D., ve Polman, R. (2016). Video game addiction, engagement and symptoms of stress, depression and anxiety: the mediating role of coping. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 14(4), 565–578.

Önen, A. S. (2012). Öğretmen adaylarının kişilik özellikleri ve duygusal zeka düzeylerinin stresle başa çıkmalarına etkileri. *Hacettepe Eğitim Dergisi*, 42, 310–320.

Öztürk, C., Bektaş, M., Ayar, D., Özgüven Öztornacı, B., ve Yağci, D. (2015). Association of personality traits and risk of internet addiction in adolescents. *Asian Nursing Research*, 9(2), 120–124.

Payam, A. Z. ve Mirzaeidoostan, Z. (2019). Online game addiction relationship with cognitive distortion, parenting style, and narcissistic personality traits in students. *Iranian Journal of Psychiatry and Clinical Psychology*, 25(1), 72–83.

Şalvarlı, Ş. İ. ve Griffiths, M. D. (2019). Internet gaming disorder and its associated personality traits: A systematic review using PRISMA guidelines. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 19, 1420–1442.

Sav, İ. (2007). *Psikolojik danışman ve rehber öğretmenlerin kişilik özellikleri ile stresle başa çıkma stratejileri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü).

Servidio, R., Gentile, A., ve Boca, S. (2018). The mediational role of coping strategies in the relationship between self-esteem and risk of internet addiction. *Europe's Journal of Psychology*, 14(1), 176–187.

Vollmer, C., Randler, C., Horzum, M. B., ve Ayas, T. (2014). Computer game addiction in adolescents and its

relationship to chronotype and personality. *SAGE Open*, 4(1).

Xiao, H., Zhang, Y., Kong, D., Li, S., ve Yang, N. (2020). Social capital and sleep quality in individuals who self-isolated for 14 days during the coronavirus disease 2019 (COVID-19) outbreak in January 2020 in China. *Medical Science Monitor*, 26, 1–8.

Yalçın Irmak, A., ve Erdoğan, S. (2016). Digital game addiction among adolescents and young adults: A current overview. *Turk Psikiyatri Dergisi*, 27(2), 1–10.

Yurtsever, H. (2009). *Kişilik Özelliklerinin Stres Düzeyine Etkisi Ve Stresle Başa Çıkma Yolları: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma* (Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

e-ISSN: 2630-631X

Article Type

Method Scientific

Subject Area

New Turkish Literature

Vol: 8 Issue: 60

Year: 2022 JUNE

Pp: 995-1001

Arrival

15 April 2022

Published

30 June 2022

Article ID 62447

Doi Number

<http://dx.doi.org/10.29228/smrj.62447>**How to Cite This Article**

Duran, E. (2022).

"Tevfik Fikret'in

"Saadet Ülkesi"nde

Metaforik Unsurlar",

International Social

Mentality and

Researcher Thinkers

Journal, (Issn:2630-

631X) 8(60): 995-1001

Social Mentality And
Researcher Thinkers is
licensed under a
Creative Commons
Attribution-
NonCommercial 4.0
International License.

Tevfik Fikret'in "Saadet Ülkesi"nde Metaforik Unsurlar¹

Metaphoric Elements In The "Saadet Ülkesi" Of Tevfik Fikret

Birsal SAĞIROĞLU¹ ¹ Dr. Öğrt. Üyesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili Ve Edebiyatı Bölümü, Osmaniye, Türkiye

ÖZET

Bu makalede, Tevfik Fikret'in (1867-1915) "Yeşil Yurt" şiirinden yola çıkılmış, şiirin metaforik ifade unsurları noktasında birtakım çıkarımlar elde etmek hedeflenmiştir. Şiirde "kaçış", "bir yere sığınma" isteği çağrışımsal bir dille eserlere sızar ve birtakım ortaklıklar ön plana çıkar. Fikret aynı izleği "Ne İsterim", "Bir An-ı Huzur", "Ömr-i Muhayyel" şiirlerinde de "şema" şeklinde ve otomatik olarak kullanır. Böylece şiirin/şiirlerin metaforik yapısı noktasında kapsamlı veriler elde etmek kolaylaşır. Anlatıcı/özne huzurlu mekân arayışı/imesi içindedir. Hayali bir uzamda yolculuk yapan anlatıcı sonsuz saadeti, huzuru benzer dilsel-kavramsal yapılarla ve yinelenmeli olarak ele alır. Bu nedenle şiirde dış gerçekliğe dayalı anlamsal/kavramsal boyut ve bu boyutu sarsan eğretilemeli dil arasında birtakım veriler elde edilebilir.

Şiirdeki "tabiat insana huzur verir" temel kavramsal metaforu, dilsel ifadede tipik bir biçimde işlenir, buna rağmen şiirde alışılmışın dışında metaforik göndermelerden söz edilemez. Kültürün temsilciliğini yapan kavramsal bir metafor, dilsel metaforik düzlemde bir "şema"ya ait ifadelerden oluşmuş, şiirde alışılmadık biçimlerden çok bilindik bir genişleme-derinlik elde edilmiştir. Şiirde geçen ve şiiri okuyanlarda ortak bir algıyı ortaya çıkaran "tabiat huzur verir" şeklinde sıradan bir metafor, "yeşil ve sessiz köy" şeklinde sık kullanılan bir imajla birleşerek metaforik saha genişler. Dolayısıyla kültürün izlerini taşıyan "sıradan" bir düşünce, "alışılmış" bir dille dönüştürülmüştür. Çalışmada, kavramsal olanın imgesel olanda yer alma biçimi irdelenmiş, şiirin metaforik yapısı "bilişsel teori" bağlamında değerlendirilmiştir. Böylece metaforun gizli ve kapsayıcı yönleri noktasında birtakım çıkarımlar elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: "Yeşil Yurt", Bilgi Bilim, Metafor, Kaynak Alan, Hedef Alan.

ABSTRACT

In this article, the "Green Yurt" poem of Tevfik Fikret (1867-1915) is set out and it is aimed to obtain some implications in terms of the metaphorical expressions of the poem. In poetry, the desire to "escape" and "asylum somewhere" infiltrate the works with an invocative language and some partnerships come to the fore. Fikret uses the same track in his poems "Ne İsterim", "Bir An-ı Huzur" and "Ömr-i Muhayyel" as "schema" and automatically. Thus, it is easier to obtain comprehensive data on the metaphorical structure of poetry / poems. The narrator / subject is in search / image of peaceful space. The narrator, who travels in an imaginary space, treats eternal bliss with peaceful, similar linguistic-conceptual structures and recursively. Therefore, some data can be obtained between the semantic / conceptual dimension based on external reality and the metaphorical language that shook this dimension.

The basic conceptual metaphor of "nature gives peace to man" in poetry is typically studied in linguistic expression, and unusual metaphorical references cannot be mentioned in poetry. A conceptual metaphor representing the culture, has consisted of expressions belonging to a "schema" in the linguistic metaphoric plane, and obtained a familiar expansion-depth rather than unusual forms in poetry. An ordinary metaphor in the form of "nature gives peace" in the poem, which reveals a common perception in those who read poem, combines with a frequently used image in the form of "green and quiet village" and the metaphoric field expands. Therefore, an "ordinary" thought bearing the traces of culture has been transformed into a "customary" language. In the study, the way that the conceptual takes place in the imaginary is examined and the metaphorical structure of the poem is evaluated in the context of "cognitive theory". Thus, some implications have been obtained in terms of hidden and inclusive aspects of metaphor.

Key Words: "Yeşil Yurt", Informatics Science, Metaphor, Source Area, Target Area.

GİRİŞ

Tevfik Fikret ve diğer Servet-i Fünûncular, Abdülhamit Dönemi'nin baskıcı ortamından bunalmış, 1898 yılında Yeni Zelanda'ya giderek orada huzur bulabileceklerine inanırlar. Ancak onların bu hayali gerçekleşmez. Bunun üzerine Manisa civarındaki Sarıçam köyüne gitmek isterler. Bu isteklerinde de amaçlarına ulaşamazlar. Fikret'in "Bir Mersiyeye", "Yeşil Yurt" şiirleri doğrudan doğruya bu mekânları anlatır (Uçman, 2015: 24).

Bunun yanı sıra Servet-i Fünûncular, şiir tarzını "aşırı duyarlılık"lar üzerine kurar, bunu ifade etmeye çalışırlar. Bir yerlere kaçma, sığınma temi şiirlerde çok sık kullanılır. Fikret kalabalıktan kaçıp Aşiyân'a sığınır. Uzak adaya kaçamadığı için de bunu sanatına yansıtmış, ruhunda kaçacağı köyleri hayal etmiştir (Kaplan, 2016: 42-44).

İstanbul'dan kaçma isteği "Ne İsterim", "Ömr-i Muhayyel" ve "Bir An-ı Huzur" şiirlerinde de dikkat çeker. Abdullah Uçman'a göre onun hayal konulu şiirleri ile tabiat konulu şiirleri arasında yakın bir ilişki vardır. Fikret'in anlatıcısı genellikle mutlu olacağı mekânı betimler. İçinde yaşadığı ortamdan memnun olmayan özne, "saadet ülkesi"ni, özlediği ya da yaşamak isteği mekânı anlatır (2015: 31). Servet-i Fünûncular bütün duyu organlarıyla dış dünyaya açmış, dünya artık bir madde yığını olmaktan ziyade kendisine özgü bir ruh kazanmıştır. Bu algı kişisel duygularla renklenmiştir (Kaplan, 2016: 51).

¹ Bu makale, 20-22 Temmuz 2020'de Bolu III. Uluslararası Akademik Araştırmalar Kongresi'nde (ICAR), bildiri olarak sunulmuştur.

Fikret'in şiirleri daha önce Asım Bezirci, Mehmet Kaplan, Ahmet Hamdi Tanpınar, Orhan Okay, Kenan Akyüz ya da M. Kaya Bilgegil gibi çok sayıda araştırmacı tarafından çeşitli noktalarda incelenmiştir.² Ne var ki bu çalışmalarda "huzur veren doğa" izleğinin metaforik düzlemde okunmasına dair bir incelemeye rastlanmamıştır. Bu çalışma, şiirlerin oluşumundaki parçaları "bir yapı", "bir şema" olarak görme amacı taşımaktadır. Bilişim bilim, kavramsal yapıların insan zihninin bir parçası olduğunu ve sanatın yansıttığı hiçbir şeyin insan zihninden bağımsız olamayacağını ileri sürer. Bu nedenle bu şiirlerin yapısı hakkında genellemelere ulaşmak mümkündür. Mikro düzeyde yapılacak bir çözümleme tekrarlı yapılar göz önünde bulundurulduğunda makro düzeyde de yapılabilir.

Retorik oyunlar, eğretileme ve düzdeğişmeceler "retoriğin figürleri" olarak adlandırılır ve bunların insan düşüncesini soyut boyutlardan somut boyutlara taşıdığına inanılır (Rifat, 2014: 103). Metafor ise (mecaz, eğretilemeli dil) bir şeyin bazı özelliklerinin bir diğer şeye aktarıldığı zihinsel/dilbilimsel süreçler olarak tanımlanır. Türk Dil Kurumu sözlüğünde kavram istiare, eğretileme şeklinde kullanılır (Türk Dil Kurumu Sözlüğü, "İstiare" maddesi). Böylece ikinci şey "ilk şey"miş gibi algılanır, söylenen ve kast edilen şey arasındaki ayırım özelleşmiş kullanımlarla ifade edilir. Metafor, iki farklı şey arasında mantık kurallarına aykırı bir benzerlik ilişkisi kurar (Cebeci, 2013: 9). Metaforda iki şeyin birbiri yerine kullanılır (Berger, 2000: 41). Hegelci çözümlemelerde olduğu gibi, tek tek olaylar, "ötekilik" gibi temel bir düşünceye indirgenerek, çözümlemelerin merkezi bir kavramla sonuçlandırılması hedeflenir. Böylece başlangıçta bir dizi olay gibi görünen şey, sonunda kendi kendine eklemleme sürecinde tek bir kavrama dönüşür (Jameson, 2013: 69). Metaforda benzetme yoluyla bir kavram somut bir nesne ile temsil edilir (Gümüştakin, 2011: 3).

Franco Moretti'ye göre bir eserin söz dizimini ve unsurları arasındaki biçimsel ilişkiyi saptamak eserin "dizimsellik"ini, eserin anlamını oluşturan kültürel değerleri tanımlamak için kullanılan kavram da "dizisellik"i açığa çıkarmaktadır. Eserler, bu iki düzeyden oluşan yapıya dayandırılır. Bu kavramların birbirine yaklaştırılması ve bu iki alanda toplanan verilerin bütünleşmesiyle metin tamamlanmaktadır (2015: 162-163). Dizimsellik bir sistemi ya da bütünlüğü karşılarken dizisellik bir sistem oluşturmayan "çağrışımsallık" anlamına gelmektedir. Dolayısıyla birincil metin ya da dizimsellik, bütünlüğünü korurken ikincil metin ya da dizisellik eserin yazılma amacıyla ya da yapılan açıklamalarla ilgilenmektedir ve genel ilkelerin nerde olduğunu sürekli sorgulamaktadır (Booth, 2012: 176).

Metonomide (bitişkenlik ilkesi) ise zaman ve uzam bakımından birbirine yakın olan şeyler birbirinin yerine kullanılır. Metonimi, şeyin kendisi yerine şeyin etkisine ya da nedenine katkı sağlar. "Kapsayıcı"dır ve bu yolla dış gerçeklikle dil arasında bitişiklik sağlanır. Örneğin, omurga bir kapsayıcı bir anlamdır ve gemi'yi ifade etmekte kullanılır (Lodge, 1991: 483). Benzer şekilde kahramanlık öyküleri metonimiye yönelirken, Rus lirik şarkısı metafora yönelir. Drama temel olarak metaforiktir. Film basit şekilde metonomik bir sanattır. Rüyalarda Freud'un yorumu, kısaltma ve yer değiştirme metonomik; özdeşim ve sembolizm metaforiktir. Kübizmdeki resim metonomik, sürrealizm metaforiktir. Ayrıca realistik yazın metonomik ve sembolist yazın metaforik kabul edilir (Lodge, 1991: 484).

Çalışma, Fikret'in bu şiirlerindeki yinelemeli unsurlara odaklanarak metaforik boyutta bir şiir çözümlemesi yapmayı hedefler. Metaforun veya metoniminin aktarımında öznenin bilinçdışı deneyimsel alanının yani kültürel boyutun bilincin deneyimsel alanına yani dilsel boyuta ne şekilde yansıdığı ve bunun yinelemeli olup olmadığı tartışılmıştır. Dolayısıyla şiirin yapısının edebî dille ilgisine yer verilmektedir. Özellikle Oğuz Cebeci'nin çalışmalarından hareketle ve geleneksel ayırlardan yola çıkılarak metaforla ilgili olarak bilişsel teoriden yararlanılmıştır. Şiir dilinde "birbirinin yerine geçen" unsurlar dolayısıyla metaforlar, insan zihninin yapılanmasına ait özellikler olarak değerlendirilmiş ve anlam noktasında kapsayıcı veriler elde edilmeye çalışılmıştır. Aşağıda analizi yapılacak olan şiirde kavramsal yapıların dilsel ifade konumlanma biçimi ele alınacak, metaforun düşüncüyü yansıtmaya biçimi noktasında kapsayıcı sonuçlara ulaşılabilecektir.

"YEŞİL YURT"TA METAFORİK YAPI

Şiirlerde metafor kavramsal boyut ile dilsel boyut arasındaki ilişkide ortaya çıkar. Kavramsal boyut metaforun çaba gerektirmeyen, gelenekselleşmiş, otomatik "düşünce" boyutunu, dilsel boyut düşüncenin ifade edilmiş şeklidir (Cebeci, 2013: 240-241). "Yeşil Yurt"ta doğaya kaçma ya da doğada huzur bulma isteği kavramsal boyutla ilişkilendirilebilir. Dolayısıyla bu saptama düşüncenin doğal bir unsuru olarak kabul görür ve yüksek olasılıkla birçok insanda birbirine yakın çağrışımlar uyandırır. Aynı zamanda bu metafor "esas/temel" olma özelliği de sergiler.

Roland Barthes'ın da vurguladığı gibi sözcükler tarafından oluşturulan çağrışımlar düzensiz değildir. En özlü okuma bile bazı kurallar çerçevesinde oynanan bir oyundur ve eserdeki kodlar kültür alanıyla ilişkilidir. Bu da

² Daha kapsamlı bilgi için Prof. Dr. Abdullah Uçman'ın "Tevfik Fikret ve Şiirleri Üzerine" başlıklı çalışmasına bakılabilir.

metnin ögeleri arasında düzenli bir ilişki, bir orantı olduğu sürece mümkündür. Orantıyı incelemek ise metindeki düzeni betimlemektir (2013: 33-34).

İzleğin ifade edilme biçimi ise dilsel boyutu karşılar ve “prototipik üye” vasfı taşır. “Prototipik üye”, bir kategorinin en çok temsil vasfı taşıyan üyesidir (Cebeci, 2013: 210). Şiirlerde öznenin başka bir yere sığınma isteği ya da saf tabiat özlemi kavramsal boyutta, bunun vasıfları, dile getiriliş biçimi dilsel boyutta dikkat çeken nitelikleri bakımından prototip olma özelliği taşır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta metaforun ne derece özgün olup olmadığıdır. Romantizmle birlikte doğaya sığınma izleği sanatta daha sık kullanılır. Şiirin kavramsal ya da dilsel boyutunda özgün ifadelerden söz edilemez. Söz gelimi, “Ne İsterim”de, “Bir An-ı Huzur”da ya da “Ömr-i Muhayyel”de aynı kavramsal metafor benzer dil olanaklarıyla ifade edilir. “Ne İsterim”de öznenin doğa karşısındaki tutumu şöyledir:

“Mâi bir göl, yanında bir meşcer³;

Meşcerin sîne-i sükûnunda

Müntesir iltimâ ‘-ı sâf-ı kamer⁴

Sonra birçok menâzır-ı hoş-ter” (Fikret, 2015: 193).

Özgün olmayan bu imgesel ve kavramsal metaforlar “Bir An-ı Huzur”da da tespit edilebilir:

“Sâfi, lekesiz karların altında cevânib⁵

Mahfûf-ı sükûnet;

Bir köy bu sükûnetle ezilmiş gibi gâib,

Her yer bu sükûnetle hem-ârâmiş-i cennet...” (Fikret, 2015: 195).

“Yeşil Yurt”ta Fikret, diğerlerinde olduğu gibi, bulunduğu ortamdan hoşnutsuzluğunu dile getirerek ideal bir ülkeyi metaforik bir dille yaratır. Birbirine yakın niteliklere sahip ülke, bütünüyle saflığı, huzuru sembolize eder:

“Bahara benzetilir bir yeşil saâdetir⁶

Gülümseyen ovanın vech-i pür-gubârında;

Köyün, uyur gibi, müstağrak-î sükûnetdir

Bütün hayâtı ufak bir çayın kenârında.

Uzak yakın bütün âfâka neşr eder safvet

Tabî’atın o samîmî tevekkül-i sâfi;

Şu yanda bir meşe –dalgın, vakûr, pür-şefkat-

Kucaklıyor gibidir kollarıyla etrâfi.

Bu köyde her gece birkaç dakika meks ederim,

Olup hayâlime peyrev seyâhat eylerken

Dühûr-ı muzlimenin sîne-i melâlinde;

Ve bir dakîkacık olsun sükût edip kederim,

Yavaş yavaş duyarım, bir inilti hâlinde,

Kaval sadâları târ-ı ‘alil-i şî’rimden” (2015: 197-198).

Bilindiği gibi bir şeyin özelliklerinin başka bir şeyin yerine geçmesi anlamına gelen metafor, söylediği şeyi kastetmemesiyle dikkat çeken dilin bir biçimidir. Buna karşılık söylenilen ile kastedilen arasında fark yoksa “düz dil”den söz edilebilir. Dolayısıyla dış gerçekliğe göndermede bulunan bir ifade “düz anlamlı” kabul edilir. Metafor ise düz anlamlı değildir (Cebeci, 2013: 229). Şiirin başlığına bakıldığında Fikret’in yer ismi kullanarak metaforik ifadeden uzak düz bir anlamı tercih ettiği düşünülebilir. Ancak şiir daha çok ikame etme ve benzerlik prensiplerine yaslanır. Farklı uzam ve bunlara ilişkin izlenimler yapısal/tematik olarak tekrarlılır fakat aynı zamanda imgeseldir. Kelimelerin çağrışımsal değeri şiiri metaforik sahaya buluşturur. Benzer şekilde

³ Meşcer: ağaçlık, sîne: göğüs

⁴ Müntesir: yayılan, saçılan; iltimâ: ışıltı, parlıltı.

⁵ Cevânib: yanlar, mahfûf: kuşatılmış, ârâmiş: huzur verici

⁶ Vech: yüz, gubâr: toz, müstağrak: dalmış; âfâk: ufuklar, safvet: saflık, tevekkül: kadere razı olma, vakûr: ağırbaşlı, meks etmek: dinlenmek, dühûr: dünyalar, muzlime: karanlık, melâl: üzüntü

şiiirler tabiatın bir betimlemesi şeklinde okunduğunda düz anlamlı kabul edilebilir, ancak anlatıcının ruh hâlinin bir parçası olarak değerlendirildiğinde bu düz anlamlılıktan sıyrılır. Dolayısıyla öznenin uzamla ilişkilendirilebilecek tutumu, özgün sayılamayacak kavramsal bir metaforla ve kalıp ifadelerle kapsayıcılığın dışına çıkmaz.

Şiirlerde “tabiat huzur verir” metaforu bir köy üzerinden ve dramatik bir söyleyişle, imgeler ise daha çok nesnelere ve renkler üzerinden verilir. Şiir öznesi huzursuzluğunu hayali bir mekânla gidermeye çalışır. Diğer şiirlerinde olduğu gibi, “sessiz”, “mutlu”, “doğal” olarak tanımlanan köy imgesi üzerinden huzur için bir uzam belirlenir. Bu nedenle de prototip niteliği taşıyan “köy”ün, “köyün doğası”nın alışılmış metafor seçimleriyle ifade edildiği, özgün sayılamayacağı söylenebilir.

Bu bakımdan bilişsel teoride “imgesel metaforları”, “imge şemalarından” ayırmak önemlidir. Bunlardan ilki ayrıntı zenginliği taşıyan zihinsel imgeleri, başka bir ayrıntı zenginliği taşıyan zihinsel imgelere uyarlar. İkincisi zengin zihinsel imgelere sahip değildir ve genel yapılardan oluşur. Bu tür imgeler kaynak (gösteren) ve hedef alan (gösterilen) noktasında bilgimizi karşıladığında “doğal” karşılanırken gerçeküstücü bir şiirde olduğu gibi geleneksel beklentiyi zorlayan imgesel bir dille de ifade edilebilir (Cebeci, 2013: 198). Benzer şekilde şiirde metaforik dil tabiata yönelik imgelerden oluştuğu için “toparlanmış” metafor grubuna dahil edilebilir. Şöyle ki şiirde dilsel metaforlar tabiat imgeleri üzerinden anlatılır. Bahar, meşe, köy, çay şeklinde tabiat unsurları ile müstağrak, pür-şefkat, sükûnet, saadet, safvet kavramları “huzur”u sembolize ettiği düşünülebilir. “Yeşil Yurt”un temel dayanak noktası dolayısıyla kavramsal metaforu, bilişsel teoriye göre düşünüldüğünde “tabiat huzur verir” olarak belirlenebilir. Bu genelleme tek yönlü bir perspektif sunmuş, uzak ve zengin çağrışımlar yoluyla da tabiata dair önceden yapılandırılmış düşünce dile ait ifadede konumlanmıştır.

Bu yapılar, izleği ana hatlarıyla gösteren “şema”lardan oluşur. Bir “şema”nın doldurulması gereken öğeleri de “boşluk” olarak adlandırılır (Cebeci, 2013: 236). “Yeşil Yurt”ta iki mekânla ait şema, doğrudan deneyim ile tabiat-özne etkileşiminde dikkat çeker. Boşluk ise okur tarafından doldurulabilir. Bu durumda huzurun veya huzursuzluğun metaforik düzlemde irdelenmesi birtakım boşluklara neden olacak ve bunlar uygun şekilde tamamlanacaktır. Tabiatın ya da bir uzamın bu şekilde algılanması, insan zihninde hayata dair düşünceyi yapılandırır. Diğer şiirlerde de aynı kavramsal metaforun benzer dilsel metaforlarla ifade edilmesi söz konusudur.

Ayrıca şiirde huzur veren ülke/köy ile “Dühûr-ı muzlimenin sîne-i melâlinde” olarak nitelendirilen başka bir uzam özellikle “kişileştirme metaforu” bağlamında ele alınır. Cebeci’nin vurguladığı gibi bu metaforlar çevremizde gelişen olayları insana özgü durumlar kapsamında tanımlamaya ve anlamlandırmaya yarar. Kişileştirme metaforlarında insana özgü nitelikler hayattaki olaylara yakıştırılır (2013: 237). Şiirde ilk mekân idealleştirilirken diğeri olumsuzlanır ve bunların aktarımında mekânla ilişkili başka bir öge vurgulanır.

Şiirin ilk kısmında anlatıcı; gülen ovası, saflığıyla sessiz bir uykuya dalan köyü, bu köydeki çayı, köyün mütevazı yaşamını bahara benzeyen yeşil bir mutlulukla özdeşleştirir. Burada birbirine yakın çok sayıda “dilsel metafor”, huzur veren tabiat şeklinde genelleştirilebilecek kavramsal metaforu açığa çıkarmak için kullanılır. Şiirin geri kalanında özne, ideal uzamla arasındaki mesafeye işaret ederek karanlık, acı veren mekân ve hasta, sakat sanatını gözler önüne serer. Böylece farklı dilsel metaforlar aracılığıyla mekânlar arasındaki karşıtlık somutlaştırılır.

Oğuz Cebeci’ye göre her metaforun kaynak alanı, hedef alanı ve kaynaktan hedefe uygulanması şeklinde üç özelliği vardır. Bunlar insan deneyimine ait yapılar tarafından belirlenir. Metafor, bu alanlar arasında yapısı gereği bir benzerlik oluşturmaktadır (2013: 225). Şiirde yeşil, huzur veren bir köy ve bu köyü temsil eden vasıflar “kaynak alan”ın yani gösterenin metaforik olmayan bölümü olarak düşünülebilir. Ancak “hedef alan”da yani gösterilende metaforik bir düzleme kayar. Köy herhangi birinin doğrudan deneyimlediği bir mekândır ve bu doğrudan deneyime sahip her insanda huzur, sessizlik, saflık gibi kavramlarla ve huzurla ilintili “yeşil” rengiyle ilişkilendirilir. Buna karşılık şiirin diğeri yarısında bahsi geçen mekân, karanlık ya da siyah imgeleri üzerinden aktarılır. Karşıt renklerle yaratılan bu çağrışımlarla uzamlardaki zıtlık açığa çıkarılır. Yeşil/siyah şeklinde imgelerin şiirde yarattığı etki bu nedenle sabit ifadelerle kuşanmıştır. Bunun sonucunda imgeler çağrışım alanını çoğaltmamış, sınırlandırmıştır. Özne, birinci uzama ait nesnelere (ova, çay, ufuklar, meşe); rengi (yeşil); eylemleri (gülümseyen ova, ufuklara bulaşan saflık, etrafı şefkatle kucaklayan meşe) betimlerken tekdüze, yoğun ve olumlu imgelerden yararlanır. Diğeri üzüntü ve keder veren, karanlık bir uzamda inleyen, şiirin/sanatının hasta seslerini işitir. Burada yine tekdüze fakat olumsuz imgelerle yüklü söyleyiş belirgindir. Şiirin bu bakımdan ikonik bir işlev taşıdığı söylenebilir. Özne karşıt uzamlar üzerinden saf, bozulmamış tabiatı yücelterek bu uzamla mesafesini sanatı yoluyla sorunsallaştırır. Bu nedenle “Yeşil Yurt” lirik, romantik dokusuyla insan deneyiminde “huzur veren mekân” metaforunu, insan hisleri “hedef alanı”na uygulamakta birbirine karşıt iki mekân yaratmaktadır.

Buna göre bahsi geçen tabiat, huzuru sembolize ederken karşıt uzamda huzursuzluk üzerinde durulur. İkisi arasındaki bu fark, uzamın olumsuzlanmasına-olumsuzlanmasına yönelik bir varoluş ayrımını sergiler. Tabiatın içindeki huzurlu özneye karşılık tabiatın uzak öznenin izlenimleri birbirinden net sınırlarla ayrılan hisleri de açığa çıkarır: İyimserliğe karşı kötümserlik. Kötümser özne, tabiatın dolayısıyla huzurdan uzaktır ve her şey olumsuzlanır. İyimser yaklaşımda huzur imgesi idealleştirilerek sunulur. Dolayısıyla şiir esas olarak bilinç akışını temsil eder. “Vech-i pür-gubârında” ova, “müstağrak-ı sükûnet” içinde köy ya da “târ-ı ‘alî” bir şiir, gerçekte içsel bir monolog olarak algılanabilecek ikame etmelerden ve benzerliklerden oluşur. Mutsuz özne ve onun mekân algısı arasındaki ilişkide birtakım benzerlikler ön plana çıkarılır. Anlatıcının düşünceleri lirik/dramatik şekilde uzama eklenir.

Bunun yanı sıra tabiat algısı belirgin şekilde sinekdokiktir. Yeşiller içindeki saadet ülkesi ile hasta kaval sesleriyle ifade edilen uzamlarda metaforik dil, işbirlikçi araçlarla ilerler. Bu araçlar hem benzerdir hem de bitişiktir. Hayalindeki tabiat iyidir, gerçeklikte kötüdür. Fakat bunlar okuru sarsan metaforlarla aktarılmaz, bütünüyle temel metafora ve bitişikliğe dayanır. Çok sayıda paralel imge art arda dizilir. Bunlar Fikret’in tarzını ortaya koyar. Hayalindeki köye yaptığı yolculukta dolayısıyla hayal-hakikat ayrımında kelimelerin çağrışım değerinden yararlanır, düz anlam yerine “ikame eden” anlamlara yer verir. Bu yer değiştiren algı da bütünüyle öznenin kişisel algısına dayanır. Ayrıca şiirde uzamların konumlanma biçimi bir zincirle bağlı yer değiştirmelere benzetilebilir. Anlam bakımından aksaklık ya da bağlamsal eksiklik yaratan imgesel dil yerine pekiştirilmiş ya da sürekli bir dil tercih edilir. Böylece ortaya konan kelimeler içinde uzak çağrışıma dayalı ifadelerle rastlanmaz ya da cümleler anlamsız bir yığına dönüşmez. David Lodge’a göre anlamdan arınan ifade Dadaistlerin yazısına benzer. Rastgeleliğiyle dikkat çeken bu yazılarda kesme yöntemi kullanılır. Bununla birlikte onların amaçlarında insan rasyonelliği aşağılanır veya üretimin doğası kendi anlamlarını göstermek için açıklama olmadan gösterilir. Sözcükler sanatçının algısıyla yakın ilişkili içinde olup onun aracına dönüşür (1991: 489). Hâlbuki “Yeşil Yurt” alışımlı ifadenin estetiğini temsil eder. Herkesin düşüncü biçiminde benzer özellikler taşıyan bir uzamın hayali tekrarlı bir söylemle aktarılır:

“Köyün, uyur gibi, müstağrak-î sükûnetdir

Bütün hayâtı ufak bir çayın kenârında.

Uzak yakın bütün âfâka neşr eder safvet

Tabî’atın o samîmî tevekkül-i sâfi;

Şu yanda bir meşe –dalgın, vakûr, pür-şefkat-

Kucaklıyor gibidir kollarıyla etrâfi” (2015: 197).

Fikret, onları özellikle sembolik olarak adlandırabilecek bir dille ya da kalıp imajlarla dile getirmiştir. Düzyazı gibi “bitişiklik”le ilerleyen şiirde, bir taraftan kelimelerin doğrudan anlamı mantıksal bir devamlılık içinde sürdürülürken diğer taraftan yer değiştiren bir anlatı düzeni göze çarpar. Şöyle ki şiirin ilk iki bölümünde köy gerçekçi bir söylemle ve neredeyse günlük konuşma diliyle anlatılır. Üçüncü ve dördüncü bölümlerde ise özne kendinden ve içinde bulunduğu ortamdan bahseder. Böylece şiir metafor düzlemine kayar. Okur özellikle Anlatıcının tabiata yüklediği anlam doğrudan aktarıma gölge düşürür:

“Dühûr-ı muzlimenin sîne-i melâlinde;

Ve bir dakıkacık olsun sükût edip kederim,

Yavaş yavaş duyarım, bir inilti hâlinde,

Kaval sadâları târ-ı ‘alî-i şî’rimden” (2015: 198).

Görüldüğü gibi Fikret, yinelemeli bir dille kanonik bir metaforik sahayı görünür kılar, düzyazıdakine yakın devamlılık sergileyen söylemine dinamik ve soyut kavramlar ekleyerek bunu askıya alır. Huzur imajı, süreklilik taşıyan bir şema yardımıyla sunulur ve varoluşsal boyutta dikkat çeken karmaşa, söylem düzleminde daha yalındır. Şiir/şiirler tekrarlı bir izleğin versiyonları şeklinde genelleştirilebilir.

Bahsi geçen diğer şiirlerinde de bu yapı belirgindir. Söz ve anlam düzeyinde tekrar, konuşma diline yakın söylem şiir ilerledikçe metaforik bir zeminle birleşir. Bunu “Bir Ân-ı Huzûr”da da tespit etmek mümkündür. Şiir realist bir mekân betimlemesiyle başlar:

“Seyr eyliyorum çeşm-i hayâlimle uzaktan

Bir külbe-i mes’ûd

Üstündeki fersûde, herem-dîde ocaktan

Yükselmeye bir ince duman, mâil ü memdûd (2015: 195)

Şiirin devamında özne sözü kendi “ben”ine getirerek bu tabiat karşısında hislerini paylaşır:

“Ben sürmedeyim şimdi hayâlimle bu köyde

Bir köylü hayatı

Karşımda ocaktan süzülen dūd-ı sefide/

Kaybolmada hep leyl-i hayâtın zulemâtı” (2015: 196).

Benzer şekilde “Bir Ömr-i Muhayyel”de özne; gülbünler ve yeşilin içinde, göllerde, ahenkli ezgiler eşliğinde hayali bir uzam düşler. Dolayısıyla hayali bir ömür Fikret şiirinde kanonik bir temsil örneğidir. Realist söylemden metaforik söyleme kayan dil, ilk olarak uzamı sonrasında özneyi işaret eder. Böylece daha çok düzyazıda dikkat çeken bitişiklik ilkesi, metaforik şekilde yeni bir boyut kazanır. Yukarıdaki dizelerden de anlaşılacağı gibi özne bir uzamı betimler, uzama ait sistemi/şemayı çizer.

Böylece Fikret, özne-uzam noktasında bir benzerliği açığa çıkarmak için sembolik kelimeleri kullanır. Okur zihninde de hazır şemalar aracılığıyla yankılanan bu metaforik düzlem sayesinde okur-şiir arasında ortak duyuş elde edilir. Yeşil-siyah, huzur-huzursuzluk kelimelerinin taşıdığı anlam yakın bir etkiye sahiptir ve işlevseldir. Öznenin hisleri ile uzam arasındaki işbirliğini gözler önüne serer. Tabiat kişilerle, onların zihninde ve onların iç dünyalarıyla ilintilidir. Bu tekrarlarla huzur-huzursuzluk ayrımı, ortak semboller üzerinden ve metaforik bir işlevle verilir. Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi şiirlerin giriş cümleleri düz anlamlı olmasına rağmen tabiatın öznenin iç dünyası bağlamında yorumlanması metaforik amaçlara hizmet eder. İlk olarak somut verilerle ilerleyen şiir sonrasında soyut bir sahaya kayar. Bunun sonucunda dilsel metaforun kavramsal metaforla iş birliği içinde olduğu, ifadenin kavramla yol aldığı görülebilir. Benzer bir işleyiş/ ifade (dilin kullanılma biçimi), benzer içeriği (tabiat özne ilişkisini) ortaya çıkarır. Kapsayıcı özelliği olan bir metafor yinelemeli bir nitelik kazanarak “özgüllük”ünü yitirir. Çünkü okurun tereddüt edebileceği büyük bir belirsizlik söz konusu değildir. Tabiata dair kişileştirilmiş unsurlar, özneyi yansıtmaya amacıyla kullanılmış, böylece özne iç-dış dünya ilişkisini görünür kılmıştır.

Bazı metaforların sayıca sınırlı kavramsal metafordan oluştuğu ileri sürülür. Söz gelimi, ölümün kişileştirilmesi bununla ilgilidir. Bununla birlikte metaforik yapılar “rekabet hâlinde” de olabilir. Genel kanıyı temsil eden metafor (ölüm bir yolculuktur), onun karşıtı bir tutum olarak da ifade edilebilir (ölüm bir hiçliktir) (Cebeci 2013: 268). Ne var ki söz konusu şiirlerde bu noktada tutarlılık dikkat çeker. Özne için dramatik unsur olan tabiat, mutluluğu sembolize edecek biçimde “gerilim”den uzak, temel bir görüş kapsamında verilir. Bu bağlamda doğa-insan ilişkisi, kabul görmüş bir metafor olarak sadece Fikret’in şiirinde yer almaz. Genel kültürel metafor, bir kültüre, kültürün doğayı algılama şekliyle kavramlaştırma biçimiyle ilintilidir. Burada metaforun özgünlüğü tartışılabilir. Özgünlük dilsel metafora dönüşmesinde ortaya çıkar ki –daha önce de söylendiği gibi- dilsel metaforik düzlem Fikret’in şiirlerinde yinelemelidir, özgün dil olanaklarından söz edilemez. “Yeşil Yurt”, “Bir An-ı Huzur” ya da “Ne İsterim” şiirlerinde tabiat huzur verir kavramsal metaforu benzer dilsel metaforlarla aktarılır. Buna karşılık “Ömr-i Muhayyel”de aynı yapı daha derinlikli dolayısıyla daha özgün bir ifade bulur:

“Savtındaki eş ‘âr-ı pür âheng ile mâli;

Şi ‘irimdeki elhân-ı muhabbetle nagam-sâz,

Ah istiyorum, göklere âmâde-i pervâz

Bir lâne-i âvârede bir ömr-i hayâlî...” (2015: 143).

Yukarıdaki dizelerde özne bu hayali yerde “ahenkli sesler”, “muhabbet dolu ezgiler” ile göklerde özgürce uçmayı istemektedir. Diğerleriyle kıyaslandığında “Ömr-i Muhayyel”de tabiat huzur verir kavramsal metaforu, “şiirin ezgisi”yle sunulmuş kavrama yeni bir bakış açısı kazandırılmıştır. Bir postmodern eserde bu dilsel ifade çok daha zor anlaşılır niteliklere sahiptir. Cebeci’ye göre bu nedenle insanlığın ortak hafızasındaki bir kavrama göndermede bulduklarında eserin anlaşılması daha kolaydır. Metin ya o zamana kadar fark edilmemiş yeni bir bakış açısını gözler önüne serecek ya da bir anlaşılmazlık hali söz konusu olacaktır (2013: 272-273). Hâlbuki “Yeşil Yurt”ta ya da “Ne İsterim”de huzur veren doğa, “sessiz ve yeşil bir köy” gibi daha bilindik/tanındık göndermelerle aktarılır. Köy bu şiirlerde kişileştirme metaforlarından yararlanılarak “huzur mekân” niteliği kazanmıştır. Burada yine bir gösteren olarak köy gösterilen olarak yeni bir anlayışı ortaya çıkarır. Kabul edilebilir olması için bir metaforun “tipiklik” sergilemesi ve bunun bir kültürde karşılığının olması gerekmektedir. İçinde “mâi bir göl, yanında bir meşcer” ya da “bütün hayâtı ufak bir çayın kenârında” geçen köy büyük bir karmaşa yaratmadan üst bir anlama bağlanır. Avan-garde bir şiirin ortaya koyduğu belirsizlik ve bu belirsizliğin yarattığı zenginliğe bu şiirlerde rastlanmaz, şiirler birbirine yakın bakış açıları sağlar. Kelimelerin alışıldık kullanımları belirgindir.

SONUÇ

Bu çalışmada, mikro düzlemde Tevfik Fikret'in "Yeşil Yurt" şiiri, makro düzlemde "huzur veren tabiat" imgesi "Ömr-i Muhayyel", "Ne İsterim", "Bir An-ı Huzur" şiirlerinden yola çıkılarak metaforik unsurlar bakımından incelenmiştir. İnceleme, bilişsel teoriyi esas almaktadır. Buna göre, bir kültürün hafızasında yer edinmiş kavramsal bir metaforun dilsel sahaya yayılım şekli özellikle "Yeşil Yurt" şiirinden yola çıkılarak gözler önüne serilmiştir. Doğanın ortak hafızada algılanış biçimi Fikret şiirine de yansımış, huzur veren doğa şeklinde genel ve kavramsal bir metafor, dilsel ifade "sessiz, yeşil bir köy"le otomatik bir biçimde ilişkilendirilmiştir.

Fikret'in buluşu olmayan bu temel-kavramsal metafor, onun katkısıyla yeni ifade biçimlerine sızmıştır. Genel kavramsal bir algı, imgesel-çağırmsal bir derinlik kazanırken birtakım kapsayıcı verileri açığa çıkarmıştır. Bu nedenle şiirlerin yinelenmeli dil olanaklarına sahip olduğu gözlemlenmiş, temel metafor "bir şema" şeklinde "tipik" bir yapıyı görünür kıldığı tespit edilmiştir. Fikret kaynak alan (gösteren) ile hedef alan (gösterilen) arasındaki ilişkide bu tipikliğin dışına çıkmadan ve metaforik düzlemi genişletmeden bir şiir dili yaratır. Alışıldık ifadelerden oluşan metaforik saha, özgün olmayan ve bildik ifade kalıplarından oluşmuştur. Dolayısıyla şiirin/şiirlerin metaforik yapısında özgün imge metaforlarından çok "ölü" olarak adlandırılacak metaforların kullanıldığı söylenebilir. Tabiat kavramı dilsel düzlemde ifadesinde, tabiata ait unsurların aktarımında, "kişileştirme" metaforlarından yararlanılmış, huzurun tabiatla ilişkisi geleneksel bir biçimde dile getirilmiştir. Okuyucunun temel düzlemde yer alan bir metafora ilişkin bilgisi, nerdeyse aynı yollarla ve otomatik biçimde harekete geçirilmiştir.

KAYNAKÇA

- Barthes, Roland (2013), *Dilin Çalışma Sesi*, çev. Ayşe Ece, N. Kâmil Sevil, Elif Gökteke, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Booth, C. Wayne (2012), *Kurmacanın Retoriği*, çev. Bülent O. Doğan, İstanbul: Metis Yayınları.
- Cebeci, Oğuz (2013), *Metafor ve Şiir Dilinin Yapısal Özellikleri*, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Gümüştekin, Nuray (2011). "Anadolu Ve Diğer Kültürlerde İşaret ve Simgelerde Anlam", Balıkesir University Journal of Social Sciences Institute, 14(26).
- Jameson, Fredric (2013), *Dil Hapishanesi: Yapısalcılığın ve Rus Biçimciliğinin Eleştirel Öyküsü*, çev. Mehmet H.Doğan, 3.b, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Fikret, Tevfik (2015), *Rübâb-ı Şikeste*, 5.b., Haz. Abdullah Uçman, Hasan Akay, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Kaplan, Mehmet (2016), *Tevfik Fikret: Devir-Şahsiyet-Şiir*, 20.b., İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Lodge, David (1991), "The Language of Modernist Fiction: Metaphor and Metonymy ", *Modernism: A Guide to European Literature 1890-1930*, Ed. Malcolm Bradbury and James McFarlane, Penduin Books, p. 481-497.
- Moretti, Franco (2015), *Mucizevi Göstergeler: Edebi Biçimlerin Sosyolojisi Üzerine*, çev. Zeynep Altok, İstanbul: Metis Yayınları.
- Rifat, Mehmet (2014), *Göstergebilimin ABC'si*, 4.b, İstanbul: Say Yayınları.
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü, İstiare maddesi, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5315b8d5e2d944.33983632 (erişim tarihi: 5 Kasım 2021).
- Uçman, Abdullah (2015), "Tevfik Fikret ve Şiirleri Üzerine", *Rübâb-ı Şikeste*, Tevfik Fikret, İstanbul: Çağrı Yayınları, s. 19-51.

e-ISSN: 2630-631X

Article Type
Research ArticleSubject Area
Regional StudiesVol: 8 Issue: 60
Year: 2022 JUNE
Pp: 1002-1013Arrival
18 April 2022
Published
30 June 2022
Article ID 62487Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29228/smrj.62487>How to Cite This
ArticleKutluay Tutar, F.;
Tutar, E. & Sever, Y.
(2022). "Sürdürülebilir
Yerel Ekonomik
Kalkınmada Kent
Konseylerinin Rolü:
Şanlıurfa Uygulaması",
International Social
Mentality and
Researcher Thinkers
Journal, (Issn:2630-
631X) 8(60): 1002-
1013Social Mentality And Researcher Thinkers
is licensed under a Creative Commons
Attribution-NonCommercial 4.0
International License.

GİRİŞ

Toplumlar yüzyıllar boyunca, insanlığın gelişimini salt iktisadi kalkınmaya bağlamışlar, yani yalnızca üretim ve tüketim kalıplarındaki artış ve değişimi temel alan bir anlayışı benimsemişlerdir. Bununla birlikte zaman içerisinde, yalnızca iktisadi kalkınmayı esas alan anlayışın söz konusu gelişimi sağlamadığı, insanlığın refahını artırmadığı, iktisadi kalkınma ile birlikte ekonomik, sosyal ve çevresel bir takım amaçların da kendi arasında dengeli bir biçimde hayata geçirilmesi gerektiği görülmeye başlanmıştır. Bu bağlamda ve nihai olarak yine görülmüştür ki kalkınma ekseninde beliren bu değişim, ekonomik temelli ve klasikleşmiş bir kalkınma anlayışı yerine sosyal ve çevresel bir takım ölçütlere dayalı olarak değerlendirilmesi gereken ve sürdürülebilirliği odak noktasına koyan bir kalkınma anlayışının önemsenmesi gerektiğini gözler önüne sermiştir. (Kocaoğlu M. 2015) Sürdürülebilir kalkınmanın sadece iktisadi kalkınmayla mümkün olmadığı bunun yanında kalkınmanın bir bütün olarak değerlendirilmesi için sosyal ve çevresel faktörlerin de göz önünde tutulması gerektiği anlayışının ortaya çıkması üzerine kalkınma ve çevreye yönelik konular küresel boyutta tüm dünya ülkelerinin gündemine alınmış ve bu doğrultuda çeşitli politikalar geliştirilmeye başlanmıştır. Bu konuya yönelik ilk olarak Birleşmiş Milletler tarafından 1992 yılında Rio Yeryüzü Zirvesi toplanmış, 21. yüzyılın önemli konuları görüşülmüş ve bu görüşme sonucunda Gündem 21 Eylem Planı hazırlanmıştır.

Gündem 21 Eylem Planı, 21. yüzyılın önemli konuları hakkında ülkelerin neler yapması gerektiği konusunda ülkelere önemli bilgiler vererek ülkelerin kalkınma yolunda ciddi adımlar atmaları ve kalkınmalarının sürdürülebilir nitelik kazanması hususunda yol göstericidir. Gündem 21 Eylem Planı'nın hayata geçirilmesinden sonra kalkınmanın yerel düzeyde gerçekleştirilmesi için Yerel Gündem 21 Eylem Planı hazırlanmıştır. Yerel Gündem 21 Eylem Planı ile ülkelerin yerel düzeyde kalkınmalarının nasıl sağlanacağı hususu değerlendirilmiş ve yerel düzeyde kalkınmanın sağlanması adına 5393 sayılı Belediye Kanunu ile

Sürdürülebilir Yerel Ekonomik Kalkınmada Kent Konseylerinin Rolü: Şanlıurfa Uygulaması

The Role Of City Councils In Sustainable Local Economic Development: Şanlıurfa Application

Filiz KUTLUAY TUTAR¹ Erdinç TUTAR² Yasin SEVER³

¹ Doç.Dr. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Niğde, Türkiye

² Prof.Dr. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Niğde, Türkiye

³ Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi, Niğde, Türkiye

ÖZET

Bu çalışmada, sürdürülebilir yerel kalkınmanın yeni yerel aktörlerinden biri olan kent konseylerinin üstlendiği vizyon, misyon ve strateji vurgulanmış olup, özelde kente sahip çıkmada kolektif bir ruh inşası olan; Şanlıurfa Kent Konseyinin çalışmaları ve kente olan katkısı analiz edilmiştir. 30 Kasım 2017 tarihinde yapılan toplantıda iki öncelikli hedef belirlenmiş olup, bunlar şehir ve şehirde yaşayan insanlarla ilgili hususların savunuculuğunu yapmak ve arzulanan bir şehir olmak için çalışmalar yapmaktır. Bu bağlamda Şanlıurfa Kent Konseyinin sürdürülebilir yerel kalkınma açısından güçlü yönleri, dezavantajlı gruplara yönelik projelerin varlığı, belediye ve diğer kamu kurum ve kuruluşların desteği, halkın şehrin sorunlarına duyarlı olması, üyelerin yapılan çalışmalara aktif katılım göstermesi iken, alınan kararların tavsiye niteliğinden olmasından dolayı yaptırım gücünün olmaması ve konseyin kendisine ait bir bütçesinin olmaması zayıf yönleri olarak tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Yerel Kalkınma, Kent Konseyi, Şanlıurfa, Türkiye.

ABSTRACT

In this study, the vision, mission and strategy undertaken by the city councils, which are one of the new local actors of sustainable local development, are emphasized, and in particular, a collective spirit building in protecting the city; The works of Şanlıurfa city council and its contribution to the city were analyzed. At the meeting held on November 30, 2017, two priority targets were determined, which are to advocate for issues related to the city and its people, and to work towards becoming a desirable city. In this context, the strengths of the Şanlıurfa city council in terms of sustainable local development, the existence of projects for disadvantaged groups, the support of the municipality and other public institutions and organizations, the public's sensitivity to the problems of the city, the active participation of the members in the work done, the lack of sanction power due to the advisory nature of the decisions taken and the council's lack of a budget of its own has been identified as its weakness.

Keywords: Sustainable Local Development, City Council, Şanlıurfa, Turkey

kurulması zorunlu hale getirilen kent konseyleri oluşturulmuştur. Kent Konseyleri; merkezi yönetimin, yerel yönetimin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının ve sivil toplumun birlikteliğiyle hareket eden, hemşericilik bilincinin geliştirildiği, katılımcı demokrasiyi esas alan bir yapıya sahiptir. Kent konseyleri; yapmış oldukları çalışmalar hakkında halkı bilgilendirici faaliyetlerde bulunarak, halkın yapılan çalışmalara gönüllü katılımını sağlamakta bu sayede kentte var olan sorunların halk tarafından yönetime iletilmesi konusunda aracı görevi görmekte bu da demokrasinin gelişmesini, hemşericilik bilincinin geliştirilmesini sağlayarak yerel kalkınmaya katkı sağlamaktadır.

SÜRDÜRÜLEBİLİR YEREL KALKINMA KAVRAMI

Sürdürülebilir kalkınma kavramı kelime anlamı olarak; hem gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmelerini tehlikeye sokmadan bugünkü kuşakların ihtiyaçlarını karşılayan kalkınma, hem de aşırı kullanım, kimyasal artık veya kirliliği asgari düzeyde tutarak, doğal çevrenin kendini yeniden üretmesini engellemeyen, belirli oranlarda da olsa kullanılan doğal kaynakların yerine yenileri ikame edilerek, gelecek kuşakları söz konusu kaynaklardan tamamen yoksun bırakmayan, böylece kuşaklar boyu kendi kendisini sürekli yenileyebilecek kalkınma anlamlarına gelmektedir (Demir Ö.,Acar M.2020). Sürdürülebilir yerel kalkınma kavramı ise zaman içerisinde farklı şekillerde tanımlanmıştır. Pecqueur'a göre yerel kalkınma, kültürel ve bölgesel kimlik öğelerinin dış güçlerle uyum içerisinde olması için bir strateji içinde çeşitli aktörleri harekete geçirme yöntemidir (Pecquer,B.1989). Yüksel ve Zafir'e göre yerel kalkınma, yerel kaynakları harekete geçirerek kalkınmanın ekonomik, siyasi, sosyal, kültürel ve çevresel boyutlarının sürdürülebilirliğinin sağlandığı, yerel aktörlerin tümünün karar süreçlerine katıldığı, aşağıdan yukarıya doğru bir kalkınma anlayışına dayalı olmasıdır (Yüksel,E.,Zafir,Z.2006). Blakely ve Leigh ise yerel kalkınmayı, bölge halkı, yerel topluluklar, yönetimler ve üretici birimlerin ortak bir tabanda iletişim ve etkileşim ağları gibi her türlü kolaylaştırıcı unsuru sağlayarak gerek yerel gerekse uluslararası rekabette güç birliği oluşturması şeklinde tanımlamaktadır (Leigh,N.G. and Blakely E.J.2016). Sürdürülebilir yerel kalkınma söyleminde, yerel düzeyde sürdürülebilir kalkınmanın halkın kalkınma sürecinde aktif rol almasıyla mümkün olabileceği vurgulanmıştır.

Sürdürülebilir Yerel Kalkınmada Yerel Gündem 21

Çevre sorunları 20. yüzyılın son çeyreğinde tüm dünyada en önemli gündem maddesi haline gelmiştir. Giderek kirlenen, doğal kaynakların sorumsuzca tüketildiği bir dünyada artan çevresel sorunlar, yoksulluğu ve eşitsizliği beraberinde getirmiştir. Böylesi bir ortamda yöneticiler, sorunlardan kurtulmanın çıkış yolunun çevre ve kalkınma arasında bağlantının sağlanmasına ve kalkınmanın sürdürülebilir olmasına bağlı olduğunu görmüşlerdir. Bu amaçla 1992 yılında Rio Yeryüzü Zirvesi toplanmış, sürdürülebilir kalkınmaya nasıl ulaşılabileceği görüşülerek Gündem 21 Eylem Planı benimsenmiştir. Gündem 21, çevre ve kalkınma sorunları ile sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesine yönelik 40 bölümden oluşan eylem planı olarak tanımlanmaktadır. Gündem 21 ^{^^}Küresel Ortaklık^{^^} kavramını gündeme getirerek tüm dünyadaki yönetim anlayışının değişmesini sağlamış, yönetim anlayışı yerini katılımcılığa ve ortaklığa dayalı yönetişim anlayışına bırakmıştır. Yönetişim anlayışı; halkın taleplerine duyarlı, halkı karar alma süreçlerine dahil eden, demokratik denetime açık bir anlayıştır. Yönetim anlayışının değişerek yönetişim anlayışının tüm dünyada hakim olmaya başlaması Gündem 21'in hedeflerine yerel düzeyde ulaşmayı amaçlayan Yerel Gündem 21'in önemini anlaşılmasını sağlamıştır. Gündem 21 belgesinin 28. bölümünde 'Yerel Gündem 21' kavramı geliştirilmiş, yerel yönetimlerin halka en yakın yönetim kademesi olduğu belirtilmiş ve yerel yönetimlere yönelik hedefler ortaya konmuştur. Bu konuyla ilgili belirlenen 4 ana hedef şunlardır (<http://www.mfa.gov.tr/yerel-gundem-21.tr.mfa>);

- ✓ Her ülkedeki yerel yönetimlerin, kendi belde halkları ile katılımcı bir süreci başlatmaları ve kendi kentleri için bir Yerel Gündem 21 konusunda görüş birliği sağlamaları,
- ✓ Uluslararası topluluk ve yerel yönetimler arasındaki işbirliğinin artırılması ve uluslararası ölçekte yerel yönetimler arasındaki işbirliğini güçlendirici adımların atılması,
- ✓ Deneyim ve bilgi alışverişini zenginleştirmek amacıyla, yerel yönetim birlikleri ve diğer yerel yönetimlerin temsilcileri arasındaki eşgüdüm ve işbirliği düzeyinin geliştirilmesi,
- ✓ Her ülkedeki yerel yönetimlerin, karar alma, planlama ve uygulama süreçlerine kadınların ve gençlerin etkin olarak katılımını sağlayacak programlar geliştirmeleri ve uygulamaları.

KENT KONSEYLERİ FİKRİNİN OLUŞUMU

Belediyeler, yerel müşterek hizmetlerin yerine getirilmesinden sorumlu, halka en yakın yerel yönetim birimleri olarak kabul edilmektedir. 1580 sayılı Belediye Kanunu'nda halkın yönetime katılımı, yerel hizmetlerden

yararlanma hakkına yönelik konular “Hemşehri Hukuku” başlığı altında düzenlenmiş olsa da, katılımcı yöntem ve mekanizmaların doğru algılanıp halkın girişimde bulunması geciktirilmiştir. 2005’te yürürlüğe giren 5393 sayılı Belediye Kanunu ile demokratik katılımın sağlanması açısından önemli adımlar atılmıştır. Belediye örgütlenmesinde kurumsal mekanizmalar oluşturularak normatif alana aktarılmış, demokratik yapılanmalar güvence altına alınmıştır (Toprak, 2006: 302). 5393 sayılı Belediye Kanunu ile demokratikleşme yolunda atılan en önemli adımlardan biri de kent konseylerinin oluşturulmasıdır. Kent konseyi kurulmadan önce değişik isimler altında ve kent konseyinin işlevlerini gören kent kurultayı, kent parlamentosu veya kent meclisleri bulunuyordu. 1992 yılında yapılan Birleşmiş Milletler Rio Yeryüzü Zirvesi’nde ortak eylem planı olarak Gündem 21 kabul etmiştir. “Gündem 21” in 28. bölümünde yer alan ve ülkemizde yapılan 1996 Birleşmiş Milletler İstanbul “Habitat II” konferansından sonra “Yerel Gündem 21” görülmeye başlanmıştır. Habitat II toplantısında, demokratik, insan haklarına saygılı, şeffaf, katılımcı ve halka hesap veren yönetimler üzerinde durulmuştur. Bu çerçevede 1997 yılının sonunda alınan bir Bakanlar Kurulu kararı ülkemizde kent konseyi oluşumunun kanuni başlangıcını oluşturmuştur (Özdemir, 2011: 36). Daha sonra 2005 yılında çıkarılan 5393 sayılı Belediye Kanunu ile kent konseylerinin kurulması resmîyet kazanmıştır. Kent konseylerinin çalışma yöntemleri ilden ile farklılık göstermesine rağmen kentte var olan paydaşları bir araya getirerek ortak bir aklın oluşmasını sağlaması en önemli işlevini oluşturmaktadır. Kent konseylerinde oluşturulan görüşler, belediye meclisinin ilk toplantısında gündeme alınarak değerlendirilmektedir. Fakat kent konseyinin görüşleri tavsiye niteliğinde olması, yaptırım gücünün olmaması, maddî desteğinin sadece belediyelerden yapılacak yardımlara bağlı olmasından dolayı yapılan çalışmalar çoğu zaman sonuçsuz kalmaktadır. Kentin sorunlarına duyarlı, kentine sahip çıkan yerlerde ve bu konulara karşı hassas olan belediyelerde kent konseyleri aktif faaliyet gösterirken; kent konseylerinin işlevleri, faaliyetleri ve görevleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmayan, kentın sorunlarına duyarlı yerlerde ve belediyelerin desteğinin az olduğu yerlerde kent konseyleri sönük kalmaktadır.

5393 sayılı Belediye Kanunu’nun 76. Maddesine göre kent konseyi kent yaşamında; kent vizyonunun ve hemşericilik bilincinin geliştirilmesi, kentın hak ve hukukunun korunması, sürdürülebilir kalkınma, çevreye duyarlılık, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, saydamlık, hesap sorma ve hesap verme, katılım ve yerinden yönetim ilkelerini hayata geçirmeye çalışır şeklinde tanımlanmaktadır. 08/10/2006 tarih ve 26313 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan kent konseyi yönetmeliğine göre faaliyet gösteren kent konseylerinin genel kurul, yürütme kurulu, meclisler ve çalışma grupları ile kent konseyi başkanı olmak üzere 4 (dört) organı bulunmaktadır. Genel kurul, kent konseyinin en yetkili organıdır. Genel Kurula kent konseyi başkanı başkanlık eder. Başkanın olmaması durumunda kurulunun en yaşlı üyesi toplantıya başkanlık etmektedir. Genel kurul; yürütme kurulunun, meclislerin ve çalışma gruplarının seçim ve çalışma esaslarını kent konseyi yönetmeliği hükümlerine aykırı olmamak kaydıyla çalışma yönergesi ile belirler. Yürütme kurulu, genel kurulun gündemini tespit eder ve genel kurul tarafından oluşturulan görüşleri ilgili belediyeye sunarak yapılan çalışmaları takip eder. En az 7 (yedi) kişiden oluşur. Kurula kent konseyi başkanı başkanlık eder, olmaması durumunda kurulun en yaşlı üyesi başkanlık eder. Meclisler ve çalışma grupları, kent konseylerinin görev alanına giren konularda oluşturulur. Çalışma usul ve esasları genel kurulca belirlenir. Oluşturulan görüşler, kent konseyi genel kurulunca görüşülerek ilgili belediyeye değerlendirilip uygulanması adına sunulur. Kent konseyi başkanı, genel kurul tarafından seçilir. Genel kurul ve yürütme kuruluna başkanlık eder. 08/10/2006 tarih ve 26313 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan kent konseyi yönetmeliğine göre kent konseylerinin görevleri ise şunlardır:

- ✓ Yerel düzeyde demokratik katılımın yaygınlaştırılmasını, hemşehrilik hukuku ve ortak yaşam bilincinin geliştirilmesini, çok ortaklı ve çok aktörlü yönetim anlayışının benimsenmesini sağlamak,
- ✓ Sürdürülebilir gelişmenin sağlanması ve bu konuda ortaya çıkan sorunların çözümüne yönelik planların hazırlanması ve uygulanmasını sağlamak,
- ✓ Kente ilişkin temel stratejiler ve faaliyet planlarının belirlenmesinde, uygulama ve izleme süreçlerinde tüm kenti kapsayan ortak bir aklın oluşturmasına katkıda bulunmak,
- ✓ Yerellik ilkesi çerçevesinde katılımcılığı, demokrasiyi ve uzlaşma kültürünü geliştirmek,
- ✓ Kentin kimliğine ilişkin tarihi, kültürel, doğal ve benzeri değerlere sahip çıkmak ve geliştirmek,
- ✓ Kent kaynaklarının etkili, verimli ve adil kullanımına katkıda bulunmak,
- ✓ Sürdürülebilir kalkınma anlayışına dayalı kentın yaşam kalitesini geliştiren, çevreye duyarlı ve yoksulluğu giderici programları desteklemek,
- ✓ Sivil toplumun gelişmesine ve kurumsallaşmasına katkıda bulunmak,

- ✓ Çocukların, gençlerin, kadınların ve engellilerin toplumsal yaşamdaki etkinliklerini arttırmak ve yerel karar alma mekanizmalarında aktif rol almalarını sağlamak,
- ✓ Kent yönetiminde saydamlık, katılım, hesap verebilirlik, öngörülebilirlik ilkelerinin uygulanmasına katkıda bulunmak,
- ✓ Kent konseyinde oluşturulan görüşlerin değerlendirilmek üzere ilgili belediyeye gönderilmesini sağlamaktır.

Kent konseylerinin görevleri arasında en dikkat çekici olanı hemşehrlik hukuku ve bilincinin geliştirilmesidir. Hemşehrlik hukuku ve bilinci sayesinde vatandaşlar kente sahip çıkmakta, kentin sorunlarına karşı daha duyarlı davranmakta, sorunların çözümüne yönelik görüşlerini kent konseylerine iletmekte ve ortak aklın oluşmasını sağlamaktadır. Bu sayede yerel düzeyde demokratik katılımın yaygınlaşmasını sağlayarak çok aktörlü yönetim anlayışı benimsenmektedir. Halkın yönetime dahil edilerek yerel düzeyde kalkınmanın sağlanacağı düşüncesi, kent konseylerinin var olma sebebini oluşturmuş, 5393 sayılı Belediye Kanunuyla birlikte kurulması zorunlu hale getirilen Kent Konseyleri zamanla ülke geneline yayılmaya başlamıştır. Fakat halkın kent konseyleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmaması, kent konseylerinin çalışmalarına katılımın az olmasına sebep olmakta bu da kalkınmanın sağlanması adına çözülmesi gereken ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle sorunun çözümüne yönelik kent konseyleri tarafından broşürler dağıtılıp, stantlar açılarak tanıtıcı faaliyetlerde bulunulmuş, bu sayede kent konseylerinin tanınırlığı artırılarak halkın kent konseylerinin çalışmalarına, faaliyetlerine ve yönetime gönüllü katılımını sağlamış, demokrasi yolunda önemli bir adım atılmıştır. Yerel kalkınmanın sağlanması, bölgesel kalkınmayı, bölgesel kalkınmanın sağlanması, ulusal kalkınmayı sağlayacağından dolayı kent konseylerinin faaliyetleriyle birlikte yerel düzeyde sağlanacak olan kalkınma zamanla ulusal kalkınmanın sağlanması yolunda önemli bir işlev görmektedir.

Sürdürülebilir Yerel Kalkınmada Kent Konseylerinin Aktif Rollerini

Sürdürülebilir yerel kalkınma kavramı birçok farklı anlamda kullanılmasına rağmen bu kavramlarda genel olarak; yerel düzeyde sürdürülebilir kalkınmanın halkın kalkınma sürecinde aktif rol almasıyla mümkün olabileceği vurgulanmaktadır. Halkın yönetime dahil edilerek yerel düzeyde kalkınmanın sağlanacağı düşüncesi, kent konseylerinin var olma sebebini oluşturmuş, 5393 sayılı Belediye Kanunuyla birlikte kurulması zorunlu hale getirilen kent konseyleri zamanla ülke geneline yayılmaya başlamıştır. Kent konseylerinin ülke genelinde hızla yayılması; halkın kent sorunları konusunda bilinçlenerek yönetime katılmasını sağlamakta, bu da hem demokrasinin hem de hemşehrlik bilincinin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Bu katkıları sağlamak ve kentin sorunlarına daha fazla eğilmek adına kent konseyleri tarafından her kentin kendi yerel düzeydeki ihtiyaçlarını karşılamak adına çeşitli meclisler ve çalışma grupları oluşturulmuş bu da kentin sorunlarının çözümü noktasında kent konseylerinin aktif rol almasını sağlamıştır. Yerel kalkınmadaki rolleri açısından kent konseylerinin yürüttüğü faaliyetler özellikle kadınların toplumsal rollerinin güçlendirilmesi, açlık ve yoksullukla mücadele, eğitim olanaklarının artırılması ve sürdürülebilir kalkınmaya ilişkindir (UCLG-MEWA, UNDP, 2008, s. 2-16). Kent konseylerinin yerel kalkınmadaki rolleri açısından yürüttüğü başlıca faaliyetlerin başarılarının ölçülmesindeki göstergeler ve bu göstergeleri gerçekleştirmek için yapmaları gerekenler şunlardır:

- ✓ Yoksullukla mücadele ve açlığı ortadan kaldırmak . Bu amaca ulaşmak için konseyin yapması gerekenler; kentteki yoksulluk haritasının çıkarılmasına ilişkin çalışma yapmak, yoksulluk ve açlığın ortadan kaldırılması/azaltılması konusundaki bilinç düzeyinin artırılmasına yönelik çalışmalar yapmak, özel ilgi gerektiren gruplar başta olmak üzere, yerel düzeyde işsizliği azaltmaya ve istihdamı arttırmaya yönelik kurslar açmak, yoksulluk ve açlığın ortadan kaldırılması veya azaltılmasına yönelik projeler hazırlamak, hedefe ilişkin projelerin yer aldığı stratejik plan ve programlar yapmak, ihtiyaç sahiplerine sürekli veya belirli dönemlerde yapılan yiyecek, yiyecek ve yakacak yardımları yapmak.
- ✓ Herkesin temel eğitim almasını sağlamak. Bu amaca ulaşmak için konseyin yapması gerekenler; kız ve erkek çocukların, ilköğretimi eksiksiz olarak tamamlamasını sağlamak konusundaki bilinç düzeyinin artırılmasına yönelik çalışmalar yapmak, ilköğretimde okullaşma oranının yükseltilmesine yönelik projeler yapmak, genç nüfus içerisinde, okur-yazarlık oranının yükseltilmesine yönelik projeler yapmak, özel ilgi gerektiren ve muhtaç çocuklara yönelik eğitim faaliyetleri yapmak, okulların fiziksel durumlarının ve eğitim donanımlarının iyileştirilmesine katkı ve destekleyici çalışmalar yapmak.
- ✓ Kadınların durumunu güçlendirmek ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak. Bu amaca ulaşmak için konseyin yapması gerekenler; kadınların toplumsal ve siyasal yaşamın her alanına katılımında fırsat eşitliğini sağlamak, kadınlara karşı yapılan her türlü ayrımcılığın ve aile içi şiddetin azaltılması hususunda

bilinç düzeyini artırıcı çalışmalar yapmak, kadınların ulusal ve yerel meclislerdeki temsil eşitsizliğinin giderilmesine yönelik çalışmalar yapmak.

- ✓ Çocuk ölümlerini azaltmak ve anne sağlığını iyileştirmek. Bu amaca ulaşmak için konseyin yapması gerekenler; beş yaşın altındaki çocuklarda ölüm oranının azaltılması konusundaki bilinç düzeyinin artırılmasını sağlamak, bebeklerin ve küçük çocukların temel hastalıklara karşı bağışıklık kazandırılmasına yönelik aşı kampanyaları düzenlemek, anne sağlığı ile ilgili diğer çalışmaların tamamlayıcısı olarak kentte nitelikli temel sağlık hizmetlerine yönelik talebi ve bu hizmetlerin sunumunu arttırmaya yönelik stratejilerin geliştirilmesini sağlamak, anne ölümlerinin azaltılmasına yönelik projeler geliştirmek.
- ✓ Salgın hastalıklarla mücadele etmek. Bu amaca ulaşmak için konseyin yapması gerekenler; salgın hastalıklar konusunda kapsamlı ve güvenilir bilgiye sahip olanların oranını yükseltecek çalışmalar yapmak, bu konudaki bilinç düzeyinin artırılmasına yönelik çalışmalar yapmak.
- ✓ Çevresel sürdürülebilirlik sağlamak. Bu amaca ulaşmak için konseyin yapması gerekenler; yerel halkın bilinç düzeyinin artırılmasına yönelik çalışmalar yapmak, sürdürülebilir kalkınma ilkelerinin yerel politikalar ve programlarla bütünleştirilmesi ve çevresel kaynakların yok oluşunun tersine çevrilmesine yönelik projeler üretmek, su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımına ve atık sistemlerinin iyileştirilmesine yönelik projeler geliştirmek, sağlıklı kentsel alanların iyileştirilmesine yönelik projeler yapmak.
- ✓ Kalkınmada küresel ortaklıklar. Bu amaca ulaşmak için konseyin yapması gerekenler; gençler için uygun ve üretken iş imkanları yaratmak için stratejiler geliştirilmesi ve uygulanmasına yönelik projeler yapmak, başta bilgi ve iletişim olmak üzere, yeni teknolojilerden yararlanmak için özel sektörle işbirliği yapılmasına yönelik projeler geliştirmek.

Gerek Yerel Gündem 21 ortağı olan kentlerde gerekse ortak olmayan kentlerdeki kent konseyleri aracılığı ile Binyıl Kalkınma Hedeflerinin yerelleştirilmesi ve uygulamalarının yaygınlaştırılmasındaki başarılarının ölçülebilmesinde yukarıda sıraladığımız göstergeler önemli rol oynamaktadır.

12 BİN YILLIK EFSANE ŞEHİR, MEDENİYETİN BAŞKENTİ ŞANLIURFA KENT KONSEYİ UYGULAMASI

İlin Sosyo-Ekonomik Görünümü

Şanlıurfa ilinin nüfusu, 2021 adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçlarına göre 2.143.020 kişidir. İlin nüfus yoğunluğu km² başına 114,2 kişi, yıllık nüfus artış hızı ise binde 13,04'tür. Şanlıurfa ilinde Eyyübiye, Haliliye, Siverek, Viranşehir, Karaköprü, Suruç, Akçakale, Birecik, Ceylanpınar, Harran, Bozova, Hilvan, Halfeti ismiyle 13 ilçe ve belediye bulunmaktadır. Bunlara ek olarak Şanlıurfa bir de Büyükşehir Belediyesi'ne sahiptir. İlin yüzölçümü bakımından en büyük ilçesi Siverek'tir. Şanlıurfa nüfus açısından, Türkiye'nin en büyük sekizinci şehridir ve Türkiye'nin %2,53'ünü oluşturmaktadır. Ağırlıklı olarak tarıma dayalı olan Şanlıurfa ekonomisinde enerji, turizm ve hayvancılık da önemli yer tutmaktadır. Tekstil ve gıda sektörünün toplam imalat sanayi içerisindeki payı yüksektir. Şanlıurfa, Türkiye'deki toplam sulanabilen verimli alanların önemli bir kısmına tek başına sahiptir(Şanlıurfa Valiliği). Sosyo-ekonomik değişkenler, gelişme ve refah düzeyini göstermesi bakımından önem taşımaktadır. İllerin sosyo-ekonomik gelişmişliğini belirleyen temel faktörler; illerin sahip oldukları nüfus büyüklüğü, yüz ölçümü veya kentleşme oranı gibi büyüklükler değildir. İllerdeki demografik yapının, işgücü talebinin, eğitim ve sağlık hizmetlerinin, fiziki ve sosyal altyapı imkânlarının, üretim seviyesinin ve en önemlisi gelir düzeyinin il nüfusunun ihtiyaçlarını karşılayabilme düzeyi sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyini belirleyen temel faktörlerdir. Türkiye'de yapılan, SEGE-2017 çalışması ile illerin göreceli sıralamaları ve kademeleri belirlenmiştir. Bölgesel kapasite ve potansiyel ile bireysel refah arasında denge kurularak seçilen değişkenler üzerinden Türkiye'de illerin gelişmişlik seviyeleri altı kademe olarak belirlenmiştir (Acar vd., 2017: 27). Çalışma sonucunda Şanlıurfa son kademe olan altıncı kademe gelişmiş iller kategorisinde ve 73. sırada yer aldığı belirlenmiştir. Bu sıralama Şanlıurfa'nın ekonomik yapısının son derece yetersiz olduğunu göstermektedir.

Şanlıurfa Kent Konseyinin Oluşumu ve Tarihsel Arka Plan

5393 sayılı Belediye Kanununun 03/07/2005 tarihinde kabul edilmesiyle kanununun 76. maddesine dayanılarak kent konseylerinin kurulması zorunlu hale getirilmiştir. Bunun sonucunda Şanlıurfa Kent Konseyi 2005 yılında kurulmuştur. Kent konseyleri yerel seçimlerle birlikte 5 yıllık seçim dönemi boyunca iki dönem halinde faaliyet göstermektedir. İlk dönem için seçilen başkan ve üyelerin görev süresi iki yıl, ikinci dönem için seçilenlerin görev süresi 3 yıldır. Şanlıurfa Kent Konseyi'nin 1. dönem başkan ve üyeleri 2005 yılında yapmış oldukları seçimlerle belirlenmiştir. En son 29/01/2022 tarihinde yaptıkları seçimle de şuan görevde faaliyet gösteren 6. dönem başkan ve üyeleri seçilmiştir. Şanlıurfa Kent Konseyi bünyesinde Engelliler

Meclisi, Kadın Meclisi, Gençlik Meclisi ve Çocuk Meclisi bulunmaktadır. Fakat pandeminin etkisiyle salgının çocuklar üzerindeki etkisini azaltmak adına son yapılan seçimde Çocuk Meclisi pasifize edilmiş olup şuan aktif olarak faaliyet göstermemektedir. Buna ek olarak konsey bünyesinde ilk başta 16 tane çalışma grubu oluşturulmuştur. Fakat son yapılan seçimde bu çalışma gruplarından 6 tanesi diğer çalışma gruplarıyla birleştirilerek aktif olarak faaliyet gösteren çalışma grubu 10'a düşürülmüştür. Şuan faaliyette çalışma grupları ise şunlardır:

- ✓ İmar- Şehircilik-Kentlileşme ve Ulaşım Çalışma Grubu
- ✓ Basın-Yayın-Enformasyon Çalışma Grubu
- ✓ Gençlik ve Spor Çalışma Grubu
- ✓ Sağlık ve Zararlı Alışkanlıklar Çalışma Grubu
- ✓ Eğitim Çalışma Grubu
- ✓ Kültür ve Turizm Çalışma Grubu
- ✓ Tarım-Hayvancılık-Orman ve Gıda Çalışma Grubu
- ✓ Mülteciler ve Göç Çalışma Grubu
- ✓ Sanayi-Ekonomi-Geri Dönüşüm ve İstihdam Çalışma Grubu
- ✓ Esnaf- Sanatkarlar ve El Sanatları Çalışma Grubu.

Şanlıurfa Kent Konseyi; 1 Genel Kurul, 1 Başkan, 1 Genel Sekreter, 20 üyeden oluşan 1 Yürütme Kurulu, 4 Meclis Komisyonu, 10 Çalışma grubundan müteşekkil bir yapı olup toplamda 621 gönüllü üyesi ile faaliyetlerini gerçekleştirmektedir.

Şanlıurfa Kent Konseyi Meclisleri

Şanlıurfa Kent Konseyi bünyesinde Kadın Meclisi, Gençlik Meclisi, Engelli Meclisi ve Çocuk Meclisi bulunmaktadır. Fakat pandeminin etkisiyle salgının çocuklar üzerindeki etkisini azaltmak adına son yapılan seçimde çocuk meclisi pasifize edilmiş olup şuan aktif olarak faaliyet göstermemektedir.

Şanlıurfa Kent Konseyi Kadın Meclisinin Yapısı ve Faaliyetleri

Şanlıurfa Kent Konseyi Kadın Meclisi; kadınların kendi sorunlarına sahip çıkmaları için karar alma süreçlerine ve kentsel yaşamın her alanına katılımını sağlamak amacıyla; kadınların ve kadınlarla ilgili kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları, siyasi parti, üniversite, meslek odaları ve sendika temsilcileri, kadın muhtarlar ve meclis üyelerinin oluşturduğu demokratik bir yapıdır. Bu yapının yapmış olduğu faaliyetlerden bazıları ise şunlardır:

- ✓ Şanlıurfa Kent Konseyi Kadın Meclisi geliştirdiği "Biz Bize" projesi kapsamında meclis çalışma grubu üyeleri içerisindeki akademisyen, doktor, sosyolog gibi mesleklere sahip kişi ve kişilerce aile yapısının korunması, hijyen, çocuk gelişimi ve eğitimi gibi konularda bilinçlendirme ve duyarlılık oluşturmaya yönelik olarak Süleymaniye mahallesindeki vatandaşlar ile bir araya gelerek bir takım eğitim çalışmasında bulundu, aile içi iletişim ve hijyen eğitimi vermek sureti ile kadın vatandaşlar ile bir araya gelmiştir.
- ✓ Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesinin destekleri ile Şanlıurfa Kent Konseyi Kadın Meclisi tarafından Şair Nabi Konferans Salonunu dolduran kadın vatandaşlara yönelik siyasetçi yazar Sn. Zeynep ALKIŞ'ın anlatımı ile kadın, toplum ve aile konulu bir konferans tertiplenmiştir.
- ✓ Şanlıurfa Kent Konseyi Kadın Meclisinin geliştirdiği "Eğitim Özel, Gelecek Güzel" projesi kapsamında İsmail Nazif Bayraktar Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi öğrencilerine yönelik meclis tarafından "Başarı, Motivasyon ve Kariyer" konulu konferans düzenlenmiştir.
- ✓ Şanlıurfa Kent Konseyi Kadın Meclisi geliştirdiği "Biz Bize" projesi kapsamında meclis çalışma grubu üyeleri içerisindeki aile yapısının korunması ve hijyen konularında Dr. Bahar ŞEN ile birlikte bilinçlendirme ve duyarlılık oluşturmaya yönelik Karşıyaka Kuran Kursu öğrencileriyle bir araya gelinmiştir.
- ✓ Şanlıurfa Kent Konseyi Kadın Meclisi üyeleri 8 Mart Dünya Kadınlar Günü etkinliğini 10 Mart 2020 Salı günü Hamurkesen köyünde köy kadınları ile birlikte gerçekleştirilmiştir.

Şanlıurfa Kent Konseyi Gençlik Meclisinin Yapısı ve Faaliyetleri

Şanlıurfa Kent Konseyi Gençlik Meclisi; gençlerin kent yönetimine aktif olarak katılmaları, kent sorunlarının çözümünde rol almaları, kendi sorunlarına sahip çıkmaları ve gençlik alanında politikalar üretmeleri amacıyla; gençlerin ve gençlerle ilgili kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları, siyasi parti, üniversite ve lise temsilcilerinin oluşturduğu demokratik bir yapıdır. Bu yapının yapmış olduğu faaliyetlerden bazıları ise şunlardır:

- ✓ Şanlıurfa Kent Konseyi Gençlik Meclisi "Gençlik Buluşmaları" kapsamındaki ilk programını Eyyübiye İlçesi Şehit Abdulkadir Oğuz Gençlik Merkezindeki gençlerimiz ile bir araya gelerek manevi ve kültürel değerlerimiz konulu eğitim çalışması ile gerçekleştirilmiştir.
- ✓ Konya Büyükşehir Belediyesi Gençlik Meclisi ile Meram Belediyesi Gençlik Meclisi üyeleri Şanlıurfa Kent Konseyini ziyaret ederek konseyin gençlik ile ilgili çalışmaları konusunda fikir alışverişinde bulunulmuştur.
- ✓ Şanlıurfa Kent Konseyi Gençlik Meclisi "Gençlik Buluşmaları" kapsamında Eyyübiye İlçesi Buhara Gençlik Merkezindeki gençlerle bir araya gelerek manevi ve kültürel değerlerimiz konulu eğitim çalışması gerçekleştirilmiştir.
- ✓ Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Gençlik Meclisi Başkanı ve yürütme kurulu üyeleri kent konseyini ziyaret ederek kent konseyi başkanına yapılacak olan çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir.

Şanlıurfa Kent Konseyi Engelli Meclisinin Yapısı ve Faaliyetleri

Şanlıurfa Kent Konseyi Engelli Meclisi; engellilerin toplum içinde eğitim ve üretim kapasitelerinin geliştirilmesi ve toplumsal yaşam içinde daha fazla yer almalarının sağlanması, kent yönetimine aktif olarak katılması ve engellilere yönelik sorunlara çözüm üretilmesi amacıyla; engellilerin ve engellilerle ilgili kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları ve üniversite temsilcilerinin oluşturduğu demokratik bir yapıdır. Bu yapının yapmış olduğu faaliyetlerden bazıları ise şunlardır:

- ✓ Şanlıurfa Kent Konseyi 3 Aralık Dünya Engelliler gününde kentimizde faaliyet gösteren engelli derneklerini ziyaret ederek görüş alışverişinde bulunulmuştur.
- ✓ Şanlıurfa Kent Konseyi; Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesinin destekleriyle Türkiye Beyazay Derneği Şanlıurfa Şubesi, Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Engelliler Koordinasyon Merkezi ile beraber; ilçelerdeki engelli öğrencilere eba ve zoom donanımlı tablet dağıtımı yapılmıştır.
- ✓ Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Engelliler Koordinasyon Merkezinde, Harran Üniversitesi, Göç İdaresi Merkezi, Şanlıurfa STK'ları, İnsani Yardım Platformu ve Kent Konseyi Engelli Meclisinin katılım ve katkılarıyla ilçeler dâhil 15 engelli vatandaşa tekerlekli sandalye dağıtımı yapılmıştır.

Şanlıurfa Kent Konseyi Çocuk Meclisinin Yapısı ve Faaliyetleri

Şanlıurfa Kent Konseyi Çocuk Meclisi; çocukların kent yönetimine aktif olarak katılmaları, kendileri ve kentle ilgili sorunların çözümünde rol almaları ve çocukların yönetime katılmasında kurumsallaşmayı sağlamak amacıyla; çocukların ve çocuklarla ilgili kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları ve ilk ve orta dereceli okulların temsilcilerinin oluşturduğu demokratik bir yapıdır. Bu yapının yapmış olduğu faaliyetlerden bazıları ise şunlardır:

- ✓ Şanlıurfa Kent Konseyi Çocuk Meclisi toplantısında, meclis üyesi Efe AYIKGÖZ'ün eğitim gördüğü okulun kütüphanesine kitap desteği sağlanması gerektiğini belirtmesi üzerine; Kent Konseyi, Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Eğitim ve Kütüphaneler Şube Müdürlüğü'nün katkıları ile Molla Gürani İlköğretim Okuluna kitap desteğinde bulunulmuştur.
- ✓ Şanlıurfa Kent Konseyi, Büyükşehir Belediyesi ve İl Milli Eğitim Müdürlüğü ile okullarda değerler eğitimi oluşumuna yönelik protokol imzalanmıştır.
- ✓ Şanlıurfa Kent Konseyi; kentteki vatandaşlara koronavirüs krizini fırsata dönüştürmesini tavsiye ederek evlerine kapanan vatandaşların özellikle çocuklarıyla yakından ilgilenerek aile bağlarını güçlendirmesine yönelik tavsiye mesajı yayınlanmıştır.

Şanlıurfa Kent Konseyi Çalışma Gruplarının Etkinlik ve Faaliyetleri

Şanlıurfa Kent Konseyi bünyesinde bulunan çalışma gruplarının etkinlik ve faaliyetlerinden bazıları şunlardır:

- ✓ Şanlıurfa Kent Konseyi, başkan ve yürütme kurulu üyeleri canlı yayın programına katılarak kent konseyinin misyonu ve vizyonu ile yaptıkları çalışmalara yönelik kamuoyunu bilgilendirici nitelikte açıklamalarda bulunulmuştur.

- ✓ Şanlıurfa Kent Konseyi Başkanı, Şurkav tarafından organize edilen "Kuşakların Buluşması" projesi çerçevesinde Yüzbaşı Ali Saip Ursavaş Anadolu Lisesi öğrencileri ile bir araya geldi. Kent konseyi başkanı deneyimlerini ve tecrübelerini anlatmak sureti ile gençlere gelecekleri ile ilgili önemli tavsiyelerde bulunulmuştur.
- ✓ Şanlıurfa Kent Konseyi Gençlik ve Spor Çalışma Grubu, gençlerin spor ve sanata teşvik edici nitelikteki sosyal duyarlılığı arttırmaya yönelik faaliyetler kapsamında "Kayıp Hayatlar" adlı tiyatro gösterisi ile gençlerle bir araya gelmiştir.
- ✓ Şanlıurfa Kent Konseyi Başkanı beraberinde Şanlıurfa Sanayi ve Ticaret Odası Başkanı ve Sanayi, Ekonomi ve Geri Dönüşüm Çalışma Grubu Koordinatörü ile birlikte organize sanayi bölgesindeki yatırımcıları yerinde ziyaret etmek sureti ile bir takım istişarelerde bulunulmuştur.
- ✓ Şanlıurfa Kent Konseyi Sağlık ve Zararlı Alışkanlıklar Çalışma Grubu geliştirdiği "Hayata Değer Kat" projesi kapsamında sağlık sektöründeki psikolog ve sosyologlar tarafından özellikle genç vatandaşlar, ceza infaz kurumundaki hükümlü ve tutuklu vatandaşlar ile kitlesel boyutta sağlıklı yaşam, ilk yardım, spor, öfke kontrolü çerçevesinde Tes-İş Anadolu Lisesi ve Atatürk Anadolu Lisesi öğrencilerine yönelik sağlıklı yaşam ve spor eğitimi verdi, Şanlıurfa 1 nolu T Tipi Ceza İnfaz Kurumundaki tutuklu ve hükümlü vatandaşlara yönelik voleybol turnuvası düzenledi ve şampiyon olanlara ödülleri takdim etti, Ahmet Yesevi Kadın Destek ve Eğitim Merkezindeki vatandaşlara yönelik öfke kontrolü ve stres ile başa çıkmanın yolları konulu seminer verilmiştir.
- ✓ Şanlıurfa Kent Konseyi, Büyükşehir Belediyesi ve İl Millî Eğitim Müdürlüğü ile okullarda iyilik kulübü ve değerler eğitimi oluşumuna yönelik protokol imzalanmıştır.
- ✓ Şanlıurfa Kent Konseyi Gençlik ve Spor Çalışma Grubu Siverek'te bir bisiklet etkinliği, bir tiyatro çalışması ve bir bilgilendirme toplantısı düzenlenmiştir.
- ✓ Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi'nin lojistik katkılarıyla Şanlıurfa Kent Konseyi Kültür ve Turizm Çalışma Grubunun Şanlıurfa'nın turizme açılması gereken yerlerini turizm çevrelerine tanıtmak amacıyla düzenlediği Siverek-Takoran Vadisi-Nisibi Köprüsü inceleme gezisi, turizm yetkililerinin, turizm seyahat acentelerinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir.
- ✓ Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi'nin Halepli Bahçe ile Eyyüp Peygamber arasında açmayı düşündüğü "Turizm Yolu" projesinin ilk adımı olarak vurulan ilk kazma törenine katılmıştır.
- ✓ Şanlıurfa Kent Konseyi, beraberinde Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi, STK'lar ve Muhtarlıklar Daire Başkanı, Şanlıurfa Memur-Sen İl Başkanı, Şanlıurfa STK'lar İnsani Yardım Platformu Başkanı ile birlikte Şanlıurfa İl Müftülüğünü ziyaret ederek; pandemi dolayısıyla evlerde kapalı kalan çocukların eğitimi noktasında "Ailede Çocuk Eğitimi" konusunda görüş alışverişinde bulunulmuştur.
- ✓ Şanlıurfa Kent Konseyi olarak Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi'nin destekleriyle Harran Kapı Semt Pazarı esnafına kitap dağıtımını gerçekleştirdi.
- ✓ Şanlıurfa Kent Konseyi Gençlik ve Spor Çalışma Grubu koordinatörlüğünün teşvikleri ile "Akıl Oyunları ve Satranç Evi" Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Kültür Turizm Daire Başkanlığı'nın hazırlayıp projelendirdiği Akıl Oyunları ve Satranç Evi Piazza Avm'de açılmıştır.

Şanlıurfa Kent Konseyinin Amaçları

- ✓ Kentin su kaynaklarının korunması.
- ✓ Kentin toprak ve tarım arazilerinin korunması.
- ✓ Kent hafızasını oluşturan mimari mekanların korunması ve geleceğe taşımak için işlevselleştirilmesi, tarihi kentsel yapı mirasının korunması, gelecek nesillere aktarılması.
- ✓ Şehrin belleğinin korunması amacıyla yaşam kültürünün korunması ve geleceğe taşınması.
- ✓ Kentte çevre ve doğa duyarlılığının oluşturulması, iklim değişikliği, yenilenebilir enerji, kentsel tarım alanları, sürdürülebilir atık yönetimi ve kirlilik gibi hususların göz ardı edilmemesi.
- ✓ Başta belediyeler olmak üzere kurumlar arası işbirliğinin sağlanması.
- ✓ Mevcut konut stokunun iyileştirilmesi, yapı mimarisinde iklimsel şartların göz ardı edilmemesi, yatay şehircilik anlayışına dair planları yapılması, fiziki kentsel çevrenin iyileştirilmesi.

- ✓ Kentsel alanlarda sosyal ve kültürel imkanların oluşturulması, kültür sanat şehrinin tüm dinamiklerinin ortaya konulması, merkez ve kırsal yerleşimler arasında kültürlerarası kaynaşmanın sağlanması.
- ✓ Toplumsal kalkınma ve halk katılımının sağlanması.
- ✓ Şehrin değerler dünyasına ait sorumluluk, hesap verebilirlik, şeffaflık içeren hususların ve misafirperverlik, dürüstlük, doğruluk, güzel ahlak gibi manevi dinamiklerinin görünür kılınması.
- ✓ Ulaşım ile ilgili sorunların kısa, orta ve uzun vade de nüfus artış oranına göre düzenlenmesi.
- ✓ Kentteki engelli ve sosyoekonomik bakımdan sorumlu olan kişi ve grupların desteklenmesi, kadın, çocuk ve engelli dostu bir şehir ikliminin oluşturulması.
- ✓ Kentsel alanlarda spor ve boş zamanların değerlendirilmesinin teşviki, spor ve dinlence alanlarının artırılması.
- ✓ Muhacirler/misafirler ve göç ile ilgili kısa, orta ve uzun vade de oluşabilecek hususların belirlenmesi ve söz konusu süreçlere dair stratejilerin oluşturulması.
- ✓ Kentimizin ve insan yerleşim yerlerinin herkesi kucaklayan, güvenli, güçlü ve sürdürülebilir kılınması, güvenli merkezlerin inşası, şehrin güvenilirliğine zarar verecek girişimlerden uzak durulması.
- ✓ Kamusal kültür politikalarının oluşturulması, uygulanması ve değerlendirilmesinde yerel halkın aktif kullanımının desteklenmesi.
- ✓ Ana arterleri ile arka sokaklar, kent merkezi ile şehrin en uzak yerleşiminin temizlik ve yeşil alan açısından benzeşmesi.
- ✓ Eğitimde, mimari ve fiziksel çevrede dünya standartlarının yakalanması.
- ✓ Kentin ve insanların mutluluğu için siyaset, yönetim, özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve yurttaş katkılarıyla etkileşimci anlayışı ifade eden yerel yönetim anlayışının aktif hale getirilmesi.
- ✓ Şehirde yaşayan her birey için çalışma, geçim hakkı, toprak hakkı, besin hakkı, sağlık hakkı ve eğitim hakkının sağlanması.
- ✓ Kırsal bölgelerde yaşam şartlarının iyileştirilmesi ve özendirilmesi ile şehre göçün azaltılması veya terse çevrilmesi. Bununla birlikte doğal ürünlerin üretiminin artırılması, ekonomik ve sosyal getirilerinin sağlanması.
- ✓ Harran, Karaali ve bölgedeki diğer tarihi turistik yerlerin ulaşım ağının iyileştirilmesi.
- ✓ Büyük sanayi yatırımları için organize bölgeleri ve serbest bölgelerin uzun vadeli stratejik planlamalarının yapılması ve sosyal ihtiyaçlarının önceden belirlenmesi.
- ✓ Tren/hızlı tren vb. ulaşım ağının talep edilmesi.
- ✓ Kentteki mayınlı arazilerle ilgili projelerin oluşturulması.
- ✓ Şanlıurfa dışındaki Şanlıurfalılar ile koordinasyonun sağlanması.
- ✓ Kentin ekonomi, vatandaşlar, yönetim, çevre, yaşam kalitesi gibi unsurların iyi işlediği ^^Akıllı Şehir^^ haline dönüştürülmesi.
- ✓ Cinsiyet farklılığı gözetmeksizin şehirde kadının her türlü hizmete erişiminin sağlanması, kadınlara karşı her türlü ayrımcılığı ortadan kaldıracak çalışmaların başlatılması.
- ✓ Her bireyin kentin sahibi olduğu bilinciyle kolektif bir ruh inşa etmek.
- ✓ Şehir ve sakinlerinin yararına verilen çabalara destek olmak, şehrin ve insanların seslerini duymak ve duyurmak.

Şanlıurfa Kent Konseyinin Yerel Karar Alma Süreçlerine ve Gönüllü Katılma Bakışı

Şanlıurfa Kent Konseyi; sürdürülebilir gelişmeyi sağlamak, kentin yaşam kalitesini geliştirmek, kentin kimliğine ilişkin tarihi ve kültürel değerlere sahip çıkmak, çocukların, gençlerin, kadınların ve engellilerin toplumsal yaşamdaki etkinliklerini artırmak adına birçok faaliyette bulunmuştur. 07.10.2019-20.05.2021 tarihleri arasında kapsayan son faaliyet raporunda 144 faaliyete yer vermesi bunun en önemli kanıtıdır. Şanlıurfa Kent Konseyi; bünyesinde yer alan 4 adet meclis komisyonu, aktif olarak faaliyet gösteren 10 adet çalışma grubu ve toplamda 621 gönüllü üyesi ile birlikte yapmış oldukları faaliyetler, almış oldukları tavsiye niteliğindeki kararlar, meclis çalışma grubu üyeleri içerisinde akademisyen, doktor, sosyolog gibi meslek

sahipleri sayesinde kent genelinde geniş bir kesimi kucaklaması, vizyon, misyon ve strateji geliştirmesi, planlı olarak çalışmalarına devam etmesi yerel düzeyde sürdürülebilir kalkınmanın uygulanması adına örnek bir kent konseyidir. Kent konseylerinin en büyük dezavantajı kararlarının tavsiye niteliğinde olması ve konsey bünyesine ait sabit bir gelirlerinin olmamasıdır. Buna karşılık Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi, Şanlıurfa Kent Konseyi tarafından alınan tavsiye niteliğindeki kararları her daim gündemine almakta, bu kararların uygulanabilirliği ve maddi imkanlar ölçüsünde yerine getirmektedir. Bu da Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi ve Şanlıurfa Kent Konseyi arasındaki bağın güçlü olduğunu göstermektedir. Yerel Sürdürülebilir Kalkınma açısından en önemli kavramlar; yönetim ve katılımcılıktır. Şanlıurfa Kent Konseyi Başkanı Sayın Mehmet Adil SARAÇ ile 12.04.2022 günü yapılan mülakat sonucu verdiği bilgiler doğrultusunda Şanlıurfa Kent Konseyinin yukarıda maddeler halinde sadece bir kısmını verdiğimiz faaliyetleri, kentnin ve halkının sorunlarına, ihtiyaçlarına yönelik bulduğu çözüm yolları, aldığı kararlar konseyin yönetim ve katılımcılığa ne kadar değer verdiğini göstermektedir. Bunun en önemli kanıtını da belediye ve kentte bulunan diğer kamu kuruluşları ile birlikte gerçekleştirdiği etkinliklerdir. Bunun yanında konseyin yerel sürdürülebilir kalkınma uygulamalarının, yapılan faaliyetlerinin daha yakından takip edilmesi adına kendine ait bir internet sitesi bulunmaktadır(<https://www.sanliurfakentkonseyi.org.tr/>).

Sürdürülebilir Yerel Ekonomik Kalkınma Açısından Şanlıurfa Kent Konseyinin Güçlü/Zayıf Yanları Analizi

GÜÇLÜ YANLARI	ZAYIF YANLARI
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Dezavantajlı gruplara yönelik projelerin varlığı, (Yoksullukla mücadele ve açlığı ortadan kaldırmaya yönelik, herkesin temel eğitim almasını sağlamaya yönelik, kadınların durumunu güçlendirmek ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik, salgın hastalıklarla mücadele, salgın hastalıklar konusunda kapsamlı ve güvenilir bilgiye sahip olanların oranını yükseltecek çalışmalar, özellikle Covid 19 pandemisinde ve çevresel sürdürülebilirlik konularında onlarca gerçekleştirilen projeler) ✓ Belediye ve diğer kamu kurum ve kuruluşların desteği. ✓ Halkın şehrin sorunlarına duyarlı olması. ✓ Üyelerin yapılan çalışmalara aktif katılım göstermesi. ✓ Web sayfasının olması. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Alınan kararların tavsiye niteliğinden olmasından dolayı yaptırım gücünün olmaması. ✓ Konseyin kendisine ait bir bütçesinin olmaması.

Sürdürülebilir yerel ekonomik kalkınma açısından Şanlıurfa Kent Konseyinin güçlü yönlerinin en önemli göstergelerinden biri de pandemi nedeniyle oluşan kısıtlamalara rağmen konseyin aktif olarak faaliyetlerine devam etmiş olmasıdır. Bu faaliyet ve etkinliklerden bazıları ise şunlardır:

- ✓ 40.Şanlıurfa Kent Konseyi olarak Türkiye Kent Konseyleri Birliğinin Ankara'da düzenlemiş olduğu "Büyükşehir Ölçeğinde Kent Konseyleri Çalıştayına katılım sağlanması,
- ✓ Şanlıurfa Kent Konseyi kentte yaşayan vatandaşlara koronavirüs krizini fırsata dönüştürmelerini tavsiye ederek evlerine kapanan vatandaşların aileleriyle, özellikle çocuklarıyla yakından ilgilenerek aile bağlarını güçlendirmesine yönelik tavsiye mesajı yayınlaması,
- ✓ Şanlıurfa Kent Konseyi tarafından ramazan ayı içerisinde varlıklı vatandaşların, yoksul semtlerde bulunan mahalle bakkallarındaki veresiye defterlerinden yoksulların bir veya birkaçının borçlarını silmesine yönelik Yürütme Kurulumuz kararı alınması,
- ✓ 11 Nisan 2020 Cumartesi günü Şanlıurfa'nın düşman işgalinden kurtuluşunun 100. Yılı anısına kent konseyi yürütme kurulu üyelerinin esnafa bayrak dağıtması,
- ✓ Kent Konseyi Sosyal Yardım Çalışma Grubu ile Büyükşehir Belediyesi Sağlık ve Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı, Kamberiyeye Mahalle Muhtarının nezaretinde Kamberiyeye Mahallesinde ikamet eden, çöp ve kağıt atıkları toplayarak geçimini sağlayan 25 aileye muhtelif temel ihtiyaç malzemesi yardımı yapması,
- ✓ Kızılay Eyyübiye Şube Başkanlığı ve Kent Konseyi işbirliğiyle Şanlıurfa Eczacılar Odasının hediyesi olan maske ve hijyen malzemeleri ile giyim yardımının dağıtımının Eyyübiye ilçesine bağlı Nazif Sabber Bayraktar İ.Ö.O. ve Ertuğrul Gazi İ.Ö.O.'da gerçekleştirilmesi,
- ✓ Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Kütüphaneler Şube Müdürlüğünün destekleriyle Kent Konseyi Kadın Meclisinin Prof. Dr. Abdulkadir KARAHAN İlkokulunda öğrencilere kitap desteği sağlaması,
- ✓ 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı münasebetiyle Şanlıurfa Kent Konseyi Gençlik ve Spor Çalışma Grubu ile Urfa Bisikletçiler Topluluğu Derneği (URBİT) tarafından organize edilen "Cumhuriyet'de Pedallıyoruz." etkinliğinin düzenlenmesi,

- ✓ Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi'nin 495.000 m² yeşillendirme alanı olan bölgede yapılan fidan dikimi törenine Şanlıurfa Kent Konseyinin de katılması sonucu fidan dikiminin gerçekleştirilmesi,
- ✓ Şanlıurfa Kent Konseyi Gençlik ve Eğitim Çalışma Grubunda alınan karar gereği; kentin tarihi alanlarından Kızılkoyun Nekropolünde kitap okuma etkinliğinin gerçekleştirilmesi.

SONUÇ

Kalkınma ve çevreye yönelik sorunların küresel bir boyut kazanması sonucu bu sorunun çözümüne yönelik politikalar geliştirilmeye başlanmıştır. Bu politikaların geliştirilmesine yönelik Birleşmiş Milletler tarafından 1992 yılında Rio Yeryüzü Zirvesi toplanmış, 21. yüzyılın önemli sorunları görüşülmüş ve Gündem 21 Eylem Planı hazırlanmıştır. Gündem 21 Eylem Planı sonrasında kalkınmanın yerel düzeyde uygulanması adına Yerel Gündem 21 hazırlanmıştır. Kalkınmanın yerel düzeydeki hedeflerinin gerçekleştirilmesi adına 5393 sayılı Belediye Kanunu ile kurulması zorunlu hale getirilen Kent Konseyleri oluşturulmuştur. Kent Konseyleri; merkezi yönetimin, yerel yönetimin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının ve sivil toplum birlikteliğiyle hareket eden, hemşericilik bilincinin geliştirildiği, katılımcı demokrasiyi esas alan bir yapıya sahiptir. Kent konseyleri; yapmış oldukları çalışmalar hakkında halkı bilgilendirici faaliyetlerde bulunarak, halkın yapılan çalışmalara gönüllü katılımını sağlamakta bu sayede kentte var olan sorunların halk tarafından yönetime iletilmesi konusunda aracı görevi görmekte bu da demokrasinin gelişmesini, hemşericilik bilincinin geliştirilmesini sağlayarak yerel kalkınmaya katkı sağlamaktadır. Şanlıurfa Kent Konseyi; bünyesinde faaliyet gösteren 1 adet yürütme kurulu, 4 adet meclis grubu ve 10 adet çalışma grubuyla birlikte Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi ve kentte faaliyet gösteren diğer kamu kurum ve kuruluşların desteği sonucunda yaptıkları faaliyetler, yerel sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesine yönelik girişimlere ne kadar önem verdiğini göstermektedir. Yerel sürdürülebilir kalkınmaya önem vererek bu kadar fazla faaliyet göstermesinde en önemli katkı hiç kuşkusuz tavsiye niteliğindeki kararlarını dikkate alarak gündemine taşıyan, maddi imkanları ve uygulanabilirliği doğrultusunda konseye destek veren Büyükşehir Belediyesine aittir. Kent konseyleri; 5393 sayılı Belediye Kanununun 76. Maddesine istinaden kurulması zorunlu hale getirilmesine rağmen Şanlıurfa gibi kentine sahip çıkan, hemşericilik bilincinin geliştiği, halkın kentin sorunlarına duyarlı olduğu illerde kanunun kabul edildiği 2005 yılından bu yana aktif faaliyet gösterirken, bazı kentlerde konsey kurulmuş olmasına rağmen çok az faaliyet göstermekte, bazı kentlerimizde ise kent konseyi hiç kurulmayarak sürdürülebilir yerel kalkınmaya katkı sağlamamaktadır. Bu açıdan Şanlıurfa Kent Konseyi yerel sürdürülebilir kalkınmaya yapmış olduğu katkılar nedeniyle diğer illerimize örnek teşkil eden bir yapıya sahiptir.

Ülkemiz 81 iliyile bir bütündür. Ülkemizin sürdürülebilir gelişmesinin ve kalkınmasının sağlanması adına kent konseylerinin yeri ve önemi yadsınamaz. Şanlıurfa ilimiz gibi tüm illerimizde kent konseylerinin aktif hale getirilmesi yerel kalkınmamızı sağlamak adına çok önemlidir. Kent konseylerinin faaliyet alanının genişletilip daha kalıcı çalışmalar yapmaları ve yerel sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması adına hem gerekli kanuni düzenlemelerin yapılması hem de konseyin kendisine ait bir bütçesinin olması gerektiği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, S., Meydan, M.C., Kazancık, L.B. ve Işık, M. (2019). İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, Ankara: Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü Yayını.
- Bozdereli, A.A. (2018). Yavaş Şehir: Yerel Sürdürülebilir Kalkınmaya Bir Alternatif, İktisat ve Toplum Dergisi, Sayı 97, s.31-39.
- Çelik, A.(2013). Kent Yönetimi Bağlamında Kent Konseyinin İşlevleri Üzerine Bir Değerlendirme, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt-14, Sayı 2, s.215-229.
- Demir,Ö., Acar, M. (2020). Sosyal Bilimler Sözlüğü, 7. Baskı, s.277-278.
- Eroğlu, H.T.(2010). Sürdürülebilir Yerel Kalkınma ve Kent Konseyleri, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 26, s.44-55.
- Kestellioğlu, G., Yerel Demokrasi ve Kent Konseyleri: Kahramanmaraş Örneği, Bursa Kent Konseyleri Sempozyumu Bildirisi, s.121-140.
- Kocaoğlu, M. (2005). Yerel Sürdürülebilir Kalkınma ve Kent Konseyleri: Kırşehir Kent Konseyi Örneği Üzerinden Uygulamalı Bir Çalışma, Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi, Cilt-11, Sayı 2, s.97-117.
- Kutluca, B. (2022). Bir Katılım Aracı Olarak Kent Konseylerine İlişkin Bir Değerlendirme, Idea Studies Journal Dergisi, Cilt-8, Sayı 39, s.231-239.

Leigh, N.G. and E.J. Blakely, *Planing Local Economic Development: Theory and Practice*.2016: SAGE Publications.

Ökten, S.S.Ö., Say, N.(2020). Sürdürülebilir Bir Yerel Kalkınma Modeli Olarak Sakinşehir (Cittaslow) Kavramının İncelenmesi, Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, Cilt-3, Sayı 2, s.23-34.

Özdemir, A.T. (2011). Mahalli İdarelerde Halk Katılımı Bağlamında Kent Konseyleri, *Sayıştay Dergisi*, Sayı 83, s.31-56.

Pecquer, B. (1989). *Le Developpement Local*, Syros/ Alternatives Economiques. 139p.

Şanlıurfa Kent Konseyi Başkanı Mehmet Adil SARAÇ ile görüşme (Görüşme Tarihi: 12/05/2022)

Şanlıurfa Kent Konseyi Genel Sekreteri Murat KARAER ile görüşme (Görüşme Tarihi: 12/05/2022)

Şanlıurfa Kent Konseyi'nin 17.10.2019-20.05.2021 arasındaki çalışmalarının yer aldığı Faaliyet Raporu

Tekin,S. (2019). Yerel Kamu Hizmetlerine Gönüllü Katılım: Denizli Kent Konseyi Örneği, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Toprak, Z. (2006). *Yerel Yönetimler*, Nobel Yayınları, Ankara.

UCLG-MEWA, UNDP (2008). Türkiye Yerel Gündem 21 Programı Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin Yerelleştirilmesi Konusunda Kent Konseylerinin Rolü ve İşlevinin Değerlendirilmesine Yönelik Başarı Kriterleri ve Göstergeler, UCLG-MEWA, UNDP Yayınları, İstanbul.

Yüksel,E.,Zafir,Z.(2006).Sürdürülebilirlik ve Yerel Kalkınma. <http://slideplay.biz.tr/slide/2775033/> (Erişim Tarihi: 27/03/2022)

03/07/2005 tarih ve 5393 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Belediye Kanunu.

08/10/2006 tarih ve 26313 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Kent Konseyi Yönetmeliği.

<http://www.mfa.gov.tr/yerel-gundem-21.tr.mfa>(Erişim Tarihi: 27/03/2022)

<https://www.sanliurfakentkonseyi.org.tr/> (Erişim Tarihi: 07/03/2022)

<http://www.sanliurfa.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 16/03/2022)

e-ISSN: 2630-631X

Article Type

Research Article

Subject Area

Classroom Education

Vol: 8 Issue: 60

Year: 2022 JUNE

Pp: 1014-1022

Arrival

18 April 2022

Published

30 June 2022

Article ID 62494

Doi Number

<http://dx.doi.org/10.292>

28/smryj.62494

How to Cite ThisArticle

Yılmaz, M. (2022).

“Kelime Tekrar

Tekniğinin İlkokul 3.

Sınıf öğrencilerinin

Okuma Güçlüklerini

Gidermeye Etkisi”,

International Social

Mentality and

Researcher Thinkers

Journal. (Issn:2630-

631X) 8(60): 1014-

1022

Social Mentality And
Researcher Thinkers is
licensed under a Creative
Commons Attribution-
NonCommercial 4.0
International License.

Kelime Tekrar Tekniğinin İlkokul 3. Sınıf öğrencilerinin Okuma Güçlüklerini Gidermeye Etkisi

The Effect of Word Drill Technique on Improving Primary School 3rd Grade Students' Reading Difficulties

Muamber YILMAZ¹ ¹ Doç.Dr., Bartın Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Bartın, Türkiye

ÖZET

Bu araştırma ilkököl 3. Sınıf öğrencilerinin okuma güçlüklerini gidermede kelime tekrar tekniğinin etkisini incelemek amacıyla yapılmıştır. Araştırma Kahramanmaraş'ın Dulkadiroğlu ilçesinde bir ilkökölde 3. Sınıf öğrencilerinden seçilen 3 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Seçilen öğrenciler okuma güçlüğü yaşayan öğrencilerdir. Bu öğrencilerin okumaya engel olacak herhangi bir fiziksel ve zihinsel sorunu bulunmamaktadır. Bu öğrencilerin okuma seviyelerini belirlemek için 3. Sınıf Türkçe ders kitabından daha önce okumadıkları bir okuma metni okutulmuştur. Öğrencilerin okumaları ses kayıt cihazıyla kaydedilmiştir. Öğrencilerin okuma seviyeleri hata analizi envanterine göre hesaplanmıştır. Ayrıca öğrencilere 3 adet basit, 3 adet de derinlemesine olmak üzere toplam 6 adet okuduğunu anlama sorusu sorulmuştur. Yapılan ön değerlendirme sonucunda 3 öğrencinin de okuma seviyesinin endişe düzeyinde olduğu, çok sayıda sesli okuma hatası yaptıkları ve okuduğunu anlama oranının çok düşük olduğu tespit edilmiştir. Okuma seviyesi belirlenen bu öğrencilere kelime tekrar tekniği kullanılarak 3 ay bireysel okuma eğitimi verilmiştir. Öğretim 40 dakikalık dersler şeklindedir. Her oturum 2 ders saatini kapsayacak biçimde planlanmıştır. Araştırma 24 oturumda tamamlanmıştır. Öğrencilere araştırma boyunca 24 adet hikâye türü metin okutulmuştur. Kelime tekrar tekniği ile toplam 48 saat bireysel eğitim verilmiştir. Öğrencilere okutulan tüm metinler Talim Terbiye Kurulu Bakanlığı'na onaylı 3. Sınıf Türkçe ders kitaplarından seçilmiştir. Her oturumdan sonra metnin bir kopyası ailesiyle birlikte okuması için öğrenciye verilmiştir. Araştırmanın sonucunda 3 öğrencinin de endişe düzeyinde olan okuma seviyesinin serbest düzeye çıktığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kelime Tekrar Tekniği, Okuma, Okuduğunu Anlama, Okuma Güçlüğü

ABSTRACT

This research was made for the purpose of examination the effect of word drill technique on improving the reading difficulties of primary school third grade students. The research was made on 3 students selected from 3rd grade students in a primary school in Dulkadiroğlu district of Kahramanmaraş. Selected students have reading difficulties. These students do not have any physical and mental problems that will prevent them from reading. It was read the students a reading text selected from the 3rd grade Turkish textbook that they had not read before. The students' readings were recorded with a voice recorder. The reading levels of the students were calculated according to the error analysis inventory. In addition, the students were asked a total of 6 reading comprehension questions, 3 simple and 3 in-depth. As a result of the preliminary evaluation, it was determined that the reading level of all 3 students was at the frustration Level, they made many oral reading mistakes and the reading comprehension rate was very low. These students, whose reading level was determined, were given 3 months of individual reading training using the word drill technique. Reading education is in the form of 40-minute lessons. Each session is planned to cover 2 lessons hours. The research was completed in 24 sessions. During the research, 24 story-type texts were read to the students. Total of 48 hours of individual reading training was given with word drill technique. All texts taught to students were selected from 3rd grade Turkish textbooks approved by the Ministry of Education. After each session, a copy of the text is given to the student to read with his family. As a result of the research, it was seen that the reading level, which was at the frustration level of 3 students, increased to the Independent level.

Keywords: Word Drill Technique, Reading, Reading Comprehension, Reading Difficulty.

GİRİŞ

Sosyal bir varlık olan insan yaşam döngüsü içerisinde sürekli okuma faaliyeti içerisinde bulunmaktadır. Okuma insanın sosyal yaşam içerisinde süregelen davranışlardan birisidir. İnsan bu davranışını, sosyal yaşam faaliyetleri içerisinde fiyat etiketi okumaktan tutun da sevdiği bir romanı okumaya kadar geniş bir yelpazede göstermektedir. Okuma eylemi sosyal yaşamın bir parçasıdır.

Okuma, ön bilgilerini kullanarak duyu organlarıyla alınmış olan simgelerin, zihni bir işlemde geçirilmesinin neticesinde metinlerden anlam çıkarma şeklinde tanımlanabilir. Okuyucu, metni okurken ön bilgileriyle metinden elde ettiği bilgiler arasında bağıntı kurmaktadır ve bunların neticesinde anlamı kavramaktadır (Yılmaz, 2020, s. 81). Okuma mutlaka anlama ile sonuçlanmalıdır. Bu noktada anlamadan yapılan okuma ancak seslendirmekten ibarettir. İngilizce bilmeyen bir kişinin, İngilizce bir metni okuması gibi (Yılmaz, 2019, s. 11).

Okuduğunu anlamak, okumada anlam kurmak için akıcı okumanın üç kritik yönü olduğunu belirtir. Birincisi okurun en az yanlışla sözcükleri seslendirmesi, diğeri zihinsel olarak seslendirmeye çok az gayret göstermesi yani kelime tanımadaki otomatikleşip zihnini anlamaya odaklandırması, üçüncüsü de prozodik okumalar

yapmasıdır (Rasinski, 2004). Okuduğunu anlama, okuyucunun okuduğu metinde elde ettiği bilgilerle önceki bilgiler arasında bağlantı kurup yeni bir öğrenmeye ulaşmasıdır (Yılmaz, 2020, s. 84).

Okuma becerisi, öğrencilerin okuldaki başarısını artırır. İyi okuyamayan bireyler büyük bir dezavantaja sahiptirler (Salinger, 2003). Okuyabilmenin temelinde kelime tanıma becerisi vardır. Kelime tanıma becerisi; fonetik ve grafik bilgiyi eş zamanlı olarak kullanmayı gerektirmektedir. Okuma becerisi zayıf okuyucular bunu tam anlamıyla gerçekleştirememektedirler. Bu durum onların okuma güçlüğü yaşamalarına neden olmaktadır.

Okuma güçlüğü yaşayan bireyler okuma sırasında tüm dikkatlerini kelimeyi seslendirmeye ayırmaktadırlar. Anlama ile meşgul olmamaktadırlar (Yılmaz, 2020, s. 83). Okuduğunu anlayamayan öğrencilerin derslerdeki başarıları azalır (Özyılmaz ve Alıcı, 2011).

Okuma güçlüğü, bireyin okumasına engel olabilecek herhangi bir fiziksel ve zihinsel sorunu olmamasına rağmen okuma becerisi kazanmada akranlarından geri kalmasıdır (Yılmaz, 2019, s. 25).

Yapılan araştırmalara göre öğrenme konusunda güçlük yaşayan öğrencilerin %80'ininde okuma güçlüğü de bulunmaktadır (Fielding-Barnsley, 2000). Ülkemizde özellikle ilköğretimde okunma güçlüğü yaşayan çok sayıda öğrencinin olduğu tahmin edilmektedir. Çeşitli nedenlerle okuma becerisi kazanamamış bu öğrencilere bireysel olarak okuma eğitimi vermek gerekir. Bu durumda olan öğrencilere Rehberlik Araştırma Merkezinde (RAM) uygulanan çocuklar için geliştirilmiş Wechler Zekâ Testi uygulanmakta ve IQ puanı 90'nın altında olanlara okuma eğitimi verilmektedir. IQ puanı normal olanlara okuma eğitimi verilmemektedir. Bu uygulama okuma güçlüğü yaşayan çocukların mağdur olmalarına neden olmaktadır. Çünkü okuma güçlüğü yaşayan bireyler zaten zekâ problemi olmayan kişilerdir.

Okuma güçlüğü yaşayan öğrenciler okuma esnasında yavaş, anlama konusunda yetersiz, sesli okumada ve yazılı anlatımda sorunlar yaşamaktadır (Fielding-Barnsley, 2000). Okuma ve yazma birbiriyle ilişkili becerilerdir. Okuma güçlüğü çeken öğrencinin yazma becerisinde de problem yaşadığı görülmektedir (Calhoon, Al Otaiba ve Greenberg, 2010).

Okuma güçlüğü yaşayan çocukların özellikleri şöyle sıralanabilir (Yılmaz, 2019, 28):

- ✓ Çaresiz olduklarına inanırlar.
- ✓ İçerik kapanıktırlar.
- ✓ Derslerde daha başarısızdır.
- ✓ Anlam ve söz dizimi ile ilgili ipuçlarını anlamakta zorlanırlar.
- ✓ Sözcüğün anlamını, tümcenin gidişatından çıkaramazlar.
- ✓ Okumak onlar için zor ve sıkıcı bir eylemdir, okumaktan hoşlanmazlar.
- ✓ Okuduklarının önemli bir bölümünü anlayamazlar.
- ✓ Okuma sırasında tüm dikkatlerini seslendirmeye ayırırlar.
- ✓ Yaşıtlarına kıyasla okumayı daha uzun zamanda öğrenirler.
- ✓ Metinleri, sürekli hatalı okurlar.

Okuma güçlüğü çocuğun sadece Türkçe dersindeki başarısını olumsuz etkilemez. Diğer derslerdeki başarılarına da olumsuz yönde yansır. Bu tür öğrencilerin okuma güçlüğünden kurtulması için bireysel okuma eğitimi verilmesi gerekmektedir.

Vaktinde yapılmamış olan müdahaleler onların yaşam boyu okuma konusunda sorun yaşanmasına neden olacaktır (Yılmaz, 2008). Okuma güçlüğü'nün giderilmesinde kullanılacak çok sayıda yöntem ve teknik bulunmaktadır. Bunlardan birisi de kelime tekrar tekniğidir.

Bu teknikte öğretmen, öğrenciye bir metni okutur, okuma sonrasında öğrencinin yanlış okuduğu bütün kelimeleri bir karta yazar. Öğrencinin yanlış okuduğu kelimeleri tek tek kartlara yazılmış olarak öğrenciye sunar. Öğretmen kelimeyi okur, öğrenci ise kelimeyi tekrar eder. Doğru olarak okunan her bir kelime masadan kaldırılır. Yanlış okunan kelimeler ise tekrar okutulmak üzere sıranın altına konur. Öğrenci kendisine sunulan kelimeleri doğru bir şekilde okuyuncaya kadar öğretmen işlemleri tekrar eder (Rosenberg, 1986). Daha sonra başka bir metnin okunmasına geçilir.

Kelime tekrar tekniği, kelime bilgisinin inşasında etkili bir yoldur. Dört basamaktan oluşur:

- ✓ Okuma sonunda yanlış okunan kelimeler bir karta yazılır.

- ✓ Karta yazılan kelimeler öğrenciye okutulur. Öğrenci kelimeyi doğru okursa kelime kaldırılır. Bir kelime 5 saniye içinde doğru bir şekilde okunmuşsa o kelimenin okunuşu doğru kabul edilir. 5 saniye içinde kendi kendine düzeltilmiş kelimeler yine doğru kabul edilir. 5 saniyeden sonra doğru okunan kelimeler ise yanlış okunmuş olarak kabul edilir.
- ✓ Öğrenci bir kelimeyi yanlış okuduğu zaman öğretmen, öğrenci için o kelimeyi doğru telaffuz eder, sonra öğrenciye o kelimeyi tekrar okutur. Sonra öğretmen kelimeyi gösterir, öğrenci kelimeyi birden fazla tekrar ederek okur. Düzeltilen her bir kelime tekrar okutulmak üzere kaldırılır. Yanlış okunan kelime kartı ise sıranın altına konur.
- ✓ Okuma düzeltilinceye kadar sıranın altındaki yanlış kelime kartları öğrenciye sunulur. Öğrenci peş peşe iki kelime kartında hata yapmayınca kadar kelime tekrar işlemlerine devam edilir (Yılmaz, 2019).

Yapılan araştırmalar okuma hatalarını düzeltmede ve akıcı okumayı sağlamada kullanılan kelime tekrar tekniğinin, kelime tanımada çok önemli fayda sağladığını göstermiştir (Fleisher, Jenkins, 1983; akt.: Perkins, 1988). Temel stratejiler içinde kelime tekrar tekniği, önde gelen öğretim modeli olarak kullanılır (Chafouleas ve diğer., 2004). Bu teknik sesli okuma hatalarını düzeltmede diğer tekniklere oranla daha başarılıdır (Yılmaz, 2008). Bu araştırmada kelime tekrar tekniğinin ilkökul 3. sınıf öğrencilerinin okuma güçlüklerinin giderilmesindeki etkisi incelenmiştir.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı kelime tekrar tekniğinin ilkökul 3. sınıf öğrencilerinin okuma güçlüklerini gidermeye olan etkisi incelemektir. Bu amaca ulaşmak için şu sorulara cevap aranmıştır:

- ✓ Okuma güçlüğü yaşayan ilkökul 3. sınıf öğrencilerinin uygulama öncesinde yaptıkları sesli okuma hataları nelerdir?
- ✓ Okuma güçlüğü yaşayan ilkökul 3. sınıf öğrencilerinin uygulama öncesi okuduğunu anlama düzeyleri nedir?
- ✓ Okuma güçlüğü yaşayan ilkökul 3. sınıf öğrencilerinin sesli okuma hatalarını düzeltmede kelime tekrar tekniğinin etkisi nedir?
- ✓ Okuma güçlüğü yaşayan ilkökul 3. sınıf öğrencilerinin okuduğunu anlama becerilerini geliştirmede kelime tekrar tekniğinin etkisi nedir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmanın modeli deneysel bir model olup, araştırmada tek denekli araştırma deseni kullanılmıştır.

Tek denekli araştırmalar; “Bir ya da birkaç denekten standart koşullar altında yinelenen ölçümler alınarak bir uygulamanın etkililiğinin her bir denekte kendi içinde değerlendirildiği araştırmalardır” (Kırcaali İftar ve Tekin İftar, 2018, s. 138).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2020-2021 öğretim yılında Kahramanmaraş ili Dulkadiroğlu ilçesindeki bir ilkökuldaki 3. sınıf öğrencilerinden araştırmanın amacına uygun olarak seçilen 3. öğrenci oluşturmaktadır. Seçilen öğrenciler fiziksel ve zihinsel herhangi bir sorunu olmayan ancak okuma güçlüğü yaşayan öğrencilerdir.

Veri Toplama Araçları

Çalışmada yer alan öğrencilerin okuma hatalarıyla okuduklarını anlama seviyelerini belirlemek amacıyla Talim Terbiye Kurulu Başkanlığınca tasdik edilmiş, ilkökul 3. sınıftaki Türkçe ders kitaplarında yer alan hikâye türü okuma metinleri seçilmiştir. Araştırmada toplam 24 tane hikâye metnine yer verilmiştir. Bütün metinlerin öğrencilerin daha önce karşılaşmadığı metinler olmasına dikkat edilmiştir. Uygulama öncesi öğrencilerin okuma düzeylerinin değerlendirilmesi çalışmasında 3. sınıf seviyesindeki metinde zorlanıldığında bir alt sınıf düzeyinde metin okutturulmuştur. Öğrencilerin okuma hatalarını belirleyebilmek amacıyla ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Okuduğunu anlama düzeylerinin belirlenmesinde ise tüm metinlerle alakalı 3 adet basit anlama, 3 adet de derinlemesine anlama olmak üzere toplamda 6 adet okuduklarını anlama sorusu yöneltilmiştir. Soruların belirlenmesinde uzman görüşüne başvurulmuştur. Kelime tekrar tekniği kullanılarak öğretim yapmak için 24 tane hikâye türü metin belirlenmiştir. Tekniğin uygulanması ve değerlendirilmesi 3 aylık bir süreci kapsamaktadır. Bu süreçte 2 metin ön değerlendirme, 24 metin uygulama, 2 metin son değerlendirmede kullanılarak tekniğinin etkililik derecesi ortaya koyulmuştur.

Araştırmada okuma hatalarını ve anlama seviyelerini tespit edebilmek amacıyla hata analizi envanteri kullanılmıştır. Hata analizi envanteri May (1986), Ekwall ve Shanker (1988) tarafından geliştirilmiştir. Türkçeye uyarlaması ve Akyol (2005) ve Yılmaz'ın (2006) katkılarıyla gerçekleştirilmiştir. Hata analizi envanteri üç ölçekten oluşmaktadır. Bunlar: Ortam ölçeği, seslendirme ölçeği ve soru ölçeğidir. Hata analizi envanteri ile endişe düzeyi, öğretim düzeyi ve serbest düzey olmak üzere üç tür okuma seviyesi belirlenmektedir.

Söz konusu envanter ile 3 çeşit okuma seviyesi belirlenmektedir (Yılmaz, 2019, s. 35):

- ✓ Endişe Düzeyi: Kişinin pek çok okuma hatası yaptığını ve okuduklarının az bir bölümünü anladığını ortaya koyar.
- ✓ Öğretim Düzeyi: Kişinin istenen biçimde okumasına ve anlamasına yönelik olarak bir öğretmenin ya da bir yetişkinin desteğine gereksinim hissedildiği belirtilir.
- ✓ Serbest Düzey: Kişinin bir öğretmenin ya da yetişkinin yardımına gereksinim hissetmeden seviyesine uygun materyalleri okuması ve anlamasıdır.

Hata analizi envanteri; soru ölçeği, ortam ölçeği, seslendirme ölçeği olarak üç kısımdan oluşur. Üç ölçekten alınan toplam puan 180 puanın altındaysa bireyin okuma seviyesi endişe düzeyindedir. 180 ile 240 puan aralığındaysa bireyin okuma seviyesi öğretim düzeyindedir. 240 puan ve üzerindeyse bireyin okuma seviyesi serbest düzeydedir (Yılmaz, 2006).

Verilerin Toplanması

Araştırmada verilerin toplanma süreci şöyledir:

Uygulama öncesi Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından onaylı 3. sınıf Türkçe ders kitaplarından seçilen “Yeni Kırmızı Topum” isimli okuma metni öğrencilere okutulmuştur. Öğrencilerin okumalarının ses kayıtları alınmıştır. Hata analizi envanterine göre yapılan analiz sonucunda üç öğrencinin de okuma seviyesi endişe düzeyinde çıktığı tespit edilmiştir.

Tüm öğrencilerin okuma hataları ve okuduğunu anlama seviyeleri belirlendikten sonra okuma güçlüğü olan 3 öğrenciye haftada 4 saat olmak üzere toplamda 48 saatlik kelime tekrar tekniği kullanılarak bireysel öğretim verilmiştir. Bireysel öğretim okul idaresinin belirlediği bir odada gerçekleştirilmiştir. Öğretim 40 dakikalık dersler şeklindedir. Her oturum 2 ders saatini kapsayacak biçimde planlanmıştır. Araştırma 3 ay devam etmiş ve 24 oturumda tamamlanmıştır. Okutulan her metinle ilgili öğrencilere 3 adet basit, 3 adet ise derinlemesine anlama sorusu olmak üzere toplam 6 adet okuduğunu anlama sorusu sorulmuştur. Soruların hazırlanmasında uzman görüşü alınmıştır.

Öğretim, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığınca tasdikli ilkokul 3. sınıf Türkçe ders kitaplarından seçilmiş 24 hikâye türü metinle gerçekleştirilmiştir. Her oturumun sonunda okunan metnin bir kopyası öğrenciye verilmiş ve anne-babası ile okuması istenmiştir. Öğrencilere uygulama süresi boyunca toplam 24 hikaye kitabı okutulmuştur.

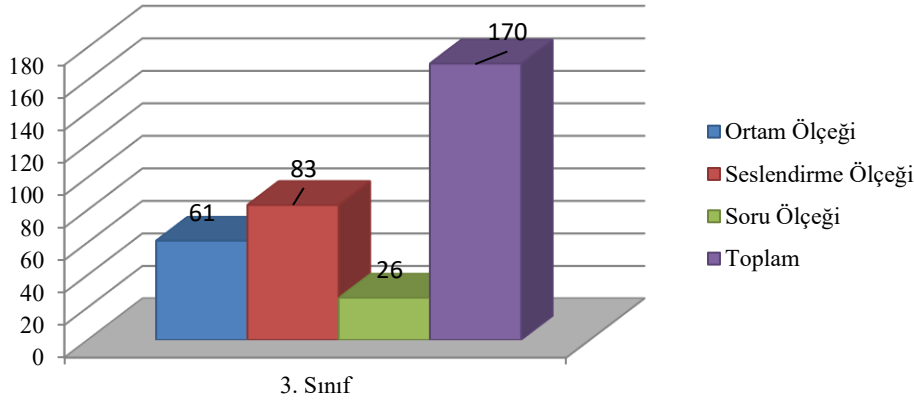
Kelime tekrar tekniğiyle sunulan bireysel öğretimin sonunda öğrencilere 3. sınıf Türkçe ders kitabından “Timur’un Filleri” isimli hikâye türü okuma metni okutulmuştur.

Verilerin Analizi

Araştırmada öğrencilerin okumaları ses kayıt cihazına kaydedilmiş, daha sonra bu kayıtlar hata analizi envanterine göre deşifre edilmiştir. Verilerin analizinde istatistiksel işlemlerden frekans kullanılmıştır.

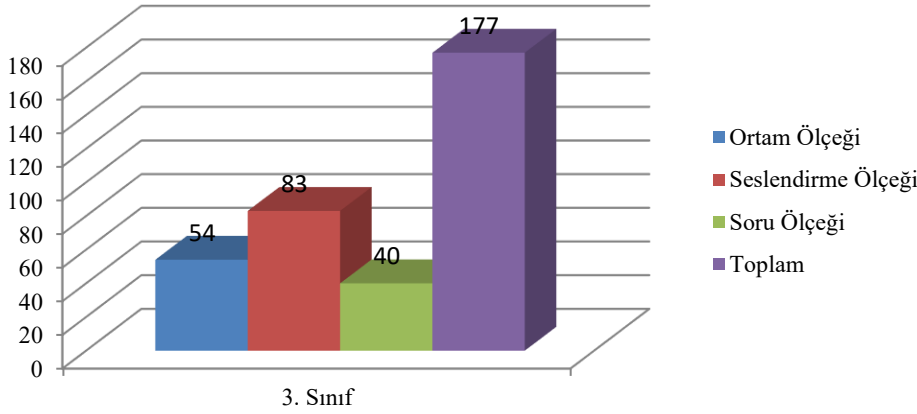
BULGULAR

Araştırmadan elde edilen bulgular tablo ve şekillerle gösterilmiştir:

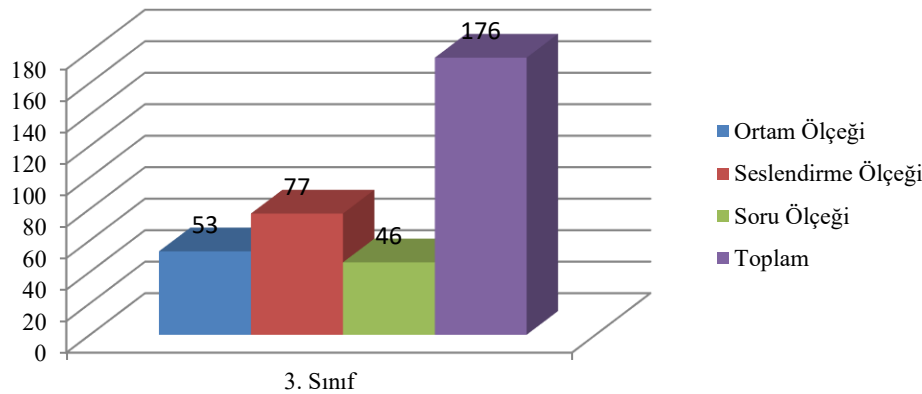
Şekil 1. Uygulama Öncesi Birinci Öğrencinin (A'nın) Okuma Ve Okuduğunu Anlama Düzeyi

Şekil 1 incelendiğinde birinci öğrenci (A), ilkokul 3. sınıf okuyan Türkçe ders kitabından seçilen “Yeni Kırmızı Topum” adlı okuma metnini okuması sonucunda 170 puan almıştır. Hata analizi envanterine göre ortam ölçeği puanı 61, seslendirme ölçeği puanı 83 ve soru ölçeği puanı ise 26’dır. Öğrencinin toplam puanı 180 puanın altında olduğu için öğrencinin okuma seviyesi endişe düzeyindedir.

Şekil 2. Uygulama Öncesi İkinci Öğrencinin (B'nin) Okuma Ve Okuduğunu Anlama Düzeyi

Şekil 2 incelendiğinde birinci öğrenci (B), ilkokul 3. sınıf okuyan Türkçe ders kitabından seçilen “Yeni Kırmızı Topum” adlı okuma metnini okuması sonucunda 177 puan almıştır. Hata analizi envanterine göre ortam ölçeği puanı 54, seslendirme ölçeği puanı 83 ve soru ölçeği puanı ise 40’tır. Öğrencinin toplam puanı 180 puanın altında olduğu için öğrencinin okuma seviyesi endişe düzeyindedir.

Şekil 3. Uygulama Öncesi Üçüncü Öğrencinin (C'nin) Okuma Ve Okuduğunu Anlama Düzeyi

Şekil 3 incelendiğinde birinci öğrenci (C), ilkokul 3. sınıf okuyan Türkçe ders kitabından seçilen “Yeni Kırmızı Topum” adlı okuma metnini okuması sonucunda 176 puan almıştır. Hata analizi envanterine göre ortam ölçeği puanı 53, seslendirme ölçeği puanı 77 ve soru ölçeği puanı ise 46’dır. Öğrencinin toplam puanı 180 puanın altında olduğu için öğrencinin okuma seviyesi endişe düzeyindedir.

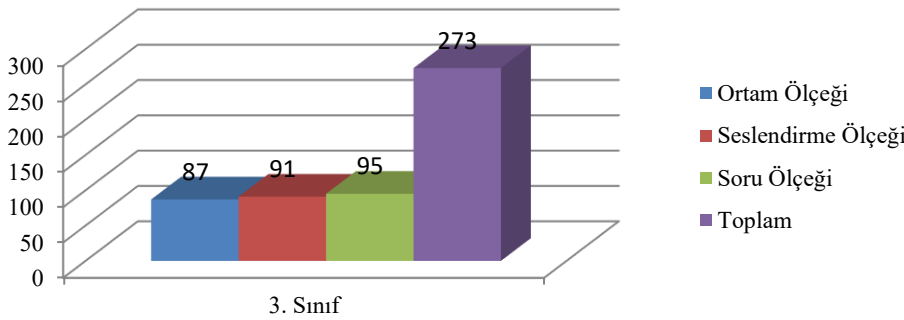
Tablo 1. Öğrencilerin Uygulama Öncesi Yaptıkları Sesli Okuma Hataları

Sesli Okuma Hataları	1. Öğrenci		2. Öğrenci		3. Öğrenci	
	f	%	f	%	f	%
Atlama	17	28,33	15	23,07	24	40,67
Ekleme	4	06,67	6	09,23	1	01,69
Tekrar	14	23,33	15	23,07	8	13,55
Telaffuz	2	03,33	-	0,00	-	0,00
Yanlış okuma	23	38,33	29	44,61	26	44,06
Toplam	60	100	65	100	59	100

Tablo 1’de görüldüğü gibi öğrencilerin ilkokul 3. sınıf Türkçe ders kitabından seçilen “Yeni Kırmızı Topum” adlı okuma parçasını okumaları sonucunda birinci öğrenci (A) toplamda 60 sesli okuma hatası yapmıştır. En çok yaptıkları sesli okuma hatalarının başında %38,33’le yanlış okuma hatası gelir. Söz konusu hatayı sırasıyla %28,33 atlama, %23,33 tekrar, %06,67 ekleme, %03,33 telaffuz hatası izlemektedir.

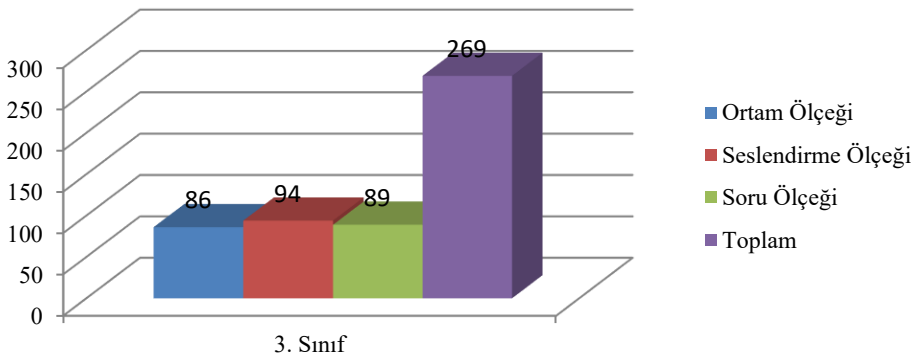
İkinci öğrenci (B) 65 sesli okuma hatası yapmıştır. En çok yapmış olduğu sesli okuma hatası yanlış okumadır (%44,61). Bu hatayı sırasıyla %23,07 atlama ve %23,07 tekrar, %9,23 ekleme hatası izlemektedir.

Üçüncü öğrenci (C) 59 sesli okuma hatası yapmıştır. En çok yapmış olduğu okuma hatası yanlış okumadır (%44,06). Bu hatayı sırasıyla %40,67 atlama, %13,55 tekrar, %01,69 ile ekleme hatası izlemektedir.

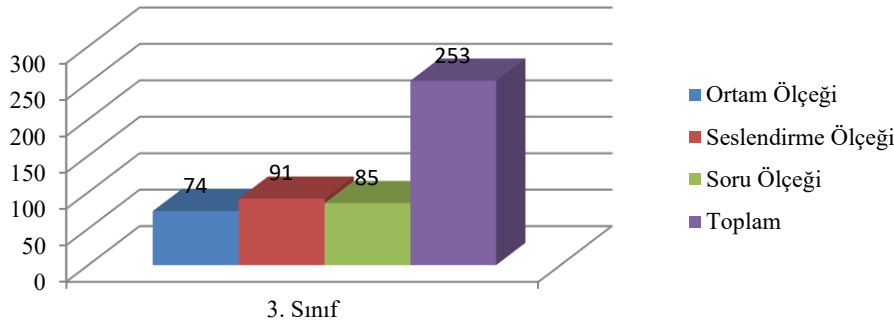
Şekil 4. Uygulama Sonrası Birinci Öğrencinin (A'nın) Okuma Ve Okuduğunu Anlama Düzeyi

Şekil 4 incelendiğinde birinci öğrenci (A), ilkokul 3. sınıf okuyan Türkçe ders kitabından seçilen “Timur’un Filleri” adlı okuma metnini okuması sonucunda 273 puan almıştır. Hata analizi envanterine göre ortam ölçeği puanı 87, seslendirme ölçeği puanı 91 ve soru ölçeği puanı ise 95’tir. Öğrencinin toplam puanı 240 puanın üzerinde olduğu için öğrencinin okuma seviyesinin serbest düzeyde olduğu söylenebilir.

Şekil 5. Uygulama Sonrası İkinci Öğrencinin (B'nin) Okuma Ve Okuduğunu Anlama Düzeyi

Şekil 5 incelendiğinde ikinci öğrenci (B, ilkokul 3. sınıf okuyan Türkçe ders kitabından seçilen “Timur’un Filleri” adlı okuma metnini okuması sonucunda 269 puan almıştır. Hata analizi envanterine göre ortam ölçeği puanı 86, seslendirme ölçeği puanı 94 ve soru ölçeği puanı ise 89’dur. Öğrencinin toplam puanı 240 puanın üzerinde olduğu için öğrencinin okuma seviyesinin serbest düzeyde olduğu söylenebilir.

Şekil 5. Uygulama Sonrası Üçüncü Öğrencinin (C'nin) Okuma Ve Okuduğunu Anlama Düzeyi

Şekil 6 incelendiğinde üçüncü öğrenci (C), ilkokul 3. sınıf okuyan Türkçe ders kitabından seçilen “Timur’un Filleri” adlı okuma metnini okuması sonucunda 253 puan almıştır. Hata analizi envanterine göre ortam ölçeği puanı 77, seslendirme ölçeği puanı 91 ve soru ölçeği puanı ise 85’tir. Öğrencinin toplam puanı 240 puanın üzerinde olduğu için öğrencinin okuma seviyesinin serbest düzeyde olduğu söylenebilir.

Tablo 2. Öğrencilerin Uygulama Sonrası Yaptıkları Sesli Okuma Hataları

Sesli Okuma Hataları	1. Öğrenci		2. Öğrenci		3. Öğrenci	
	f	%	f	%	f	%
Atlama	2	25,00	3	23,07	-	0,00
Ekleme	1	12,50	2	15,38	5	45,45
Tekrar	4	50,00	3	23,07	2	18,18
Telaffuz	-	0,00	-	0,00	-	0,00
Yanlış okuma	1	12,50	5	38,46	4	36,36
Toplam	8	100	13	100	11	100

Tablo 2’de görüldüğü gibi öğrencilerin ilkokul 3. sınıf Türkçe ders kitabından seçilen “Timur’un Filleri” adlı okuma parçasını okumaları sonucunda birinci öğrenci (A) toplamda 8 sesli okuma hatası yapmıştır. En çok yaptıkları sesli okuma hatalarının başında %50’yle tekrar hatası gelir. Söz konusu hatayı sırası ile %25 atlama, %12,50 ekleme ve %12,50 yanlış okuma hatası takip edilmektedir.

İkinci öğrenci (B) 13 sesli okuma hatası yapmıştır. En çok yapılan sesli okuma hatası yanlış okumadır (%38,46). Bu hatayı sırasıyla %23,07 tekrar ve %23,07 atlama, %15,38 ekleme hatası takip etmektedir.

Üçüncü öğrenci (C) 11 sesli okuma hatası yapmıştır. En çok yapılan okuma hatası ekleme hatasıdır (%45,45). Bu hatayı sırasıyla %36,36 yanlış okuma, %18,18 tekrar hatası takip etmektedir.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sonucunda, araştırmaya katılan 3. sınıf öğrencilerinin 5 tür sesli okuma hatası yaptığı tespit edilmiştir. Bunlar: Atlama, ekleme, tekrar, telaffuz ve yanlış okuma hatalarıdır. Araştırma sonunda araştırmaya katılan öğrencilerin sesli okuma hatalarında önemli bir azalma olduğu, okuduğunu anlama becerilerinde ciddi bir artış olduğu, tüm öğrencilerin endişe düzeyindeki okuma seviyelerinin serbest düzeye çıktığı görülmüştür. Araştırmadan elde edilen bulgular, ilkokul 3. sınıf öğrencilerinin okuma güçlüklerini gidermede kelime tekrar tekniğinin etkili olduğunu göstermektedir. Elde edilen bu sonuç önceki araştırma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Yılmaz (2008) yaptığı araştırmada 8. sınıf öğrencisinin okuma güçlüğünü gidermede kelime tekrar tekniğinin etkisini incelemiştir. İki buçuk ay devam eden araştırma sonucunda okuma güçlüğünü gidermede, sesli okuma hatalarını azaltmada ve akıcı okuma becerilerini geliştirmede kelime tekrar tekniğinin etkili olduğu tespit etmiştir. Araştırmanın sonucunda öğrencinin 5. sınıf endişe düzeyinde olan okuma seviyesinin, 5. sınıfta serbest bağımsız düzeye çıktığı görülmüştür. Bu sonuç araştırmadan elde edilen sonuçlarla benzerlik göstermektedir.

Benzer şekilde Yüksel (2010) yaptığı çalışmada okuma güçlüğünü gidermede Kelime Kutusu Stratejisinin etkisini araştırmıştır. Araştırma sonucunda okuma güçlüğünü gidermede, okuma ve okuduğunu anlama becerilerini geliştirmede Kelime Kutusu Stratejisinin etkili olduğunu belirlemiştir. Bu sonuçla araştırmadan elde edilen sonuç arasında benzerlik olduğu söylenebilir.

Yılmaz (2011) yaptığı çalışmada ilkokul 3. Sınıf öğrencilerinin sesli okuma hatalarını, okuduğunu anlama düzeylerini ve okuma seviyelerini incelemiştir. İkokul 3. sınıftan seçilen 130 öğrenci üzerinde yaptığı araştırma sonucunda öğrencilerin 7 tür sesli okuma hatası yaptığını, okuduğunu anlama oranlarının %72 olduğunu ve okuma seviyelerinin öğretim düzeyinde olduğunu tespit etmiştir. Yılmaz’ın tespit ettiği bu bulgular ilkokul öğrencilerinin akıcı okuma becerilerini yeterince kazanamadıklarını göstermektedir. Ayrıca elde edilen bu bulgular çalışmadan elde edilen bulgularla benzer özelliklere sahiptir.

Okuma güçlüğünü gidermede kelime tekrar tekniğinin dışında akıcı okuma becerilerini çeşitli stratejiler bulunmaktadır. Bu stratejiler okuma yazma öğretim yöntemi olarak kullanılmaktan ziyade okuma güçlüklerinin iyileştirilmesinde etkilidir. Başka bir ifadeyle bu stratejiler çocuğa ilkökuma yazma öğretim yöntemi olarak kullanılamaz. Ancak çocukların okuma güçlüklerinin tedavisinde kullanılabilir.

Okuma güçlüğünü giderilmesinde akıcı okuma stratejilerinin olumlu etkisi olduğu yapılan birçok araştırma ile ortaya konmuştur. Rasinski, Padak, Liner ve Sturtevant (1994); Yılmaz (2006); Yılmaz (2008); Ellis (2009); Duran ve Sezgin (2012); Kaman (2012); Bass (2012); Faulhaber (2016); Yılmaz ve Köksal (2008); Yılmaz (2009); Yılmaz ve Kadan (2019)'ın yaptıkları araştırmalar bu düşüncüyü desteklemektedir.

Araştırmadan elde edilen bulgulardan hareketle şu önerilerde bulunulabilir:

1. Okuma güçlüğünün giderilmesinde kelime tekrar tekniği öğretmenler tarafından kullanılabilir.
2. Okuma güçlüğü yaşayan öğrencilerin nasıl tespit edileceği ve bu öğrencilerin okuma güçlüklerinin nasıl tedavi edilebileceğine dair öğrencilere, ailelere ve öğretmenlere eğitim çalışmaları planlanabilir.
3. Öğrencilerin yaşadığı okuma güçlüğünün tedavisinde kullanılan kelime tekrar tekniğinin nasıl uygulanacağına dair öğretmenlere eğitim verilebilir.

KAYNAKLAR

- Bass, B. D. (2012). *The effect of repeated reading on the fluency and comprehension of sixth grade students* (Unpublished doctoral dissertation). Faculty of Trevecca Nazarene University School of Education, Nashville.
- Calhoon, M., Al Otaiba, S., & Greenberg, D. (2010) Introduction to special issue spelling knowledge: implications for instruction and intervention. *Learning Disability Quarterly*, 33(3), 145-147.
- Chafouleas, S. M. & others. (2004). Fluent reading as the improvement of stimulus control: additive effects of performance based interventions to repeated reading on students reading and error rates. *Journal of Behavioral Education*, 13, 67-81.
- Duran, E. ve Sezgin, B. (2012). Rehberli okuma yönteminin akıcı okumaya etkisi. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32(3), 633-655.
- Ellis, W. A. (2009). *The impact of C-PEP (Choral reading, partner reading, echo reading, and performance of text) on third grade fluency and comprehension development* (Unpublished doctoral dissertation). The University of Memphis, Memphis.
- Faulhaber, J. (2016). *Effects of repeated readings on fluency and comprehension for middle school students with disabilities* (Unpublished master's thesis). The Ohio State University, Ohio.
- Fielding-Barnsley, R. (2000). *Reading disability: The genetics connection and appropriate action*. <http://www.eric.ed.gov/contentdelivery/servlet/ERICServlet?accno=ED447454>.
- Kaman, Ş. (2012). *Akıcı okuma stratejilerini kullanmanın ilköğretim üçüncü sınıf öğrencilerinde okuma becerisini geliştirmeye etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ahi Evren Üniversitesi, Kırşehir.
- Kırcaali İftar, G., & Tekin İftar, E. (2018). Özel eğitimde yanlışsız öğretim yöntemleri. Ankara: Vize Yayıncılık.
- Özyılmaz, G. & Alcı, B. (2011). İlköğretim 7. sınıf öğrencilerine okuduğunu anlama stratejilerinin öğretimini okuduğunu anlama başarısı üzerine etkisi. *Kuramsal Eğitimbilim*, 4(1), 71-94.
- Perkins, Victoria L. (1988). Feedback effects on oral reading errors of children with learning disabilities. *Journal of Learning Disabilities*, 21, 244-248.
- Rasinski, T. (2004). Creating fluent readers. *Educational Leadership*, 61(6), 46-51.
- Rasinski, T. V., Padak, N., Linek, W., & Sturtevant, E. (1994). Effects of fluency development on urban second-grade readers. *Journal of Educational Research*, 87(3), 158-165.
- Rosenberg, Michael S. (1986). Error correction during oral reading: A comparison of three techniques. *Learning Disability Quarterly*, 9, 182-192.
- Salinger, T. (2003). Helping older struggling readers. *Preventing School Failure*, 47(2), 79-85.
- Yılmaz, M. (2006). *İlköğretim 3. sınıf öğrencilerinin sesli okuma hatalarını düzeltmede ve okuduğunu anlama becerilerini geliştirmede tekrarlı okuma yönteminin etkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

- Yılmaz, M. & Köksal, K. (2008). Tekrarlı okuma yönteminin okuduğunu anlamaya etkisi. *Milli Eğitim Dergisi*, 179, 51-65.
- Yılmaz, M. (2008). Kelime tekrar tekniğinin akıcı okuma becerilerini geliştirmeye etkisi, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(2), 323-350.
- Yılmaz, M. (2009). Sesli okuma hatalarının tekrarlı okuma yöntemiyle düzeltilmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 183, 19-41.
- Yılmaz, M. (2011). The effect of some factors on elementary education third grade students' reading achievements and these achievements. *Energy Education Science and Technology Part B: Social and Educational Studies*, 3(4), 713-724.
- Yılmaz, M. (2019). *Okuma güçlüğü ve tedavisi*. Ankara: Gece Akademi Yayınları.
- Yılmaz, M. & Kadan, Ö. F. (2019). Okuma güçlüklerini gidermede eşli okuma yönteminin etkisine yönelik bir eylem araştırması. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(1), 231-244.
- Yılmaz, M. (2020). Okuma Eğitimi. M. Yılmaz (Ed.), *Yeni gelişmeler ışığında Türkçe öğretimi (2. Basım)* içinde (s. 81-111). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Yüksel, A. (2010). Okuma güçlüğü çeken bir öğrencinin okuma becerisinin geliştirilmesine yönelik bir çalışma. *Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi*, 3(1), 124- 13

EK 1.: Hata Analizi Envanteri

Ortam Ölçeği Kriterleri

“Hiç okumadı = 0 puan

Kelimeyi öğretmen verdi = 1 puan

Aynı kelimeleri, yapıları içermedi = 2 puan

Aynı kelimeleri, yapıları içerdi = 3 puan

Aynı kelimeleri, yapıları içerdi; kendi koyduğu kelimeler yazarla aynı ifadede = 4 puan

Kendini düzeltti = 5 puan

Seslendirme Ölçeği Kriterleri

“Kendi koyduğu kelimeyle harf benzerliği yok = 0 puan

Kendi koyduğu kelimeyle 1 harf benzerliği var = 1 puan

Kendi koyduğu kelimeyle 2 harf benzerliği var = 2 puan

Kendi koyduğu kelimeyle N harf benzerliği var = N puan

Soru Ölçeği Kriterleri

“Basit Anlama Soruları İçin;

Hiç cevaplanamayan sorular = 0 puan

Cevabı kısmen verilen sorular = 1 puan

Tam cevaplanana sorular = 2 puan

“Derinlemesine Anlama soruları İçin;

Hiç cevaplanamayan sorular = 0 puan

Cevabı kısmen verilen sorular = 1 puan

Doğruya yakın ancak eksik cevaplanan sorular = 2 puan

Tam ve etkili cevaplanan sorular = 3 puan

Kaynak: Yılmaz, 2019, s. 111

e-ISSN: 2630-631X

Article Type
Research ArticleSubject Area
CeramicVol: 8 Issue: 60
Year: 2022 JUNE
Pp: 1023-1047

Arrival

18 April 2022

Published

30 June 2022

Article ID 62494

Doi Number

<http://dx.doi.org/10.29228/smryj.62494>How to Cite This Article

Zümrüt, Y. (2022). "Çağdaş Seramik Alanında İnsan ve Doğa Süreçli Bir İfade: Çiçek Teması", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 8(60): 1023-1047

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Çağdaş Seramik Alanında İnsan ve Doğa Süreçli Bir İfade: Çiçek Teması

An Expression with Human and Nature Process in Contemporary Ceramics: Flower Theme

Yeşim ZÜMRÜT¹ ¹ Doç.Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Seramik Ve Cam Bölümü, Çanakkale, Türkiye

ÖZET

Hayal kurduğumuz, yeni ve farklı olanı keşfettiğimiz, hani bazen alıp başımızı gittiğimiz ya da gitmeyi hayal ettiğimiz, varoluşumuzu ve geçiciliğimizi hissettiğimiz doğa, bizi keşfetmeye, incelemeye teşvik eden, hayranlık uyandıran bir o kadar da korkutan doğa, resmin, heykelin, seramiğin, mimarinin, müziğin, şiirin vb. pek çok disiplinin de esin kaynağı olmuştur. İnsan çok sınırsız ve güçlü bulunduğu bu güzelliğe hükmetmek, sahip olmak istedikçe içinde kaybolmuş doğanın korkutan yüzüyle tanışmıştır. Karşılıklı bağımlı bir ilişki içerisinde olduğumuz, etki tepki dengesi içerisinde doğaya karşı ya da ona dair yaptığımız her hareketin yansımalarının kendi gerçeğimiz olması noktasında doğaya farkındalık, onunla uyumlanma, sınırlarına saygı duyma, onu onarma, iyileştirme, ıslah etme temaları çok sayıda akımın, sanatçının ve tasarımcının amacı olmuştur. Doğadaki süreçler, dönüşüm ve zaman algısı; sanat tarihi içerisinde romantik, kavramsal, dekoratif, olarak kimi zaman da provokatif olarak sanatçıların eserlerine konu olmuştur. Sunduğu renk ve biçim skalası ile hissettirdiği sıcaklığı, yaydığı koku ile tüm duyularımıza hitap eden görsel bir şölene dönüşen doğayı İtalyan ressam Sandro Botticelli "Primavera-İlkbahar" tablosuyla selamlamış, Manet ölüm döşeğindeyken dostlarının ona getirdiği mis kokulu leylakları (Syringa), Dürer ise baharın erkenci çiçekleri olan çuha çiçeklerini (Primula veris) resmetmiştir. Tchaikovsky'nin Fındıkıran Balesi için bestelediği "Çiçeklerin Valsi", Jeff Koons'un 60.000 çiçekli bitkiyi kullanarak oluşturduğu "Puppy" adlı dev köpek yavrusu heykeli, Andy Goldsworthy'nin, Richard Long'un açık alan düzenlenmeleri, her biri ilhamını doğadan almıştır. Konu kapsamında doğanın sunduğu bu sonsuz esin kaynakları içerisinde çiçek temasını çağdaş seramik alanında sanatçıların nasıl ele aldığı, malzemenin plastik dili ve imkanları ile anlatımı nasıl zenginleştirdiği örnek eserler üzerinden incelenecektir.

Anahtar kelimeler: Seramik, Doğa, Çiçek, İlkbahar

ABSTRACT

Nature, which we dream about and sometimes escape to or dream of escaping to, where we feel our existence and ephemerality, which encourages us to explore & examine and which fills us with awe, has also been a source of inspiration for many disciplines, including painting, sculpture, ceramics, architecture, music, poetry, etc. As mankind has wanted to dominate and possess this limitless and powerful beauty, it got lost in it and met its frightening side. Based on the fact that we're in a mutually dependent relationship and that the reflection of our every action against or about nature is our own reality within the balance of action and reaction, the themes of awareness about nature, harmony with nature, respecting its borders, repairing, healing and rehabilitating it have been the aim of many movements, artists and designers. Processes in nature, transformation and perception of time have been the subject of romantic, conceptual, decorative artworks as well as provocative ones at times. The Italian painter Sandro Botticelli saluted nature, which has turned into a visual feast that appeals to all our senses with the warmth it makes us feel through the color and shape scale it offers and the scent it gives off, with his painting "Primavera-Spring", whereas on his deathbed, Manet painted fragrant lilacs (Syringa) brought to him by his friends and Dürer painted primulas (Primula veris), the early flowers of spring. "Waltz of the Flowers" composed by Tchaikovsky for the Nutcracker Ballet, the giant puppy sculpture "Puppy" created by Jeff Koons using 60,000 flowering plants, individual outdoor arrangements of Andy Goldsworthy and Richard Long were all inspired by nature. Within the scope of the subject, among these endless sources of inspiration offered by nature, how contemporary ceramic artists addressed the flower theme, how they enriched expression with the language of plastic arts and means of material will be investigated through sample artworks.

Keywords: Ceramics, Nature, Flower, Spring

GİRİŞ

Barnett Newman, "İlk insan bir avcı toplayıcı ya da alet yapıcı değil bir sanatçıydı." der. Paleolitik dönemde iletişim kurmak için mağara duvarlarına çizilen resimler, ilkel yeryüzü sanatı olarak adlandırabileceğimiz yeryüzü eserleri, özellikle geçmişte Kuzey ve Güney Amerika sanatında İnk ve Maya uygarlıklarındaki geometrik düzenlerin veya büyük hayvan figürlerinin toprağa kazılmasıyla oluşturulan izler doğada sanatın ilk örneklerindedir denilebilir. Ağaçlar, denizler, bitkiler, çiçekler... çok sayıda medeniyette, görsel kültürün önemli imgeleri olmuştur. Anadolu'da yetişen ve tıp, eczacılık, fal, büyü gibi alanlarda kullanılan çiçekler ile otsu bitkiler Hititlerin çivi yazılı tabletlerinde yer almış, Alacahöyük Sfenksli kapı ortostatları üzerindeki Çiğdem bitkisi ve bu bitki ile aynı adı taşıyan bayram Hitit dünyasında ilkbaharın gelişi, doğanın derin bir uykudan uyanışı, bitki ve hayvanların üretkenliğini yeniden kazanması gibi anlamlar taşımıştır.

Taşa, mermere, ahşaba kazınan, kumaşa, kilime, halıya işlenen çiçekler ve bitkiler sanatın her alanında, resimde, heykelde, minyatürde, çinilerde, seramikte, bazen de elyazması bir kitapta, levhalarda, karşımıza çıkar. Tarihteki ilk bitki çizimlerine Antik Mısır, Roma, Yunan, Mezopotamya ve Uzak Doğu'da rastlarız.

İnsan doğayı tanımak, anlatmak ona dair bilgiyi aktarmak için mağara duvarlarını resmettiği gibi el yazması bir kitapta da karşısına çıkan zehirli bitkileri, tedavi amacıyla kullanılan bitkileri çizerek belgelemiştir. Yeryüzü üzerinde biyolojik illüstrasyon diyebileceğimiz resimlemeler tarih öncesine dayanmaktadır. Bir zamanlar bilimsel amaçlı yapılmış olmasalar da doğal yaşam ortamını yansıtan bu illüstrasyonlar günümüze ışık tutan birer kanıt niteliğindedir. Girit, Suriye, Mısır ve Yunanistan saraylarının duvarlarında, çömleklerde, paralarda bitki ve hayvan resimlerinin kullanıldığı bilinmektedir. Mısırlıların, tedavi amaçlı, yenebilen, sağaltıcı etkisi olan bitkileri göstermek için yaptığı resimler Rönesans'ın ilanı ile botanik konusundaki çalışmaların da hız kazanmasıyla birlikte ülke floraları ve özellikle tıbbi bitkiler üzerine çalışmalarında artmasına neden olmuştur.

Görsel 1. Botanikçi Georg Christian Oeder'ın Flora Danica kitabı için hazırladığı örnek çizimler.

Kaynak: <https://floradanica.royalcopenhagen.com/>

Görsel 2. Flora Danica sır üstü dekorlu tabak örnekleri ve Flora Danica Koleksiyonu

Kaynak: <https://floradanica.royalcopenhagen.com/>

Pek çok düşünür, bilim insanı ve filozof bitkilerin resimlerini yapmış ve bu kitapları bitkiler konusundaki bilgileri paylaşmak için yayınlamışlardır. Bugün bitki ressamlığı olarak adlandırılan bu iş bilimsel canlı çizimi (illüstrasyonu), ABD ve Avrupa gibi ülkelerde sanatın önemli bir dalıdır. 1761-1883 yılları arasında Danimarka'ya özgü olan tüm yabancı bitkilerin yaprak boyutlu ve birebir çizimlerini kapsayan botanik atlas Flora Danica, 1790 yılında Danimarka Kralı VII. Christian'ın siparişi üzerine hazırlanmaya başlanan ve Danimarka Krallığına parlaklık katacak, ulusun sanatsal ve teknik becerilerini gösterecek bir yemek setine de kaynak oluşturmuş, aynı adla günümüzde en değerli koleksiyonlarda hak ettiği yeri edinmiştir. Atlasta yer alan çiçekler gerçekçi bir üslupla tüm detaylarıyla sırstü fırça dekoru tekniği kullanılarak Flora Danica porselen yemek seti parçalarının yüzeyine aktarılmıştır. Bilimin, sanatın ve seramik endüstrisinin buluştuğu önemli örneklerdendir. Günümüzde de Rosenthal, Royal Copenhagen, Wedgwood gibi pek çok sofraya seramiği firmasının floral desenleri tercih ettiğini baharın çiçeklerini sofralara taşıdığını görüyoruz.

Görsel 3. Van Gogh, 'İki kesim Ayçiçeği', Tuval üzerine yağlı boya, 43.2 x 61.0 cm, 1887

Kaynak: <http://artvangogh.com/paris198.html>

Görsel 4. Henri Fantin Latour, 'Pembe ve Beyaz Güller', Tuval üzerine yağlı boya, 59,7 x 45,7 cm, 1888

Kaynak: www.istanbulsanatevi.com

Görsel 5. Claude Monet, 'Nilüferler 02', Tuval üzerine yağlı boya, 200 x 201 cm, 1916

Kaynak: www.istanbulsanatevi.com

Monet'in nilüfer çiçekleri, Georgia O'Keefe'nin dev gelincik ve kana çiçekleri, Van Gogh'un büyüleyici ayçiçekleri, iris çiçekleri ve tam bir gül aşığı olarak yaşamı boyunca gülleri resmetmiş ve nihayet bir gül

türüne de adı verilmiş olan Fantin-Latour her biri ve dahası sanat tarihine imzalarını atmış ressamların fırçasında yeniden hayat bulmuştur.

Görsel 6. Sandro Botticelli, Primavera ("İlkbahar"), Tuval üzerine tempera, 202 cm × 214 cm, 1482
Kaynak: <https://artsandculture.google.com/asset/la-primavera-spring/yQER9P-WIU2k9A>

Antik Yunan'da çiçeklerin ve baharın tanrıçası olan Flora'nın tüm zarafetiyle resmedildiği Erken Rönesans'ın önemli isimlerinden biri olan İtalyan ressam Sandro Botticelli'nin "Primavera" (İlkbahar) isimli tablosu çiçek temasının kullanıldığı en güzel örneklerden biridir. Sanatçı diğer adı "Baharın Alegorisi" olan bu eserde Antik Yunan mitlerindeki öğeleri kullanarak baharın gelişini anlatır. Afrodit'in sağında başında çiçekten tacı ve çiçeklerle bezenmiş elbisesiyle canlandırılan Flora; eteğinden saçtığı çiçeklerle baharın gelişini müjdelir. Venüs'ün sağında öne çıkan genç kadın sayısız sembolik çiçek ve filizlerle süslemiştir. Resim portakal ağaçlarının ve çiçeklerin arasında yer alan Merkür, Üç Güzeller, Venüs, Eros, Flora ve Zefir gibi figürlerin bir araya gelmesinden oluşmaktadır. Botticelli bu tablonun yapımında Romalı şair Ovidius'un eseri Metamorfozis (dönüşüm)'dan etkilenmiştir.

"Ovidius kitapta baharın başlamasının, nymphe Chloris'in Flora'ya dönüşmesiyle gerçekleştiğini söyler: "Bir zamanlar Chloris"tim şimdi adım Flora." Chloris bunu söylerken ağzından çiçekler dökülmektedir ve artık bahara dönüşüyordur. Chloris, kendisini evlenmeden önce şehvete zorladığı için Zephyros'tan hep nefret eder ve sonunda Zephyros onu Flora'ya dönüştürmüştür. Bahara dönüşen Flora'nın her yerinde çiçekler belirir öyle çoktur ki bunları eliyle toplamaya çalışır ve eteğinde biriktirir. Botticelli bu tabloyu yaparken yüzden fazla çiçek kullanır aynı zamanda bunlar o dönemde var olan gerçek çiçeklerdir. Her biri farklı desen ve formdadır. Tablodaki kadın karakterlerde ortak bir yön dikkatimizi çeker. Bu kadınlar birbirlerine oldukça benzemektedir" (<https://www.tarihlisanat.com/botticelli-ilkbahar-tablosu>).

Görsel 7. Jeff Koons, 'Metalik Venüs',
254x132.08x101,6 cm, 2012
Kaynak: <http://artobserved.com/>.

Görsel 8. Jeff Koons, Puppy, 12,5 metre, 1997
Kaynak: <http://artobserved.com/>

Sanat tarihi içerisinde bu önemli resme ve kompozisyonundaki çok sayıda figüre dair yine çok sayıda analiz bulunmaktadır. Tanrıça Flora'nın elbisesini kaplayan, saçlarını ve yakasını süsleyen, yüksek belini kuşatan ve elbisesinin önündeki katını dolduran bu etkileyici çiçekler, doğanın hazinesi bitkiler çağdaş sanat uygulamalarında dijital teknolojilerin gelişmesiyle birlikte yeni anlatımlarla hayat bulmuş çok farklı amaç ve yöntemlerle sanatçının malzemesi olmuştur. Amerika'nın en popüler çağdaş sanatçılarından biri olan ve yaptığı eserlerle dünya çapında ses getiren Jeff Koons da bu sanatçılardan biridir. Koons, paslanmaz çelikten yaptığı 'Metalik Venüs' heykelinde orijinal Venüs'ün yadsınamaz erotizmini, doğurganlığını ve heykelin sağ tarafında kullandığı canlı çiçeklerle tazeliğini sembolize eder.

Jeff Koons'un, çelik bir iskelet üzerine canlı çiçeklerden inşa ettiği dev yavru köpek Puppy, canlı çiçek kullandığı bir diğer heykeldir. 1997'de Guggenheim Vakfı, Puppy'yi satın alarak, yeni açılacak Guggenheim Bilbao'nun bulunduğu meydana yerleştirmiştir. 12,5 metre yüksekliğindeki "Puppy" heykeli için mevsimlere göre değişen begonya, sardunya, boru çiçekleri ve menekşelerden oluşan 60 bin canlı çiçek kullanılmış, içine otomatik sulama sistemi yerleştirilerek çiçeklerin çürüyüp dökülmemesini her daim bakımlı olmasını sağlamıştır.

Bir çiçek aranjmanı sanatçısı olan Atsunobu Katagiri'nin gelenekselden çağdaş sanata kadar çeşitlilik gösteren düzenlemelerinde, doğanın bir bütün olarak ve her varlığın teker teker maddi varlığının ötesinde bir de ruha sahip olduğunu kabul eden animizm görüşünün izlerini görebiliriz. Aranjmanlarında küçük yabancı otlardan, kiraz ağaçlarına, her renk ve biçimde çiçeği, çeşitli bitkileri kullanır.

Görsel 9. Atsunobu Katagiri , 'Kurban', Çiçek: Güney Manolya, 2014
Kaynak:http://tomiokoyamagallery.com/en/news/projects-info/atsunobukatagiri_20170411/

Görsel 10. Atsunobu Katagiri, 'Kurban', Çiçek: Gül, Kozmos, Ayçiçeği, 2013-14
Kaynak:http://tomiokoyamagallery.com/en/news/projects-info/atsunobukatagiri_20170411/

11 Mart 2011'de Japonya da yaşanan ve büyük hasara neden olan deprem ve ardından gelen tsunaminin kıyı kasabalarına verdiği zararın, Fukushima Daiichi Nükleer Santrali'nde oluşan geri dönülemez hasarın izleri üzerine 2013 yılında aldığı bir davet ile Minamisoma şehrinde yaşamaya başlayan sanatçı bu özel bölge için çok sayıda projeye imza atmıştır. Bölgede, insanlar tarafından kıyı arazi ıslah faaliyetleri nedeniyle ortadan kaybolan ve Japon Çevre Bakanlığı tarafından nesli tükenmekte olan 'tür 2' olarak sınıflandırılan nadir bir yerli bitki türü olan "Monochoria Korsakowii" adlı çiçek, depremden üç yaz sonra hayata geri dönmüştür. İnsan eliyle yok olma noktasına gelen bu çiçek insanların gitmesiyle geri gelmiş, Minamisoma Şehri, Fukushima'nın tsunamiden etkilenen kıyı bölgesi, mavi açan çiçeklerle dolmuştur. Doğanın acımasız yasalarını kucaklayan bu çiçekler sanatçı için bir davet niteliğindedir. Katagiri, Fukushima'daki doğanın, toprağın gücünü ve insan faaliyetlerinin izlerini tsunamiden etkilenen bölgelerde terk edilmiş binalarda canlı çiçeklerin dili ile aktarmıştır. Sanatçı, "Kurban: Fukushima Daiichi Nükleer Santrali'nin 30 km Yakınındaki Çiçeklerin Söylediği Sözler" projesine dair şu ifadeleri kullanır;

"...Güzel çiçekler, felaketten kurtulanların zihninde resimler gibi görünüyordu. Geriye dönüp baktığımda, bu hareket, yıkılan topraklar ve kaybedilen canlar için duam olabilirdi. Bu, depremden bu yana altıncı bahar. Yeniden yapılanmanın henüz tamamlanmaktan uzak olduğu Fukushima'da çiçekler yeniden açıyor. Sadece ileriye bakanların gözleri bu çiçekleri görmez. Çiçeklerin sesini duyamazlar. Umarım bir süre dururlar ve çiçeklere bakarlar ve dinlerler" (http://tomiokoyamagallery.com/en/news/projects-info/atsunobukatagiri_20170411)

Sergideki işler anıları, duyguları ve hayal gücünü tetikler belleğin nesnelere daha fazlası olarak hizmet ederler; izleyiciye doğanın gücünü ve hayatta kalanların hayatlarını yeniden inşa etme çabalarını hatırlatırlar.

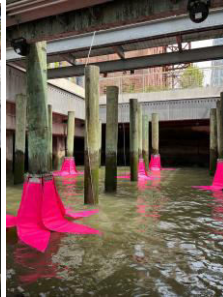
Görsel 11. Debora Moore, 'Wisteria-1', Cam,
Kaynak: <https://www.deboramoore.com/>,

Görsel 12. Debora Moore, 'Paphiopedilum', Cam,
Kaynak: <https://www.deboramoore.com/>

Doğal dünyanın nefes kesen ihtişamını ve hassas kırılgenliğini, canlıların karmaşık yapısı ve birbirleriyle uyum içinde nasıl geliştiklerini cam malzemeyle yorumlayan Debora Moore ise yeni teknikleri geleneksel cam üfleme becerileri ile birleştirir. Biçim ve ayrıntılarda doğanın zengin renk skalasını yansıtmaya özen gösterdiği benzersiz heykellerinde ve düzenlemelerinde çok sayıda çiçek formunu yorumlar. Orkidelerin şaşırtıcı renk ve biçim özelliklerinin sanatsal ifade için sonsuz imkanlar sunduğunu düşünen sanatçı, çiçeklerin güçlü ve istikrarlı bir ev sahibi ile bağ kurma gereksinimleri ile insanın dünya ile olan ilişkisini de benzetir. Her ikisinin de karşılıklı beslenme ve hayatta kalabilme bağımlılığı bir metafor olarak eserlerine yansır. Eserlerinde istediği dokuları ve yüzeyleri elde etmek için camın ışığı iletme ve yansıtma yeteneğinin yanı sıra şeffaflıktan opaklığa kadar olan varyasyonlarını da kullanır. Bu eserler, hem doğanın muhteşem harikası üzerine kişisel bir meditasyon hem de onun gücü ve gizeminin bir kutlamasıdır.

Bir diğer sanatçı ekolojik sanatın önemli isimlerinden Stacy Levy dir. Sanatı, doğanın süreçlerini tercüme etmek ve çevre sorunlarını görünür kılmak için kullanan sanatçı; ekologlar, biyologlar ve mühendislerle, yerel yönetimlerle, halkla işbirliği projeleri üretir. 2006 yılında kent yaşamının içine doğanın açıp kapanan çiçeklerini dahil ettiği Hudson Nehrinde gelgit ile bağlantılı olarak su seviyesindeki değişimleri görünür kıldığı, "Gelgit Çiçekleri" projesini hayata geçirmiştir. Her biri 22,86 cm genişliğinde 33 birimden oluşan projede çiçekler parlak mavi vinilden şekillendirilmiştir. Görsel bir şov ile gelgitin yükseldiği zamanlarda suyun yüzeyine yayılan, su seviyesi düştüğünde kapanan çiçekler şehrin sakinlerini doğanın günlük süreçlerine bağlar.

Görsel 13. Stacy Levy, Tide Flowers (Gelgit Çiçekleri), Domino Park Doğu Nehri, River Street, Brooklyn, New York, 2022
Kaynak: <https://www.stacylevy.com/projects/tide-flowers-on-the-east-river-at-domino-park>

Görsel 14. Stacy Levy, Tide Flowers (Gelgit Çiçekleri), Hudson Nehri İskeleleri 26 ve 25, New York, 2006
Kaynak: <https://www.stacylevy.com/projects/tide-flowers>

Projelerinde havzalar, gelgitler, büyüme ve erozyonla ilgilenen Levy, "Gelgit Çiçekleri" projesinin ikincisini 2022 yılında Domino Park'ta Doğu Nehri'nde düzenlemiştir. Pembe çiçek yaprakları, her 5,5 saatte bir yaklaşık 5 fit yükselen ve alçalan su seviyesiyle birlikte gün içinde açan ve güneş batmaya başladığında taç yapraklarını kapatan bir çiçek gibi doğanın ritminde hareket eder.

Levy amacını şu şekilde ifade eder: "İnsanlar genellikle şehrin başladığı yerde doğanın bittiğini düşünür. Ancak doğal süreçler her zaman şehirde meydana gelir. Şehirdeki doğa fikrini keşfetmeyi ve onu insanlara görünür kılmayı seviyorum." (<https://www.stacylevy.com/statement>).

ÇAĞDAŞ SERAMİK ALANINDA ÇİÇEK TEMASI

MÖ 8000'li yılların sonralarından itibaren insan toprağı şekillendirmeye, pişirmeye ve günlük hayatını kolaylaştıracak malzemeler yapmaya başlamıştır. Bu malzemelerin üzerine yapılmış olan betimlemeler ile insanlığın yaşayışına dair birçok bilginin de günümüze kadar ulaşmasını sağlamıştır. Seramik tarihsel bir

bellek gibidir. Üretildiği bölgedeki gelenekleri, inanışları, kültürü, hammaddeyi, teknolojiyi, giyim kuşam, yeme içme alışkanlıklarını ve birçoğunu bünyesinde taşır. Zengin kullanım alanıyla bazen tamamen endüstriyel bir ürün, hediyelik bir eşya, kaplama malzemesi, anı objesi, sağlık gereci, yüksek mühendislik malzemesi bazen de sanatsal bir form, bir ifadenin aracı olarak karşımıza çıkar. Kil halinden itibaren, yoğrulma, şekil alma, kuruma ve farklı pişirim imkanlarıyla, her aşamada sanatçıya ve izleyiciye sunabileceği çok yönlü açılımlarıyla sanat pratiği içinde önemli ve verimli bir malzemedir. Kullanılan kile göre renk ve şekil alma çeşitliliği, sayısız teknik içerisinden seçilecek şekillendirme ve fırınlama renklendirme çeşitliliği açısından sanatın çok yönlülüğüne de eşlik eden bir malzemedir. Bir şehrin, kültürün mimari dokusundaki seramik, galerilerden kamusal alanlara doğaya kendi doğasına çıkan seramik, geleneksel kimliğinden sıyrılıp sanatçıların ellerinde şekillenen seramik... her türlü forma girebilen malzemenin kendi dilinin sanatçının dili haline gelişi...

Herbert Read seramik için; “Seramik, sanatların hem en basiti hem en zorlusudur. En basitidir çünkü en ilkelidir. En zorlusudur çünkü en soyuttur.” yorumunu yapar. (Read, 2014:22) Sanat tarihi içerisinde resim, heykel, tekstil, grafik gibi farklı disiplinlerden sanatçılar, çok yönlü imkanlar sunan, sürprizlerle dolu, yeri geldiğinde meydan okumayı da bilen, direnç gösteren, bazen de kolayca boyun eğen bu malzemeyi kendini ifade edebilme, sözünü söyleyebilme, arzuladığı estetik deneyimi yaşayabilme noktasında tercih etmiştir.

Farklı fikirlere, vurgulara, kaygılara kolaylıkla eşlik edebilen seramik, doğanın malzemesidir. Yeniden doğa ile bütünleşebilecek yetenekte aynı doğa gibi süreçleri olan, zamanı işaretleyebilen, üzerine aldığı etkiye tepki verebilme yeteneğiyle adeta doğanın kısa fragmanlarını sunabilen bir malzemedir. Eserlerinde kimi zaman farkındalık, kimi zaman hayranlık, taklit, kimi zaman araç ya da mekan olarak farklı amaçlarla da olsa doğayı konu alan sanatçıların yolu çoğu kez seramik malzemeyle kesişmiştir. Doğa teması içerisinde çiçekler doğanın coşkusunun, renginin, enerjisinin, zenginliğinin en güzel ve neşeli temsillerindedir.

"Çölde açan bir çiçek, dünyaya, ne kadar büyük olursa olsun, zorlukların üstesinden gelinebileceğini kanıtlar."
— Matshona Dhlwayo

Seramik alanında da motif olarak kaplama elemanlarını-çinileri, tabakları, vazoları süslemiş, Art Nouveau da Art Deco da zarif kıvrımlarıyla hayat bulmuş, yüzeylerden yükselmiş boyut kazanmış, uyum, ahenk ve estetik çerçevesinde yorumlanmış, dekoratif bir unsur, bir performansın sözcüsü, bir dönemin temsili, bir duygunun sembolü olmuştur. Çağdaş seramik alanında çiçek teması denildiğinde çok sayıda örnek karşımıza çıkar. Araştırma özelinde seramik malzemenin süreçlerinin yaş halinin, kuruma süreçlerinin, dekor imkanlarının, şekil ve doku alma gücünün malzemenin tadıyla biçimin, temanın ve söylemin birleştiği örnekler seçilmiştir. Dirk Staschke bu bağlamda önemli bir örnek olacaktır.

Sanatçı, “sanat yapmak bir ayrıcalıktır” sözlerinin kendini yaratıcı eyleme kaptırabilecek zamana sahip olmak anlamına geldiğini ve ne kadar kıymetli olduğunu mesleki kariyerinde tecrübe ederek öğrendiğini ifade eder. Haftada 40 saatini atölyesinde çalışarak geçiren sanatçının ilhamı 17. yüzyıl Hollanda resminden, doğal veya yapay cansız nesnelerin tasvir edildiği natürmort’un bir alt dalı olan ‘Vanitas’ türünden alır. Vanitas ‘boşluk’, ‘yararsızlık’ ve ‘değersizlik’ anlamlarına gelen Latince bir kelimedir.

“Natürmortlarda sık sık kurukafalar, içilip bırakılmış boş bardaklar, yanmış mumlar ya da kopmuş enstrüman telleri de bulunur. “Vanitas Objeleri” adı verilen bu nesnelerin amacı, insanlara varoluşun geçiciliğini hatırlatmaktır. Sanatın, doğanın ve gündelik nesnelerin tüm güzelliğini tanımalı ve bunların zevkine varmalı, ancak bunlar asla fazla da abartılmamalıdır. Natürmortlar işte tam da bu bakış açısını örtülü bir biçimde yansıtmak için varlardır. Bu harikulade resim türünün cazibesi, soyulmuş bir limonu, parıldayan gümüş kaseyi veya ışıldayan bir cam bardağı tam da “gerçekmiş” gibi resmetmesinde yatar; insan nesnelerin hayata birer yansımından ibaret olduğunu her zaman aklında tutacaktır (Krausse, 2005:44).”

Geleneksel Hristiyan görüşünü destekleyen vaizler, vanitası ölüm ve fanilik olarak yorumlar. Sanatçılar, vanitaslar da bize o hissi verebilmek için çalışmalarında kafatasları, solan çiçekler ve kum saatleri kullanırlar. Vanitas, tuvalde tamamen gerçekleri yansıtır. Dünyadaki zevklerimiz bizi mutlu edebilir ama bu asla uzun sürmez. Günümüzde resim ve grafiti şeklinde varlığını sürdüren bu sanat akımının çağdaş sanatçıları, toplumdaki materyalizmi ve sergilediğimiz yaşam tarzını eleştirerek iki farklı yaklaşımı benimser; İlki dünyevi şeylerin boş ve geçici olduğundan bahseden ve umut veren bir yaklaşımdır. İkincisi ise gelecekte daha çok varoluşun geçici doğasından söz eder.

Görsel 15. Peeter Sion "Vanitas Still Life With Skull" 64,2x80 cm. Yağlıboya, 1637-1695
Kaynak: <https://commons.wikimedia.org/>

Görsel 16. Dirk Staschke, "Flux 12", Seramik, 81,28 x 66,04 x 12,7 cm, 2019
Kaynak: <https://artdirk.com/>

Görsel 17. Dirk Staschke, "Çalışma 1", Seramik, 48,26 x 43,18 x 10,16 cm, 2021
Kaynak: <https://artdirk.com/>

Görsel 18. Dirk Staschke, "Tek konuşma 4", Seramik, hurda ahşap, 71,12 x 53,34 x 22,86 cm, 2017
Kaynak: <https://artdirk.com/>

Görsel 19. Dirk Staschke, "Bir Resmin Yapısı", Seramik, 109,22 x 73,66 x 15,24 cm, 2017
Kaynak: https://artdirk.com

Görsel 20. Dirk Staschke, "Çeviri 5", Seramik
Kaynak: <https://artdirk.com>

Görsel 21. Dirk Staschke, "Çeviri 3", Seramik, ahşap, epoksi, 50,8 x 55,88 x 35,56 cm, 2014
Kaynak: <https://artdirk.com/>

İnsan hayatının ölümlü doğasını hatırlatan Vanitas imgelerindeki ortak anlam Dirk Staschke'nin hayata dair eserlerinde sorguladığı "zaman" kavramıdır. Solmak, sönmek, bitmek gibi vanitas sembollerinin yaşayan doğanın malzemesi olan kille vücut bulduğu eserlerde, her şeyin bir sonu olduğu, zamanın gelir geçerliği izleyiciye hatırlatılır. Vanitas resimlerde kullanılan gündelik eşyalar, çiçekler, değerli nesnelere kullanılır ve bu nesnelere biri olan çiçekler, doğacak ve solacak olanı simgeler.

Staschke iki boyuttaki vanitas imgelerini üç boyutta yorumladığı seramiklerinde, kimi zaman detaylı bir el işçiliği ile klasik mavi beyaz vazoların içinde tüm ihtişamıyla duran çok katmanlı ve renkli çiçek demetleri şekillendirmiş kimi zaman da bu çiçekleri eriyen çürüyen yok olmaya yüz tutan olarak yorumlamıştır. Malzemenin plastik değerleri ön planda tutularak bir araya getirilen çok katmanlı imgelere önden bakıldığında bir zanaatkarın ustalığı ile karşılaşılır. Ancak sadece aslının aynısını şekillendirmekten ibaret olmayan bu eserlerde, gösterişli oymaları ile süslü seramik çerçevelerinin ardında sanatçının yaratım sürecini belgelercesine, dikkatlice detaylandırılmış cepheleri desteklemek için kullanılan çamur, çıkıntılar ve ahşap destekler de sergilenir.

Sanatçı bir sanat eserine verilen değerde ortamın nasıl bir rol oynadığını ve onu yaratma sürecini bilmenin bu değere eklenip eklenmediğini düşünmemizi ister. Staschke, oyuncu ve esprili yaklaşımı ile sunduğu eserlerinde, doğacak ve solacak olanı, gelip geçen zamanı, malzemeye ve tekniğe olan hakimiyeti ile izleyiciye sunar. Eriyen, sıkışan, deforme olan çiçekler, onun sanatının dekoratif birer unsuru olmaktan çok başkahramanlarıdır. Sanatçı, güzel ve detaylı olarak tanımlanabilecek nesnelere aynı anda yaratılışın kaba yapılarını, ayrıntılarını ortaya çıkaran ve geleneksel natüremort resmine dayalı soyut heykeller yaratır.

Görsel 27. Cj Jilek, 'Çapraz Tozlaşma', 2014
Kaynak: <https://cjjilekartist.wordpress.com/>

Görsel 28. Cj Jilek, 'Siren', 2010
Kanak: <https://cjjilekartist.wordpress.com/>

Denizler, çöller, dağlar ve florayı keşfetmek için yaptığı seyahatlerden ilham alan Cj Jilek, porselen çiçeklerinde doğal dünyanın şehvetinden esinlenir. Bu biyomorfik formlarda, bitkinin üreme unsurları insan cinselliği için bir metafor olarak açıkça sergilenir. Eserleri aracılığıyla güzellik, çekicilik, erotizm, uyum ve arzu fikirlerini sorgulayan sanatçı, formlarında sapları, yaprakları ve kökleri yok sayarak, bitkilerin fiziksel bağlamını ortadan kaldırıp, izleyicinin özellikle cinsellik açısından forma odaklanmasını sağlar. Eserlerdeki organların ve pistillerin abartılı şekli ile insan vücudunun özellikleri arasında doğrudan ilişki kuran, doğa ve insanın çekim içgüdüsünü ilişkilendiren görsel bir dil yaratır. Sarılar yeşiller kırmızılar ile doğanın zengin renk paletini malzemenin plastik değerleri ile birleştirdiği siyah rengi bir fon gibi kullandığı mat yüzeyli formlar çalışır.

İlk çiçeğini 10 yaşında annesi için şekillendiren Owen Charles Mann ise 26 yaşından itibaren birçok çiçek ve bitkinin sarmal geometrik desenleri ve yapısal tekrarlarından etkilenmiştir. Şakayıkların, yıldız çiçeğinin, gül, lale, manolya, nilüfer çiçeği, krizantem ve diğer çiçeklerin, sukulentlerin, egzotik sulu meyvelerin görünümünü taklit etmek için elle şekillendirdiği porselen formların her biri sanatçı için derin anlamlar taşır ve benzersizdir. Düzinelerce bazen yüzlerce parçadan oluşan çiçekler sanki bahçeden yeni koparılmış hissi yaratır. Renkleri ve dokuları ile boyutlandığı formlar, gerçek boyutlarının çok ötesinde devasadır ve sanatçının ellerinde gerçeküstü botanik birer eser haline gelirler.

Görsel 31. Owen Charles Mann, 'Grandiflorum', Porselen, çap 31,75 cm, 2020

Kaynak: <https://www.boredpanda.com/>

Görsel 32. Owen Charles Mann, 'Krizantem', Pişmiş toprak, çap 27,94 cm, 2020

Kaynak: <https://www.boredpanda.com/>

Görsel 33. Owen Charles Mann, 'Sukulent', Porselen, çap 33,02 cm, 2020

Kaynak: <https://www.boredpanda.com/>

Formu oluşturan taç yaprakların her biri ayrı ayrı oluşturulmuş, karmaşık bir şekilde katlanmış ve titizlikle yapıştırılmıştır. Sanatçı genellikle yakut, ametist, yeşim gibi parlak mücevher ve turkuaz, deniz mavisi tonlarında parlak sırlar ile kimi zamanda çamurun görünümünü korumak için sırsız olarak çalışır. Mann'ın 53,34 cm çapa kadar çıkabilen işlerinin büyüklüğü göz önüne alındığında, her bir çiçeğin fırınlanması oldukça zorlayıcı ve malzemenin kırılğan yapısıyla riskli bir süreçtir. Sanatçının eserlerinde çiçek teması estetik gücü ile ele alınır. Eserlerin taşıdığı kavramsal bir alt tema yoktur. İzleyiciye sunulan hayranlık uyandırıcı doğanın saf güzellikleridir.

Görsel 34. Jennifer Mccurdy, '27. Gilded Lotus Nest', Porselen

Kaynak: <https://www.jennifermccurdy.com/index.shtml>

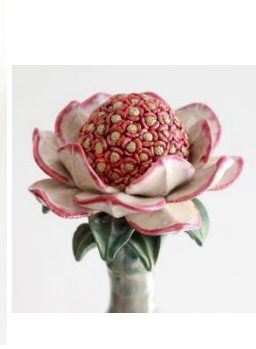

Çağdaş seramik alanında çiçek formunu yorumlayan ve eserlerinde doğadan beslenen bir diğer sanatçı Jennifer McCurdy'dir. Yaşadığı yerden Vineyard adasından, doğanın döngülerine ve zamana tanıklık ettiği coğrafyadan ilham alan sanatçı, porselen malzemenin yarı geçirgen özelliğini kullanır. Tornada şekillendirdiği formların üzerinde ışık ve gölgenin dans edebilmesi için oyma, kesme, yeniden yönlendirme ve ajur tekniklerini uygular, formlara dinamik bir enerji katar. Dış bükey ve iç bükeyler arasındaki denge ile form yüzeyindeki emilen ve yansıtılan ışığı kontrol altında tutan sanatçı, genellikle porselenin saf beyazlığı ile tamamladığı eserlerin yüzeylerinde yeni eğriler ve desenler çıkarmak için yer yer altın dekor da kullanmıştır.

Görsel 36. Kaori Kurihara, 'Robe de Soleil', 2020

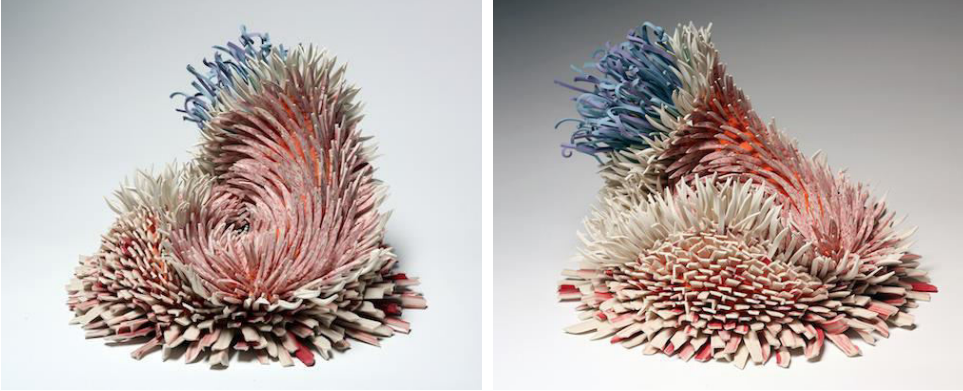
Kaynak: <https://www.thisiscolossal.com/2022/01/kaori-kurihara-fruit-ceramics/>

Görsel 37 Kaori Kurihara, 'Pirouette', 2021

Kaynak: <https://www.thisiscolossal.com/2022/01/kaori-kurihara-fruit-ceramics/>

Japon sanatçı Kaori Kurihara doğanın sonsuz çeşitliliğinden, bitkilerin ve çiçeklerin kendi içindeki geometrik diziliminden ve sistemli tekrarlarından ilham alır. Büyülü bir ormanda yetişen devasa tropikal meyvelere, devedikenine benzeyen, seramik formları yoğun doku ve renk kullanımıyla gerçeküstü bir algı uyandırır. Hem olabildiğince gerçekçi hem de rüya gibi parçalar yaratmayı başaran sanatçı öncelikle ana formu şekillendirerek eklemelerini yapar, sonrasında titizlikle yüzey detaylarını ve dokuları çalışır. Bitki ve çiçek formunun özgün ve göz alıcı yorumlarını yapar. Örneğin parçalarından biri, kahverengi tohum benzeri bir kafa ile mor bir durian'ı (cennet ve cehennem meyvesi) andırırken, bir diğeri ananas gibi dokulu ve enginarı çağrıştıran bir tepe ile donatılmıştır.

Görsel 22. Zemer Peled, “Ölümcül Çiçekler 3”, Porselen, Pişmiş çamur, 27,94 x 40,64 x 40,64 cm, 2016
Kaynak: <https://www.zemerpeled.com/>

Görsel 23. Zemer Peled, “In Eden”, Porselen, 2018
Kaynak: <https://www.zemerpeled.com/>

İsrailli sanatçı Zemer Peled Baltimore'daki atölyesinde doğal dünyanın güzelliğini ve vahşiliğini inceler. Mercan resifleri ve iç içe sarmaşıklar gibi organik elementleri taklit eden, farklı şekil ve renk tonlarında, yoğun dokulu, büyük/küçük ölçekli porselen heykeller ve enstalasyonlar çalışır. Doğada bulunan çiçeklerin yumuşak karakterlerini yorumladığı büyük boyutlu heykeller, her birini elde şekillendirdiği sırlı ve sırsız farklı kalınlık ve uzunluklarda sert, sivri kenarlı binlerce porselen parçadan oluşur. Uzaktan eğlenceli ve yumuşak görünen bu formlara yakından bakıldığında hatta dokunulduğunda malzemenin sert ve dikensi yapısı ile karşılaşılır. Genellikle Japon seramiklerinin mavi kobaltından renk ipuçları alan sanatçı, eserlerinde çiçek açan bitki örtüsü, dalgalı deniz anemonları veya tamamen soyut amorf bir form algısı yaratan doğal dünyanın güzelliğini ve acımasızlığını inceler, hafıza, kimlik ve yer temalarını araştırır.

Zemer Peled'in düzenlemelerinin dünya dışı bir çekiciliği vardır. Renklerin, dokuların ve formların kombinasyonu büyüleyicidir. Kendi içinde dans edercesine bir ritim barındırırlar. Özellikle 'In Eden' serisi, dokuları, yüzeyi kaplayan kirpi iğnesi benzeri dikenleriyle savunmacı olduğu kadar kullanılan tropikal renkler, pembeler, yeşillerle, birimler ve bir araya gelişleriyle baştan çıkarıcı güzelliğe, davetkar bir sıcaklığa sahiptir. 2014 yılında sergilediği büyük fantastik şakayıklar da çok sayıda porselen birimin bir araya geldiği boyutu ve detaylı yapısıyla dikkat çekicidir.

Görsel 24. Zemer Peled, 'Büyük Şakayık ve Peeping Tom', porselen parçaları, kil, metal, 2014, 183 x 116 x 76 cm, 2014
Kaynak: <https://www.zemerpeled.com/>

Doğadan ilham alan ve eserlerinde çiçek formunu sıklıkla yorumlayan sanatçı, 2018 yılında, Alexander Calder, Marc Chagall, Jeff Koons, Marina Abramovic, Kara Walker, Sophie Calle, Vik Muniz ve daha fazlası gibi tanınmış sanatçılarla iş birliği yapmış dünyanın önde gelen Fransız porselen üreticisi Bernardaud ile iş birliği içinde kobalt mavisi çiçek dekorlarıyla bir sofrta takımı serisi de çalışmıştır. Peled, bu koleksiyonu oluşturmak için 2017 baharında Fransa'nın Limoges kentindeki Bernardaud Porselen Fabrikası'nda bulunduğu dönemde ilham almış, fabrikanın usta ressamlarından ve tasarımcılarından öğrendikleri ile üç boyutlu uygulamalarındaki dinamik karakteri iki boyutlu yüzeylere aktarmıştır.

Görsel 25. Zemer Peled, 'Bloom' - Bernardaud, 2018
Kaynak: <https://www.zemerpeled.com/>

Görsel 26. Zemer Peled, 'Bloming Wall', Bernardaud, 2019
Kaynak: <https://www.zemerpeled.com/>

Sanatçı, tabaklardan, fincanlardan ve kaselerden oluşan “Bloom” adı verilen serisinde turnet üzerinde konumlandığı beyaz porselen formlara, kobalt mavinin zengin ton değerleriyle çok katmanlı derinlik algısı yaratan canlı fırça darbeleri ile botanik bir enerjile fişkıran çiçeklerini aktarmış, heykel çalışmalarındaki hareketi ve dinamizmi başarı ile yakalamıştır.

Aslen bir fizikçi olan Erum Aamir, bilim insanı bakış açısıyla doğayı gözlemlediği, bilim ile sanat arasındaki sınırları zorladığı karmaşık yapıda porselen heykeller çalışır ve kendini şu şekilde ifade eder; "Doğa, mikroskop altında harikalarını bir bilim adamından farklı olarak bir sanatçıya gösterir. Bir sanatçı, hayal gücünün gözlemlerle iç içe geçmesine, onları tuhaf şeylerle dolu bilinmeyen bir dünyaya yönlendirmesine asla engel olamaz; çok uzaklardaki büyü bir ülkede bulacağınız şeyler... Bu mikroskopik çalışmalar, doğanın dışı kadar içinin de güzel olduğunu kanıtlamamı sağlıyor ve beni bilimsel gerçeklerle kendi hayali yorumlarımın bir karışımı olan porselen heykeller yapmaya teşvik ediyor." (<https://www.pyramidgallery.com/product-category/artists/erum-aamir-ceramics>)

Görsel 38. Erum Aamir, Fasciculum, Porselen, 23x23x23cm
Kaynak: <https://www.pyramidgallery.com/product-category/artists/erum-aamir-ceramics/>

Görsel 39. Erum Aamir, Album Scopulum, Porselen, 13x13x13cm.
Kaynak: <https://www.pyramidgallery.com/product-category/artists/erum-aamir-ceramics/>

Aamir kendi resmi web sitesinde amacını ve serüvenini şöyle açıklar; “...Doğanın atom atom ya da hücre hücre nasıl bir şey inşa ettiğine, maddenin ve canlı organizmaların derinliklerinde düzenli olarak bulunan kalıpların nasıl düzensiz formlar ve şekiller oluşturduğuna hayran kaldım. Özellikle çıplak gözle gizlenen detaylardan ilham alıyorum ve bu detayları mikroskop gözüyle keşfediyorum. Manchester müzesindeki Herbarium'da bulunan büyük mikroskopik slayt koleksiyonu, bana on yedinci yüzyılın sonlarında botanikçiler tarafından yapılmış yüzlerce örneği inceleme fırsatı verdi. Bazen kendi yaratıcı yorumlarımda bulunan kompozisyonlar, doğada bulunanları atlıyor. Uygulamalarımda, gerçeklik ve 'yaratılmış gerçeklik' arasındaki bu bulanık çizgi ilgimi çekiyor. Bir an da olsa kompozisyon merakına yenik düşebilir, belki de eserle kişisel bir anlatı oluşturabilirsiniz. Bu yaratma ve keşfetme süreci, ben ve izleyici arasında ortak bir deneyim oluşturuyor. Uygulamamda hiçbir teknoloji kullanılmadan elde yapılan çalışmalar sergileniyor. Ben ve seçtiğim ortam arasında karşılıklı bir anlayış yaratmama yardımcı olan çok sınırlı alet veya ekipman kullanımıyla doğrudan porselen çamur ile çalışıyorum. Porseleni kullanma şeklim zor, çünkü onu çok ince tutuyorum, bu da işimde bir kırılma ve hareket hissi yaratmama yardımcı oluyor. Fikirlerin yavaş yapım ve düşünme sürecinde gerçekleşmesine izin vermeyi tercih ettiğim için, bir şeyleri yapmaya başlamadan önce gerçekten tasarlamıyorum. Çalışmalarımda, her zaman büyüme sürecini taklit eden tek veya çoklu öğelerin tekrarı var. Bu tekrarlayan eylemi seviyorum - düşüncesiz bir aktivite değil, meditatif ve rahatlatıcı. Ayrıca, birçok bileşeni bir araya getirmenin tekrarlayan doğası bir ritim yaratır ve aktif bir niyet transını kolaylaştırır.” (<https://www.erumaamir.com/about-me>).

Jess Riva Cooper ise enstalasyona dayalı eserlerinde, Yidiş folklorundaki Dybbuk'un kuruluş mitlerini inceler ve bu geleneksel hikayeleri yeniden yorumlar. Dybbuk, İbranice “yapıştırıcı” veya “yapıştırmak” kelimesinden gelir ve öldükten sonra kişinin ruhunu ele geçirdiği düşünülür. Sanatçı vahşi sarmaşıkları, ağaçları, çevresel iklimleri araştırır ve sinsi bitki yaşamı ile insan vücudunu ele geçiren kötü niyetli Dybbuk ruhu arasında doğrudan bir paralellik kurar. Her iki durumda da kontrol dışı parazit bir yapı olduğunu düşünür.

Görsel 29. Jess Riva Cooper, 'Serotiny', seramik, pvc boru, lateks boya, ahşap, buluntu nesnelere, 101,6 x 25,4 x 38,1 cm ', 2015
Kaynak: <http://www.jessrivacooper.com/>

Cooper'ın seramik düzenlemelerinde doğanın insana, çevresel faktörlere her şeye rağmen dönüşme, yeniden ve yeniden yapılanma yeteneği, hayranlık uyandırıcı bitkilerin ve çiçeklerin bir anda sarıp sarmalayan yok eden tarafa geçebileceği malzemenin ve tekniğin gücü ile verilir. Güzellik evcilleştirilmemiş, insan dışı durumlardadır. Kaosun hakim olduğu formlar sergileme mekanı ile uyum içerisindedir. 'Serotiny' adını verdiği ve Waterloo Ontario'daki The Clay and Glass Gallery'de mekâna özel tasarladığı büyük ölçekli enstalasyonu bunun güzel örneklerinden biridir. Zarif çiçeklerin, yaprakların dans ettiği sarmal ile galeriyi sarıp sarmalayan ürkütücü yapısı ile doğa, ölüm ve yenilenme temalarını izleyiciye aktarır.

Görsel 30. Jess Riva Cooper, 'Viral Serisi', seramik, sır, çıkartma, 27,94 x 21,08 x 45,72 cm, 2013
Kaynak: <http://www.jessrivacooper.com>

Jess Riva Cooper'ın klasik antik dönemden heykelleri andıran Viral Serisindeki kadın büstleri ise Yunan veya Roma tanrıçalarının tasvirleri gibi mükemmel bir şekilde şekillendirilmiş, beyaz sırlı yüzeyleri ile mermer gibi soğuk ve pürüzsüzdürler. Ancak Cooper, ideali yeni bir güzellik arketipine dönüştürür ve aksi halde cansız görünebilecek yüzlere üç boyutlu olarak eklediği yapraklar, çiçeklerle ve çıkartma tekniği ile çizgisel şekilde aktardığı sarmaşıklar, böceklerle yaşamın kelimenin tam anlamıyla büstlerin burunlarından ve kulaklarından süzülmesini çarpıcı ve rahatsız edici şekilde izleyiciye sunar. Cooper'ı ilgilendiren, doğanın kaosu ile terk edilmiş nesnelere arasındaki etkileşimdir. Bozulan toplulukları, terk edilmiş arazileri araştıran sanatçı herhangi bir müdahale olmaksızın doğanın, bu büstlere yaptığı gibi nesnelere, mekânları ele geçiren, boğan tavrını formların saf kusursuz yüzlerden acıyla - ya da belki de zevkle - çılgınlık atmak isteyen yüzlere dönüşümü ile verir.

Çiçek temasını eserlerinde baskın bir şekilde gördüğümüz bir diğer önemli sanatçı Sugiura Yasuyoshi'dir. Sanat hayatının ilk dönemlerinde endüstriyel alanlara odaklanan ve çok sayıda ürüne imza atan sanatçı sonrasında çiçeklerin gerçekçi tasvirlerini şekillendirmeye başlamıştır. Büyük boyutlu heykellerinde malzemenin gücünü kullanarak çiçeklerin çok katmanlı yapısını zarif ve dinamik bir şekilde ortaya koymuştur. Teknik hakimiyeti ile incelikli, detaylı ve güçlü bir şekilde ele aldığı bu seramik formlar, uluslararası platformda Japonya, Tayvan ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki önemli büyük müze koleksiyonlarına girmeye ve ödüller almaya hak kazanmıştır.

Görsel 40. Sugiura Yasuyoshi, 'Şakayık', 2019
Kaynak: <https://www.mirviss.com/artists/sugiura-yasuyoshi>

Görsel 41. Sugiura Yasuyoshi, 'Manolya', 2008
Kaynak: <https://www.mirviss.com/artists/sugiura-yasuyoshi>

Doğadan ilham aldığı heykellerinde cam ile seramik malzemeyi birlikte kullanan Tashima Etsuko ise ilk dönem uygulamalarında çok renkli büyük boy biyomorfik formlar çalışmış sonrasında daha soyut ve pastel renklere formlar şekillendirmeye başlamıştır. Pastel renkli dökme cam kısımları seramik gövdelerle birleştirerek tamamladığı zarif ve göz kamaştırıcı yalın çiçek heykellerini genellikle çoklu gruplar halinde oda boyutunda enstalasyonlar olarak sergilemiştir.

Görsel 42. Tashima Etsuko, 'Bereket 06-XII', 2006,
Kaynak: <https://www.mirviss.com/artists/tashima-etsuko?view=slider#2>

Görsel 43. Tashima Etsuko, 'Bereket 07 WI', 2007
Kaynak: <https://www.mirviss.com/artists/tashima-etsuko?view=slider#2>

Görsel 44. Tashima Etsuko, 'Cornucopia 09-Y1', 75×69×66 cm, 2009
Kaynak: <https://www.aic-iac.org/member/etsuko-tashima/>

Görsel 45. Tashima Etsuko, 'Flowers 13', 148×245×244 cm, Kaynak: <https://www.aic-iac.org/member/etsuko-tashima/>

Tashima Etsuko şu şekilde ifade eder: "Seramik yapmak için çamura doğrudan ellerinizle dokunursunuz ve avuçlarınızla havayı dışarı atarsınız. Piştiğinde çamur, yeniden ısıtılsa bile şekli değişmeyen farklı bir maddeye dönüşür. Bu malzemenin karakteri budur. Sadece bakarak dokunsal bir duyum alırız ve insan tenine dokunmak gibi bir sıcaklık hissederiz. Cam, seramikle yakından ilgili ama bence malzeme olarak tamamen zıt bir niteliğe sahip. Direkt dokunma ile değil, sadece aletlerle oluşturulabilir, çünkü ısı uygulanarak şekillendirilir. Bazen şeffaf bazen de sıvı halde dönüşen camların büyüünün sonu yok. İzleyiciyle olan

ilişkisi, eserlerin nerede ve nasıl yerleştirildiğine göre değişir. İzleyici ise eserin sergilendiği mekânla karşılaşır ve onunla bütünleşir. Çalışmalarım kendi hayatımın bir kanıtıdır. Yaşadığımız çağ tarafından motive edildiğimi, zamanla hareket ettiğimi hissediyorum.” (<https://www.aic-iac.org/member/etsuko-tashima/>)

Görsel 47. Carol Gouthro, 'Aurlia gouthroii Dalgalı', 62,23 x 35,56 x 35,56 cm, Seramik
Kaynak: http://www.carolgouthro.com/aurlia_undulate.html

Çalışmalarının kökeni tarihi seramik kap geleneklerine dayanan Carol Gouthro, botanik ve doğal formlardan, çağdaş sanattan ve tasarımlardan ilham alır. Temel kap formlarını heykelsi, hibrit biyomorfik formlara dönüştüren sanatçı atölyesinin bahçesinden topladığı bitkileri, tarihi botanik çizimleri, bitkilerin yakın plan fotoğraflarını, bitki ve hayvan yaşam formlarının bilimsel kesitlerini incelemiş, süslemeye, desene, dokuya, ayrıntılara, yakın plan kadrjlara odaklanmıştır. Çok farklı alanlardan beslenen Gouthro, farklı coğrafyalara yaptığı seyahatlerdeki farklı mimarilerin, kültürlerin izlerini de sahiplenerek doğal dünyanın karmaşıklığı, çeşitliliği, güzelliği ve tehlikesi ile büyülenmiştir. Büyüme, beslenme, çekicilik ve hayatta kalma düşüncelerine kafa yordduğu bir süreç sonrasında çıkış noktası olarak botanik terminolojiyi kullandığı kendi melez çiçek/hayvan türlerini icat etmeye başlamıştır.

Eserlerinde doğadaki bitkilerin tohumlarını, çiçekleri, taç yaprakları, dallar, doku gibi pek çok öğeyi kullanan Phoebe Cummings, çeşitli bitkileri inceler ve gerçeklikten kopmadan kendi kurgusal doğasını şekillendirir. Ağırlıklı olarak duvarda, tavanda asılı ya da belli bir iskelet sistem üzerinde asılı duran çalışmalarında çoğu zaman yer çekimine karşı mücadele verir. Sanatçı yoğun emek ve zaman harcayarak yaş çamur ile oluşturduğu, gerçekle bağını koparmamış kurgusal bir doğadan kesitler sunduğu eserlerini zamanın akışına bırakır. Şekillendirmesi tamamlanan eser, zamanla çatlayabilir, yer çekimine yenik düşerek dökülebilir, kopabilir, parçalar halinde birbirinden ayrılabilir. Her canlı gibi kendi sürecini tamamlar ve yok oluşu, dönüşümü, ölümü tadar. Tüm bu durumlar sanatçının en başından kabul ettiği mutlak bir yok oluştur. Malzemeyi olduğu gibi, tüm varlığı ve doğallığıyla, süreçleriyle kabullenmiştir. Cummings'in geçiciliğe odaklanması, yalnızca doğada bulunan üretim ve bozulma döngülerine değil, aynı zamanda seçtiği malzemeye de gönderme yapar. Çalışma tamamlandığında, kullanılan çamur geldiği amorf duruma geri döner. Cummings, eserlerini oluşturma aşamasında çamurun yanı sıra tel, kafes tel, ahşap, çelik, ip ve şeffaf naylon gibi farklı malzemeler, farklı şekillendirme yöntemleri ve dokular da kullanır (Canbolat, Ayşe, 2021: 1450).

Görsel 35. Phoebe Cummings, “Ornamental Chronology-Süslü Zaman Dizimi”, Meşher Sanat Galerisi, 2019.

Kaynak: <https://www.meshher.org/Content/Upload/Books/01-BEYOND-THE%20VESSEL-TR.pdf>

“...“Bezemeli Kronoloji” adlı işinde bir noktada seramik diyemeyeceğimiz bir çalışma sunuyor bize. Çamura şekil verip kuruttuktan sonra parçaları bir araya getirerek sabitleyen sanatçı, faniliğimiz gibi gelip geçici, döngüsel olan hayatı ele alıyor. Mekân içerisindeki klimatolojik şartlar ve insan hareketleri gibi dış faktörlerin etkisiyle, pişirilmemiş, yalnızca kurutulmuş olan çamur motifler yavaş yavaş bozulmaya uğruyor. Kasnaklarla gerilerek tavana asılmış olan çalışmadan yere parçacıklar düşmeye, parçacıkların renkleri solmaya ve genel formu değişmeye başlıyor. Yaşam döngüsünü destekleyecek şekilde yerde biriken çamur parçacıkları da sulandırıldığı takdirde tekrar kullanılabilir hâle dönüşerek malzeme-anlam ilişkisi kuruluyor. Sanatçının bu işi gibi diğer birçok işi de aynı mantık üzerine kurulu. Kalıcılık esaslı olmayan bu çalışmaları kendi performansıyla var oluyor ve bununla beraber, ardında yeterince iz bırakmayı da başarıyor.” (Öğüt, Gizem, 2020: <https://manifold.press/gizem-ogut>)

“Cummings’in 2019 yılında Meşher Sanat Galerisi’nin aynı zamanda açılış sergisi olan “Kalıpları Aşınca, Beyond The Vessel” için şekillendirdiği “Ornamental Chronology” isimli eseri; diğer çalışmalarında olduğu gibi kaçınılmaz çöküşü/yıkılışı yaşayacak ve geri dönüştürülecek bir yapıdadır. Bu eser; sanatçının 2015 yılında yine tek bir hat üzerine şekillendirdiği “Production Line” isimli eseriyle benzer bir anlayışta. Tek bir ip hattı üzerine inşa edilen bu eser; adından da anlaşılacağı gibi zamanın doğrusallığı ile ilgilidir. Cummings, bu eseri bir ip üzerine beş farklı çamur bünye kullanılarak on günlük bir çalışma sonucunda ortaya koymuştur. Renk özelliklerinden dolayı farklı çamur bünyeler kullanılan bu çalışma; botanik ve dekoratif öğelerin bir araya getirilmesinden oluşmaktadır. Sergileme sürecinin sonunda ip kesilerek, eserin yere düşmesi sağlanır. Eseri taşıyan ipin izleyicinin ulaşabileceği bir yerde olması dolayısıyla ipin gerilimi, çözülüp yok olma riski eserin bir parçasını da oluşturmaktadır. Pek çok eserinde yer çekimine karşı çalıştığını belirten sanatçı; aynı zamanda yaş çamurun ağırlığını ipin taşıması için de bir mücadele verdiğini dile getirir.” (Canbolat, Ayşe, 2021: 1453)

Bu sergi, kuzeyin ormanları ve karanlık masalları ile Antik Yunan’ın klasik hikâyeleri olmak üzere iki temel türde esere yer veriyor. Phoebe Cummings’in Antik Yunan mimarisini süsleyen çiçekleri çağrıştıran; ancak kırılganlıklarıyla faniliğimizi ve yaşadığımız gezegenin savunmasızlığını anımsatan pişirilmemiş yaprak ve çiçeklerinden oluşan enfes güzellikteki çiçek burumları, Byron’ın tabiriyle “kara toprak” olarak doğduğumuz yere döneceğimiz güne dek geçen zamanı imliyorlar. “Çevreyi ve bitkilerin nasıl iletişim kurduklarını, adapte olduklarını ve bir arada var olabildiklerini gözlemleyerek öğrenebileceğimiz çok şey var.” diyor Cummings. (Milner, Catherine, 2019:20)

Çamuru farklı fiziksel yapılarıyla kullanan “Phoebe Cummings, seramiğin günümüzle olan bağlantısının beden ve malzeme arasındaki ilişki kadar, fiziksel ve duyuşsal algılar arasındaki ilişkiye de sıkı sıkı bağlı olduğunu ifade eder. Biz insanlar olarak bağlantılar arıyoruz, çamur da bir parmağın hafifçe bastırmasına dahi yanıt veren bir malzeme. Belki de içimizdeki iletişim arzusuna seslenen şey bu; çok basit bir yolla varlığımızı teyit ediyor; ortada bir eylem ve sonuç var” (Kalıpları Aşınca, 2019: 141)

Doğu Londra’daki yeşilliklerden ilham alan Hitomi Hosono, porselen formlarını yapraklar, dallar ve çiçeklerle kaplarken kendine 200 yıl önce Josiah Wedgwood’un öncülük ettiği, Wedgwood’un Jasperware’ini örnek alır. Doğanın verilerini detaylıca inceleyen, onlara dokunan, çizerek analiz eden sanatçı sonrasında modeller ve kalıplarını hazırlar. Çömlekçi çarkında şekillendirdiği formların yüzeyini bir ağacın yüzeyini bir ormanı kaplarcasına yoğun ve incelikli bir şekilde sabırla kaplar. Zaman zaman altın dekor detaylarla da

zenginleştirdiği formları çok katmanlı ve yoğun yüzeylerine rağmen zarif, saf, yalın ve güçlü bir etki uyandırır. Büyük bir formun tüm süreçleriyle tamamlanması yaklaşık olarak 1 yıl 6 ay gibi bir süre alır. Sanatçı modelleme ve kalıp için yarım yıl, porselen parçanın kendisini tamamlamak için yaklaşık bir ay ve yavaşça kuruması için yaklaşık 10-12 ay süre harcar. Küçük bir parçanın tamamlanması, kurutulması ve fırınlanması ise yaklaşık 4 ay sürer. Hosono, hayranlık uyandırıcı bu sabırlı süreç ile bir sualtı bitkisinin dalgalanan yapraklarını veya Alıç ağacı çiçeklerinin kümelerini, doğal renklerinden yoksun karmaşık heykelsi formlara dönüştürebilir.

Görsel 46. Hitomi Hosono, "Uzun Tsutsuji Kulesi" (2021), kalıplanmış, oyulmuş ve el yapımı porselen, 34 x 27 cm
Kaynak: <https://www.thisiscolossal.com/2021/11/hitomi-hosono-porcelain-vases/>

Sanatçı çamur ile yaşadığı deneyimi "Porselen çamurunu tutarken, Japonya'daki doğayla ilgili eski anılarım, zihnimde ne zaman olduğu belirsiz ve soyut olan ellerimden akıp gidiyor. Yoğurma, fırçalama, okşama, oyma, şekil verme... porselen kili elimden çıkmadan ve dokunsal hafızamın şeklini almaya başlamadan önce birçok süreç var" sözleriyle açıklıyor. (www.thisiscolossal.com/)

'Uzun Tsutsuji Kulesi' eserindeki çiçek sanatçının çocukluk anılarının bir parçasıdır. Bu parçayı şu şekilde açıklıyor: "Tsutsuji evimizin bahçesinde, okulda, cadde boyunca, yakındaki parklarda, Japonya'nın hemen her yerindeydi. Tsutsuji yaprağının narin ucunu yapmak zordur. Her parçanın ucunu kıvrırmak için çok küçük ve ince bir fırça kullanıyorum. Uçlar inanılmaz derecede kırılabilir hale geldiğinden, bu yavaş ve nazikçe yapılmalı. Daha sonra her biri çiçeğe dönüşecek şekilde yaprakları elimle birleştirip tek tek yerleştiriyorum." (www.thisiscolossal.com/)

Ai Weiwei'nin Çin hükümetinin pasaportuna el koymasına tepki olarak bürokratik güce karşı koymak için canlı çiçeklerle yaptığı protesto dünya çapında ses getirmiş ve çok sayıda kişi tarafından sosyal medya hesapları üzerinden bu eylem desteklenmiştir. Sanatçı her gün kucak dolusu somon gülü, karanfiller, zambaklar, aslanağzı vb.'den oluşan bir taze çiçek demetini Pekin'deki atölyesinin önünde duran bisikletin sepetine koyarak fotoğraflamış ve Flickr hesabından paylaşmıştır.

Görsel 48. Ai Weiwei, 'With Flowers'

Kaynak: <https://www.cbc.ca/arts/the-600-days-of-flowers-that-preceded-the-return-of-ai-weiwei-s-passport-1.3163633>

600 gün boyunca her gün belgelenen sanat olduğu kadar protesto ve performans da sergileyen sanatçı bu projeyi 'Çiçek ve Porselen Bisiklet Sepeti' eseri ile galeri mekanına da taşımıştır.

Görsel 49. Ai Weiwei, 'Çiçek ve Porselen Bisiklet Sepeti', 2014, 27,94 x 36,83 x 33,65 cm

Kaynak: <https://www.theatlantic.com/entertainment/archive/2015/07/ai-weiwei-with-flowers/399275/>

Çiçeklerin yaygın bir dil ve hayatla ilgili olduğunu düşünen Ai Weiwei, sanatsal uygulamalarında bu formu sıklıkla bir ifadenin aracı olarak kullanmıştır.

Görsel 50. Ai Weiwei: Blossom, 2014

Kaynak: <https://www.artsy.net/artwork/ai-weiwei-blossom>,

Bunun en güzel örneklerinden biri 'Blossom' adını verdiği düzenlemedir. Eski bir askeri tahkimat ve federal hapis hane olan Alcatraz Adası'nda yer alan, eski mahkum banyolarındaki klozetleri, lavaboları ve küvetleri

seramik çiçeklerle doldurduğu düzenlemesinde, estetik düzeyde beyaz, narin ve güzel olarak tanımlanabilecek çiçekler kirli yarıklardan taşarak, üzücü ve uğursuz bir tarihe sahip olan bu soğuk ve unutulmaz odalarla çarpıcı bir tezat oluştururlar. Çiçek imge olarak taşıdığı anlamların ötesinde izleyici ile buluşur.

Görsel 51. Tom Piper, 'Paul Cummins', 2014

Kaynak: <https://www.bbc.com/news/uk-30000333>

Yine çiçekleri kullanan ancak Weiwei'nin 'Blossom' düzenlemesinden çok farklı şekilde biçimi, rengi ve anlamı eserine dahil eden bir başka sanatçı da sahne tasarımcısı Tom Piper dir. Sanatçının 17.500 gönüllü ile Londra Kulesi'nin hendeklerine yerleştirdiği düzenlemesi Birinci Dünya Savaşı sırasında ölen her bir İngiliz askerini temsil eden 888.246 seramik gelincikten oluşur. Temmuz ve Kasım 2014 tarihleri arasında üç ayda tamamlanan eserin adı Birinci Dünya Savaşı'nda kimliği belirsiz bir asker tarafından yazılan bir şiirin ilk satırından seçilmiş 'Paul Cummins'dir. Üç ay sonra 8000 gönüllüden oluşan bir ekiple gelincikler tekrar sökülerek paketlenmeye başlanmıştır. Düzenlemenin daha uzun süre yerinde kalması için halktan yoğun talepler olmasına rağmen sanatçı 'Paul Cummins' enstalasyonun insanların geçiciliğini sembolize ettiğini asla kalıcı olmasını amaçlamadığını ifade etmiş ve eser toplanmıştır. Sergileme sonrasında her biri 25 sterline satılan çiçeklerden elde edilen gelir ise hayır kurumlarına bağışlanmıştır.

Görsel 52. Burçak Bingöl, 'Seyir', Seramik, 200x190x30cm, 2014

Kaynak: <https://www.burcakbingol.com/>

Görsel 53. Burçak Bingöl, 'Mitos ve Ütopya' sergisi, çamur, Galeri Zilberman, 2017, İstanbul

Kaynak: <https://www.burcakbingol.com/>

Düzenlemelerinde geleneğin kendisine zanaat kültürüne ve süs kavramına yoğunlaşan ve geleneksel sanatlardan eklemlediği motif, bezeme ve malzemelerle yeni bir geleneğin oluşmasını sağlayan, doğu ve batı geleneklerine dair organik-psikolojik peyzajlar sunan Burçak Bingöl eserlerinin çıkış noktasına dair, "Aykırı birliktelikler, yanlışlıklar ve tuhaf yan yanlıklar daha düşünüp tartmaya fırsat bulamadan beni etkisi altına alan, aşırı ilgimi çeken ve üretimimi besleyen durumlar..." ifadelerini kullanır. (Murat Can Uysal, 'Yeni Bir Gelenek', All Decor Nisan 2016)

Yaşadığı kültüre uyumlanamama duygusu ile sıradan nesnelere alışılmadık şekilde yeniden kullanan sanatçı için yabancılaşma teması önemlidir. 2014 yılında bir kamyonun ön panelinden aldığı kalıp ile seramikten

yeniden inşa ettiği ‘Seyir’ isimli çiçek desenli panel, İstanbul’a yerleştikten sonra yaşadığı yabancılaşmanın, sorgulamalarının ve malzemesiyle hesaplaşmasının bir ürünüdür. Teknik yönden çok zorlayıcı bir süreç sonunda ortaya çıkan kamyon ön paneli yine malzemenin ve kültürel mirasın, geleneğin izlerini taşıyor ve çinilerdeki çiçek motifleri ile bezenmiştir.

‘Seyir’ eseri aslında, 1896’da yazılan ve tipik bir aşk hikayesinden ziyade sınıf, terbiye ve moderniteye ilişkin baskın konuları anlatan ve Türkiye’nin Batı ile aynı seviyeye gelme arzusunu yansıtan Rezaizade Mahmut Ekrem’in klasik romanı “Araba Sevda”sından ilhamını alan ‘Bir Taşıma Olayı’ başlıklı serginin bir parçasıdır. “...Sanayi devriminin simgesi olan kamyon, modernitenin ve ilerlemenin simgesidir... Bingöl, geleneksel Türk çiçek desenlerinden ilham alan bilinçli malzeme seçimi ve süslemeleriyle rijit yapısını “dışleştiriyor”. Sonuç, varoluşun kırılmasını ve kimliğin güvencesizliğini aktaran ve toplumsal cinsiyet, sanat ve kültürel klişelerle ilgili varsayımları "yan yola sokmaya" çalışan etkileyici bir yapıdır...” (<https://www.burcakbingol.com/a-carriage-affair>)

Sanatçı 2017 yılında İstanbul’un kültürel mirasından ilham alarak yaptığı ‘Mitos ve Ütopya’ başlıklı sergisine dair “Sergi mitosa, eskiye yeni bir gözle bakıyor. Örneğin çoğunlukla hediyelik eşya statüsündeki geleneksel çini işli vazoları ve onların süslemelerini yeniden ele alıyor; kendi ütopyasını kurguluyor” ifadelerini kullanır (<https://www.hurriyet.com.tr/kitap-sanat/eskiye-yeni-bir-gozle-bakiyor-40376743>)

Duvara fırınlanmamış şekilde yaş haldeyken çizdiği geleneksel çiçek motifleri malzemenin ve mekanın süreçlerine bırakılır. Kuruyan, çatlayan, dökülen her parça görevini ve dönemini tamamlamıştır. Bingöl, sadece kendi tarihine değil, aynı zamanda seçtiği malzemenin seramiğin bu çok özel coğrafyadaki anlamına da ışık tutar. Hepimizin omuzlarındaki bu yüklü mirasla uzlaşmanın alternatif yollarını arar.

Görsel 54. Burçak Bingöl, ‘Geçici Geçirgen’, Yerleştirme; seramik, duvar kağıdı, 290 x 180 cm, 2016
Kaynak: www.burcakbingol.com/

Küratörlüğünü Marcus Graf’ın üstlendiği Nature Morte sergisi için hazırladığı ‘Geçici Geçirgen’ çalışmasında da doğa fikrine hem çiçek hem de kültürel açıdan yaklaşan Bingöl, her şeyin belli bir ömrü olduğunu, geçicilik fikrini, can çekişen çiçeklerden oluşan bir dekorla ironik bir şekilde seramik ve duvar kağıdı malzemesine sabitlenmiştir. Geleneksel Osmanlı çini kapları ile tamamladığı ve bu üç boyutlu kaplarda kullandığı çiçek desenleri ile yüzeydeki desenlerin bir aradalığının yaşattığı karmaşa ve illüzyon ile bu kaplar zengin çiçek dokusu üzerinde ortaya çıkmak ile kaybolmak arasında zamanla ve mekanla bütünleşir. Sanatçı İstanbul’un artık bir parçası olmayan bahçe ve zanaat kültürünü yarım kalmış kaplar ve çürümeye terk edilmiş çiçeklerle izleyiciye hatırlatır.

Sanatçının resmi web sitesinde ise “Burçak Bingöl’ün çalışmaları aidiyet, kültürel miras, kimlik, dekorasyon ve başarısızlık kavramlarını, görünüşte birbirinden farklı bu kavramlar arasındaki sınırları bulanıklaştırarak keşfediyor. Emek yoğun izleme, kopyalama ve yeniden biçimlendirme süreci sayesinde, yeni konfigürasyonlara analitik bir yaklaşım benimsiyor. Yapıtlar, Doğu ve Batı geleneklerini hem kucaklayan hem de yok sayan soyutlama ve temsil, reddetme ve koruma arasında gidip gelen psikolojik manzaralardır. Seramik, çizim, video, fotoğraf ve yerleştirme gibi çeşitli medyumlarla çalışan Bingöl’ün işleri, malzeme ve nesnelerin sürekli olarak yeniden işlenmesiyle kurgu ve başarısızlığın birleştiği tekrarlayan bir eyleme yakınsıyor.” (<https://www.burcakbingol.com/>)

Görsel 55. Burçak Bingöl, 'Meraklar Kabinesi', seramik, tekstil, duvar kağıdı, 2011
Kaynak: www.burcakbingol.com/

Görsel 56. Burçak Bingöl, 'Öz Bilinçli', Video, 43", Baskı 5+1 AP, 2015
Kaynak: https://www.burcakbingol.com/

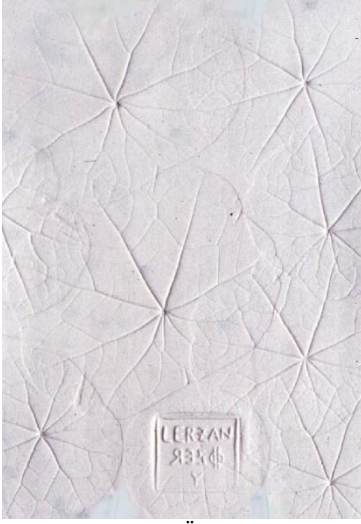
Çalışmalarında çiçek temasını gerek desen, gerek biçim gerekse dekor, bazen de birebiri olarak kullanan sanatçının örüntü ve tekrarları, kavramsal çelişkileri, malzeme, zaman ve süreç sorgulamaları dikkat çeker. L'Officiel dergisinde kendisiyle yapılan röportajda şöyle der; "...Çökmüş ideallere bir güzelleme, sürekli bir oldurmaya çalışma hali. Bir yandan da bu işler aslında çevreyle kurduğum ilişkinin maddesel tezahürü. Bu nedenle de yaşadığım kültürle yakından ilişkili. Tüm görsel cazibesine rağmen bana göre her biri kendi küçük felaketini ve kırılğanlığını bünyesinde taşıyor." (Gökırmaklı, 2017)

2015 yılında Gezi Park'ında yetişen otlar ve çiçeklerin desenlerinden tasarladığı 'Beklenmedik Direniş' adını verdiği duvar kağıdında, Galerie Zilberman için kuru çiçekler, çamur ve metal saplardan tasarladığı yerleştirmede, İstanbul Bienali'nde Beyoğlu'nun 19 farklı noktasına seramikten yapılmış gözetleme kameralarının yüzeyinde ve bunun gibi pek çok çalışmada sanatçı için çiçekler ifadenin aracı olmuştur.

Görsel 57. Lerzan Özer, "Doğa" Özel koleksiyon, 1,50 metre, 2007

Görsel 58. Lerzan Özer, 'Geleceğe mektuplar', A5 boyutunda porselen, a) "Art-Kart", Galeri Apel, İstanbul, 2000

Görsel 59. Lerzan Özer, "Ekşi yonca", Hatay Endemik Bitkileri Projesi Sinterfleks üzeri sır, 27x27cm, 2022

Çok sayıda düzenlemesinde doğayı konu edinen ve porselen malzemenin dili ile konuşan Lerzan Özer doğaya küçük, sezgisel dokunuşlarda bulunur. İnce ve narin dokuları, detayları, malzemenin pürüzsüz karakteri ile birleştirir. 2000 yılında porselen zeminler üzerine doğanın malzemeleriyle yazdığı 'Geleceğe Mektuplar' bu dokunuşun ve sanatçının güçlü sesinin önemli örneklerindedir. 2021 yılında Vietnam merkezli Ki Saigon ajansı tarafından Letters to the Future (Geleceğe Mektuplar) isimli bir kitap hazırlanır ve Vietnam'daki sokaklardan ve derelerden toplanan atık plastiklerden yapılmış rengarenk sayfalardan oluşan, insanların büyük-büyük torunlarına hitap eden ve 22 ülkeden toplanan yüzlerce mektup içeren, yaklaşık 1.000 yıllık ömre sahip olan bu kitabın hazırlanma süreci video olarak da izleyiciye sunulur. Özer, eseri ile aynı adı taşıyan ve benzer kaygılarla hayat bulan bu projeyi adeta 21 yıl öncesinden selamlar. Dünyanın iki farklı noktasından farklı zaman dilimlerinde hızla uçurumun eşğine sürüklenen dünyamıza, yaşamlarımıza yazılmış sarsıcı mektuplardır bunlar.

Sanatçı, 2007 yılında alçı kalıpların içine yerleştirdiği farklı boyut, biçim ve dokudaki yaprakların izlerini porselen yüzeylere taşıdığı 'Doğa' isimli çalışmasında ise daha keskin damarlar, izler ve daha kuvvetli renk vurguları ile sözlerine devam eder. Eserin, uygulanan yüzeydeki genişlemesini, sağa ve sola doğru ritmik şekilde yayılmasını, kendi içinde yatay ve dikey bölünmeleri ile dikdörtgen kadrada porselen birimlerle sağlar. Sanatçının üretim anındaki ruh haline göre hissettiklerini, iç sesini el yazısı karakterinde puar ile aktardığı birimlerde, bu sesler altın, lüster, platin ve bakır renklerle buluşur. Danimarka'nın florasını belgeleyen Flora Danica gibi 'Doğa' eseri de sanatçının kendi botanik atlasının etüdü, belki de sonbaharının hüznünü, derin izlerini barındırır. Çok ağır okumaların hedeflenmediği aksine anlık fısıltıların duyulduğu düzenlemede, doğanın sonsuz geçici döngüsü içindeki durmaksızın yinelenen imgeleri kalıcı birer iz, ses haline gelir.

SONUÇ

Sanatçı yaratıcılığını ve sezgiselliğini kullanandır. Doğada uzun yürüyüşlere çıkan, çocukluğundaki bir anıya tutunan, evinin, atölyesinin, yaşadığı coğrafyanın nabzını tutan, çevreye duyarlı bir romantizm ile renk ve biçimlerin izini süren, onları etüt eden ve seçtiği malzeme ile yorumlayan sanatçının temalarından biri de 'çiçek' olmuştur. Bazen de aktivist bir söylemin, bir performansın aracıdır. Çağdaş seramik alanında 'çiçek' aynı doğadaki gibi çok renkli ve çok dillidir. Şaşırtıcı şekilde her kılığa girer her anlama bürünür. Sevgiyi, hüznü, neşeyi, kültürü, doğanın mükemmel dengesini sunarken güzelliğinin içinde tehlikeyi, zaman kavramını, süreçleri, ölümü de anlatır.

Klee "Sanat görüneni yansıtmaz, aksine görünür kılar". (Eroğlu, 2013) demektedir. "...Doğa kendi içinde sayı ve çeşitlilik bakımından sınırlandırılmayan bir ritim ile doludur. Sanat kendini arındırmak ve aynı derecede derin duygular uyandırmak, kendi çoklu uyumlarını aynı eylemde renklerin ayrılıp yeniden bir araya gelmesi ile oluşan uyumu görüntülerine ulaştırmak için bu ritmi taklit etmelidir..." (Düchting, 2002)

Çiçek temasının yer aldığı uygulamaların çoğunda sanatçının bu ritme ve tekrarlara tutunduğu gözlenir. Geniş kullanım alanıyla tarihin en eski sanatı ve sosyokültürel ögesi olan seramik, sanatta da sanatçıya farklı ifade yöntemleri, imkânları sunan bir malzemedir.

“Sanatçının farklı malzemelerle çalışma istencinin olmasında iki faktör etkindir: Bir “düşünsellik”, diğeri ise “farklı olanı yakalamak; sıradanlığın yaratıcı sanatta olmadığını bir kere daha dile getirmek”. Böylece düşünselliğine doğal ve a-doğal yapılanmaları da katmasını bilmiştir. Bütün ve parça ilişkisi bağlamında doğal ve a-doğal olanı yan yana getirme gayretleri içinde olan sanatçı, iki boyutluluğu doğal olarak bildirimlerken, üç boyutluluğu sağlayan montaja dayalı malzemeyle gelen bildirimler de a-doğal inşanın parçaları olarak değerlendirilmiştir...” (Eroğlu, 2013)

Konu özelinde incelenen sanatçı eserlerinde sanatçıları etkileyen olayların, sanatında form bulduğu anlam kazandığı örneklerin ve çiçek temasının ortak bir dil ve algı yaratmadaki tercih edilirliliğinin sembol ve temsil olarak etkisinin çok güçlü olduğu çıkarımına varılmıştır.

Seramiğin, sanatçıya sunduğu bu çeşitlilik ve tarihten aldığı güç ile geleneksel sanat formundan sıyrılarak çağdaş sanatın bir parçası haline geldiği, çiçek imgesinin sadece güzellik katan, süsleyen, dekoratif olduğuna dair inanışları destekleyen örneklerin yanında tam tersi performansların, düzenlemelerin, formun anlatımını güçlendiren örneklerin de var olduğu açıktır. Doğanın, çiçeklerin yaşam döngüsü, fizyolojileri, hareketleri, zamanları ve ontolojileri sanat eserinin de döngüsünü etkiler ve süreç odaklı çevresiyle bağlantılı, geri bildirim dayalı seramik eserlerle bütünleşir.

Özellikle performanslarda sanatçı, izleyici ve çevresel faktörler ile birlikte hareket edebilme değişimi dönüşümü ya da etkiye karşı tepkiyi verebilme özelliği ile seramik tercih edilir. Malzemenin kırılabilirliği, rastlantısallığı, sürprizlere açık ve kontrolsüz hali sanatçıların anlatımını besler. Bahara merhaba diyen çiçekler, kırıklar, çatlaklar deformasyonlar... insana ve doğaya dair süreçler, izler... sanatçının elinde özgürce şekillenen kusursuzluğun pişirimle geri dönüşü olmaksızın sabitlenmesi tüm bunların yanında malzemenin doğasına karşı güç savaşı ile izleyiciye merhaba der.

KAYNAKÇA

- Abacı, Z. (2016). “19. Ve 20. Yüzyıl Sanatında Müziği Etkileyen Resim Ve Ressamlar”, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Temel Eğitim Anasanat Dalı Temel Sanat Ve Tasarım Programı, İstanbul-
- Akyüz, A.A. (2015). “Görsel Sanatlarda Hayalî Bahçe Tasvirleri”, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Eskişehir
- Boynukalın, A.R., (2021), “Çağdaş Sanatta Duyusal Bir Deneyim Olarak Bitkiler”, Fine Arts, 16(2):141-153, Article ID: D0278
- Bölücek, A.T. (2019). “Güncel Sanat Pratiklerinde İmge Olarak Venüs”, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Resim Anasanat Dalı, Antalya
- Canbolat, A. (2021). “Phoebe Cummings: Çamur, Geçicilik, Performans”. ulakbilge. 67: s. 1447–1456. doi: 10.7816/ulakbilge-09-67-06
- Düchting, H. (2002). “Paul Klee Painting Music”, Munich-London-New York: Prestel Verlag.
- Erhat, A. (1972). Mitoloji Sözlüğü. Remzi Kitabevi. İstanbul
- Eroğlu, Ö. (2013). “Paul Klee’de Düşünsellik”, Online erişim: <http://www.ozkaneroglu.com/readessay.asp?id=73&catalog=2>
- Gökırmaklı, I. (2017). “Sanatın Çağdaş Dili”, L’Officiel Dergisi
- Kılınç, G. (2011). “Sanat, Sanatçı, Yapıt Üçgeninde Benliğin Rolü”, Sanat ve Tasarım Dergisi, 1 (1) , 87-99 Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/sanattasarim/issue/20645/220265>
- Karakuş, O.S. (2017). “Menologia Rustica Colotianum: Roma Taşrasına Ait İstisnai Bir Takvim”, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 26, Denizli
- Kaygusuz, B. G. (2019). “Tablolardaki Ölüm Nesnelere: Vanitas Natürmort Geleneği”, Tykhe Sanat ve Tasarım Dergisi, Cilt 04, Sayı 07, s: 462-478
- Milner, C. (2019). “Kalıpları Aşınca: Mit, Efsane ve Masallarla Avrupa’dan Çağdaş Seramik Sergi Kataloğu”(Çev. Serra Yentürk), Meşher Sanat Galerisi, Vehbi Koç Vakfı, İstanbul
- Oynar, H. “Floral Resilience”, Arts&Design, 36-39sf
- Özdemir, G.(2016). "Botticelli'nin İlk baharı". Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi 40 / 1, 377-388.

- Özgenç, E.N.(2018). “17. Yüzyıl Hollanda Resim Sanatında Vanitas İmgeleri”, Cilt 6, Sayı 21, Volume 6, Issue 21
- Jones, K. (2017). “Mitos ve Ütopya: Öylesine Aşına, Öylesine Yabancı Bir Geçmiş”, 13-15sf.
- Korkmaz, H. (2013). “Bilimsel Biyolojik İllüstrasyonların Grafik Değerlendirmeleri”, Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Grafik Tasarım Anasanat Dalı Grafik Tasarım Programı, İstanbul
- Read, H.(2014), “Sanatın Anlamı”, Çeviri: Nusin Asgari, Hayalperest Yayınları
- Uysal, M.C. (2016).“Yeni Bir Gelenek”, All Decor Dergisi
- Ünar, Ş. (2018). “Hitit Metinlerinde Geçen Bazı Çiçekler, Otsu Bitkiler Ve Kullanım Alanları”, International Social Sciences Studies Journal, 4(28): 6260-6266
- Yıldırım, B.B. (2021), “Artivizm Kavramının Çağdaş Seramik Sanatında Forma Dönüşmesi”, Sanatta Yeterlik Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Seramik Tasarımı Programı, İstanbul
- Yılmaz, A. (2014). “Bitkisel Dokuların Özgün Seramik Formlarda Yorumlanması”, Yüksek Lisans Sanat Çalışması Raporu, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Seramik Ana Sanat Dalı, Ankara
- <https://manifold.press/gizem-ogut> (E.T.12.04.2022)
- <https://jazetel.com/olumu-tasvir-eden-sembolik-sanat-akimi-vanitas-nedir/> (E.T.12.04.2022)
- <https://www.ulakbilge.com/makale/pdf/1519119806.pdf> (E.T.12.04.2022) <https://cjjilekartist.wordpress.com>
- <https://orionunevi.weebly.com/writings/flora-ciceklerin-tanrcas> (E.T.12.04.2022)
- <https://www.zdergisi.istanbul/?sayi=1> (E.T.12.04.2022)
- <https://www.zdergisi.istanbul/makale/bilimsel-bitki-ressamligi-tarihi-ve-onemi-6> (E.T.12.04.2022)
- https://artdirk.com/wp-content/uploads/2022/04/DirkS_CM-copy.pdf (E.T.09.03.2022)
- https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Peeter_Sion_-_Vanitas_still_life_with_skull.jpg (E.T.14.04.2022)
- <https://www.thisiscolossal.com/2022/01/kaori-kurihara-fruit-ceramics/> (E.T.10.04.2022)
- <https://www.wallpaper.com/art/comtemporary-ceramic-artists> (E.T.10.04.2022)
- <https://www.zemerpeled.com/> (E.T.14.04.2022)
- <https://cjjilekartist.wordpress.com/> (E.T.04.03.2022)
- <http://www.jessrivacooper.com/> (E.T.07.03.2022)
- <https://www.mesher.org/Content/Upload/Books/01-BEYOND-THE%20VESSEL-TR.pdf> (E.T.12.04.2022)
- <https://www.thisiscolossal.com/2021/11/hitomi-hosono-porcelain-vases/> (E.T.13.04.2022)
- <https://www.pyramidgallery.com/product-category/artists/erum-aamir-ceramics/> (E.T.11.04.2022)
- https://www.boredpanda.com/owen-charles-manns-floramic-sculpture/?utm_source=google&utm_medium=organic&utm_campaign=organic(E.T.04.03.2022)
- <https://www.tarihli-sanat.com/botticelli-ilkbahar-tablosu/> E.T. 03.04.2022
- http://artvangogh.com/paris_198.html (E.T. 08.04.2022)
- <https://www.istanbul-sanatevi.com/sanatcilar/soyadi-m/monet-claude/claude-monet-niluferler-906/> (E.T. 08.04.2022)
- <https://www.istanbul-sanatevi.com/category/sanatcilar/soyadi-l/latour-henri-fantin/> (E.T. 08.04.2022)
- <https://typelish.com/b/bitkisel-bir-soylesi-13-bolum-100271> (E.T. 22.03.2022)
- <https://artsandculture.google.com/asset/la-primavera-spring/yQER9P-WIU2k9A> (E.T. 12.04.2022)
- <http://artobserved.com/> (E.T.12.04.2022)
- http://tomiokoyamagallery.com/en/news/projects-info/atsunobukatagiri_20170411/ (E.T.12.04.2022)
- <https://www.deboramoore.com/>, (E.T.12.04.2022)

- <https://www.stacylevy.com/projects/tide-flowers> (E.T.14.04.2022)
- <https://www.stacylevy.com/projects/tide-flowers-on-the-east-river-at-domino-park> (E.T.14.04.2022)
- <https://artdirk.com/> (E.T.14.02.2022)
- <https://www.jennifermccurdy.com/index.shtml> (E.T.04.03.2022)
- <https://www.erumaamir.com/about-me> (E.T. 10.02.2022)
- <https://www.mirviss.com/artists/sugiura-yasuyoshi> (E.T.13.04.2022)
- <https://www.stacylevy.com/statement> (E.T. 10.02.2022)
- <https://www.aic-iac.org/member/etsuko-tashima/> (E.T.18.03.2022)
- <https://www.mirviss.com/artists/tashima-etsuko?view=slider#2> (E.T.18.03.2022)
- <https://www.hitomihosono.com/> (E.T.13.04.2022)
- <https://www.burcakbingol.com/> (E.T.13.04.2022)
- <https://www.burcakbingol.com/a-carriage-affair> (E.T.13.04.2022)
- <https://www.artfulliving.com.tr/sanat/bitmek-bilmeyen-yanlislik-hissi-i-7785> (E.T.13.04.2022)
- <https://www.hurriyet.com.tr/kitap-sanat/eskiye-yeni-bir-gozle-bakiyor-40376743> (E.T.13.04.2022)
- <https://mymodernmet.com/zemer-peled-porcelain-sculpture/> (E.T.11.04.2022)
- <https://www.zemerpeled.com/work#/in-bloom/> (E.T.11.04.2022)
- <https://hifruuctose.com/2014/04/22/jess-riva-coopers-viral-series-of-ceramic-busts/> (E.T.11.04.2022)
- http://www.mutualart.com/ExternalArticle/Van-Cleef---Arpels-Celebrates-Spring-wit/6C059C85FBBB579B?source_page=Artist (E.T.11.04.2022)
- <https://moa.ubc.ca/exhibition/a-future-for-memory/> (E.T.04.03.2022)
- <https://www.theatlantic.com/entertainment/archive/2015/07/ai-weiwei-with-flowers/399275/> (E.T.04.03.2022)
- <https://www.bbc.com/news/uk-30000333> (E.T.14.02.2022)
- <http://www.artanimalmag.com/stacy-levy/> (E.T.13.04.2022)
- <https://directory.weadartists.org/artist/levys> (E.T.13.04.2022)
- <https://peoplepill.com/people/stacy-levy> (E.T.07.03.2022)
- <https://postcardsfromsanantonio.com/2011/06/09/stacy-levy-interpreting-the-connections-of-nature-and-the-built-environment-through-art/> (E.T.10.04.2022)
- <https://arts.psu.edu/outreach/woskob-family-gallery/> (E.T.13.04.2022) <https://cjjilekartist.wordpress.com/>
- <https://www.saddleback.edu/cjilek> (E.T.13.05.2022) <https://cjjilekartist.wordpress.com/>
- <https://www.creativeboom.com/news/ai-weiwei/> (E.T.11.04.2022)
- <https://www.anothermag.com/art-photography/4105/a-floral-bathroom-in-alcatraz-by-ai-weiwei> (E.T.07.03.2022)
- <https://www.cbc.ca/arts/the-600-days-of-flowers-that-preceded-the-return-of-ai-weiwei-s-passport-1.3163633> (E.T.11.03.2022)
- http://www.carolgouthro.com/aurlia_undulate.html, (E.T.10.04.2022)
- <http://www.kaorikurihara.com/> (E.T.10.04.2022)
- http://www.modusoperandi-art.com/projects/berkeley_square_temporary_retention_site (E.T.11.04.2022)
- <http://www.phoebecummings.com/new-page> (E.T.11.04.2022)

e-ISSN: 2630-631X

Article Type
Research ArticleSubject Area
Educational Sciences
ResearchVol: 8 Issue: 60
Year: 2022 JUNE
Pp: 1048-1059Arrival
23 April 2022
Published
30 June 2022
Article ID 62583Doi Number
<http://dx.doi.org/10.2922/8/smryj.62583>How to Cite This Article
Bağrıaçık, B.; Delice, E.;
Oruç, Z.N. & Yüzgeç, A.
(2022). "Lise
Öğrencilerinde Sosyal
Dışlanma Ve İnternet
Bağımlılığının Çeşitli
Değişkenlerle
İncelenmesi",
International Social
Mentality and
Researcher Thinkers
Journal, (Issn:2630-
631X) 8(60): 1048-1059Social Mentality And
Researcher Thinkers is
licensed under a Creative
Commons Attribution-
NonCommercial 4.0
International License.

GİRİŞ

Kişi doğduğundan bu yana dahil olduğu topluma katılma sürecinde sağlığı, rahatlığı, refahı kısacası yaşamını sürdürmeye yönelik gerek duyduğu güveni elde etmek amacıyla sosyal bir gruba kabul görmek adına vazgeçilmez bir çaba harcar (Baumeister, Dewall ve Ciarocco, 2005; Wesselman, Nairne ve Williams, 2012;). Bu çaba bir sonuca varmadığında bazı bireyler toplum dışına itilir ya da toplumdan uzaklaştırılır yani dışlanır (Adaman, F., & Keyder, Ç. (2006). Sosyal dışlanma kavramının ilk olarak 1970'li yıllarda Fransa'da kullanıldığı görülmektedir. Avrupa'da doğup gelişen bir kavram olan sosyal dışlanma kavramının 1990'lı yıllardan itibaren tüm dünyada kullanımı artmıştır (Aslan, 2017). Antik çağ dönemlerinden bu yana varlığını devam ettiren sosyal dışlanmanın, uzun süreli yaşanması eski uygarlıklarda sosyal ölüm olarak tanımlanmıştır (Boehm, 1986; Williams, 2007). 1970'lerde süreklilik gösteren sosyal bütünleşme ve dayanışma problemi, ekonomik kriz ve gerileme ile birlikte dikkat çeken dışlanma terimini ilk kullanan kişi Fransa'da Chirac Hükümeti'nin sosyal işlerden sorumlu devlet bakanı Lenoir'dır (Çakır, 2002: 84). Sosyal devlet anlayışında yaşanan değişim, işsizlik ve sosyal koruma ihtiyacının artması gibi faktörlerin etkisi sosyal dışlanmaya yönelik bakışı şekillendirmiştir (Yıldırım 2014). Sosyal dışlanma; malvarlığı yetersizliği, iş bulamama ve gelir düşüklüğü gibi ekonomik sebepler; eğitim düzeyi, cinsiyet ve yaş gibi bireysel sebepler; toplumsal destek yoksunluğu ve sosyal güvence eksikliği gibi sosyal ve kurumsal sebepler; politik haklardan yararlanamamak ve politik karar alma mekanizmalarına katılamamak gibi politik sebepler; neticesi ile ortaya çıkar (Coşkun, 2009). Kendini değerli ve güvende hissetmesi, kabul edilme ve onaylanma ihtiyaçlarının karşılanması açısından ekran grupları, ergenler için son derece önemlidir. (Horn, Daddis ve Killen, 2008; Kulaklıoğlu, 2015)

Lise Öğrencilerinde Sosyal Dışlanma Ve İnternet Bağımlılığının Çeşitli Değişkenlerle İncelenmesi

Investigation of Social Exclusion and Internet Addiction in High School Students with Various Variables

Belgin BAĞRIAÇIK¹ Ezgi DELİCE² Zeynep Naz ORUÇ³ Adem YÜZGEÇ⁴

¹ Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, Adana, Türkiye

² Adana Bilim ve Sanat Merkezi, Öğrenci, Adana, Türkiye

³ Adana Bilim ve Sanat Merkezi, Öğrenci, Adana, Türkiye

⁴ Öğretmen, Sarıçam Konaklama Merkezi İmam Hatip Ortaokulu Adana, Türkiye

ÖZET

Bu çalışma da lise öğrencilerinin sosyal dışlanma ve internet bağımlılığı düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu tesadüfi örnekleme yoluyla belirlenen Adana ilinde farklı liselerde eğitim gören 488 lise öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmada nicel araştırma modellerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Veriler Sosyal Dışlanma Ölçeği ve Ergenler İçin İnternet Bağımlılığı Ölçeği ile toplanmıştır. Araştırmanın verileri SPSS 25.0 istatistik paket programına aktararak analiz edilmiştir. Verilere normallik dağılım testi uygulanmıştır. Normal dağılım gösteren verilerde Frekans Dağılım Testi, Bağımsız Örneklem t-Testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), anlamlı çıkan verilerin etki düzeylerini belirlemek için Cohen d ve Eta kare etki düzeyi belirleme testi yapılmıştır. Çalışma sonucunda lise öğrencilerinde sosyal dışlanma ve internet bağımlılığı ile cinsiyet, anne ve baba eğitim düzeyi, anne çalışma durumu, Bilsen öğrencisi olma durumu ve pandemi sürecinde internet kullanım durumu arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Diğer yandan okul türü, sınıf düzeyi, babanın çalışma durumu arasında anlamlı farklılık görülmemiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Dışlanma, İnternet Bağımlılığı, Lise Öğrencileri, Pandemi

ABSTRACT

In this study, it was aimed to examine the social exclusion and internet addiction levels of high school students in terms of various variables. The study group of the research consists of 488 high school students studying at different high schools in Adana, which was determined by random sampling. Relational survey model, one of the quantitative research models, was used in the research. Data were collected with the Social Exclusion Scale and the Internet Addiction Scale for Adolescents. The data of the research were analyzed by transferring them to SPSS 25.0 statistical package program. Normality distribution test was applied to the data. Frequency Distribution Test, Independent Sample t-Test and One-Way Analysis of Variance (ANOVA) were used for normally distributed data, and Cohen d and Eta squared effect level determination tests were used to determine the effect levels of significant data. As a result of the study, a significant difference was found between social exclusion and internet addiction in high school students and gender, mother and father education level, mother's working status, being a Bilsen student, and internet use during the pandemic process. On the other hand, there was no significant difference between school type, class level, and father's working status.

Keywords: Social Exclusion, İnternet Addiction, High School Students, Pandemic

Ergenlik dönemi hem psikolojik hem de fiziksel gelişmenin, büyümenin görüldüğü bir dönemdir (Morgan, 2015; Yavuzer, 1999; Zimmer-Gembeck ve Collins, 2003). Sosyal dışlanma kavramı, ergenlerin yaşlılarıyla olan etkileşimlerinde ve ilişkilerinde görmezden gelinmesi, önemsenmemesi, dışlanması ya da reddedilmesi olarak tanımlanır ve genelde belirgin bir davranış veya bir açıklama olmadan ortaya çıkar (Williams, 2011; Williams ve Nida, 2009). Sosyal dışlanma olgusu, özellikle ergenlerin etrafındakilerle sağlıklı ve güzel ilişkiler kurmasını ya da bir gruba katılma isteğini engellemektedir (Leets ve Sunwolf, 2005; Santrock, 2003) Ergenlik çocuklukla yetişkinlik arasında çok önemli bir geçiş dönemi olup, bireyselliğin ve yetişkin kimliğinin kazanıldığı yeniden doğuş dönemi olarak nitelendirilebilir. Bu dönemde baş edilmesi gereken pek çok problem vardır. Genç hem, çevresinin beklediği yeni talep ve beklentilere göre hareket etmek, hızlı fiziksel gelişimine uyum sağlamak, hem de ebeveynlerinden bağımsız yeni hedefler belirlemek ister. (Ekşi, 1999). Bu şekilde devam eden durum, ergenlerin dışlanmasına neden olur (Bağır, 2020). Günümüzde bireylerin sosyalleşmesinde tamamlayıcı bir rol oynayan ve yeni bir imaj yaratarak farklı ortamlara girme fırsatı sunan (Ilgaz, 2018) sosyal medya ergenler için büyük ancak daha kontrol edilebilir bir sosyal ortam sağlamaktadır.

Sosyal dışlanma sonucunda eğitimden uzaklaşması gibi olumsuz sonuçlar doğurduğunu görülmektedir (Ersoy, Turan 2019). Uygun akran ilişkileri geliştiremeyen sosyal dışlanmaya mecbur kalan öğrenciler çocuk suçlarına karışmaya, sağlıksız ve mutsuz bir yetişkin yaşantısı sürmeye, duygusal problemler yaşamaya ve intihara kalkışmaya meyillidirler (Pharo, 2011; Sarı, 2012). Sosyal dışlanma yaşayan ergenler çocukluğa ve yetişkinliğe kıyasla kendilerini uyum sağlaması gereken değişim alanlarının sayısı ve hızının artmasından dolayı tek başlarına kaldıklarında yalnızlık duygusunu daha fazla hissederler (Duck, 1986). Kişilerin yaşlıları, anne-baba ilişkilerinin ve diyalog kurmalarının diğer kişilere göre daha çok zorlanıldığı görülmüştür (Arslan, Kırık, Karaman ve Çetinkaya, 2015).Ergenlik döneminde karşılaşılabileceği sorunlardan uzaklaşabilmek veya onları unutmak için kaçacağı bir ortama ihtiyaç duymaktadır (Ögel, 2017).

Sosyal çevrelerinden uzaklaşmaya başlayan ergenler ise internete bağımlı hale gelirler. Bağımlı olan ergenler bir süre sonra buldukları ortamlarda önemsenmez hale gelir ve etraflarınca yok sayılabilirler. Özellikle ergenlerin içinde buldukları gelişim dönemi göz önüne alındığında internet bağımlılığı kritik bir önem taşımaktadır. Okul çağındaki gençlerde oldukça sık görülen aşırı internet kullanımı; sosyal ilişkilerini olumsuz yönde etkiler, onların ruhsal ve fiziksel gelişimlerini ve akademik başarılarını düşürmektedir (Cengizhan 2003). Ergenler, teknolojiye daha çok ilgi duydukları için interneti diğer yaş gruplarına göre daha çok kullanmaktadırlar (Treuer ve diğer., 2001). Psikolojik olarak yeterli olgunluğa ulaşamaması sebebiyle internet bağımlılığı riski oldukça artmaktadır (Avcı 2010). Bunun sonucunda da kaygıya, huzursuzluğa, kötü duygulara (Lim ve diğ. 2004; Akt. Taçyıldız, 2010), okul hayatını olumsuz etkilemesine, uyku düzenini bozmasına ve internet olmadan hayatın geçirilemeyeceği sıkıcı ve boş geçeceği kanısına ulaşılır. Hatta fazla kullanımında iskelet ve kas sistemi problemlerine bile yol açabilir (Nalwa ve Anand, 2003; Gökçearslan, Günbatar, 2012). Söz konusu bağımlılığın kaynağı, yüz yüze iletişimin azlığı, iletişim ortamı, yazı yazma, ya da çevrimiçi sosyal etkinlikler (örneğin, sohbet odaları ve anında mesajlaşma, çevrimiçi oyunlar) internet içeriği gibi süreçleri içeren internet kullanımının bir veya birkaç özelliği sebebiyle oluşmaktadır (Leung 2004:334).

Kaşıkcı ve diğ. (2021) “Gençlerde Sosyal Medya Bağımlılığı ve Sosyal Dışlanma: Öz Kontrolün Aracılık Rolü” adlı çalışmada Gençlerde sosyal dışlanmanın öz kontrolü zayıflatıp sosyal medya bağımlılığının oluşmasına aracı olduğu sonucunu çıkartmıştır. Bağır (2020) “Ergenlerde Akıllı Telefon Bağımlılığının Sosyal Dışlanma (Ostrasizm) İle İlişkinin İncelenmesi” adlı çalışmada ergenlerde akıllı telefon kullanımının sosyal dışlanmaya bir etkisinin bulunmadığı görülmüş, eğitim seviyesi, yaşanan yer ve okul başarısına göre bağımlılık düzeyinin değiştiği sonucuna ulaşmıştır. Hatun ve Füsun (2020) “Lise Öğrencilerinde Değerler, Sosyal Dışlanma ve Akran Baskısı Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi” adlı yaptıkları araştırma sonucunda Öz yönelimin sosyal dışlanma ve akran baskısını çok fazla etkilediği görülmüştür. Makas (2018) “Lise Öğrenimi Gören Gençlerin İnternet Kullanımının Psikososyal Durum İle İlişkisi” adlı araştırmasının sonucunda internetin en fazla sosyal ve eğitim amaçlı kullanıldığı, aşırı kullanımında sosyal ve psikolojik olarak sorun yarattığı ve gençlerde vazgeçilmez bir yere sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır. Yapılan literatür çalışmada sosyal dışlanma ile internet bağımlılığının ayrı ayrı incelendiği çalışmalara rastlanmıştır. Fakat lise öğrencilerinde sosyal dışlanma ve internet bağımlılığının çeşitli değişkenlerle araştırıldığı bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışma, lise öğrencilerinde sosyal dışlanma ile internet bağımlılığını çeşitli değişkenlerle incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda şu araştırma sorularına cevap aranacaktır:

- 1) Ortaöğretim (Lise) öğrencilerinin sosyal dışlanma ile internet bağımlılığı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
- 2) Ortaöğretim (Lise) öğrencilerinin sosyal dışlanmanın alt boyutları görmezden gelinme ve dışlanma ve internet bağımlılığı cinsiyetlerine göre anlamlı bir ilişki var mıdır?
- 3) Ortaöğretim (Lise) öğrencilerinin sosyal dışlanmanın alt boyutları görmezden gelinme ve internet bağımlılığı anne çalışma durumuna göre anlamlı bir ilişki var mıdır?
- 4) Ortaöğretim (Lise) öğrencilerinin sosyal dışlanmanın alt boyutları görmezden gelinme ve dışlanma ve internet bağımlılığı Bilesem öğrencisi olmasına göre anlamlı bir ilişki var mıdır?
- 5) Ortaöğretim (Lise) öğrencilerinin sosyal dışlanmanın alt boyutları görmezden gelinme ve dışlanma ve internet bağımlılığı akıllı telefona sahip olma durumlarına göre anlamlı bir ilişki var mıdır?
- 6) Ortaöğretim (Lise) öğrencilerinin sosyal dışlanmanın alt boyutları görmezden gelinme ve internet bağımlılığı anne eğitim düzeylerine göre anlamlı bir ilişki var mıdır?
- 7) Ortaöğretim (Lise) öğrencilerinin sosyal dışlanmanın alt boyutları görmezden gelinme ve dışlanma ve internet bağımlılığı baba eğitim düzeyine göre anlamlı bir ilişki var mıdır?
- 8) Ortaöğretim (Lise) öğrencilerinin sosyal dışlanmanın alt boyutları görmezden gelinme ve dışlanma ve internet bağımlılığı pandemi sürecindeki akıllı telefon kullanımına göre anlamlı bir ilişki var mıdır?
- 9) Ortaöğretim (Lise) öğrencilerinin sosyal dışlanmanın alt boyutları görmezden gelinme ve dışlanma ve internet bağımlılığı sınıf düzeyine göre anlamlı bir ilişki var mıdır?
- 10) Ortaöğretim (Lise) öğrencilerinin sosyal dışlanmanın alt boyutları görmezden gelinme ve dışlanma ve internet bağımlılığı okul türüne göre anlamlı bir ilişki var mıdır?
- 11) Ortaöğretim (Lise) öğrencilerinin sosyal dışlanmanın alt boyutları görmezden gelinme ve internet bağımlılığı baba çalışma durumuna göre anlamlı bir ilişki var mıdır?

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Araştırma nicel araştırma modellerinden ilişki tarama modeli kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Karasar'a (2004) göre tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu olduğu gibi betimlemeyi amaçlayan yöntemlerdir. Araştırmaya konu olan olay, kişi veya nesne kendi şartları altında, olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır, bunları hiçbir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez. İlişki tarama modeli ise tarama modelinin bir türü olup iki ya da daha çok değişken arasında birlikte değişimin varlığını ve derecesini belirlemek için kullanılan modeldir (Kaya, Balay ve Göçen, 2012).

Katılımcılar

Verilerin toplanması için, ölçme araçları, öğrencilere araştırmacı tarafından uzaktan erişim ile Google form üzerinden uygulanmıştır. Araştırma 2021-2022 eğitim öğretim yılı güz döneminde, rastlantısal olarak belirlenen Adana ilinde eğitim gören lise öğrencilerinden 313'ü (%64,1) kız, 175'i (%35,9) erkek olmak üzere toplam 488 öğrenci oluşturmaktadır. Bu öğrencilerin %1,9'unun hazırlık sınıfı kız öğrenci, %1,7'sinin hazırlık sınıfı erkek öğrenci, %24,9'unun 9. sınıf kız öğrenci, %24,6'sının 9. sınıf erkek öğrenci, %48,2'sinin 10. sınıf kız öğrenci, %39,4'ünün 10. sınıf erkek öğrenci, %16,0'ın 11.sınıf kız öğrenci, %17,7'sinin erkek öğrenci, %8,9'unun 12.sınıf kız öğrenci, %16,6'sının 12.sınıf erkek öğrenci olduğu görülmüştür.

Katılımcıların özelliklerine ilişkin tanımlayıcı istatistikler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Lise Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Sınıf Düzeyleri

Yaş Düzeyi	Kız		Erkek		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Hazırlık	6	1,9	3	1,7	9	1,8
9.Sınıf	78	24,9	43	24,6	121	24,8
10.Sınıf	151	48,2	69	39,4	220	45,1
11.Sınıf	50	16,0	31	17,7	81	16,6
12.Sınıf	28	8,9	29	16,6	57	11,7
Toplam	313	100	175	100	488	100

Veri Toplama Araçları

Sosyal Dışlanma Yaşantısı Ölçeği (SDYÖ): Ergenlerin sosyal dışlanma düzeylerini belirlemek amacıyla Gilman, Carter-Sowell, DeWall, Adams ve Carboni (2013) tarafından geliştirilen Ergenler İçin Sosyal

Dışlanma Yaşantısı Ölçeği (SDYÖ) Mercan (2016) tarafından Türkçe uyarlama çalışması yapmıştır. Doğrulamalı açımlayıcı faktör analizleri sonucunda ölçeğin orijinal çalışmadaki faktör yapısını koruyarak Türkiye’de de kullanılabilir bir ölçme aracı niteliği taşıdığı görülmüştür. Toplam 11 maddeden oluşan ölçekte iki alt boyut bulunur. Öz-değerlendirme biçiminde, sosyal dışlanmanın iki alt boyutunu 5’li likert tipinde bu ölçek değerlendirmektedir. İlk boyut görmezden gelinme (5 madde) ikinci boyut ise dışlanma (6 madde) deneyimini ölçmektedir. Maddelerin faktör yükleri.83 ile 59 arasında değişmektedir. Puanlama; 1,2,3,4,5. maddeler toplanır. Yüksek puan > yüksek görmezden gelinme, 6, 7, 8, 9, 10 ve 11. maddeler toplanır Düşük puan > yüksek dışlanma Ölçeğin geçerlik güvenilirlik kat sayısı Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı.87 olarak hesaplanmıştır (Mercan, 2016, s.175–176). Bu araştırmanın çalışma grubu ile yapılan Cronbach Alfa geçerlilik güvenilirlik testi görmezden gelinme alt boyutu için .91, dışlanma alt boyutu için .87 hesaplanmıştır.

Ergenler İçin İnternet Bağımlılığı Ölçeği (EOÖ): Ergenlerde internet bağımlılığını belirlemek amacıyla Taş (2019) tarafından geliştirilmiştir. Deneme formu 42 kişi, açımlayıcı faktör analizi 349 kişi, doğrulamalı faktör analizi 215 kişi ve test tekrar test çalışması ise 50 kişi ile yapılmıştır. Kapsam geçerliği uzman görüşü ile sağlanmıştır. Yapılan faktör analizi sonucunda dokuz maddeli tek faktörlü yapının geçerliği doğrulanmıştır. Tek faktörlü yapının ölçeğe ilişkin varyansın yaklaşık %40’ını (%39.901) açıkladığı görülmektedir. Ölçeğin KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) değeri .820, Barlett’s Sphericity testi $\chi^2= 850,521$, $p=.000$ olarak bulunmuştur. Ölçek maddelerinin faktör ortak varyanslarının .300-.500, madde faktör yüklerinin .548-.707 aralığında olduğu tespit edilmiştir. DFA sonu elde edilen uyum indekslerinin ($X^2/df=1.984$, $RMR=.028$, $GFI=.95$, $AGFI=.91$, $CFI=.93$, $RMSEA=.068$) modelin doğrulanması için yeterli olduğu görülmektedir. Ölçek madde toplam korelasyonun .427-.587 aralığında yer aldığı, bir ay arayla yapılan test tekrar test korelasyon katsayısı $r=.72$, Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısının .81 olduğu ve alt üst % 27’lik gruplar için t testi sonuçlarının anlamlı olduğu görülmektedir (Taş, 2019, s. 875).). Bu araştırmanın çalışma grubu ile yapılan Cronbach Alfa geçerlilik güvenilirlik testi .87 olarak hesaplanmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Kişisel bilgi formu ve ölçekler bir form üzerinde hazırlanarak uzaktan erişim yoluyla uygulanmış ve çalışmada kullanılan veriler elde edilmiştir. Ölçekler uygulanmadan önce üst kısmında araştırmacı tarafından gerekli açıklamaların yer aldığı bilgilendirme metni oluşturulmuş ve çalışmaya katılımda gönüllülük esas alınmıştır. Öğrencilerden ölçekleri kendilerine en uygun seçeneğe göre doldurmaları istenmiştir. Bir öğrencinin veri setini doldurması yaklaşık olarak 10 dakika sürmüştür. Özel yetenekli öğrencilerin sosyal dışlanmaları ile internet bağımlılığı arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik öncesinde verilerin dağılımını incelemek için SPSS 25.0 programında normallik dağılım testi uygulanmıştır. Normal dağılım gösteren verilerde frekans dağılım testi, t-testi, Anova testi ile korelasyon analizi yapılmış ve etki düzeyini belirlemek için Cohen d ve Eta kare değerleri hesaplanmıştır.

BULGULAR

Lise öğrencilerinin sosyal dışlanmanın alt boyutları görmezden gelinme ve dışlanma ve internet bağımlılığı cinsiyetlerine ilişkin bağımsız örneklem testi bulguları Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2’ye göre lise öğrencilerinde sosyal dışlanmanın alt boyutlarından görmezden gelinme ile İnternet bağımlılığı ($r = .42$, $rs<.001$) arasında orta düzeyde anlamlı bir ilişki vardır. Sosyal dışlanmanın alt boyutlarından görmezden gelinme ile dışlanma arasında ($r= -.55$, $rs<.001$) ise negatif yönde yüksek düzeyde anlamlı ilişkiye sahip olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada lise öğrencilerinde sosyal dışlanma ve internet bağımlılığı üzerine okul çeşitliliği, annenin çalışma durumu, babanın çalışma durumu ve akıllı telefona sahip olup olmama değişkenleri ile bakıldığında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür.

Tablo 2. Lise Öğrencilerinin Sosyal Dışlanma İle İnternet Bağımlılığı Arasındaki İlişkilere Yönelik Korelasyon Tablosu

Değişken	1	2	3
1. Görmezden Gelinme	-		
2. Dışlanma	-.518	-	
3. İnternet Bağımlılığı	.245	-.032	-
Ortalama	9.26	17.12	23.14
SS	4.15	5.32	7.64
Minimum	5.00	6.00	9.00
Maksimum	18.00	27.00	41.00

Tablo 3’te lise öğrencilerde cinsiyet ile görmezden gelinme alt boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmemiştir ($t=1.01$, $p >.05$). Bunun yanı sıra lise öğrencilerinde cinsiyet ile dışlanma alt

boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmemiştir ($t=0.97, p >.05$). Ayrıca lise öğrencilerinde cinsiyet ile internet bağımlılığı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür ($t=3.87, p <.05$).

Bu sonuç değerlendirildiğinde lise öğrencilerinde erkek öğrencilerin internet bağımlılığı ortalama puanı ($\bar{X}=21.37$), kız öğrencilerin ($\bar{X}=24.13$) ortalama puanına göre daha düşüktür. Yapılan etki büyüklüğü analizi sonucunda Cohen d değeri 0.366 belirlenmiş olup, internet bağımlılığının kızların üzerinde orta düzeyde bir etkisi olduğu söylenebilir (Cohen,1988).

Tablo 3. Lise Öğrencilerinin Sosyal Dışlanmanın Alt Boyutları Görmezden Gelinme Ve Dışlanma Ve İnternet Bağımlılığı Cinsiyetlerine İlişkin Bağımsız Örneklem t-Testi Tablosu

Değişken	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	ss	T	sd	P
Görmezden	Kız	313	9.40	4.06	1.01	486	.31
Gelinme	Erkek	175	9.00	4.30			
Dışlanma	Kız	313	17.30	5.31	0.97	486	.33
	Erkek	175	16,81	5.32			
İnternet	Kız	313	24.13	7.81	3.87	486	.00
Bağımlılığı	Erkek	175	21.37	7.03			

Tablo 4'te lise öğrencilerde annenin çalışma durumuna göre görmezden gelinme alt boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmemiştir ($t=0.38, p >.05$). Bunun yanı sıra lise öğrencilerinde annenin çalışma durumuna göre dışlanma alt boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmüştür. ($t=3.25, p <.05$). Bu sonuç değerlendirildiğinde lise öğrencilerinde annesi çalışan öğrencilerin dışlanma ortalama puanı ($\bar{X}=18.10$), annesi çalışmayan öğrencilerin ($\bar{X}=16.51$) ortalama puanına göre daha düşüktür. Yapılan etki büyüklüğü analizi sonucunda Cohen d değeri 0.302 belirlenmiş olup, dışlanmanın annesi çalışan öğrenciler üzerinde orta düzeyde bir etkisi olduğu söylenebilir (Cohen,1988). Ayrıca lise öğrencilerinde annenin çalışma durumuna göre internet bağımlılığı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmemiştir ($t=0.47, p >.05$).

Tablo 4. Lise Öğrencilerinin Sosyal Dışlanmanın Alt Boyutları Görmezden Gelinme Ve Dışlanma Ve İnternet Bağımlılığı Annenin Çalışma Durumuna İlişkin Bağımsız Örneklem t-Testi Tablosu

Değişken	Annenin Çalışma Durumu	N	$\bar{X}$	ss	T	sd	P
Görmezden	Evet	188	9.17	3.86	0.38	486	.70
Gelinme	Hayır	300	9.32	4.32			
Dışlanma	Evet	188	18.10	4.99	3.25	486	.00
	Hayır	300	16,51	5.43			
İnternet	Evet	188	23.35	7.59	0.47	486	.63
Bağımlılığı	Hayır	300	23.01	7.69			

Tablo 5'te lise öğrencilerinde Bilsen Öğrencisi Olmasına göre görmezden gelinme alt boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmemiştir ($t=1.06, p >.05$). Bunun yanı sıra lise öğrencilerinde Bilsen Öğrencisi Olmasına göre dışlanma alt boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmüştür. ($t=3.38, p <.05$). Bu sonuç değerlendirildiğinde lise öğrencilerinde Bilsen Öğrencisi olan öğrencilerin dışlanma ortalama puanı ($\bar{X}=16.74$), Bilsen öğrencisi olmayan öğrencilerin ($\bar{X}=18.83$) ortalama puanına göre daha yüksektir. Yapılan etki büyüklüğü analizi sonucunda Cohen d değeri 0.397 belirlenmiş olup, dışlanmanın Bilsen Öğrencisi olan öğrenciler üzerinde orta düzeyde bir etkisi olduğu söylenebilir (Cohen,1988). Ayrıca lise öğrencilerinde Bilsen Öğrencisi Olmasına göre internet bağımlılığı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmemiştir ($t=0.61, p >.05$).

Tablo 5. Lise Öğrencilerinde Sosyal Dışlanmanın Alt Boyutları Görmezden Gelinme Ve Dışlanma Ve İnternet Bağımlılığı Bilsen Öğrencisi Olması İle İlişkin Bağımsız Örneklem t-Testi Tablosu

Değişken	Bilsen Öğrencisi Olması Durumu	N	$\bar{X}$	ss	T	sd	P
Görmezden	Evet	89	8.88	3.53	1.06	486	.28
Gelinme	Hayır	399	9.34	4.28			
Dışlanma	Evet	89	16.74	4.47	3.38	486	.00
	Hayır	399	18.83	5.42			
İnternet	Evet	89	22.71	7.17	0.61	486	.54
Bağımlılığı	Hayır	399	23.24	7.75			

Tablo 6'da lise öğrencilerde Öğrencinin Kendisine Ait Akıllı Telefonu olmasına göre görmezden gelinme alt boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmemiştir ($t=1.06, p >.05$). Bunun yanı sıra lise öğrencilerinde Öğrencinin Kendisine Ait Akıllı Telefonu olmasına göre dışlanma alt boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmüştür. ($t=4.33, p <.05$). Bu sonuç değerlendirildiğinde lise öğrencilerinde Öğrencinin Kendisine Ait Akıllı Telefonu olmasına göre dışlanma ortalama puanı ($\bar{X}=17.51$), Öğrencinin Kendisine Ait Akıllı Telefonu olmamasına göre öğrencilerin ($\bar{X}=14.40$) ortalama puanına göre

daha düşüktür. Yapılan etki büyüklüğü analizi sonucunda Cohen d değeri 18.571 belirlenmiş olup, dışlanmanın Öğrencinin Kendisine Ait Akıllı Telefonu olmasına öğrenciler üzerinde orta düzeyde bir etkisi olduğu söylenebilir (Cohen,1988). Ayrıca lise öğrencilerinde öğrencinin Kendisine Ait Akıllı Telefonu olmasına göre internet bağımlılığı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür ($t=1.81, p > .05$)

Tablo 6.Lise Öğrencilerini Sosyal Dışlanmanın Alt Boyutları Görmezden Gelinme Ve Dışlanma Ve İnternet Bağımlılığı Öğrencinin Kendisine Ait Akıllı Telefonu Olması İle İlişkin Bağımsız Örneklem t-Testi Tablosu

Değişken	Kendime Ait Akıllı Telefonum Var	N	$\bar{X}$	ss	T	sd	P
Görmezden	Evet	427	9.12	3.99	1.06	486	.11
Gelinme	Hayır	61	10.21	5.05			
Dışlanma	Evet	427	17.51	5.13	4.33	486	.00
	Hayır	61	14.40	5.80			
İnternet	Evet	427	23.39	7.57	1.81	486	.07
Bağımlılığı	Hayır	61	21.40	8.02			

Tablo 8'e göre lise öğrencilerinde anne eğitim düzeyleri ile sosyal dışlanmanın alt boyutlarından görmezden gelinme düzeyleri arasında istatistiksel olarak düşük düzeyde ($\eta^2=0.020$) anlamlı bir farklılık görülmüştür ($F=2.668, p < .05$). Yapılan Post hoc test sonuçlarına göre; anne eğitim düzeyi lise olan çocuğun görmezden gelinme puan ortalaması ($\bar{X}=8.5760$) ile anne eğitim düzeyi ortaokul olan çocuğun görmezden gelinme puan ortalaması ($\bar{X}=8.7451$) arasında lise olanın düşük; anne eğitim düzeyi ortaokul olan çocuğun görmezden gelinme puan ortalaması ($\bar{X}=8.7451$) ile anne eğitim düzeyi üniversite olan çocuğun görmezden gelinme puan ortalaması ($\bar{X}=8.9929$) arasında anne eğitim düzeyi ortaokul olanın düşük; anne eğitim düzeyi üniversite olan çocuğun görmezden gelinme puan ortalaması ($\bar{X}=8.9929$) ile anne eğitim düzeyi ilkokul olan çocuğun görmezden gelinme puan ortalaması ($\bar{X}=9.9429$) arasında üniversite olanın düşük; anne eğitim düzeyi ilkokul olan çocuğun görmezden gelinme puan ortalaması ($\bar{X}=9.9429$) ile anne eğitim düzeyi okuryazar olmayan çocuğun görmezden gelinme puan ortalaması ($\bar{X}=10.3226$) arasında ilkokul olanın düşük; anne eğitim düzeyi okuryazar olmayan çocuğun görmezden gelinme puan ortalaması ($\bar{X}=10.3226$) ile anne eğitim düzeyi lisans üstü olan çocuğun görmezden gelinme puan ortalaması ($\bar{X}=10.5556$) arasında anne eğitim düzeyi okuryazar olmayanın düşük olduğu görülmüştür (Tablo.7). Lise öğrencilerinin anne eğitim düzeyleri ile sosyal dışlanmanın alt boyutlarından dışlanma düzeyleri arasında istatistiksel olarak düşük düzeyde ($\eta^2=0.079$) anlamlı bir farklılık görülmüştür ($p < 0.05, F=5.857, \text{Tablo } 8$). Yapılan Post hoc test sonuçlarına göre; anne eğitim düzeyi okuryazar olmayan çocuğun dışlanma puan ortalaması ($\bar{X}=15.096$) ile anne eğitim düzeyi ilkokul olan çocuğun dışlanma puan ortalaması ($\bar{X}=15.1619$) arasında okuryazar olmayanın yüksek; anne eğitim düzeyi ilkokul olan çocuğun dışlanma puan ortalaması ($\bar{X}=15.1619$) ile anne eğitim düzeyi ortaokul olan çocuğun dışlanma puan ortalaması ($\bar{X}=17.0980$) arasında ilkokul olanın yüksek; anne eğitim düzeyi ortaokul olan çocuğun dışlanma puan ortalaması ($\bar{X}=17.0980$) ile anne eğitim düzeyi lise olan çocuğun dışlanma puan ortalaması ($\bar{X}=17.8960$) arasında anne eğitim düzeyi ortaokul olan yüksek; anne eğitim düzeyi lise olan çocuğun dışlanma puan ortalaması ($\bar{X}=17.8960$) ile anne eğitim düzeyi üniversite olan çocuğun dışlanma puan ortalaması ($\bar{X}=17.9857$) arasında lise olanın yüksek; anne eğitim düzeyi üniversite olan çocuğun dışlanma puan ortalaması ($\bar{X}=17.9857$) ile anne eğitim düzeyi lisans üstü olan çocuğun dışlanma puan ortalaması ($\bar{X}=18.6111$) arasında anne eğitim düzeyi üniversite olanın yüksek olduğu görülmüştür (Tablo.7). Lise öğrencilerinin anne eğitim düzeyleri ile internet bağımlılığı düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmemiştir ($p > 0.05, \text{Tablo } 8$).

Tablo 7.Lise Öğrencilerinin Sosyal Dışlanmanın Alt Boyutları Görmezden Gelinme Ve Dışlanma Ve İnternet Bağımlılığı Anne Eğitim Düzeylerine İlişkin Betimsel İstatistik Analizi

Görmezden Gelinme Puanı	N	$\bar{X}$	ss
Okuryazar Değil	31	10.3226	5.18580
İlkokul	105	9.9429	4.57381
Ortaokul	51	8.7451	4.03407
Lise	125	8.5760	3.92934
Üniversite	140	8.9929	3.56945
Lisans Üstü	36	10.5556	4.46859
Dışlanma Puanı	N	$\bar{X}$	ss
Okuryazar Değil	31	15.096	6.57447
İlkokul	105	15.1619	5.27899
Ortaokul	51	17.0980	5.26974
Lise	125	17.8960	5.24992
Üniversite	140	17.9857	4.92678
Lisans Üstü	36	18.6111	4.21750

Tablo 8. Lise Öğrencilerinin Sosyal Dışlanmanın Alt Boyutları Görmezden Gelinme Ve Dışlanma Ve İnternet Bağımlılığı Anne Eğitim Düzeyine İlişkin Anova Testi Tablosu

Değişken	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	η^2
Görmezden Gelinme	Gruplar Arası	226.372	5	45.274	2.668	.022	0.020
	Grup İçi	8180.527	482	16.972			
	Toplam	8406.900	487				
Dışlanma	Gruplar Arası	789.733	5	157.947	5.857	.000	0.079
	Grup İçi	12997.642	482	26.966			
	Toplam	13787.375	487				
İnternet Bağımlılığı	Gruplar Arası	301.704	5	60.341	1.032	.398	0.005
	Grup İçi	28194.966	482	58.496			
	Toplam	28496.670	487				

Tablo 10'a göre lise öğrencilerinde baba eğitim düzeyleri ile sosyal dışlanmanın alt boyutlarından görmezden gelinme düzeyleri arasında istatistiksel olarak düşük düzeyde ($\eta^2=0.008$) anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Yapılan Post hoc test sonuçlarına göre; baba eğitim düzeyi ile çocuğun görmezden gelinme puan ortalaması arasında bir anlamlılık bulunamamıştır ($F=2.065$, $p>.05$). Lise öğrencilerinde baba eğitim düzeyleri ile sosyal dışlanmanın alt boyutlarından dışlanma arasında düşük düzeyde ($\eta^2=0.002$) anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Yapılan Post hoc test sonuçlarına göre; baba eğitim düzeyi ile çocuğun dışlanma puan ortalaması arasında bir anlamlılık bulunamamıştır ($F=.421$, $p>.05$). Lise öğrencilerinin baba eğitim düzeyleri ile sosyal dışlanmanın alt boyutlarından internet bağımlılığı düzeyleri arasında istatistiksel olarak düşük düzeyde ($\eta^2=0.143$) anlamlı bir farklılık görülmüştür ($F=40.359$, $p<0.05$, Tablo 10.). Yapılan Post hoc test sonuçlarına göre; Baba eğitim düzeyi yüksek lisans olan çocuğun internet bağımlılığı puan ortalaması ($\bar{X}=24.2000$) ile baba eğitim düzeyi ilkokul olan çocuğun internet bağımlılığı puan ortalaması ($\bar{X}=23.3750$) arasında yüksek lisans olanın yüksek; baba eğitim düzeyi ilkokul olan çocuğun internet bağımlılığı puan ortalaması ($\bar{X}=23.3750$) ile baba eğitim düzeyi üniversite olan çocuğun internet bağımlılığı puan ortalaması ($\bar{X}=23.2975$) arasında baba eğitim düzeyi ilkokul olanın yüksek; baba eğitim düzeyi üniversite olan çocuğun internet bağımlılığı puan ortalaması ($\bar{X}=23.2975$) ile baba eğitim düzeyi lise olan çocuğun internet bağımlılığı puan ortalaması ($\bar{X}=23.2366$) arasında üniversite olanın yüksek; baba eğitim düzeyi doktora olan çocuğun internet bağımlılığı puan ortalaması ($\bar{X}=22.4444$) ile baba eğitim düzeyi okuryazar olmayan çocuğun internet bağımlılığı puan ortalaması ($\bar{X}=21.8750$) arasında doktora olanın yüksek; baba eğitim düzeyi okuryazar olmayan çocuğun internet bağımlılığı puan ortalaması ($\bar{X}=21.8750$) ile baba eğitim düzeyi ortaokul olan çocuğun internet bağımlılığı puan ortalaması ($\bar{X}=21.8393$) arasında baba eğitim düzeyi okuryazar olmayanın yüksek olduğu görülmüştür (Tablo.9).

Tablo 9. Lise Öğrencilerinin Sosyal Dışlanmanın Alt Boyutları Görmezden Gelinme Ve Dışlanma Ve İnternet Bağımlılığı Baba Eğitim Düzeylerine İlişkin Betimsel İstatistik Analizi

İnternet Bağımlılığı Puanı	N	$\bar{X}$	ss
Okuryazar Değil	8	21.8750	5.84166
İlkokul	96	23.3750	8.17602
Ortaokul	56	21.8393	8.41163
Lise	131	23.2366	7.78443
Üniversite	158	23.2975	7.39245
Yüksek Lisans	30	24.2000	8.01734
Doktora	9	22.4444	7.64949
Toplam	488	23.1455	

Tablo 10. Lise Öğrencilerinde Sosyal Dışlanmanın Alt Boyutları Görmezden Gelinme Ve Dışlanma Ve İnternet Bağımlılığı Baba Eğitim Düzeyine İlişkin Anova Testi Tablosu

Değişken	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	η^2
Görmezden Gelinme	Gruplar Arası	70.986	2	35.493	2.065	.128	0.008
	Grup İçi	8335.913	485	17.187			
	Toplam	8406.900	487				
Dışlanma	Gruplar Arası	23.919	2	11.960	.421	.656	0.002
	Grup İçi	13763.456	485	28.378			
	Toplam	13787.375	487				
İnternet Bağımlılığı	Gruplar Arası	4065.997	2	2032.998	40.359	.000	0.143
	Grup İçi	24430.673	485	50.373			
	Toplam	28496.670	487				

Tablo 12'ye göre lise öğrencilerinde pandemi sürecinde internet kullanımı düzeyi ile sosyal dışlanmanın alt boyutlarından görmezden gelinme düzeyleri arasında istatistiksel olarak düşük düzeyde ($\eta^2=0.008$) anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Yapılan Post hoc test sonuçlarına göre; pandemi sürecinde internet kullanımı düzeyi ile çocuğun görmezden gelinme puan ortalaması arasında bir anlamlılık bulunamamıştır ($F=2.065$, $p>.05$). Lise öğrencilerinde pandemi sürecinde internet kullanımı düzeyleri ile sosyal dışlanmanın alt boyutlarından dışlanma arasında düşük düzeyde ($\eta^2=0.002$) anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Yapılan Post

hoc test sonuçlarına göre; pandemi sürecinde internet kullanımı ile çocuğun dışlanma puan ortalaması arasında bir anlamlılık bulunamamıştır ($F=0.421$, $p>.05$). Lise öğrencilerinin pandemi sürecinde internet kullanımı düzeyleri ile sosyal dışlanmanın alt boyutlarından internet bağımlılığı düzeyleri arasında istatistiksel olarak düşük düzeyde ($\eta^2=0.143$) anlamlı bir farklılık görülmüştür ($F=40.359$, $p<0.05$, Tablo 12.). Yapılan Post hoc test sonuçlarına göre; pandemi sürecinde internet kullanımı düzeyi evet diyen çocuğun internet bağımlılığı puan ortalaması ($\bar{X}=25.0151$) ile pandemi sürecinde internet kullanımı kısmen diyen çocuğun internet bağımlılığı puan ortalaması ($\bar{X}=20.0325$) arasında evet diyenin yüksek; pandemi sürecinde internet kullanımı kısmen diyen çocuğun internet bağımlılığı puan ortalaması ($\bar{X}=20.0325$) ile pandemi sürecinde internet kullanımı düzeyine hayır diyen çocuğun internet bağımlılığı puan ortalaması ($\bar{X}=15.9394$) arasında pandemi sürecinde internet kullanımı düzeyi kısmen diyenin yüksek olduğu görülmüştür (Tablo 11.).

Tablo 11. Lise Öğrencilerinin Sosyal Dışlanmanın Alt Boyutları Görmezden Gelinme Ve Dışlanma Ve İnternet Bağımlılığı Pandemi Sürecinde İnternet Kullanım Düzeylerine İlişkin Betimsel İstatistik Analizi

İnternet Bağımlılığı Puanı	N	$\bar{X}$	ss
Evet	332	25.0151	7.32230
Hayır	33	15.9394	6.35875
Kısmen	123	20.0325	6.64675
Toplam	488	23.1455	7.64949

Tablo 12. Lise Öğrencilerinde Sosyal Dışlanmanın Alt Boyutları Görmezden Gelinme Ve Dışlanma Ve İnternet Bağımlılığı Pandemi Sürecinde İnternet Kullanım Düzeylerine İlişkin Anova Testi Tablosu

Değişken	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	η^2
Görmezden Gelinme	Gruplar Arası	70.986	2	35.493	2.065	.128	0.008
	Grup İçi	8335.913	485	17.187			
	Toplam	8406.900	487				
Dışlanma	Gruplar Arası	23.919	2	11.960	0.421	.656	0.002
	Grup İçi	13763.456	485	28.378			
	Toplam	13787.375	487				
İnternet Bağımlılığı	Gruplar Arası	4065.997	2	2032.998	40.359	.000	0.143
	Grup İçi	24430.673	485	50.373			
	Toplam	28496.670	487				

Lise öğrencilerinde sosyal dışlanmanın alt boyutları görmezden gelinme ve dışlanma ve internet bağımlılığı ile okul türü, sınıf düzeyi, babanın çalışma durumu arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p>.05$).

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışmada Lise Öğrencilerindeki Sosyal Dışlanmanın İnternet Bağımlılığına Etkisi incelenmiştir. Araştırmanın Korelasyon tablosuna göre görmezden gelinme ile internet bağımlılığı arasında orta düzeyde pozitif bir ilişki vardır. Buna göre Lise öğrencilerinde, görmezden gelinmenin fazla olduğu bireylerde internet bağımlılığının da fazla olduğu gözlemlenmektedir. Kaşıkçı (2021) raporunda sosyal dışlanmanın sosyal medya bağımlılığı ile pozitif bir ilişki saptamıştır. Yani sosyal dışlanmanın görüldüğü bireylerde sosyal medya bağımlılığının da fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada cinsiyetle internet bağımlılığı arasında orta düzeyde pozitif bir etki görülmüştür. Buna göre Lise öğrencilerinde, kız öğrencilerinin internet bağımlılığı erkek öğrencilerden daha fazla olduğu belirlenmiştir. Tanrıverdi (2012) Van'da yaptığı Ortaöğretim Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığı İle Algılanan Sosyal Destek Arasındaki İlişkinin İncelediği çalışmasında erkek öğrencilerinin internet bağımlılık düzeylerinin kız öğrencilere oranla daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Bu farklılığın sebebi Doğu illerinde kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre bilişim teknolojilerine erişiminin kısıtlı olduğu düşünülebilir.

Araştırmada annesi çalışan çocukların annesi çalışmayan çocuklara nazaran daha az dışlandığı görülmüştür. Anne eğitim düzeyinin yüksek olduğu öğrencilerde dışlanmanın daha az olduğu görülmüştür. González ve diğerlerinin (2022) yaptıkları çalışmada bu sonucu desteklemektedir.

Bilim ve Sanat Merkezi öğrencisi olan özel yetenekli öğrencilerin akranları tarafından dışlanıldığı görülmüştür. Üstün Yetenekli Çocukların Anne Babalarının Karşılaştıkları Güçlükleri Araştıran çalışmasında Karakuş (2010), bu çalışmanın sonuçlarıyla paralel olduğu görülmüştür.

Kendisine ait akıllı telefonu olmayan öğrencilerin, olan öğrencilere göre dışlanma durumu daha yüksektir. Günümüz dünyasında sosyal çevrenin sanal ortama taşınıldığı düşünülürse, iletişim kurmakta akıllı telefonun rolü büyüktür. Akıllı telefona sahip olmayan öğrenciler akranlarıyla iletişim kurmakta zorlandığı için doğal olarak dışlanma söz konusu olur.

Araştırmada baba eğitim düzeyiyle ilgili internet bağımlılığında anlamlılık görülmüştür. Babasının eğitim düzeyi arttıkça internet bağımlılığının da arttığı görülmüştür. Deng ve diğerleri (2007) internet bağımlılığına akranlarının etkisi ve babanın eğitim düzeyin etkilediğini belirtmiştir.

Pandemi sürecinde ise öğrencilerin internetle iç içe olmasıyla internet bağımlılığı pandemi sürecinden öncesine göre arttığı belirtilmiştir. Bu süreçte eğitimin uzaktan erişim yoluyla yapılması, evde yaşayan lise öğrencilerinin sosyal çevresini yine uzaktan erişim ile sağlaması internet kullanımını arttırdığını söylenebilir (Baltacı, Akbulut, Zafer, 2020; Babaarslan, 2021; Durmaz, Ertaş 2021)

Öneriler

- ✓ Lise öğrencilerindeki sosyal dışlanmanın azaltılması için akranlarının birlikte vakit geçirebilecekleri etkinliklerin artırılması,
- ✓ Ebeveynlere yönelik sosyal dışlanmanın nedenleri ve internet kullanımını gibi konularda okul rehberlik servisleri tarafından bilgilendirici seminerler verilmesi,
- ✓ Lise öğrencilerine akran ilişkileriyle ilgili ya da internet bağımlılığının zararlarıyla alakalı seminerler ve konferanslar düzenlenmesi,
- ✓ Lise öğrencilerine interneti ve telefonu doğru kullanım konusunda seminerler düzenlenmesi,
- ✓ Sanal dünyadan uzak öğrencilerin birlikte vakit geçirebileceği gençlik doğa kamplarının düzenlenmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Adaman, F., & Keyder, Ç. (2006). Türkiye’de büyük kentlerin gecekondu ve çöküntü mahallelerinde yaşanan yoksulluk ve sosyal dışlanma. *ec. europa. eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf*.

Anlayışlı, C., & Serin, N. B. (2019). Lise öğrencilerinde internet bağımlılığı ve depresyonun cinsiyet, akademik başarı ve internete giriş süreleri açısından incelenmesi. *Folklor/edebiyat*, 25(97), 730-743.

Arslan, A., Kırık, A. M., Karaman, M. ve Çetinkaya, A. (2015). Lise ve Üniversite Öğrencilerinde Dijital Bağımlılık. *Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*(8), 34-58.

Aslan, S. (2017). Sosyal Dışlanma ve Genç Suçluluğu. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 5(11), 5-36.

Avcı, M. (2010). Ergenlikte Toplumsal Uyum Sorunları. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 39-64.

Babaarslan, D. (2021). İnternet bağımlılığı ve Covid 19 pandemi süreci arasındaki ilişkinin incelenmesi (Master's thesis, İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü).

Baltacı, Ö., Akbulut, Ö. F., & Zafer, R. (2020). Covid-19 pandemisinde problemlerli internet kullanımı: Bir nitel araştırma. *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(3), 126-140.

Bağır, A. (2020). Ergenlerde akıllı telefon bağımlılığının sosyal dışlanma (ostrasizm) ile ilişkisinin incelenmesi (Master's thesis, İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü).

Balcı, Ş., & Gülnar, B. (2009). Üniversite öğrencileri arasında internet bağımlılığı ve internet bağımlılarının profili. *Selçuk İletişim*, 6(1), 5-22.

Baumeister, R. F., DeWall, C. N., Ciarocco, N. J., & Twenge, J. M. (2005). Social exclusion impairs self-regulation. *Journal of personality and social psychology*, 88(4), 589.

Boehm, C. (1986). Capital punishment in tribal Montenegro: Implications for law, biology, and theory of social control. *Ethology and Sociobiology*, 7, 305-320. doi:10.1016/0162-3095(86)90056-7.

Cengizhan C (2003) Öğrencilerin Bilgisayar ve İnternet kullanımında Yeni Bir Boyut: Bağımlılık. <http://mimoza.marmara.edu.tr/~cahit/Yayin/bildiri/inet-tr03/index2.html>, adresinden 16.02.2009 tarihinde erişilmiştir.

Clasen, D. R., & Brown, B. B. (1985). The multidimensionality of peer pressure in adolescence. *Journal of youth and adolescence*, 14(6), 451-468

Çakır, Özlem (2002). “Sosyal Dışlanma”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 4 No: 3, s.83-104.

- Deng, Y. X., Hu, M., Hu, G. Q., Wang, L. S., & Sun, Z. Q. (2007). An investigation on the prevalence of internet addiction disorder in middle school students of Hunan province. *Zhonghua liu xing bing xue za zhi= Zhonghua liuxingbingxue zazhi*, 28(5), 445-448.
- Doğan, A. (2013). İnternet bağımlılığı yaygınlığı (Doctoral dissertation, DEÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü).
- Duck, S. (1986). *Human relationships and introduction to social psychology*. London: Sage Pub.
- Durmaz, A., & Ertas, E. Covid-19 Pandemisi Sürecinde Ebelik Öğrencilerinin İnternet Bağımlılık Düzeylerinin İnternet Kullanım Alışkanlıkları ile İlişkisi. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 5(3), 561-574.
- Ekşi, A. (1999). Adölesans döneminde uyum ve davranış sorunları. A. Ekşi, (Ed.), *Ben hasta değilim Nobel Tıp Kitabevi*.
- Ersoy, A. F., & Turan, N. (2019). Sığınmacı ve göçmen öğrencilerde sosyal dışlanma ve çeteleşme. *Third Sector Social Economic Review*, 54(2), 828-840.
- González, L., Estarlich, M., Murcia, M., Larrañaga, I., Barreto, F. B., Santa-Marina, L., ... & Rebagliato, M. (2022). Risk of child poverty and social exclusion in two Spanish regions: social and family determinants. *Gaceta sanitaria*, 35, 216-223.
- Gökçearslan, Ş., & Günbatır, M. S. (2012). Ortaöğretim Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığı. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 2(2), 10-24.
- Hardy, S. A., & Carlo, G. (2011). Moral identity: What is it, how does it develop, and is it linked to moral action?. *Child Development Perspectives*, 5(3), 212-218. <https://doi.org/10.1111/j.1750-8606.2011.00189.x>
- Hatun, O., & Füsün, E. K. Ş. İ. (2020). Lise Öğrencilerinde Değerler, Sosyal Dışlanma ve Akran Baskısı Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 28(4), 1689-1699.
- Horn, S. S.; Daddis, C., & Killen, M. (2008). Peer relationships and social groups: İmplications for moral education. İçinde L. Nucci, D. Narvez (Ed.), *Handbook Of Moral and Character Education* (s, 267-287), New York: Routledge
- Ilgaz, M. (2018). Sosyal medya bağımlılığı: Lise ve üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma. *Turkish Journal of Marketing*, 3(3), 238-257. doi:10.30685/tujom.v3i3.63.
- Karakuş, F. (2010). Üstün yetenekli çocukların anne babalarının karşılaştıkları güçlükler. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 127-144.
- Kaşıkçı, F., Denli, Ö. S., & Karaman, N. G. (2021). Gençlerde Sosyal Medya Bağımlılığı ve Sosyal Dışlanma: Öz-Kontrolün Aracılık Rolünün Değerlendirilmesi. *Başkent University Journal of Education*, 8(1), 147-159.
- Kulaksızoğlu, A. (2015). *Ergenlik psikolojisi*. (17. Basım) İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Leets, L., & Sunwolf. (2005). Adolescent rules for social exclusion: when is it fair to exclude someone else?. *Journal of Moral Education*, 34(3), 343-362. <https://doi.org/10.1080/03057240500211618>
- Leung, L. (2004). Net-generation attributes and seductive properties of the internet as predictors of online activities and internet addiction. *CyberPsychology & Behavior*, 7(3), 333-348.
- Lim, J., Bae, Y., ve Kim, S. (2004). A learning system for internet addiction prevention. *Proceedings of the IEEE International Conference on Advanced Learning Technologies*
- Makas, Y. (2018). Lise öğrenimi gören gençlerin internet kullanımının psikososyal durum ile ilişkisi (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Morgan, C. T. (2015). *Psikolojiye giriş* (13. baskı). R. Eski & S. Karakaş (Çev.). Konya: Eğitim Kitabevi
- Nalwa, K., Anand, A.P. (2003). Internet addiction in students: A cause of concern. *Cyberpsychology & Behavior*, 6(6). 653-656.
- Ögel, K., Çelikay, H., & Başabak, A. (2017). Aile Bağımlılık Profil İndeksinin Geliştirilmesi, Geçerlik Ve Güvenilirliği. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 20(4).
- Paciello, M., Fida, R., Tramontano, C., Cole, E., & Cerniglia, L. (2013). Moral dilemma in adolescence: The role of values, prosocial moral reasoning and moral disengagement in helping decision making. *European Journal of Developmental Psychology*, 10(2), 190-205. <https://doi.org/10.1080/17405629.2012.759099>

- Pharo, H. (2011), The behavioral and psychological effects of ostracism in adolescence and emerging-adulthood (Doctoral dissertation). Universty of Otago - Dunedine, New Zealand.
- Santrock, J. W. (2003). Adolescence (9th ed.). New York, NY: McGraw-Hill.
- Santrock, J.W. (2014). Akranlar, romantik ilişkiler ve yaşam tarzları. . D.M. Siyez (Çev. Ed.) Ergenlik içinde. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Sarı, M. (2012). Empatik sınıf atmosferi ve arkadaşlara bağlılık düzeyinin lise öğrencilerinin okul yaşam kalitesine etkisi. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi, 18 (1), 95-119.
- Şahin, T., & Coşkun, S. (2009). Sosyal dışlanma ve yoksulluk ilişkisi. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.
- Taçyıldız, Ö. (2010). Lise öğrencilerinin internet bağımlılığı düzeylerinin bazı değişkenlere göre yordanması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Tanrıverdi, S. (2012). Ortaöğretim öğrencilerinde internet bağımlılığı ile algılanan sosyal destek arasındaki ilişkinin incelenmesi (Master's thesis, Eğitim Bilimleri Enstitüsü).
- Tarant, M. (2002). Adolescent peer groups and social identity. *Social Development*, 11(1), 110-123. doi:10.1111/1467-9507.00189.
- Treuer, T., Fabian, Z. ve Füredi, F. (2001). Internet Addiction Associated With Features of Impulse Control Disorder: Is It A Real Psychiatric Disorder?. *Journal of Affective Disorders*. 66: 283.
- Wesselmann, E. D., Nairne, J. S., ve Williams, K. D. (2012). An evolutionary social psychological approach to studying the effects of ostracism. *Journal of Social, Evolutionary, and Cultural Psychology*, 6(3), 309. doi:10.1037/h0099249.
- Williams K. D. (2011). The pain of exclusion. *Scientific American Mind*, 23(6), 30–38.
- Williams, K. D. (2007). Ostracism: The kiss of social death. *Social and Personality Psychology Compass*, 1(1), 236-247. doi:10.1111/j.1751-9004.2007.00004.x.
- Williams, K. D., & Nida, S. A. (2009). Is ostracism worse than bullying. İçinde M. J. Harris (Ed.) *Bullying, rejection, and peer victimization: A social cognitive neuroscience perspective*, (s., 279-296), New York: Springer Publishing Company
- Yavuzer, H. (1999). Ana baba ve çocuk: ailede çocuk eğitimi. Remzi Kitabevi.
- Yıldırım, S. (2014). Sosyal dışlanma ve Avrupa Birliği yaklaşımı.
- Zimmer-Gembeck, M. J., & Collins, W. A. (2003). Autonomy development during adolescence. İçinde G. R. Adams & M. Berzonsky (Eds.), *Handbook of Adolescence* (s.. 175-204). Oxford: Blackwell

Extended Abstract

It is seen that the concept of social exclusion was first used in France in the 1970s. The use of the concept of social exclusion, which is a concept that was born and developed in Europe, has increased all over the world since the 1990s (Aslan, 2017). social exclusion; economic reasons such as lack of assets, inability to find a job and low income; individual reasons such as education level, gender and age; social and institutional reasons such as lack of social support and lack of social security; political reasons such as not being able to benefit from political rights and not being able to participate in political decision-making mechanisms; occurs as a result (Coşkun, 2009). Adolescence is a period in which both psychological and physical development and growth are observed (Morgan, 2015; Yavuzer, 1999; Zimmer-Gembeck & Collins, 2003). The concept of social exclusion is defined as the ignorance, disregard, exclusion or rejection of adolescents in their interactions and relationships with their peers, and generally occurs without a clear behavior or explanation (Williams, 2011; Williams & Nida, 2009). Adolescents who start to distance themselves from their social circles become addicted to the internet. After a while, addicted adolescents become unimportant in their environment and may be ignored by those around them. Internet addiction is of critical importance, especially considering the developmental period of adolescents. Excessive internet use, which is quite common among school-age youth; negatively affects their social relations, decreases their mental and physical development and academic success (Cengizhan 2003). Adolescents use the internet more than other age groups because they are more interested in technology (Treuer et al., 2001). The source of the addiction in question is due to one or several features of internet use, such as lack of face-to-face communication, communication

environment, writing, or online social activities (for example, chat rooms and instant messaging, online games) and internet content (Leung 2004).

In this study, it was aimed to examine the social exclusion and internet addiction levels of high school students in terms of gender, school type, class level, working status of parents, education level of parents, having a smart phone, using a phone during the pandemic process and being a Bilsem student. . In the literature study, studies were found in which social exclusion and internet addiction were examined separately. However, no study was found in which social exclusion and internet addiction were investigated with various variables in high school students.

Relational survey model, one of the quantitative research models, was used in the research. The study group of the research consists of 488 high school students studying at different high schools in Adana, which was determined by random sampling. Data were collected with the Social Exclusion Scale and the Internet Addiction Scale for Adolescents. The data of the research were analyzed by transferring them to SPSS 25.0 statistical package program. Normality distribution test was applied to the data. Frequency Distribution Test, Correlation Analysis, t-Test and One-Way Analysis of Variance (ANOVA), Tukey Post Hoc Test were performed on normally distributed data, and Cohen d and Eta square effect level determination test was performed to determine the effect levels of the data that were significant.

In the study, a significant difference was found between social exclusion and internet addiction in high school students and gender, mother and father education level, mother's working status, being a Bilsem student, and internet use status during the pandemic process. On the other hand, no significant difference was observed between social exclusion and internet addiction in high school students, and school type, grade level, and father's employment status.

As a result, a moderate positive effect was observed between gender and internet addiction. Accordingly, it has been determined that among high school students, female students have more internet addiction than male students. In the study, it was observed that children whose mothers are working are less excluded than children whose mothers are not working. It was observed that exclusion was less in students with higher maternal education level. It has been observed that gifted students who are students of the Science and Art Center are excluded by their peers. Students who do not have a smart phone of their own are more likely to be excluded than students who do. In the study, there was a significant difference in internet addiction related to father's education level. It was observed that as his father's education level increased, his internet addiction also increased. In the pandemic process, it was stated that internet addiction increased compared to before the pandemic process, as students were intertwined with the internet.

In line with the results of the research, it is recommended to organize seminars for parents by school administrations in order to emphasize that social exclusion affects internet addiction, to organize activities, studies and seminars where students can spend time with each other in order to reduce social exclusion, and to organize camps in nature away from virtual environments.

e-ISSN: 2630-631X

Article Type
Research ArticleSubject Area
Sports ManagementVol: 8 Issue: 60
Year: 2022 JUNE
Pp: 1060-1065Arrival
30 April 2022
Published
30 June 2022
Article ID 62716Doi Number
<http://dx.doi.org/10.2922/8/smryj.62716>

How to Cite This Article
Çınar, M.; İbiş, S. & Erdoğdu, M. (2022). "Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Okullarda Görev Yapan Öğretmenlerin Örgütsel Güven Algılarının İncelenmesi", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 8(60): 1060-1065

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Okullarda Görev Yapan Öğretmenlerin Örgütsel Güven Algılarının İncelenmesi

Examination Of Organizational Trust Perceptions Of Teachers Working In Schools Of The Ministry Of National Education

Muhsin ÇINAR¹ Serkan İBİŞ² Murat ERDOĞDU³

¹ Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, Türkiye

² Prof. Dr. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Niğde, Türkiye

³ Doç. Dr. Selçuk Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Konya, Türkiye

ÖZET

Bu araştırmada Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda görev yapan öğretmenlerin örgütsel güven algılarının incelenmesi amaçlanmıştır. Tarama modelinde yürütülen çalışmanın örneklemini 2021-2022 eğitim öğretim yılında Konya ili Merkez Selçuklu ilçesinde görev yapan 232 öğretmen oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak Yılmaz (2006) tarafından geliştirilen "Örgütsel Güven Ölçeği" kullanılmıştır. Verilerin analizinde, tanımlayıcı istatistikler, t-testi ve ANOVA testleri kullanılmış, yorumlanmasında ise .05 anlamlılık düzeyi dikkate alınmıştır. Bulgulara göre; katılımcıların demografik değişkenlerinden cinsiyet, şu anki kurumlarındaki çalışma süresi, eğitim durumu değişkenlerine göre örgütsel güven ve tüm alt boyutlarında anlamlı farklılığa rastlanmamışken; 1-3 yıl mesleki kıdeme sahip katılımcıların puanları, meslektaşlarına güven alt boyutunda, diğer tüm gruplardan anlamlı olarak düşük olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, kurum değişikliği düşünmeyenlerin puanları anlamlı olarak daha yüksek bulunmuş olup, mesleki kıdem ile şu anki kurumda çalışma puanlarına göre pozitif yönlü anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Bulunduğu okulda çalışma yılı artan öğretmenlerin mesleki kıdemlerinin artmasına bağlı olarak örgüte güven puanlarının yükseldiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Öğretmen, Millî Eğitim Bakanlığı, Güven, Örgütsel güven

ABSTRACT

In this study, it is aimed to examine the organizational trust perceptions of teachers working in schools affiliated to the Ministry of National Education. The sample of the study carried out in the survey model consisted of 232 teachers working in the Central Selçuklu district of Konya province in the 2021-2022 academic year. The "Organizational Trust Scale" developed by Yılmaz (2006) was used as a data collection tool in the research. Descriptive statistics, t-test and ANOVA tests were used in the analysis of the data, and a significance level of .05 was taken into account in the interpretation of the data. According to the findings; While there was no significant difference in organizational trust and all sub-dimensions according to the demographic variables of the participants such as gender, working time in their current institution, educational status. It was also determined that the scores of the participants with 1-3 years of professional seniority were significantly lower than all other groups in the sub-dimension of trust. In addition, the scores of those who did not think about changing their institution were found to be significantly higher, and a positive and significant relationship was found between professional seniority and working in the current institution. It has been observed that the trust scores in the organization have increased due to teachers' professional seniority progress in the school.

Keywords: Teacher, Ministry of National Education, Trust, Organizational trust

GİRİŞ

Tartışılmaz hale gelen bir araştırma literatürüne ve bir dizi deneysel çalışmaya rağmen güven hala hem kavramsal araştırma hem de deneysel analiz için ilgi çekici bir terim olarak kabul görmektedir (Kaina, 2004). Güven kavramı; 1990' lardan bu yana çeşitli sosyal bilim disiplinlerinde bir rönesans yaşamış (Beckert, 2002), özellikle son 20 yılda sosyal, psikolojik, sosyolojik ve yönetim literatüründe bir ilgi artışı görülmüştür (Rupf Schreiber, 2006). Güven, bireyler arasındaki ilişkinin sağlıklı halde devam ettirilmesi için gerekli olan temel olgudur. Bu olgu bireylerin kültürel ve ahlaki değerlerine göre değişen dinamik bir yapıya sahiptir (Dinç, 2007). İnsan merkezli olarak oluşan ve bu şekilde anlam bulan güven; bireysel ilişkilerin meydana gelmesinde ve sürdürülmesinde çok etkilidir. Güven duygusu kişiden kişiye farklılık gösterir. Değerlendirilme yapılırken bu durum göz önünde bulundurulmalıdır (Timuroğlu ve Alioğulları, 2019).

Örgütsel güven, iş görenlerin istedikleri ya da ihtiyaç duydukları zamanlarda örgütün veya örgüt yöneticilerinin istek ve ihtiyaçları konusunda verecekleri desteğe ilişkin olumlu beklentiler düzeyi olarak tanımlanabilir. Yatay ve dikey ilişkilerin tamamının temelini örgütsel güven oluşturmaktadır (Demircan ve Ceylan, 2003). Bir kurumda güven ortamı oluşturmak kapsamlı ve zorlu bir iştir. Bu noktaya ulaşmış olan kurumlar, hızla değişen iş ortamlarında, oluşan güvenin olumlu etkileri ile önemli bir avantaj kazanmaktadır. Çalışanlar ve kurumlar için örgütsel güvenin birçok olumlu etkisi vardır. Örgütsel güvenin sağlandığı kurumlarda çalışanların motivasyonları artacağından, çalışanların meslektaşlar ve yöneticiler ile ilişkileri gelişir. Çalışanlar örgütsel güvenin daha az olduğu kurumlara göre, birbirlerine ve kuruluşlarına karşı daha çok olumlu görüşlere sahip olma eğilimindedir (Güçer ve Demirdağ, 2014). Örgütsel güvenin, oldukça

karmaşık bir kavram olarak pek çok unsurdan oluşan dinamik bir özelliğe sahip olduğu, bireyler arası ve grup davranışları arasındaki birçok faktörden etkilendiği söylenebilir (Arlı, 2011). Literatürde yapılan çalışmalar incelendiğinde kurumlarda var olan örgütsel güven düzeyleri üç şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bunlar; çalışanlar arası güven, kuruma (örgüte) güven ve yöneticilere güvendir (Güler, 2014).

Çalışanlar arası güven; iş görenlerin iş hayatında meslektaşlarıyla karşılıklı saygı ve nezakete bağlı olarak örgüt içi uyumlu davranışlar sonucu örgütsel güven oluşur ve tutarlı davranışların devam etmesi sonucunda ise gelişir (Oran, 2018). Kuruma (örgüte) güven; kişilerden farklı olarak, örgüt yapısına dayalı olan örgüte güven kavramı, bireylerin örgütsel ilişkilerinden beklentileri olarak ifade edilir (Polat, 2009). Örgüte güven; örgütün taahhüt ve davranışlarının tutarlı olacağına dair çalışan inancını ifade etmektedir (Demircan ve Ceylan 2003). Yöneticiye güven; basit bir anlatımla alt kademedeki iş görenlerin amirlerine karşı geliştirdikleri inanç düzeyi olarak ifade edilebilir (Kalkan, 2015).

Literatür incelendiğinde öğretmenlerin güven algılarının orta düzeyde olduğu görülmüştür. Akyavuz (2017) çalışmasında öğretmenlerin örgütsel güven algılarının orta düzeyde olduğu sonucuna ulaşmışken, Akın ve Orman (2015) çalışmasında öğretmenlerin en düşük güven algısını yöneticilere güven algısı olarak belirlemiştir. Diğer taraftan Koç (2019) çalışmasında öğretmenlerin yöneticiye ve meslektaşlara güven algısının “çok yüksek” olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Eğitim örgütlerinde görev yapan öğretmenlerin örgütsel güven algılarının tespit edilip, gerekli önlemleri almak açısından araştırma sonuçları önem taşımaktadır. Buradan hareketle araştırma, Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda görev yapan öğretmenlerin örgütsel güven algılarını incelemek amacıyla yapılmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden tarama modeli kullanılmıştır. Bu model, geçmişte veya hali hazırda olan bir durumu, olduğu gibi tespit etmeyi amaçlar (Karasar, 2017).

Çalışma Grubu

Araştırmanın örneklemini 2021-2022 eğitim-öğretim yılında Konya Selçuklu İlçesinde Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda görev yapan 113 kadın, 119 erkek olmak üzere 232 gönüllü öğretmen oluşturmuştur.

Tablo 1. Araştırmaya katılanların demografik özellikleri

Değişken	Alt kategoriler	f	%
Cinsiyet	Kadın	113	48,7
	Erkek	119	51,3
Yaş	35>	42	18,1
	36-40 yaş	40	17,2
	41-45 yaş	56	24,1
	46-50 yaş	61	26,3
	51 +	33	14,2
Medeni durum	Evli	196	84,5
	Bekâr	36	15,5
Mesleki Kıdem	1-3 yıl	17	7,3
	6-10 yıl	30	12,9
	11-15 yıl	25	10,8
	16-20 yıl	51	22,0
	21 yıl +	109	47,0
Şu anki kurumda çalışma yılı	1-3 yıl	61	26,3
	4-6yıl	57	24,6
	7-9 yıl	48	20,7
	10 yıl +	66	28,4
Yönetici cinsiyeti	Kadın	9	3,9
	Erkek	223	96,1
Eğitim durumu	Lisans	188	81,0
	Yüksek Lisans	36	15,5
	Doktora	8	3,4
Kurum değişikliği düşünme	Evet	76	32,8
	Hayır	156	67,2

Veri Toplama Araçları

Araştırmada Yılmaz (2006) tarafından literatüre kazandırılan “Örgütsel Güven Ölçeği” kullanılmıştır. 22 madde ve 3 alt boyuttan oluşmaktadır. 1, 5, 9, 10, 12, 15 ve 17. maddeler, “Yöneticiye Güven”; 2, 6, 7, 8, 13,

16, 21 ve 22. maddeler, “Meslektaşlara Güven” ve 3, 4, 11, 14, 18, 19 ve 20. maddeler, “Paydaşlara Güven” boyutuyla ilgilidir. Araştırmaya katılanlardan ölçekteki ifadelerin ne sıklıkla gerçekleştiklerini yanıtlamaları istenmektedir. Bu yüzden ölçek 5’li likert olarak hazırlanmış olup; hiçbir zaman (1), çok nadir (2), bazen (3), çoğunlukla (4), her zaman (5) derecelerinden meydana gelmiştir. Yılmaz (2006) tarafından yapılan Cronbach Alfa analiz sonucunda, ölçek geneli için .92, yöneticiye güven boyutu için .89, meslektaşlara güven boyutu için .87 ve paydaşlara güven boyutu .82 değerleri bulunmuştur.

Verilerin Analizi

Elde edilen veriler, SPSS (Ver: 24.0) istatistik paket programına yüklenerek verilerin normal dağılıma uygunluğu -1,96 ile +1,96 referans değerleri dikkate alınarak kontrol edilmiştir (Can, 2019: 85). “Örgütsel Güven Ölçeği” (çarpıklık-,621; basıklık ,296) değerleri tespit edildiğinden parametrik testler yapılmıştır. Veriler, aritmetik ortalama ($\bar{x}$), standart sapma, frekans ve yüzdeler şeklinde ifade edilerek yanılma düzeyi .05 olarak alınmıştır. Bağımsız grupların karşılaştırılmasında t testi ve ANOVA testleri yapılmıştır.

BULGULAR

Tablo 2. Öğretmenlerin örgütsel güven puanları

	Min	Max	$\bar{x}$	Ss
Yöneticiye güven	1,00	5,00	3,551	,924
Meslektaşlara güven	1,25	5,00	3,469	,720
Paydaşlara güven	1,14	4,71	3,255	,665
Örgütsel güven ölçeği bütünü	1,50	4,86	3,427	,623

Tablo 2 incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmenlerin yöneticiye güven, meslektaşlara güven, paydaşlara güven ve ölçeğin genelinde orta düzey güven puanlarına ulaşılmıştır.

Tablo 3. Öğretmenlerin cinsiyetine göre örgütsel güven puanlarının karşılaştırması

	Cinsiyet	n	$\bar{X}$	Ss	t	p
Yöneticiye güven	Kadın	113	3,510	,833	-,657	,512
	Erkek	119	3,590	1,004		
Meslektaşlara güven	Kadın	113	3,512	,676	,883	,378
	Erkek	119	3,428	,759		
Paydaşlara güven	Kadın	113	3,237	,658	,398	,691
	Erkek	119	3,272	,674		
Örgütsel güven ölçeği bütünü	Kadın	113	3,424	,564	-,074	,941
	Erkek	119	3,430	,678		

(p>.05)

Tablo 3 incelendiğinde öğretmenlerin cinsiyet değişkenine göre algılanan güven boyutlarında yöneticiye güven, meslektaşlara güven ve paydaşlara güven ile genel güven algısına göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı belirlenmiştir (p>0.05).

Tablo 4. öğretmenlerin mesleki kıdemine göre örgütsel güven puanlarının karşılaştırması

	Kıdem	n	$\bar{X}$	Ss	f	p
Yöneticiye güven	1-3 yıl	17	3,437	1,115	,594	,668
	6-10 yıl	30	3,581	,931		
	11-15 yıl	25	3,794	,840		
	16-20 yıl	51	3,473	1,020		
	21 +	109	3,542	,866		
	Toplam	232	3,551	,924		
Meslektaşlara güven	1-3 yıl	17	2,904	,645	3,277	,012**
	6-10 yıl	30	3,595	,596		
	11-15 yıl	25	3,605	,760		
	16-20 yıl	51	3,527	,686		
	21 +	109	3,464	,737		
	Toplam	232	3,469	,720		
Paydaşlara güven	1-3 yıl	17	2,907	,671	1,717	,147
	6-10 yıl	30	3,157	,633		
	11-15 yıl	25	3,354	,691		
	16-20 yıl	51	3,341	,736		
	21 +	109	3,273	,623		
	Toplam	232	3,255	,665		
Örgütsel güven ölçeği bütünü	1-3 yıl	17	3,074	,568	1,813	,127
	6-10 yıl	30	3,451	,595		
	11-15 yıl	25	3,585	,671		
	16-20 yıl	51	3,451	,661		
	21 +	109	3,428	,600		
	Toplam	232	3,427	,623		

(P<.05*)

Tablo 4 incelendiğinde öğretmenlerin mesleki kıdem değişkenine göre; yöneticiye, paydaşlara ve örgütsel güven genel algılarının farklılaşmadığı; öğretmenlerin örgütsel güven ölçeğinden meslektaşlara güven boyutunda 1-3 yıl mesleki deneyime sahip katılımcıların puanları tüm gruplardan anlamlı olarak düşük tespit edilmiştir ($p<.05$).

Tablo 5. Öğretmenlerin şu anki kurumunda çalışmasına göre örgütsel güven puanlarının karşılaştırması

	Kıdem	n	$\bar{X}$	Ss	f	p
Yöneticiye güven	1-3 yıl	61	3,674	,974	2,324	,076
	4-6 yıl	57	3,586	,777		
	7-9 yıl	48	3,690	,901		
	10 +	66	3,307	,979		
	Toplam	232	3,551	,924		
Meslektaşlara güven	1-3 yıl	61	3,469	,705	,713	,545
	4-6 yıl	57	3,583	,629		
	7-9 yıl	48	3,416	,712		
	10 +	66	3,409	,811		
	Toplam	109	3,469	,720		
Paydaşlara güven	1-3 yıl	61	3,194	,683	,805	,492
	4-6 yıl	57	3,370	,556		
	7-9 yıl	48	3,244	,718		
	10 +	66	3,220	,698		
	Toplam	109	3,255	,665		
Örgütsel güven ölçeği bütünü	1-3 yıl	61	3,447	,643	1,122	,341
	4-6 yıl	57	3,516	,518		
	7-9 yıl	48	3,448	,656		
	10 +	66	3,316	,661		
	Toplam	109	3,427	,623		

Tablo 5 incelendiğinde şu anki kurumunda çalışma süresi değişkenine göre; algılanan güven boyutlarında yöneticiye güven, meslektaşlara güven ve paydaşlara güven ile genel güven algısına göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı belirlenmiştir ($p>0.05$).

Tablo 6. Öğretmenlerin eğitim durumuna göre örgütsel güven puanlarının karşılaştırması

	Kıdem	n	$\bar{X}$	Ss	f	p
Yöneticiye güven	Lisans	188	3,593	,883	1,076	,343
	Yüksek Lisans	36	3,396	1,081		
	Doktora	8	3,267	1,105		
	Toplam	232	3,551	,924		
Meslektaşlara güven	Lisans	188	3,510	,697	2,947	,054
	Yüksek Lisans	36	3,378	,798		
	Doktora	8	2,921	,706		
	Toplam	232	3,469	,720		
Paydaşlara güven	Lisans	188	3,249	,669	,620	,539
	Yüksek Lisans	36	3,333	,670		
	Doktora	8	3,053	,565		
	Toplam	232	3,255	,665		
Örgütsel güven ölçeği bütünü	Lisans	188	3,453	,594	1,611	,202
	Yüksek Lisans	36	3,369	,732		
	Doktora	8	3,073	,745		
	Toplam	232	3,427	,623		

Tablo 6 incelendiğinde; öğretmenlerin yöneticiye güven, meslektaşlara güven ve paydaşlara güven ile genel güven algısına göre puanlarında anlamlı düzeyde farklılaşmadığı belirlenmiştir ($p>0.05$). İstatistiksel olarak anlamlı fark olmamasına karşın öğretmenlerin eğitim seviyesi arttıkça puanlarında azalma meydana görülmüştür.

Tablo 7. Öğretmenlerin kurum değişikliği düşünmesine göre örgütsel güven puanlarının karşılaştırması

	Düşünce	n	$\bar{X}$	Ss	t	p
Yöneticiye güven	Evet	76	3,270	1,053	-3,302	,001**
	Hayır	156	3,688	,823		
Meslektaşlara güven	Evet	76	3,179	,754	-4,453	,000**
	Hayır	156	3,610	,660		
Paydaşlara güven	Evet	76	3,065	,674	-3,085	,002**
	Hayır	156	3,348	,643		
Örgütsel güven ölçeği bütünü	Evet	76	3,172	,697	-4,530	,000**
	Hayır	156	3,551	,545		

($P<.05^*$)

Kurum değişikliği düşünmeyenlerin puanları anlamlı olarak daha yüksektir ($p<.05$). Öğretmenlerin kurumlarında mutlu olduğu söylenebilir. Yine de tüm puanlar orta düzeydedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada; araştırmaya katılan öğretmenlerin örgütsel güven algıları, tüm alt boyutlar ile ölçeğin genelinde orta düzey güven puanlarına ulaşılmıştır. Katılımcıların demografik değişkenlerinden cinsiyet, şuan ki kurumlarındaki çalışma süresi, eğitim durumu değişkenlerine göre; örgütsel güven ve tüm alt boyutlarında anlamlı farklılığa rastlanmamışken, 1-3 yıl mesleki kıdeme sahip katılımcıların puanları, meslektaşlarına güven alt boyutunda, diğer tüm gruplardan anlamlı olarak düşük olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca kurum değişikliği düşünmeyenlerin puanları anlamlı olarak daha yüksek bulunmuş, mesleki kıdem ile şu anki kurumda çalışma puanlarına göre pozitif yönlü anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Bulduğu okulda çalışma yılı artan öğretmenlerin mesleki kıdemlerinin artmasına bağlı olarak örgüte güven puanının da yükseldiği görülmüştür.

Akyavuz (2017) çalışmasında öğretmenlerin örgütsel güven algılarının orta düzeyde olduğu sonucuna ulaşmıştır, bu sonuç bizim çalışmamızla paralellik göstermektedir. Öte yandan Akın ve Orman (2015) çalışmasında öğretmenlerin en düşük güven algısı yöneticilere güveni oluştururken, Koç (2019) proje okulu olan ve olmayan İmam Hatip okulları arasında yapmış olduğu çalışmasında, proje okulu İmam Hatiplerde yöneticiye ve meslektaşlarına güven “çok yüksek” olduğu sonucuna ulaşmıştır. Proje İHL’lerin yapısal ve yönetsel özelliklerinin öğretmenlerin örgütsel güvene yönelik algılarına önemli ölçüde etkisi olduğu söylenebilir.

Yapılan bazı araştırmalarda cinsiyet değişkeninin öğretmenlerin örgütsel güven algısında farklılaşmadığı görülmüştür. Sarıkaya (2019), Baş ve Şentürk(2011) çalışmalarında cinsiyet değişkenine göre, Koç (2019) çalışmasında ise, şu anki kurumundaki çalışma süresinin anlamlı bir fark oluşturmadığı sonucu, bizim çalışmamızla paralellik göstermektedir. Bununla birlikte, cinsiyet değişkeninin güven algısını etkilediği çalışmalarda mevcuttur. Polat ve Ceep (2008) çalışmalarında okula güven algısının erkek öğretmenlerin, kadın öğretmenlere göre daha fazla olduğu sonucuna varmıştır.

Eğitim durumu değişkeninde, öğretmenlerin tüm alt boyutlarda ve genel güven algısına göre puanlarında anlamlı düzeyde ve istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmamasına karşın öğretmenlerin eğitim seviyesi arttıkça güven algısının azaldığı görülmüştür. Bunun sebebi, öğretmenlerin eğitim düzeyi arttıkça ihtiyaç duydukları zamanlarda örgütün veya örgüt yöneticilerinin istek ve ihtiyaçları konusunda verecekleri desteğe ilişkin olumlu beklenti düzeylerinin azalması olabilir.

Çelik ve Gencer (2019) çalışmasında mesleki kıdem değişkeninin öğretmenlerin örgütsel güven algısını etkilemediği sonucuna ulaşmış, bizim çalışmamızda ise 1-3 yıl mesleki kıdeme sahip çalışanların puanları meslektaşlarına güven alt boyutunda, diğer tüm gruplardan anlamlı olarak düşük olduğu tespit edilmiştir. Bunun sebebi, mesleğe yeni başlayan öğretmenlerin, diğer meslektaşlarıyla yeteri kadar iletişime geçememesi onları yakından tanıyamaması olabilir. Kurumdaki diğer çalışanların, mesleğe yeni başlamış öğretmenlerle çeşitli sosyal, sportif, kültürel etkinlik ve organizasyonlarda birlikte yer almaları bu olumsuz algıyı kırabilir.

KAYNAKLAR

- Akın, U. & Orman, E. (2015). “Öğretmenlerin Örgütsel Güven ile Örgütsel Bağlılık Düzeyleri Arasındaki İlişki”. SDU International Journal of Educational Studies, 2 (2), 92-102
- Akyavuz E. K. (2017). “Öğretmenlerin Örgütsel Adalet ve Örgütsel Güven Algıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”. Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 30 (2), 805-831.
- Arlı, D. (2011). “Öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışlarının örgüt kültürü algıları ve örgütsel güven düzeyleri açısından incelenmesi”. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Baş, G. & Şentürk, C. (2011). “İlköğretim okulu öğretmenlerinin örgütsel adalet, örgütsel vatandaşlık ve örgütsel güven algıları”. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi [Educational Administration: Theory and Practice], 17(1), 29-62.
- Beckert, J. (2002). Vertrauen und die performative Konstruktion von Märkten/Trust and the performative construction of markets. Zeitschrift für Soziologie, 31(1), 27-43.
- Çelik, K. & Gencer, M. (2019). “Öğretmenlerin örgütsel güven algılarının değişime ilişkin tutumlarına etkisi”. Trakya Eğitim Dergisi, 9(1), 108-124.
- Demircan, N. & Ceylan, A. (2003). “Örgütsel güven kavramı: Nedenleri ve sonuçları”. Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 10(2), 139-150.

- Dinç, S. (2007). “Örgütsel Güven Yaratmada Örgüt Kültürünün Rolü”. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul.
- Güçer, E. & Demirdağ, Ş. A. (2014). “Organizational trust and job satisfaction: A study on hotels”. Business Management Dynamics, 4(1), 12–28.
- Güler, S. (2014). “Örgütlerde Güven Algılamasının Örgütsel Sinizm Üzerine Etkisi ve Bir Araştırma” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Kaina, V. (2004). “Vertrauen in Eliten und die politische Unterstützung der Demokratie. Politische Vierteljahresschrift”, 45(4), 519-540.
- Kalkan, F. (2015). “İlköğretim Okullarında Mesleki Öğrenme Topluluğu İle Bürokratik Yapı ve Örgütsel Güven Arasındaki İlişki”. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Karasar, N. (2017). “Bilimsel İrade Algı Çerçevesi ile Bilimsel Araştırma Yöntemi”. (32. basım). Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Koç, A. (2019). “İmam Hatip Lisesi Öğretmenlerinin Örgütsel Güven Algıları”. Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, 8, 27-55.
- Oran, F.Ç. (2018). “Liderlik Tarzlarının Örgütsel Güven Ve Etik Dışı Davranışların İfşasına (Whistleblowing) Etkisi, Uygulamalı Bir Çalışma”. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Polat, S. (2009). “Eğitim Örgütleri için Sosyal Sermaye Örgütsel Güven”. Pegem Akademi, Ankara.
- Polat, S. & Ceep, C. (2008). “Ortaöğretim Öğretmenlerinin Örgütsel Adalet, Örgütsel Güven, Örgütsel Vatandaşlık Davranışlarına İlişkin Algıları”. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Sayı 54, 307-331
- Rupf Schreiber, M. (2006). “Identifikation und Vertrauen in Organisationen. Doctoral Dissertation”. Philosophischen Fakultät der Universität Freiburg in der Schweiz, Schweiz.
- Sarıkaya, Ş. (2019). “Öğretmenlerin İş Doyumunun Yordayıcısı Olarak Örgütsel Güven ve Örgütsel Destek Algısı”. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Eğitim Yönetimi ve Denetimi Ortak Yüksek Lisans Programı, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul
- Timuroğlu, M. K. & Alioğulları E. (2019). “Örgütsel Güvenin Örgütsel Sessizlik Üzerindeki Etkisi: Erzurum İli Araştırma Görevlileri Üzerine Bir Araştırma”. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 33 Sayı: 1, S:243-264.
- Yılmaz, K. (2006). “Güven Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”. Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 11, 69-80.

e-ISSN: 2630-631X

Article Type
Research ArticleSubject Area
Guidance and
Psychological
CounselingVol: 8 Issue: 60
Year: 2022 JUNE
Pp: 1066-1073Arrival
30 April 2022
Published
30 June 2022
Article ID 62739Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29228/8/smryj.62739>

How to Cite This Article
Beçek, İ. & Bozkurt, E. (2022). "Kariyer Psikolojik Danışmanlığı Alanında Üniversite Öğrencilerine Yönelik Yürütülen Deneysel Çalışmaların İncelenmesi", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 8(60): 1066-1073

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Kariyer Psikolojik Danışmanlığı Alanında Üniversite Öğrencilerine Yönelik Yürütülen Deneysel Çalışmaların İncelenmesi

Investigation of Experimental Studies on University Students in the Career Psychological Counseling

İsmail BEÇEK¹ Erdoğan BOZKURT²

¹ Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Öğrenci, Amasya, Türkiye

² Dr.Öğr.Üyesi, Amasya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik Ve Psikolojik Danışmanlık ABD., Amasya, Türkiye

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerine yönelik kariyer psikolojik danışmanlığı alanında 2003-2021 yılları arasında Türkiye’de yapılmış deneysel desendeki çalışmaların incelenmesidir. Bu çalışma özellikle Psikolojik Danışma ve Rehberlik alanında yapılan deneysel çalışmaların eğilimini ve gelişimini ortaya koyması bakımından önemli görülmektedir. Çalışma kapsamında 8 doktora tezi, 2 yüksek lisans tezi ve 8 makale olmak üzere toplam 18 çalışma ele alınmıştır. Çalışmada incelenen lisansüstü tezlere ulaşmak için “Ulusal Tez Merkezi” veri tabanından; makalelere ulaşmak için ise “Google Scholar” arama motorundan faydalanılmıştır. Çalışmalar, kuramsal temeli, konu alanı/bağımlı değişkeni, yayın türü, deney grubundaki katılımcı sayısı, oturum sayısı, oturum süresi, grup türü ve yayın yılı özelliklerine göre değerlendirilmiştir. Doküman incelemesi yöntemiyle ulaşılan veriler, içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Verilere ilişkin frekans/sıklık ve yüzdelik değerlerini içeren tablolar oluşturulmuş ve bu tablolara ilişkin açıklama ve yorumlarda bulunulmuştur. Çalışmanın bulguları incelendiğinde, çalışmalarda kariyer yapılandırma kuramı ve sosyal bilişsel kariyer kuramından daha çok faydalandığı; en fazla kariyer uyumu bağımlı değişkeninin ele alındığı; doktora tezi ve makale türünde daha fazla çalışmanın yer aldığı; deney gruplarında çoğunlukla 16 katılımcıya yer verildiği; araştırmacıların oturum sürelerini ve sayılarını ağırlıklı olarak 8 oturum ve 90 dakika olarak planladığı; planlanan programların en fazla psikoeğitim türünde gruplardan oluştuğu ve 2020 yılında bu konuya ilişkin daha fazla çalışma yürütüldüğü sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kariyer, Üniversite, Kariyer Psikolojik Danışması, Deneysel Çalışmalar, Araştırma Eğilimleri.

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the experimental studies executed in Turkey between 2003-2021 in the field of career psychological counseling for university students. This study is especially important in terms of revealing the disposition and development of experimental studies in the field of Psychological Counseling and Guidance. As part of the study 8 doctoral theses, 2 master theses and 8 articles were discussed. So as to reach the postgraduate theses examined in the study from the National Thesis Center database Google Scholar search engine was take advantage of reach the articles. Studies were evaluated according to their theoretical basis dependent variable type of publication number of participants in the experimental group number of sessions duration group type and publication year. Data obtained by the document analysis method were deconstructed by the content analysis method. Tables containing the frequency and percentage values of the data were created and explanations and comments were made on these tables. When the findings of the study are analysed it is seen that career structuring theory and social cognitive career theory are mostly used in studies. The most dependent variable of career adjustment was considered more studies in the type of doctorate thesis and article mostly 16 participants give place to the experimental groups the researchers scheduled the duration and number of sessions mainly as 8 sessions and 90 minutes It was concluded that the planned programs mostly come into existence psychoeducational groups and that more studies were carried out on this subject in 2020.

Keywords: Career, University, career counseling, Experimental Studies, Research Trends

GİRİŞ

Kariyer kavramını bireylerin hayatları boyunca deneyimledikleri olayların bir bütünü, mesleklerle bireyin diğer kimlik rollerinin etkileşimi sonucunda ortaya çıkan örüntü ve mesleki rollerin zamana bağlı olarak bazen ilerlemesi bazen ise duraklama veya gerilemesini içeren aynı zamanda yaşam boyu devamlılık gösteren bir süreç olarak tanımlamak mümkündür (Kara, 2016).

Meslek kavramının temelini ise başka kişilerin yarar sağlayabileceği eylemler oluşturmaktadır. Bu bakımdan meslek, öncelikle ekonomi ile ilgili bir niteliğe işaret etmektedir. Buna rağmen bireyler yalnızca ekonomik ihtiyaç ile hareket etmemekte, kapasiteleri ölçüsünde bir şeyler üretmenin hazzını ve doyumunu yaşamak da istemektedir. Bu durumda meslek, gelir sağlamaya ek olarak bireyin kapasitesini kullanmasına ve kendini gerçekleştirme olanak sağlayan bir kavramdır (Kuzgun, 2017). Yeşilyaprak’a (2021) göre toplumda yer alan tüm bireyler bir iş yapmayı, etkin olmayı ve bir mesleğe sahip olmayı hedeflemektedir. Bunun sebebi ise bireyle yaşam arasındaki bağların en kuvvetlisinin “iş” olmasıdır.

Tüm bireyler hayatlarında bazı gelişim dönemlerini yaşamaktadır. Mesleki olarak gelişim de bu genel gelişim dönemlerine benzemektedir ve okul çağı öncesinden hayatın sonuna kadar devamlılık göstermektedir. Buradan hareketle mesleki gelişimi, git gide karmaşık bir hal alan çalışma hayatında bireyin uygun bir yer edinebilmesi ve kendini gerçekleştirme yolunda gereken davranışları geliştirme süreci olarak tanımlamak mümkündür (Kuzgun, 2021). Mesleki gelişim görevleri ise bu süreç içerisinde geliştirilmesi gereken davranışlar olarak ifade edilebilir. Günümüz toplumunda bireylerin en önemli mesleki gelişim görevlerinden biri olarak da karşımıza meslek seçimi çıkmaktadır (Erdem Yılmaz ve Bilge, 2008).

Bireyler hayatlarında ev, eş, arkadaş gibi birçok konuda seçim yapmaktadır. Meslek seçimi de bir anlamda gelecek yaşamın belirleyicisi olduğu için bireylerin yaptığı seçimlerin içerisinde en önemlilerden birisidir (Çakır, 2004). Kuzgun'a (2017) göre ise Endüstri Devrimi yaşanmadan önce çocuklar, içinde buldukları geniş ailelerde çeşitli görev ve sorumluluklarla ailesinin sahip olduğu meslekleri öğrenirler ve ilerleyen yaşlarda bu meslekleri edinirlerdi. Bu sebeple üretici sınıftaki ailelerin çocukları için başka bir mesleğe sahip olmak çok olanaklı değildi. Bunun dışında endüstri devriminden önce meslek sayısının şu anda olduğundan çok daha az olduğu düşünüldüğünde meslek seçiminin bir probleme dönüşme olasılığı düşüktü. Ancak günümüz toplumlarında meslek sayısı çok fazla artmıştır. Diğer yandan günümüzde aile mesleğinin çocuklar tarafından devam ettirilmesi de çok nadir görülen bir durumdur. Bu sebeplerle meslek seçimi, endüstrileşmiş toplumlarda var olan bir problemdir.

Mesleki rehberlik ile ilgili ilk çalışmalar incelendiğinde karşımıza Frank Parsons'ın çalışmaları çıkmaktadır. Birey ve meslek özelliklerinin belirlenerek bunların eşleştirilmesi esasına dayan ve ilk defa 1900'lü yıllarda ortaya atılan Parsons'ın görüşünün daha çok meslek seçimiyle ilgili konuları ele aldığını söylemek mümkündür. Ancak yaşanan paradigma değişimiyle beraber kariyer danışmanlığı sadece meslek seçimi aşamasıyla ilgilenen bir psikolojik yardım olmaktan öteye taşınarak kapsamı, niteliği ve kavramlarıyla beraber değişikliğe uğramıştır. Bu süreçte mesleki rehberlik kavramının yerini, daha çok kariyer gelişiminin yaşam boyu devamlılığını vurgulayan kariyer psikolojik danışmanlığı kavramı almıştır. Sonuç olarak kariyer psikolojik danışmanlığının meslek seçimine ek olarak karar verme, iş stresi veya iş arama gibi bireyi veya grubu ilgilendirebilecek sorunların profesyonel bir danışmanla ele alındığı formal bir ilişki süreci olduğunu ifade etmek mümkündür (Yeşilyaprak, 2015; Öztemel, 2021).

21. yüzyılda teknoloji alanında yaşanan hızlı gelişmeler, iş piyasalarının değişimi ve bireylerin eğitim düzeylerinin artmasıyla birlikte bazı meslekler kaybolmakta bazı meslekler köklü değişikliklere uğramakta ve yeni meslek alanları ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle bireylerin mesleki gelişim görevlerinden olan meslek seçimi ve yaşanan paradigma değişimiyle beraber kariyer sürecinde ortaya çıkabilen diğer birçok problemi odak noktası alan kariyer psikolojik danışmanlığı, psikolojik danışma ve rehberlik alanının bir parçası konumdadır ve önemi günden güne artmaktadır (Kuzgun, 2008; Kuzgun, 2014).

Kariyer psikolojik danışmanlığı yaşamın her döneminde olduğu gibi eğitim hayatında da her kademedeki gereksinim duyulan bir psikolojik yardım türüdür. Bu çerçevede ele alınabilecek eğitim kademelerinden biri olarak da karşımıza üniversite dönemi çıkmaktadır. Üniversite öğrencileri uygun eğitimleri alabilmeyi, iş piyasalarındaki değişime uyum sağlamayı ve kendilerini donanımlı bir şekilde geliştirmeyi hedefleyebilmektedir. Bu sebeplerle üniversite öğrencilerine yönelik kariyer psikolojik danışmanlığı müdahaleleri çok önemli bir konumdadır ve bu hedeflerin kazandırılması amacıyla üniversite öğrencilerine yönelik çeşitli alt amaçları barındıran programlar geliştirilmektedir. Bu programların sonunda üniversite öğrencilerinin kariyerlerini planlamaları, bu planları gerçekleştirebilecek becerileri kazanmaları, ilgi, yetenek ve değerlerinin kariyerlerine etkilerini kavramaları beklenmektedir. (Sarı, 2014).

İlgili literatürde bu programların; üniversite öğrencilerinin mesleki algılarını, kariyer olgunluklarını ve mesleki heyecanlarını arttırdığı, kariyer planı yapmalarını kolaylaştırdığı ve mesleki anlamda daha geniş bir bakış açısına sahip olmalarına katkı sağladığı ifade edilmektedir. Bu kazanımları sağlayabilen kariyer psikolojik danışmanlığı programlarının amacına ulaştığını söylemek mümkündür (Pascarella ve Tenzini, 1997). Diğer yandan üniversite döneminde kariyer psikolojik danışmanlığı yardımı alan öğrencilerin almayanlara göre derslere daha fazla devamlılık gösterdikleri, mezun olma oranlarının yükseldiği ve iş hayatına geçişlerinin daha sancısız geçtiği belirtilmektedir (Işık, 2010). Bu nedenlerden dolayı üniversite öğrencilerine yönelik geliştirilen kariyer psikolojik danışmanlığı programlarının son derece kritik bir öneme sahip olduğu düşünülmüş, bu kapsamdaki bilimsel çalışmaların niteliği ve niceliği merak konusu olmuştur.

Literatür incelendiğinde psikolojik danışma ve rehberlik alanında yapılan çalışmaların eğilimlerini tespit etmeye yönelik birçok çalışmanın bulunduğu fark edilmektedir (Güven ve ark., 2009; Keldal ve Bilge, 2016; Güven ve Aslan, 2018; Özteke-Kozan, 2020; Türker ve Bozkurt, 2022). Diğer yandan kariyer psikolojik danışmanlığı alanındaki çalışmaların eğilimlerini tespit etmeye yönelik sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır

(Çarkıt, 2019a; Çarkıt, 2019b, Gönültaş, 2021). Ancak kariyer psikolojik danışmanlığı alanında üniversite öğrencilerine yönelik deneysel desendeki çalışmaların araştırma eğilimlerini tespit etmeye yönelik bir çalışmaya rastlanmamıştır. Buradan hareketle bu çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerine yönelik kariyer psikolojik danışmanlığı alanında Türkiye’de yapılmış deneysel çalışmaların incelenmesidir. Bu araştırma ile 2003-2022 yılları arasında Türkiye’de kariyer psikolojik danışmanlığı alanında üniversite öğrencilerine yönelik yapılan deneysel çalışmaların; kuramsal temellerinin yanında konu alanlarına, yayın türüne, deney grubundaki katılımcı sayılarına, oturum sayısı ve süresine, grup türlerine ve yayın yılına vurgular yapılarak ilgili literatüre katkı sağlanacağı düşünülmektedir.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada kariyer psikolojik danışmanlığı alanında Türkiye’de üniversite öğrencilerine yönelik yapılan deneysel desendeki çalışmaları betimsel bir açıdan inceleme amacı ile nitel araştırma yaklaşımlarından olan doküman inceleme yönteminden faydalanılmıştır. Doküman inceleme yöntemi araştırılması planlanan olay ve olguları barındıran yazılı ve görsel materyallerin analiz edilmesini hedefleyen veri toplama yöntemidir. Araştırma konusuna ilişkin yazılı ve görsel materyallerin incelenmesi daha kapsamlı ve zengin çıkarımlarda bulunabilmek adına son derece önemlidir. Diğer yandan doküman inceleme yöntemi, araştırılan konunun geçmişinin ve tarihsel sürecinin de ortaya koyulmasına katkı sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2006; Baş ve Akturan, 2017).

Veri toplama Süreci

Çalışma kapsamında incelenen lisansüstü tezlere ulaşmak için “Ulusal Tez Merkezi” veri tabanından; makalelere ulaşmak için ise “Google Scholar” arama motorundan faydalanılmıştır. Bu süreçte, 2022 yılının ilk beş ayında yayınlanan çalışmaların 2022 yılını yeterince yansıtmayacağı düşünüldüğü için yılın üst sınırı 2021, alt sınırı ise 2003 yılı olarak belirlenmiştir. Ele alınacak çalışmaların değerlendirildiği diğer bir kriter ise araştırmacıların Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalı alanında eğitim görmüş veya bu alanda çalışıyor olmalarıdır. Diğer bir ifade ile Psikolojik Danışma ve Rehberlik alanı dışında yapılan çalışmalara yer verilmemiştir. İlgili çalışmalara ulaşabilmek amacıyla 20 Nisan-10 Mayıs 2022 tarihleri arasında “Kariyer”, “Kariyer Engelleri”, “Kariyer Seçimi”, “Kariyer Kaygısı”, “Meslek”, “Mesleki Karar Verme”, “Mesleki Kararsızlık”, “Mesleki Olgunluk”, “Mesleki Rehberlik” ve Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar” anahtar kelimeleri kullanılarak aramalar gerçekleştirilmiştir. Aramalar sonucunda 8 makale ve 10 lisansüstü tez olmak üzere toplam 18 çalışmaya erişilmiştir. Ulaşılan tüm çalışmalar değerlendirmeye alınarak araştırmacı tarafından oluşturulmuş olan ve “Kuramsal Temel”, “Konu Alanı/Bağımlı Değişken”, “Yayın Türü”, “Deney Grubundaki Katılımcı Sayısı”, “Oturum Sayısı”, “Oturum Süresi”, “Grup Türü” ve “Yayın Yılı” bölümlerini barındıran “Yayın İnceleme Formu” değerlendirme aracı olarak kullanılmıştır.

Verilerin Analizi

Çalışmada elde edilen verilerin analiz edilmesi sürecinde içerik analizi yönteminden faydalanılmıştır. İçerik analizi yönteminde benzer veriler birtakım kavram ve temalar çerçevesinde bir araya toplanır ve okuyucunun rahatça anlayabileceği şekliyle düzenlenerek yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Bu veriler çalışmanın bulgular bölümünde frekans ve yüzdelik değerler ile ifade edilmiş, sonuç bölümünde ise yorumlanmıştır.

BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde, Yayın İnceleme Formunda yer alan her tema için içerik analizi sonuçlarının frekans ve yüzde değerleri ifade edilmiştir.

Tablo 1: Çalışmaların Kuramsal Temelleri

Kategori	Frekans (f)	Yüzde
Kariyer Yapılandırma Kuramı	7	%39
Sosyal Bilişsel Kariyer Kuramı	4	%22
Benlik Kavramı Kuramı	1	%6
Umut Odaklı Kariyer Gelişim Modeli	1	%6
Bilişsel Davranışçı Kuram	1	%6
Pozitif Psikoloji	1	%6
Kariyer Yelkenlisi Modeli	2	%11
Kariyer Tekerli Modeli	1	%6

Tablo 1 incelendiğinde, ele alınan çalışmaların; 7’sinin (%39) Kariyer Yapılandırma Kuramını, 4’ünün (%22) Sosyal Bilişsel Kariyer Kuramını, 1’inin Benlik Kavramı Kuramını, 1’inin (%6) Umut Odaklı Kariyer Gelişim Modelini, 1’inin (%6) Bilişsel Davranışçı Kuramını, 1’inin (%6) Pozitif Psikoloji Kuramını, 2’sinin (%11)

Kariyer Yelkenlisi Modelini ve 1'inin (%6) Kariyer Tekeri Modelini kuramsal temel olarak benimsediği fark edilmektedir.

Tablo 2: Çalışmaların Konu Alanları/ Bağımlı Değişkenleri

Kategori	Frekans (f)	Yüzde
Kariyer Uyumu	9	%50
Güçlü Yönler Öz yeterliği	1	%6
Kariyer Araştırma Öz yeterliği	1	%6
Kariyer Kararı Yetkinliği	5	%28
Mesleki Sonuç Beklentisi	2	%11
Mesleki Benlik	1	%6
Kariyer İyimserliği	4	%22
Kariyer Umudu	1	%6
Kariyer Geleceği	1	%6
Kariyer Farkındalığı	1	%6
Kariyer Stresi	1	%6
Kariyer Kararsızlığı	1	%6
Kariyer Amacı	1	%6
Kariyer Seçimi	1	%6

Tablo 2 incelendiğinde, ele alınan çalışmaların; 9'unda (%50) kariyer uyumu, 5'inde (%28) kariyer kararı yetkinliği, 4'ünde (%22) kariyer iyimserliği, 2'sinde (%11) mesleki sonuç beklentisi, 1'inde (%6) güçlü yönler öz yeterliği, 1'inde (%6) kariyer araştırma öz yeterliği, 1'inde (%6) mesleki benlik, 1'inde (%6) kariyer umudu, 1'inde (%6) kariyer geleceği, 1'inde (%6) kariyer farkındalığı, 1'inde (%6) kariyer stresi, 1'inde (%6) kariyer kararsızlığı, 1'inde (%6) kariyer amacı ve 1'inde (%6) kariyer seçimi bağımlı değişkeniyle çalışıldığı görülmektedir.

Tablo 3: Çalışmaların Yayın Türü

Kategori	Frekans (f)	Yüzde
Doktora Tezi	8	%44
Yüksek Lisans Tezi	2	%11
Makale	8	%44

Tablo 3 incelendiğinde, ele alınan çalışmaların 8'inin (%44) doktora tezi, 2'sinin (%11) yüksek lisans tezi ve 8'inin (%44) makale olduğu görülmektedir.

Tablo 4: Çalışmaların Deney Grubundaki Katılımcı Sayısı

Kategori	Frekans (f)	Yüzde
9	3	%17
10	1	%6
11	2	%11
14	1	%6
15	2	%11
16	6	%33
23	1	%6
27	1	%6
52	1	%6

Tablo 4 incelendiğinde, deney gruplarının; 3 çalışmada (%17) 9, 1 çalışmada (%6) 10, 2 çalışmada (%11) 11, 1 çalışmada (%6) 14, 2 çalışmada (%11) 15, 6 çalışmada (%33) 16, 1 çalışmada (%6) 23, 1 çalışmada (%6) 27 ve 1 çalışmada (%6) 52 katılımcıyla oluşturulduğu görülmektedir.

Tablo 5: Çalışmaların Oturum Sayısı

Kategori	Frekans (f)	Yüzde
5	4	%22
6	3	%17
8	6	%33
10	2	%11
11	1	%6
12	2	%11

Tablo 5 incelendiğinde, ele alınan; 4 çalışmada (%22) 5, 3 çalışmada (%17) 6, 6 çalışmada (%33) 8, 2 çalışmada (%11) 10, 1 çalışmada (%6) 11, ve 2 çalışmada (%11) 12 oturumun yer aldığı görülmektedir.

Tablo 6: Çalışmaların Oturum Süreleri

Kategori	Frekans (f)	Yüzde
50 DK.	1	%6
60 DK.	1	%6
90 DK.	11	%61

120 DK.	1	%6
75-120 DK.	1	%6
60-90 DK.	1	%6
75-90 DK.	1	%6
120-150 DK.	1	%6

Tablo 6 incelendiğinde, oturum sürelerinin; 1 çalışmada (%6) 50 dakika, 1 çalışmada (%6) 60 dakika, 11 çalışmada (%61) 90 dakika, 1 çalışmada (%6) 120 dakika, 1 çalışmada (%6) 75-120 dakika, 1 çalışmada (%6) 60-90 dakika, 1 çalışmada (%6) 75-90 dakika ve 1 çalışmada (%6) 120-150 dakika olduğu görülmektedir.

Tablo 7: Çalışmaların Grup Türü

Kategori	Frekans (f)	Yüzde
Psikoeğitim	13	%72
Grup Rehberliği	2	%11
Grupla Kariyer Psikolojik Danışmanlığı	3	%17

Tablo 7 incelendiğinde, ele alınan; 13 çalışmanın (%72) psikoeğitim, 2 çalışmanın (%11) grup rehberliği ve 3 çalışmanın (%17) ise grupla kariyer psikolojik danışmanlığı türünde yürütüldüğü görülmektedir.

Tablo 8: Çalışmaların Yayın Yılları

Kategori	Frekans (f)	Yüzde
2003	1	%6
2004-2009	0	%0
2010	1	%6
2011	0	%0
2012	0	%0
2013	1	%6
2014	2	%11
2015	0	%0
2016	2	%11
2017	1	%6
2018	2	%11
2019	1	%6
2020	7	%39
2021	0	%0

Tablo 8 incelendiğinde, kariyer danışmanlığı alanında üniversite öğrencilerine yönelik 2003 yılında 1 (%6), 2010 yılında 1 (%6), 2014 yılında 2 (%11), 2016 yılında 2 (%11), 2017 yılında 1 (%6), 2018 yılında 2 (%11), 2019 yılında 1 (%6) ve 2020 yılında 7 (%39) deneysel çalışmanın yürütüldüğü görülmektedir. Diğer yandan 2011, 2012, 2015, 2021 yıllarında ve 2004-2009 yılları arasında ilgili konuyla hiçbir deneysel çalışmanın yürütülmediği fark edilmektedir.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın amacı kapsamında ulaşılan 8 doktora tezi, 2 yüksek lisans tezi ve 8 makalenin incelenmesi neticesinde aşağıda yer alan sonuçlara ulaşılmıştır.

Araştırma kapsamında ele alınan çalışmaların temel aldığı kuramsal temeller incelendiğinde; 7'sinin Kariyer Yapılandırma Kuramı, 4'ünün Sosyal Bilişsel Kariyer Kuramı, 2'sinin Kariyer Yelkenlisi Modeli ve diğerlerinin Benlik Kavramı Kuramı, Umut Odaklı Kariyer Gelişim Modeli, Bilişsel Davranışçı Kuram, Pozitif Psikoloji Kuramı ve Kariyer Teker Modeli temelli çalışmalar olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Ele alınan çalışmalarda kuramsal temel olarak Kariyer Yapılandırma Kuramının (KYK) daha fazla tercih edildiği göze çarpmaktadır. Yapılandırıcı ve öyküsel bir yaklaşım ile oluşturulan ve bireylerin, hayat deneyimlerindeki temaların ortaya çıkarılması ve danışanın dünyasının anlaşılması yoluyla seçimlerinin altında yatan motivasyon, ihtiyaç ve dinamiklerin fark edilmesini amaçlayan KYK, bireylerin mesleki kişilik tipini, kariyer uyumunu ve yaşam temalarını ortaya koymaya odaklanmaktadır (Özdemir, 2018; Dönmezoğulları, 2020). Diğer yandan Ulaş-Kılıç (2019) kariyer psikolojik danışmanlığı alanında en çok ele alınıp incelenen kuramlardan birinin KYK olduğunu ifade etmektedir. İfade edilen bulgunun bu çalışmanın sonucunu da destekler nitelikte olduğunu söylemek mümkündür. Ele alınan çalışmalarda ön plana çıkan diğer bir kuram ise Sosyal Bilişsel Kariyer Kuramıdır (SBKK). Çarkıt (2019b) yapmış olduğu çalışmada ülkemizde yapılan kariyer psikolojik danışmanlığı alanındaki çalışmalarda en çok SBKK ile ilişkili konuların ele alındığını ifade etmiştir. Bu ifadenin de çalışmanın ilk bulgusunu desteklediğini söylemek mümkündür.

Ulaşılan çalışmaların bağımlı değişkenleri incelendiğinde ise 9 çalışmada kariyer uyumu, 5 çalışmada kariyer kararı yetkinliği, 4 çalışmada kariyer iyimserliği, 2 çalışmada mesleki sonuç beklentisi, 1'er çalışmada ise güçlü yönler öz yeterliği, kariyer araştırma öz yeterliği, mesleki benlik, kariyer umudu, kariyer geleceği, kariyer farkındalığı, kariyer stresi, kariyer kararsızlığı, kariyer amacı ve kariyer seçimi bağımlı değişkeniyle

çalışıldığı bulgusu elde edilmiştir. Diğer bir ifade ile ele alınan çalışmalarda bağımlı değişken olarak en çok tercih edilen kavramın kariyer uyumu olduğunu söylemek mümkündür. Literatürde bireylerden beklenen kariyer gelişim görevlerine uygun hareket etmesi ve bu süreçte karşılaşılabileceği zorluklarla mücadele edebilmesine yardımcı olan bir kavram olarak karşımıza çıkan kariyer uyumu, KYK'nın da önemli kavramlarından biridir (Dönmezoğulları, 2020). Ele alınan çalışmalarda da en fazla KYK'ya yer verildiği düşünüldüğünde de kariyer uyumu kavramının daha fazla çalışılmasının beklenen bir durum olduğu düşünülebilir.

Araştırma kapsamında ele alınan 3 çalışmada 9 katılımcıyla, 6 çalışmada 16 katılımcıyla, 2'şer çalışmada 11 ve 15 katılımcıyla ve 1'er çalışmada ise 10, 14, 23, 27 ve 52 katılımcıyla deney gruplarının oluşturulduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bulgular incelendiğinde deney gruplarında katılımcı sayısı olarak en çok 16 katılımcının tercih edildiği tespit edilmiştir. Psikolojik danışma ve psikoeğitim gruplarında deney grubundaki üye sayısının katılımcıların yaşlarına göre değişiklik gösterebileceği, üye sayısının az ve çok olduğu durumlarda ise grup iletişiminin zarar görebileceği ifade edilmektedir. Birçok faktörden dolayı katılımcı sayısının titizlikle planlanması gereken bu iki grup türünde, üniversite öğrencileriyle çalışılması durumunda önerilen katılımcı sayısı 8-12 kişidir. Ele alınan çalışmalarda genel olarak bu önerilerin üzerinde bir katılımcı sayısı belirlendiğini söylemek mümkündür. Diğer yandan ele alınan çalışmaların bazılarında grup rehberliği programı yürütülmüş olup 11, 22 ve 52 kişilik deney grupları oluşturulmuştur. Psikolojik danışma ve psikoeğitim gruplarına kıyasla çok daha fazla katılımcıya ulaşma imkânı tanıyan grup rehberliğinde bu katılımcı sayılarının ise ideal sınırlar içinde olduğunu söylemek mümkündür (Çivitci, 2018; Voltan Acar, 2020).

Ulaşılan çalışmaların oturum sayıları incelendiğinde ise 4 çalışmanın 5 oturumdan, 3 çalışmanın 6 oturumdan, 6 çalışmanın 8 oturumdan, 2 çalışmanın 10 oturumdan, 1 çalışmanın 11 oturumdan ve 2 çalışmanın ise 12 oturumdan oluştuğu ifade edilebilir. Bulgular dikkate alındığında araştırmacılar tarafından programların ağırlıklı olarak 8 oturum şeklinde planlandığını söylemek mümkündür. Gönültaş (2021) lise öğrencilerine yönelik kariyer danışmanlığı ve mesleki rehberlik alanındaki çalışmaların eğilimlerini incelediği araştırmasında da araştırmacıların oturum sayısı olarak 8 veya 10 oturumluk programlar planladığı görülmektedir.

Diğer yandan ele alınan çalışmaların oturum süreleri incelendiğinde her bir oturumun; 1 çalışmada 50 dakika, 1 çalışmada 60 dakika, 11 çalışmada 90 dakika ve 1 çalışmada 120 dakika olarak yürütüldüğü görülmektedir. Bazı çalışmalarda ise oturum süreleri bir aralık olarak belirlenmiş olup oturumlar 75-120 dakika, 60-90 dakika, 75-90 dakika ve 120-150 dakika arasında tamamlanmıştır. Bulgular dikkate alındığında oturum sürelerinin genellikle 90 dakika olarak tercih edildiği görülmektedir. Benzer şekilde, Demirtaş-Zorbaz ve arkadaşları (2016) üniversite öğrencilerine yönelik yapılan grup çalışmalarının ağırlıklı olarak 90 dakika ve üzerinde sürelerle planlandığını ifade etmektedir.

Yapılan çalışmaların grup türleri değerlendirildiğinde 13 çalışmada psikoeğitim, 2 çalışmada mesleki grup rehberliği ve 3 çalışmada ise grupla kariyer psikolojik danışmanlığı türlerinin tercih edildiği görülmektedir. Bulgular dikkate alındığında çalışmalarda psikoeğitim grup türünün daha fazla tercih edildiği sonucuna ulaşılmaktadır. Kariyer psikolojik danışmanlığı alanında lise öğrencilerine yönelik yürütülen deneysel çalışmaların eğilimlerini inceleyen Gönültaş (2021), lise öğrencilerine yönelik programların daha çok grup rehberliği türünde olduğunu ifade etse de üniversite öğrencilerine yönelik yürütülen çalışmaların bu bulgudan farklı olarak psikoeğitim gruplarını tercih etme eğiliminde olduğunu söylemek mümkündür.

Son olarak çalışmaların yıllara göre dağılımı incelendiğinde 2003, 2010, 2017 ve 2019 yıllarında 1'er çalışmanın, 2014, 2016 ve 2018 yıllarında 2'şer çalışmanın ve 2020 yılında ise 7 çalışmanın yürütüldüğü görülmektedir. Ancak 2003-2021 aralığının kapsadığı diğer yıllarda herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Yürütülen çalışmaların 2020 yılında bir yükseliş gösterdiği fark edilse de genel olarak bakıldığında bu alanda yapılan çalışmaların durağan bir eğilime sahip olduğunu ve nicelik olarak yetersiz kaldığını ifade etmek mümkündür. Üniversite öğrencilerinin psikolojik danışmaya gereksinim duyduğu alanların ele alındığı araştırmalarda kariyer ile ilgili konuların en ön planda yer aldığı düşünüldüğünde yapılan deneysel çalışmaların bu ihtiyaca karşılık vermekte yetersiz kaldığı düşünülmektedir (Yerin Güneri ve Çapa Aydın, 2010).

Çalışmanın bulguları ölçüsünde Rehberlik ve Psikolojik Danışma alanında çalışanlar ve araştırmacılara bazı önerilerde bulunulabilir:

- ✓ Bu çalışma üniversite öğrencilerine yönelik yürütülen araştırmalarla sınırlandırılmış olup ilerleyen dönemlerde ilköğretim öğrencilerine yönelik çalışmaların eğilimini ele alan farklı çalışmalar gerçekleştirilebilir.

- ✓ Bu çalışmada ulusal literatür incelenmiştir. Bundan sonraki çalışmalarda uluslararası literatür taranarak daha geniş kapsamlı sonuçlara ulaşılabilir.
- ✓ Bu çalışmanın veri analizi sürecinde araştırmacı tarafından oluşturulan ve kuramsal temel, konu alanı/bağımlı değişken, yayın türü, deney grubundaki katılımcı sayısı, oturum sayısı, oturum süresi, grup türü ve yayın yılı bölümlerini barındıran yayın inceleme formu kullanılmıştır. Gerçekleştirilecek diğer çalışmalarda farklı değerlendirme ölçütleriyle çalışmaların farklı özelliklerine vurgu yapılabilir.
- ✓ Kariyer psikolojik danışmanlığı alanında üniversite öğrencilerine yönelik yürütülen deneysel çalışmaların artırılması önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Baş, T. ve Akturan, U. (2017). *Sosyal bilimlerde bilgisayar destekli nitel araştırma yöntemleri* (3. bs). Seçkin.
- Çakır, M. A. (2004). Mesleki karar envanterinin geliştirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(2), 1-14.
- Çarkıt, E. (2019a). Kariyer psikolojik danışmanlığı ve mesleki rehberlik alanında Türkiye’de yayınlanan makalelerin incelenmesi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7, 149-158.
- Çarkıt, E. (2019b). Kariyer danışmanlığı ve mesleki rehberlik alanında Türkiye’de yapılan lisansüstü tezlerin araştırma eğilimleri. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(2), 1503-1514.
- Çivitci, A. (2018). *Grup psikoeğitimi*. Pegem.
- Demirtaş-Zorbaz, S., Kızıldağ, S. ve Voltan-Acar, N. (2016). Türkiye’deki üniversitelerde lisansüstü düzeyde yapılan grup çalışmalarının incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(4), 1765- 1784.
- Dönmezoğulları, C. (2020). *Kariyer yapılandırma kuramına dayalı psikoeğitim programının üniversite öğrencilerinin kariyer kararı ve güçlü yönler öz yeterlilik düzeylerine etkisi* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Erdem Yılmaz, A. ve Bilge, F. (2008). Lise öğrencileri için Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği'nin geliştirilmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(29), 95-114.
- Işık, E. (2010). *Sosyal bilişsel kariyer teorisi temelli bir grup müdahalesinin üniversite öğrencilerinin kariyer kararı yetkinlik ve mesleki sonuç beklenti düzeylerine etkisi*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Çukurova Üniversitesi.
- Gönültaş, O. (2021). Lise öğrencilerine yönelik kariyer danışmanlığı ve mesleki rehberlik alanında yapılan deneysel çalışmaların incelenmesi. *Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 233-244.
- Güven, M. ve Aslan, A. M. (2018). Psikolojik danışma ve rehberlik alanında Türkiye’deki bilimsel dergilerde yayınlanan makaleler üzerine bir inceleme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(55), 593-604.
- Güven, M., Kısaç, İ., Ercan, L. Ve Yalçın, İ. (2009). Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisinde yayınlanan makalelerin çeşitli özellikler açısından incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(31), 80-87.
- Kara, A. (2016). *Kariyer uyumluluğu programının RPD öğrencilerinin kariyer uyumluluk düzeyleri üzerindeki etkisinin incelenmesi* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. ESOGÜ.
- Keldal, G. ve Bilge, F. (2016). Psikolojik danışma ve rehberlik alanında karma yöntemli araştırmalar: bir içerik analizi çalışması, Ö. Demirel ve S. Dinçer (Ed.), *Eğitim bilimlerinde yenilikler ve nitelik arayışı* içinde, (s. 643-654). Pegem.
- Kuzgun, Y. (2008). *Rehberlik ve psikolojik danışma* (9.bs.). Nobel.
- Kuzgun, Y. (2014). *İlköğretimde rehberlik* (7.bs.). Nobel.
- Kuzgun, Y. (2017). *Meslek gelişimi ve danışmanlığı* (5. bs.). Nobel.
- Kuzgun, Y. (2021). *Meslek seçiminde bilinmesi gerekenler*. <https://www.osym.gov.tr/TR,1369/meslek-seciminde-bilinmesi-gerekenler.html>
- Özdemir, N. K. (2018). Kariyer yapılandırma görüşmesi: Nitel bir değerlendirme aracı ve kariyer danışma yöntemi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(6), 1071-1081.
- Öztemel, K. (2021). *Vaka örnekleriyle kariyer rehberliği ve kariyer psikolojik danışması*. Pegem.

- Özteke-Kozan, H. İ. (2020). Okul psikolojik danışmanlığı ile ilgili yapılmış çalışmaların bibliyometrik analizi: 1980-2019. *Okul Psikolojik Danışmanlığı Dergisi*, 3(1), 1-28.
- Pascarella, E. T. ve Terenzini, P. T. (1997). Studying college students in the 21st century: Meeting new challenges. *The Review of Higher Education*, 21 (2), 151-165.
- Sarı, S. V. (2014). Sosyal bilişsel öğrenme teorisine dayalı grup müdahalesinin üniversite öğrencilerinin kariyer araştırma öz yeterliklerine etkisi [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Karadeniz Teknik Üniversitesi.
- Türker, S. ve Bozkurt, E. (2022). 2019-2021 Yılları arasında okul psikolojik danışmanlığına ilişkin ülkemizde yapılmış lisansüstü tezlerin incelenmesi. *International Academic Social Resources Journal*, 7(35), 262-272.
- Ulaş- Kılıç, Ö. (2019). Kariyer gelişiminde yeni yaklaşımlar: Planlanmış şans kuramı ve kariyer yapılandırma kuramı. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (51), 356-385.
- Voltan Acar, N. (2020). *Grupla psikolojik danışma*. Nobel.
- Yerin Güneri, O. ve Çapa Aydın, Y. (2010). *ODTÜ öğrencilerinin psikolojik danışma ve rehberlik ihtiyaçları analizi çalışması*. V. Üniversiteler Psikolojik Danışma ve Rehberlik Sempozyumu, Mersin, Türkiye.
- Yeşilyaprak, B. (2015). *Mesleki rehberlik ve kariyer danışmanlığı* (6. bs). Pegem.
- Yeşilyaprak, B. (2021). *Mesleki rehberlik ve kariyer danışmanlığı*, (13. bs.). Pegem.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin.

e-ISSN: 2630-631X

Article Type
Research Article**Subject Area**
Fine Arts, PictureVol: 8 Issue: 60
Year: 2022 JUNE
Pp: 1074-1081**Arrival**
02 May 2022**Published**
30 June 2022

Article ID 62758

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29228/8/smryj.62758>**How to Cite This Article**
Boydaş, O. & Yıldırım, G. (2022). "Jan Van Eyck, Diego Velazquez Ve Eduoard Manet'nin Eserlerinde Ayna Kullanımına Dair Bir İnceleme", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 8(60): 1074-1081

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Jan Van Eyck, Diego Velazquez Ve Eduoard Manet'nin Eserlerinde Ayna Kullanımına Dair Bir İnceleme

A Review On The Use Of Mirror In The Works Of Jan Van Eyck, Diego Velazquez And Eduoard Manet

Okan BOYDAŞ¹ Gülin YILDIRIM² ¹ Dr.Öğr.Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Resim-İş Eğitimi Anabilim Dalı, Sivas, Türkiye
² Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Resim-İş Eğitimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi, Sivas, Türkiye

ÖZET

Sanat tarihine bakıldığında resim sanatında ayna kavramının hem metaforik olarak hem de görsel bir anlatım biçimi olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu kavramın, sanatçıların atölyelerinde kullandıkları bir nesne olmakla beraber, eserlerinde yer verdikleri bir detay haline geldiği görülmektedir. Sanatçıların resim içerisinde resim oluşturarak yüzey üzerindeki görüntüyü farklı ve üzerine düşünülür kılmak için bir detay olarak kullandıkları aynalar, görüntüyü bozmadan yansıtmayı sağlayan cilalı yüzeylerdir. İlk aynaların metal yüzeylerin parlatılması sonucu elde edildiği görülmektedir. Daha sonra ise günümüzde kullanılan şekli ile cam levhaların bir yüzeyinin cıva ile kaplanarak oluşturulduğu aynalar geliştirilmiştir.

Bu bağlamda hazırlanan bu çalışmanın temel konusu olan ayna kavramı, Jan Van Eyck, Diego Velazquez, Eduoard Manet'nin eserlerinde incelenerek, ayna kavramının resim sanatında kullanımına dair örneklendirmelere yer verilecektir.

Çalışma; bilimsel araştırma yöntemlerinden olan nitel araştırma yöntemiyle bağlantılı olarak, literatür taraması ve betimsel analiz yöntemi ile oluşturulmuştur. Literatür taramasında konu ile ilgili kitap ve makaleler incelenerek ilgili alanlardan yararlanılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Ayna, Jan van Eyck, Diego Velazquez, Eduoard Manet

ABSTRACT

Looking at the history of art, it is seen that the concept of mirror in painting is used both metaphorically and as a visual expression. Although this concept is an object used by artists in their workshops, it is seen that it has become a detail that they include in their works. Mirrors, which artists use as a detail to make the image on the surface different and thinkable by creating a painting within a painting, are polished surfaces that allow reflection without disturbing the image. It is seen that the first mirrors were obtained as a result of polishing metal surfaces. Later, mirrors were developed, in the form used today, in which one surface of glass plates is coated with mercury.

In this context, the concept of mirror, which is the main subject of this study, will be examined in the works of Jan Van Eyck, Diego Velazquez, Eduoard Manet, and examples of the use of the concept of mirror in painting will be given.

Study; In connection with the qualitative research method, which is one of the scientific research methods, it was created by literature review and descriptive analysis method. In the literature review, books and articles related to the subject were examined and related fields were used.

Key words: Mirror, Jan van Eyck, Diego Velazquez, Eduoard Manet

GİRİŞ

Resim sanatı içerisinde, resmin temasına etkileyen birçok faktör bulunduğu bir gerçektir. Bunlar sanatçının yaşadığı dönem, o dönemin sanat akımı ve sanatçının eserlerinde kullandığı bireysel üsluptur. Bu çerçeveden bakıldığında resim teması belgesel nitelik taşıyarak, o dönemi yansıtmaya da bir araç haline geldiği düşünülebilir. Bu etkiyle örtüşen nesne ise, ayna olmuştur. Görme olayının ve görsel algılamının temeli ışık, göz ve beyne dayanır. Görsel algıyı, insanda model, fon ve detayları ayırmsayabilme becerisi olarak tanımlamak mümkündür(Artut,2013:161). Bu bağlamdan bakıldığında aynayı fiziksel olarak bir yansıma yaratma aracı olarak tanımlamakta doğru olacaktır.

Yansıma fikri, insanların çağlar boyunca ilgisini çekmiş ve merak konusu olmuştur. Sanatın ve sanatçının bu görsel illüzyondan etkilenmemesi de kaçınılmaz olmuştur.

Leonardo da Vinci'nin "ressamın zihni ayna gibi olmalıdır" önermesi aynanın kavramsal yapısına bir gönderme niteliği taşısa da, aynanın görsel nitelikte kullanıldığı çalışmaları da işaret etmektedir. Rönesans'tan itibaren sanat fikrinin kendisiyle büyük ölçüde bütünlük görünmesiyle aynalar; metafor, imge, alet ve araç olarak Batı'nın sanat teorisi ve pratiği boyunca her yerde ortaya çıkmaktadır(Bird,2016:81).

Problem

Resim sanatı içerisinde oluşturulan kompozisyonlarda birçok öğe ve nesneye yer verilmiştir. Bu nesnelere farklı dönemlerde farklı sanatçılar tarafından yorumlanmış ve sunulmuştur. Bunlardan biri olan ayna nesnesi ve resim sanatındaki etkisi üzerine aşağıdaki sorulara yanıt aranmaktadır.

✓ Ayna nesnesi nedir, tarih içerisindeki yeri ne olmuştur?

✓ Jan van Eyck, Diego Velazquez, Eduoard Manet eserlerinde ayna unsurunu nasıl kullanmışlardır?

Yöntem

Sanat tarihi içerisinde etkili akımlar arasında olan Rönesans, Barok ve İzlenimcilik içerisinde dönemin sanatçılarının kendi üsluplarının hâkim olduğu çalışmalarında ortak bir nokta olan ayna, zaman içerisinde uğradığı değişimin farklı zamanlardaki yansımaları incelemeyi amaçlayan bu çalışma da betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analiz yöntemi ile farklı anlatım biçimleri arasında nasıl bir ilişki olduğu, anlamın nereden geldiği, nasıl bir işlevi olduğu ve nasıl betimlendiğine odaklanılmıştır. Konuyla ilgili literatür taraması yapılmıştır.

Buna göre, betimsel analiz, çeşitli veri toplama teknikleri ile elde edilmiş verilerin daha önceden belirlenmiş temalara göre özetlenmesi ve yorumlanmasını içeren bir nitel veri analiz türüdür. Bu analiz türünde temel amaç elde edilmiş olan bulguların okuyucuya özetlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde sunulmasıdır (Yıldırım ve Şimşek,2003) (Aktaran: Özdemir,2010:336)

AYNA

İnsanlar, geçmişte de bugün olduğu gibi görüntülerini önemsemişler ve yansımaları merak konusu olmuştur. Bu maksatla kaplarda biriken sular, akarsular, göller, denizler ve parlak taşlardan yararlanmışlardır. En net yansıma ise ayna ile mümkün olmuştur.

Yapılan arkeolojik kazılarda insanoğlunun kullandığı ilk ayna; Çatalhöyük'te bulunan parlak obsidyenden yapılmış olan aynadır. Aynaya dair diğer eski kalıntılar ise Mısır'da bulunmuştur. Bu kalıntılar, bir ayna çerçevesine ait olan alçıtaşı ve kayağantaş levhalarıdır (Sivri ve Angın, 2020:32)

Bununla birlikte Mezopotamya, Çin, Roma, Mısır ve Yunan medeniyetlerinin bakır ve bronz aynalar kullanıldığı bilinmektedir. Bu uygarlıklarda kolayca şekil verip cilalanabilir olmaları ve aynı zamanda dayanıklı olmaları sebebiyle metal aynaların tercih edildiği görülmüştür. Zaman içinde gelişen teknoloji ile birlikte çok ince metal katmanla kaplanmış cam levhalar kullanıma sunulmuştur.

Günümüzde kullanılan cam aynaların gelişimine sirlama tekniğini geliştirmelerinden dolayı en büyük katkının Venedik Cumhuriyeti tarafından yapıldığı düşünülebilir. *“Bu teknikte ince bir kalay yaprak düz bir şekilde yayılıyor ve üstü civa ile kaplanıyordu. Civanın fazlası sıkıştırılarak alındıktan sonra üstüne bir kâğıt ve onun üstüne bir cam levha konuyordu. Aradaki kâğıdın yavaşça çekilip alınması sırasında kalay ve civa bir amalgam(civanın metallerle yaptığı alaşım) oluşturularak camın alt yüzeyini kaplıyordu”*(<https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/>,10.22).

Bugünkü aynaların ise daha çok gümüş veya alüminyumdan yapıldığı görülmektedir. Aynanın yüzeyinin zarar görmemesi için de camdaki gümüş önce bakır sonra koruyucu boya ile kaplanmakta olduğu bilinmektedir.

“Cam üretimi pencere camı üretimine bir zorluk daha getirmiştir: Sirlama. Bu bağlamda, Romalıların yararlandığı eski teknik sıcak kurşun uygulamasından ibaretti; ama dayanak işlevi gören tabakanın oldukça ince ve düzgün olması gerekiyordu, çünkü kalın tabakalar ateşe dayanamamıştır. Cam üfledikten sonra içine eritilmiş kurşun dökülüyordu; bu kurşun içbükey kısımda toplanıyor ve daha sonra biçimlendiriliyordu. Aynanın boyutu bir kâse kadardı ve eğrilik bu aynaya XV. Ve XVI. Yüzyıl Flaman resimlerinde ve Alman gravürlerinde görülen bombeli biçimleri veriyordu”(Melchior-Bonnet,2007:28).

Jan van Eyck'a ait “Arnolfi'nin Evlenmesi” isimli çalışmada yer alan ayna bu tanıma uyan dışbükey bir aynadır. Bu aynanın daha büyük bir örneğine “Arnolfi'nin Evlenmesi” tablosundan yüz elli yıl sonra, Velazquez'in “Las Meninas” isimli çalışmasında yer verildiği görülmektedir.

Ayna Nesnesinin Kültürel Tarihi

Ayna nesnesi masallara, mitolojik hikâyelere, inanışlara konu olarak üzerine düşünülen bir nesne olmuştur. Mitolojik anlam içerisinde de anlam farklılıkları hâkimdir.

Mitolojik ve Dinsel Bir Sembol Olarak Ayna makalesinde Sümer mitolojisinden şöyle söz etmiştir; Ayna Sümerlerin Gılgamış Destanı'nda kurtarıcılık özelliğiyle ön plana çıkan bir motiftir. Bu destana göre Gılgamış ölümsüzlük iksirini bulmak için yola çıktığında Gemici Urşanabi'ye rastlar. Yanlış yolda olduğunu söyleyen Urşanabi, Gılgamış'a ormana geri dönmesini ve orada yüz yirmi küreği kesip meme şeklinde bir ayna yaparak, kendisine geri getirmesini ister. Bunun üzerine Gılgamış ormana gider ve Urşanabi'nin dediği şekilde aynayı yaparak ona verir. Böylece ikisi gemide bu aynayı kullanarak fırtınalı sularla boğuşurlar. Dolayısıyla Sümer mitolojisinde ayna, Gılgamış'ın doğru yola koyulmasında önemli rol oynayan bir araç olarak betimlenir(Gılgamış Destanı,1941:36)(Aktaran: Sümer,2017:1368).

Yunan mitolojisinde ayna, doğanın bir unsuru olan su olarak karşılık bulmaktadır. Mitolojiye göre, bir kahin Narkissos'un dünyada kendi yüzünü görmediği sürece yaşayacağını bildirir. Ekho isimli bir peri kızı Narkissos'a aşık olur. Ancak Narkissos bu sevgiye karşılık vermeyerek, peri kızının yanından uzaklaşır. Ekho bu durum karşısında gündün güne eriyerek ölmüştür. Bütün vücudundan arta kalan kemikleri kayalara, sesi ise bu kayalarda 'eko' denilen yankılara dönüşür. Bir gün av izindeki Narkissos susamış ve bitkin bir şekilde bir nehir kenarına gelir. Buradan su içmek için eğildiğinde, sudan yansıyan kendi yüzü ve vücudunun güzelliğini görür. Yerinden kalkamaz, kendine aşık olmuştur(<https://tr.wikipedia.org/wiki/Narkissos>). Narkissos kendi yüzünü görmüş ve Ekho gibi hayatını kaybederek nergis çiçeğine dönüşmüştür.

Yunan mitolojisinde ayna bir dönüşüm niteliği taşıyarak, bu sürecin sağlayıcısı konumundadır.

Sembol bakımından oldukça zengin olan Mısır Medeniyetinde ayna, ölümsüzlüğü temsil etmektedir. Ölülerini mumyalama fikri ölümsüzlüğü sağlama amacı güder. Bunun beraberinde ayna kullanımı da bu fikri besler niteliktedir.

Antik Mısır'da Ankh adı verilen ve birçok Mısır tanrısının yanında bulundurduğu bir işaret vardır. Yaşam anlamına gelen Ankh, güçlü olmayı ve koruyuculuğu ifade eder. Bu işaretin somutlaştığı nesne aynadır. El aynası olarak anlam kazanan Ankh, sonsuzluğa vurgu yapar. Mısırda aynaların şekilleri ise genellikle daireseldir. Bu niteliği dairesel zamana yani ölümsüzlüğe atıftır. MÖ 1300'lerde hüküm sürmüş Mısır Firavunu Tutankamon'un mezarında el aynası bulunur. Bu durum aynanın Antik Mısır'da ebediliğe vurgu yaptığını ilişkin önemli bir işarettir(Remler,2003:16,Akt:Sümer, 2017:1369).

Birçok kültürde olduğu gibi İslamiyet öncesi Türk kültüründe yer alan Şamanların, ruhlarla insanlar arasında etkileşim sağladığına inanılmıştır. Kullandıkları semboller arasında ayna da bulunmaktadır. Kullanım amacı ve anlamı şu şekildedir;

Ayna eski Türklerde bu dünya ile öte taraf arasındaki sınır ifade eden bir semboldür. Ayrıca o, baktığında şamanın kendi ruhunu görebildiği, gelecekte haber verdiği ruhlar âlemine açılan bir penceredir. Ayna ayrıca bu dünya hakkında bilgiler veren esrarlı bir nesnedir. Davul, şamanı vecde getirirken ayna da üzerinde kötü ruhlar biriktirir. En sonunda ayna üzerine yerleşen ruhları kovarak kötülüğü bertaraf etmiş olur(Baldick,2010:157-158, Akt:Sümer,2017:1370)

Felsefi anlamda da ayna nesnesinin yansıtıcı işlevi metaforik anlamda kullanılmıştır. Sokrates, insanın kendi bilme çabası doğrultusunda ayna nesnesine atıf yapmıştır. Platon'un, *I. Alkibiades* diyalogunda, kendi özünü bilme doğrultusunda yapılan değerlendirmeler şöyledir;

Sokrates.-... "Kendini gör", bu öğütten ne anlıyorsunuz? Ne çıkarırsınız? Göz kendini görebileceği bir şeye bakmalıdır, deriz, değil mi?

Alkibiades.- Elbette.

Sokrates.-Peki hangi şeye bakalım da hem kendimizi, hem de o şeyi görelim?

Alkibiades.- Aynaya heralde, veya bunun bir benzerine? (Platon, I. Alkibiades, Akt: Yıldız,2012:9)

Ayna nesnesi birçok farklı anlama eşlik ederek zaman içerisinde değişmiştir. Her dönem kıymetli olan bu nesne farklı kültürlerde kurtarıcılık, dönüşüm, ölümsüzlük ve sınır manaları taşıyan bir sembol olmuştur. Öte yandan berrak ve yalın bir yansıma sunması insanın kendini görmesi için güçlü bir benzetme oluşturur.

Sanat, yaşadığı çevrenden ve geçmiş yaşantılardan bağımsız düşünülmemelidir. Bu bağlamda sanatçıların da eserlerinde de aynayı sembolik bir maksatla kullanılmış olabileceği fikri oluşmaktadır. Hem teknik anlamda hem de içerik anlamında zengin bir anlatıma olanak sağlayan bir nesne olduğu söylenebilir.

ÇALIŞMALARINDA AYNA KULLANAN SANATÇILARDAN ÖRNEKLER

Zaman içerisinde değişerek gelişen ayna; sanatçıların ister çalışmalarını yaparken kullandıkları bir araç, ister çalışmalarının içerisine dâhil ettikleri bir sembol olarak sanat tarihi boyunca karşımıza çıkmıştır. Bu bağlamda ayna kavramı, sanat tarihinin en önemli çalışmaları içerisinde yer alan Jan van Eyck'in "Arnolfi'nin Düğünü", Diego Velazquez'in "Nedimeler" ve Edouard Manet'in "Folies-Bergere'de Bir Bar" isimli çalışmalarındaki anlatım şekilleri üzerinden incelenecektir.

Jan Van Eyck- Arnolfi'nin Düğünü

Kuzey Rönesans sanatçılarından biri olan Jan Van Eyck, resimlerindeki detaycı ve renkçi anlayışı ile fark edilir bir konuma sahip olduğu söylenebilir. Sanatçının incelenecek olan eseri, birçok kaynakta bir nikâh töreni olarak belgelendiği iddia edilen "Arnolfi'nin Düğünü"(Resim 1) adlı eserdir.

Resim1:Jan Van Eyck (1434), Meşe Panel üzerine yağlı boya, 82x60 cm, National Gallery, Londra, Birleşik Krallık.
Web:https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Van_Eyck_-_Arnolfini_Portrait.jpg 07.03.2022,(23.36) tarihinde alınmıştır.

Eser, meşe üzerine yağlı boya tekniği ile yapılmıştır.Çalışmaya bakıldığında, merkezde iki figür bulunduğu görülmektedir. Figürler İtalyan Rönesans'ında hâkim olan kusursuz anatomik özelliklerden uzak bir şekilde resmedilmiştir. Figürler iç mekân içerisinde konumlandırılmış,çiftin çevresine sembolik anlamlar yüklü olduğu düşünülen nesnelere yerleştirilmiştir. Bunlardan ilki çiftin arasına konumlandırılmış köpek figürüdür. Bu köpeğin sadakati simgelediği yorumu yapılabilir. Köpeğin biraz ilerisinde erkek figüre ait olduğu düşünülen tahta dokuya sahip terlikler olduğu görülmektedir.Çalışmanın gerisinde ise kadın figüre ait kırmızı terlikler konumlandırılmış durumdadır. Resmin tek ışık kaynağı sol tarafta bulunan penceredir. Pencereden gelen ışıkla bir kısmı aydınlanan bir diğer nesne tavanda asılı duran avizedir. Avize oldukça detaylı resimlenmiştir ve üzerinde dört mum haznesi olan avizenin üzerinde yalnız bir mumun yanmış şekilde resmedildiği görülmektedir. Yanan mumun da sembolik ve dini bir anlam taşıdığı düşünülebilir. Avizenin hemen altında ise dış bükey bir ayna konumlandırılmıştır. Aynanın etrafı dini hikâyeleri konu alan küçük resimlerle çevrilidir. Bu ayna resim içerisinde bir resim daha görülmesine olanak sağlamıştır. Böylelikle ayna, sanatçının da orada olduğunu belgeleyerek resim içerisinde görünenden fazla figür olduğu fikrini uyandırmıştır. Bu yönden bakıldığında mekânı farklı bir açı ile sunduğu yorumu yapılabilir.

Resim 1'den ayrıntılar

Diego Velazquez- Nedimeler

İspanyol Barok dönemi sanatçılarından olan Diego Velazquez'in eserlerinde Barok sanatın özellikleriyle paralel olan portreler ve etkili ışık kullanımının hâkim olduğu görülmektedir. Sanatçının bu araştırmaya dâhil olan eseri '*Nedimeler (Las Meninas)*' (Resim 2) adlı eseridir.

Barok resim sanatı, 17.yüzyıla hâkimolan bir sanat anlayışıdır. Ancak her bölgede yansıması farklı olmuştur. Rönesans'la beraber başlayan, sanatçının eser üzerindeki bireysel yargısı Barok sanatla beraber daha görünür bir hal almıştır. Bunun beraberinde geniş üslup yelpazesinin ve farklı yansımanın olması olası bir durum halinde gelmiş olabilir. Barok resimde, portreler, kahramanlık hikâyeleri, ailelerin tarihi gibi konuların işlendiği görülmektedir.

Özkan Eroğlu *Öznel Nesnel Yaklaşımlı Sanatın Tarihi* isimli çalışmasında Velazquez ile ilgili şunları söyler: "olgunluk döneminde hem klasik sanattan, hem de Barok'tan kopar. Velazquez insanı kendi yerine oturtmuştur. Doğallık adına klasik sanata ve aşırı şatafata karşı çıkmıştır. Sanatçının gördüğü gerçek şu idi:

İnsan da çevresindeki her şey gibi bir şeydir. Onlardan ayrı tutulamaz. Sanatçının asıl buluşu, içine aldığı şeyleri, titreşen renkler içinde eriten havadır(Eroğlu, 2007:289).

Resim 2:Diego Velazquez, Nedimeler, 1656, Yağlıboya, 318x276cm, Prado Müzesi, Madrid

Web:[https://tr.wikipedia.org/wiki/Nedimeler_\(tablo\)#/media/Dosya:Las_Meninas_by_Diego_Vel%C3%A1zquez,_from_Prado_in_Google_Earth.jpg](https://tr.wikipedia.org/wiki/Nedimeler_(tablo)#/media/Dosya:Las_Meninas_by_Diego_Vel%C3%A1zquez,_from_Prado_in_Google_Earth.jpg)
6.04.2022,(10.12) tarihinde alınmıştır.

Bu bağlamda “Nedimeler” isimli tabloya bakıldığında, çalışma tuval üzerine yağlı boya tekniği kullanılarak yapılmıştır. Resim içerisinde 10 insan figürü ve 1 köpek figürüne yer verildiği görülmektedir. Resimde ortada, aydınlık alanda prenses olduğu düşünülen figür yer almaktadır. Prensesin etrafında esere ismini veren nedimleri, bir cüce, mürebbiyesi ve diğer hizmetkârlar resmedilmiştir.

Resim 2’den ayrıntılar

Arka planda duvar üzerinde bir aynaya yer verilmiştir. Bu ayna resimde gizemli bir atmosferin sağlayıcısı durumundadır. Bu yüzeyin ayna olduğunu izleyiciye düşündüren ise dokusal olarak ortaya koyduğu farktan anlaşılmaktadır. Bununla birlikte resimde aydınlık ve karanlık alanlar hâkimdir. Aynanın bulunduğu karanlık alan içerisinde ayna üzerindeki etkili parlaklıklar bu nesnenin ayna olduğu fikrini pekiştirir durumdadır. Aynadaki yansımada görülen figürlerin kral ve kraliçe olduğu varsayımı yapılabilir.

Bu yansıma hakkında farklı görüşler ortaya atılmıştır. Bu görüşlerin biri; sanatçının boyamakta olduğu resme ait bir yansıma olduğudur. Bir diğeri ise kral ve kraliçenin resmin izleyici konumunda olduğu ve prensesin bakışının bu sebeple karşıya doğru olduğu üzerinedir.

“Fransız düşünür Michel Foucault (1926-1984) *Kelimeler ve Şeyler* adlı kitabında, gören miyiz (bakan), görülen miyiz (bakılan) sorusundan hareketle, Velazquez’in Las Meninas’ta klasik temsilin temsilini yaptığını öne sürer”(Öndin, 2018:411).

Bu doğrultuda Kral ve Kraliçe gölgeli alan içerisinde oluşturulan aydınlık bir yansıma da resme dâhil olmuşlardır. Böylece tabloda yer alan kişiler izleyiciye değil, izleyici yerine konumlandırılmış kral ve kraliçe'ye yönlendirilmiştir.

Resim 2'den ayrıntılar

“Aynanın yansıttığı çehre, aynı zamanda onu seyretmektedir; tablonun bütün kişilerine bakanlar, aynı zamanda seyirlik bir sahne olarak sunulmuştur. Tablo bütün olarak, onun için bir sahne olduğu sahneye bakmaktadır. Bakan ve bakılan böylece iki anın, tablonun iki açısından birbirinden çözülmüş olan aynanın açtığı saf karşılık: solda ters dönmüş tuval ve dış nokta onun sayesinde tam bir seyir haline gelmektedir; sağda yere uzanmış köpek, tablonun ne bakan ne de hareket eden yegâne unsuru; çünkü büyük çıkıntıları ve ipeksi tüyleri arasında oynayan ışıkla, yalnızca bakılmak için yapılmıştır”(Foucault, 2006:41, Akt: Öndin, 2018:411).

Sanatın Öyküsü kitabında Gombrich;“Velazquez'in, fotoğraf makinesinin bulunmasından çok daha önce, gerçek bir anı durdurmayı başardığını düşünüyorum”(Gombrich, 2002:408) yorumunu yaparak, Velazquez'in izleyiciyi bir sahne karşısındaymiş etkisiyle karşı karşıya bıraktığını belirtmiştir.

Resmin yapıldığı döneme de İspanya'nın güçlü devletlerarasında yer aldığı ve Diego Velazquez'in de saray ressamlığı konumunda olduğu bilinmektedir. Bu sebeple kraliyet ailesine ait olan bu resim son derece ciddi olmak durumundadır. Ancak sanatçının üslubu ve tekniği bu resmi iki türün etkisi çerçevesinde şekillendirmiştir. Bunlar; günlük yaşam sahnelerinin resmedildiği janr resmi olarak adlandırılan türün özelliklerini yansıtmaktadır. Anlık ve samimi bir sahne gibi görünmesi bu etkiyi destekler niteliktedir. Ancak resmin portre özelliği de yadsınamaz bir durumdur. Bu sebeple sanatçının, iki tekniği de resminde kullandığı söylenebilir.

Edouard Manet-Folies-Bergere'de Bir Bar

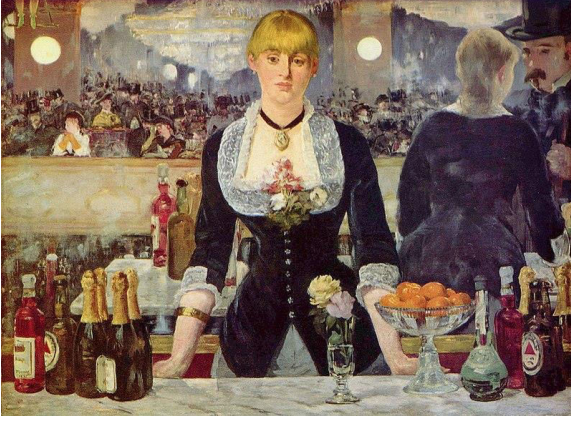
İzlenimcilik (Empresyonist) akımı ismini Claude Monet'in '*İzlenim: Gün Doğumu*' isimli tablosundan almaktadır. Eserlerdeki konunun doğadan bir izlenim olması sebebiyle akıma izlenimcilik ismi verilmiştir. Sanatçılar bu dönemde geleneksel kalıpları kullanmak yerine, gerçeği aradıkları ve yansıttıkları eserler ortaya koymuşlardır.

Empresyonist dönem içerisinde konumlandırılan sanatçı Eduoard Manet'in de dönemin etkilerinin eserlerinde hâkim olduğu bir üsluptan söz edilebilir. Bu etki ışık ve fırça vuruşlarıyla kendini göstermektedir.

Edouard Manet'nin, eserlerinde klasik tablolardan etkilendiği bilinmektedir. Sanatçı açık havada uzun süre çalışmamış, çalışsa bile figüre daha fazla önem verdiği eserler üretmiştir. İzlenimci sanatçılardan farklı olarak renk paletinden siyah, gri ve beyaz renkleri çıkarmamıştır. Eserlerinde koyu alanlar aydınlatılmış, gölgeli alanlara renk verilmiş ve içerisinde ayna kullanılan çalışmada olduğu gibi derinlikler geniş yüzeyler halinde yayılmış durumdadır

Sanatçının bu araştırmaya konu olan eseri, 1882 tarihli '*Folies- Bergere'de Bir Bar*' isimli tablosudur. Sanatçının ölmeden önce tamamladığı son yapıtıdır. Çalışmaya bakıldığında, resmin merkezine konumlandırılmış bir kadın figür görülmektedir. Figürün ön planında, mermer dokuya sahip bar ve üzerinde içecek şişeleri, meyve tabağı ve bir çiçek bulunmaktadır. Arka planda ise bir yansımanın hâkim olduğu görülmektedir.

Resim3: Edouard Manet,(1832), Yağlıboya, 93cmx 130cm, Courtauld Galerisi, Londra.

Web:https://tr.wikipedia.org/wiki/FoliesBerg%C3%A8re%27de_Bir_Bar#/media/Dosya:Edouard_Manet_004.jpg

Bu yansıma İzlenimci(Empresyonist) bir tavırla resmedilmiştir. Oldukça karmaşık ve belli belirsiz sınırları olan figür grubu arka planda yansıması olan mekânı doldurmaktadır.

Resimde kullanılan kadın figürü ile çalışmanın sağ tarafında yer alan erkek figürünün yerlerinden yola çıkarak, çalışmada teknik bir hatanın olup olmadığı üzerine birçok görüş belirtilmiştir.

Spence, *Manet, Yeni Bir Gerçeklik* isimli çalışmasında konu ile alakalı şunları söylemiştir: “birçok eleştirmen ve sanat tarihçisi bu konuda uzlaşma arayışındadır. Eğer tabloda bir mantık aranacaksa, aynada görünen adamın Suzon’un önünde durması gerekirdi. Bar resme bakanın tam karşısında ama yansıma açısı tümüyle yanlış. Eğer Manet çok temel bir hata yapmadıysa, tabloya bakıldığında adamın da görünmesi gerekirdi”(Spence,2001:24).

Bu doğrultu da sanatçının bu kasıtlı olduğu düşünülen hatayı neden yapmış olduğu merak konusu olmuştur.

SONUÇ

Sanatın tarihine bakıldığında, her dönem sanatı besleyecek farklı olayların olduğu görülmektedir. Buna bağlı olarak resim sanatı özelinde bakılacak olunursa, resimin anlatım biçimi ve konusu sanatçıların her zaman üzerine düşündükleri bir problem olmuştur. Bu bağlamda araştırmanın konusu olan ayna, bu problemlerden biri olarak görülebilecekyansıma metaforu ile ilişkilendirilebilir.

Leonardo çalışma defterlerinde resamlara, “ayna gibi davranmalarını”, zihinlerini “aynanın yüzeyi kadar berrak” tutmalarını ve atölyelerinde kendi çalışmalarının gidişatını farklı bir gözle değerlendirmeleri için düz bir ayna buldurmalarını durmadan tekrarlamıştır(Bird,2016:81).

Çalışmanın temel konusu olan ayna, Jan Van Eyck’in çalışmasında dış bükey olarak görülmektedir. Detaylarla dolu olan bir nikâh töreni olan bu resim ayna sayesinde sanatçının ve şahidin orda olduğunu belgeler durumdadır. Rönesans ile gelişmeye başlayan sanatçının eserlerinde öznel bir tavır kullanması ve imzasını atması bu eserde dehâkim bir özellik olarak karşımıza çıkmıştır.

Bir diğer sanatçı ve eseri, Diego Velazquez ve “Nedimeler” isimli çalışmasıdır. Resimdeki ayna, dönemin önemli özelliği olan ışık-gölge kullanımı sayesinde belirgin bir şekilde görülmektedir. Sanatçının kendine de yer verdiğiçalışmadaki yansıma, resmin farklı yorumlara açık olmasına olanak sağlamış ve gizemli bir atmosfer oluşturmuştur.

Son olarak Edouard Manet de izlenimci üslupla aynayı kullandığı “izlenim” isimli çalışmasında, sanatçı psikolojik bir izlenim sunarak görünen hikâyenin ardında başka bir görüntü ve hikâye oluşturduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

Artut, K.,(2013), *Sanat Eğitimi Kuramları ve Yöntemleri*, Yedinci Baskı, Ankara:Anı Yayıncılık.

Bird,M.,(2016), *Sanatı Değiştiren 100 Fikir*, (Çev. Deniz Öztok), Birinci Basım, İstanbul:Literatür Yayınları.

Eroğlu, Ö.,(2007), *Öznel Nesnel Yaklaşımlı Sanatın Tarihi*, Birinci Baskı, İstanbul:Pegasus Yayıncılık.

Gombrich, E.H.,(2002), *Sanatın Öyküsü*, (Çev.Erol Erduran ve Ömer Erduran), Üçüncü Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Hodge, S.,(2018), *Gerçekten Bilmeniz Gereken 50 Sanat Fikri*,(Çev. Emre Gözgülü) Yedinci Baskı, İstanbul: Domingo Yayınevi.

Melchior- Bonnet, S.,(2007), *Aynanın Tarihi*,(Çev. İsmail Yerguz), Birinci Baskı, Ankara:Dost Kitabevi.

Öndin, N., (2018),*Barok resim ve heykel sanatı*, Birinci baskı, İstanbul:Hayalperest Yayınevi.

Özdemir, M.,(2010), Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(1):323-343.

Spence, D.,(2001), *Manet, Yeni Bir Gerçeklik*,(Çev. Nimetullah Üner), İstanbul:Alkım Yayınevi.

Sivri, M., Angın, Z.,(2021), *Dünya ve Türk Kültüründe Tarihi, Mitik ve Ekinse Açından "Ayna"nın Yeri*, Folklor Edebiyat Dergisi, 27(1): 29-46.

Sümer, N.,(2017), *Mitolojik ve Dinsel Bir Sembol Olarak Ayna*, Uluslararası Sosyal Çalışmalar Dergisi, 10(52): 1367-1375.

Yıldız, N.,(2012), *İnsanın Arayışı: Kendini Bilmek*, Felsefe Arkivi 36:7-15

İnternet Kaynakçası

Web:[Web:\[https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Van_Eyck_-_Arnolfini_Portrait.jpg\]\(https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Van_Eyck_-_Arnolfini_Portrait.jpg\) 07.03.2022,\(23.36\) tarihinde alınmıştır.](https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/aynanin_icadi~:text=Bilinen%20en%20eski%20ayna%20ise,me ydana%20gelen%20obsidiyenden%20yap%C4%B1ld%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20belirlendi.5.04.2022,(10.08) tarihinde alınmıştır.</p>
</div>
<div data-bbox=)

Web:[https://tr.wikipedia.org/wiki/Arnolfini%27nin_Evlenmesi#/media/Dosya:The_Arnolfini_Portrait,_d%C3%A9tail_\(2\).jpg](https://tr.wikipedia.org/wiki/Arnolfini%27nin_Evlenmesi#/media/Dosya:The_Arnolfini_Portrait,_d%C3%A9tail_(2).jpg) 08.03.2022,(00.15) tarihinde alınmıştır.

Web:[https://tr.wikipedia.org/wiki/Arnolfini%27nin_Evlenmesi#/media/Dosya:The_Arnolfini_Portrait,_d%C3%A9tail_\(6\).jpg](https://tr.wikipedia.org/wiki/Arnolfini%27nin_Evlenmesi#/media/Dosya:The_Arnolfini_Portrait,_d%C3%A9tail_(6).jpg) 08.03.2022,(00.20) tarihinde alınmıştır.

Web:[https://tr.wikipedia.org/wiki/Nedimeler_\(tablo\)#/media/Dosya:Las_Meninas,_by_Diego_Vel%C3%A1zquez,_from_Prado_in_Google_Earth.jpg](https://tr.wikipedia.org/wiki/Nedimeler_(tablo)#/media/Dosya:Las_Meninas,_by_Diego_Vel%C3%A1zquez,_from_Prado_in_Google_Earth.jpg) 6.04.2022,(10.12) tarihinde alınmıştır.

Web:[https://tr.wikipedia.org/wiki/Nedimeler_\(tablo\)#/media/Dosya:Las_Meninas_mirror_detail.jpg](https://tr.wikipedia.org/wiki/Nedimeler_(tablo)#/media/Dosya:Las_Meninas_mirror_detail.jpg) 6.04.2022,(10.20) tarihinde alınmıştır.

Web:[https://tr.wikipedia.org/wiki/Nedimeler_\(tablo\)#/media/Dosya:Detail_of_Margarita_in_Las_Meninas,_by_Diego_Vel%C3%A1zquez.jpg](https://tr.wikipedia.org/wiki/Nedimeler_(tablo)#/media/Dosya:Detail_of_Margarita_in_Las_Meninas,_by_Diego_Vel%C3%A1zquez.jpg) 6.04.2022,(10.21) tarihinde alınmıştır.

Web:https://tr.wikipedia.org/wiki/FoliesBerg%C3%A8re%27de_Bir_Bar#/media/Dosya:Edouard_Manet_004.jpg 25.04.2022, (13.23) tarihinde alınmıştır.

Web:[https://tr.wikipedia.org/wiki/Nedimeler_\(tablo\)#/media/Dosya:Picasso_Las_Meninas.jpg](https://tr.wikipedia.org/wiki/Nedimeler_(tablo)#/media/Dosya:Picasso_Las_Meninas.jpg) 01.05.2022,(01.53) tarihinde alınmıştır.

Web: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Narkissos> 25.03.2022,(10.50) tarihinde alınmıştır.

e-ISSN: 2630-631X

Article Type
Research ArticleSubject Area
HistoryVol: 8 Issue: 60
Year: 2022 JUNE
Pp: 1082-1097Arrival
02 May 2022Published
30 June 2022

Article ID 62770

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29228/8/smryj.62770>

How to Cite This Article
Genç, S. (2022). "20. Yüzyıl Başlarında Amasya Sancağında Tarım ve Hayvancılık Sektöründeki Üretim ve Fiyatlar", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 8(60): 1082-1097

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

20. Yüzyıl Başlarında Amasya Sancağında Tarım ve Hayvancılık Sektöründeki Üretim ve Fiyatlar

Production and Prices in Agriculture and Livestock Sector in Amasya Sanjak at the Beginning of the 20th Century

Sabit GENÇ¹ ¹ Dr, Milli Eğitim Bakanlığı, Amasya

ÖZET

Amasya tarihi süreç içerisinde farklı siyasi teşekküllere siyasi ve dini anlamda uzun yıllar merkezlik yapmış, Osmanlılar döneminde zapt edildiği ilk yıllarda eyalet, sonraki dönemlerde şehzadelerin de eğitim gördüğü bir sancak merkezi olarak statüsünü sürdürmüştür. Tarihi önemi ve coğrafi konumu nedeniyle yerel tarih çalışmalarında ilgi çekmiş farklı yönleriyle çok sayıda çalışmaya konu olmuştur. Ancak Amasya sancağının 20. yüzyıl başlarında Osmanlıdan Cumhuriyete geçiş sürecinin hemen öncesindeki ekonomik durumu, tarım ve hayvancılık sektöründeki üretim potansiyeli ve ürün fiyatları konusunda şimdiye kadar ayrıntılı bir çalışma yapılmamıştır. Bu eksikliğin giderilmesi adına bu çalışmada 20. yüzyıl başlarında Amasya sancağı özelinde tarım ve hayvancılık sektöründe üretim ve fiyatlar ele alınacaktır. Çalışmada sancağın mezkûr sektörlerdeki üretim ve fiyatları karşılaştırmaya dayalı olarak analitik metotla ele alınmıştır. Çalışmada ağırlıklı olarak Ticaret ve Ziraat Nezâreti tarafından yayınlanan Memalik-i Osmaniye'nin 1329 Senesine Mahsus Ziraat İstatistiği - MOZİ-, sancağa bağlı kazalara ait temettuat defterleri ve Şer'iyeye sicilleri yanında araştırma eserlerden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Amasya Sancağı, Ekonomi, Tarım, Hayvancılık

ABSTRACT

Amasya has been the center of different political organizations in the political and religious sense for many years in the historical process. Due to its historical importance and geographical location, it has attracted attention in local history studies and has been the subject of many studies with different aspects. However, no detailed study has been carried out on the economic situation of the Amasya sanjak just before the transition period from the Ottoman Empire to the Republic at the beginning of the 20th century, the production potential in the agriculture and livestock sector and the product prices. In order to eliminate this deficiency, in this study, production and prices in the agriculture and livestock sector will be discussed in the Amasya sanjak at the beginning of the 20th century. In the study, the production and prices of the sanjak in the aforementioned sectors are discussed with an analytical method based on comparison. In the study, mainly Agricultural Statistics of Memalik-i Osmaniye for the year 1329 -MOZİ-, which was published by the Ministry of Commerce and Agriculture, the temettuat registers of the districts of the sanjak and the Shari'ah registers, as well as research works were used.

Key Words: Ottoman Empire, Amasya Sanjak, Economy, Agriculture, Livestock

GİRİŞ

Ekonomi, birey ve toplum açısından vazgeçilmez olup insanların hayatlarını sürdürebilmeleri için yapmak zorunda oldukları faaliyetlerdir. Her insan beslenme, giyinme ve barınmaya ihtiyaç duyar; ekonomik faaliyetler de öncelikle bu temel ihtiyaçları giderme amacı gütmektedir. Kuruluş döneminden itibaren Osmanlı Devleti'nin ekonomisi genişleyen sınırlara paralel olarak yöneticilerin karşılaştıkları yeni şartlar ve edindikleri tecrübeler ışığında gelişim süreci izlemiştir. Bu süreçte devletin öncelikli hedefi tarım, hayvancılık, sanayi ve ticareti senkronize bir şekilde kontrol altında tutarak halkın ihtiyacı olan tüketim maddelerini ülke içinde üretmeye ve halka ulaştırmaya dönük devlet kontrollü bir ekonomi modelini uygulamak olmuştur (Genç 1990: 19). Ancak 16. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan iç ve dış gelişmeler¹ ekonominin ana üretim sektörleri olan tarım, hayvancılık, sanayi ve ticaret arasındaki uyumu bozmaya, olumsuz etkilemeye başlamıştır. İlerleyen dönemlerde Osmanlı devlet adamlarının karşılaşılan bu sorunlara kalıcı çözümler bulamamaları, yaşanan toprak kayıpları, sefer masrafları, savaş tazminatları, azınlık isyanları gibi nedenlerle kamu gelirlerindeki azalmaya karşılık giderilerindeki artışların devam etmesi devletin 18. yüzyıldan başlayarak etkileri daha derin şekilde hissedilen bir ekonomik buhran içine girmesine neden olmuştur. 1300-1453 yılları arasında teşekkül eden, 1453-1683 yılları arası dönemde olgunlaşan ancak 18. yüzyılda esnekliğini ve hâkim bir dünya düzeni olma özelliğini kaybeden Osmanlı ekonomik sistemi bu buhranın aşılması çabasının sonucu olarak 19. yüzyılda kapitalist sistemin model alındığı bir yenileşme dönemine girmiştir (Tabakoğlu 2002: 1218-1223).

¹ Mesela bu süreçte Osmanlı Devleti'nin fetihlerindeki yavaşlama, uzun süren savaşların masraflarının finansmanı, Celali isyanları sonucu tarımsal üretimin olumsuz etkilenmesi, Avrupa'da askeri alandaki gelişmelere bağlı olarak eyalet ordusunun yerine merkez ordusunun artırılması buna bağlı olarak tımar sisteminin terk edilerek iltizam sisteminin yaygınlaşması, bazı topraklar çiftlik adı altında ayanların elinde toplanmaya başlaması ekonomiyi olumsuz etkileyen iç gelişmeler olarak kabul edilebilir. Yine Coğrafi Keşifler sonucu vergi gelirlerindeki düşüş, para ayarındaki bozulma, 18. yüzyılda Sanayi Devrimi'nin ortaya çıkışı, Osmanlı Devleti'nin bu gelişmeye ayak uyduramaması sonucu sanayi üretiminin çökmesi, dış bağımlılığının artması ekonomiyi olumsuz etkileyen dış faktörlere örnek olarak gösterilebilir.

19. yüzyılın başlarından itibaren değişen dünya dengeleri ve bunun yansımaları sonucunda Osmanlı Devleti, bir yandan gayrimüslimlerin ayaklanmaları diğer yandan da yerel unsurların, merkezi devlete karşı direnişi ile uğraşmak zorunda kalmıştır. Ancak merkezi devletin yerel unsurlar karşısında gücünün artırılması, ordu ve maliyenin güçlendirilmesi için yapılan girişimlerin çoğunda Osmanlı devlet adamları, Avrupa devletlerinin desteğine başvurmak zorunda kalmışlardır. Avrupa devletleri reform girişimlerini kendi çıkarları doğrultusunda elde ettikleri askeri, siyasi, mali tavizler ölçüsünde desteklemişler; ekonominin daha fazla dış açılması yönünde baskı yapmışlardır. Bu yüzden reform girişimleri, başlangıcından itibaren Avrupa devletlerine ekonominin dış ticarete ve yabancı sermayeye açılması doğrultusunda verilen tavizlerle paralel yürümüştür. Bu tavizler verilirken Osmanlı yöneticileri, atılan adımların uzun dönemli sonuçlarından çok, kısa vadede sağladığı siyasi ve mali desteği düşünmüşleri giderek ekonominin dışa açılmasına, Avrupa sermayesinin ülke içindeki gücünü arttırmasına, devletin ekonomi üzerindeki kontrolünün zayıflamasına yol açmıştır (Pamuk 2010: 200-204). Bahsi geçen olumsuzluklar zaten var olan bütçe açıklarını daha da arttırmıştır. Kırım Savaşı (1853-1856) esnasında bütçe açığını kapatmak için dış borç alınması yöntemine başvurulmuş, ilerleyen yıllarda bu yöntem sık sık kullanılmıştır. Ancak alınan borçların ekonomide yapısal dönüşüm için kullanılmaması nedeniyle devlet 1875 yılında iflas etmiş, 1881 yılında borç ödemelerini yeniden düzenleyen Muharrem Kararnamesi'ni² yayınlamak zorunda kalmıştır. Kararname ile Osmanlı Devleti, sınırları içinde alacaklı devletlerin temsilcisi olarak çalışacak ve devletin vergi gelirlerinin bir bölümünü³ toplayarak, Avrupa'ya aktaracak olan Duyun-ı Umumiye İdaresi'nin kurulmasını kabul etmek zorunda kalmıştır (Pamuk 2010: 232). Ekonominin yabancı sermayeye açılması, yabancı sermayenin ekonomi üzerindeki etkisinin artması, dolayısıyla dış etkilere açık hale gelmesi sonucunda, devletin ekonomi üzerindeki kontrolünün azalış süreci 1914 yılına kadar devam etmiştir⁴.

19. yüzyıl, kapitalist ekonomi modelinin gerekleri doğrultusunda Avrupa devletlerinin Osmanlı topraklarını ham madde ve pazar sahası olarak kapitalist dünyaya ekleme çabalarının zirveye ulaştığı bir dönem olmuştur. Osmanlı sanayi ve ticareti üzerinde yabancı etkisinin arttığı bu dönemde hayvancılık ve tarım sektöründe de -kıyı kesimlerde Avrupa sanayisi için ham madde üretimi yapılan ve ürünleri Avrupa'ya ihraç edilen yerler hariç- Avrupa'nın gerisinde kaldığı görülür. Avrupa'da Sanayi Devrimi'nin sonucu olarak 19. yüzyıl başlarından itibaren kol ve hayvan gücü yerine makinalar kullanılmaya başlanmış, tarım ve hayvancılık alanında bilimsel verilere dayalı önlemlerle büyük atımlar gerçekleştirilmişti. Osmanlı Devleti'nde ise tarım ve hayvancılık geleneksel yöntemlerle yapılmakta idi. Bilgisizlik, ulaşım imkânlarının yetersizliği, iklim koşulları ve salgın hastalıkların etkilerinin yanı sıra iç güvenliğin sağlanamaması, arka arkaya çıkan savaşlar, bu alanda başarılı olmayı önlemiştir (Çadırcı 1999: 7-8). Tarım ürünlerinden alınan aşar, hayvan üreticilerinden alınan ağnam vergileri de bu sektörleri olumsuz etkileyen diğer faktörlerdi. Bu olumsuzluklardan dolayı 20. yüzyıl başlarında zirai ve hayvansal üretimin yetersiz kaldığı, fiyatların artış gösterdiği, ülke geneline dengeli dağılımın yapılamadığı bu ortamda halkın olumsuz etkilendiğini tahmin etmek zor değildir.

Zikredilen dönemde Osmanlı Devleti'nin karşılaştığı ekonomik sorunların daha iyi anlaşılabilmesi için yerel ölçekteki çalışmalar önem kazanmaktadır. Bu bağlamda tarihi ve coğrafi öneminden dolayı⁵ Medinetü'l-Hükema, Bağdadü'r-Rum, Rumiyye-i Suğra, Hısnü'l-Mir'at, Kubbetü'l-ulema, Türbetü'l-Evliya, Darü'n-Nasr, Darü'l-İzz Darü'l-Fütuḥ ve Kasrü's-Selatin gibi sıfatları taşıyan (Yasar 2013: 22) Amasya sancağı; iyi bir örnek olarak değerlendirilmiş, çalışma alanı olarak seçilmiştir. Amasya sancağı hakkında daha önce çok

² 28 Muharrem 1299 (20 Aralık 1881) tarihinde yayınlanan kararname Osmanlı Devleti'nin borç ödemelerini yeniden düzenleyen, bazı gelir kaynaklarını Avrupalı alacaklılara tahsis eden ve bu alacakları tahsil için İngiliz, Fransız, Alman, Avusturya, İtalya, Hollanda ve Osmanlı alacaklılarını temsilen birer üyeden oluşan ve Düyûn-ı Umûmiyye-i Osmâniyye İdare Meclisi veya kısaca Düyûn-ı Umûmiyye Meclisi adı verilen bir meclis kurulmasını öngörüyordu (Küçük ve Ertüzün 1994: 59-60)

³ Osmanlı Devleti, 1881 yılında borçlarının yeniden yapılandırılması için borçlu olduğu devletlerle yaptığı anlaşma ile bazı vilâyetlerdeki tuz ve tütün tekeli, damga vergisini, alkollü içkilerden alınan gelirleri, İstanbul ve civarı balık resmi gelirlerini, İstanbul ve civarı, Edirne, Bursa ve Samsun ipek öşrü gelirlerini, gelir vergisi uygulamasından elde edilecek hasılat fazlasını, Bulgaristan ve Doğu Rumeli vergileri ile Kıbrıs Adası vergisinde meydana gelecek hasılat fazlasını, Sırbistan, Karadağ, Bulgaristan ve Yunanistan'ın Duyun-ı Umumiye İdaresi'ne ödemeleri gereken Osmanlı borçları paylarını Duyun-ı Umumiye İdaresi'ne bırakmıştı (Önsoy 1999: 403-404).

⁴ 1914 yılından itibaren şartların zorlaması izlenen ekonomi politikalarında keskin bir dönüş yapılmasına yol açmış; liberal dışa açık bir politika yerine müdahaleci, korumacı bir politikaya dönmüştür. I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte tarımsal üretimin düşmesi, ithalatın imkânsız hale gelmesi, enflasyondaki aşırı artış devleti ekonomiyi müdahale etmek, üretim ve tüketimi düzenlemek zorunda bırakmıştır (Şener 1999: 561). Savaş yılları boyunca iktidarı elinde tutan İttihat ve Terakki yönetimi, kapitülasyonları kaldırmış; Türk milliyetçiliğiyle uyumlu bir ekonomi politikası izleyerek bir Türk burjuvazisi oluşturmaya, korumacı gümrük duvarları ardında tarımı ve sanayisiyle kendi kendine yetecek bir ekonomi oluşturmaya, milli şirketler, milli bankalar kurmaya, Müslüman esnaf ve tüccarı örgütleyerek himaye etmeye çalışmıştır (Pamuk 2010: 227).

⁵ İç Anadolu bölgesini Samsun'a, Orta ve Doğu Karadeniz bölgelerini ve Doğu Anadolu bölgesini İstanbul'a bağlayan karayolu üzerinde yer almaktadır. Amasya, Osmanlılar döneminde de İstanbul'un Tebriz ve Basra-Bağdat ile bağlantısını sağlayan Üsküdar- Gebze- Bolu- Tosya- Hacı Hamza- Merzifon- Niksar-Şebinkarahisar- Bayburt- Tercan- Erzurum- Kars üzerinden Tebriz'e ulaşan sol ve Üsküdar- Gebze- Bolu-Tosya- Hacı Hamza- Merzifon-Tokat- Sivas- Hasan Çelebi- Malatya- Harput- Diyarbakır- Nusaybin-Musul- Kerkük- Bağdat üzerinden Basra'ya uzanan orta kol üzerinde bulunmaktaydı (Halaçoğlu 2014a: 169) ve (Halaçoğlu 2014b: 86).

sayıda çalışma yapılmıştır⁶ ancak 20. yüzyıl başlarında tarım ve hayvancılık sektöründeki üretim durumuna ve fiyatlar konusuna yeterince değinilmemiştir. Bu çalışma ile önce 20. yüzyıl başlarında Amasya sancağında tarım ve hayvancılık sektöründeki üretimi artırmak amacıyla yapılan girişimler, üretim ve fiyatlar incelenecektir. Amasya sancağı örneğinden hareketle de 20. yüzyıl başlarında imparatorluk taşrasında tarım ve hayvancılık sektöründeki üretim artışı için yapılan girişimler, üretim ve fiyatlar ile ilgili genel bir fikir verilmesi amaçlanmıştır. Çalışmada ağırlıklı olarak Ticaret ve Ziraat Nezâreti tarafından yayınlanan Memaliki Osmaniye'nin 1329 Senesine Mahsus Ziraat İstatistiği -MOZİ-, sancağa bağlı kazalara ait temettuat defterleri ve Şer'iyye sicilleri yanında araştırma eserlerinden yararlanılmıştır.

AMASYA SANCAĞINDA TARIM VE HAYVANCILIK SEKTÖRÜNDE ÜRETİM

Tarım Sektöründe Üretim

Osmanlı Devleti'nde yöneticiler Tanzimat Fermanı sonrası eğitim, ordu, hukuk, maliye ve idare yanında ekonomik alanda da gördükleri aksaklıkları gidermek amacıyla bazı girişimlerde bulunmuşlardır. Yetkililer; zirai faaliyetlerin ilkel yöntemlerle yapıldığını, tarım alanında meydana gelen ilerlemelerin takip edilmediğini, yeni zirai aletlerin kullanılmadığını, çiftçilerde ziraat için gerekli olan bilgi ve yeterliliğin olmadığını, toprak potansiyelinden tam anlamıyla yararlanılmadığını görek imparatorluk genelinde bu sorunlara imkânlar ölçüsünde çözüm bulmaya çalışmışlardır. Bu çözüm arayışları Amasya sancağında da gözlenmektedir. Mesela 1858 tarihli Arazi Kanunnamesi gereği kişiye mülkiyet hakkı tanıyan yeni arazi usulü 1861 yılından itibaren Amasya sancağında da uygulanmaya başlamıştır (BOA.A.}MKT.UM.488/21: 1). Ziraatın çoğunlukla öküzlerle icra edildiği (SVS 1325: 188) bu dönemde çiftçilere modern tarım alet ve makinaları tanıtılarak kullanımı yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. Saban yerine toprağın aktarılmasında daha etkili olan kötenin (pulluk) çiftçilere tanıtılmış ve kullanımı teşvik edilmiş (SVS 1302: 317), Orman ve Maden Nezâreti'nin şimendifer güzergahında bulunan mahaller ile Amasya ve Samsun'a kalbur ve orak makineleri gönderilmesi, uygun fiyatla çiftçilere satılması sağlanmış, makinelerin nasıl kullanılacağı hususunda çiftçilerin fen memurları tarafından eğitilmesine çalışılmıştır (BOA.BEO. 2023/151706: 1). Diğer yandan üretimi yapılan ürün çeşidi artırılmasına, patates gibi bazı yeni bitki türlerinin tanıtılması ve yaygınlaştırılmasına gayret edilmiştir⁷ (SVS 1302: 322-323). Zirai üretimi olumsuz etkileyen ulaşım sorununu çözmek için 1882-1884 yılları arasında Havza-Samsun arasında 1 km, Merzifon-Çorum arasında 32,084 km, Merzifon kazasını Amasya ve Samsun'a giden Bağdat Caddesi'ne bağlamak için 9,525 km, Merzifon-Osmancık arasında 59,565 km şose yolu inşa edilmiştir (SVS 1302: 312-313). 1890 yılında Merzifon üzerinden geçen 140 km ve 900 m Amasya-Tosya yolu inşaatı devam etmekteydi (Cuinet 1892: 753). Sancaktaki çiftçilere ihtiyaç duymaları halinde kredi temin edebilmek amacıyla resmi bir kredi kurumu olarak Amasya, Vezirköprü, Mecidözü, Merzifon, Osmancık kazalarında menafi sandıkları kurulmuştur (SVS 1292: 72,75, 78, 80, 82). 1888 yılında ülke genelindeki menafi sandıkları Ziraat Bankası adı altında birleştirilince, bu sandıklar da Ziraat Bankası'nın şubelerine dönüşmüştür (SVS 1321: 120). Kredi kuruluşuna ilave olarak çiftçileri tarım konusunda bilinçlendirmek, sancaktaki zirai faaliyetleri geliştirmek için ayrıca Amasya ve Merzifon kazalarında Ticaret ve Ziraat Odası kurulmuştur (SVS 1321: 116, 120).

Bu girişimler sonucu Amasya sancağı; şeker, kahve, pamuk, zeytinyağı gibi bazı ürünler dışarıdan gelse de (Cuinet 1892: 755) 1892 yılında 91.876.266 okka⁸ -1.581.128 ton- zirai üretim yapabilen⁹ ve 4.819.530

⁶ Kahriman, Salih ve Gür, Fevzi (2012). Amasya Nüfus Defterleri, Amasya: Amasya Belediyesi Yayınları. /Tuzcu, Ali (2013). İlk Çağlardan Cumhuriyete Seyahatnamelerde Amasya. Amasya: Amasya Belediyesi Yayınları. /Yasar, Abdizade Hüseyin Hüsameddin (2013). Amasya Tarihi, Yayına hazırlayan Mesut Aydın-Güler Aydın, I-II, III-IV-V. Cilt. Amasya: Amasya Belediyesi Yayınları. /Genç, Sabit (2020). "Amasya Sancağında Karantina Teşkilatının Kurulması, Ortaya Çıkan Salgılar (1812-1918)". Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.8, 43-47. /Genç, Sabit (2021). "Amasya Sancağının İdari Durumu ve Nüfus Yapısı (1880-1915)". Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.11, S.1, 57-80. /Çatal, Ahmet Caner (2009). 19. Yüzyılda Amasya Şehrinin Demografik Yapısı ve İskân Siyaseti, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Niğde. /Gürbüz, Adnan (1993). 16. Yüzyılda Amasya Sancağı Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara. /Balcı, Serdal (2014). Cumhuriyet Döneminde Amasya (1923-1950). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Erzurum. /Açikkapı, Duygu Kalkan (2019). The Transformation Of The Built Environment İn Amasya From The Late Ottoman Empire To The Early Turkish Republic. Middle East Technical University, The Graduate School Of Social Sciences, Unpublished Doctorate Thesis, Ankara. Oktay Özel, "Changes in Settlement Patterns, Population and Society in Rural Anatolia: A Case Study of Amasya, 1576-1642" (PhD diss., University of Manchester, 1993). / Erdoğlan, İsmail (1996). XX. Yüzyıl Amasya Tarihi ve İnanç Coğrafyası, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ. /İleri, Turgut (1998). Maarif Salnamelere Göre 20. Yüzyılın Başlarında Amasya'da Eğitim ve Eğitim Kurumları, 19 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun. /Özel, Oktay (2016). The Collapse Of Rural Order İn Ottoman Anatolia- Amasya 1576-1643, Boston, Brill.

⁷ H.1302 (1884) yılında Sivas Valiliği nahiye müdürlerine gönderdiği tenbihname ile "Patates mahsulü yer elması gibi bir şeydir. Bu mahsulü insan da hayvan da yer ve ekmek yerini tutar. Çok yerlerde halk bununla beslenir. Bu mahsul yağmur yağmasa yine olur ve bir memlekete çekirge düşse, ekinleri yese patatese zarar edemez. Bu mahsul fukara için pek faydalıdır. Hangi günlerde ekilir ise her hane kendine yetecek kadar bundan sonra mevsiminde patates ekecektir. Ekmeyen ahaliye ve ektirmeyen müdürlere ceza uygulanacaktır (SVS 1302: 322-323)" diyerek bu ürünü eyalet genelinde olduğu gibi Amasya sancağında da yaygınlaştırmaya çalışmıştır.

⁸ 1 Okka 1.283 grama eşittir (Fidan vd. 1996b: 2151). 1 İstanbul kilesi ortalama 25 kg'dır (Pakalın 1983b: 211).

⁹ Buğday (35.000.000 okka=1.800.400 kile), arpa (15.000.000 okka=769.800 kile), çavdar (5.000.000 okka= 256.600 kile), yulaf (95.000 okka=4.874,4 kile), Mısır (50.000 okka=2.566 kile), darı (1.000.000 okka=51.320 kile), pirinç (250.000okka=12.830 kile), fasulye (1.150.000 okka), bakla (67.500 okka), mercimek (900.000 okka=46.188 kile), nohut (1.500.000 okka=76.980 kile), bamya (975.000 okka), üzüm (4.000.000 okka=205.280 kile), kuru

Fransız fransı değerinde ihtiyaç fazlası 47.568,697 ton muhtelif zirai ürün ve 10.000 torba buğday unu ihraç edebilen duruma gelmiştir.¹⁰ 1913 yılında Amasya, Havza, Gümüşhacıköy, Lâdik, Mecidözü ve Merzifon kazalarından oluşan sancaktaki 980.800 dönüm ekili arazi üzerinde tarımsal üretime baktığımızda: Tahıl, bakla, sebze, meyve ve muhtelif sanayi ürünlerinden oluşan farklı ürün türlerinin yetiştirildiği anlaşılmaktadır. Tahıl türü olarak 30.000 kile¹¹ pirinç, 9.300 kile darı, 3.011.000 kile buğday, 377.300 kile kablucu¹², 2.276.500 kile arpa, 175.600 kile yulaf ve 579.100 kile mısır ile toplam 124.207.692 kile ürün elde edilmiştir (MOZİ 1329: 68-72).

Tablo 1: 1913'te Amasya Sancak Genelinde retilen Tahıl Cinsi ve Miktarı (MOZİ 1329: 68-72).

ÜRÜN TÜRÜ	Ekilen Arazi (Dönüm) Elde Edilen rn /Kile	Kazalar							Sancak Geneli
		Amasya	Havza	Gümüş hacıköy	Köprü	Lâdik	Mecidözü	Merzifon	
BUğDAY	Ekilen Arazi	210000	56000	92350	42800	9500	75000	96000	581650
	Elde Edilen rn	1260000	200000	295000	224000	57000	375000	600000	3011000
KAPLUCA	Ekilen Arazi	10000	-	-	-	15000	3000	350	28350
	Elde Edilen rn	70000	-	-	-	250000	54000	3300	377300
ARPA	Ekilen Arazi	100000	56000	60000	12000	7500	25000	35000	295000
	Elde Edilen rn	700000	380000	300000	128000	120000	312500	336000	2276500
YULAF	Ekilen Arazi	1000	-	200	3200	3500	300	200	12500
	Elde Edilen rn	28000	-	4000	19200	120000	2400	2000	175600
MISIR	Ekilen Arazi	20000	25000	400	8000	4000	1000	400	58800
	Elde Edilen rn	210000	180000	6300	128000	30000	64000	800	579100

Sancak halkı arasında en fazla buğday, arpa ve mısır türü tahılın tercih edildiği, bu ürünleri de hayvancılık sektöründe yem bitkileri olarak kullanılan kapluca ve yulaf, bunları da pirinç ile darının izlediği görülmektedir. Sancakta en çok tercih edilen buğday ve arpanın ülke üretimi içindeki payına bakıldığında ülke genelindeki 162.443.509 kile olan buğday üretiminin (MOZİ 1329: 5) % 1,85'ini, 101.786.730 kile olan arpa üretiminin (MOZİ 1329: 5) yaklaşık % 2,23'n karşıladığı anlaşılmaktadır. 1913 yılındaki tahıl üretim miktarını 1892 yılındaki üretimle kıyasladığımızda -kile cinsinden- buğdayda 1.800.400'den 3.011.000'e, arpada 769.800'den 2.276.500'e, mısırdaki 2.566'den 579.100'e, yulafta 4.874,4'den 175.600'e, pirinçte 12.830'dan 30.000'e çıktığı; darıda ise 51.320 kileden 9.300 kileye düştüğü görülmektedir.

Sancakta tahıldan sonra en yaygın tarım ürünü grubu olarak bakliyat cinsi ürünler yetiştirilirdi. 1892 yılında bakliyat türü olarak 1.150.000 okka fasülye, 67.500 okka bakla, 900.000 okka mercimek, 1.500.000 okka nohut üretildiği bilinmektedir (Cuinet 1892: 747-748). 1913 yılı verilerine göre sancak genelindeki 2.300 dönümde 224.500 kıyye¹³ bakla, 21.775 dönümde 1.394.000 kıyye nohut, 23.000 dönümde 1.333.000 kıyye fasülye, 20.150 dönümde 1.058.500 kıyye mercimek ve 8.900 dönümde 74.100 kıyye burçak olmak üzere toplam 76.125 dönüm arazi üzerinde 4.088.100 kıyye bakliyat türü ürün yetiştirildiği anlaşılmaktadır (MOZİ 1329: 150-157).

Tablo 2: 1913'te Amasya Sancak Genelinde retilen Bakliyat Cinsi ve Miktarı (MOZİ 1329: 69-71).

ÜRÜN TÜRÜ	Ekilen Arazi (Dönüm) Elde edilen rn (Kıyye)	Kazalar							Sancak Geneli
		Amasya	Havza	Gümüş hacıköy	Köprü	Lâdik	Mecidözü	Merzifon	
BAKLA	Ekilen Arazi	2000	-	100	-	-	200	-	2300
	Elde Edilen rn	200000	-	8000	-	-	16500	-	224500
NOHUT	Ekilen Arazi	725	18000	350	1000	-	800	800	21775
	Elde Edilen rn	90000	800000	40000	160000	-	172000	32000	1394000
FASÜLYE	Ekilen Arazi	1500	18000	100	400	2000	800	200	23000
	Elde Edilen rn	90000	820000	12000	165000	40000	170000	40000	1337000
MERCİMEK	Ekilen Arazi	1000	18000	100	200	50	600	200	20150
	Elde Edilen rn	50000	850000	9000	40000	1500	72000	36000	1058500

zm (60.000 okka=3.079,2 kile), şarap (1.500.000 okka=76.980 kile), pekmez (2.400.000 okka=123.168 kile), elma-armut (10.000.000 okka=513.200 kile), çeşitli meyveler (11.000.000 okka= 564.520 kile), badem (1.000.000 okka=51.320 kile), Cehri (150.000 okka), kitle 31.500), salep (10.000), tütün (60.000 okka=3.130,52 kile), anason (800), afyon (2.500 okka: 128,3 kile), haşaş tohumu (100.000 okka= 5.132 kile) (Cuinet 1892: 747-748).

¹⁰ Buğday (250.000 frank değerinde 25.000 ton), arpa (160.000 franklık 20.000 ton), Un (1.540.000 franklık 10.000 torba), nohut (105.000 franklık 700 ton), cehri (1.725 franklık 1.875 kg), kitle (43.125 franklık 23.960 kg), afyon (18.000 franklık 500 kg), haşaş tohumu (10.000 franklık 20 ton), salep (3.680 franklık 1.704 kg), taze meyve (2.300.000 frank değerinde 20,658 ton), taze sebze (70.000 franklık 600 ton), üzüm (33.000 franklık 100 ton), şarap (50.000 franklık 100 ton), pekmez (230.000 franklık 1.000 ton) (Cuinet 1892: 754).

¹¹ Osmanlı döneminde kullanılan hacim l birimi, 1 İstanbul kilesi=37 litre (Eminoğlu 2007: 345), Zeki Pakalın ise İstanbul kilesini tahıl lği olarak tarif etmekte ve ortalama 25 kg olduğunu belirtir (Pakalın 1983: 211). 1 Merzifon kilesi ise 245,860 kg idi (Toprak 1984: 6).

¹² Buğday arasında biten, yulafta benzeyen bir tahıl türü (şemseddin Sami 1987: 1013).

¹³ 1 kıyye yaklaşık 1.300 gramlık ağırlık ls birimi (şemseddin Sami 1987: 1132).

BURÇAK	Ekilen Arazi	3000	2000	600	1000	-	1000	300	8900
	Elde Edilen Ürün	24000	8000	2500	2800	-	29000	7800	74100

Tablodan da görüleceği üzere bakliyat grubunda en çok nohut, fasulye ve mercimeğin tercih edildiği görülmektedir. Bu ürünlerde sancağın ülke geneli üretimi içindeki payına bakıldığında ülke genelinde gerçekleşen 48.384.991 kıyye nohut üretiminin (MOZİ 1329: 5) yaklaşık % 2,88'ini, 45.057.940 kıyye olan fasulye üretiminin (MOZİ 1329: 5) yaklaşık % 2,95'ini ve 28.202.399 kıyye olan mercimek üretiminin (MOZİ 1329: 5) yaklaşık % 3,75'ini karşılamakta olduğu anlaşılmaktadır. 1913 yılındaki bakliyat üretimini 1892 yılı üretimi ile karşılaştırdığımızda fasülyenin 1.475,5 tondan (1.150.000 okka) 1.732,9 tona (1.333.000 kıyye), baklanın 86,60 tondan (67.500 okka) 291,85 tona (224.500 kıyye), mercimeğin 1.154,7 tondan (900.000 okka) 1.376,5 tona (1.058.500 kıyye) yükseldiği anlaşılmaktadır. Bu verilere göre sancakta tahıl üretimi yanında bakliyat üretiminde de artış olduğu söylenebilir.

1913 yılında sancakta tahıl ve bakliyattan sonra en yaygın zirai faaliyet sebze ve meyve üretimi idi. 1892 yılı verilerine göre sancakta sulu tarıma elverişli alanların genişliği nedeniyle halkın tüketimi için muhtelif sebzelerin yetiştirildiği ve tüketim fazlası miktarın da sancak dışına satıldığı anlaşılmaktadır¹⁴. 1913 yılında sancak genelinde sebze grubu zirai ürün olarak patates, soğan, sarımsak ve havuç gibi sebzelerin yaygın olarak yetiştirildiği görülmektedir.

Tablo 3: 1913'te Amasya Sancak Genelindeki Sebze Üretim Alanı, Tür ve Miktarları (MOZİ 1329: 210-211).

ÜRÜN TÜRÜ	Ekilen Arazi (Dönüm) Elde Edilen Ürün (Kıyye)	Kazalar							
		Amasya	Havza	Gümüş hacıköy	Köprü	Lâdik	Mecidözü	Merzifon	Sancak Geneli
PATATES	Ekilen Arazi	300	-	250	1280	500	200	1000	2530
	Elde Edilen Ürün	49000	-	125000	900000	300000	30000	300000	1704000
HAVUÇ	Ekilen Miktarı	100	-	150	-	-	3000	25	575
	Elde Edilen Ürün	22000	-	19000	-	-	45000	15000	101000
SOĞAN	Ekilen Arazi	400	-	1000	-	-	500	1000	2900
	Elde Edilen Ürün	40000	-	119200	-	-	50000	300000	509200
SARIMSAK	Ekilen Arazi	250	-	75	-	-	600	300	2370
	Elde Edilen Ürün	15000	-	2200	-	-	6000	1500	24700

1913 yılı verilerine göre sancakta 2.530 dönümü patates, 575 dönümü havuç, 2.900 dönümü soğan ve 2.370 dönümü de sarımsak olmak üzere toplam 8.375 dönüm alanda sebze ekili idi. Bu alanlardan 1.704.000 kıyye patates, 101.000 kıyye havuç, 509.200 kıyye soğan ve 24.700 kıyye sarımsak olmak üzere toplam 2.338.900 kıyye sebze elde edildiği görülmektedir (MOZİ 1329: 210-211). Özellikle yeni ürün olarak patates üretiminin sancak genelinde yaygınlaştığı, önemli oranda da verim alındığı görülmektedir. Patates ekilen alan bakımından ülke genelinde ekilen 173.252 dönüm alanın % 1,460'ına, elde edilen 55.517.324 kıyye ürünün % 3,06'sına ulaştığı görülmüştür (MOZİ 1329: 5). Soğan üretiminin ise ülke genelinde üretilen 91.530.342 kıyye soğanın % 0,55'ini karşıladığı anlaşılmaktadır (MOZİ 1329: 5).

Sebze ziraatını takiben diğer yaygın zirai faaliyet ise elma, armut, ceviz, badem, dut kayısı, üzüm ve erik gibi türlerin yetiştirildiği meyvecilik idi. 1892 yılında sancakta 4.000.000 okka yaş üzüm, 60.000 okka kuru üzüm, 10.000.000 okka elma-armut, 11.000.000 okka çeşitli meyveler ve 1.000.000 okka badem yetiştirildiği bilinmektedir (Cuinet 1892: 747-748). Bu meyvelerden tüketim fazlası olan 33.000 frank değerinde 100 ton üzüm ve üzüm haricinde 2.300.000 frank değerinde 20,658 ton taze meyve sancak dışına pazarlanmaktaydı (Cuinet 1892: 754). Üzüm yanında üzümünden üretilen pekmez ve şarap da sancak dışına pazarlanan önemli ürünlerdendir. 1892 yılında 50.000 franklık 100 ton şarap ve 230.000 franklık 1.000 ton pekmez satılmıştır (Cuinet 1892: 754: 754). 1913 yılı verilerine göre sancak genelinde 7.873.500 kıyye üzüm, 1.607.000 kıyye elma, 781.000 kıyye armut, 350.500 kıyye erik, 112.500 kıyye kayısı, 51.500 kıyye dut, 8.500 kıyye badem ve 134.400 kıyye ceviz üretilmekteydi (MOZİ 1329: 428-432).

Tablo 4: 1913'te Amasya Sancak Genelindeki Meyve Üretim Alanı, Tür ve Miktarları (MOZİ 1329: 428-432, 510).

Ağaçlık Arazi Miktarı (Dönüm) Elde Edilen Ürün (Kıyye) Kurutulan Miktar (Kıyye)	Kazalar								
	Amasya	Havza	Gümüş hacıköy	Köprü	Lâdik	Merzifon	Mecidözü	Sancak Geneli	
ELMA	Ağaçlık Arazi Miktarı	6000	-	-	-	-	400	1000	-
	Elde Ürün	1500000	12000	5000	25000	-	5000	60000	1607000
	Kurutulan Miktar	10000	-	2000	-	-	-	20000	32000

¹⁴ Örneğin sancakta 1892 yılında 1.150.000 okka fasulye, 67.500 okka bakla, 975.000 okka bamyaya yetiştirilmekteydi. Üretilen sebzelerden yaklaşık 600 ton miktarında ve 70.000 frank değerinde tüketim fazlası sancak dışına pazarlanmaktaydı (Cuinet 1892: 754).

ARMUD	Ağaçlık Arazi Miktarı	2000	-	-	-	-	600	800	-
	Elde Edilen Ürün	700000	18000	6000	10000	-	6000	45000	781000
	Kurutulan Miktar	-	-	2000	-	-	-	16000	18000
ERİK	Ağaçlık Arazi Miktarı	2000	-	-	-	-	200	1200	-
	Elde Edilen Ürün	70000	3000	189000	1000	-	7500	80000	350500
	Kurutulan Miktar	7000	-	100000	-	-	-	12000	119000
KAYISI	Ağaçlık Arazi Miktarı	3000	-	-	-	-	100	100	-
	Elde Edilen Ürün	90000	-	-	3000	-	1500	18000	112500
DUT	Ağaçlık Arazi Miktarı	12000	-	-	-	-	-	120	-
	Elde Edilen Ürün	24000	6000	4500	-	-	5000	12000	51500
BADEM	Ağaçlık Arazi Miktarı	100	-	-	-	-	100	-	-
	Elde Edilen Ürün	8000	-	500	-	-	-	-	8500
	Kurutulan Badem Miktarı	-	-	200	-	-	3000	-	3200
CEVİZ	Ağaçlık Arazi Miktarı	700	-	-	-	-	100	1000	-
	Elde Edilen Ürün	90000	3000	28400	-	-	-	-	135400
	Kurutulan Ceviz Miktarı	-	-	-	30000	-	12000	30000	76000
ÜZÜM	Bağ Miktarı (Dönüm)	4500	-	5256	4000	-	14000	24000	51726
	Elde Edilen Ürün	600000	-	3633500	400000	-	1600000	1640000	7873500
	İmal Edilen Şarap Miktarı	26000	-	-	-	-	5000	200000	231000
	İmal Edilen Arık Miktarı	4272	-	-	-	-	1200	20000	25476

Tablodan da anlaşılacağı gibi meyve üretimi içinde 1.607.000 kıyeye ile en fazla elmanın tercih edildiği, onu armut, ceviz ve eriğin takip ettiği görülmektedir. Bu ürünlerin bir kısmı da kurutulmak suretiyle değerlendirilmekteydi. Sancakta en çok üretilen elmanın ülke içinde üretilen toplam 20.799.631 kıyeye (MOZİ 1329: 368-787) elma içindeki payına bakıldığında yaklaşık % 7,77 gibi yüksek bir orana sahip olması sancağın yüzyılın başlarında da önemli bir elma üreticisi olduğunu göstermektedir. Sancakta meyve cinsi ürünler içinde üzümün 1892 yılında olduğu gibi 1913 yılında da özel bir yeri olduğu anlaşılmaktadır. 51.726 dönüm bağlık alanda 7.873.500 kıyeye üzüm üretiminin 7.617.024 kıyyesi yaş ve kuru olarak tüketilirken 231.000 kıyyesi ile şarap, 25.476 kıyyesi ile de arık yapılmaktaydı (MOZİ 1329: 510). Sebze ve meyvede 1892 ve 1913 yılı üretimlerini karşılaştırmak istediğimizde önemli oranda artış gerçekleştiği görülür. Mesela taze üzüm 5.132 tondan (4.000.000 okka) 10.235,5 tona (7.873.500 kıyeye), badem 1.283 tondan (1.000.000 okka) 11,05 tona (8.500 kıyeye) yükselmiştir.

Sancakta yukarıda bahsi geçen tarım ürünleri haricinde sanayi ham maddesi olarak kullanılan ve içinde pancar, kenevir, afyon, pamuk ve cehrinin de yer aldığı muhtelif sanayi ürünleri de üretilmekteydi. 1892 yılında sanayi ürünü olarak 60.000 okka tütün, 800 okka anason, 31.500 okka kitre15, 150.000 okka cehri, 100.000 okka haşhaş tohumu, 2.500 okka afyon üretildiği ve bunlardan ihtiyaç fazlası 43.125 franklık 23.960 kg kitre, 1.725 franklık 1.875 kg cehri, 18.000 frank değerinde 500 kg afyon ve 10.000 franklık 20 ton haşhaş tohumunun sancak dışına pazarlandığı bilinmektedir (Cuinet 1892: 747-748, 754). 1913 yılında sancaktaki sanayi ürünlerini ve kazalara göre dağılımını tablo haline getirdiğimizde aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır.

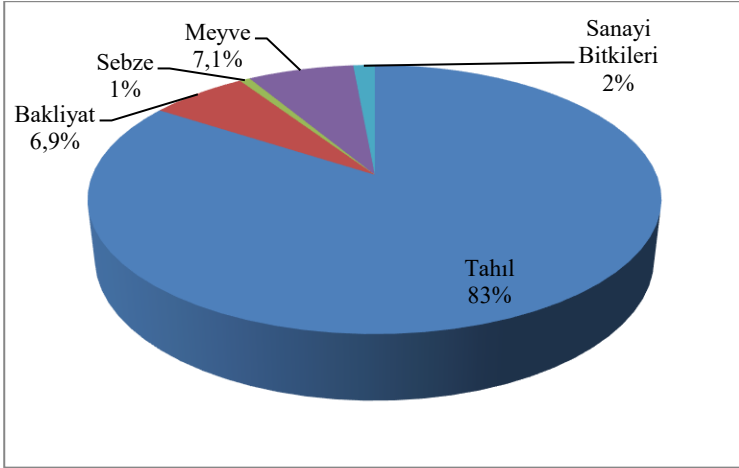
Tablo 5: 1913'te Sancak Genel Sanayi Bitkileri Üretim Alanı, Tür ve Miktarları (MOZİ 1329: 210, 268-271).

ÜRÜN TÜRÜ	Ekilen Arazi (Dönüm) Elde Edilen Ürün (Kıyeye)	Kazalar							
		Amasya	Havza	Gümüş hachköy	Köprü	Ladık	Mecidiözü	Merzifon	Sancak Geneli
KENEVİR	Ekilen Arazi	-	-	2500	1000	-	180	2500	6180
	Elde Edilen Ürün	-	-	180000	144000	-	134320	120000	578320
AFYON	Ekilen Arazi	500	200	1250	74	500	-	6000	8624
	Elde Edilen Ürün	800	300	2250	120	500	-	9200	13170
TÜTÜN	Ekilen Arazi	5	-	-	1000	-	200	25	1230
	Elde Edilen Ürün	500	-	-	72000	-	11300	7200	91000
CEHRİ	Ekilen Arazi	20	-	-	-	-	-	800	820
	Elde Edilen Ürün	1000	-	-	-	-	-	20000	21000
PANCAR	Ekilen Arazi	210	-	100	-	-	200	60	570
	Elde Edilen Ürün	55000	-	18000	-	-	63000	100000	236000
PAMUK	Ekilen Arazi	-	-	-	1000	-	-	-	1000
	Elde Edilen Ürün	-	-	-	25000	-	-	-	25000

1913 yılı verilerine göre sancak genelinde 580 dönümde 236.000 kıyeye pancar, 1.000 dönümde 25.000 kıyeye pamuk, 6.180 dönümde 578.320 kıyeye kenevir, 8.624 dönümde 13.180 kıyeye afyon, 1.230 dönümde 91.000

¹⁵ Gevenden çıkarılan zambak. Beyaz renkli olan bu zambak suda şişer ve pelteleşir. Kitre, eczacılıkta pastil ve yumuşatıcı ilaçların hazırlanmasında, pastacılıkta krema yapımında kullanılır. Sulu boyaların bileşimine girer, kumaş ve kâğıt sanayinde yapıştırıcı ve apreleyi olarak uygulanır (<https://www.bigbilgi.com/2020/04/kitre-nedir-neyden-yapılır-ne-ise-yarar.html>, 11 Ocak 2022, 16.09 de erişildi).

kıyye tütün ve 860 dönümde 21.000 kıyye cehri¹⁶ üretilmekteydi (MOZİ 1329: 210, 268-271). Sadece Merzifon kazasında Aba, şayak, çarşaf, iç çamaşırı, elbiselik kumaş ve basma gibi çeşitli dokumaların yapıldığı 830 atölyenin bulunduğu (Palgrave 1865, Aktaran: Tuzcu 2013: 512) dikkate alınırsa kenevir, pamuk ve cehrinin üretim amaçları tahmin edilebilir. Pamuk ve kenevir genelde sancak genelinde yaygın olan tekstil sektöründe kumaş ve iplik ham maddesi olarak kullanılırdı. Cehri ise bu kumaş ve ipleri boyamak üzere doğal bir boya ham maddesi olarak kullanılırdı. Afyonun Müslüman ülkelerde tedavide uyuşturucu olarak ve ilaç yapımında kullanıldığı bilinmektedir. Sanayi ham maddesi olarak kullanıldığı değerlendirilen ürünlerde 1892 ve 1913 yılı üretimleri karşılaştırılırsa tütünde 76,98 tondan (60.000 okka) 118,3 tona (91.000 kıyye), afyonda 3,20 tondan (2.500 okka) 17,134 tona (13.180 kıyye) yükselen bir artış görülür. 1913 yılındaki ürün türlerine bakıldığında 1892 verilerinde daha önce ismi geçmeyen pancar ve pamuk gibi yeni ürünlerin de sancakta yüzyılın başlarında üretilmekte olduğu anlaşılmaktadır. Buraya kadar verilen bilgilerden hareketle 1913 yılında Amasya Sancağı genelindeki 1.160.720 dönüm olan ekili arazinin ürün çeşidine göre dağılımı grafiğe dönüştürüldüğünde aşağıda grafik ortaya çıkmaktadır.

Grafik-1: Amasya Sancağında 1913'te Ekili Arazinin Ürün Çeşidine Göre Dağılımı (MOZİ 1329: 68-648).

Grafikten de anlaşılacağı gibi yüzyılın başlarında sancak genelinde ekili arazilerin büyük bölümünün tahıl üretimine ayrıldığı, bunu bakliyat, meyve, sanayi bitkileri ve sebze üretim alanlarının takip ettiği anlaşılmaktadır.

Hayvancılık Sektöründe Üretim

Yüzyılın başında imparatorluk genelinde tarım, sanayi ve ticaret alanındaki sorunlar yanında hayvancılık alanında da ciddi sıkıntılar yaşanmaktaydı. İmparatorluk genelinde hissedilen olumsuzluklar sancakta da gözlenmektedir. Mesela gücünden ve sütünden istifade etmek amacıyla beslenen karasığır türü hayvanlar, sektörde önemli bir yere sahip olmasına rağmen et ve süt verimi bakımından istenilen seviyede değildi. Ziraatın çoğunlukla öküzlerle icra edilmesi ve süt için zengin fakir her evde inekler bulunmasına rağmen öküzler kuvvetçe ve cüsse bakımından zayıf, ineklerin ise hem cüssesi zayıf hem de süt verimi düşüktü (SVS 1325: 188). Yine etkili bir karantina teşkilatının, aşılamanın, yeterli veteriner olmaması gibi nedenlerle zaman zaman çıkan salgınlarda çok sayıda hayvan da telef olmaktadır. Mesela 1910 yılında sancakta küçükbaş hayvanlar arasında ortaya çıkan ve yayılan çiçek salgınında çok sayıda hayvan telef olmuştur. Salgın aşılama yoluyla önlenmeye çalışılmışsa da aşı paralarının hayvan sahiplerinden istenmesi, halkın da bu konuda isteksiz davranması; salgının önlenememesine, çok sayıda hayvanın telef olmasına neden olmuştur (BOA.DH.ID.102/3). Bu sıkıntıların aşılabilmesi için hükümet bazı girişimlerde bulunmuştur. Mesela 1877 yılından itibaren belediye teşkilatı olan yerlerde belediye bünyesinde bir veteriner bulundurulması kararı alınmıştır (Ortaylı 2010: 507). Ancak personel yetersizliğinden 1903 yılında bile sancak genelindeki belediyeler bünyesinde veteriner istihdam edilemediği anlaşılmaktadır (SVS 1321: 120-141).

Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvan Üretimi

Sancakta hayvancılık çok önemli bir gelir kaynağı idi. 19. yüzyıl ortalarında sadece Merzifon kazasında 4.231 adet büyükbaş hayvan vardı ve bu rakam 1913 yılında 12.500' e ulaşmıştır (Genç 2019: 214, 217). 1892 yılında sancak genelinde yalnızca karasığır cinsi büyükbaş hayvan sayısı yaklaşık 20.000 adet idi (Cuinet 1892: 749). 1913 yılı verilerine göre sancak genelinde 16.600 manda, 5.150 manda boğası, 12.430 malak,

¹⁶ Kök boyasıgillerden, meyve, kabuk veya odunundan güzel kırmızı renk elde edilen bir kök, 3 m kadar uzayabilen ve küremsi meyvelerinden sarı iplik boyası elde edilen çalı. Altın ağacı, ufak boncuk şeklinde meyveleri olan ve boya yapmakta kullanılan yabancı ağaç, küçük dağ eriği (www.tdk.gov.tr, Büyük Türkçe Sözlük, 30 Haziran 2018, 14.05 de erişildi). Sarı boya kökü (Şemseddin Sami 1987: 489).

17.400 dişi manda, 29.000 sığır öküzü, 8.680 tosun, 28.400 inek ve 14.300 dana olmak üzere toplam 131.960 büyükbaş hayvan yetiştirildiği görülmektedir (MOZİ 1329: 637-349).

Tablo 6: 1913'te Amasya Sancak Genelî Büyükbaş Hayvan Sayısı (MOZİ 1329: 637-349).

Hayvan Türü	Amasya	Havza	Gümüş hacıköy	Köprü	Lâdik	Mecidözü	Merzifon	Sancak Genelî
Manda	7500	1500	800	1800	2000	1000	2000	16600
Öküz	12000	1500	3000	3000	3500	2000	4000	29000
Manda Boğası	4000	100	200	300	150	200	200	5150
Dişi Manda	9000	1000	1200	1500	2500	1200	1000	17400
Malak	7500	400	550	750	2000	730	500	12430
Sığır Boğası	7000	150	150	400	180	500	300	8680
İnek	14000	1000	2400	1500	2500	3000	3000	28400
Dana	5000	400	2000	900	2000	2500	1500	14300
Sancak Genelî				131.960				

Rakamlardan sancak genelinde sancağın iklim ve yer şekillerine daha uygun ve dayanıklı olduğu için büyükbaş hayvan olarak daha çok sığır cinsinin tercih edildiği anlaşılmaktadır. Büyükbaş hayvanlar eti yanında gücünden ve sütünden istifade etmek amacıyla beslendiği için bazı istisnalar hariç tutulursa sayısı değişmekle beraber hanelerin büyük çoğunluğu tarafından beslenmekteydi.

Küçükbaş hayvan üreticisi hane sayısı büyükbaş hayvan sahibi hane sayısına oranla düşük olsa da küçükbaş hayvan sayısı büyükbaş sayısına göre daha fazla idi. Cuinet'e göre 1892 yılında sancaktaki toplam koyun ve keçi türü toplam küçükbaş hayvan sayısı 171.630 idi (Cuinet 1892: 749). Ayrıca tüketim fazlası koyunlar sancak dışına pazarlanmakta ve yaklaşık 100.000 Fransız fransı girdi sağlanmaktaydı (Cuinet 1892: 754). 1913 yılı resmi verilerine göre ise sancakta 21.427 koç, 118.200 koyun, 56.900 kuzu, 39.040 burma, 27.500 teke, 152.000 keçi, 63.500 oğlak olmak üzere toplam 478.567 küçükbaş hayvan yetiştirildiği anlaşılmaktadır (MOZİ 1329: 579-649).

Tablo 7: 1913'te Amasya Sancak Genelî Küçükbaş Hayvan Sayısı (MOZİ 1329: 579-649).

Hayvan Türü	Amasya	Havza	Gümüş hacıköy	Köprü	Lâdik	Mecidözü	Merzifon	Sancak Genelî
Koç	1877	350	12200	200	300	500	6000	21427
Dişi Koyun	26500	13000	12600	18000	25000	13100	10000	118200
Kuzu	9500	8000	6300	4500	12500	10100	6000	56900
Burma	3000	8000	1500	2000	8500	14040	2000	39040
Teke	3000	300	2500	200	1500	15000	5000	27500
Dişi Keçi	50000	12000	10000	18000	17000	35000	10000	152000
Oğlak	20000	6000	5000	5400	6000	17000	5000	63500
Sancak Genelî Toplam Küçükbaş Hayvan Sayısı								478567

Tablodaki rakamlara göre yirmi bir yıl içerisinde sancaktaki küçükbaş hayvan sayısının yaklaşık % 178 arttığı söylenebilir. 1913 yılı rakamlarına bakılırsa keçi cinsinin sancak halkı arasında daha çok rağbet gördüğü anlaşılmaktadır. Bunun nedeni olarak keçi türünün koyun türüne göre daha hareketli, yaylak-kışlak tarzı yaşama daha uygun ve bölge şartlarına dayanıklı olması gösterilebilir.

Büyük ve küçükbaş hayvanlardan elde edilen ürünler hem sancak içinde kullanılmakta ya da tüketilmekte hem de ihtiyaç fazlası dışarı pazarlanmaktaydı. 1892 yılı verilerine göre sancak dışına 492.000 frank¹⁷ değerinde tereyağı, yün, tiftik keçi kılı, keçi derisi, sığır ve sığır öküzü derisi, koyun derisi, kuzu derisi, tavşan derisi, don yağı gibi muhtelif hayvansal ürünler satılmaktaydı (Cuinet 1892: 754). 1913'de sancak genelinde büyük ve küçükbaş hayvanlardan et ve derileri yanında yıllık 66.200.000 kıyye sığır sütü, 5.165.600 kıyye manda sütü, 145.860 kıyye tereyağı, 221.050 kıyye peynir, 2.648.000 kıyye koyun sütü, 4.035.000 kıyye keçi sütü, 122.140 kıyye yapağı, 65.750 kıyye keçi kılı ve 14.600 kıyye tiftik elde edilmekteydi (MOZİ 1329: 722-723). 19. yüzyıl ortalarında sadece Merzifon kazasında 32 babuccu, 7 çarıkçı, 1 çizmeci, 84 debbağ, 1 elekçi, 1 mestçi, 14 mutaf¹⁸, 6 keçeci toplam 46 kişinin küçükbaş hayvanlardan elde edilen ham maddeleri kullanarak geçimini sağladıkları dikkate alınır (Genç 2019: 220) sancak genelinde küçükbaş hayvanlardan elde edilen ham maddelerin sancak ekonomisi için önemi daha iyi anlaşılır.

Yük ve Binek Hayvanı Üretimi

Yüzyılın başlarında ülke genelinde olduğu gibi sancak genelinde de yük ve yolcu naklinde, toprağın işlenmesinde hayvanlar kullanılmaktaydı. Her ne kadar toprağı işlemek üzere sığır ve manda öküzleri

¹⁷ 46.000 frank değerinde 40 ton tereyağı, 100.000 frank değerinde 140 ton yün, 52.000 franklık 29 ton tiftik keçi kılı, 65.000 franklık 40.000 adet keçi derisi, 90.000 franklık sığır ve sığır öküzü derisi, 72.000 franklık 40.000 adet koyun derisi, 50.000 franklık kuzu derisi, 17.000 franklık 30 ton don yağı

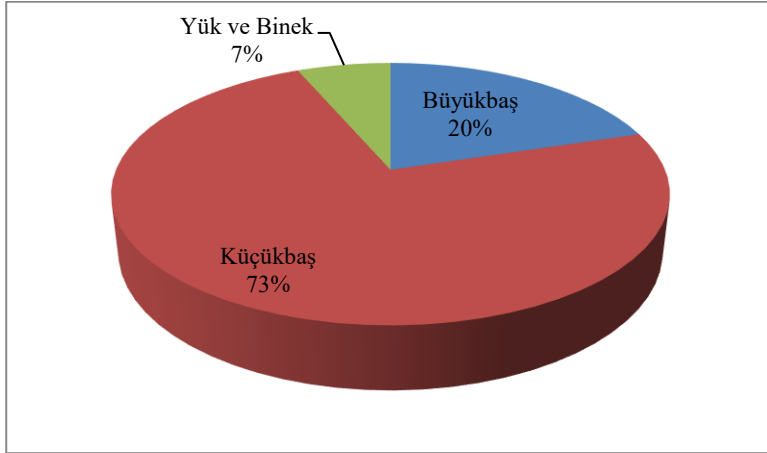
¹⁸ Kıldan çuval dokuyan veya satan kişi (Şemseddin Sami 1987: 1425).

kullanılsa da yük ve yolcu naklinde at, katır ve eşek gibi yük hayvanları kullanılmıştır. Genelde her hane binek hayvanı olarak kullanmak ya da yük nakletmek için at, katır veya eşek türünden bir ya da birkaç tane hatta bazı haneler ihtiyaca göre üç türden hepsini beslemekteydi. Sancakta 1892 de sadece at ve eşek cinsi -10.000'i at, 4.000'i eşek- 14.000 adet yük ve binek hayvanı vardı ve sancak dışına yıllık yaklaşık 15.000 franklık at satışı yapılmaktaydı (Cuinet 1892: 749, 754). 1913 yılı verilerine göre ise sancakta 5.030 aygır, 9.800 kısrağ, 4.900 tay, 6.533 yük ve binek atı, 3.205 katır, 12.833 merkep toplam 42.301 yük ve binek hayvanı bulunmaktaydı (MOZİ 1329: 642-648). Bu rakamların kazalara göre dağılımını görmek istediğimizde aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır.

Tablo 8: 1913'te Amasya Sancak Genelindeki Yük Hayvanları Sayısı (MOZİ 1329: 642-648).

Hayvan Türü	Amasya	Havza	Gümüşhacıköy	Köprü	Lâdik	Mecidözü	Merzifon	Sancak Geneli
Aygır	4000	500	180	-	50	300	-	5030
Kısrağ	7500	1000	300	-	400	600	-	9800
Tay	4000	200	200	-	200	300	-	4900
Yük ve Binek Bargiri (At)	4000	150	633	150	400	600	600	6533
Ester (Katır)	2500	500	45	60	-	50	50	3205
Merkep	3000	1000	2133	200	300	3000	3000	12833
Toplam	25000	3350	3491	410	1350	4850	3650	42301

Tabloda da görüleceği gibi en fazla yük ve binek hayvanının merkez kazada olduğu, merkez kazayı Mecidözü ve Merzifon kazalarının izlediği, sayıca en fazla olan yük hayvanının merkep olduğu görülmektedir. 1914 yılında sancak nüfusunun 230.263 olduğu dikkate alınırsa (Karpas 1985: 178-179) kişi başı en az 0,18 adet yük ve binek hayvanı düştüğü söylenebilir. Sancak genelindeki hayvan türlerinin miktarını grafik haline getirdiğimizde aşağıdaki grafik ortaya çıkmaktadır.

Grafik-2: 1913 Yılında Amasya Sancağında Yetiştirilen Hayvanların Türüne Göre Dağılımı

Grafikten de anlaşılacağı gibi yaklaşık % 73 gibi bir oranla sayıca en fazla küçükbaş hayvan beslendiği, bunları da büyükbaş hayvanlar ile yük ve binek hayvanlarının takip ettiği görülmektedir. Sancaktaki iklim koşullarının elverişli olmasının sonucu olarak arıcılığında yapıldığı anlaşılmaktadır. 1892 yılında 1.000 okka/1,283 ton bal üretildiği ve 400 kilosunun da dışarıya satıldığı bilinmektedir (Cuinet 1892: 748,754). 1913 yılı verilerine göre sancak genelinde 11.050 adet arı kovanından yıllık 34.600 kıyye bal ve 2.530 kıyye balmumu elde edilmektedir (MOZİ 1329: 532).

20. YÜZYIL BAŞLARINDA AMASYA SANCAĞINDA TARIM VE HAYVANCILIK SEKTÖRÜNDE FİYATLAR

Bir devletin ayakta kalabilmesi, varlığını devam ettirebilmesi için güçlü bir ekonomik yapıya ihtiyacı vardır. Güçlü bir ekonomik yapının en önemli göstergelerinden birisi de ülkelerin istikrarlı bir para birimine sahip olmalarıdır. Günümüz modern ekonomilerde değer ölçüsü olarak para birimi olmayan bir ekonominin varlığı mümkün değildir. Osmanlı Devleti de kuruluşunu müteakip ülke içindeki ekonomik faaliyetleri sağlıklı bir şekilde yürütebilmek için kendi para birimi olarak akçeyi belirlemiş ve gümüş madeninden basılan akçeleri piyasaya sürmüştür. Osmanlılar Fatih dönemine kadar yalnızca akçe denilen gümüş ve mangır adı verilen bakır sikkeler bastırmışlardır. Akçe temel para birimi olarak kullanılırken mangırlar günlük alışverişlerde bozuk para yerine kullanılmıştır. Fatih döneminde ise ilk kez altın sikkeler bastırılmıştır (Pamuk 2010: 113-114). Osmanlı Devleti'nde 16. yüzyıl sonlarından itibaren iç ve dış gelişmelerin ekonomi üzerindeki olumsuz etkileri Osmanlı para biriminin değer kaybetmesine, para ayarı ve para sistemi üzerinde bazı ayarlamaları zorunlu hale getirmiştir. Bu arayışların sonucu olarak II. Süleyman döneminde (1687-1691) kuruş olarak adlandırılan 20 gram ağırlığında gümüş sikkeler bastırılmıştır. III. Ahmed döneminde (1703-1730) akçenin

yerini değer ölçüsü olarak para almıştır. Yeni düzenleme ile 1 para 3 akçe, 1 kuruş ise 40 para olarak kabul edilmiştir. Abdülmecid döneminde ise yeni bir para sistemi oluşturularak 100 kuruş 1 lira¹⁹, 40 para 1 kuruş olarak kabul edilmiştir (Tekin 1999: 174-175). Çalışma konumuz Amasya sancağında 20. yüzyıl başlarında fiyatlar belirlenirken kuruş, para yanında sentim adı verilen ve Fransız frangının 1/100'üne eşit olan Fransız akçesi de kullanılmıştır (MOZİ 1329: 69-71). Osmanlılar 1 kuruşu 100 sentim ve 2,5 sentimi de 1 para olarak kabul etmişlerdir (Şemseddin Sami 1987: 702). Fiyat, alışverişte bir şeyin para karşılığındaki değeri, bir mala veya emeğe para olarak biçilen değer, bir değer ile para birimi arasındaki ilişki anlamlarına gelmektedir (Fidan vd. 1996a: 933). Bu veriler ışığında 20. yüzyıl başlarında Amasya sancağında sırasıyla tarım ve hayvancılık sektöründe fiyatları incelediğimizde karşımıza aşağıdaki fiyatlar çıkmaktadır.

Tarım Sektöründeki Fiyatlar

Herhangi bir bölgede bir malın fiyatını maliyet bedeli, üretim miktarı, piyasada gördüğü talep, iç ve dış pazarlara sunumu, nakliye bedeli gibi değişkenler belirler. Amasya sancağında da tarım ve hayvancılık sektöründeki fiyatlar da benzer değişkenlere bağlı olarak kendini gösterdiği söylenebilir. Sancağa en yakın iskelesi olan Samsun idi. Dönemin deve, at ve öküz arabaları gibi nakliye vasıtaları ile en az iki günlük mesafede olmasıydı. Bu vasıtalarla yapılan nakliye son derece yavaş gerçekleştiğinden, bol miktarda yetiştirilen zahirenin rekabet meydanına çıkmasına zorlaşmaktaydı. Dışarıya ihraç edilememesinde nakliyeden kaynaklanan zorluklar fiyatlarının düşmesine hatta fazla mahsul üretme hususundaki şevk ve rağbeti yok etmekteydi (SVS 1325: 184). Aşağıda da görüleceği üzere afyon hariç tutulursa tarım sektöründe fiyatlar genelde ülke ortalamasının altında kalmıştır. 1913 yılı verilerine göre tarım sektöründe tahıl fiyatlarını incelenmek istendiğinde aşağıdaki tablo karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 9: 1913'te Amasya Sancak Genelindeki Tahıl Fiyatları (MOZİ 1329: 5-271).

Hububat Türü (Kilesi)	Kazalar								Vilâyet Geneli	Ülke Geneli
	Amasya	Havza	Gümüş hacıköy	Köprü	Lâdik	Mecidözü	Merzifon	Sancak Geneli		
Buğday	22k	20k	21k	20k	15k	16k	18k	18 k34s	16k28p	21k15s
Kabluca	8k	-	-	-	6k	5k	6k	6k10s	8k14 p	11k68s
Arpa	10k	10k	8k	10k	8k	8k	10k	9k6s	10k15p	12k42s
Yulaf	9k	-	6k	7k	6k	6k	6k	6k60s	8k8p	5k83s
Mısır	13k	20k	6k	12k	10k	10k	12k	11k34 s	12k8p	13k80s

Tablo incelendiğinde sancaktaki tahıl fiyatlarının bütün tahıl türlerinde vilayet ortalamasının, yulaf hariç diğer tahıl türlerinde ise ülke ortalamasının altında kaldığı görülür. Buğday fiyatının ülke ortalaması 21 kuruş 15 sentim, vilayet ortalaması 16 kuruş 28 para iken sancağa bağlı kazalar içinde 15 ile 22 kuruş arasında değişmektedir. Arpada ülke ortalaması 12 kuruş 42 sentim, vilayet ortalaması 10 kuruş 15 para iken sancağın kazaları arasında 8 ile 10 kuruş arasında farklılık göstermektedir. Benzer şekilde mısırdaki da ülke ortalaması 13 kuruş 80 sentim, vilayet ortalaması 12 kuruş 8 para iken sancak içinde 6-13 kuruş arasında değişmektedir. Sancak genelinde fiyatı en yüksek tahıl türü buğday iken onu mısır, arpa ve yem bitkileri olan kabluca ile yulaf takip etmektedir.

Sancakta 19. yüzyıldaki tahıl fiyatlarına bakıldığında -İstanbul kilesi ile²⁰- Amasya merkez kazada 1853 yılında 1 kile buğday 4,06 ile 5,8 (BOA.MŞH.ŞSC.d.463: 9,15,38), 1 kile arpa 2,03 kuruş (BOA.MŞH.ŞSC.d.463: 9) idi. Bu fiyatların merkez kazada 1913 yılında buğdayda 22, arpada 10 kuruşa yükseldiği dikkate alındığında 1853-1913 arasında tahıl fiyatlarında yaklaşık % 500'ün üzerinde bir fiyat artışı olduğu söylenebilir. Diğer yandan 1883-1890 yılları arasında Merzifon kazasında 1 kile buğday 10,16 (BOA.MŞH.ŞSC.d.6970: 124), 1 kile arpa 5,08 (BOA.MŞH.ŞSC.d.6970: 124), 1 kile yulaf 6,10 (BOA.MŞH.ŞSC.d.6971: 136) ve 1 kile mısır 2,44 kuruş idi. Merzifon'da bu fiyatların 1913 yılında buğdayda 18, arpada 10, yulafta 9 ve mısırdaki 13 kuruşa ulaştığı dikkate alınırsa merkez kaza kadar olmasa da fiyatlarda

¹⁹ 1850-1914 yılları arasında 1 Osmanlı lirası 0,229 ABD dolarına, 1,10 İngiliz sterline eşit idi (Somel 2015: 205).

²⁰ Kaynakta 1 ölçek olarak verilen miktar kileye çevrilmiştir. 1 ölçek kilenin dörtte birine eşit olan ağırlık ölçüsü veya dört okkaya eşit olan ağırlık ölçüsüdür (Fidan vd. 1996b: 2211). Kaynakta 1 ölçek mısır fiyatı 6 kuruş olarak verilirken bu fiyat 4 ile çarpılarak 1 kile mısır bedeli olarak 24 kuruş olarak tespit edilmiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi Osmanlı döneminde kullanılan kile yörden yöreye değişirdi. İstanbul kilesi=37 litre (Eminoğlu 2007: 345) ve 1 İstanbul kilesi ortalama 25 kg idi (Pakalın 1983b: 211). 1 Merzifon kilesi ise 245,860 kg idi (Toprak 1984: 6). Buradan merkezdeki istatistik fiyatları belirlenirken 1 kile 25 kg, Amasya sancağında ise 1 kilenin 245,860 kg olarak hesaplandığı değerlendirilerek 19. yüzyılda Amasya sancağında yerel resmi belgelerdeki fiyatların Merzifon kilesi ölçü alınarak belirlendiği sonucuna varılmıştır. Bu bağlamda fiyatlar karşılaştırılırken yerel belgelerdeki 245,860 kg üzerinden belirlenen kile fiyatları İstanbul kilesi olan 25 kg üzerinden yeniden hesaplanmış, Amasya'daki yerel fiyatlar yaklaşık 1/10 oranında azaltılmıştır. Örneğin 1 Merzifon kilesi (245,860 kg) buğday fiyatı 1853 yılında Amasya'da 40 kuruş iken İstanbul kilesi üzerinden $40 \times 25 / 245,860 = 4,06$ kuruş olarak hesaplanmıştır. Amasya sancağında yerel belgelerdeki fiyatlar Amasya merkez kazada 1853 yılında 1 kile buğday 40,45,50 (BOA.MŞH.ŞSC.d.463: 9,15,38), 1 kile arpa 20 kuruş (BOA.MŞH.ŞSC.d.463: 9) idi. 1883-1890 yılları arasında Merzifon kazasında 1 kile buğday 100 (BOA.MŞH.ŞSC.d.6970: 124), 1 kile arpa 50 (BOA.MŞH.ŞSC.d.6970: 124), 1 kile yulaf 60 (BOA.MŞH.ŞSC.d.6971: 136) ve 1 ölçek mısır 6 kuruş (BOA.MŞH.ŞSC.d.6970: 6) idi.

ciddi bir yükselişin olduğu anlaşılır. Aynı dönemde sancaktaki bakliyat türü ürünlerin tür ve fiyatlarına bakıldığında aşağıdaki tablo karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 10: 1913'te Amasya Sancak Genelindeki Bakliyat Fiyatları (MOZİ 1329: 5-271).

Bakla Türü (Kıyyesi)	Kazalar								Vilâyet Geneli	Ülke Geneli
	Amasya	Havza	Gümüş hacıköy	Köprü	Lâdik	Mecidözü	Merzifon	Sancak Geneli		
Nohud	1k	1k	1k20p	1k	-	30p	1k	1k2p	1k2p	1k10s
Fasulye	1k10p	1 k	1k10p	1k	1k	1k	1k10p	1k4p	1k10p	1k20s
Mercimek	1k	1 k	10p1k	1k	1k	30p	1k	1k	1k6p	1k8s

Yukarıdaki rakamlara bakıldığında nohutun kıyyesinin 30 para ile 1 kuruş 20 para arasında değiştiği, kıyyesi 30 para ile en ucuz fiyatın Mecidözü kazasında olduğu, sancaktaki fiyat ortalamasının eyalet ortalamasına eşit iken ülke ortalamasının altında olduğu görülür. Fasulyede ise kıyyesinin 1 kuruş ile 1 kuruş 10 para arasında değiştiği, sancak ortalama fiyatının eyalet ve ülke ortalamasının altında olduğu anlaşılır. Sancakta 1 kıyye mercimeğin fiyatı da 1 kuruş- ile 30 para arasında değişirken, yine eyalet ve ülke ortalamasının altında olduğu anlaşılmaktadır. 1892 yılında iç tüketimi karşılması yanında dışarıya 70.000 frank değerinde 600 ton taze sebze pazarlandığı sancakta (Cuinet 1892: 754) 1913 yılı verilerine göre sebze fiyatları incelendiğinde aşağıdaki tablo ile karşılaşırız.

Tablo 11: 1913'te Amasya Sancak Genelindeki Sebze Fiyatları (MOZİ 1329: 5-271).

Sebze Türü (Kıyyesi)	Kazalar								Vilâyet Geneli	Ülke Geneli
	Amasya	Havza	Gümüş hacıköy	Köprü	Lâdik	Mecidözü	Merzifon	Sancak Geneli		
Patates	30p	-	20p	15p	20p	20p	30p	23p	20p	85s
Havuç	20p	-	10p	-	-	15p	10p	14p	11k	45s
Soğan	20p	-	10p	-	-	15p	15p	15p	19k	57s
Sarımsak	30p	-	15p	-	-	20p	15p	29p	1k7p	1k52s

Tablodaki veriler kontrol edildiğinde: Patates fiyatlarının 15-30 para, havuç fiyatlarının 10-20 para, soğan fiyatlarının 10-20 para, sarımsak fiyatlarının da 15-30 para arasında değiştiği görülmektedir. Patates ve havuç fiyatları vilayet ve ülke ortalamasının üzerinde iken, sarımsak fiyatının vilayet ve ülke ortalamasının altında olduğu, soğan fiyatının ise vilayet ortalamasından düşük iken ülke ortalamasından yüksek olduğu anlaşılmaktadır. 1913 yılı verilerine göre Amasya sancağında muhtelif sanayi bitkilerinin de yetiştirildiği anlaşılmaktadır. Bu sanayi ürünlerinin tür ve fiyatlarına bakıldığında şu tablo ile karşılaşırız.

Tablo 12: 1913'te Amasya Sancak Genelindeki Sanayi Ürünü Fiyatları (MOZİ 1329: 5-271).

Sanayi Ürünü (Kıyyesi)	Kazalar								Vilâyet Geneli Ortalaması	Ülke Ortalaması
	Amasya	Havza	Gümüş hacıköy	Köprü	Lâdik	Mecidözü	Merzifon	Sancak Geneli		
Kenevir	-	-	4k	4k	-	4k	4k	4k	2k33p	3k15s
Afyon	130k	200k	240k	130k	250k	-	300k	208k	214k17p	180k25s
Tütün	3k	-	-	5k	-	3k	4k	3k	3k13p	6k37s
Cehri	3k10p	-	-	-	-	-	3k	3k5p	3k27p	4k
Pancar	25p	-	20p	-	-	10p	20p	19p	10p	42s

Tablodaki rakamlara göre sancak genelinde kenevir fiyatı bütün kazalarda 4 kuruş, afyon fiyatı 130-300 kuruş, tütün fiyatı 3-5 kuruş, cehri fiyatı 3 kuruş ile 3 kuruş 10 para ve pancar fiyatı ise 10-25 para arasında değişmektedir. Sancaktaki ortalama fiyatın tütün ile cehride vilayet ve ülke ortalamasının altında iken kenevir ve pancarda yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır. Afyonda ise ortalama fiyat vilayet ortalamasından düşük iken ülke ortalamasından oldukça yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Sanayi ürünleri içinde fiyatı en yüksek ürünün afyon olduğu anlaşılmaktadır. 1892 yılında 1 kıyyesi 46,8 kuruş²¹ (Cuinet 1892: 754) olan afyon fiyatının 1913 yılında ortalama 214k17p seviyesine çıkması yüksek oranda bir fiyat değişimine işaret etmektedir. İlaç yapımında ve tedavide kullanılmasına ve yüksek oranda talep görmesine karşılık ekilen arazi miktarına göre elde edilen ürün miktarının düşük kalması²² ürünü değerli hale getirmektedir. Bunun yanında haşhaş üretimi için uygun şartlara sahip olan sancağın Samsun Limanı üzerinden dış pazarlara açılabilmesi, kazada üretilen ve sağlık sektöründe yaygın olarak kullanılan afyonun kolaylıkla ihraç edilebilmesi de ürünün yetiştirilmesini teşvik eden etkenlerden birisi olarak değerlendirilebilir. 1890 yılında kazaya gelen Fransız Vital Cuinet, Amasya çevresinde geniş alanlarda haşhaş ekimi yapıldığını ve bölgede büyük dış ticaret hacmi olan tek ürün olduğunu ifade etmektedir (Cuinet 1892: 746). 1818 yılında Amasya'ya gelmiş olan Hollandalı Colonel

²¹ Cuinet 500 kg fiyatını 18.000 frank olarak vermektedir (Cuinet 1892: 754). Yukarıda da belirtildiği gibi 1 frank= 100 sent ve 100 sent= 1 kuruş olarak kabul edildiğine göre 1 kg afyon fiyatı da bu değerler üzerinden 36 kuruş, 1 kıyye yani 1300 gram fiyatı da 46,8 kuruş olarak hesaplanmıştır.

²² Mesela sancakta dönüm başına elde edilen ortalama ürün miktarı ve bu miktarın parasal değeri pancarda 414 kıyye/196,60 k, patatesten 482,71/277,55 k, buğdayda 14 kile/98,07 k, arpada 7,7 kile/70,455 k, darda 15 kile/124 k, pamukta 25 kıyye/250 k, tütünde 73,9 kıyye/274,65 k iken afyonda 1,5 kıyye/312 k 19,5 p idi (MOZİ 1329: 68-70, 210, 268-271).

Rottiers, Afyonun hem halk hekimliğinde kullanıldığını hem de halk arasında büyük miktarda tüketildiğini, bu yüzden de Amasya ve çevresinde fiyatının pahalı ve ticaretinin de kârlı olduğunu belirtmektedir (Rottiers 1829: 254-255).

Çok sayıda dere yanında Yeşilirmak ve Çekerek ırmaklarının sağladığı sulama imkânlarından yararlanan Amasya sancağında çok sayıda meyve bahçesi bulunmaktaydı. Öyle ki 1892 yılında sancakta halkın meyve ihtiyacının karşılanması yanında dışarıya 2.300.000 frank değerinde 20,658 ton tüketim fazlası taze meyve satılabilmekteydi (Cuinet 1892: 754). 1913 yılı verilerine göre muhtelif meyve türlerinin yetiştiği sancakta kazalara göre meyve fiyatları şu aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi idi.

Tablo 13: 1913'te Amasya Sancak Genelindeki Meyve Fiyatları (MOZİ 1329: 349-432).

Ürün Türü (Kıyvesi)		Kazalar							Eyalet Ortalaması	Ülke Ortalaması
		Amasya	Havza	Gümüş haciköy	Köprü	Merzifon	Mecidözü	Sancak Geneli		
Elma	Yaş	1k	38s	50s	1k	1k	50s	73s	1k87s	1k56s
	Kuru	1k75s	-	1k50s	-	-	1k50s	1k50s	-	-
Armut	Yaş	1k	50s	50s	1k	75s	50 s	71s	1k81s	1k74s
	Kuru	-	-	1k50s	-	-	1k25s	1k27s	-	-
Erik	Yaş	50s	27s	25s	50s	50s	25s	40s	1k30s	1k55s
	Kuru	1k	-	75s	-	-	1kur	1k8s	-	-
Kayısı	Yaş	75s	-	-	1k	50s	27s	65s	1k70s	2k68s
Dut	Yaş	75s	50s	25s	-	25s	25s	40s	68s	1krs58p
Badem	Kuru	-	-	6k	-	7k	-	6k50s	9k25s	5k50s
Ceviz	Kuru	-	-	-	2k50s	4k	2k	2k83s	3k33s	2k46s
Üzüm	Yaş	1k	-	20p	30p	20p	15p	25p	28p	35s

Tablodaki bilgilere göre elma, armut, erik, kayısı, dut, badem, ceviz ve üzüm meyveler hem taze hem de kurutulmuş olarak tüketilmektedir. Meyve fiyatları kazalara göre değişiklik göstermektedir. Kurutulmuş meyve fiyatları taze meyve fiyatlarına göre daha yüksektir. Yetiştirdiği elmasıyla ünlü sancakta taze meyve fiyatları elmada 38 sentim ile 1 kuruş, armutta 50 sent-1 kuruş, erikte 25-50 sentim, kayısıda 27 sentim ile 1 kuruş, dutta 25-75 sentim, üzümde 20 para ile 1 kuruş arasında değişmektedir. Kuru olarak tüketilen elmada 1 kuruş 50 sent ve 1 kuruş 75 sent, armutta 1 kuruş 25 sent ile 1 kuruş 50 sent, erikte 75 sent ve 1 kuruş, bademde 6-7 kuruş ve cevizde 2 kuruş ile 2 kuruş 50 sent arasında farklılık göstermektedir. Bahsi geçen bütün meyvelerde sancaktaki ortalama fiyatların vilayet ortalamasının altında olduğu, badem ve cevizde sancak ortalama fiyatları cüzi oranda ülke ortalamasının üstünde olsa da diğer meyvelerin hepsinde sancak ortalama fiyatlarının ülke ortalamasının altında kaldığı anlaşılmaktadır. Bu veriler sancağın 19. yüzyılın başlarında ülkenin en önemli meyve üretim merkezlerinden birisi olduğunu göstermektedir. 1883-1890 arasında Merzifon kazasında -İstanbul kilesine göre- 1 ölçek²³ ceviz 0,81 kuruş (BOA.MŞH.ŞSC.d.6970: 6) iken 1913 yılında ortalama 4 kuruşa çıktığı hesaba katılırsa meyve fiyatlarında da önceki dönemlere göre önemli bir artış olduğu iddia edilebilir.

Hayvancılık Sektöründeki Fiyatlar

Yukarıda hayvansal üretim bahsinde de ifade edildiği gibi hayvancılık açısından da önemli bir potansiyele sahip olan ve çok sayıda ailenin geçim kaynağı olan hayvancılık sektöründe fiyatlarının durumu da önemlidir. Bu bağlamda 1913 yılı resmi istatistiklerine göre Amasya sancağında büyükbaş hayvan fiyatları aşağıdaki tablodaki gibidir.

Tablo 14: 1913'te Amasya Sancak Genelindeki Büyükbaş Hayvan Fiyatları (MOZİ 1329: 562-649).

Hayvan Türü (Adedi)	Amasya	Havza	Gümüş haciköy	Köprü	Lâdik	Mecidözü	Merzifon	Sancak Geneli	Eyalet Ortalaması	Ülke Ortalaması
Manda Öküzü	700	1000	750	700	500	700	600	721	810	873
Sığır Öküzü	600	700	350	400	350	300	300	414	469	522
Manda Boğası	600	800	1000	500	400	1000	700	714	743	777
Dişi Manda	800	600	600	600	600	600	500	614	588	720
Malak	400	200	125	100	200	250	150	203	191	256
Sığır Boğası	900	500	400	900	500	400	300	557	508	513
Sığır İneği	700	300	250	350	350	350	300	357	342	426
Dana	300	50	60	50	80	100	80	103	91	155

²³ Yukarıda da belirtildiği gibi 1 ölçek kilenin ¼'üne eşit idi. Merzifon kilesi 245,860 kg olduğuna göre Merzifon'da 1 ölçek 245, 860/4= 61,46 kg idi. Yerel belgede verilen 8 kuruşluk fiyat (BOA.MŞH.ŞSC.d.6970: 6) Merzifon ölçeği dikkate alınarak belirlenen 61,46 kg'ın fiyatıdır. Bunu 25 kilogram olan İstanbul kilesi üzerinden hesaplırsak: İstanbul kilesine göre 1 ölçek= 25/4=6,25 kg'dır. 61,46 kg 8 kuruş ise 6,25 kg= 0,81 kuruş olur. Yani İstanbul kilesi üzerinden hesaplandığında 1883-1890 arasında Merzifon'da 1 ölçek cevizin 0,81 kuruş olduğu anlaşılır.

Sancaktaki büyükbaş hayvan fiyatları konusundaki resmi istatistik rakamları irdelendiğinde aynı cins ve kategoride de olsa hayvan fiyatlarının kazalara göre değişiklik gösterdiği hatta bazen bu farkın üç katı aştığı anlaşılır. Sancakta fiyatlar manda öküzünde 500-1.000, sığır öküzünde 300-700, dişi mandada 500-600, sığır ineğinde 250-700 kuruş arasında değiştiği görülmektedir. Sancaktaki ortalama büyükbaş hayvan fiyatları manda öküzü, sığır öküzü ve manda boğası gibi bazı türlerde hem vilayet hem de ülke ortalamasının altında iken, dişi manda, malak, sığır boğası, sığır ineği ve dana türlerinde ülke ortalamasının altında olmasına karşın vilayet ortalamasından yüksek olduğu görülmektedir.

19. yüzyılda sancağın muhtelif kazalarındaki tespit edilebilen büyükbaş hayvan fiyatlarını 1913 yılındaki rakamlarla karşılaştırdığımızda arada ciddi bir fark olduğu anlaşılmaktadır. 1840-41'de 1 kara sığır ineği, Merzifon kazasında 60-80 ve 100 (BOA.ML.VRD.TMT.d.14157: 5, 7, 13, 63), 1845'de Gümüşhacıköy kazasında 50, 80, 90, 100 (BOA.ML.VRD.TMT.d.12992: 6,8, 14, 19) ve 1853'de Amasya kazasında 130 ile 200 kuruş (BOA.MŞH.ŞSC.d.463: 9, 38) seviyelerinde idi. 1840-41'de 1 kara sığır öküzü ise, Merzifon kazasında 80-100 (BOA.ML.VRD.TMT.d.14157 : 5, 7, 9,51), 1845'de Gümüşhacıköy kazasında 100, 200 (BOA.ML.VRD.TMT.d.12992: 9,24) ve 1853'de Amasya kazasında 150- kuruş(BOA.MŞH.ŞSC.d.463: 9) idi. Yine 1840-41'de 1 manda ineği, Merzifon kazasında 150 ile 250 (BOA.ML.VRD.TMT.d.14157: 63,51), 1845'de Gümüşhacıköy kazasında 200 ile 225 (BOA.ML.VRD.TMT.d.12992: 6,8), 1853'de Amasya kazasında 265 ile 300 kuruş (MŞH.ŞSC. d.463: 9, 15) idi. 1 manda öküzü ise aynı yıllarda Merzifon kazasında 100-200 ve 300 (BOA.ML.VRD.TMT.d.14157: 67, 53, 63, 93), Amasya kazasında ise 250 kuruş (BOA.MŞH.ŞSC.d.463: 9) idi. 19. yüzyıl ortalarında sığır ineği fiyatlarının Merzifon'da 60-100 kuruş aralığından 1913'de 300 kuruşa, Gümüşhacıköy'de 50-90 seviyesinden 250, Amasya'da 130-200'den 700 kuruşa yükseldiği görülmektedir. Bu artışın sığır öküzünde Merzifon'da 80-100 kuruştan 300 kuruşa, Gümüşhacıköy'de 100-200'den 350'ye, Amasya'da 150'den 600'e ulaştığı görülmektedir. Benzer artış oranları mandalarda da izlenebilmektedir. Aynı zaman aralığında manda ineğinin fiyatı Merzifon'da 150-250'den 500 kuruşa, Gümüşhacıköy'de 200-225'den 600'e ve Amasya'da ise 265-300'den 800 kuruş seviyesine, manda öküzünde Merzifon'da 100-300'den 600'e, Amasya'da 250'den 700 kuruşa ulaştığı görülmektedir. Bu artış oranları sancakta büyükbaş hayvan fiyatlarının 19. yüzyıl ortalarından 1913 yılına kadar iki katın üzerinde artmış olduğunu ortaya koymaktadır.

1913 yılında sancaktaki küçükbaş hayvan fiyatlarına bakılırsa aşağıdaki tablo ile karşılaştırılır.

Tablo 15: 1913'te Amasya Sancak Genelindeki Küçükbaş Hayvan Fiyatları (MOZİ 1329: 562-649).

Hayvan Türü (Adedi)	Amasya	Havza	Gümüşhacıköy	Köprü	Lâdik	Mecidözü	Merzifon	Sancak Geneli	Eyalet Ortalaması	Ülke Ortalaması
Koç	75	114	100	80	80	80	100	77	86	103
Dişi Koyun	70	60	50	70	60	50	70	61	58	91
Kuzu	30	30	25	30	30	30	30	29	24	36
Teke	75	60	70	70	70	70	80	71	71	83
Dişi Keçi	60	50	46	60	45	45	50	51	48	62
Oğlak	20	25	15	19	20	20	15	19	18	24

Tablo verileri dikkate alınarak bir değerlendirme yapılmak istenirse sancaktaki küçükbaş hayvan fiyatlarında büyükbaş hayvan fiyatlarındaki oranlar kadar olmasa da farklılıklar görülmektedir. Sancaktaki küçükbaş hayvan fiyatları koçta 75-114, koyunda 50-70, kuzuda 25-30, tekede 60-80, keçide 45-60 ve oğlakta 15-25 kuruş aralığında değişmektedir. Sancaktaki ortalama küçükbaş hayvan fiyatları bütün türlerde ülke ortalamasının altında olup daha ucuzdur. Ancak genelde koç ve teke fiyatları hariç diğer türlerde vilayet ortalamasından daha yüksektir. Bu fiyatlara bakılarak sancakta küçükbaş hayvan fiyatlarını eyalet geneline göre yüksek ülke geneline göre ucuz olduğu söylenebilir.

Sancakta 19. yüzyıldaki küçükbaş hayvan fiyatları incelendiğinde 1913 yılına kadar büyükbaş hayvanlara paralel şekilde ciddi bir fiyat artışı gerçekleştiği anlaşılır. Merzifon'da 1 koyun 1840-41'de 20 kuruş iken (BOA.ML.VRD.TMT.d.14157: 7, 77, 146) 1913'de 70 kuruşa yükselmiştir. 1840-41'de 1 keçi de 15 kuruştan (BOA.ML.VRD.TMT.d.14157: 6, 7, 146) 1883-1890 arasında 25 (BOA.MŞH.ŞSCd.6970: 124), 1913'de ise 50 kuruşa yükselmiştir. Yine aynı kazada 1883-1890 arası 10 kuruş (BOA.MŞH.ŞSC.d.6970: 124) olan oğlak fiyatı 1913'de 15 kuruşa yükselmiştir. Bu artış diğer bazı kazalarda da gözlenmektedir. Mesela 1845 yılında Gümüşhacıköy kazasında 20 kuruş (BOA.ML.VRD.TMT.d.12992: 5,11) olan koyun fiyatı 1913'de 50 kuruşa, 15 kuruş (BOA.ML.VRD.TMT.d.12992: 5,11) olan keçinin fiyatı 46 kuruşa kadar artmıştır. Amasya kazasında 1853'de 1 koyun 30 kuruş (BOA.MŞH.ŞSC.d.463: 27) iken 1913'de 70 kuruşa, 20 kuruş (BOA.MŞH.ŞSC.d.463: 27) olan keçi 60, 12,5 kuruş olan oğlak (BOA.MŞH.ŞSC.d.463: 27) 20 kuruşa çıkmıştır. Bu rakamları dikkate alarak sancakta küçükbaş hayvan fiyatlarında 19. yüzyıl ortalarından 20.

yüzyıl başlarına kadar % 300'e kadar ulaşan oranlarda artışlar olduğu iddia edilebilir. Sancakta 1913 yılı itibarıyla yük ve binek hayvanlarının fiyatları görülmek istendiğinde karşımıza şu tablo çıkmaktadır.

Tablo 16: 1913'te Amasya Sancak Genelindeki Yük ve Binek Hayvanı Fiyatları (MOZİ 1329: 562-649).

Hayvan Türü (Adedi)	Amasya	Havza	Gümüş haciköy	Köprü	Lâdik	Mecidözü	Merzifon	Sancak Geneli	Eyalet Ortalaması	Ülke Ortalaması
Yük ve Binek Bargiri (At)	700	1000	250	1000	800	800	800	836	793	822
Ester ²⁴ (Katır)	1100	1500	800	1800	-	1200	1200	1233	1196	1161
Merkep	250	200	250	250	250	250	300	250	214	238
Aygır	1300	2000	500	-	1000	1000	-	1160	1066	1804
Kısrak	800	800	400	-	600	600	-	640	687	1077
Tay	400	500	350	-	200	250	-	340	238	470

Tabloya göre yük ve binek hayvanlarının fiyatları kazadan kazaya değişmektedir. Aynı cins hayvan fiyatlarındaki fark yük ve binek atlarında görüldüğü gibi bazen dört kata kadar çıkabilmekteydi. Bu değişim yük ve binek atlarında 250 ile 1.000, katırda 800-1.800, merkepte 200-300, aygırda 500-2.000, kısrakta 400-800 ve tayda 200-500 arasında değişmektedir. Sancakta en pahalı merkepelerin merkebi ile meşhur Merzifon kazasında olması dikkat çekmektedir. Sancaktaki ortalama yük ve binek hayvanı fiyatları kısrak hariç diğer hayvanlarda vilayet ortalamasından yüksektir. Yük ve binek atları, katır ve merkep ortalama fiyatları ülke ortalamasının üstünde iken aygır, kısrak ve tay fiyatlarının ülke ortalamasının altında kaldığı anlaşılmaktadır.

Sancakta 19. yüzyıldaki binek hayvanları fiyatlarını 20. yüzyıl başlarındaki fiyatlarla kıyasladığımızda diğer hayvan türlerinde olduğu gibi artışlar olduğu gözlenmektedir. Mesela Merzifon kazasında 1840-41 bir merkep 1913 yılları arasında merkep fiyatı 45, 100, 150, 125 kuruştan (BOA.ML.VRD.TMT.d.14157: 7, 9, 105, 107, 109) 1883-90 arasında 225 (BOA.MŞH.ŞSC.d.6970: 124), 1913 yılında ise 300 kuruşa çıkmıştır. Yine aynı kazada 1840-41 ile 1913 yılları arasında yük ve binek atları 150, 300, 400 kuruştan (BOA.ML.VRD.TMT.d.14157: 7, 9, 119) 800 kuruşa yükselmiştir. Gümüşhacıköy'de 1845 ile 1913 arasında yük ve binek atları 125, 250 kuruştan (BOA.ML.VRD.TMT.d.12992: 9,121) 250, merkep 50, 90, 100, 110, 120, 130 kuruştan (BOA.ML.VRD.TMT.d.12992: 6,7,9,10,19,315) 250, katırlar 150, 200 kuruştan (BOA.ML.VRD.TMT.d.12992: 6,7,315) 800 ve kısraklar da 220 kuruştan (BOA.ML.VRD.TMT.d.12992: 315) 400 kuruşa yükselmiştir. Amasya merkez kazada da 1853'den 1913 yılına kadar fiyatlar yük ve binek hayvanlarında 200, 165 kuruştan (BOA.MŞH.ŞSC.d.463: 9, 15) 700, merkeplerde 110 kuruştan (BOA.MŞH.ŞSC.d.463: 38) 250 kuruşa kadar yükselmiştir. Bu verilere bakıldığında sancak genelinde 19. yüzyıl ortalarından 20. yüzyıl başlarına kadar binek hayvanlarının fiyatlarında da yer yer iki üç kata kadar varan seviyelerde fiyat artışları olduğu anlaşılmaktadır.

Sancaktaki fiyat aralıklarının değerlendirilmesi için tarım ürünleri ve canlı hayvan fiyatları kadar hayvansal gıda fiyatları da önemlidir. Bu bağlamda 1913 yılında sancaktaki hayvansal gıda fiyat verileri ile ilgili resmi istatistik rakamlarını tablo haline getirildiğinde aşağıdaki tablo ile karşılaşılmaktadır.

Tablo 17: 1913'te Amasya Sancak Genelindeki Hayvansal Ürün Fiyatları (MOZİ 1329: 722-723).

Hayvansal Gıda (Kıyyesi)	Amasya	Havza	Gümüş haciköy	Köprü	Lâdik	Mecidözü	Merzifon	Sancak Geneli	Eyalet Ortalaması	Ülke Ortalaması
Koyun Sütü	1k	1k25s	1k	50s	1k	1k	1k	96s	1k1s	1k33 s
Keçi Sütü	75s	1k	1k	50s	1k	1k	1k	89s	90s	1k8s
İnek Sütü	1k	1k 25s	1k	50s	1k	1k	1k	96s	95s	1k 18s
Manda Sütü	1 k	1k25s	1k	50s	2k	1k	1k	1k 11s	1k	1k 20s
Tereyağı	11k	10k	13k	-	12k	10k	10k	11k	10k 1s	11k 80s
Peynir	4k25s	-	12k	4k	4k	3k	4k	5k 21s	4k 14s	4k 48s
Yapağı	8k50s	7k	8k	5k	5k	8k	6k	6k 78s	7k 20s	7k 64s
Keçi Kılı	6k 50s	5 k	5 k	3 k	3 k	6 k	5 k	4k 64s	4k 52s	5k 42s
Tiftik	8 k	-	13 k	-	-	12 k	14 k	11k75s	12k 60s	12k 80s

Tabloya göre sancakta elde edilen hayvansal gıda ve tekstil sektöründe kullanılan yün, kıl, tiftik gibi ürünlerin fiyatları da tarımsal ürün ve canlı hayvan fiyatlarında olduğu gibi kazan kazaya farklılık göstermektedir. Bu fark koyun sütünde 50 sent ile 1 kuruş 25 sent, keçi sütünde 50 sent ile 1 kuruş, manda ve inek sütünde 50 sent ile 1 kuruş 25 sent, tereyağında 10-13 kuruş, peynirde 3 kuruş ile 4 kuruş 25 sent, yapağıda 5 kuruş ile 8 kuruş 50 sent, keçi kılında 3 kuruş ile 6 kuruş 50 sent, tiftikte 8 kuruş ile 14 kuruş aralığındadır. Genelde bahsi geçen ürünlerin tamamında Vezirköprü kazasındaki fiyatların diğer kazalara göre daha ucuz olduğu, süt fiyatlarında manda sütünün en pahalı, keçi sütünün ise en ucuz süt olduğu anlaşılmaktadır. Sancaktaki ortalama süt ve tereyağı fiyatı ülke genelinden ucuzdur. İnek sütü hariç tutulursa vilayet ortalamasından da ucuzdur. Ortalama

²⁴ Kısrak ve erkek merkebden doğan hayvan (Şemseddin Sami 1987: 99).

peynir fiyatları ülke ve vilayet ortalamasına göre pahalıdır. Keçi kılının fiyatı hem vilayet hem ülke geneline göre daha pahalı iken yapağı ve tiftik fiyatı daha ucuzdur. 1892 yılında tespit edebildiğimiz bazı hayvansal gıda fiyatlarını 1913 yılı fiyatlarıyla mukayese ettiğimizde 5-6 kata yaklaşan artışların olduğu anlaşılmaktadır. Mesela 1 kıyve tereyağı fiyatı²⁵ 1,49 kuştan 11 kuruşa, 1 kıyve yün -yapağı- fiyatı 0,92 kuruştan 6k78s'e ve 1 kıyve tiftik keçisi kılı 2,33 kuruştan 11k75s'e yükselmiştir. Bu rakamlar bize yüzyılın başlarında Amasya sancağında hayvan fiyatlarına paralel olarak hayvansal gıda ve ürünlerde de ciddi fiyat artışlarının olduğu konusunda ipuçları vermektedir.

SONUÇ

Verilen bilgilerden hareketle genel bir değerlendirme yapmak istenirse şunlar söylenebilir: 20. yüzyıl başlarında tarım ve hayvancılık sektöründe üretim yöntemleri ve verim oranı gibi hususlarda ciddi sorunlar vardır. Devlet bu sorunları bilmekte ve imkânlar ölçüsünde çözüm aramakta, bu sektörleri geliştirmeye çalışmaktadır. Ancak halkın bilinçsizliği, maddi yetersizlikler bu yönde devletin manevra alanını daraltmış tam olarak istenen seviyeye ulaşılmasını engellemiştir. Fakat bu girişimlerin tamamen boşa gittiğini söylenemez. Özellikle tarım sektöründe yeni araçların kullanımının, iklim şartlarına uygun patates, pancar gibi yeni bitki türlerinin öğretilmesi hem verim oranının hem de sektörden elde edilen gelirin artmasına katkı sağlamıştır. Sancakta meyve, sebze, tahıl, bakla ve muhtelif sanayi bitkileri olmak üzere çok farklı türlerde tarım ürünü yetiştirilmektedir. En çok üretilen ürün tahıl türü ürünlerdir. Sancaktaki tarımsal üretim iç tüketimi karşıladığı gibi bir kısmı dışarıya pazarlanmaktadır. Hayvancılık sektöründe manda, sığır gibi büyükbaş hayvanlar yanında koyun, keçi gibi küçükbaş hayvanlar ve muhtelif yük ve binek hayvanları yetiştirilmektedir. En fazla yetiştirilen hayvan türü küçükbaş hayvanlardır. Sancağın iklimine ve yaylak kışlak hayatına daha uygun olmalarından dolayı büyükbaşlarda sığır, küçükbaşlarda keçi daha fazla tercih edilmektedir. Bu hayvanlardan elde edilen gıda ve ürünler sancak halkının ihtiyaçlarını karşıladığı gibi bir kısmı da dışarıya pazarlanmıştır.

Tarım ve hayvancılık sektörlerindeki fiyatlarda 19. yüzyıla göre 20. yüzyıl başlarında ciddi bir artış olduğu, halkın imparatorluğun son döneminde enflasyona maruz kaldığı anlaşılmaktadır. Sancaktaki fiyatlar arz ve talep dengesine bağlı olarak kazalara göre değiştiği gibi vilayet ve ülke ortalamalarına göre de farklılıklar göstermektedir. Sancakta fiyatı en pahalı tarım ürünü afyondur. En pahalı meyve bademdir. Binek hayvanlarında katır, küçükbaş hayvanlarda koç, büyükbaşlarda manda öküzü en rağbet gören ve fiyatı yüksek hayvanlardır. Hayvansal gıdalarda da manda sütü en pahalı üründür.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Defterler

MŞH.ŞSC.d. (Meşihat Şer'iyeye Sicil Defterleri) : 463, 6970, 6971

ML.VRD.TMT.d. (Maliye Nezâreti Varidat Temettuat Defterleri) : 14157, 12992

Perakende Belgeler

A.}MKT.UM. (Sadaret Mektubi Kalemî, Umûm Vilâyet) : 488/21

BEO. (Babîlî Evrak Odası) : 2023/151706

DH.İD. (Dahiliye İdare) : 102/3

Vilâyet Sâlnâmeleri

Salnâme-i Vilâyet-i Sivas, (H.1292), Sivas Vilâyet Matbaası, Sivas 1292

Salnâme-i Vilâyet-i Sivas, (H.1302), Sivas Vilâyet Matbaası, Sivas 1302

Salnâme-i Vilâyet-i Sivas, (H.1321), Sivas Vilâyet Matbaası, Sivas 1321

Salnâme-i Vilâyet-i Sivas, (H.1325), Sivas Vilâyet Matbaası, Sivas 1325

Araştırma Eserler

Cuinet, Vital (1892). La Turquie D' Asie, Volume I, Paris: Imprimerie Burdin.

²⁵ Cuinet'in verilerinde tereyağı (46.000 franklık 40 ton), yün (100.000 franklık 140 ton), tiftik keçi kılı (52.000 franklık 29 ton) olarak verilmektedir. Daha önce de ifade edildiği üzere 1 kıyve 1.300 gram ve 1 frank= 1 kuruş değerlendirilerek fiyatlar kıyaslanmaya çalışılmıştır.

Çadırcı, Musa (1999). Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinde Sosyal ve Ekonomik Yapısı, Ankara, Türk Tarih Kurumu.

Eminoğlu, Mehmet (2007). Osmanlı Vesikalarını Okumaya Giriş, Ankara: TDV Yayınları.

Fidan, Ahmet- Kardeş, Nevin- Önen, Salih- Gökdemir, Sevgi- Erkıran, Hanifi- Koç, Hasan ve Başbuğ, Nazmiye (1996a). M.E.B. Örnekleriyle Türkçe Sözlük, I.Cilt. Ankara: TTK Basımevi.

Fidan, Ahmet- Kardeş, Nevin- Önen, Salih- Gökdemir, Sevgi- Erkıran, Hanifi- Koç, Hasan ve Başbuğ, Nazmiye (1996b). M.E.B. Örnekleriyle Türkçe Sözlük, II.Cilt. Ankara: TTK Basımevi.

Genç, M. (1989). ‘Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi’. V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi, 21-25 Ağustos 1989, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve uygulama merkezi, 13-25, Ankara.

Genç, Sabit (2019). Merzifon Kazasının İdari, Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1839-1914). (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Bolu İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bolu.

Karpat, Kemal (1985). The Ottoman Population (1830-1914). Wisconsin, The University Of Wisconsin Press.

Ortaylı, İlber (2010). Türkiye’de Teşkilat ve İdare Tarihi. Ankara: Cedit Neşriyat.

Önsoy, Rifat (1999). “Muharrem Karanamesi ve Düyûn-ı Umûmiye İdaresi”, Osmanlı Ansiklopedisi, C.III: 400-414.

Pakalın, M.Zeki (1983). Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, II.Cilt. İstanbul: M.E.B. Yayınları.

Pamuk, Şevket (2010). Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi (1500-1914). İstanbul: İletişim Yayınları.

Rottiers, Colonel (1829). Itinéraire De Tiflis A Constantinople. Bruxelles: Imprimerie D’e Tencé Prères.

Somel, Selçuk Akşin (2015). Osmanlıda Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908), İstanbul: İletişim Yayınları.

Şemseddin Sami (1987). Kamus-ı Türki, İstanbul: Çağrı Yayınları.

Şener, Abdüllatif (1999). “Tanzimat ve Meşrutiyet’te İktisadi ve Mali Politikalar”, Osmanlı Ansiklopedisi, C.III: 548-562

Tabakoğlu, Ahmet (2002b). “Klasik Dönemde Osmanlı Ekonomisi”, Türkler Ansiklopedisi, C.X: 1218-1279.

Tekin, Oğuz (1999). “Osmanlı İmparatorluğu’nda Para”, Osmanlı Ansiklopedisi, C.III: 169-179.

Ticaret Ve Ziraat Nezâreti-İstatistik Dairesi Umûmiyyesi Müdüriyeti (1329). Memalik-i Osmaniye’nin 1329 Senesine Mahsus Ziraat İstatistiği. İstanbul: Dersa’adet Matbaa-i Osmaniyyesi.

Toprak, Zafer (1984). “Önemli bir Yasa: Ölçüler Kanunu (1931)”, Yapıt, Cilt. II, sayı 47: 37-43.

Tuzcu, Ali (2013). İlk Çağlardan Cumhuriyete Seyahatnamelerde Amasya. Amasya: Amasya Belediyesi Yayınları.

Yasar, Abdizade Hüseyin Hüsameddin (2013). Amasya Tarihi, Yayına hazırlayan Mesut Aydın-Güler Aydın, I-II. Cilt. Amasya: Amasya Belediyesi Yayınları.

İnternet Kaynakları

www.tdk.gov.tr

www.bigbilgi.com

e-ISSN: 2630-631X

Article Type
Research ArticleSubject Area
SociologyVol: 8 Issue: 60
Year: 2022 JUNE
Pp: 1098-1103Arrival
06 May 2022
Published
30 June 2022
Article ID 62815Doi Number
<http://dx.doi.org/10.2922/8/smryj.62815>**How to Cite This Article**
Yılmaz, E. (2022).
“1980’li Yıllarda
Türkiye’nin Demografik
Yapısında Öne Çıkan
Bazı Özellikler”,
International Social
Mentality and
Researcher Thinkers
Journal, (Issn:2630-
631X) 8(60): 1098-1103Social Mentality And
Researcher Thinkers is
licensed under a Creative
Commons Attribution-
NonCommercial 4.0
International License.

1980’li Yıllarda Türkiye’nin Demografik Yapısında Öne Çıkan Bazı Özellikler

Some Characteristics Coming To The Fore In Turkey’s Demographic Structure In The 1980s

Ensar YILMAZ ¹ ¹ Doç. Dr. İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, İstanbul, Türkiye

ÖZET

Türkiye’de birçok değişimin görülmeye başlandığı 1980’li yıllar, askeri müdahalenin ardından siyaseten yeni anayasanın ve yasaların hayata geçirildiği ve ekonomi politikalarının değişime uğradığı yıllar olmuştur. Bu yıllarda ülkenin nüfus politikalarına ilişkin bakış açısı da değişikliğe uğramıştır. Nüfusun sayısal çokluğu kentler için güç kaynağı olarak görülmekten çıkmıştır. Ülkemizdeki hızlı nüfus artışının sebep olduğu yapısal sorunlar nedeniyle doğurganlık hızını düşürecek önlemleri hukuki çerçeveye oturtmaya ve doğurganlığın yüksek olduğu yoksul çevrelerde doğum kontrolünü teşvik etmeye yönelik politikalar benimsenmiştir. Türkiye’de 1980’e değin gerileme kaydeden doğurganlık hızının, bu tarih itibarıyla yavaşladığı görülmüştür. Doğurganlık hızında bölgesel farklılıkların öne çıktığı Türkiye’de, batıdan doğuya gidildikçe doğurganlığın arttığı, güneydoğu illerinde ise yüksek seviyelerde olduğu tespit edilmiştir. Ülkede doğurganlığı etkileyen faktörler; sanayileşme, katılım, eğitim, gelir düzeyi, nüfus politikaları, kentleşme, işsizlik ve içgöç gibi olgulardır. Türkiye’nin 1980 sonrası yaşadığı kentleşme serüveni, demografik yapısında da ciddi dönüşümlere sahne olmuştur. Bu dönüşümler arasında belli başlıları; doğurganlık ve bebek ölüm oranlarının gerilemesi, geleneksel geniş ailenin yerini çekirdek aileye bırakması ve anne olma yaşının yükselmesinin yanı sıra, okullaşma oranlarının yükselmesi ve kadınların iş sektörüne katılımının artmasıdır. 1980’li yılları birtakım alt dönemler halinde incelendiğinde, Türkiye’deki kent nüfusunun bilhassa 1980-1985 devresinde çok daha büyük bir hızla artış kaydettiği saptanmıştır. Bu dönemde, hem Cumhuriyet tarihi en yüksek kentsel nüfus artışı gözlemlenmiş, hem de kentlerdeki nüfus oranı kırsal kesimdeki nüfus oranını ilk kez geçmiştir.

Anahtar Kelimeler: Nüfus, Göç, Kentleşme, Demografik Yapı

ABSTRACT

The 1980s, when many changes began in Turkey, were the years when the new constitution and laws were put into practice and economic policies changed following the military intervention. The country’s perspective on population policies has also changed in these years. The numerical multiplicity of the population ceased to be considered the power source for cities. Policies were adopted to put the measures to reduce the fertility rate into a legal framework and to encourage birth control in poor environments where fertility was high after the structural problems that were caused by the rapid population growth in the country. It was observed that the fertility rate, which declined until 1980 in Turkey, slowed down after this date. It was determined that fertility increases as one goes from west to east in Turkey, where regional differences in fertility rate stand out, and it is at high levels in southeast cities. Factors that affect fertility in the country are industrialization, labor force participation, education, income level, population policies, urbanization, unemployment, and internal migration. The urbanization adventure of Turkey following 1980 witnessed serious transformations in the demographic structure some of which included the decline in fertility and infant mortality rates, the traditional extended family being replaced by the nuclear family, and the rising age of becoming a mother, as well as higher schooling rates and increasing female participation in the business sector. When the 1980s were analyzed in terms of sub-periods, it was determined that the urban population increased much more rapidly in Turkey, especially in the 1980-1985 period during which the highest urban population growth in the history of the Republic was observed and the population rate in the cities exceeded the population rate in the rural areas for the first time.

Keywords: Population, Migration, Urbanization, Demographic Structure

GİRİŞ

Toplumsal yapının temel unsuru sayılan nüfus, aynı zamanda sosyal bilimlerin hareket noktasıdır. Tarihin değişik dönemlerinde farklı anlamlar içeren zenginlik kavramı, günümüzde “insan” kavramı ile özdeşleştirilmiştir. Zenginliklerini artık nitelikli beşeri kaynakları üzerinden tarifleyen ülkelerde büyüme, kalkınma ve üretim için gerekli olan nüfusun değişen fiziki ve sosyal yapısını, yani demografik süreçlerini izlemek kaçınılmaz bir hale gelmiştir (Tutar, 2021: 136).

Türkiye’de birçok değişimin görülmeye başlandığı 1980’li yıllar, askeri müdahalenin ardından siyaseten yeni anayasanın ve yasaların hayata geçirildiği ve ekonomi politikalarının değişime uğradığı; nüfus politikalarında ise aile planlaması kavramının öne çıkarıldığı yıllar olmuştur (akt. Gürsoy Çuhadar ve Lordoğlu, 2016: 74).

Türkiye’de bu dönem büyük bir demografik değişiminin yaşandığı, bunun da birtakım sosyal, iktisadi ve siyasi sonuçlarının olduğu görülmektedir (Kandır, 2013: 111).

1980’LERDE TÜRKİYE’DE İÇGÖÇ VE KENTLEŞME

Yurt sınırları içinde kent, köy, kasaba ve bölge gibi bir yerleşim noktasından bir diğerine yönelik meydana gelen nüfus hareketi ya da bir başka ifadeyle, ekonomik, sosyal, siyasal sebeplerle ülke sınırları içinde bir bölge veya kesimden bir diğer bölge ya da kesime doğru gerçekleştirilen nüfus hareketleri biçiminde

tanımlanan içgöç olgusu, çeşitli boyutlarıyla değerlendirilebilir. Ülkemizdeki sosyal, iktisadi, kültürel, siyasal, kentsel ve yapısal birçok sorunun kaynağında hangi saiklerin bulunduğunu görebilmenin ve bu doğrultuda çözümler üretip politikalar oluşturabilmenin yolu, içgöç olgusunun arka planına bakmaktan geçiyor (Özdemir, 2012: 2).

Türkiye’de kentleşme sürecinin 1950’li yıllarla birlikte hızlı bir artış yaşadığı göz önüne alındığında, ilkin bu nüfusun ülke genelindeki olağanüstü artışı öne çıkmaktadır. 1950 yılında idari kriterlere göre kent olarak tanımlanan yerleşim birimlerinde 5.244.337 kişinin yaşadığı görülürken, 1980 yılında bu rakamın 19.645.007’ye ulaştığı saptanmıştır. Başka bir deyişle, oransal açıdan bakıldığında, yüzde 25 olan kent nüfusunun, 1980 yılında yüzde 43,9’a yükseldiği anlaşılmaktadır. Kentsel nüfus 1927’den 1950’ye geçen 23 yıllık süreçte yüzde 24’ten yüzde 25’e ulaşarak sadece yüzde 1 oranında artarken, 1955 yılına gelindiğinde 5 yıl gibi kısa bir zaman zarfında yüzde 29’a fırlaması ve 1960 yılında da yüzde 32’lere çıkması, ülkemizdeki 1950 sonrasındaki kentleşme hızını göstermesi bakımından dikkat çekicidir (Işık, 2005: 61).

Küreselleşen dünya, tüm coğrafyalarda olduğu gibi ülkemizde de mekânsal açıdan eşitsiz birtakım gelişmeler ortaya çıkarmış, yurdumuzdaki yerleşim anlayışı ve yerleşimler arası ilişkilere yeni boyutlar katmıştır. Bilhassa 1980 yılından sonra bu konuda belirlenen politikaların kırsal yapıyı yeniden şekillendirmesi bir yana, bölgesel eşitsizlikleri de tetiklemiştir; bu da yeni bir süreç olarak tanımlayabileceğimiz kırsal kesimden kentlere ya da büyükkentlere doğru göç hareketinden ziyade, kentten kente göç olgusunu ortaya çıkarmıştır (akt. Yüceşahin ve Özgür, 2008: 118). Bu nedenle 1980 itibariyle ülkemizde kimi kentler gelişirken, kimilerinin gerilediği bir süreç meydana gelmiştir. Söz konusu dönemde yine metropol ve büyükşehirler cazibe merkezi olmayı sürdürmüş, geçmiş yıllara nazaran pek çekiciliği olmayan kimi şehirler de iktisadi sebeplerle ön plana çıkmaya başlamıştır. Bunların bir bölümü metropollere yakın olan kentlerdir, bir bölümü ise yeni sanayi çevreleri içinde olan kentlerdir. Bunlara ek olarak; sosyal, iktisadi ve demografik olarak gelişme kaydeden Akdeniz ve Ege kıyılarındaki turizm kentleri de bulunmaktadır (akt. Yüceşahin ve Özgür, 2008: 118).

1980’li yıllar üretim iletişim ve ulaşım teknolojilerinde dünya çapında yeni gelişmelere sahne olmuş, bu da küreselleşme hareketiyle birlikte yeni ekonomik yapılanmaları beraberinde getirmiştir. Bu süreçte kentlerin yönetim ve denetimi, kendi bünyesinde kademelenerek uzmanlaşma ve işbölümünü ortaya çıkarmış, farklı işlevsel yapısıyla kentlere özgü yeni bir sistem yaratmıştır. Var olan mevcut gelişmeler Türkiye’de mal ve hizmet üretiminde ihtiyaç duyulan toprak, işgücü ve sermaye gibi girdilerin, teknolojinin kaydettiği aşama ve üretim ölçeği ile ölçek ekonomilerinin gelişimiyle mal ve hizmetlerde taşıma ve ulaşım maliyetlerinin değişimine koşut olarak yerleşim anlayışı ve kademelenmesi de değişikliğe uğratmıştır (Yüceşahin ve Özgür, 2008: 118).

Burada dikkat çeken nokta, kentsel nüfus miktarının mutlak artış göstermesindeki önemli nedenlerin başında, büyükşehirlerdeki yeni yönetsel yapılanmaların gelmesidir. İlginçtir ki, 1981 yılını takip eden yıllarda Türkiye’nin üç büyükşehri olan İstanbul, Ankara ve İzmir’in 3030 sayılı yasa ile “Büyükkent” statüsü verilmesi ve nüfusunun yapay bir biçimde artırılmasına neden olacak şekilde sınırlarının genişletilmesidir (Işık, 2005: 64).

1985 yılını izleyen yıllarda ise büyük ve geleneksel merkezler olarak adlandırılan İstanbul, İzmir, Ankara ve Adana gibi kentlerin nüfusları bir ölçüde kendi iç dinamikleri ve daha ziyade içgöç hareketiyle artışı sürdürürken, buralara ek olarak yeni kentlerin gündeme gelmeye başladığı görülmektedir. Meseleyi kentlerin nüfus artış hızları bağlamında incelediğimizde, bölgesel bazda kentleşme sürecinin son dönemde temelde üç alanda yoğunlaştığını; Marmara, Akdeniz kıyıları ve Doğu Anadolu ile Güneydoğu Anadolu bölgelerinde gerçekleştiği anlaşılmaktadır (Işık, 2005: 65).

O kadar ki, yurdumuzda 1980 itibariyle yüzde 43,7 olan kentsel nüfus oranı, 1985 yılına gelindiğinde 10 puanlık bir artışla ilk defa kırsal kesimdeki nüfusu aşarak yüzde 53’e ulaşmış, 1990 yılında ise bu oran yüzde 59’u bulmuştur. (akt. Özatalay, 2015: 110).

Türkiye’de 1980 yılından sonraki iktisadi gelişmeler; hükümetlerin sanayileşmeye dayalı büyüme hedefleri, küçük ve orta ölçekli işletmelerin artışı, imar yatırımları, haberleşme ve ulaşımın iyileştirilmesi gibi faktörler, göç hareketinin de ivme kazanmasına neden olmuştur. İçgöçün bu dönemde yoğunluk kazanmasının bir başka nedeni de siyasi saiklerdir; buna bağlı olarak da zorunlu ve gönüllü göç kavramları ortaya çıkmıştır (akt. Özdemir, 2012: 9). Ülkemizde kentleşme sürecini belirleyen etkenler arasında sözkonusu dönemde meydana gelen sanayi ve turizm alanındaki gelişmeler ile terör olayları sayılmaktadır (Işık, 2005: 65).

1980'Lİ YILLARDA NÜFUS POLİTİKALARI

Bu yıllarda ülkenin nüfus politikalarına ilişkin bakış açısı da değişikliğe uğramış, nüfusun sayısal çokluğu kentler için güç kaynağı olarak görülmekten çıkmıştır. Ülkemizdeki hızlı nüfus artışının sebep olduğu yapısal sorunlar nedeniyle doğurganlık hızını düşürecek önlemleri hukuki çerçeveye oturtmaya ve doğurganlığın yüksek olduğu yoksul çevrelerde doğum kontrolünü teşvik etmeye yönelik politikalar benimsenmiştir (akt. Başkaya ve Özkılıç, 2017:409).

Nitekim 1983 tarihli 2827 Sayılı “Nüfus Planlaması Hakkında Kanun”un yürürlüğe girmesi 1982 Anayasası'nın kabulünün hemen sonrasına denk gelmiş ve 1965 tarihli 557 Sayılı “Nüfus Planlaması Yasası”nın revize edilmesinin gerekçesi de anti-natalist politikaların hedefleri karşılayamaması olarak gösterilmiştir. Yine 2827 Sayılı “Nüfus Planlaması Hakkında Kanun” temel alınarak, 510 Sayılı “Rahim Tahliyesi ve Sterilizasyon Hizmetlerinin Yürütülmesi ve Denetlenmesine İlişkin Tüzük” ile “Nüfus Planlaması Hizmetlerini Yürütme Yönetmeliği” çıkarılmış, böylece çocuk düşürme eylemi suç kapsamının dışında bırakılmıştır. Ve yine gebe kalmayı önleyen her türlü ilaç ve araç-gerecin reklamı, satışı, ithalatı ve kullanımı yasak kapsamından çıkarılmıştır. 2827 Sayılı “Nüfus Planlaması Hakkında Kanun”un 5. maddesiyle getirilen hüküm gereğince, “gebeliğin 10. haftasına değin annenin sağlığı açısından tıbbi bir engel olmaması halinde, annenin isteği üzerine rahminin tahliye edilebileceği” belirtilmiştir. Bu yasayla birlikte böylelikle ülkede gebeliğin sonlandırılabilirdiği bir dönem başlamıştır (Gökburun, 2020: 10).

Hızlı nüfus artışının getirdiği sorunlardan biri de, Devlet Planlama Teşkilatı ve Sağlık Bakanlığı'nın tespit ettiği gibi, kişi başına düşen milli gelirden alınan payın gerilemesidir. Bu nedenle, 1982 Anayasası'nda evlenme yaşı yeniden düzenlenmiş; daha önce erkeklerde 17'ye, kızlarda 15'e düşürülen evlenme yaşı, düzenlemeyle birlikte 18'e çıkarılmıştır. Buradan da anlaşılabilir gibi, planlı dönemden bu yana, kalkınma planlarıyla nüfus politikalarının birlikte yasallaştığı görülmektedir (akt. Başkaya ve Özkılıç, 2017: 409).

2827 Sayılı “Nüfus Planlaması Hakkında Kanun”dan hareketle, aile planlamasının ana-çocuk sağlığı hizmetleriyle birlikte yürütülmesi benimsenmiş; ideal çocuk sayısının da devlet yöneticileri ve ilgili bakanlar tarafından 2 olmasının gerektiği zikredilmiştir. (akt. Başkaya ve Özkılıç, 2017: 409).

Yukarıda da değindiğimiz gibi, 1983'te çıkarılan kanunla anti-natalist politikaların kabul gördüğü birinci nüfus planlamasına ilişkin kanun yeniden düzenlenmiştir. Sözkonusu dönemin karakteristik özelliği, bize, nüfus artış hızının gerilemeye başladığını da göstermektedir (akt. Gürsoy Çuhadar ve Lordoğlu, 2016: 74).

1985-1989 yıllarını içeren Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, ülkede 1985-1990 arasını kapsayan dönemde yıllık nüfus artış hızının düşüğe geçtiğini, hayata geçirilen uygulamaların sonuçlar vermeye başladığını ve ilgili politikaların sürdürülme fikrinin benimsendiğini görüyoruz. Bu dönemde temel ilke, nüfusun niceliğinin değil, niteliğinin artırılmasıdır. Ne var ki sözkonusu dönemde bu politikaların ülkenin her yerine yansımadığını ve kırsal kesimde karşılığını bulmadığını da altını çizmek gerekir (akt. Başkaya ve Özkılıç, 2017: 409).

NÜFUS SAYIMI SONUÇLARINDA ÖNE ÇIKAN BAZI HUSUSLAR

1980 yılından bir önceki 5 yıllık döneme bakıldığında, ülke nüfusu 40.347.719 olarak saptanmıştır; 1980 Genel Nüfus Sayımı'na göre ise, bu rakamın 4.869.837 kişilik bir artışla 45.217.556'ya ulaştığı tespit edilmiştir (Göçer, 1982: 86). Ancak 1990 yılına gelindiğinde, bu rakam, 10 milyondan fazla bir artış kaydederek 56.473.035'e yükselmiştir (Özgür, 2003: 44).

Yine de 1980 ile 1985 yılları arasında kaba doğum hızının binde 32,8, kaba ölüm hızının binde 10,3 olduğu, bununla birlikte nüfus artış hızının da binde 22,5 olduğu saptanmıştır. 1995 ile 2000 yılları arasında ise, sözkonusu verilerin, kaba doğum hızı açısından binde 22,8'e, kaba ölüm hızı olarak binde 6,9'a gerilediği, bu bağlamda nüfus artış hızının da 15,9'a düştüğü görülmektedir (Can ve Avcı 2021: 89).

Türkiye'de 1960'lardan bu yana gerileyen doğurganlık hızı 1980'lerde yavaşlarsa bile, yine de 1980-2013 yılları arasındaki verilere göre düşme eğilimini sürdürmektedir. İllere ve bölgelere göre farklılıklar gösteren doğurganlık oranlarında ekonomik, kültürel ve sosyal koşullar belirleyici olmaktadır. Sözgelimi, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki doğurganlık oranlarının yüksekliği, bu bölgelerin ekonomik ve sosyal açıdan az gelişmişliğine bağlanmaktadır. Yine bu bölgelerdeki evlenme yaşının düşüklüğü ve erkek çocuk isteğinin yaygınlığı da doğurganlığı artırıcı bir etkiye sahiptir. Öte yandan, Marmara ve Ege bölgelerindeki doğurganlık oranının düşük olmasında ise, sanayileşme, eğitim ve sosyoekonomik seviyesinin yüksekliği belirleyici olmaktadır. Doğu ve Güneydoğu'nun aksine bu bölgelerde evlilik yaşının yüksekliği, üretim süreçlerine katılım, kentleşme olgusu, göçler ve kadının aile içindeki konumu gibi etkenler doğurganlığın gerilemesiyle sonuçlanmıştır. Bir toplumda doğurganlık düzeyini belirleyen saikler; sanayileşme, işgücüne

katılım, kentleşme, gelir durumu, eğitim, işsizlik, nüfus politikaları ve içgöç gibi olgulardır (Başkaya ve Özkılıç, 2017: 405).

Türkiye’de doğurganlık hızının ülkenin hemen her yerinde nispeten yüksek olduğu 1980 yılı verilerine göre; ülkenin toplam doğurganlık hızı binde 4.56 olarak kayıtlara geçmiştir. 19 ilde doğurganlık hızı binde 2.25-2.95 aralığında gözükmüşken, 16 ilde binde 2.95-3.44 aralığında değer göstermektedir; 16 il binde 3.44-3.91 aralığında görünen doğurganlık hızı, 18 il binde 3.91-4.87 aralığında, 12 ilde ise binde 4.87-6.25 aralığında görünmektedir (Başkaya ve Özkılıç, 2017: 411).

Toplam doğurganlık hızının en düşük olduğu dört ilin binde 2.25’le Kırıkkale, binde 2.41’le Edirne, binde 2.42’yle Balıkesir ve binde 2.53’le Çanakkale olarak tespit edildiği 1980 yılında; en yüksek dört ilin ise binde 6.25’le Şırnak, binde 6.17’yle Batman, binde 6.01’le Bitlis, binde 5.57’yle Bingöl olduğu görülmüştür (Başkaya ve Özkılıç, 2017: 412). Türkiye’de ortalama kaba doğum oranı 1935 yılında yüzde 45.6 olarak belirlenmiş, 1980 yılında ise bu oran % 32.2’ye kadar gerilemiştir (Başkaya ve Özkılıç, 2017: 418). 1966-1967 yılı nüfus araştırmaları verileri, ortalama 5.3 çocuk doğuran kadınların; 1978, 1989 ve 1993 yıllarına gelindiğinde, yine araştırma verilerine göre, ortalama olarak sırasıyla 4.3, 3.4 ve 2.7 oranında çocuk doğurduğunu göstermektedir (Kerim, 1997: 87).

Doğum oranının binde 31.6 olarak saptandığı 1980-1985 arası, beş yıl sonra yerini, bu oranın binde 29.90’a gerilediği 1985-1990’lı yıllara bırakmıştır. Yine 1980-1985’li yıllarda binde 27.9’luk doğum hızı da, 1985-1990 arasında binde 27.3’lük bir düşüş kaydetmiştir. 1980-1985 arasında binde 8.9 olan ölüm oranı da, 1985-1990 arasında binde 7.8’e gerilemiştir. Ölüm hızının ise 1980-1985 arasında binde 10.8 olduğu görülürken, 1985-1990 arasında bu oranın binde 8.8’e düştüğü tespit edilmiştir (Tunç, 2013: 5).

Görüldüğü gibi Türkiye’de yıllar itibarıyla azalma eğilimi gösteren doğum oranlarının, Batılı ülkelerin oranlarına bakıldığında alabildiğine yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan, yurt çapında yaygınlık kazanan tedavi edici ve koruyucu sağlık hizmetleri nedeniyle ölüm oranlarındaki düşüş de göz önüne alındığında; doğum oranlarındaki toplam artış ile ölüm oranlarındaki gerilemenin de aslında nüfus artışına yol açtığı söylemek mümkündür (Tunç, 1989: 371, 376).

1985-1990’dan bu yana nüfus artış hızı açısından yavaşlama eğilimine giren Türkiye nüfusu, 1990 yılının ardından binde 20’nin altına düşerek farklı bir yönde ilerleme kaydetmiştir. En yüksek seviyesini 1955-1960 döneminde gören Türkiye nüfusu, o yıllarda binde 28.5’le yıllık artış hızına ulaşmış, ancak sonraki yıllarda kademeli olarak gerileme eğilimine girmiştir (Özgür, 2003: 44).

1927-1980 yıllarını kapsayan dönemde Türkiye nüfusu, aradan geçen 53 yıllık sürede 31.5 milyon civarında büyümüş, her 25-30 yılda bir de takriben bir katı oranında artış göstermiştir. Çok ilginç sonuçlar ortaya koyması bakımından 1980 nüfus sayımına burada bir parantez açmak gerekiyor: 1975’ten 1980 yılına değin binde 22.8’lik artış hızıyla 45.217.556’ya ulaşan ülke nüfusunun yüzde 46’sı, yani 20.607.848’i o dönem kentlerde, % 54’ü de, yani 24.607.708’i kırsal kesimde bulunmaktaydı. Söz konusu dönemde 1975 yılına nazaran kırsal nüfusta yüzde 4.92 oranında, yani 1.211.835 kişilik azalma meydana gelmiş; kentli nüfusta ise yüzde 27.44 oranında, yani 5.655.088 kişilik bir artış yaşanmıştır. Nüfusu 10.000’in üzerindeki kent sayılarının çoğalmasıyla sonuçlanan kent nüfusundaki bu artış, aynı zamanda kentsel kademelenmedeki sayıların da değişmesine neden olmuştur. Bu da kentte yaşayan nüfusun genel nüfus içindeki oranını artırmıştır. Ancak çeşitli kademelerdeki şehirlere dağılışı farklı sonuçlar veren kent nüfusunun yüzde 33.02 oranındaki 1/3’lük kısmı nüfusu 1 milyondan fazla olan büyükşehirlerde bulunmaktayken, yüzde 33.28’lik kısmı da büyükşehir merkezlerinde yaşamaktadır; yüzde 21.07 oranındaki yaklaşık 1/5’lik kısmı ise orta büyüklükteki şehirlere, yüzde 12.59’luk kısmı da küçük şehir merkezlerinde bulunmaktadır (akt. Göçer, 1982: 86, 87).

1955 yılında yüzde 23 olan kentli nüfus oranı 1985 yılında yüzde 51’e ulaşarak ilk kez köylerde yaşayanların oranını aşmıştır. Bu artış, kentte yaşayanların doğum oranlarından değil, kırsal kesimin kentlere göç etmesinden kaynaklanmıştır (Başkaya ve Özkılıç, 2017: 410).

SONUÇ

Türkiye’nin 1980 sonrası yaşadığı kentleşme serüveni, demografik yapısında da ciddi dönüşümlere sahne olmuştur. Bu dönüşümler arasında belli başlıları; doğurganlık ve bebek ölüm oranlarının gerilemesi, geleneksel geniş ailenin yerini çekirdek aileye bırakması ve anne olma yaşının yükselmesinin yanı sıra, okullaşma oranlarının yükselmesi ve kadınların iş sektörüne katılımının artmasıdır (Sertkaya Doğan ve Bostan, 2019: 85).

Türkiye’de 1980’e değin gerileme kaydeden doğurganlık hızının, bu tarih itibariyle yavaşladığı görülmüştür. Doğurganlık hızında bölgesel farklılıkların öne çıktığı Türkiye’de, batıdan doğuya gidildikçe doğurganlığın arttığı, güneydoğu illerinde ise yüksek seviyelerde olduğu tespit edilmiştir. Ülkede doğurganlığı etkileyen faktörler; sanayileşme, işgücüne katılım, eğitim, gelir düzeyi, nüfus politikaları, kentleşme, işsizlik ve içgöç gibi olgulardır. Ortalama toplam doğurganlık hızının binde 4.56 olduğu 1980 yılı verilerine göre, Türkiye’nin toplam doğurganlık hızı haritasına bakıldığında, binde 6.2 ile en yüksek ilinin Şırnak olduğu, en düşük ilinin ise binde 2,4 ile Edirne olduğu görülmektedir. İki uç nokta arasındaki fark, binde 3,8 oranında bir yüksekliğe sahiptir. Yurdun batı bölgelerindeki doğurganlık hızının binde 3,0’ın altında olduğu, doğu bölgelerinde ise binde 4,0’ın üzerinde olduğu tespit edilmiştir (Başkaya ve Özkılıç, 2017: 422).

Önemli dönüşümlerin meydana geldiği 1980’lerden bugünlere doğru demografik geçişi, ekonominin dışı açılmasına koşut olarak yaşanan küreselleşme olgusu, kentleşme kavramının kendi içinde kademelenmesi ve değişikliğe uğraması, nüfusun kentli ve eğitilmiş bir yapıya ulaşması, tüketimin artarak çeşitlenmesi ve kadınların toplumsal hayata katılımı belirlemiştir. Bütün bu etkenler, bir yandan Türk toplumunda evlenme ve çocuk sahibi olma durumlarıyla rekabet eden seçenekleri ortaya çıkarırken, öte yandan aile kurmak ve çocuk sahibi olmak gibi değerleri zayıflatmamıştır. Bu durum sadece, kentsel alanlarda yaşam standartlarını yüksek tutmaya ve tüketim imkânlarını artırmaya çalışan bireylerin, çocuklarının da niteliklerini geliştirme doğrultusunda yatırım yapmak istemelerine, bu da geç yaşta yapılan evliliklere, ertelenen doğumlara veya doğumlara son verilmesine yol açmaktadır. Sözelimi, Türkiye genelinde kadınlarda ilk evlenme yaşının 1965 yılında ortalama 19.6 olduğu, erkeklerde ise 20.4 olduğu görülürken; 1989 yılında bu oranın kadınlarda 21.8’e, erkeklerde ise 24.8’e çıktığı tespit edilmiştir (Başkaya ve Özkılıç, 2017: 411).

1980’li yılları birtakım alt dönemler halinde incelendiğinde, Türkiye’deki kent nüfusunun bilhassa 1980-1985 devresinde çok daha büyük bir hızla artış kaydettiği saptanmıştır. Bu dönemde, hem Cumhuriyet tarihi boyunca binde 62.6’lık bir oranla en yüksek kentsel nüfus artışı gözlemlenmiş, hem de kentlerdeki nüfus oranı kırsal kesimdeki nüfus oranını ilk kez geçmiştir (Işık, 2005: 64).

KAYNAKÇA

- Başkaya, Z. & Özkılıç, F. (2017). “Türkiye’de Doğurganlıkta Meydana Gelen Değişimler (1980-2013)”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(54):405-423
- Can, B. & Avcı, S. (2021). “Demografik Geçiş Teorisi Açısından Türkiye’nin Demografik Geçiş Aşamaları ve Nüfuslanma Süreci”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, (46):229-252
- Göçer, O. (1982). “1980 Genel Nüfus Sayımı Geçici Sonuçlarına Göre Türkiye’de Şehirleşmenin Gelişmesi Yoğunlaşma Ve Oluşan Şehirsel Yoğunluk Bölgeleri”, *Sakarya Devlet Mühendislik Ve Mimarlık Akademisi Dergisi*, (12):86-93.
- Gökburun, İ. (2020). “Türkiye’nin Demografik Dönüşüm Sürecinde Nüfus Politikalarının Rolü”, *Gelecek Vizyonlar Dergisi*, (4):1-15
- Gürsoy Çuhadar, S. & Lordoğlu K. (2016). “Demografik Dönüşüm Sürecinde Türkiye’de Yaşlanma ve Sorunlar”, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (54):63-80
- Işık, Ş. (2005). “Türkiye’de Kentleşme ve Kentleşme Modelleri”, *Ege Coğrafya Dergisi*, 14(1-2):57-71
- Kandır, D. (2013). “Gelişmekte Olan Ülkelerde Demografik Geçiş ve Yoksulluk İlişkisi”, *Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.*
- Kerim, E.(1997), “Türkiye’de Nüfusun Tarihsel Gelişimi (1923-1990)”, *Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, Ankara.*
- Özatalay, C.(2015). “Türkiye’nin Toplumsal Yapısının Temsili Meselesi Bağlamında Sınıflar Ve Sınıflandırma Savaşları”, *Modus Operandi Dergisi*, (2):95-130.
- Özdemir, H. (2012). “Türkiye’de İç Göçler Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, *Akademik Bakış Dergisi*, (30): 1-18
- Özgür, E. M. (2003). “XXI. Yüzyılın Başında Türkiye Nüfusu”, *Coğrafya Bilimler Dergisi*, 1(1):43-53
- Sertkaya Doğan, Ö. & Bostan, H. (2019). “Türkiye’nin Demografik Dönüşümü ve Nüfus Projeksiyonlarına Göre Fırsatlar”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, (41):61-90
- Tunç, U. (2014). “Demografik Yapıdaki Değişikliklerin İşgücü Piyasasına Etkileri ve Aktif İstihdam Tedbirleri: Avrupa Ülkeleri Politika ve Uygulamalarının Türkiye Açısından Değerlendirilmesi”

Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara.

Tutar, K. (2021). “Osmanlı Devletinden Günümüze Türkiye Demografisi ve Nüfus Politikaları: Tarihsel Bir Perspektif”, Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5(2): 135-147

Yüceşahin, M. M. & Özgür, E. M. (2008). “Türkiye Kentlerinin Kentleşme Düzeylerinin Demografik”, Ekonomik ve Sosyal Değişkenlerle Belirlenmesi, Coğrafi Bilimler Dergisi, 6(2):115-139

e-ISSN: 2630-631X

Article Type
Review ArticleSubject Area
Basic RrainigVol: 8 Issue: 60
Year: 2022 JUNE
Pp: 1104-1110Arrival
07 May 2022
Published
30 June 2022
Article ID 62834Doi Number
<http://dx.doi.org/10.2922/8/smryj.62834>

How to Cite This Article
Solmaz, N.K. (2022).
“Eğitim Öğretim
Hizmetlerinde
Tükenmişlik Konulu
Doktora Tezlerinin
Sistematik Yaklaşımla
Derlenmesi”,
International Social
Mentality and
Researcher Thinkers
Journal, (Issn:2630-
631X) 8(60): 1104-1110

Social Mentality And Researcher
Thinkers is licensed under a
Creative Commons Attribution-
NonCommercial 4.0
International License.

Eğitim Öğretim Hizmetlerinde Tükenmişlik Konulu Doktora Tezlerinin Sistematik Yaklaşımla Derlenmesi

Compilation of Doctoral Theses on Burnout in Educational Services with a Systematic Approach

Numan Kara SOLMAZ ¹ ¹ Milli Eğitim Bakanlığı, Kayseri

ÖZET

Tükenmişlik; kişinin olumsuz yaşantıları sonucu ortaya çıkan psikolojik olarak tükenme, duyarısız davranışlarda artış, kişinin kendini başarısız hissetmesi gibi davranışlarla kendini gösteren, sıklıkla karşılaştığımız konulardan biridir. Eğitim öğretim hizmetlerinde de tükenmişlik kavramı kişisel ve örgütsel açıyla karşımıza çıkmaktadır. Eğitim ve öğretime dahil olan kişiler üzerinde yapılan tükenmişlik araştırmaları artarak devam etmektedir.

Bu çalışmada; Türkiye’de eğitim öğretim hizmetlerinde tükenmişlik konulu doktora tezlerinin sistematik bir yaklaşım ile incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında YÖK-TEZ’de yer alan nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı doktora tezleri dahil edilmiştir. Yapılan araştırma neticesinde; 22 doktora tezinin yapıldığı, 19’unda nicel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı, 3’ünde ise nitel araştırma yöntemlerinin uyarlandığı görülmüştür. Bu tezlerdeki örneklemin çoğunlukla; öğretmenler, öğrenciler ve akademisyenlerin olduğu belirlenmiştir. Gelecekte eğitim öğretim hizmetlerinde tükenmişlik konulu araştırmalarda, yazılacak tezlerde örneklemin genişletilip, farklı boyutları ile ele alınması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tükenmişlik, Sistematik Derleme, Doktora, Eğitim, Öğretim

ABSTRACT

Burnout; It is one of the issues we frequently encounter, which manifests itself with behaviors such as psychological exhaustion, an increase in insensitive behaviors, and feeling unsuccessful as a result of a person’s negative experiences. In education and training services, the concept of burnout appears in terms of personal and organizational aspects. Burnout studies on people involved in education and training continue to increase.

In this study; It is aimed to examine doctoral theses on burnout in education and training services in Turkey with a systematic approach. Within the scope of the study, doctoral theses in which quantitative and qualitative research methods in YÖK-TEZ were used were included. As a result of the research; It was seen that 22 doctoral theses were written, 19 quantitative research methods were used, and 3 qualitative research methods were adapted. Most of the sample in these theses; teachers, students, and academics. In future studies on burnout in education and training services, it is recommended that the sample be expanded and discussed with different dimensions in the theses to be written.

Keywords: Burnout, Systematic Review, phd, Education, Teaching

GİRİŞ

İçinde bulunduğumuz zamanlarda insana yapılan yatırımın en güçlü yatırım olduğu bilinmektedir. İnsan karmaşık yapılar bütünü olarak çevresi ile sürekli iletişim ve etkileşim halindedir. İnsan, kendine dönük iç dünyasından ve hem de sosyal çevresinin bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir bütün olarak değerlendirilen insanın fizyolojik sağlıklarının yanı sıra sosyal ve ruhsal sağlıkları da örgüt için daha önemli hale gelmiştir. Bu kategorilerde iyilik halini yakalayabilen bireyler daha kaliteli çalışma hayatı ve iletişim boyutu sergilemişlerdir. Burada kişiyi hem psikolojik hem sosyal hem de sosyal boyutta uyumun oluşmaması hali olan tükenmişliğin eğitim öğretim hayatına yansımaları üzerine genel bir bakış açısı kazandırmak amaçtır.

Tükenmişlik hissiyatı, kişinin çalıştığı örgütte meydana gelen olumlu olmayan bir deneyim olarak kabul edilmektedir (Maslach & Leither, 2017). Her konuda olduğu gibi bireyin önemli merkezde olan eğitim öğretim konularında da tükenmişlik önemli konulardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Tükenmişlik kavramı ilk bilinen zamanlarda 1970’lerde telaffuz edilmeye başlamıştır. Freudenberg tarafından ilk olarak ifade edilmeye başlayan tükenmişlik; bireyin çalışma hayatında fazla iş ve sorumluluk altına girmesi nedeni ile olması gereken icraatların yapılamaması durumu olarak ifade edilmiştir.

Öğrenciyi merkeze alan eğitim hizmetlerinde çalışan tüm bireyler hem birbirlerini etkilemekte hem de birbirlerinden etkilenmektedirler. Bu etkilenme ve etkileme sürecinde bireyler öncelikle ruhsal ve sosyal sağlıklarını yitirmektedirler. Eğitim çalışanları, içinde buldukları çalışma ortamından olumsuz bir etkileşimle etkilenen meslek topluluğu olarak adlandırılmıştır (Işıkhan, 2004). Eğitim hizmetlerinde çalışanlar, yaptıkları çalışma faaliyetlerinin yanı sıra; öğrenciler, veliler ve diğer çevre paydaşları ile sürekli iletişim halindedirler. Bununla beraber insan faktörünün olduğu tüm meslek gruplarında da tükenmişlik sıklıkla karşımıza çıkmaktadır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Tükenmişlik

İnsanın dünya üzerinde var olduğu günden bugüne, insan kavramı sürekli değişim göstermiştir. İçinde bulunduğumuz 21. yüzyılda sosyal yönü ağır basan, çevresiyle etkileşimi günden güne artan, kavramsal olarak oldukça geniş bir yelpazeye açılan bir insan tanımı ile karşı karşıyayız. İnsana yatırımın en önemli yatırımlardan biri olduğu artık geniş çevrelerce kabul görmektedir. Bu çerçeveden bakıldığında insanın eğitimi de oldukça önemli konulardan biridir. Eğitimi gerektiren gerekse alan bireyler için moral ve motivasyon burada devreye girmektedir. Bulduğumuz çevrede yaşanan olumsuzlukların başında karşımıza; umursamazlık, boş vermişlik, bıkkın olma hali ile tükenmişlik kendini göstermeye başlamıştır. Bu süreç zamanla daha karmaşık bir boyut almakta ve salgın gibi artarak devam etmektedir. İnsana hizmet eden her meslek grubunda da olduğu gibi eğitim öğretim hizmetinde görev alanlarda da tükenmişlik var olan bir durumdur.

Tükenmişliğin hissedilen ve ilk göze çarpan boyutu bireysel yönünden çok sosyal boyutudur. Bu aşamada tükenmişliğin kabul gören akademik tanımları yer almıştır. Çalışmanın devamında ise kavramsal bir çerçeve var edilmeye çalışılmıştır (Gürbüz ve Karapınar, 2014).

Tükenmişlik ile alakalı olarak bireyin önce düşüncede başlayan sora davranışsal boyuta yansıyan gücünü kaybetmesi, mücadele etmemesi ve bu gücü kendinde bulamaması, bireyin gücünün tamamen kaybolması anlamlarına gelmektedir (Uzunbacak, Yıldız & Uzun: 2019: 211,212). Kişinin hayatta var olan başarısındaki düşüş, kişinin neşesinin ve enerjisinin tükenmesi, bireyin tüm boyutlarını etkisi altına alan savunma mekanizmalarının yetersiz kalması durumunda olduğu kabul görmüştür. Bu yetersizlik durumu bireyin öncelikle kendisinden kaynaklanacağı gibi çevresindeki bireyler aracılığı ile de olabilmektedir. Oluşan bazı durumlarda tükenmişlik, sinizm şeklinde bir tablo ile de oluşmaktadır. Bunun yanında bu durum anlık bir durum olmamakla beraber uzun süren bir durum olarak kabul edilmektedir (Akdemir, 2017: 232).

Tükenmişlik Türleri

Tükenmişlik kavramı incelenen ölçüğe göre farklı boyutlarda değerlendirilse de genel değerlendirme de; duygusal boyutu, duyarsızlık tavrı boyutu ve kişisel başarı azalması gibi alt boyutlara sahiptir.

Duygusal Boyutu

Kişinin kendine dönük yanı olan duygusal boyutunda yaşanan yıkım, yıpranmış hissetme boyutu, hayat enerjisinde gözle görülür bir düşüş olarak kabul görmektedir. En önemli tükenmişlik belirtisi olarak önümüzde yer almaktadır (Bal & Arı, 2008: 133). Bu boyutta bireyde var olan tutum ve davranışlar hissedilir bir düzeye erişmiştir. Bu süreç kişinin psikolojisinin yanı sıra fizyolojisine de yansımıştır. Birey bu aşamada kendini, tükenmişlik öncesi duruma erişirme de yetersiz hissetmektedir. Bireyin kendini yorgun hissetme seyrinde kişi ne kadar dinlense de bu his geçmemektedir. Bazı kişiler de ise uykusuzluk, gastrointestinal sorunlar, nörolojik bulgular gibi bulgularda rahatsızlıklar baş göstermeye başlamıştır.

Duyarsız Tutum Sergileme

Bu kategoride kişi, karşısındaki kişinin özelliklerine, yaptıklarına, hissettiklerine tepkisiz kalmaktadır. Bireyde empati, diğergamlık gibi değerler kaybolurken birey daha katı ve sert bir mizaca bürünmüştür (Bal & Arı, 2008:133). Bu durumun devam etmesi halinde kişi insanlardan uzaklaşmak istemekte ve kendini toplumdan soyutlamaktadır. Süreç devam ettiğinde kişi çevresinden de gelen tepkilerle kendisi ile uyuşmayan davranışlar içinde olduğunu fark edecektir (Akdemir, 2017:237). Bu boyutta eşitlik olmadığı durumlarda; okul yöneticilerinin öğretmenlere ve öğretmenlerin öğrencilere birey olarak değer vermediği bir tablo ile seyir devam etmektedir.

Kişisel Başarılarında Yaşanan Azalmalar

Bu dönemi yaşayan grupların genelinde duygu boyutunda başarısızlık, çaresizlik ve özgüvende olan azalma söz konusudur. Kişinin kendine yönelik beslediği duygularda yaşanan çöküş ile birey artık hayatta hiçbir problemi çözemeyeceğini düşünmekte, yetersiz olduğunu kabul etmektedir. Kişinin kendi öz dinamiklerinde başlayan ve zamanla çevresine de yayılarak inanç ve itimatta azalma hissiyatı gözle görülür boyuta ulaşmaktadır (Akdemir, 2017:237). Kişinin kendine dönük özgüveninde azalma sonunda mesleğine ve sosyal çevresinde yer alan diğer insanlarla da etkileşimine rastlamaktadır (Bal & Arı, 2008: 134).

BULGULAR VE TARTIŞMALAR

Araştırmanın Amacı

Araştırma eğitim öğretim konulu tükenmişlik üzerine yapılmış YÖK-TEZ’de yayınlanan doktora düzeyindeki nitel ve nicel tezlerin sistematik yaklaşımla derlenmesi amacını taşımaktadır. Bu dönemde 1996 ve 2021 yılı arasında belirlenen özellikleri taşıyan 22 tez üzerinde yapılan tükenmişlik üzerine değerlendirmeleri içeren bir araştırmadır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırma 1996 ve 2021 yılları arasında YÖK-TEZ’de yayınlanan eğitim öğretim konulu 22 tezin dahil edildiği sistematik derlenmesi neticesi yöntemi ile oluşmaktadır.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmamız bir derleme çalışması ve nitel bir araştırma olduğu için evren tezlerde var olan okul yöneticileri, öğrenciler, öğretmenler, akademisyen ve veliler üzerinde yoğunlaşan bir çalışmadır.

Araştırma Soruları

Eğitim öğretim hizmetlerinde tükenmişlik konusunun doktora tezlerinin sistematik derleme çalışmalarına hem güncellik katacak hem özgünlük oluşturacak bu çalışma da tezlerin örneklemelerinde sıklıkla kimlere ya da hangi grupların yer bulduğunun değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda yapılan bu çalışmada aşağıdaki sorular için yanıt aranmıştır:

1. Eğitim öğretim konulu 1996-2021 yılları aralığında yazılan nicel ve nitel doktora tezlerinin anabilim dalına göre dağılım durumları nedir?
2. Eğitim öğretim konulu 1996-2021 yılları aralığında yazılan nicel ve nitel doktora tezlerinin cinsiyete göre dağılım durumları nedir?
3. Eğitim öğretim konulu 1996-2021 yılları aralığında yazılan nicel ve nitel doktora tezlerinin yıllara göre dağılım durumları nedir?
4. Eğitim öğretim konulu 1996-2021 yılları aralığında yazılan nicel ve nitel doktora tezlerinin anahtar kelime kullanım sıklığına göre dağılım durumları nedir?
5. Eğitim öğretim konulu 1996-2021 yılları aralığında yazılan nicel ve nitel doktora tezlerinin örneklem grubuna kimler alınmıştır?

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmamızda ilk olarak YÖK Ulusal Tez Merkezi’nde bulunan eğitim öğretim hizmetleri kapsamında tükenmişlik konulu yazılan doktora tezleri değerlendirmeye alınmış ve 1996- 2021 dönemlerinde yazılan 22 doktora tezinin mevcut olduğu belirlenmiştir. Bu değerlendirmemizde 19 tezin nicel, 3 tezin ise nitel olduğu belirlenmiştir ve araştırmaya tüm tezler dahil edilmiştir. Araştırmamız kapsamında dahil edilen tezler Tablo 1’de belirtilmektedir.

Tablo 1: Araştırmaya Dahil Edilen Tezler

Yazar	Tez Adı	ABD*
Okay, A. (2018)	Türkiye’deki İngilizce Öğretim Görevlilerinin Mesleki Özerkliği, Yansıtıcı Uygulamaları Ve Tükenmişlikleri Arasındaki İlişki	3
Turtulla, S. (2014)	Kosova’da Görev Yapan Öğretmenlerin Mesleki Tükenmişlik Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi: Tükenmişlik İle Baş Etme Amaçlı Öyküsel Terapi Yönelimli Grupla Psikolojik Danışma Program Önerisi	2
Ekin, G. Ş. (2021)	Türkiye’de İngilizce Öğretim Görevlilerinin Örgütsel Bağlılık, Tükenmişlik Ve İş Tatminlerine İlişkin Bir Yapısal Eşitlik Modellemesi Araştırması	3
Başkaya, Z. N. (2013)	Duyusal Emeğin Akademisyenlerin İş Tatmini, İşten Ayrılma Niyeti Ve Tükenmişlik Üzerine Etkisi: Özel Ve Devlet Üniversiteleri Arasında Karşılaştırmalı Bir Çalışma	3
Khezerlou, E. (2012)	İngilizce Öğretmenleri Arasındaki Mesleki Tükenmişlik Düzeylerinin Kültürler Arası İncelenmesi: İran ve Türkiye	2
Çoban, A. E. (2004)	Meslektaş Dayanışma Programının Psikolojik Danışmanların Tükenmişliklerinin Farklı Boyutları Üzerine Etkisi	2
Yönel, A. (2021)	3- 6 Yaş Arası Çocuğa Sahip Ebeveynlerin, Öz-Yeterlikleri, Tükenmişlikleri Ve Çocuklarıyla Olan İletişimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	4
Balı, O. (2021)	Ailelerin Akademik Desteği Ve Gerçekçi Olmayan Beklentilerinin Öğrencilerin Öz Yeterlik İnançları Ve Tükenmişlikleri İle İlişkisi	2
Alanoğlu, A. (2019)	Algılanan Okul Müdürü Yönetim Tarzları İle Öğretmenlerin Karara Katılma, Örgütsel Adalet, İş Doyumu Ve Tükenmişlik Algıları Arasındaki İlişkinin Analizi	2
Güler, M. (2019)	Grup Rehberliği Programının Engelli Çocuğa Sahip Çalışan Annelerin Mesleki Tükenmişlik, İşle	2

(2018)	Bütünleşme Ve Eş Tükenmişliği Düzeyine Etkisi	
Kalafat, Ş. S.	Üniversitelerdeki İngilizce Okutmanlarının Örgütsel İklim Algıları İle Mesleki Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişki	1
(2017)	Arasındaki İlişki	
İlbay, A.B.	Çözüm Odaklı Kısa Süreli Grupla Psikolojik Danışmanın Üniversite Öğrencilerinin Tükenmişlik Düzeyleri Üzerindeki Etkisi	2
(2014)	Düzeyleri Üzerindeki Etkisi	
Yavaş, T.	Ortaöğretim Okul Yöneticileri ve Öğretmenlerinin Öğrenilmiş Çaresizlik, Tükenmişlik Ve Öz-Yeterlik Algılarının Örgütsel Öğrenme Düzeylerine Etkileri	1
(2012)	Duyusal Zekânın Akademisyenlerde Tükenmişlik İle İlişkinin İncelenmesi	1
Konakay, G.		
(2010)	İstenmeyen Öğrenci Davranışlarının Görülme Sıklığı İle Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişki	2
Özdemir, T.		
(2009)	Özel Eğitim Ve Genel Eğitim Öğretmenlerinin Tükenmişliklerine Etki Eden Değişkenlerin İrdelenmesi	2
Yüksel, B.		
(2009)	İlköğretim Müfettişlerinin Mesleki Görevlerini Yerine Getirme Durumları İle Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişki	2
Yılmaz, A.		
(2007)	İlköğretim Okulu Yöneticilerinde Tükenmişlik (Düzce İli Örneği)	2
Babaoglan, E.		
(2006)	Farklı Mesleklerde Çalışanların İş ve Yaşam Doyumlarının Tükenmişlik Düzeyleri Açısından Karşılaştırılması	2
Gümüş, H.		
(2006)	Okul Yöneticilerinin Tükenmişlik Düzeyleri Nedenleri ve Bazı Etken Faktörlere Göre İncelenmesi	2
Izgar, H.		
(2000)	Öğretmenlerdeki Tükenmişlik Görülen Psikolojik Belirtiler ve Başa Çıkma Davranışları	2
Tümkaya, S.		
(1996)	Lise Öğretmenlerinin Bazı Özelliklerine ve Öğrenilmiş Güçlülük Düzeylerine Göre Tükenmişlik Düzeyleri	2
Maraşlı, M.		
(2003)		

*Anabilim Dalı: (1): Eğitim Yönetimi ve Denetimi ABD, (2): Eğitim Bilimleri ABD, (3): Yabancı Diller Eğitimi ABD, (4): Çocuk Gelişimi ve Eğitimi ABD.

BULGULAR

Araştırmanın kapsamına hem nicel hem de nitel analiz tekniklerinin kullanıldığı doktora tezleri dahil edilmiştir. Yüksek lisans düzeyinde yer alan tezler dahil edilmemiştir.

Araştırmaya dahil edilen tezlerin üçü Eğitim Yönetimi ve Denetimi anabilim dalında yazılmışken, on beşi Eğitim Bilimleri anabilim dalında, üç tanesi Yabancı Diller anabilim dalında ve bir tanesi de Çocuk Gelişimi ve Eğitimi anabilim dalı kapsamında yazılmıştır.

Tablo 2: Anabilim Dalı Türüne Göre Tezlerin Dağılımı

	n	%
Eğitim Yönetimi ve Denetimi ABD	3	13,63
Eğitim Bilimleri ABD	15	68,18
Yabancı Diller Eğitimi ABD	3	13,63
Çocuk Gelişimi ve Eğitimi ABD	1	4,54
Toplam	22	100,00

Araştırmamızın yazarlarının cinsiyet durumları olarak değerlendirildiğinde %63,63'ü kadın, %36,36' sını erkeklerdir.

Tablo 3: Yazarların Cinsiyet Durumlarına Göre Dağılımı

	n	%
Kadın	14	63,63
Erkek	8	36,36
Toplam	22	100,00

Araştırmamızda yer alan tezlerin yıllara göre dağılımı incelendiğinde son yıllara doğru daha fazla araştırma yapıldığı bulgusuna ulaşılmıştır. Değerlendirilmeye alınan zaman dilimleri içerisinde en fazla 2006 ile 2010 yılları arasında (% 27,27) yazıldığı görülmüştür.

Tablo 4: Yıllara Göre Yazılmış Olan Tezlerin Dağılımı

	n	%
2000 Yılı öncesi	1	4,54
2000- 2005 Arası	3	13,63
2006- 2010 Arası	6	27,27
2011- 2015 Arası	5	22,72
2016- 2020 Arası	4	18,18
2021 ve sonrası	3	13,63
Toplam	22	100,00

Araştırmamıza alınan tezlerin konusunu ifade edilen en elzem faktörler anahtar kelimelerle ifade edilen bölümdür. Anahtar Kelimelerin kullanım sıklığı aşağıda belirtilmiştir. En fazla kullanılan anahtar kelimeler; öğretmen, akademisyen, öğrenci ve okul yöneticisi kelimeleridir.

Tablo 5: Anahtar Kelimelerin Dağılımı

	n	%
Öğretmen	7	20,00
Öğrenci	4	11,42
Ebeveyn	2	5,71
Yönetici	2	5,71
Tükenmişlik	14	40,00
Duygusal Tükenme	1	2,85
Duyarsızlaşma	1	2,85
Düşük Bireysel Başarı	1	2,85
Öğrenilmiş Çaresizlik	1	2,85
Psikolojik Danışma	2	5,71
Toplam	35	100,00

Araştırmaya dahilinde yer alan tezlerin örnekleminde kimlerin yer aldığı ve kimleri kapsadığına ilişkin bulgular Tablo 6'da ifade edilmiştir. Araştırmamızın içinde yer alan 22 tezin örneklem grupları değerlendirildiğinde katılımcı sayısının birden fazla olduğu tezler karşımıza çıkmaktadır. Bu durum toplam tez sayısından daha fazla sayıda katılımcı grubu oluşmasına neden olmuştur. Araştırma ile elde edilen analizler sonucunda tezlerin kapsadığı örnekleminde en çok öğretmen grubuna yer verildiği, süreç içinde merkezde olması gereken öğelerden öğrencilere yeterli sayıda örnekleminde yer almadığı görülmüştür.

Tablo 6: Araştırma Kapsamına Alınan Tezlerin Örnekleminde Dahil Edilen Gruplar

	n	%
Okul Yöneticileri	4	14,28
Öğretmenler	9	
Rehber ve Psikolojik Danışmanlar	2	7,14
Öğrenciler	2	7,14
Akademisyenler	4	14,28
Özel Sektör Çalışanları	2	7,14
Müfettişler	1	
Veliler	4	14,28
Toplam	28	100,00

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışmada eğitim öğretim konulu YÖK TEZ'de yayınlanan tükenmişlik konulu doktora düzeyinde yazılan tezlerin sistematik açıdan derlenmesi amacını taşımaktadır. Araştırma neticesinde 1996- 2021 döneminde 19 nicel ve 3 nitel araştırma tekniğinin kullanıldığı toplam 22 doktora tezinin var olduğu, bu tezleri yazanların cinsiyetleri açısından bakıldığında çoğunlukla kadın olduğu, en sıklıkla tükenmişlik konusunun 2006- 2010 yılları arasında yazıldığı, "Tükenmişlik", "Öğretmen" ve "Öğrencilerinin" kelimelerinin sıklıkla karşılaşılan anahtar kelimeler olduğu ve tezlerin çoğunlukla öğretmenler, akademisyen ve okul yöneticilerinin konu edinildiği görülmüştür. Tükenmişlik konulu diğer sistematik araştırmalar incelendiğinde bu verilere benzer bulgularla karşılaşılmıştır. Örneğin Okay(2018), Balı (2021), Kalafat (2017), Ekin (2021) çalışmaları akademisyenlerin görüşlerinde; Khezerlou (2012), Yavaş (2012), Özdemir (2009), Yüksel (2009) çalışmaları öğretmenlerin tutumlarında ve Özdemir (2009), Balı (2021), Yönel (2021) çalışmalarında öğrencilerin görüşlerinde benzer tükenmişlik bulgularına ulaşıldığı görülmüştür. Dolayısıyla bu çalışma neticesinde ulaşılan bulgular, daha önce yapılan bulguları desteklemektedir. Bunun yanında eğitimin merkez odağında yer alan öğrencilerin tükenmişliklerine yönelik tezlerin yeterli sayıda olmadığı tespit edilmiş ve süreçte devam edecek çalışmalarda öğrencilerinde ağırlıklı olarak değinilmesi gerektiği önerilmiştir.

Eğitim öğretim konu alanında tükenmişlik konulu yapılan araştırmalarda sıklıkla nicel veri toplama tekniği ile yazılan tezler karşımıza çıkmaktadır. Tükenmişlik konulu alanda olması gereken nitel veri toplama tekniği kullanılarak yazılan tezlerin eksikliği giderilmeli, alanda yapılan araştırma sayısı artırılmalıdır. Burada bu tür çalışmalar için araştırmacılar, danışmanları tarafından desteklenmelidir. Eğitim öğretim hizmetlerini kapsayan karma çalışmaların sayısının azlığı nedeniyle; nicel ve nitel araştırmaların karşılıklı birbirini destekler nitelikte yapılması önerilmektedir. Bunun yanında literatür taraması yapılırken anahtar kelimelerin önemi belirlenirken, seçimin daha itina ile yapılmasının araştırmanın ulaşılabilirlik düzeyini ve tarana bilirliliğini arttırabileceği göz önünde bulunmalıdır. Eğitim ve öğretim hizmetlerinde insanın sosyal ve psikolojik boyutuna hitap eden tükenmişlik konulu çalışmaların sayısı ve değişik ölçeklerle belirlenme şekli artırılmalı, makale, tez, bildiri ve benzeri diğer çalışmalarla karma olarak kullanma yoluna gidilmelidir. Çalışmaların niteliklerinin artırılması göz önüne alınmalı, ulusal olan yayınlar kadar uluslararası yayınların da yönelimi artırılmalı, karşılaştırma

teknikleri kullanılmalı ve araştırma kalitesi artırılmalıdır. Alanın pek çok sektör için açık kapılar bırakması ile beraber eğitim öğretim için ayrıca tükenmişlik araştırmaları yapmak, eğitim faaliyetlerinin temel öğeleri üzerine eğilerek kullanılan dile dikkat etmek, çevrelerde yaşanan olumsuzlukların önüne geçebilir.

Çalışmalardaki kullanılan veri tabanlarında yapılacak iyileştirmeler, çalışmalarda kaynak bulma da zenginliği arttıracığı için, nitelikli ve farklı türden veri kullanımını arttıracaktır. Eğitim Bilimleri alanında yapılan sosyal ve psikolojik yöne ağırlık veren kongre ve çalıştayların düzenlenme sayısının ve sıklığının artırılmasının alanda pozitif yönlü etkisi olacaktır. Eğitim konulu; duygu, düşünce ve duygu boyutuna hitap eden tükenmişlik konulu araştırmalar, belirli planlar için önleyici boyutu ile ele alınmalı, var olan çalışmalar belirli periyotlarla düzenlenmeli, özellikle çalışanların bu alandaki kaynak teşkil eden literatürün sıra ve dizini oluşturulması ile sistem içinde katkıda bulunulabilir. Özellikle Lisans ve yüksek lisans seviyesinde, alanda temel oluşturacak bilimsel ve istatistikî çalışma derslerine özen gösterilerek, bu konularda araştırma yapma kapasitesi taşıyan öğrenci ve araştırmacıların, bilimsel olan çalışma yetkinliği artırılabilir. Bunun öncesinde istatistiksel çalışmaların evvelinde sağlanacak kaliteli ve işlevi olan eğitim ve iklim kalite artırıcı etkisi olacaktır. Burada insanın psikolojik, sosyal ve fizyolojik açıdan, eğitimde olumlu kültür ve iklim ortamı sağlanmalı ve iletişim boyutu da süreç içinde değerlendirilmelidir. Bu sayede insan gelişiminde en önemli öğe olan eğitimin gelişimi sağlanacaktır.

KAYNAKÇA

- Akdemir, B. (2017). *İnsan Kaynakları Yönetiminde Güncel Yaklaşımlar*. İstanbul: Meta Basım Yayın.
- Alanoğlu, M. (2019). *Algılanan Okul Müdürü Yönetim Tarzları İle Öğretmenlerin Karara Katılma, Örgütsel Adalet, İş Doyumu Ve Tükenmişlik Alguları Arasındaki İlişkinin Analizi*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı.
- Babaoğlu, E. (2006). *İlköğretim Okulu Yöneticilerinde Tükenmişlik (Düzce İli Örneği)*. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı.
- Balı, O. (2021). *Ailelerin Akademik Desteği Ve Gerçekçi Olmayan Beklentilerinin Öğrencilerin Öz Yeterlik İnançları Ve Tükenmişlikleri İle İlişkisi*. Malatya: İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı.
- Başkaya, Z. N. (2013). *Duygusal Emegün Akademisyenlerin İş Tatmini, İşten Ayrılma Niyeti Ve Tükenmişlik Üzerine Etkisi: Özel Ve Devlet Üniversiteleri Arasında Karşılaştırmalı Bir Çalışma*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İngilizce İşletme Ana Bilim Dalı.
- Çoban, A. E. (2004). *Meslektaş Dayanışma Programının Psikolojik Danışmanların Tükenmişliklerinin Farklı Boyutları Üzerine Etkisi*. Ankara: ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı.
- Ekin, G. Ş. (2021). *Türkiye’de İngilizce Öğretim Görevlilerinin Örgütsel Bağlılık, Tükenmişlik Ve İş Tatminlerine İlişkin Bir Yapısal Eşitlik Modellemesi Araştırması*. Ankara: Gazi Üniversitesi İngiliz Dili Eğitimi Anabilim Dalı.
- Güler, M. (2018). *Grup Rehberliği Programının Engelli Çocuğa Sahip Çalışan Annelerin Mesleki Tükenmişlik, İşle Bütünleşme Ve Eş Tükenmişliği Düzeyine Etkisi*. Mersin: Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı.
- Gümüş, H. (2006). *Farklı Mesleklerde Çalışanların İş ve Yaşam Doyumlarının Tükenmişlik Düzeyleri Açısından Karşılaştırılması*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı.
- Gürbüz, H., & Karapınar, M. (2014). *Bankacılık Sektöründe Çalışanların Tükenmişlik Düzeylerinin Kopenhag Tükenmişlik Kriterlerine Göre Ölçülmesi*. Researcher: Social Science Studies.
- H.Uzunbacak, H., & Yıldız, A. (2019). Toksik Liderliğin Çalışanların Tükenmişlik Düzeylerine Etkisi. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 211-219.
- İlbay, A. B. (2014). *Çözüm Odaklı Kısa Süreli Grupla Psikolojik Danışmanın Üniversite Öğrencilerinin Tükenmişlik Düzeyleri Üzerindeki Etkisi*. Kocaeli: Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı.
- Izgar, H. (2000). *Okul Yöneticilerinin Tükenmişlik Düzeyleri Nedenleri ve Bazı Etken Faktörlere Göre İncelenmesi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı.

- Kalafat, Ş. S. (2017). *Üniversitelerdeki İngilizce Okutmanlarının Örgütsel İklim Alguları İle Mesleki Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişki*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bilim Dalı.
- Khezerlou, E. (2012). *İngilizce Öğretmenleri Arasındaki Mesleki Tükenmişlik Düzeylerinin Kültürler Arası İncelenmesi: İran ve Türkiye*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Konakay, G. (2010). *Duygusal Zekânın Akademisyenlerde Tükenmişlik İle İlişkisinin İncelenmesi*. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Maraşlı, M. (2003). *Lise Öğretmenlerinin Bazı Özelliklerine ve Öğrenilmiş Güçlülük Düzeylerine Göre Tükenmişlik Düzeyleri*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı.
- Maslach, C., & Leither, M. (2017). , *Encyclopedia of Stress*. California: Academic Press.
- Okay, A. (2018). *Türkiye'deki İngilizce Öğretim Görevlilerinin Mesleki Özerkliği, Yansıtıcı Uygulamaları Ve Tükenmişlikleri Arasındaki İlişki*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yabancı Diller Anabilim Dalı Yayınları.
- Özdemir, T. (2009). *İstenmeyen Öğrenci Davranışlarının Görülme Sıklığı İle Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişki*. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı.
- Turtulla, Ş. (2014). *Kosova'da Görev Yapan Öğretmenlerin Mesleki Tükenmişlik Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi: Tükenmişlik İle Baş Etme Amaçlı Öyküsel Terapi Yönelimli Grupla Psikolojik Danışma Program Önerisi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Yayınları.
- Tümkaya, S. (1996). *Öğretmenlerdeki Tükenmişlik Görülen Psikolojik Belirtiler ve Başa Çıkma Davranışları*. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı.
- Yavaş, T. (2012). *Ortaöğretim Okul Yöneticileri ve Öğretmenlerinin Öğrenilmiş Çaresizlik, Tükenmişlik Ve Öz-Yeterlik Algularının Örgütsel Öğrenme Düzeylerine Etkileri*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Teftişi Planlaması ve Ekonomisi Anabilim Dalı.
- Yılmaz, A. (2007). *İlköğretim Müfettişlerinin Mesleki Görevlerini Yerine Getirme Durumları İle Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişki*. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı.
- Yönel, A. (2021). *3- 6 Yaş Arası Çocuğa Sahip Ebeveynlerin, Öz-Yeterlikleri, Tükenmişlikleri Ve Çocuklarıyla Olan İletişimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Ana Bilim Dalı.
- Yüksel, B. (2009). *Özel Eğitim Ve Genel Eğitim Öğretmenlerinin Tükenmişliklerine Etki Eden Değişkenlerin İrdelenmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim Bölümü.

e-ISSN: 2630-631X

Article Type
Research ArticleSubject Area
Social serviceVol: 8 Issue: 60
Year: 2022 JUNE
Pp: 1111-1119Arrival
13 May 2022
Published
30 June 2022
Article ID 62953Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29228/smryj.62953>**How to Cite This Article**
Arslan, K. & Şahin, H. (2022). "Ortaokul Öğrencilerinin Toplumsal Değer Algılarının Yaşlılara Yönelik Tutumlarına Etkisi", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 8(60): 1111-1119

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Ortaokul Öğrencilerinin Toplumsal Değer Algılarının Yaşlılara Yönelik Tutumlarına Etkisi

The Effect Of Secondary School Students' Social Value Perceptions On Attitudes Toward Elderly

Kübra ARSLAN¹ Hande ŞAHİN² ¹ Dr.Öğrt.Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Kırıkkale, Türkiye² Prof.Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Kırıkkale, Türkiye

ÖZET

Yaşlılık; bireylerde önlenmesi mümkün olmayan fiziksel değişimlerin ve kayıpların görüldüğü, sosyo-ekonomik, çevresel, sağlık, eğitim gibi faktörleri de içeren geniş bir kavramdır. Yaşlı bireylerin yaşamlarını etkileyen faktörlerin yalnızca kronolojik yaşlanmaya bağlı olarak ortaya çıkmadığı, aynı zamanda toplum yaşamındaki değişimlerin de yaşlı bireylerin yaşamlarını biçimlendirdiği açıktır. Bu çalışmada, ortaokul öğrencilerinin toplumsal değer algılarının yaşlılara yönelik tutumlarına etkisi incelenmiştir. Nicel desende tarama modellerinden biri olan ilişkisel tarama türünde yapılmıştır. Araştırmanın örneklemini Kırıkkale il merkezinde bulunan rastgele örnekleme yoluyla seçilen bir devlet ve bir özel okula devam eden ve araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden 287 öğrenci oluşturmaktadır. Verilerin toplanmasında; 'Kişisel Bilgi Formu', 'Yaşlılığa İlişkin Düşünceler Formu' ve 'Toplumsal Değerleri Algılama Ölçeği'nden yararlanılmıştır. Araştırma verilerinin analizi bilgisayarda Statistical Package For Social Science (SPSS) 24.0 paket programında gerçekleştirilmiştir. Verilerin analizinde; sayı, yüzde, ortalama, ikili gruplar için t testi, ikiden daha fazla grup için ise ANOVA testi kullanılmıştır. Örneklem grubunu oluşturan 287 öğrencinin yarısının kızlardan, %49.5'inin ise erkeklerden oluştuğu belirlenmiştir. Öğrenciler arasında yaşlılara evinde bakılması gerektiğini belirtenler önde gelmektedir. Araştırma sonucunda; öğrencilerin toplumsal değer algılarının yüksek oranda olduğu, toplumsal değerleri algılamaları ile yaşları ve yaşlılarla görüşme sıklığı arasında anlamlı bir fark bulunduğu belirlenmiştir. Öğrenciler arasında 'Kendine bakamayacak kişilere yaşlı denir', 'Yaşlılar çok konuşur' ve 'Yaşlılar her şeye karışır' ifadelerine katılmayanlar yüksek orandadır.

Anahtar Kelimeler: Ortaokul öğrencisi, toplumsal değer algısı, yaşlı

ABSTRACT

Elderly is a broad concept that includes factors such as socio-economic, environmental, health, education, and physical changes and losses that cannot be prevented in individuals. It is clear that the factors affecting the lives of elderly individuals do not only arise due to chronological aging, but also that the changes in social life shape the lives of elderly individuals. In this study, the effect of middle school students' social value perceptions on their attitudes towards the elderly was examined. This study was carried out in relational scanning type, which is one of the quantitative design scanning models. The sample of the research consists of 287 students who attend a state and a private school randomly selected in Kırıkkale city center and agree to participate in the research voluntarily. In data collection; "Personal Information Form", "Thoughts on Aging Form" and "Social Values Perception Scale" were used. Analysis of the research data was performed on the computer using the Statistical Package For Social Science (SPSS) 24.0 package program. In the analysis of the data; Number, percentage, mean, t-test for paired groups, ANOVA test was used for more than two groups. It was determined that half of the 287 students forming the sample group were girls and 49.5% were boys. Among the students, those who state that the elderly should be looked after at home are the leading ones. As a result of the research; It has been determined that students' perception of social values is high, there is a significant difference between their perception of social values and their ages and frequency of meeting with the elderly. Among the students, those who do not agree with the statements "People who cannot take care of themselves are called old", "Old people talk too much" and "Old people interfere with everything" are at a high rate.

Keywords: Secondary school student, social value perception, elderly

GİRİŞ

Değerler; kararların ve davranışların temeli olarak belirtilmektedir (Satterfield, 2001). Diğer bir ifade ile değerler, kalıcı olan ahlak kurallarıdır (Sarıça, Çelik, Arıcı & Kaya, 2014). Değerler, bireylerin taşıdığı yüksek ve yararlı nitelikleri ifade eden soyut duygular ve ideallerdir. Değerleri tercih ve tutumlardan ayıran özellik belirleyici ve etkili olmasıdır. Değerlerin yol gösterici, zamanla değişebilen ve olayları yönlendiren özellikleri de bulunmaktadır (Debats, 1996). Değerlerin bireyin yaşam hedefine ilişkin özellikleri olduğu gibi toplumsal yönden davranış ve tutum şekillerini de etkileyen özellikleri de bulunmaktadır.

Toplumsal değerler, toplumsal düzenin devamlılığı ve toplumsal yapı için oldukça önemli ve toplumsal bütünlüğün ayrılmaz bir ögesidir. Aile, ekonomi, hukuk, din ve eğitim, gibi kurumlar toplumsal değerlerden etkilenip bu doğrultuda şekillenmektedir. Toplumsal kurum ve gruplar ile kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Toplumsal değerler, toplum için değerli olanı ve arzu edilenleri belirlerken, kısa ve uzun vadede iyi-kötü ya da doğru-yanlış, arasındaki ayrımı da kolaylaştırmaktadır (Parashar, Dhar & Dhar, 2004; Halstead & Pike, 2006). Her toplumda ideal düşünme ve davranma yolları değerler tarafından belirtilmektedir (Ceylan,2012).

Değerler yaşlılık döneminde de oldukça önemli bir konumdur. Yaşlılık; bireylerde önlenmesi mümkün olmayan fiziksel değişimlerin ve kayıpların görüldüğü, sosyo-ekonomik, çevresel, sağlık, eğitim gibi faktörlerin değişikliğe uğradığı bir dönemdir. Yaşlı bireylerin yaşamı yalnızca kronolojik yaşlanmaya bağlı değil, aynı zamanda toplumda yaşanan değişimlerden de etkilenmektedir.

Toplumsal değerler yaşlılığa ilişkin bakış açısını etkileyen önemli faktörlerden birisidir. Çocuk küçük yaşta duygusal yönelimleri ve toplumsal değerleri ailede almaya başlamaktadır. Toplumsal yapı içinde kuşakların birbirlerine yönelik tutum ve davranışları toplumu ayakta tutan dinamiklerdendir. Bu kapsamda gençlerin yaşlılara ilişkin olumlu bakış açıları toplumsal değerlerin gelişiminde önemli rol oynamaktadır. Bireylerin yaşlıya yönelik görüş ve tutumları kültüre özgü olarak değişiklik gösterebilmektedir. Geleneksel toplumlarda yaşlı saygı duyulan, bilgi ve deneyimlerinden yararlanan bireyler olarak görülmektedir (Atasoy, 2020).

Literatürde farklı basamaklarda öğrenim gören öğrenciler ile yapılan çalışmalar incelendiğinde, öğrencilerin yaşlı bireylere karşı olumlu tutumlar içinde oldukları göze çarpmaktadır (Ceylan & Öksüz, 2015, Güven, Muz & Ertürk, 2012; Çelik; 2019; Başaran, 2018; Soyuer vd., 2010; Yılmaz & Özkan, 2010; Mancılık, 2015; Vefikuluçay, 2008; Özdemir, 2009).

Ergenlik döneminin başladığı ortaokul dönemi, toplumsal değerlerin önem kazanmaya başladığı yıllar olarak kabul edilmektedir. Toplumsal değerlerin yaşlılığa bakış açısını önemli ölçüde etkilediği düşünülmektedir. Literatür incelemesi sonucu ortaokul öğrencilerinin toplumsal değer algılarının yaşlılara yönelik tutumlarına etkisini inceleyen bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu bağlamda araştırmanın literatüre katkı sağlayacağı ve bundan sonra yapılacak çalışmalar için de önemli olacağı düşünülmektedir.

MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırmada, ortaokul öğrencilerinin toplumsal değer algılarının yaşlılara yönelik tutumlarına olan etkisi incelenmiştir. Bu araştırmada, genel tarama modeli türlerinden birisi olan ilişkisel tarama kullanılmıştır.

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Kırıkkale il merkezinde Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı ortaokullar oluşturmaktadır. Çalışma grubu belirlenirken, Kırıkkale İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nden merkezde bulunan ortaokulların listesi alınmıştır. Örneklem belirlenirken rastgele örneklem yolu ile bir özel bir devlet okulu belirlenmiştir. Araştırma, Kırıkkale il merkezinde bulunan rastgele örnekleme yoluyla seçilen okulların 5., 6., 7. ve 8. sınıflarına devam eden ve araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden öğrenciler ile gerçekleştirilmiştir. Uygulama sırasında eğitim ortamında bulunan ve çalışmaya ebeveynlerinden alınan onay sonrası öğretmenleri tarafından ölçek ile değerlendirilmesine izin verilen 5.,6.,7. ve 8. Sınıfta okuyan 287 öğrenci örneklemi oluşturmuştur. Kız ve erkek öğrencilerden gönüllü olan 287 öğrenci araştırmaya katılmıştır. Öğrenciler için herhangi bir cinsiyet ayrımı yapılmamıştır.

Araştırmanın Etik Kurul kararı Kırıkkale Üniversitesi tarafından 06.03.2019 tarih 19/05 toplantı sayısı ile 2019.02.09 karar numarası ile alınmıştır. Araştırma Nisan 2019-Mayıs 2019 tarihleri arasında devlet okulundan 150, özel okuldan 137 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın bağımlı değişkeni toplumsal değer algılarıdır. Araştırmanın bağımsız değişkenleri öğrencilerin sosyo-demografik özellikleri ile yaşlılara ilişkin tutumlarıdır. Bu kısımda öğrencilerin birlikte yaşadıkları yaşlı yakını olup olmaması, birlikte yaşanan yaşlının akrabalık düzeyi, en yakın yaşlı akrabalarla görüşme sıklığı, yaşlılara bakılması gereken yere ilişkin düşünceler, yaşlının aile içindeki önemi, yaşlılara ilişkin düşünceler, huzurevi ziyaretinde bulunup bulunulmadığı, huzurevinde kalan bir yakının olma durumu ve huzurevine ilişkin düşünceler yer almaktadır.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada ortaokul öğrencilerinin toplumsal değer algılarının yaşlılara yönelik tutumlarına olan etkisinin incelenmesi amacıyla 'Toplumsal Değerleri Algılama Ölçeği'nden yararlanılmıştır. Bu ölçeğin yanı sıra katılımcılar hakkında bilgilere ulaşmak amacıyla da araştırmacılar tarafından hazırlanan 'Kişisel Bilgi Formu' ve 'Yaşlılığa İlişkin Düşünceler Formu' kullanılmıştır. Kullanılan ölçek ile ilgili gerekli izinler ölçek sahiplerinden alınmıştır.

Kişisel Bilgi Formu

Araştırmada örneklem grubuna, diğer ölçme aracıyla birlikte öğrencilerin demografik (cinsiyet, yaş, sınıf, ailenin aylık gelir düzeyi, anne-baba eğitim düzeyi, anne-baba birliktelik durumu) özelliklerini belirlemek için, araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Yaşlılığa İlişkin Düşünceler Formu

Bu kısımda öğrencilerin birlikte yaşadıkları yaşlı yakını olup olmaması, birlikte yaşanan yaşının akrabalık düzeyi, en yakın yaşlı akrabalarla görüşme sıklığı, yaşlılara bakılması gereken yere ilişkin düşünceler, yaşlının aile içindeki önemi, yaşlılara ilişkin düşünceler, huzurevi ziyaretinde bulunup bulunulmadığı, huzurevinde kalan bir yakının olma durumu ve huzurevine ilişkin düşünceler yer almaktadır.

Toplumsal Değerleri Algılama Ölçeği

Araştırmada kullanılan Toplumsal Değerleri Algılama Ölçeği, ortaokul 5.sınıf öğrencilerinin toplumsal değerlere yönelik algılarının belirlenmesi amacıyla Bakaç (2013) tarafından geliştirilmiştir. 23 maddeden oluşan ölçek iki faktörlüdür. Madde seçenekleri 'kesinlikle katılmıyorum', 'katılmıyorum', 'kararsızım', 'katılıyorum' ve 'kesinlikle katılıyorum' olarak ifade edilmiştir. Ölçekten alınabilecek minimum puan 23; maksimum puan ise 115'tir. Ölçeğin Cronbach Alpha değeri .86 olup; bu araştırmada ise Cronbach Alpha değeri .926 olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın Etik Yönü

Araştırma için araştırmanın yapıldığı üniversitenin Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurulu'ndan (Tarih: 06.03.2019, Oturum no: 19/05, Karar no:2019.02.09) gerekli etik kurul onayı ve Milli Eğitim Müdürlüğü'nden çalışmanın yapılacağı okullar için yazılı izin alınmıştır. Araştırmaya katılmaya gönüllü olan öğrencilere hazırlanan onam formu okunup, araştırmanın gönüllülük esasına dayandığı, istedikleri aşamada araştırmayı bırakabilecekleri, isimlerinin alınmayacağı ve verilerin başka bir amaçla kullanılmayacağı belirtilmiştir.

Verilerin Değerlendirilmesi

Araştırma verilerinin analizi bilgisayarda Statistical Package For Social Science (SPSS) 24.0 paket programında gerçekleştirilmiştir. Verilerin analizinde; sayı, yüzde, ortalama, ikili gruplar için t testi ve ikiden daha fazla grup için ise ANOVA testi kullanılmıştır. İstatistiksel anlamlılık düzeyi olarak $p < .05$ kabul edilmiştir.

BULGULAR

Araştırmaya katılan öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerine ilişkin bilgiler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerine ilişkin dağılımı

Değişken	Grup	Sayı (f)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kız	142	49.5
	Erkek	145	50.5
Yaş	11	82	28.6
	12	61	21.3
	13	67	23.3
	14	77	26.8
	5	61	21.3
Sınıf	6	66	23
	7	65	22.6
	8	95	33.1
	Gelir gideri karşılıyor	199	69.3
Gelir Düzeyi	Gelir gideri karşılamıyor	18	6.3
	Gelir giderin üstünde	70	24.4
	Anne eğitim durumu	İlköğretim ve altı	110
Lise ve ortaokul		115	40.1
Üniversite ve üstü		62	21.6
Baba eğitim düzeyi	İlköğretim ve altı	54	18.8
	Lise ve ortaokul	143	49.8
	Üniversite ve üstü	90	31.4
Anne baba birliktelik durumu	İkisi de sağ ve birlikte	248	86.4
	İkisi ayrı (ayrı yaşama/biri ölü)	39	19.9
Birlikte yaşanan yaşlı	Var	51	17.8
	Yok	236	82.2
Toplam		287	100.0

Araştırmaya katılan öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerine göre dağılımı Tablo 1'de sunulmuştur. Örneklem grubunu oluşturan 287 öğrencinin yarısının (%50.5) kızlardan, %49.5'inin ise erkeklerden oluştuğu belirlenmiştir. Öğrenciler yaşlarına göre incelendiğinde; %28.6'sının 11 yaşında, %21.3'ünün 12 yaşında, %23.3'ünün 13 yaşında ve %26.8'inin 14 yaşında olduğu görülmektedir. Sınıf düzeylerine göre bakıldığında; araştırmaya alınan öğrencilerin %21.3'ü 5. sınıfta, %23.0'ı 6. sınıfta, %22.6'sı 7. sınıfta ve %33.1'i 8. sınıftadır. Öğrenciler arasında ailesinin geliri giderini fazlasıyla karşılayanlar (%69.3) önde gelirken bunu

%24.4 ile geliri giderinin üzerinde olanlar izlemektedir. Geliri giderini karşılamayanların küçük bir oranda olduğu (%6.3) belirlenmiştir. Araştırma kapsamına alınan öğrenciler arasında anne-babası lise ve ortaokul mezunu olanlar (anne %40.1, baba %49.8) önde gelmektedir. Öğrencilerin büyük bir kısmının (%86.4) anne-babası sağ ve birlikte olduğu saptanmıştır. Ayrıca evinde yaşlı ile birlikte yaşamayanlar (%82.2) fazla orandadır.

Tablo 2: Öğrencilerin yaşlılara ilişkin görüşlerine göre dağılımı

Değişken	Grup	n	%
Yaşlılarla görüşme sıklığı	Haftada 2-3 kez	82	28.6
	Ayda 1 kez ve daha az	79	27.4
	On beş günde 1 kez	63	22
	Her gün	63	22
Yaşlılara nerede bakılmalı	Kendi evinde	135	47
	Çocuklarının evinde	112	39
	Huzurevinde	40	13.9
Yaşlıların aile içinde önemi	Bilgi ve tecrübe aktarımı	192	66.9
	Maddi destek	58	20.2
	Çocuk bakımı	37	12.9
Huzurevi ziyareti	Var	29	10.1
	Yok	258	89.9
Huzurevinde kalan yaşlı	Var	9	3.1
	Yok	278	96.9

Tablo 2’de verilen öğrencilerin yaşlılarla görüşme sıklığı incelendiğinde; öğrencilerin yaşlılarla görüşme sıklığı haftada 2-3 kez (%28.6), ayda bir kez ve daha az (%27.4), on beş günde bir kez (%22) ve her gün olarak (%22) belirlenmiştir.

Öğrenciler yaşlılara nerede bakılmalı sorusuna büyük oranda (%47.0) kendi evinde cevabını vermişlerdir. Çocuklarının evinde bakılmalı diyenlerin oranı %39’dur. Öğrencilerin %13.9’u ise yaşlılara huzurevinde bakılmalı cevabını vermiştir.

Öğrenciler arasında yaşlıların aile içindeki önemini bilgi ve tecrübe aktarımı olarak belirtenlerin oranı yarıdan fazladır (%66.9). Yaşlıların aile içindeki önemini maddi destek (%20.2) ve çocuk bakımı (%12.9) olduğunu düşünenler de bulunmaktadır.

Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin çoğunluğu huzurevi ziyaretinde bulunmadığını (%89.9) ve huzurevinde kalan yaşlıları olmadığını (%96.9) belirtmiştir.

Tablo 3: Öğrencilerin ölçekten almış oldukları toplam puanlara ait betimsel istatistikler

N	$\bar{X}$	Mod	Medyan	S.S	En düşük puan	En yüksek puan
287	84.3275	92.00	90.000	18.881	23	115

Tablo 3 incelendiğinde öğrencilerin ‘Toplumsal Değerleri Algılama Ölçeği’nden almış oldukları toplam puan ortalamalarının $\bar{X}=84.3275$ olduğu görülmektedir. Yüksek puan bireyin, toplumsal değer algısının yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçekten alınabilecek en düşük puanın 23, en yüksek puanın 115 olduğu göz önüne alındığında öğrencilerin toplumsal değer algılarının yüksek oranda olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 4: Öğrencilerin Toplumsal Değerleri Algılama Ölçeğinden aldıkları puanların demografik değişkenlerine göre karşılaştırılması

Toplumsal Değeri Algılama	Değişken	n	Mean±SS	t	P
Cinsiyet	Kız	142	3.75±.69	1.678	.094
	Erkek	145	3.58±.92		
Anne baba birliktelik durumu	Birlikte	248	3.66±.83	-.175	.861
	Ayrı	39	3.69±.75		
Birlikte yaşanan yaşlı	Var	51	3.51±1.01	-1.531	.127
	Yok	236	3.70±.77		

Tablo 4’te öğrencilerin Toplumsal Değerleri Algılama Ölçeği ile demografik değişkenleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla t testi yapılmıştır. Öğrencilerin cinsiyetleri ile toplumsal değerleri algılama düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir [t (1.678) = .094, p>.05]. Bununla beraber kız öğrencilerin toplumsal değer algıları erkek öğrencilere göre daha yüksektir (3.75±.69; 3.58±.92).

Öğrencilerin anne-babasının birliktelik durumu ile toplumsal değerleri algılama düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir [t (-.175) = .861, p>.05]. Ancak anne-babası ayrı olanların toplumsal değer algıları anne-babası birlikte olan öğrencilere göre daha yüksektir (3.69±.75; 3.66±.83).

Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin toplumsal değer algıları ile yaşlı yakını ile birlikte yaşama durumu arasında anlamlı bir fark belirlenmemiştir [t (-1.531) = .127, p>.05]. Yaşlı yakını ile birlikte yaşamayanların toplumsal değer algıları yaşlı bir yakını ile yaşayanlardan daha yüksek bulunmuştur (3.70±.77; 3.51±1.01).

Tablo 5: Öğrencilerin yaşı ve sınıfı ile Toplumsal Değerleri Algılama Ölçeğinden aldıkları puanların karşılaştırılması

Toplumsal Değeri Algılama	Değişken	n	Mean±SS	F	p
Yaş	11	82	3.66±.84	2.716	.045
	12	61	3.73±.61		
	13	67	3.85±.64		
	14	77	3.47±1.03		
Sınıf	5	61	3.65±.92	2.412	.067
	6	66	3.72±.60		
	7	65	3.85±.67		
	8	95	3.47±.95		

Öğrencilerin yaşı ile Toplumsal Değerleri Algılama Ölçeğinden aldıkları ortalama puanlar arasında fark olup olmadığını incelemek için Tek Yönlü Varyans Analizi (One- Way ANOVA) yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, öğrencilerin Toplumsal Değerleri Algılama Ölçeği'nden aldıkları ortalama puanların öğrencilerin yaşlarına göre istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur [$F(4,283) = 2.719, p < .05$]. İstatistiksel olarak anlamlı bir farklılık belirlendiğinden ikili karşılaştırmaların yapılabilmesi için, Levene testine göre ($p < .05$), ikili karşılaştırılma testlerinden Tukey testi uygulanmıştır. On üç yaşında olan öğrencilerin toplumsal değer algıları diğer yaşta öğrencilere göre daha fazla olduğu belirlenmiştir.

Öğrencilerin sınıfı ile Toplumsal Değerleri Algılama Ölçeğinden aldıkları ortalama puanlar arasında fark olup olmadığını incelemek için Tek Yönlü Varyans Analizi (One- Way ANOVA) yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, öğrencilerin Toplumsal Değerleri Algılama Ölçeği'nden aldıkları ortalama puanların öğrencilerin sınıflarına göre istatistiksel olarak anlamlı olmadığı bulunmuştur [$F(4,283) = 2.412, p > .05$].

Tablo 6: Öğrencilerin yaşlılara ilişkin görüşleri ile Toplumsal Değerleri Algılama Ölçeğinden aldıkları puanların karşılaştırılması

Toplumsal Değeri Algılama	Değişken	n	Mean±SS	F	P
Görüşme Sıklığı	Haftada 2-3 kez	82	3.66±.84	2.716	.045
	Ayda 1 kez ve daha az	79	3.73±.61		
	On beş günde 1 kez	63	3.85±.64		
	Her gün	63	3.47±1.03		
Yaşlılara nerede bakılmalı	Kendi evinde	61	3.65±.92	2.412	.067
	Çocuklarının evinde	66	3.72±.60		
	Huzurevinde	65	3.85±.67		
Yaşlıların aile içinde önemi	Bilgi ve tecrübe aktarımı	192	3.73±.76	1.690	.186
	Maddi destek	58	3.55±.99		
	Çocuk bakımı	37	3.51±.81		

Tablo 6'da öğrencilerin yaşlılara ilişkin görüşleri ile Toplumsal Değerleri Algılamaları arasında fark olup olmadığını incelemek amacıyla Tek Yönlü Varyans Analizi (One- Way ANOVA) testi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, öğrencilerin Toplumsal Değerleri Algılama Ölçeği'nden aldıkları ortalama puanların öğrencilerin yaşlılar ile görüşme sıklığına göre istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur [$F(4,283) = 2.716, p < .05$]. İstatistiksel olarak anlamlı bir farklılık belirlendiğinden ikili karşılaştırmaların yapılabilmesi için, Levene testine göre ($p < .05$), ikili karşılaştırmalar testlerinden Tukey testi uygulanmıştır. Yaşlılar ile on beş günde bir kez görüşen öğrencilerin toplumsal değer algıları yaşlılar ile diğer görüşme sıklığında olan öğrencilere göre daha fazla olduğu belirlenmiştir.

Tablo 7: Öğrencilerin yaşlılara ilişkin görüşleri

Maddeler	Katılıyorum		Fikrim yok		Katılmıyorum	
	n	%	n	%	n	%
Bence yaşlı 60 yaşın üzerindeki kişidir	153	53.3	59	20.6	75	26.1
Kendine bakamayacak kişilere yaşlı denir	77	26.8	44	15.3	166	57.8
Yaşlı kişiler bakıma muhtaç kişilerdir	126	43.9	60	20.9	101	35.2
Yaşlı bireylerle bir arada olmaktan hoşlanırım	183	63.8	60	20.9	44	15.3
Yaşlılar çok konuşur	62	21.6	74	25.8	151	52.6
Yaşlılar her şeye karışır	63	22	68	23.7	156	54.4
Yaşlılar ile gençler anlaşamaz	52	18.1	57	19.9	178	62
Yaşlılar hep hastalıktan şikayet ederler	101	35.2	76	26.5	110	38.3
Yaşlılar hep mutsuzdur	30	10.5	44	15.3	213	74.2
Yaşlıların çok geniş tecrübeleri vardır	206	71.8	60	20.9	21	7.3
Yaşlılar değişimlere kapalıdır	77	26.8	115	40.1	95	33.1
Yaşlılar teknolojiyi kullanamaz	52	18.1	70	24.4	165	57.5
Yaşlılar huzurevinde bakılmalıdır	45	15.7	58	20.2	184	64.1
Bana göre huzurevleri gereksizdir	30	10.5	92	32.1	165	57.5
Tüm huzurevi ücretsiz olmalıdır	220	76.7	45	15.7	22	7.7
Anne- babam yaşlandığında huzurevinde kalmalıdır	11	3.8	39	13.6	237	82.6
Huzurevinde kalan yaşlılar daha mutludur	24	8.4	153	53.3	110	38.3
Huzurevinde kalan yaşlılar çocukları tarafından	67	23.3	94	32.8	126	43.9

istenmeyen yaşlılardır						
Fakir olan yaşlılar huzurevinde kalır	29	10.1	112	39	146	50.9
Huzurevinde kalan yaşlılar mutlu değildir	55	19.2	142	49.5	90	31.4
Ülkemizde huzurevi sayısının yetersiz olduğunu düşünüyorum	90	31.4	160	55.7	37	12.9
Yaşlılara huzurevinde iyi bakılmaktadır	140	48.8	120	41.8	27	9.4
Yaşlanınca huzurevinde kalmak isterim	17	5.9	49	17.1	221	77

Araştırmaya alınan öğrencilerin yaşlılara ilişkin görüşleri ile ilgili sorulara verilen yanıtları Tablo 7’de sunulmuştur. Buna göre öğrenciler arasında ‘Kendine bakamayacak kişilere yaşlı denir’ (%57.8), ‘Yaşlılar çok konuşur’ (%52.6), ‘Yaşlılar her şeye karışır’ (%54.4), ‘Yaşlılar ile gençler anlaşamaz’ (%62), ‘Yaşlılar hep hastalıktan şikayet ederler’ (%38.3), ‘Yaşlılar hep mutsuzdur’ (%74.2), ‘Yaşlılar teknolojiyi kullanamaz’ (57.5), ‘Yaşlılar huzurevinde bakılmalıdır’ (%64.1), ‘Bana göre huzurevleri gereksizdir’ (%57.5), ‘Anne-babam yaşlandığında huzurevinde kalmalıdır’ (%82.6), ‘Huzurevinde kalan yaşlılar çocukları tarafından istenmeyen yaşlılardır’ (%43.9), ‘Fakir olan yaşlılar huzurevinde kalır’ (%50.9) ve ‘Yaşlanınca huzurevinde kalmak isterim’ (%77) ifadelerine ‘Katılmıyorum’ cevabı verenler çoğunluktadır.

Öğrenciler arasında ‘Bence yaşlı 60 yaşın üzerindeki kişidir’ (53.3), ‘Yaşlı kişiler bakıma muhtaç kişilerdir’ (%43.9), ‘Yaşlı bireylerle bir arada olmaktan hoşlanırım’ (63.8), ‘Yaşlıların çok geniş tecrübeleri vardır’ (%71.8), ‘Tüm huzurevleri ücretsiz olmalıdır’ (%76.3) ve ‘Yaşlılara huzurevinde iyi bakılmaktadır’ (%50.2) ifadelerine ‘Katılıyorum’ cevabını verenler önde gelmektedir. Buna karşın ‘Yaşlılar değişimlere kapalıdır’ (%40.1), ‘Huzurevinde kalan yaşlılar daha mutludur’ (%54.4), ‘Huzurevinde kalan yaşlılar mutlu değildir’ (%47.4) ve ‘Ülkemizde huzurevi sayısının yetersiz olduğunu düşünüyorum’ (%55.1) ifadelerine ise ‘Fikrim yok’ cevabını verenler daha fazla orandadır.

Tablo 8: Öğrencilerin yaşlılara ilişkin görüşlerine göre ANOVA sonuçları

Toplumsal Değeri Algılama	Değişken	n	Mean	F	P
Yaşlılar ile gençler anlaşamaz	Katılıyorum	63	3.4731	5.763	.004*
	Fikrim yok	68	3.6611		
	Katılmıyorum	156	3.7528		
Yaşlılar hep mutsuzdur	Katılıyorum	30	3.3841	5.738	.004*
	Fikrim yok	44	3.3982		
	Katılmıyorum	213	3.7616		
Bana göre huzurevleri gereksizdir	Katılıyorum	30	3.4696	4.216	.016*
	Fikrim yok	92	3.5652		
	Katılmıyorum	165	3.7465		

*p<.05

Öğrencilerin yaşlılara ilişkin görüşleri ile Toplumsal Değerleri Algılama Ölçeğinden aldıkları ortalama puanlar arasındaki ilişkiyi incelemek için Tek Yönlü Varyans Analizi (One- Way ANOVA) yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, öğrencilerin toplumsal değerleri algılamaları ile yaşlılar ile gençler anlaşamaz, yaşlılar hep mutsuzdur, bana göre huzurevi gereksizdir diyenler arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir [F(3,284) = 5.763, F(3,284) = 5.738, F(3,284) = 5.426, p<.05].

TARTIŞMA VE SONUÇ

Toplumsal yapıyı oluşturan en önemli parçalarından birisi de toplumsal değerlerdir. Toplumsal değer algılarının yaşlılara yönelik tutumlarına etkisinin incelendiği bu çalışmada; araştırma kapsamına alınan ortaokul öğrencilerinin toplumsal değerleri algılamaları ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bununla birlikte kız öğrencilerin toplumsal değer algıları erkek öğrencilerden daha yüksek bulunmuştur. Benzer şekilde Özbey ve Sarıçam (2018) yapılan çalışmada da kız ortaokul öğrencilerinin toplumsal değer algıları erkek öğrencilerden daha yüksektir. Bu bulgu ayrıca literatürdeki Bacanlı (1999), Özgüleç (2001), Kabadağ ve Aladağ (2010), Kahveci ve Demirtaş (2012), Yılmaz (2012), Kundakçı (2014) ve Çetin (2016) ’in araştırma bulguları ile de paralellik göstermektedir. Literatürde değerler ve cinsiyet arasındaki ilişkileri inceleyen çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Ayrıca, Kaplan-Ergün ve Sulak (2017), Gömleksiz (2007), Sineren (2018) ve Bulut (2012) tarafından yapılan çalışmalarda da cinsiyete göre değerlerin değiştiği belirlenmiştir. Bu sonuç kızların toplumsal değerleri erkeklere oranla daha fazla benimseme taraftarı olduklarını ve toplumsal cinsiyet rollerini daha fazla benimsediklerini düşündürmektedir.

Öğrencilerin toplumsal değerleri algıları ile yaş arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Çalışmaya göre; on üç yaşında olan öğrencilerin toplumsal değer algıları diğer yaştaki öğrencilere göre daha fazladır. Özbey ve Sarıçam (2018)’in çalışmasında da on üç yaşındaki öğrencilerin toplumsal değer algıları diğer yaştaki öğrencilere göre daha yüksek bulunmuştur. Tutar ve ark., (2015), Cesur ve Topçu (2010), Yiğit ve Dilmaç (2015), tarafından yapılan çalışmalar da bu sonucu destekler niteliktedir.

Araştırmaya alınan ortaokul öğrencilerinin yaşlılara ilişkin olarak ‘Kendine bakamayacak kişilere yaşlı denir’, ‘Yaşlılar çok konuşur’, ‘Yaşlılar her şeye karışır’, ‘Yaşlılar ile gençler anlaşamaz’, ‘Yaşlılar hep hastalıktan şikâyet ederler’, ‘Yaşlılar hep mutsuzdur’, ‘Yaşlılar teknolojiyi kullanamaz’ ifadelerine Katılmıyorum cevabı verenler önde gelmektedir. Benzer şekilde yurt içinde (Çelik, 2018; Zaybak vd., 2017; Güven vd., 2012, Vefikuluçay, 2008) ve yurt dışında (Hweidi & Al-Obeisat, 2006; Bernardini vd., 2008; Wang vd., 2009) gerçekleştirilen çalışmalarda öğrencilerin yaşlı bireylere karşı tutumlarının olumlu düzeyde olduğu belirlenmiştir.

Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin toplumsal değerleri algılamaları ile “Yaşlılar ile gençler anlaşamaz”, “Yaşlılar hep mutsuzdur”, “Bana göre huzurevi gereksizdir”, “Tüm huzurevleri ücretsiz olmalıdır”, “Huzurevinde kalan yaşlılar daha mutludur” diyenler arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Bu ifadelere katılmıyorum cevabı veren öğrencilerin ortalamaları katılıyorum ve fikrim yok cevabını verenlerden daha yüksektir. Bu durum kültürümüz gereği yaşlının aile içerisinde bakımının önemsenmesinden ve yaşlıya duyulan saygı ile sevginin çocuklara da yansımış olmasından kaynaklanmaktadır.

Bu araştırmanın sonucunda ortaokul öğrencilerinin toplumsal algıları ile cinsiyet, anne-baba birliktelik durumu ve birlikte yaşanan yaşlı arasında anlamlı bir fark bulunmazken, yaşları ve yaşlılarla görüşme sıklığı arasında anlamlı fark bulunmuştur. Kız öğrencilerin, anne-babası ayrı olanların, yaşlı ile birlikte yaşamayanların, on üç yaşında olan öğrencilerin toplumsal değer algıları daha fazladır.

Öğrencilerin toplumsal değerleri algılamaları ile “Yaşlılar ile gençler anlaşamaz”, “Yaşlılar hep mutsuzdur”, “Bana göre huzurevi gereksizdir” ifadeleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Bu ifadelere “Katılmıyorum” yanıtı verenler önde gelmektedir.

ÖNERİLER

Ortaokul öğrencilerinin genel olarak toplumsal değerler konusunda duyarlı ve bu değerlere sahip çıkmak konusunda bilinçli olduğu belirlenmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre;

- ✓ Mevcut çalışma Kırıkkale ilindeki iki okul ile sınırlı tutulmuştur. Daha geniş örnek grupları ile yeni çalışmalar yapılabilir.
- ✓ Yaşlılara yönelik tutum ve algıların olumlu yönde daha da gelişmesi için müfredat programlarına yaşlı, yaşlanma konularında dersler eklenebilir.

KAYNAKÇA

- Atasoy, I. (2020). “Hemşirelik Bölümü Öğrencileri ile Mühendislik Bölümü Öğrencilerinin Yaşlılığa İlişkin Görüşleri ve Yaşlılara Karşı Tutumları”. Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi (YSAD), 13(1): 10-18.
- Bacanlı, H. (1999). “Üniversite Öğrencilerinin Değer Tercihleri”. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi, 57(4): 597-610.
- Bakaç, E. (2013). “Toplumsal Değerlere Yönelik Algı Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”. Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 2(4): 303-309.
- Başaran, Ö. (2018). “Süleyman Demirel Üniversitesi Son Sınıf Lisans Öğrencilerinin Yaşlı Ayrımcılığına İlişkin Tutumları ve Etkileyen Etmenler”. Tıpta Uzmanlık Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Isparta.
- Bernardini Zambrini, D.A., Moraru, M., Hanna, M., Kalache, A., & Nuñez, J.F. (2008). “Attitudes Toward the Elderly Among Students of Health Care Related Studies at The University of Salamanca, Spain.” Journal of Continuing Education in the Health Professions, 28(2): 86-90.
- Bulut, S.S. (2012). “Gazi Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Değer Yönelimleri”. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 3(1): 216-238.
- Cesur, S., & Topçu, M. S. (2010). “Değerlerin Belirlenmesi Testinin Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması ve Yaş, Eğitim, Cinsiyet ve Ebeveyn Eğitiminin Ahlaki Gelişim ile İlişkisi”. Educational Sciences: Theory & Practice, 10(3): 1657-1696.
- Ceylan, H., & Öksüz, M. (2015). “Sosyal Hizmet Lisans Öğrencilerinin Yaşlı Ayrımcılığına İlişkin Tutumlarının İncelenmesi”. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8(39): 459-466.
- Ceylan, Y. (2012). “Toplumsal Değerler ve Medya Etiği”. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4(7): 45-58.

- Çelik, G. (2018). “Ortaokul Öğrencilerinin Yaşlılık Algıları (Serdivan İlçesi Örneği)”. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çetin, H. (2016). “Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin Toplumsal Değer Algılarının İncelenmesi”. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Debats, D. L. (1996). “The Structure of Human Values: A Principal Components Analysis of The Rokeach Value Survey (RVS)” Doctoral Dissertation, University of Groningen, Groningen, Netherlands.
- Ergün-Kaplan, S. & Sulak, S.A. (2017). “Ortaokul Öğrencilerinin Toplumsal Değerlere Yönelik Bakış Açılarının Farklı Değişkenlere Göre İncelenmesi”. Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 6(3): 840-858
- Gelen, İ., Yılmaz, A., & Kurtulmuş, M. (2010). “İlköğretim Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Sosyoekonomik Düzeyleri İle Değerleri Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi”. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(14): 237-246.
- Gömlüksiz, M. N. (2007). “Lise Öğrencilerinin Toplumsal Değerlere İlişkin Tutumları: Elâzığ İli Örneği”. R. Kaymakcan, S. Kenan, H. Hökekleli, Z. Arslan ve M. Zengin (Ed.), Değerler ve Eğitimi İçinde, ss. 727-741, Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, İstanbul.
- Gözübüyük, T. M. (2014). “Kuşaklararası Dayanışma ve İş Birliği Çerçevesinde Gençlerin Yaşlı Ve Yaşlılık Algısının Değerlendirilmesi”. Toplum Bilim Dergisi, 8(15): 7-28.
- Güven, D. Ş., Muz, U. G., & Ertürk, E. N. (2012). “Üniversite Öğrencilerinin Yaşlı Ayrımcılığına İlişkin Tutumları ve Bu Tutumların Bazı Değişkenlerle İlişkisi”. Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi, 15(2): 99-105.
- Güven, S. (1999). *Toplum Bilim*, 1. Baskı, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Halstead, M. & Pike, M. (2006). “Citizenship and Moral Education: Values in Action”. Routledge, Oxford.
- Hweidi, I. M., & Al-Obeisat, S. M. (2006). “Jordanian Nursing Students’ Attitudes Toward the Elderly”. Nurse Education Today, 26(1): 23-30.
- Kabadağ, A., & Aladağ, S. K. (2010). “Farklı İlköğretim Kurumlarına Devam Eden Öğrencilerin Ahlaki Gelişimlerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi”. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 7(1): 879-898.
- Kahveci, G., & Demirtaş, Z. (2012). “İlköğretim Okulu Altıncı, Yedinci ve Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Temizlik Ve Hijyen Algıları”. Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi, 2(2): 52-61.
- Kundakçı, Z. (2014). “Lise Öğrencilerinin Değer Tercihleri ile Çevreye Yönelik Tutumları Arasındaki İlişki (Denizli İli Örneği)”. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Mancılık, A. (2015). “Sosyal Hizmet Öğrencilerinin Müracaatçı Olarak Yaşlılarla Çalışma ve Yaşlılara Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi”. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özbey, A., & Sarıçam, H. (2018). “Ortaokul Öğrencilerinde Demokrasi Algısı, Deontik Adalet, Toplumsal Değerler Algısı Arasındaki İlişki”. Ege Eğitim Dergisi, 19(1): 161-181.
- Özdemir, Ö. (2009). “Hemşirelik Öğrencilerinin Yaşlı Ayrımcılığına İlişkin Tutumları”. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özgüleç, F. (2001). “7-11 Yaşlarındaki Çocukların Ahlaki Yargılarının Gelişimi”. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Parashar, S., Dhar, S., & Dhar, U. (2004). “Perception of Values: A Study of Future Professionals”. Journal of Human Values, 10(2): 143-152.
- Sarıçam, H., Çelik, İ., Arıcı, N., & Kaya, M. M. (2014). “The Examination of Relationship Between Human Values and Moral Maturity in Adolescence”. International Journal of Human Sciences, 11(1):1325-1342.
- Sineren, M. A. (2018). Ortaöğretim öğrencilerinin bireysel değer algılarının incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Burdur.
- Satterfield, T. (2001). “In Search of Value Literacy: Suggestions for The Elicitation of Environmental Values”. Environmental Values, 10 (3): 331-35.

- Soyuer, F., Ünalın, D., Güleser, N., & Elmalı, F. (2010). "Sağlık Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Yaşlı Ayrımcılığına İlişkin Tutumları Ve Bu Tutumların Bazı Değişkenler İle İlişkisi". Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 3 (2): 20-24.
- Tola, D. (2003). İlkokul 5.sınıf Çocuklarında Ahlaki Yargı ile Ana-Baba Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Tutar, H., Akbolat, M., & Erdönmez, C. (2015). "Öğrencilerin Yaşam Değerlerinin İncelenmesi". Electronic Journal of Vocational Colleges, 14.Bürokon Özel Sayısı, s. 466-480.
- Ucun, Y., Mersin, S., & Öksüz, E. (2015). "Gençlerin Yaşlı Bireylere Karşı Tutumu". Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8 (37): 1143-1148.
- Vefikuluçay, D. (2008). "Üniversitede Öğrenim Gören Öğrencilerin Yaşlı Ayrımcılığına İlişkin Tutumları". Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Wang, C. C., Liao, W. C., Kao, M. C., Chen, Y. J., Lee, M. C., Lee, M. F., & Yen, C. H. (2009). "Taiwanese Medical and Nursing Student Interest Levels in And Attitudes Towards Geriatrics". Annual Academic Medical Singapore, 38(3): 230-236.
- Yılmaz, Ç. (2012). İlköğretim Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Programında Verilen Değerlerin Hedeflerinin Gerçekleşme Düzeyi (Ardahan Örneği). Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- Yılmaz, E., & Özkan, S. (2010). "Hemşirelik Öğrencilerinin Yaşlı Ayrımcılığına İlişkin Tutumları". Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi, 3(2): 37-51.
- Yiğit, R., & Dilmaç, B. (2015). "Ortaöğretimde Öğrencilerinin Sahip Oldukları İnsani Değerler ile Akademik Erteleme Davranışlarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi". Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 31: 159-178.
- Zaybak, A., Güneş, Ü., Özdemir, H., & Baran, Ö. (2017). "Hemşirelik Öğrencilerinin Yaşlı Ayrımcılığına İlişkin Tutumlarının İncelenmesi". Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi, 33(1): 1-12.

e-ISSN: 2630-631X

Article Type

Research Article

Subject Area

Marketing

Vol: 8 Issue: 60

Year: 2022 JUNE

Pp: 1120-1126

Arrival

14 May 2022

Published

30 June 2022

Article ID 62973

Doi Number

<http://dx.doi.org/10.29228/smryj.62973>

How to Cite This

Article

Koyuncuoğlu, D. (2022). "Tıbbi Tanıtım ve Pazarlamada Omni-Channel Yaklaşımı ve Uygulamaları", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 8(60): 1120-1126

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

GİRİŞ

Son yıllarda yaşanan teknolojik gelişmeler satış kanallarının da değişime uğramasına özellikle kanal sayısının artmasına neden olmuştur. Günümüzde tüketiciler bilgiye ulaşmak, satın alma kararları vermek ve satın almak için e-posta, sosyal medyaya, web siteleri ve çevrimiçi mağazalara erişmektedirler. Bunun için bilgisayar, akıllı telefonlar ve diğer cihazları kullanılmaktadır. Günümüz pazarlama uzmanları, tüm kanallarda iyi bir müşteri deneyimi oluşturmayı hedeflemektedirler. Bu hedefe ulaşabilmek için de pazarlamada multi-channel ya da omni-channel yaklaşımları benimsenebilir.

Reklamcılık bağlamında *kanal*, iletişim sağlayan hat, yol demektir. Firmalar, hedef kitlesine bilgi aktarırken, aynı zamanda geri bildirim ya da talep biçiminde karşılıklı bir iletişim söz konusu olmaktadır. *Single-Channel* (tek kanal) pazarlamada belirlenen hedef kitleye tek kanal üzerinden ulaşılmaya çalışılır. Örneğin, hastalık farkındalık kampanyasının Facebook reklamları aracılığıyla yürütmek gibi. *Multi-Channel* (çok kanallı) pazarlama yaklaşımında hedef kitleye birden çok kanal üzerinden ulaşılmaya çalışılır. *Cross-Channel* (kanallar arası etkileşimli) pazarlama yaklaşımında kanallar arasında bir iletişim söz konusudur. Örneğin, e-posta aracılığıyla gönderilen bir ürün tanıtımına tıklandığında, Facebook sayfasında aynı firmanın aynı ürünün reklamı görülecektir. *Cross-Channel* pazarlama, az sayıda kanalların birbiriyle bağlı ancak verilerinin ileri boyutta işlenmediği pazarlama yaklaşımıdır. Birçok kanalın birbiriyle bağlı ve verilerin işlendiği pazarlama yaklaşımı *Omni-Channel* (bütüncül) pazarlama olarak isimlendirilmektedir (Başaran, 2022: 1).

Multi-channel ve omni-channel pazarlama terimleri sıklıkla karıştırılmaktadır. Her iki pazarlama yaklaşımı çoklu kanalları kullanmaktadır. Temelde fark yok gibi görünse de, iki belirgin ve ayrı pazarlama stratejileridir. Multi-channel pazarlama bağımsız kanallar ve daha satış merkezli bir stratejiye dayanırken, omni-channel pazarlama birbiriyle bağlı satış kanalları ve müşteri odaklı bir stratejiye dayanmaktadır (EUROMSG, 2018).

Tıbbi Tanıtım ve Pazarlamada Omni-Channel Yaklaşımı ve Uygulamaları

Omni-Channel Approach and Applications in Medical Promotion and Marketing

Deniz KOYUNCUOĞLU¹ ¹ Öğr. Gör. Dr., Kırklareli Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Tıbbi Hizmetler Ve Teknikler Bölümü, Kırkkale, Türkiye

ÖZET

Çeşitli pazarlama kanallarının etkileşimi, satış stratejisinin başarısının merkezinde yer almaktadır. Tıbbi tanıtım ve pazarlamada saha satışları ve dijital kanallar, her zaman hedef kitlenin ihtiyaçlarına odaklanacak şekilde birbiriyle bağlantılı olmalıdır. Amaç, pazarlama faaliyetlerinin sağlık profesyonellerinin karar verme sürecinde en iyi şekilde desteklendiğini hissedecek şekilde birbirine bağlanmasıdır. Bu çalışmada, tıbbi tanıtım ve pazarlamada omni-channel yaklaşımı ve uygulamaları literatür ışığında incelenmiştir. Tıbbi tanıtım ve pazarlamada pazarlama kanalları nelerdir? Çok kanallı tıbbi tanıtım ve pazarlama stratejileri nelerdir? Multi-channel ve omni-channel pazarlama yaklaşımlarının arasındaki fark nedir? Omni-channel pazarlama yaklaşımı sağlık sektörü için ne gibi faydalar sağlamaktadır? Veriye dayalı omni-channel pazarlamasının işlevi ve avantajları nelerdir? Omni-channel yaklaşımını başarılı şekilde uygulayabilmek için hangi hususlara dikkat edilmelidir? Bu sorulara cevaplar verilmeye çalışılmıştır. Ayrıca omni-channel ile ilgili uygulamadaki zorluklara işaret ederek bazı önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Omni-Channel Pazarlama, Multi-Channel Pazarlama, Dijital Pazarlama, Sağlık Sektörü, Tıbbi Tanıtım ve Pazarlama

ABSTRACT

The interaction of the various marketing channels is central to the success of the sales strategy. In medical promotion and marketing, field sales and digital channels must be interconnected, always focusing on the needs of the target audience. The aim is to link marketing activities in such a way that healthcare professionals feel most supported in their decision making. In this study, the omni-channel approach and its applications in medical promotion and marketing were examined in the light of the literature. An attempt has been made to answer these questions: What are the marketing channels in medical promotion and marketing? What are multi-channel marketing approaches? What benefits does the omni-channel marketing approach provide for the healthcare industry? What are the functions and advantages of data-driven omni-channel marketing? What should be considered in order to successfully implement the omni-channel approach? In addition, some suggestions were made by pointing out the difficulties in the implementation of omni-channel.

Keywords: Omni-Channel Marketing, Multi-Channel Marketing, Digital Marketing, Health Industry, Medical Promotion and Marketing

Hangi stratejinin hangi sektörde yeni potansiyeli açığa çıkardığını görmek için konuya biraz daha yakından bakmak gerekir. Bu çalışmada, tıbbi tanıtım ve pazarlama kanallarını ve sağlık sektörü özelinde omni-channel pazarlama yaklaşımını açıkladıktan sonra, veriye dayalı omni-channel, uygulamadaki zorlukları ve uygulamaya yönelik ipuçları verilmeye çalışılmıştır.

TIBBİ TANITIM VE PAZARLAMA KANALLARI NELERDİR?

Satış alanındaki çeşitli konularının bağlantılarını kurabilmek için pazarlama kanallarını bilmek ve satış sürecindeki oynadıkları rolü anlamak gerekir. Sağlık sektörü özelinde iki temel pazarlama kanal yaklaşımı bulunmaktadır. Bunlar push (itme) pazarlama ve pull (çekme) pazarlama yaklaşımlarıdır (Gabrielides, 2021: 1).

Push (İtme) Pazarlama Kanalları

İtme stratejisi olarak bilinen, push pazarlama yaklaşımı, hedef kitlenin talebi olmadan, ürünlerin tanıtımlarının müşterilere yapılmasını kapsayan bu yaklaşımda, asıl hedef ilgiyi üzerine çekmektedir. Kısacası, ürün satın almaya yönlendirilebilecek her müşteriye karşı tüketicinin bilinçaltına yönelik yürütülen çalışmalardır. Bu yaklaşımda müşteri reklama maruz kaldığını fark etmeden ürün hakkında bilgilendirilmiş olur. Örneğin, sağlık profesyonellerine aktif olarak erişilir ve yeni tıbbi ürünler hakkında bilgilendirmelerde bulunulur. Sağlık sektöründeki push pazarlama kanallarının önemli örnekleri şunlardır (Gabrielides, 2021: 1):

Saha Satışı: Saha satışları geleneksel olarak ilaç sektöründeki satışlarının bel kemiğini oluşturmaktadır. Satış temsilcileri sağlık profesyonelleri ürünler ve çalışmalar hakkında yüz yüze bilgilendirme yaparlar ve sorulara cevap verirler. Bu yakın temas karar verme sürecini etkilerken, aynı zamanda sağlık profesyonellerinin ihtiyaçlarını ve ilgi alanlarını öğrenmek için önemli bir fırsat olarak görülür.

Broşürler/Tanıtım e-postaları: Bu pazarlama kanalı, yeni ürünler ve çalışmalar hakkında yüz yüze görüşmeler yapmadan ilişki ağlarını bilgilendirmek için kullanılmakta ve saha satışının uzantısı olarak görülmektedir. E-postalar bazen randevu, ayrıntılı bilgi vb. taleplere izin veren özellikler içermektedir. Pazarlama uzmanları, sağlık profesyonellerine gönderilen e-postalara tıklanıp tıklanmadığını görürler ve hangi pazarlama aktivitelerini kullanacaklarına karar verirler.

Pull (Çekme) Pazarlama Kanalları

Çekme stratejisi olarak bilinen, pull pazarlama yaklaşımında, hedef grubunun ilgisini çekmek ve bilgi ve ürün talep edebilmeleri için uygun girişimlerde bulunulması amaçlanmaktadır. Pull pazarlama yaklaşımı için çevrimiçi alışveriş siteleri örnek olarak gösterilebilir. Burada önemli olan husus, müşterinin aradığı ürünün alışveriş sitesinde bulacağını bilmesi ve dolayısıyla üründen haberdar olmayan müşteriler üzerinde etkisiz olmasıdır. Pull pazarlama yaklaşımına örnek olarak, tıklama başına ödeme, arama motoru optimizasyonu (SEO) çalışmaları, sosyal medya platformları, yürütülen reklam çalışmaları gösterilebilir. Sağlık sektöründe kullanılan tipik çekme pazarlama kanalları şunlardır (Gabrielides, 2021: 1):

Arama Motoru Optimizasyonu (Search Engine Optimization-SEO): SEO ile amaç, firma web sitesinin değerini artırarak arama motorunda daha üst sıralara çıkartılması ve böylelikle site ziyaretçi sayısının artırılmasıdır. Bu kanal, sağlık profesyonellerinin bir arama motorunu kullanarak bilgi aradıklarında içeriklerinin hedef kitleye gösterilecek şekilde çevrimiçi olarak konumlandırılmasıyla ilgilidir. Bu nedenle, arama motoru optimizasyon uygulamaları, sağlık profesyonellerinin araştırma aşamasında ürün ve tedavi seçenekleri hakkında bilgi almaları ve firmanın ürünlerine dikkat çekmeleri açısından etkili bir kanaldır. Bu kanal ile aynı zamanda hastalıklar hakkında kendi araştırmalarını yapan hastalara ulaşmak için de kullanılabilir. Çünkü bilgili hastaların, doktorlarının kararını ve tedavi uygulamalarını daha iyi anlamaları ve onlara uyma olasılıkları daha yüksektir.

Sosyal Medya Platformları: Belirli uzman grupların yer aldığı XING veya LinkedIn gibi ağlar, pazarlama uzmanlarına büyük bir avantaj sağlamaktadır. Sosyal medya platformları, bir niş alanındaki uzmanları bir arada bulmaları ve tarafların doğrudan ulaşılabilir olmaları ve böylece doğrudan müşteri adaylarına dönüştürmelerinde önemli bir kolaylık sağlamaktadır.

Çevrimiçi Platformlar: Sağlık profesyonellerinin ilgilendikleri konularda eğitim almak ve meslektaşlarla fikir alışverişinde bulunmak için çevrimiçi platformları ziyaret etmektedirler. Bu pazarlama kanalı, uzmanların verimli tartışmalar yapmalarına olanak sunmaktadır. Burada yapılan tartışmalar, pazarlama uzmanlarına müşterileri hakkında önemli bilgi verebilmektedir.

Seminer/Webinar: Amacı bakımından çevrim içi platformlar ile benzerlik göstermektedir. Burada da amaç, eğitim alma faaliyetleri ve bilgi alışverişinin sağlanmasıdır. Bu kanalın avantajı, hedef kitleyle olan ilişkinin çevrimiçi platformlara göre daha yoğun ve kişisel olmasıdır.

Reklamlar: Sağlık sektöründe reçetesiz ilaçlar, uygulamalar ve seminerler ile ilgili sosyal medya, web sitelerde vb. platformlarda reklam ilanları aracılığıyla tanıtımlar yapılmaktadır.

Pull pazarlama yaklaşımında hangi kanala odaklanılacağı kararını verirken, aktif kullanıcı sayısının yoğunlukta olduğu kanalların seçilmesi uygun bir strateji olacaktır. Tıbbi ürünler satan firmalar, hem kendileri hem de sağlık profesyonelleri açısından daha fazla avantajlar sağladığı için omni-channel pazarlama yaklaşımına geçiyorlar.

TIBBİ TANITIM VE PAZARLAMADA OMNİ-CHANNEL YAKLAŞIMI

Sağlık sektörü özelinde omni-channel pazarlama yaklaşımını açıklarken, multi-channel pazarlama yaklaşımını açıklamak ve onunla karşılaştırılması konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Multi-channel pazarlama yaklaşımı, basit bir ifadeyle, bir işletmenin pazarlama faaliyetlerini birden fazla kanaldan yaptığı anlamına gelmektedir. Örnek verilecek olursa, ilaç firmaları dijitalleşme yolunda web siteleri ile başladı ve daha sonra buna e-detaylandırma gibi diğer pazarlama araçlarını eklediler. Bu kanallar genellikle kademeli olarak oluşturulduklarından bağımsız olarak kullanılabilirler. Bu kanalların bağımsız olarak çalışıyor olmaları, içeriklerin genellikle aynı olmalarına neden olmaktadır. Multi-channel yaklaşımında sağlık profesyonellerinin ihtiyaç duydukları bilgileri kendileri arayıp buldukları varsayılmaktadır.

Omni-channel pazarlama yaklaşımı ise, çok kanallı pazarlama ekosistemi olarak tanımlanabilir. Bu pazarlama stratejisinde bir dizi bağımsız kanal değil, kanallar birbirine bağlı ve birlikte çalışmak üzere geliştirilmiş bütüncül pazarlama yaklaşımı olarak görülür. Omni-channel pazarlama stratejisinde, pazarlama kanallarındaki içerik, tekrarlanmaz ve birbiriyle uyumlu olarak tasarlanır. Bu pazarlama yaklaşımında, daha çok bir içerik yolculuğu tasarlayarak sağlık profesyonellerine kişiselleştirilmiş tanıtım ve pazarlama ekosistemi içinde hareket ettirilmesi sağlanmaya çalışılır. Diğer bir ifadeyle, sağlık sektöründe omni-channel pazarlama stratejisi, müşteri odaklı çalışılmasına olanak sunmaktadır. Müşterilerin özelliklerine ve ihtiyaçlarına göre içerikler düzenlenir.

Multi-Channel ile Omni-Channel Pazarlama Arasındaki Temel Fark Nedir?

Anthill (2022) sağlık sektörü özelinde multi-channel ve omni-channel pazarlama yaklaşımlarını arasındaki farkı bir şekil aracılığıyla göstermektedir (Şekil 1). Anthill (2022)'e göre bu iki yaklaşım arasında 5 temel fark bulunmaktadır:

- (1) **Firma Stratejisi:** Multi-channel pazarlama yaklaşımında firmanın stratejisi mevcut bilgilere dayandırılmaktadır. Omni-channel pazarlama yaklaşımı benimseyen firmalar, stratejilerini müşteri deneyimlerine dayanarak geliştirmektedirler.
- (2) **İçerik ve Mesaj:** Multi-channel yaklaşımında her kanalda aynı mesajla aynı içerikler yer alırken, omni-channel yaklaşımında müşterinin ihtiyaçları ve ihtiyaç özelliklerine göre içerik ve mesajlar değişebilmektedir.
- (3) **Kişiselleştirme:** Multi-channel pazarlama yaklaşımında müşteriler, ihtiyaç duydukları bilgileri kendisi aramakta ve bulmaktadırlar. Omni-channel pazarlama yaklaşımında müşteriler, veri madenciliği sayesinde kişiselleştirilmiş bilgiler almaktadırlar.
- (4) **Müşteri Profil Görünümü:** Multi-channel pazarlama yaklaşımında birbirinden bağımsız kanallar üzerinden pazarlama faaliyetleri gerçekleştirildiğinden, her kanal kendi müşteri profil görünümüne sahip olmaktadır. Omni-channel pazarlama yaklaşımında ise, tüm kanallarda tek bir müşteri profil görünümü belirmektedir.
- (5) **Amaç:** Multi-channel pazarlama yaklaşımında, kanal performansına odaklanılmaktadır. Kanal performansının ölçülmesi nicel veriler ile yapılmaktadır. Omni-channel pazarlama yaklaşımında ise, mükemmel müşteri deneyimi amaçlanmaktadır. Müşteri deneyimi nitel veriler ile ortaya çıkarılmaktadır.

Şekil 1: Tıbbi Tanıtım ve Pazarlamada Multi-Channel ve Omni-Channel Pazarlama Yaklaşımlarının 5 Temel Farkı
Kaynak: Anthill, 2022.

Sağlık sektöründe multi-channel ve omni-channel pazarlama yaklaşımların anlamı konusunda kafa karışıklığı devam etmektedir. İki terim genellikle birbirinin yerine kullanılmaktadır. Örneğin, bulunduğu pozisyonunda ya da unvanında multi-channel geçse de, omni-channel pazarlama faaliyetleri gerçekleştirebilir. Bu durum, tıbbi ürünler sektörünün bir dönüşüm sürecinde olduğunu göstermektedir (Anthill, 2022).

Sağlık Sektöründe Neden Multi-Channel Yerine Omni-Channel Tercih Edilmelidir?

Multi-channel yaklaşımının temelinde, kullanılan her bir kanalın performansını en üst düzeye çıkarılmasına odaklanılmaktadır. Her kanalın kendi ekibi ve kendi hedefleri bulunmaktadır. Bu durum, kanallar arası motivasyon ve sinerjiyi olumsuz etkilerken, aynı zamanda iç rekabetine neden olmaktadır (Von Schmeling, 2016: 1). Rekabet ortamı bazı durumlarda iyi sonuçlar verse de, genellikle işletmenin toplam başarısının önündeki en büyük engel olabilmektedir (Positive, 2016). Örneğin, iletişim sektöründe telekomünikasyon sağlayıcıları müşteriyi mağazada, acentelerde, çevrimiçi olarak ve telefonda birçok kanal üzerinden sözleşmeler yapabilmektedirler. Bir müşteri, bir kanaldan bilgi alıp başka bir kanal üzerinden ürün siparişinde bulunursa, bilgi veren kanal bundan fayda sağlamaz. Her kanal kendi işini yapmakta ve diğer kanallardan bağımsız olarak çalışmaktadır (Von Schmeling, 2016: 1). Omni-channel yaklaşımında, müşteri davranışının şirketin yapısı tarafından değil, daha çok müşterinin kendi ihtiyaçları tarafından oluştuğunu ve bu nedenle satışta müşteri odaklı bir anlayışın olması gerektiği düşünülmektedir. Omni-channel ciro veya stok hedeflerini değil, müşteriyi tüm stratejinin ortasına yerleştirmektedir (Positive, 2016). Bu yaklaşımda müşteri, tek tip bir kullanıcı deneyimiyle çeşitli kanalları aynı anda kullanmaktadır. Bu yaklaşımda firmalar, müşteriyi olan ilişkiyi kurmak ve omni-channel pazarlama faaliyetlerinde müşteriyi olan ilişkinin her etkileşimde daha da güçlenmesini hedeflemektedirler. Aynı örnek ele alınacak olursa, bir mağaza çalışanı, müşterinin ziyareti sırasında en son çevrimiçi araştırılan ürünler hakkında soru sorabilir. Burada önemli olan müşterinin kendisinin takip edildiğinden ziyade anlaşıldığını hissetmesidir (Von Schmeling, 2016: 1).

Bir sağlık profesyonelinin yüz yüze satış temsilcisi ile görüştükten sonra, aynı ilaç firmasından görüşme randevu talebinde bulunan bir e-posta geldiğinde ve telefon aramaları yapıldığında sağlık profesyonelleri bu durum ile hoşnut olmayacaktır. Ya da tüm kanallarda aynı içerikli mesajların yer aldığı gören sağlık profesyonelleri, başka kanallarının sunuş ve içeriklerinden etkilenmesi beklenemez. Hatta bazı sağlık profesyonelleri, o firmadan gelen bildirimleri ve aramaları engelleyebilir. Dolayısıyla, birbirinden bağımsız ve aynı içerikli pazarlama faaliyetleri, taraflar için kaynakların verimsiz kullanılması anlamına gelecektir. Bu durum, ilaç sektöründe omni-channel pazarlamanın neden multi-channel pazarlamanın yerine aldığını açıklamaktadır. Omni-channel pazarlama stratejisinde, başta müşterinin ihtiyaçları ve ihtiyaçlarının özellikleri anlamaya çalışılır ve daha sonra kanallar belirlenir, tasarlanır ve içerikler oluşturulur.

Omni-Channel Pazarlama Yaklaşımı Sağlık Sektörüne Nasıl Fayda Sağlayabilir?

Multi-channel pazarlamada eksik olan, kanalların her birinde sağlık profesyonellerine aynı deneyimi sunmasıdır. Bu durum iki taraf için kafa karıştırıcı olabilmektedir. Firmalar açısından marka kimliğini tam olarak yansıtamaması ve müşteri bilgilerini farklı kanalların veri merkezlerinde tutulması, müşterinin eksik tanınması anlamına gelmektedir. Omni-channel pazarlama yaklaşımının sağlık sektörüne faydaları şunlardır (Anthill, 2022: 1): (1) Omni-channel pazarlama yaklaşımı sağlık profesyonellerinin katılımını sağlamaktadır. Çünkü omni-channel yaklaşımı müşterilerine bir deneyim sunmaktadır. İçerik müşterinin ilgi düzeyine göre şekil almaktadır. Müşteri yolculuğu haritasını belirli profillere göre tasarlanırsa, müşterinin değer algısı artacaktır. (2) Omni-channel pazarlama yaklaşımı firmanın müşteriyi daha iyi tanınmasına yardımcı olmaktadır. Omni-channel yaklaşımı, tüm kanallarda tek bir müşteri görünümü sağlamaktadır. Sağlık profesyonellerinin etkileşimleri, ilgi alanları ve tercihleri hakkında bilgiler vermektedir. (3) Omni-channel pazarlama yaklaşımı pazarlama hedeflerine ulaşmada yardımcı olmaktadır. Çünkü doğru içeriğinin, doğru zamanda, doğru kanaldan, doğru kişiye ulaştırılmasını stratejik olarak planlaması ve uygulaması için çeşitli araçlar sağlamaktadır. (4) Multi-channel yaklaşımının kanal içeriğinin karmaşıklığı, çoğu sağlık uzmanının bilgi aramak ve bulmak için demotive olmasına neden olmaktadır. Bu nedenle, içeriği bulmalarını ve tüketmelerini kolaylaştıran bir deneyime sahip olmaları önemlidir. İyi tasarlanmış ve kullanıcı dostu omni-channel pazarlama uygulamaları, yatırım getirisinin artmasına yardımcı olabilmektedir. (5) Tıbbi ürünler satan firmalar, müşteri ihtiyaçlarını stratejilerinin merkezine koymaya çalışırken, omni-channel müşteri yolculukları bunu yapmanın pratik bir yoludur. Mevcut içerikten yararlanan basit müşteri yolculuklarıyla başlanabilir. Veriler geliştikçe ve güven artıkça daha kapsamlı ve hedef odaklı iletişim araçları kullanılabilir. (6) Omni-channel yaklaşımı, kuruluşların daha etkili ve kişiselleştirilmiş iletişimler oluşturmasına olanak tanıırken, müşterilerin özel ihtiyaçlarını karşılayan müşteri yolculukları tasarlamalarını sağlamaktadır. Bu yaklaşım aynı zamanda sağlık profesyonellerinin daha kişiselleştirilmiş deneyimler sunmasına yardımcı olmaktadır.

Omni-channel pazarlamanın amacı, fiziksel ve çevrimiçi mağazaları entegre etmektir. Firmaların farklı kanallarda tutarlılıklarını korumalarını sağlamaktadır. Veri depolama da bu stratejinin önemli bir bileşenidir. Veri ve analitik kullanımı sayesinde işletmeler kendileri için bir plan oluşturabilir ve müşteri deneyimlerini iyileştirebilmektedir. Bu süreç, daha fazla satış yapmalarına ve müşteri sadakatini artırmalarına, müşterilerinin talep ve arzına göre stoklarını oluşturmalarına yardımcı olabilmektedir. Omni-channel pazarlama, veri toplayıp analiz edebilmesinin yanı sıra yüksek getirisi açısından oldukça avantajlıdır (TESAD, 2019: 1).

Firmalar, uygun ve hızlı bir alışveriş deneyimi sunabilmenin yanı sıra, müşterilerin fiziksel mağazada iade etmelerine veya değiştirmelerine izin vererek çevrimiçi mağazalarından mal satın alma sürecini daha basit hale getirebilmektedirler (Öztürkan, 2017: 1).

VERİYE DAYALI OMNİ-CHANNEL TIBBİ TANITIM VE PAZARLAMASI

Tıbbi ürün satışı için kullanılan çeşitli kanallar, firmalar için büyük fırsatlar sunmaktadır. Ancak, bu sürecin parçası olan birden çok etkinliği etkin bir şekilde yönetmek için belirli müşteri yolculuğuna da bağlı olmaları gerekir. Bu nedenle, bununla ilgili tüm faaliyetler için merkezi bir veri tabanının kullanılması önemlidir.

Merkezi Veri Tabanın İşlevleri Nelerdir?

Merkezi veri tabanın 3 tane işlevi vardır (Gabrielides, 2021): Veriyi toplamak, veriyi analiz etmek ve yorumlamak ve veriye dayalı karar vermek. (1) Veri yönetiminin amacı, satış için kullanılan çeşitli kanallarla ilgili içerik pazarlaması ve sosyal medya gibi çeşitli etkinliklerden toplanan tüm verilerini toplamak ve saklamaktır. Merkezi veri tabanları, verilerin eksiksiz toplanmasını ve depolanmasını sağlamaktadır. (2) Toplanan veriler iki farklı boyutta değerlendirilir. Birincisi, belirli eylemlerin bir grup hesap üzerindeki etkilerine bakarken, ikincisi boyutta müşteri yolculuğuna odaklanılır. Veri analizi, satışların belirli faaliyetlerinin etkinliğini ölçmesine olanak tanımaktadır. İlk boyutta toplanan veriler, belirli bir satış kampanyasının başarısına katkıda bulunan faktörleri belirlemek için kullanılabilir. İkinci boyut aracılığıyla müşteri yolculuğunu iyileştirmede hangi kanalın ve içeriğin en etkili olduğunu belirlemek için veriler incelenebilir. (3) Merkezi veri tabanı ve veri madenciliği sayesinde firmalar, sahada kullanabilecek uygun kanallar ve uygulamaları belirleyebilirler. Aynı zamanda, veri analiz sonuçları, iş süreçlerin iyileştirilmesinde de kullanılabilir. Veri madenciliği, belirli bir kampanyanın başarısına katkıda bulunan faktörleri belirleyebilmenin yanı sıra, en iyi tanıtım ve pazarlama uygulamalarının seçiminde yardımcı olabilir (Gabrielides, 2021: 1).

Veriye Dayalı Omni-Channel Pazarlamasının Avantajları Nelerdir?

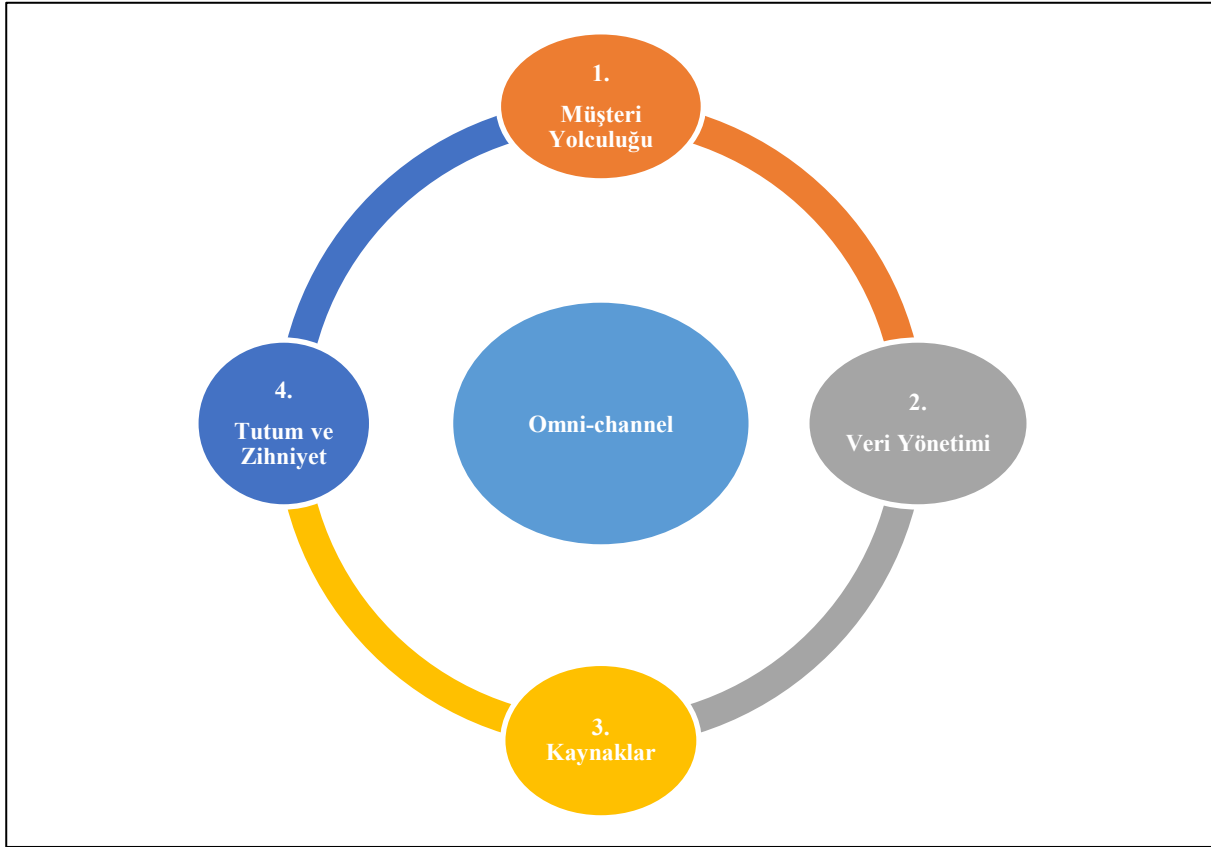
Veriye dayalı pazarlama, ilaç şirketlerinin satışlarını artırmaları için güçlü bir araçtır. Bilgiye dayalı kararlar vermelerine ve müşteri deneyimlerini geliştirmelerine olanak tanımaktadır. Omni-channel yaklaşımında veri toplama ve yönetme, merkezi gerçekleşmekle birlikte, önemli bilgileri çeşitli departmanlarda tutulmasını engellemektedir. Omni-channel yaklaşımının bu özelliği, tüm satış kanallarının merkezi veri tabanında tutulan bilgilerden yararlanabilmesini sağlamaktadır. Veriye dayalı pazarlamanın amacı, müşteri yolculuğunu ve nasıl geliştirilebileceğini açıklayan net bir mesaj oluşturmaktır. Bu yaklaşım, satışların bir sonraki temas noktasına değil, faaliyetlere bütüncül olarak odaklanmasını sağlamaktadır. Satış verilerinin sürekli işlenmesi sayesinde, firmalar süreçlerini iyileştirebilir ve verimliliklerini artırabilirler. Sürekli öğrenme süreci, yeni fikirleri sürekli olarak test edilmesine ve etkinliklerin artırmasına olanak tanımaktadır. Sürekli öğrenme, sadece satış harcamalarının geri dönüşünü artırmaz, aynı zamanda piyasa koşullarındaki değişikliklere cevap vermelerini sağlamaktadır. Veriye dayalı satışları yönetmenin karmaşıklığı nedeniyle, birçok ilaç şirketi bunu yapmalarına yardımcı olan yazılım çözümleri kullanmaktadır (Gabrielides, 2021: 1).

OMNİ-CHANNEL PAZARLAMAYI EYLEME GEÇİRMEK İÇİN HANGİ ADIMLAR ATILMALIDIR?

Müşteri yolculuğundaki ilk adım, doktorun karar verme sürecine giren tüm etkileşimleri belirlemektir: Hedef grup ve insanların ihtiyaçları belirlenir. Temas noktaları tanımlanır ve temel ifadeler iletilir. Ayrıca kanallar tanımlanır ve mesajların etkinliğini ölçmek için performans parametreleri belirlenir. İkinci adım, veri yönetimidir. Çeşitli kaynaklardan toplanan veriler, çok kanallı pazarlamanın bel kemiğidir. Firmanın verileri işlenmesine izin verecek süreci tanımlamak önemlidir. Bu adım, verilerin toplanması, işlenmesi, yorumlanması ve bulguların sahada kullanılmasını içermektedir. Üçüncü adım, yeni fikirleri test etmek ve uygulamak için kullanılan çeşitli süreçleri belirlemektir. Şirketin ayrıca dijital girişimlerini desteklemek için gerekli araçları ve kaynakları oluşturması gerekmektedir. Firma içerisinde dijital araçları yönetmeye yardımcı olabilecek bireyler veya gruplar tespit edilir. Merkezi veri tabanı, verilerin uygun şekilde saklanmasını ve erişilmesini sağlamak için önemlidir. Diğer taraftan yazılım (otomasyon) sistemleri, süreçlerinin yönetilmesi ve kontrol edilmesi için önemlidir. Son olarak, omni-channel yaklaşımına yönelik çalışanların tutumunu da hazır hale getirmek gerekir.

Bunun için de çalışanların eğitilmesi, çalışanların değişime hazırlanmaları için yöneticilerin rol model olmaları, omni-channel fikri kabullenmeleri ve sistemleri kullanmaları için motivasyon ve teşvik mekanizmaların geliştirilmesi konuları düşünülmelidir.

1. Adım: Müşteri Yolculuğu

Hedef kitle – Hedef kitle kim olmalı ve ihtiyaçları nelerdir?

Temas noktaları – Satışlar hedef kitle ile hangi temas noktalarında etkileşime girmektedir?

Mesaj – İlgili temas noktalarında hangi mesaj (kalite, güven vb.) iletilmelidir?

Kanallar – Mesaj hangi kanallar (arama motoru optimizasyonu, saha satışı vb.) aracılığıyla iletilmelidir?

Performans Göstergeleri – Kullanılan araçların etkisi nasıl ölçülebilir?

2. Veri Yönetimi

Toplamak – Hangi veriler nasıl toplanmalıdır?

Veri Analizi ve Yorumlama – Hangi bilgiler elde edilmek isteniyor? Bunun için hangi analizler yapılmalıdır?

Uygulama – Elde edilen bulgular nasıl uygulanır ve test edilir?

3. Kaynaklar

Dijital uzmanlık – Firmanın dijital süreçleri yönetebilecek yöneticileri ve dijital kanalları kullanabilecek çalışanları var mı?

İçerik merkezi – İçerikler nerede depolanabilir ve nasıl yönetilebilir?

Merkezi veri tabanı - Farklı kanallardan gelen veriler nerede saklanıyor ve ilişkilendiriliyor?

Yazılım sistemi – Süreçleri yönetmek için hangi yazılım sistemleri kullanılabilir?

4. Tutum ve Zihniyet

Eğitim - Çalışanlar omni-channel pazarlamadaki rollerine nasıl hazırlanabilir?

Liderlik - Yöneticiler, ekibini değişime hazırlamak için nasıl rol model olabilir?

Motivasyon – Çalışanları motive etmek için ne gibi teşvikler sunulabilir?

Şekil 2: Omni-Channel Pazarlamayı Eyleme Geçirmek İçin Dört Adım

Kaynak: Gabrielides, 2021'e dayanarak oluşturulmuştur.

Şekil 2'de görüldüğü üzere, birinci adım, sağlık profesyonellerin karar verme süreçlerinde eşlik eden tüm etkileşimlerin haritalanmasını belirlemektir. İkinci adım, veri madenciliğini kapsamaktadır. Burada verilerin nasıl toplanacağına, nasıl işleneceğine ve bilgilerden nasıl faydalanılabileceğine bakılır. Üçüncü adımda ise firma, gerekli altyapı kapasiteleri ve araçları oluşturmaya çalışır. Son olarak, omni-channel pazarlama uygulama ve araçları kullanacak olan pazarlama departmanı tüm çalışanları stratejiyi anlaması ve benimsemeleri sağlanır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Teknolojinin yükselişi, insanların bilgi ve haber almasını kolaylaştırdı. Alışveriş yaparken veya bir şeyi ulaşırken aynı miktarda rahatlık ve hız elde ettiklerini hissetmek isterler. Tıbbi ürünler satan firmaların tanıtım

faaliyetlerde bulunmalarının yanı sıra mümkün olan en iyi hizmeti sunmaları ve müşterilerinin özel bilgilerini güvende tutmaları gerekir. Bir firmanın müşterilerine daha iyi seçenekler ve daha hızlı yanıt süreleri sunmasını sağlayan bir veri havuzuna sahip olması çok önemlidir. Tüm pazarlama kanallarında yapılan işler koordineli ve tutarlı olmalıdır. Fiziksel mağazalar var olmaya devam ederken, online mağazanın da fiziksel mağaza ile uyumlu olarak hizmet vermesi gerekir. Firmaların doğru zamanda, doğru ürünü ve istenilen hızda hizmet sunmaları müşteriler açısından önemli hale gelmiştir.

Firmalar, geleneksel multi-channel pazarlamadan omni-channel stratejisine geçerken, daha etkili ve kişiselleştirilmiş müşteri deneyimleri yaratmaya çalışırlar. Bunun nedeni, müşterileriyle daha yakın çalışmak ve onların özel ihtiyaçlarını karşılayan çözümler geliştirmek istemeleridir. Etkili omni-channel sistem oluşturulmaya mevcut veriler ve müşteri profili oluşturmakla başlanabilir.

Sağlık sektöründe dijitalleşme yaygın hale gelse de, saha satışları halen ilk sırada yer almaktadır. Ayrıca, tüm kanallarda yer alan içerikler ve verilen mesajlar tutarlı olması gerekmektedir. Omni-channel pazarlama uygulamaları maliyetli olabilir, ancak uzun vadede müşteri edinme maliyetlerini azaltmaya olanak tanımaktadır. Geri dönüş oranının etkileyecek en önemli faktörlerden biri hedef kitleyle etkileşim sıklığıdır. Omni-channel pazarlama stratejisini doğru uygulamak biraz zaman alsa da, doğru içeriği, doğru zamanda, doğru kişiye sunmak için doğru kanalların nasıl iyileştirebileceği düşünülmelidir.

Sağlık sektöründe omni-channel pazarlama stratejisi uygulamanın zorluğu, teknolojiden çok strateji ile ilgilidir. Etkili bir strateji oluşturulmaya ve sağlık profesyonelleri için olağanüstü bir deneyim sunmaya giden birçok faktör vardır. Ancak, teknoloji tek başına istenileni sunmak için yeterli değildir. Omni-channel pazarlama projesinde yer alan çalışanların gerekli yetkinliklere sahip olup olmadığı da göz önünde bulundurulması gerekir. Ne yazık ki, görevin karmaşıklığı nedeniyle birçok firma omni-channel uygulamalarında birtakım sorunlar yaşamaktadır. Bunun nedeni, bunu uygulamak için gerekli kaynaklara veya uzmanlığa sahip olmamalarıdır (Anthill, 2022: 1). Sağlık sektöründe omni-channel pazarlama stratejisi başarılı bir şekilde uygulayabilmek için, strateji ve uygulama arasındaki boşluğu kapatmak gerekir - stratejiye inanmaya teşvik etmek ve çalışanlara gerekli pratik araçların sunulması önemlidir.

KAYNAKÇA

- Anthill (2022). *Omnichannel in pharma: Meaning, strategy and best practice*. <https://www.anthillagency.com/omnichannel-pharma-guide> (01.03.2022)
- Başaran, S. E. (2022): *Çoklu kanallı, kanallar arası etkileşimli ve bütüncül pazarlama yöntemleri hakkında*. <https://www.pitstop.com.tr/omni-channel-multi-channel-pazarlama/> (01.03.2022)
- EUROMSG (2018). *Omnichannel ile multichannel pazarlama arasındaki 4 temel fark*. <https://blog.euormsg.com/omnichannel-ve-multichannel-pazarlama-arasindaki-4-onemli-fark/#:~:text=Multichannel%20yakla%C5%9F%C4%B1m%C4%B1nda%20temel%20merkez%20kanald%C4%B1r,ger%C3%A7ekle%C5%9Ftirebilir%20ve%20deneyim%20kusursuz%20olacakt%C4%B1r.> (15.02.2022)
- Gabrielides, N. (2021). *Omnichannel marketing in pharma*. <https://brainershub.com/omni-channel-marketing-pharma> (01.02.2022)
- Öztürkkan, A. (2017). *Nedir Bu OmniChannel?* <https://grigundem.com/nedir-bu-omnichannel-de6e6161d0a4> (01.04.2022)
- Positive (2016). *Perakendenin omni channel çağı*. <https://www.positive.com.tr/perakendenin-omni-channel-%C3%A7a%C4%9F%C4%B1-a0828c2f6a8d> (01.03.2022)
- TESAD (2019). *Omni-Kanal Pazarlama*. <https://www.tesadernegi.org/omni-kanal-pazarlama.html> (01.03.2022)
- Von Schmeling, P. (2016). *Omnichannel & multichannel marketing, kennen sie den unterschied?* <https://www.divia.de/blog/omnichannel-multichannel-marketing-kennen-sie-den-unterschied> (01.03.2022)

e-ISSN: 2630-631X

Article Type
Review ArticleSubject Area
PsychologyVol: 8 Issue: 60
Year: 2022 JUNE
Pp: 1127-1132

Arrival

16 May 2022

Published

30 June 2022

Article ID 63018

Doi Number

<http://dx.doi.org/10.29228/smryj.63018>How to Cite This
ArticleGürek, M. & Kıran
Akça, B. (2022).
“İlköğretim Çağında
Sosyal ve Duygusal
Öğrenme Becerilerinin
Gelişiminde Okulların
Rolü”, International
Social Mentality and
Researcher Thinkers
Journal, (Issn:2630-
631X) 8(60): 1127-
1132Social Mentality And Researcher
Thinkers is licensed under a
Creative Commons Attribution-
NonCommercial 4.0 International
License.

İlköğretim Çağında Sosyal ve Duygusal Öğrenme Becerilerinin Gelişiminde Okulların Rolü

The Role of Schools in the Development of Social and Emotional Learning Skills in the Primary Education Age

Merve GÜREK¹ Buşra KIRAN AKÇA² ¹ İstanbul Aydın Üniversitesi, Klinik Psikolojisi, İstanbul² İstanbul Aydın Üniversitesi Psikoloji Yüksek Lisans Programı, İstanbul

ÖZET

Gelişim ve değişim çağı olarak da nitelendirilen 21. yüzyılda, sosyal ve duygusal öğrenme becerileri (SDÖB) öne çıkmaktadır. SDÖB, öz-farkındalık, öz-denetim, sosyal farkındalık, sorumlu karar verme, ilişki becerileri başlıkları altında ele alınabilmektedir. Bu başlıklara farklı isimlendirmelerle rastlanılsa da içerdikleri anlam aynı temele varmaktadır. Genel amaç kendi duygularının ve sorumluluklarının farkında, çevresiyle sağlıklı ilişkiler sürdürebilen bireylerin yetişmesini sağlamaktır. Bu beceriler aynı zamanda ilişkilerin arındaki çatışmaların nedenine, bazı öğrencilerin diğerlerine kıyasla neden daha fazla erteleme davranışı gösterdiği gibi sorulara yanıt aramaktadır. Toplumların amacı üretken, topluma faydalı nesiller yetiştirmektir. Bu becerilerin ev, okul gibi sosyal ortamlarda öğrenilmesi, ilginin ev dışında bir sosyal çevreye yöneldiği ilköğretim çağında okullara düşen rolü artırmaktadır. Bu kapsamda okullarda sosyal ve duygusal öğrenme programları (SDÖ) düzenlenmektedir. SDÖ, çocuklarda sosyal ilişkilere yönelik uyumlu davranışların ve sosyal becerilerin geliştirildiği öğrenme sürecidir. Bu çalışmada, eğitim kurumlarında farkındalık oluşturmak amacıyla, SDÖB ile okullardaki öğrenme sürecini içeren bazı kavramların ilişkisine odaklanılmıştır. Bu amaçla, ilköğretim çağındaki çocuklarda SDÖB'nin, akran ve öğretmen ilişkileri, akademik başarı gibi değişkenlerle ilişkisi incelenmiştir. Derleme yöntemiyle hazırlanan bu makalede, kavramsal çerçeve ele alınmış, benzer konularda önemli görülen çalışma bulgularından yararlanılmıştır. Uluslararası literatüre kıyasla Türkiye’de konuyla ilgili kaynakların yetersiz olduğu görülmüştür. Bu becerilerin, okullarda ulaşılması gereken bir hedef değil, devamlılığı olan bir süreç olarak ele alınması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal ve Duygusal Öğrenme Becerileri, Akran İlişkileri, Öğrenci Öğretmen İlişkileri, Akademik Başarı, İlköğretim Çağı

ABSTRACT

In the 21st century, which is characterized as the age of development and change, social and emotional learning skills (SELS) come to the fore. SELS can be discussed under the headings of self-awareness, self-control, social awareness, responsible decision making, and relationship skills. Although these titles are encountered with different names, the common goal is to raise individuals who are aware of their own feelings and responsibilities, and who can maintain healthy relationships with their environment. These skills also seek answers to questions such as the reason for conflicts behind relationships, why some students show more procrastination behavior than others. The purpose of societies is to raise productive and beneficial generations. Learning these skills in social environments such as home and school increases the role of schools in the primary school age when attention is directed to a social environment outside the home. In this context, social and emotional learning (SEL) programs are organized in schools. SEL is the learning process in which adaptive behaviors and social skills for social relations are developed in children. In this review, in order to raise awareness in educational institutions, the relationship between SEL and some concepts including the learning process in schools has been focused. For this purpose, the relationship between social and emotional learning skills of primary school children and variables such as peer and teacher relationships, and academic success was investigated. In this article, the conceptual framework has been discussed and the important findings of studies on similar issues have been used. Compared to the international literature, it has been seen that the resources related to the subject in our country are insufficient. These skills should be considered as a continuous process, not as a goal to be achieved in schools.

Keywords: Social and Emotional Learning Skills, Peer Relations, Student-Teacher Relations, Academic Achievement, Primary Education

GİRİŞ

Sosyal ve duygusal öğrenme becerileri (SDÖB) modern çağda yaşam görevlerinin merkezinde yer almaktadır. Toplumlar için önemi giderek artan bir grafik çizmektedir. SDÖB, sosyal etkileşimler çerçevesinde gelişmektedir. Zamanla devinebilen ve gelişebilen bir yapıda olması, çocukların sosyal öğrenme ortamı olan okulları bu konuda öne çıkarmaktadır. Üstelik, sosyal ve duygusal öğrenme (SDÖ) programları ile bu becerilerin okullarda öğretilmesi sağlanabilmektedir. Okullarda geliştirilen programlar, aile yaşantıları ne kadar farklı olursa olsun tüm çocuklara eşit koşullar sunar. Bu nedenle okullar SDÖB'nin geliştirilmesi ve incelenmesi için, en uygun sosyal kurumlardır.

SDÖB ile akademik başarı, akran ve öğretmen ilişkileri etkileşim içerisindedir. Okullarda öğrenme süreci, akran ilişkilerinin olduğu sınıflarda ve öğretmenlerin rehberliğinde, sosyal süreçler içerisinde gerçekleşir (Zins, Bloodworth, Weissberg, & Walberg, 2007). Çocuğun ilkokula başlamasıyla, öğretmeninden kabul görmeye duyduğu ihtiyaç, ortaokula geçtiğinde akran ilişkilerinde yakınlık geliştirmeye duyulan gereksinimle devam eder (Bayhan & Işıtan, 2010). İlköğretim çağı, çocukların akademik anlamda başarılı olmaya ihtiyaç duydukları bir dönem olmasıyla öne çıkmaktadır. Bütün bu ihtiyaçların başarıyla karşılanması, SDÖB'nin

gelişimine olumlu katkı sağlar. Aynı zamanda bu becerileri gelişmiş çocuklar, stresle başa çıkabilen, sağlıklı kişilerarası iletişim kurabilen bireyler olduğundan, çift taraflı bir fayda ilişkisi mevcut olmaktadır. Alan yazında yer alan ilgili kaynakların derlenmesiyle gerçekleştirilen bu çalışmada, farkındalık oluşturmak amacıyla SDÖB ile okullarda çocuğun öğrenme sürecini etkileyen akran, öğretmen ilişkileri ve akademik başarı konuları üzerinde durulmuştur.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Sosyal ve Duygusal Öğrenme

SDÖ'nün temelinde, duygusal zekâ ve çoklu zekâ alanlarında gerçekleştirilen çalışmalar yer alır. Bir terim olarak alanyazında yer alması ise 20. yüzyılın sonlarına karşılık gelmektedir (Baron, 2013). SDÖ, çocuklarda sosyal ilişkilere yönelik uyumlu davranışların ve sosyal becerilerin geliştirildiği öğrenme süreci olarak tanımlanmaktadır (Collaborative for Academic, Social and Emotional Learning [CASEL], 2012). Çocuğun yaşamı boyunca gereksinim duyacağı becerilerinin okul ortamında öğretilmesini benimseyen bir yaklaşım olarak da ifade edilmektedir (Norris, 2003). SDÖ, öğrencilerin prososyal davranışlarının gelişimine olumlu etki ederken, zararlı davranışların azaltılmasını sağlayan bir süreçtir (Uşaklı, 2017). Akademik başarı ile ilişkili olmakla birlikte yaşama yönelik becerileri de içinde barındırmaktadır.

SDÖ'nün öğrencilerde oluşturduğu birçok olumlu etkiye karşılık, tarihsel süreçte uzun yıllar geri plana atıldığı görülmektedir. Bu konuya yönelik yapılan çalışmalar, okulların öğrencilerde yalnızca akademik başarı hedefini temel almasının, diğer becerilerin geri plana atılmasına yol açtığı sonucunu ortaya çıkarmıştır (Elias & Mocer, 2012). Toplumsal bir varlık olan insan için, yalnızca bilişsel öğrenme sürecini önemsemek yetersiz bir yaklaşımdır (Norris, 2003). SDÖ programları, donanımlı nesillerin yetiştirilmesine yönelik geleceğe umut vaat edici nitelik taşımaktadır.

SDÖ'nün okullarda uygulanmasının, hem okul başarısına hem de nitelikli vatandaş yetiştirme amacına hizmet edeceği düşüncesi ile bu konuda çalışmalar yapma gerekliliği doğmuştur. Böylece Akademik, Sosyal ve Duygusal Öğrenme İçin İşbirliği Kuruluşu olan CASEL'in öğrencilere yönelik çalışmaları hız kazanmıştır (Elias & Mocer, 2012). CASEL'in sistematik çerçevesine göre, SDÖ'ye yönelik kazanımlar, topluluklarda, okul ve ev ortamlarında edinilmektedir (CASEL, 2020). SDÖB'nin gelişiminde okullar, sosyal yapılarıyla önemli bir role sahiptir. SDÖ'nün okullarda uygulanımı, müfredatın SDÖB ile ilişkilendirilmesini, psikoeğitimi, aile ve öğretmen katılımını gerektirmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde birçok okul, SDÖ standartlarını müfredatlarına dahil etmiştir (McCormick, & diğerleri, 2021). Türkiye'de ise eğitim kurumlarında denenmesi "kısmen" gerçekleştirilmekte, daha çok okul rehberlik servisleri tarafından değerlendirilmektedir (Totan, 2018b). SDÖB'nin uzun vadede gelişiminde, okul ikliminin ele alındığı, öğretmen ve ebeveynlerin entegre edildiği yeni programlara ihtiyaç vardır. Bu programların oluşturulabilmesi için, öncelikli olarak SDÖB'nin anlaşılması ve ilgili değişkenlerin çözümlenmesi gerekmektedir.

Sosyal ve Duygusal Öğrenme Becerileri

SDÖB, sosyal ve duygusal yetkinlikleri kapsamaktadır. Becerilerin sosyal kısmı, sosyal çevreye yönelik farkındalıklar ile kişilerarası ilişki becerilerini içerir. Duygusal yönü ise kişinin kendi duygularına yönelik farkındalığı ile denetim becerilerini kapsamaktadır. Bu beceriler, çocuklarda ve yetişkinlerde sıklıkla düşünülen bazı soruların yanıtını içermektedir (Aidman & Price, 2018). Bazı öğrenciler akademik sorumluluklarının farkındalığıyla çalışmalarını sürdürürken, neden başka bir öğrenci çalışmalarını sürekli ertelemektedir? Bir çalışan iş arkadaşlarıyla iş birliği içerisinde çalışmalarını sürdürebilmekteyken, neden diğer çalışan bu gruba dahil olmakta zorlanmaktadır? Yetişkinlikte birçok insan sağlıklı ilişkiler kurmayı arzularken, neden bazılarının ilişkilerinde çatışma süreçleri yıkıcı bir hâl almaktadır? Bütün bu soruların ve sağlıklı bir yaşamın temelinde SDÖB'yi bulmak mümkündür.

SDÖB'ye yönelik literatür incelendiğinde, bu becerilerin bazı çalışmacılar tarafından farklı bileşenler kapsamında incelendiği görülmektedir. Bu bileşenlerin ismi değişiklik gösterse de, temelde içerdiği kapsam aynı yere varmaktadır. SDÖ çalışmalarında öncü görülen CASEL çerçevesinde ise beş başlık ele alınmaktadır. Bu doğrultuda, SDÖB şu şekilde özetlenebilmektedir:

Öz-Farkındalık: Kişinin kendi duygularını anlayarak, bu duyguların kendi davranışları üzerinde oluşturduğu etkiyi fark etmesini sağlayan becerilerdir (Aidman & Price, 2018). Bu becerileri gelişmiş olan çocuk, eksik olduğu alanlara yönelik farkındalık geliştirebilmektedir. Yetişkin hayatında, kendine yönelik değerlendirmeler yapabilmekte, güçlü ve zayıf yanlarını görebilmektedir. Bireyin kendi davranışlarının ardındaki duygusal süreçleri tanıması ve eksikliklerinin farkında olması, özgüven gelişimini de olumlu etkilemektedir (Totan, 2018a). Duygu ve davranışları arasındaki ilişkiden haberdar olan kişinin başkalarına yönelik ön yargılı davranışları azalmaktadır. Kişilerarası ilişkiler daha sağlıklı yürütülebilmektedir.

Öz-Denetim: Duyguların ve davranışların kontrol edilebilmesini, dürtü denetiminin sağlanabilmesini, farklı durumlarla başa çıkılablmesini sağlayan becerilerdir (Jagers, Rivas-Drake, & Williams, 2019). Bu becerisi gelişen çocuklar, hazzı erteleyebilmekte ve gittikçe çocuklarda daha önemli bir konu haline gelen dürtü kontrolünü sağlayabilmektedir. Yetişkin hayatında, düşlediği başarıya ulaşabilmek için çalışmalarını düzenleyebilmektedir.

Sosyal Farkındalık: Kişinin farklı kültürel değerleri ve normları anlayabilmesini sağlayan becerilerdir (CASEL, 2020). Bu becerileri gelişmiş olan çocuklar, akranları ile ilişkilerinde empati ile yaklaşım sağlayabilmektedir. Yetişkin bir birey olduklarında, farklı gruplara mensup kişileri ötekileştirmeden, saygı çerçevesinde ilişkiler geliştirebilmektedir.

Sorumlu Karar Verme: Herhangi bir konuda var olan problemi tespit edebilme, çözümlenebilme ve gerçekçi hedefler belirleyebilme becerileridir (Candan & Yalçın, 2018). Bu becerileri gelişmiş çocuklar, sınıf ve okul içerisinde belirlenmiş olan kurallara uymakta, olumsuz davranışlarına yönelik sorumluluklarının farkında olmaktadır. Yetişkin yaşamlarında sağlıklı seçimler yapmakta, riskli davranışlardan uzak durmakta, kurumsal konularda etik hususuna özen göstermektedir (Jagers, Rivas-Drake, & Williams, 2019). Verdiği kararların ve etkilerinin bilincinde olan birey, herhangi bir durumda doğabilecek olumsuz sonuçların sorumluluğunu alabilmektedir. Yaşamını bu doğrultuda düzenlemekte, yaşadığı toplumun normlarına uyum sağlamaktadır.

İlişki Becerileri: Kişinin başkalarını etkin dinlemesini ve etkileşimde olduğu gruplarla sağlıklı ilişkiler kurabilmesini sağlayan becerilerdir (Aidman & Price, 2018). Okullarda büyük bir problem konusu haline gelen akran zorbalığının ilişkili olduğu nedenlerden biri, iletişim becerileridir (Demir & Küçük, 2020). Bu becerileri gelişmiş olan öğrenci, akranlarıyla olumlu diyaloglar geliştirebilmektedir. Çatışmanın mevcut olduğu durumlarda yapıcı bir tutum sergileyebilmektedir. Yetişkin bir birey olduğunda, gerekli zamanlarda iş birliği içinde hareket ederken, gerektiğinde bir sürecin liderliğini yürütebilmektedir.

Görüldüğü gibi, SDÖB çocuğun akademik gelişiminin yanı sıra, yaşam başarısını yerine getirmesine de katkı sunmaktadır. SDÖB gelişmiş olan çocuklar, gelişim basamaklarının görevlerini yerine getirebilmektedir (Whitted, 2011). Yaşadığı toplumun değerleriyle uyumlu, farklı kültürel görüşlere açık, kendini gerçekleştirmiş yetişkinler olabilmektedir. Çocuklukta SDÖB'ye verilen önem, sağlıklı bir insan ile refah bir toplumun oluşmasına katkı sunmaktadır.

İlköğretim Çağındaki Öğrencilerde Sosyal ve Duygusal Gelişim

Türkiye'de ilköğretim düzeyi eğitimleri birinci kademe ilkököl ve ikinci kademe ortaokul süreçlerini kapsamaktadır. Bu süreç çocuklarda 6-14 yaş aralığına karşılık gelmektedir. Bu yaş aralıklarındaki sosyal ve duygusal gelişim basamakları incelendiğinde, çocuklarda sosyal ilişki unsurlarının kişilik gelişimine etki ettiği görülmektedir.

Sigmund Freud'un kişilik gelişimine ilişkin öne sürdüğü psikoseksüel gelişim basamaklarından latent dönem, 6'lı yaşlardan 11-13'lü yaşlara kadar devam etmektedir. Freud'a göre bu dönemde sosyal çevreye duyulan ilgi artmakta, çocuğun enerjisi kişilerarası ilişkilere yönelmektedir. Çocuğun bu süreçte ebeveynlerinden farklı olarak başka büyüklerle, öğretmenleriyle yakınlaşma durumu söz konusudur (Geçtan, 2017). Erik Erikson'un psikososyal gelişim kuramına göre ise, çocuk bu yaşlarda başarılı olmayı arzulamaktadır. Öğretmenlerinden destek görmeyi istemekte ve eğer çabaları karşılıksız kalırsa, yetersizlik duygusu geliştirmektedir (Selçuk, 2012). Bu kuramlar çocuğun hayatında ilköğretim çağına karşılık gelen yıllarının, akran ve öğretmen ilişkileri ile akademik başarı çerçevesinde yoğunlaştığını göstermektedir.

İlkokul çağındaki çocuk, bir yandan akranlarıyla yeni ilişkiler kurmakta, diğer yandan başarılı bir öğrenci olma gayesi taşımaktadır. Sosyal etkileşimlerin artış gösterdiği bu dönemde, çocuk kendisini ve çevresini anlamaya yönelik kapasitesini geliştirmektedir (Santrock, 2019). Kendisini akranları ile karşılaştırırken, öz farkındalığı ve sosyal farkındalığı gelişim kazanmaktadır. Deneyimlediği yaşantılar, benlik saygısını da etkilemektedir (Slavin, 2019). İlkokulda gelişmeye başlayan benlik saygısı, ortaokula geçişte tekrar sarsılmaktadır.

Ortaokula geldiğinde çocuk, evden ve ebeveynlerinden daha fazla bağımsızlaştığı bir döneme girmektedir. Tek öğretmenin olduğu sınıf ortamından, çok öğretmenli bir sürece geçiş yapmaktadır. İlkokul yıllarının bitimine doğru okulda lider pozisyonunda olan çocuk, ortaokulda bir anda kendini okulun en küçüğü konumunda bulmaktadır (Ertuğrul & Eker, 2019). Ortaokul çağındaki çocuk, ön ergenliğin getirdiği biyolojik değişimlerle baş etmeye çalışırken, bir yandan da yaşadığı değişimlere uyum sağlamaya çalışır (Parlaz, Tekgül, Karademirci, & Öngel, 2012). Öğretmenlere yönelik kabul, eskisinden daha zor ve karmaşıktır. Öğretmenler, bazı öğrenciler için rol model olarak belirlenen yeni yetişkinlerdir. Bu dönemde akran grupları arasında yer

almak, çocuğun kendisini değerli hissetmesini sağlamaktadır. Davranışlar ve giyinme tarzları, akran etkileşimleriyle şekillenmektedir.

İlköğretim Çağında Sosyal ve Duygusal Öğrenme Becerilerinin Gelişiminde Okulların Rolü

SDÖB'ye ilişkin çalışmaların öncüsü olarak CASEL görülse de bu konuda okulların rolüne atfedilen önem tarihsel süreçte yüz yıl öncesine, John Dewey'in yazılarına dayanmaktadır. Günlük yaşamla ilişkili bir öğrenmenin gerçekleştirilmesi, okullarda sosyal ve duygusal etmenlerin göz önüne alınmasıyla mümkün olmaktadır (Dewey, 1990). Toplum için faydalı, sosyal ilişkileri uyumlu bireyler yetiştirmek, okulların temel amaçları arasındadır.

Çocuğun, güven duyduğu bir okul ortamında bulunması, SDÖB'nin gelişiminde veya yeni becerilerin ediniminde etkilidir (Velsor, 2009). Akran ilişkileri iyi olan ve öğretmeninin kendisini desteklediğine yönelik pozitif algısı olan çocuklar, akademik süreçte daha aktif ve istekli olmaktadır (Schonert-Reichl, 2019). Akranları ile ilişkilerinde kabul görmeyen, öğretmenleri tarafından yeterince desteklenmeyen çocuklar ise yetersizlik duygusuyla karşılaşmaktadır. Yetersizlik duygularıyla mücadele eden çocuğun, kurduğu ilişkilerde sağlıklı bir süreç yönetimi gerçekleştirilmesi düşük bir ihtimaldir. Çocuğun olumsuz duygularının, kişilerarası iletişimini olumsuz yordaması gibi, arkadaş gruplarına dâhil olamayan çocukların da stresle başa çıkma becerileri olumsuz etkilenmektedir. Son zamanlarda gündemi sıklıkla meşgul eden konulardan akran zorbalığı da çocuğun yaşadığı sosyal ve duygusal uyumsuzlukların bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'de SDÖB ile okul ve ilgili bazı değişkenler arasında yapılan çalışmalar incelendiğinde, uluslararası literatüre göre kaynakların yetersiz olduğu görülmüştür. Çalışmaların çoğu ortaokul öğrencilerini kapsamaktadır. İlkokul öğrencileri kapsamında gerçekleştirilen çalışma sayısı oldukça azdır. SDÖB ile öğretmen ilişkilerinin, algılanan öğretmen desteği kapsamında ele alındığı görülmüştür. Akademik başarı değişkeni ile ilişkili çalışmalar, akademik öz yeterlik ve okula bağlılık kavramları çevresinde ele alınmıştır. Akran ilişkileri ile SDÖB becerileri arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarda ise bir çalışmanın sosyal ilişki unsurları alt boyutunda arkadaş desteği değişkenini ele aldığı görülmüştür. Bunun dışında, SDÖB ile akran ilişkileri konusunda, çoğunlukla akran zorbalığı çalışmalarına rastlanılmaktadır. Akran zorbalığı hem zorba hem de mağdur çocukların akran ilişkilerinde yaşadığı problemleri süreçlerin bir göstergesidir.

Türkiye'de konuyla ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde bazı çıkarımlara ulaşılabilmektedir:

İlköğretim altıncı sınıf öğrencileriyle gerçekleştirilen bir çalışmada problem çözme becerileri ile SDÖB arasında karşılıklı etki görülmüştür. Problem çözme becerileri arttıkça SDÖB'nin de artış göstereceği düşünülmektedir (Totan, 2011). Gerçekleştirilecek SDÖ programları için göz önünde bulundurulması faydalı olacaktır.

Saldırganlık düzeyi ve zorbalık davranışlarının ilişkisinde SDÖB'nin düzenleyici rolünün ele alındığı ortaokul 6, 7 ve 8. sınıf düzeyindeki 354 öğrenciyle yapılan bir çalışmada, saldırganlık düzeyi yüksek olan çocuklarda SDÖB düşük olduğunda zorbalık yapma oranının arttığı görülmüştür. Tersine, SDÖB yüksek olduğunda ise oran azalma göstermektedir (Mutlu, 2020). SDÖB, stresle başa çıkma, farkındalık ve kişilerarası iletişim gibi becerileri kapsamaktadır. Bu becerilerin artması, sağlıklı ilişkiler kurulmasına olanak sunduğundan, akran ilişkilerini iyileştirici, akran zorbalığını azaltıcı rol oynamaktadır.

Ortaokul öğrencilerinden oluşan 386 örneklemin yer aldığı bir ilişki çalışmaya göre öğretmen davranışlarının olumlu alt boyutlarda algılanması ile çocuklarda SDÖB arasında anlamlı bir ilişki görülmüştür (Şimşek, 2020). Başka bir çalışmada ortaokul düzeyi öğrencilerin okul bağlılığı düzeylerinin SDÖB tarafından pozitif yönde yordandığı sonucuna ulaşılmıştır (Gül, 2019). Bir diğer çalışma, 6 ve 7. Sınıf öğrencilerinin stresle başa çıkma becerilerinin 8. sınıflara kıyasla daha iyi olduğunu göstermiştir (Kabakçı & Korkut, 2008). SDÖB'nin sınıf düzeylerine göre farklılaşması, ilköğretim çağının tamamını ve hatta liseyi de içeren çalışmalara duyulan ihtiyacı ortaya çıkarmaktadır.

SONUÇ

Bazı toplumlar daha başarılı yetişkinler için çocuklarda akademik başarıyı geliştirmenin yollarını aramaktadır. Bazıları ise toplumsal ayrışmaları engellemek için çeşitli yollara başvurarak kişilerarası ilişkileri iyileştirmeye çalışmaktadır. Oysa hem başarılı hem de sosyal ve duygusal yeterlilikleri olan bireyler yetiştirmek, SDÖB'yi geliştirmekle mümkündür. Bu farkındalığa erişmiş olan uluslararası okullar programlarını bu standartlar kapsamında düzenlemektedir. Türkiye'de ise SDÖB'ye yönelik çalışmaların son on yılda hız kazandığı görülmektedir.

Literatürde Türkiye'de çoğunlukla ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin örnekleme alındığı çalışmaların yer aldığı görülmüştür. İlköğretim birinci kademe düzeyindeki çalışmalar oldukça azdır. Dikkat çeken bir diğer

husus, SDÖB ile ele alınan değişkenler arası ilişkilerin cinsiyet ve yaş faktörlerine göre farklılaşmasıdır. Nedenleri analiz edebilmek amacıyla bu faktörleri ele alan kapsamlı çalışmaların yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Okullarda çocukların içerisinde bulunduğu öğrenme süreci, bütün olarak okul ikliminden etkilenmektedir. Okul iklimi ile SDÖB ilişkisini ele alan çalışmalar, okullarda gerçekleştirilecek olan SDÖ programları için değerli olacaktır. Uzaktan eğitim faaliyetleri ile öğrenme süreci, okul sıralarından dijital ortamlara taşınmıştır. Bu doğrultuda SDÖB ile uzaktan eğitim faaliyetleri arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmaların yapılmasının alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Aidman, B. & Price, P. (2018). "Social and Emotional Learning at the Middle Level: One School's Journey", *Middle School Journal*, 49(3):26-35.

Baron, D. M. (2013). "Social and Emotional Learning: An Argument for Religious Pluralism", Doctoral Dissertation, Loyola University, Chicago.

Bayhan, P. & Işıtan, S. (2010). "Ergenlik Döneminde İlişkiler: Akran ve Romantik İlişkilere Genel Bakış", *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 20(20):33-44.

Candan, K. & Yalçın, A. F. (2018). "Ergenlerin Sosyal Duygusal Öğrenme Becerilerinin Sosyal İlişki Unsurları Ve Umut Düzeyi İle İlişkinin İncelenmesi", *Uluslararası Toplum Araştırma Dergisi*, 9(16): 321-348.

Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning (CASEL). (2012). 2013 CASEL Guide - Effective Social and Emotional Learning Programs-Preschool and Elementary School Edition.

Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning (CASEL). (2020). Reunite, Renew, and Thrive: Social and Emotional Learning (SEL) Roadmap for Reopening School.

Demir, K. & Küçük, S. (2020). "Akran Zorbalığı Önleme ve Müdahale Programlarında Güncel Yaklaşımlar Ve Hemşirelik Rollerini", *Türkiye Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi*, 3(2):87-102.

Dewey, J. (1990). *The Child And The Curriculum*, University of Chicago Press, London.

Elias, M. J. & Mocer, D. C. (2012). "Developing Social and Emotional Aspects of Learning: The American Experience", *Research Papers in Education*, 27(4):423-434.

Ertuğrul, F. & Eker, E. (2019). "Ön Ergenlik Döneminde Zorbalık Davranışı ile Bazı Sosyo-Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *Aydın Toplum ve İnsan Dergisi*, 5(2):117-140.

Geçtan, E. (2017). *Psikanaliz ve Sonrası*, Metis Yayınları, İstanbul.

Gül, C. K. (2019). "Ortaokul Öğrencilerinde Okul Bağlılığı, Sosyal Duygusal Öğrenme Becerileri Ve Akademik Öz-Yeterlik Arasındaki İlişkiler", *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Jagers, R. J.; Rivas-Drake, D. & Williams, B. (2019). "Transformative Social and Emotional Learning (SEL): Toward SEL in Service of Educational Equity and Excellence", *Educational Psychologist*, 54(3):162-184.

Kabakçı, Ö. F. & Korkut, F. (2008). "6-8. Sınıftaki Öğrencilerin Sosyal-Duygusal Öğrenme Becerilerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi", *Eğitim ve Bilim*, 33(148):77-86.

McCormick, M. P.; Neuhaus, R., O'Connor, E. E., White, H. I., Horn, E. P., Harding, S., . . . McClowry, S. (2021). "Long-Term Effects of Social-Emotional Learning on Academic Skills: Evidence From a Randomized Trial of Insights", *Journal of Research on Educational Effectiveness*, 14(1):1-27.

Mutlu, Ü. (2020). "Saldırganlık Düzeyi ve Zorbalık Arasındaki İlişkide Sosyal Duygusal Öğrenme Becerilerinin Düzenleyici Rolü", *Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Norris, J. A. (2003). "Looking at Classroom Management Through a Social and Emotional Learning Lens", *Theory Into Practice*, 42(4):313-318.

Parlaz, E. A.; Tekgül, N., Karademirci, E. ve Öngel, K. (2012). "Ergenlik Dönemi: Fiziksel Büyüme, Psikolojik ve Sosyal Gelişim Süreci", *Turkish Family Physician*, 3(2):10-16.

Santrock, J. W. (2019). *Yaşam Boyu Gelişim*. (Çev. Ed. Galip Yüksel), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

- Schonert-Reichl, K. A. (2019). “Advancements in the Landscape of Social and Emotional Learning and Emerging Topics on the Horizon”, *Educational Psychologist*, 54(3):222-232.
- Selçuk, Z. (2012). *Eğitim Psikolojisi*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Slavin, R. E. (2019). *Eğitim Psikolojisi*. (Çev. Ed. Galip Yüksel), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Şimşek, İ. (2020). “Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Kişilerarası Davranışları Ve Öğrencilerin Sosyo-Duygusal Öğrenme Becerileri”, *Yüksek Lisans Tezi*, İzmir Demokrasi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Totan, T. (2011). “Problem Çözme Becerileri Eğitim Programının İlköğretim 6.Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Duygusal Öğrenme Becerileri Üzerine Etkisi”, *Doktora Tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Totan, T. (2018a). “Ergenlerde Sosyal ve Duygusal Öğrenme Ölçeğinin Geliştirilmesi”, *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 48(48):41-58.
- Totan, T. (2018b). “Kapsamlı Okul Psikolojik Danışma ve Rehberlik Hizmetleri Yıllık Çerçeve Planlarında Sosyal Duygusal Öğrenme Bileşenlerinin İncelenmesi”, *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(10):18-29.
- Uşaklı, H. (2017). “Sosyal Duygusal Öğrenme Nedir? Neden Önemlidir? (İnsan İlişkilerinde Beş Duygu Alanı)”, *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2):1-16.
- Velsor, P. V. (2009). “Task Groups in the School Setting: Promoting Children’s Social and Emotional Learning”, *The Journal for Specialists in Group Work*, 34(3):276-292.
- Whitted, K. S. (2011). “Understanding How Social and Emotional Skill Deficits Contribute to School Failure”, *Preventing School Failure: Alternative Education for Children and Youth*, 55(1):10-16.
- Zins, J. E.; Bloodworth, M. R., Weissberg, R. P. ve Walberg, H .J. (2007). “The Scientific Base Linking Social and Emotional Learning to School Success”, *Journal of Educational and Psychological Consultation*, 17(2-3):191-210.

e-ISSN: 2630-631X

Article Type
Research ArticleSubject Area
Sports SciencesVol: 8 Issue: 60
Year: 2022 JUNE
Pp: 1133-1141Arrival
16 May 2022
Published30 June 2022
Article ID 63028Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29228/smrj.63028>How to Cite This
Article

Yıldırım, M. & Sedef, G. (2022). "Spor Yapan Ve Yapmayan Lise Öğrencilerinin Benlik Saygısı Düzeylerinin İncelenmesi", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 8(60): 1133-1141

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

GİRİŞ

Çocukların ve ergenlik çağındaki gençlerin; eğlenmek, yeteneklerini geliştirmek ve yeni beceriler kazanmak amacıyla spora katılım gösterdikleri bilinmektedir (Gill, Gross, ve Huddleston, 1993).

Spor, çeşitli amaç ve yöntemlerle formüle edilmiş önceden belirlenmiş kurallara uyarak yapılan performansı artıran bedensel aktivitelerdir (Amman, 1993).

Spor yapmak insanın mutlu olması, benlik özelliklerini oluşumunu sağlayacak birçok beceri edinmesi, çevresindekiler ile olumlu ilişkiler kurarak sosyalleşmesine fayda sağladığı bilinmektedir. Spor yapmanın özellikle gençlerin benlik kavramının gelişiminde büyük bir etkisi vardır (Menteş, 2007).

Sosyal faaliyetlere katılım kişinin benlik saygısını olumlu etkileyerek kişiliğinin gelişiminde önemli rol oynar (Doğan, 1994). Sportif etkinliklere katılmak kişinin toplumsal gelişimi ve psikolojik durumunu olumlu yönde etkileyen sosyal bir faaliyettir. Spor yapanların ve spor yapmayanların kişilik özelliklerinin farklılık gösterdiğini bildiren çalışmalar bulunmaktadır (Weinberg ve Gould, 2007).

Kişinin kendini ne şekilde algıladığı ve değerlendirdiği benlik kavramıyla açıklanır. Benlik aynı zamanda kişisel deneyimlerden türetilen organize bir bilişsel şema olarak değerlendirilebilir (Adams, 1995).

Harter'e göre benliğin gelişiminin aşamaları vardır. 14-16 yaş arası ergenlerin birbirine zıt biçimde tanımladıkları kendilik özellikleri çoğalır ve bu da ciddi çelişkilere ve sıkıntıya yol açmaktadır. Farklı sosyal ortamlardaki davranışlarının ve farklı kişilere davranmalarının farklı olduğunu anlayamazlar ve neyin doğru kendilikleri olduğu hakkında kararsız kalırlar. Daha sonraki yaş döneminde, bu sıkıntılar ve tutarsızlıklar

Spor Yapan Ve Yapmayan Lise Öğrencilerinin Benlik Saygısı Düzeylerinin İncelenmesi

Examination Of The Self-Esteem Levels Of High School Students Who Do And Do Not Do Sports

Mehmet YILDIRIM ¹ Gülşah SEDEF ²

¹ Doç. Dr., Yozgat Bozok Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yöneticiliği Bölümü, Yozgat, Türkiye

² Yozgat Bozok Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yöneticiliği Bölümü, Yozgat, Türkiye

ÖZET

Bu araştırmanın amacı; spor yapan ve yapmayan lise öğrencilerin benlik saygısı düzeylerini incelemektir. Araştırmanın evrenini ;2021-2022 eğitim-öğretim yılında Yozgat ilinde liselerde öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise 2021-2022 eğitim-öğretim yılında Yozgat ilinde öğrenim gören lise öğrencilerinden mail yoluyla gönderilen online anket çalışmasına gönüllü olarak katılım gösteren 231 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada tarama (survey) yöntemi kullanılmıştır. Öğrencilerin demografik özelliklerine ilişkin bilgiler "kişisel bilgi formu" ile elde edilmiştir. Öğrencilerin benlik saygısı düzeyleri "benlik saygısı ölçeği" ile elde edilmiştir. Elde edilen veriler istatistiksel işlemler için SPSS 20.0 yazılım programına aktarılmıştır. Verilerin çözümlenmesinde frekans analizi, yüzde analizi, aritmetik ortalama, t testi, Anova analizleri ve post hoc testleri kullanılmıştır. Gerçekleştirilen analizler sonucunda; cinsiyet ve spor yapma durumu değişkenlerine göre benlik saygısı ölçeği alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklar bulunmuştur (p<0.05). Sınıf, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi ve gelir düzeyi değişkenlerine göre ise benlik saygısı ölçeği alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklar tespit edilmemiştir (p>0.05).

Anahtar Kelimeler: benlik saygısı, öğrenci, lise

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the self-esteem levels of high school students who do and do not do sports. The universe of the research; It consists of students studying at high schools in Yozgat in the 2021-2022 academic year. The sample of the study consists of 231 students who voluntarily participated in the online questionnaire sent by e-mail from high school students studying in Yozgat in the 2021-2022 academic year. Survey method was used in the research. Information about the demographic characteristics of the students was obtained with the "personal information form". The self-esteem levels of the students were obtained with the "self-esteem scale". The obtained data were transferred to the SPSS 20.0 software program for statistical operations. Frequency analysis, percentage analysis, arithmetic mean, t test, Anova analysis and post hoc tests were used to analyze the data. As a result of the analyzes carried out; Statistically significant differences were found between the sub-dimensions of the self-esteem scale according to the variables of gender and sporting status (p<0.05). No statistically significant differences were found between the sub-dimensions of the self-esteem scale according to the variables of class, mother's education level, father's education level and income level (p>0.05).

Key Words: self-esteem, student, high school

azalır, kendilikleri içindeki zıtlıkların yavaş yavaş bir tür uyum halinde nasıl olabildiğini açıklayabilirler (Akt. Canpolat, 2003).

Benlik kavramı, bireylerin kendilerini nasıl tanımladıklarıyla alakalı geniş kapsamlı bir kavramdır. Benlik saygısı da en geniş anlamda, kişinin kendisi hakkında değerli olmakla ilgili farkındalığı ya da bireyin kendini sevebilmesi, takdire şayan bulması, kendini ödüllendirmesi, kendine onay vermesi, değerli bulması ile ilgili geniş kapsamlı bir kavramdır. Benlik saygısı kişiliğin duygusal tarafı olarak da düşünülmelidir. Kişinin kim olduğuna dair belirli duygu ve düşüncelere sahip olduğunu belirtmektedir. Benlik saygısı, kişinin benliği kabul etmek ve önemli bulma yoğunluğu olarak belirtilmektedir (Adams, 1995).

Benlik saygısı, kendini değerlendirme ve kendini tatmin etme yokluğundan dolayı oluşan subjektif bir olgudur. Koşullara, konuma ve gelişime göre değişebilir. Kişinin benlik saygısının yüksek olması ya da düşük olması olaylar karşısındaki tutumundaki duygularını ve davranış şeklini farklı biçimde etkiler (Sivribaşkara, 2003).

Benlik saygı düzeyi; bireyin söylediği, düşündüğü ve hayata geçirdiği her şeyi, dünyaya bakış açısını, başka insanların ona bakışını, hayatıyla alakalı yaptığı tercihleri, sevgisini hissettirme yeteneğini ve değiştirilmesini düşündüğü şeyleri değiştirmek için yol izleme gücünü etkiler (Sanford ve Donovan, 1984).

Yüksek benlik saygısına sahip olan kişilerin kendilerinden ve kapasitelerinden beklentileri de yüksektir. Kendileri için düşündükleri bu olumlu tutumlarından ve kazandıkları başarılarından dolayı kendi düşüncelerini kabul ederler, buna çok inanırlar ve bu yüzden hem davranışlarına hem de edindikleri başarılı sonuçlara güvenirlere (Tufan ve Yıldız 1993).

Benlik saygısının yüksek olması, girişkenlik, başa çıkma yeteneğinin güçlü olması, mücadelesinden kolay vazgeçmeme, mutlu olmak ve uzun yaşamla ilgili ilişkilidir. Ayrıca, benlik saygısı yüksek bireylerin insanlarla olan ilişkileri düzgündür, diğer insanlar üzerinde pozitif izlenim bırakırlar, topluluklarda konuşmaya isteklidirler (Baumeister, Campell, Kruger & Vohs, 2003).

Benlik saygısı düşük olan bireyler yeteneklerine çok az önem verirler ve sıklıkla başarılarını görmezden gelirler. Bu kişiler problem çözmede ve hedeflerini belirlemede zorluk yaşarlar (Plummer, 2001).

Rosenberg (1965), benlik saygısını bireyin kendisine karşı sergilediği pozitif veya negatif tutumu olarak nitelendirmektedir. Buna göre benlik saygısı yüksek kişi kendini değerlendirmede olumlu bir tutum sergilemekteyken; benlik saygısı düşük birey ise olumsuz bir tutum sergileyecektir. Benlik saygısı yüksek olan bir birey, kendine toplumda kabullendirip, kendini değerli görmektedir ve kendine saygı duymaktadır. Benlik saygısı düşük olan birey ise, genel olarak her zaman kendisini olumsuz değerlendirmektedir (Fennell, 1997).

Başka yönden bakacak olursak yine bu konuda yapılan diğer çalışmalarda, benlik saygısı yüksek olan çocukların, hayatın olumsuz etkilerinden kendilerini korumayı daha iyi başardıklarına ve stres ile baş edebilmekte daha başarılı oldukları görülmüştür (Kliwer & Sandler, 1992).

Yapılan bu çalışmada, spor yapan ve yapmayan lise öğrencilerin benlik saygısı düzeylerini incelemek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda;

- ✓ Lise öğrencilerinin benlik saygısı düzeyleri nasıldır?
- ✓ Cinsiyet
- ✓ Spor Yapma Durumu
- ✓ Sınıf
- ✓ Anne Eğitim
- ✓ Baba Eğitim
- ✓ Aylık Gelir değişkenlerine göre öğrencilerin benlik saygısı düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı fark var mıdır?

YÖNTEM

Araştırma Evren ve Örneklemi

Evreni; 2021-2022 Eğitim-öğretim yılında Yozgat ilinde liselerde öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Örneklemi ise 2021-2022 eğitim-öğretim yılında Yozgat ilinde öğrenim gören lise öğrencilerinden online anket çalışmasına gönüllü olarak katılım gösteren 231 öğrenci oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada demografik bilgi formu ve benlik saygısı ölçeği kullanılmıştır.

Benlik Saygısı Ölçeği

Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin benlik saygısı düzeylerini belirlemek amacıyla Arıca (1999) tarafından geliştirilen benlik saygısı ölçeği kullanılmıştır. Ölçek, beş alt boyutlu, “1 (kesinlikle katılmıyorum) ile 5 (kesinlikle katılıyorum)” arasında derecelendirilen bir ölçektir. Ölçeğin alt boyutları sırasıyla benlik değeri, özgüven, depresif duygulanım, kendine yetme ve başarıma ve üretkenlik olarak adlandırılmıştır. Ölçeğin tamamı için .90 iç tutarlılık katsayısı bulunmuştur.

Mevcut bu araştırmada ise ölçeğin toplam güvenilirlik katsayısı .92 olarak belirlenmiştir. Alt boyutları ise sırasıyla .82; .69; .80; .68; .75 olarak hesaplanmıştır. İç tutarlılık katsayısının .70 ile .90 arasında olması, yüksek güvenilirlik düzeyine işaret etmektedir (Bagozzi ve Yi, 1988; 76-94, Nunnally ve Bernstein, 1994). Sonuç olarak ölçeğe ilişkin güvenilirlik katsayılarının kabul düzeyini karşıladığı görülmüştür.

Verilerin Analizi

Veriler SPSS 20.0 paket programına aktarılmış ve analizlere başlamadan önce verilerin basıklık ve çarpıklık katsayıları incelenmiştir. Çarpıklık ve basıklık katsayısının (+2) aralıklarında olması verilerin normal dağılım sergilediğini göstermektedir (West ve ark., 1995; Şencan, 2005; Şimşek, 2007). Yapılan bu araştırmada ise verilerin çarpıklık değerlerinin -0.278 / -0.588 arasında, basıklık değerlerinin -0.260 / -0.683 arasında olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre verilerin normal dağılım sergilemiş ve istatistiki analizlerde parametrik testler kullanılmıştır.

Araştırmada frekans ve yüzde analizinden, t testinden ve ANOVA testinden, varyans homojenliğine göre ise çoklu karşılaştırma (Post-Hoc Tukey ve Tamhane T2) testlerinden yararlanılmıştır. İstatistiksel anlamlılık düzeyi 0.05 olarak belirlenmiştir.

BULGULAR

Öğrencilerin demografik özelliklerine ilişkin bulgular tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Öğrencilerin Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

		N	%
Cinsiyet	Kadın	119	51.5
	Erkek	112	48.5
Spor Yapma Durumu	Evet	156	67.5
	Hayır	75	32.5
Sınıf	9. sınıf	33	14.3
	10. sınıf	87	37.7
	11. sınıf	45	19.5
	12. sınıf	66	28.6
Anne Eğitim Düzeyi	İlkokul	65	28.1
	Ortaokul	55	23.8
	Lise	81	35.1
	Üniversite	30	13.0
Baba Eğitim Düzeyi	İlkokul	50	21.6
	Ortaokul	40	17.3
	Lise	92	39.8
	Üniversite	49	21.2
Aylık Gelir Düzeyi	4253 TL ve altı	86	37.2
	4254-5250 TL	43	18.6
	5251-6250 TL	31	31.4
	6251 TL ve üzeri	71	30.7

Tablo 1 incelendiğinde öğrencilerin 119’ (%51.5) kadın, 112’si (%48.5) erkektir. 156’sı (%67.5) spor yapmakta, 75’i (%32.5) spor yapmamaktadır. Öğrencilerin 33’ü (%14.3) 9. sınıf, 87’si (%37.7) 10. sınıf, 45’i (%19.5) 11. Sınıf ve 66’sı (%28.6) 12. Sınıftır. Anne eğitim düzeyi sorusuna öğrencilerin 65’i (%28.1) ilkokul, 55’i (%23.8) ortaokul, 81’i (%35.1) lise, 30’u (%13.0) üniversite mezunu cevabını vermiştir. Baba eğitim düzeyi sorusuna 50’si (%21.6) ilkokul, 40’ı (%17.3) ortaokul, 92’si (%39.8) lise ve 49’u (%21.2) üniversite cevabını vermiştir. 86’sı (%37.2) 4253 TL ve altı, 43’ü (%18.6) 4254-5250 TL, 31’i (%31.4) 5251-6250 TL ve 71’i (%30.7) 6251 TL ve üzeri aylık gelir düzeyine sahiptir.

Tablo 2’de benlik saygısı ölçeği alt boyutları puan ortalamasına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 2. Benlik saygısı ölçeği alt boyutlarına ilişkin bulgular

	N	$\bar{x}$	Ss
Benlik Değeri Boyutu	231	3.57	.93
Özgüven Boyutu	231	3.84	.66
Depresif Duygulanım Boyutu	231	3.48	1.04

Kendine Yetme Boyutu	231	4.03	.76
Başarım ve Üretkenlik Boyutu	231	3.70	.83

Tablo 2 incelendiğinde; benlik saygısı ölçeği alt boyutlarının en önemlisinin kendine yetme boyutu olduğu belirlenmiştir ($\bar{x}=4.03$, ss: .76).

Tablo 3’de t testi bulgularına yer verilmiştir.

Tablo 3. t testi bulguları

	Cinsiyet	N	Ortalama	Ss	t	p
Benlik Değeri	Kadın	119	3.56	.96	-.167	.867
	Erkek	112	3.59	.91		
Özgüven	Kadın	119	3.80	.70	-.953	.342
	Erkek	112	3.89	.62		
Depresif Duygulanım	Kadın	119	3.41	1.04	-1.009	.314
	Erkek	112	3.55	1.03		
Kendine Yetme	Kadın	119	4.04	.82	.230	.818
	Erkek	112	4.02	.70		
Başarım ve Üretkenlik	Kadın	119	3.59	.88	-2.118	.035*
	Erkek	112	3.82	.77		
	Spor Yapma	N	Ortalama	Ss	t	P
Benlik Değeri	Evet	156	3.72	.89	3.431	.001*
	Hayır	75	3.28	.95		
Özgüven	Evet	156	3.92	.62	2.599	.010*
	Hayır	75	3.68	.72		
Depresif Duygulanım	Evet	156	3.65	1.00	3.622	.000*
	Hayır	75	3.13	1.04		
Kendine Yetme	Evet	156	4.11	.71	2.385	.018*
	Hayır	75	3.86	.83		
Başarım ve Üretkenlik	Evet	156	3.83	.78	3.337	.001*
	Hayır	75	3.44	.88		

*p<.05

Tablo 3 incelendiğinde; cinsiyete göre başarı ve üretkenlik alt boyutu puan ortalaması arasında anlamlı fark tespit edilmiştir (p<.05). Bu fark erkek öğrenciler lehinedir. Spor yapma durumuna göre benlik saygısı ölçeği tüm alt boyutları puan ortalaması arasında istatistiksel olarak anlamlı farklar tespit edilmiştir (p<.05). Bu farklar tüm alt boyutlarda spor yapan öğrenciler lehinedir.

Tablo 4’de sınıf değişkenine göre benlik saygısı ölçeği alt boyutları puan ortalaması karşılaştırması Anova analizi bulgularına yer verilmiştir.

Tablo 4. Sınıf değişkenine göre benlik saygısı ölçeği alt boyutları puan ortalaması karşılaştırması Anova analizi bulguları

	Grup	N	$\bar{x}$	Ss	Var. K.	F	p	Anlamlı Fark
Benlik Değeri	9. sınıf	33	3.64	.93	Gruplar Arası	.521	.668	-
	10. sınıf	87	3.65	.97				
	11. sınıf	45	3.52	.81				
	12. sınıf	66	3.48	.96				
Özgüven	9. sınıf	33	3.95	.61	Gruplar Arası	.504	.680	-
	10. sınıf	87	3.87	.68				
	11. sınıf	45	3.79	.64				
	12. sınıf	66	3.80	.68				
Depresif Duygulanım	9. sınıf	33	3.61	1.13	Gruplar Arası	.374	.772	-
	10. sınıf	87	3.51	1.06				
	11. sınıf	45	3.43	1.00				
	12. sınıf	66	3.40	1.00				
Kendine Yetme	9. sınıf	33	4.08	.71	Gruplar Arası	.338	.798	-
	10. sınıf	87	3.97	.80				
	11. sınıf	45	4.10	.73				
	12. sınıf	66	4.02	.75				
Başarım ve Üretkenlik	9. sınıf	33	3.78	.72	Gruplar Arası	.435	.728	-
	10. sınıf	87	3.75	.88				
	11. sınıf	45	3.64	.76				
	12. sınıf	66	3.63	.88				

*p<.05

Tablo 4 incelendiğinde; sınıf değişkenine göre benlik saygısı ölçeği tüm alt boyutları puan ortalaması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmemiştir ($p>.05$).

Tablo 5’de anne eğitim düzeyi değişkenine göre benlik saygısı ölçeği alt boyutları puan ortalaması karşılaştırması Anova analizi bulgularına yer verilmiştir.

Tablo 5. Anne eğitim düzeyi değişkenine göre benlik saygısı ölçeği alt boyutları puan ortalaması karşılaştırması Anova analizi bulguları

	Grup	N	$\bar{x}$	Ss	Var. K.	F	p	Anlamlı Fark
Benlik Değeri	İlkokul	65	3.46	.93	Gruplar Arası	.913	.435	-
	Ortaokul	55	3.61	.96	Grup içi			
	Lise	81	3.69	.90	Toplam			
	Üniversite	30	3.47	.95				
Özgüven	İlkokul	65	3.77	.60	Gruplar Arası	.596	.618	-
	Ortaokul	55	3.84	.71	Grup içi			
	Lise	81	3.86	.70	Toplam			
	Üniversite	30	3.97	.58				
Depresif Duygulanım	İlkokul	65	3.23	1.09	Gruplar Arası	1.975	.118	-
	Ortaokul	55	3.48	1.03	Grup içi			
	Lise	81	3.62	1.00	Toplam			
	Üniversite	30	3.62	1.00				
Kendine Yetme	İlkokul	65	3.91	.80	Gruplar Arası	.782	.505	-
	Ortaokul	55	4.06	.75	Grup içi			
	Lise	81	4.05	.76	Toplam			
	Üniversite	30	4.15	.69				
Başarım ve Üretkenlik	İlkokul	65	3.54	.88	Gruplar Arası	1.304	.274	-
	Ortaokul	55	3.71	.89	Grup içi			
	Lise	81	3.81	.77	Toplam			
	Üniversite	30	3.75	.79				

* $p<.05$, ** $p<.01$

Tablo 5 incelendiğinde; anne eğitim düzeyi değişkenine göre benlik saygısı ölçeği tüm alt boyutları puan ortalaması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmemiştir ($p>.05$).

Tablo 6’da baba eğitim düzeyi değişkenine göre benlik saygısı ölçeği alt boyutları puan ortalaması karşılaştırması Anova analizi bulgularına yer verilmiştir.

Tablo 6. Baba eğitim düzeyi değişkenine göre benlik saygısı ölçeği alt boyutları puan ortalaması karşılaştırması Anova analizi bulguları

	Grup	N	$\bar{x}$	Ss	Var. K.	F	p	Anlamlı Fark
Benlik Değeri	İlkokul	50	3.63	.96	Gruplar Arası	1.019	.385	-
	Ortaokul	40	3.37	.99	Grup içi			
	Lise	92	3.66	.91	Toplam			
	Üniversite	49	3.52	.89				
Özgüven	İlkokul	50	3.87	.64	Gruplar Arası	.831	.478	-
	Ortaokul	40	3.73	.66	Grup içi			
	Lise	92	3.82	.71	Toplam			
	Üniversite	49	3.95	.59				
Depresif Duygulanım	İlkokul	50	3.49	1.11	Gruplar Arası	.614	.606	-
	Ortaokul	40	3.28	1.00	Grup içi			
	Lise	92	3.52	1.05	Toplam			
	Üniversite	49	3.54	.97				
Kendine Yetme	İlkokul	50	4.08	.82	Gruplar Arası	.499	.683	-
	Ortaokul	40	3.89	.76	Grup içi			
	Lise	92	4.04	.73	Toplam			
	Üniversite	49	4.05	.75				
Başarım ve Üretkenlik	İlkokul	50	3.76	.90	Gruplar Arası	1.895	.131	-
	Ortaokul	40	3.42	.94	Grup içi			
	Lise	92	3.77	.83	Toplam			
	Üniversite	49	3.74	.63				

* $p<.05$

Tablo 6 incelendiğinde; incelendiğinde, baba eğitim düzeyi değişkenine göre benlik saygısı ölçeği tüm alt boyutları puan ortalaması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmemiştir ($p>.05$).

Tablo 7'de aylık gelir düzeyi değişkenine göre benlik saygısı ölçeği alt boyutları puan ortalaması karşılaştırması Anova analizi bulgularına yer verilmiştir.

Tablo 7. Aylık gelir düzeyi değişkenine göre benlik saygısı ölçeği alt boyutları puan ortalaması karşılaştırması Anova analizi bulguları

	Grup	N	$\bar{x}$	Ss	Var. K.	F	p	Anlamlı Fark
Benlik Değeri	4253TL ve Altı	86	3.47	.96	Gruplar Arası	.799	.496	-
	4254-5250	43	3.55	.87	Grup içi			
	5251-6250	31	3.71	.97	Toplam			
	6251 ve Üzeri	71	3.66	.91				
Özgüven	4253TL ve Altı	86	3.75	.63	Gruplar Arası	1.940	.124	-
	4254-5250	43	3.75	.60	Grup içi			
	5251-6250	31	3.98	.79	Toplam			
	6251 ve Üzeri	71	3.95	.66				
Depresif Duygulanım	4253TL ve Altı	86	3.33	1.12	Gruplar Arası	1.052	.370	-
	4254-5250	43	3.56	.96	Grup içi			
	5251-6250	31	3.48	1.14	Toplam			
	6251 ve Üzeri	71	3.61	.93				
Kendine Yetme	4253TL ve Altı	86	3.95	.80	Gruplar Arası	1.766	.154	-
	4254-5250	43	3.89	.71	Grup içi			
	5251-6250	31	4.09	.93	Toplam			
	6251 ve Üzeri	71	4.18	.63				
Başarma ve Üretkenlik	4253TL ve Altı	86	3.64	.88	Gruplar Arası	1.344	.261	-
	4254-5250	43	3.58	.78	Grup içi			
	5251-6250	31	3.95	.87	Toplam			
	6251 ve Üzeri	71	3.74	.79				

*p<.05, **p<.01

Tablo 7 incelendiğinde; aylık gelir düzeyi değişkenine göre benlik saygısı ölçeği tüm alt boyutları puan ortalaması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmemiştir (p>.05).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Birinci (2019), yapmış olduğu çalışmasında benlik saygısının etkisiyle benlik saygısının yüksek çıkması durumunda pozitif kişilik özellikleriyle iç içe olduğu, benlik saygısı düzeyinin düşük çıkması sonucuna ise bireyde negatif neticelerin artacağı ile ilgili bulgulara rastlamıştır. Alanla ilgili literatürün taranıp incelenmesi neticesinde ise benlik saygısı ve duygusal öz-yeterlilik konusu inceleyen Ceyhan (2013) cinsiyetler arasında anlamlı bir ilişkiye rastlamadığını ifade etmiştir. Ancak bizim çalışmamızla paralel bulgulara ulaşmış olan Duran (2007), kızların benlik saygısının erkeklerin benlik saygısına göre daha yüksek olduğunu tespit eden bulgulara rastlamıştır.

Literatür incelendiğinde Çetinkaya ve arkadaşları (2006) benlik saygısının yaş ile doğru orantılı olarak artış gösterdiği yönünde bilgiye ulaşmıştır ancak bizim yapmış olduğumuz çalışmada sınıflar arasında yaş ile alakalı anlamlı bir artış ya da düşüşe rastlanmamıştır.

Birinci (2019), yaptığı çalışmasında anne ve babaların eğitim düzeyleri arttıkça öğrencilerin de benlik saygısı düzeylerinde anlamlı farklılıklar olduğunu tespit etmiştir. Bizim yapmış olduğumuz çalışmada ise anne babaların eğitim düzeyindeki değişikliklerin öğrencinin benlik saygısı düzeyinde herhangi bir farklılığa neden olmamıştır.

spor yapan bireylerin benlik saygı düzeyleri ile spor yapmayan bireylerin benlik düzeyleri arasında farklılık görülebilmektedir. Buna birde lisede öğrenim gören öğrencilerin benlik saygı düzeyleri çeşitli faktörlere bağlı olarak farklılık göstermektedir. Lisede öğrenim gören bireyler çevresel faktörler, okul ortamındaki uyumu, aile içi düzen, kişilik özellikleri, karşı cinse karşı tutumu, sportif aktivitelerde harcadığı zaman gibi faktörlerden dolayı benlik saygı düzeyinde farklılıklar gözlenmektedir.

Araştırmaya Yozgat ilindeki öğrenim gören lise öğrencilerden ankete katılan öğrencilerin %51.5 i kız öğrenci, %48.5 inin erkek öğrenci oldukları görülmektedir. Şahin (2012), Duran (2007) yaptıkları çalışmalarda kızların benlik saygı düzeylerinin erkeklerin benlik saygısı düzeyinden daha yüksek olduğunu gösteren bir çalışma ortaya çıkmıştır. Çetin ve Çavuşoğlu (2009)'da yaptıkları bir çalışmada yetiştirme yurdunda kalan adölesanlar üzerinde yaptıkları araştırmada ise kızların benlik saygı düzeyinin erkeklerin benlik saygı düzeyinden daha

düşük olduğunu saptanmışlardır. Bu sonuçlara göre ailesiyle birlikte yaşayan ve ailesinin korumasında olan kız çocuklarının benlik saygı düzeyi aşırı korumacı yapıdan kaynaklı yüksek olduğu rahatlıkla söylenebilir. Aynı zamanda cinsiyete dayalı farkların gün geçtikçe azalması ve cinsiyet rollerinin toplumsal değerler bakımından eşitlik göstermesi kızların benlik saygısını olumlu yönde etkileyebileceği söylenebilir (Çetin, 2015). Erpalabıyık (2018, s. 62) yaptığı çalışmada üniversitede öğrenim gören öğrencilerin cinsiyete göre benlik saygısı istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulmuştur ($t_{2,43} p=0,02<0,05$).

Araştırmada, benlik saygısı ölçeği alt boyutlarının en önemlisinin kendine yetme boyutu olduğu belirlenmiştir ($X=4.03$, ss: .76). Bu sonuçlara bakılarak lisede öğrenim gören kız öğrencilerin kendine yetme düzeyi, erkek öğrencilerin kendine yetme düzeyinden düşük olduğu görülmüştür. Bu fark erkek öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerinin eşitsizliğinden kaynaklı daha özgür olmaları ve aileye bağımsız kararlar verebilmesi bunun sonucu olarak da kendine yeterliliğin daha yüksek olmasını sağladığını söyleyebiliriz.

Araştırma sonucunda cinsiyet değişkenine göre benlik saygısı ölçeği başarı ve üretkenlik alt boyutu puan ortalaması arasında istatistiksel olarak anlamlı fark tespit edilmiştir ($p<.05$). Bu fark erkek öğrenciler lehinedir. Benlik saygısı alt boyut puanlarının başarı ve üretkenlik alt boyutları açısından bakıldığında köyde yaşayanların büyükşehirde yaşayanlara oranla daha olumlu fark tespit edilmiştir (Binici, 2019).

Araştırmada, spor yapma durumu değişkenine göre benlik saygısı ölçeği tüm alt boyutları puan ortalaması arasında istatistiksel olarak anlamlı farklar tespit edilmiştir ($p<.05$). Bu farklar tüm alt boyutlarda spor yapan öğrenciler lehinedir. Alan yazın incelendiğinde yapılan mevcut araştırmayı destekler nitelikte sonuçlar tespit edilmiştir. Alan yazında spor yapan bireylerin sahip olduğu özsaygı düzeyleri spor yapmayan bireylerin sahip olduğu özsaygı düzeylerinden daha yüksek bulunmuştur. Tozoğlu ve Ark. (2014), Gacar ve Yanlıç (2012) ve Karakaya ve ark. (2006) yapmış olduğu çalışmalarda da benzer sonuçlar elde edilmiştir.

Araştırma sonucunda, sınıf değişkenine göre benlik saygısı ölçeği tüm alt boyutları puan ortalaması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmemiştir ($p>.05$). Böke (2018), yapmış olduğu araştırmada örneklem grubun demografik değişkenlerine ilişkin sonuca göre spor yapan ve yapmayan lise öğrencilerinde, sınıf düzeyi ile benlik saygısında anlamlı farklılığa yol açmadığını belirtmiştir. Bu sonuç çalışmamızı destekler nitelik taşımaktadır.

Araştırmada, anne eğitim düzeyi değişkenine göre benlik saygısı ölçeği tüm alt boyutları puan ortalaması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmemiştir ($p>.05$). Araştırma sonucunda, baba eğitim düzeyi değişkenine göre benlik saygısı ölçeği tüm alt boyutları puan ortalaması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmemiştir ($p>.05$).

Böke' nin 2018 yılında yapmış olduğu araştırmada spor yapan lise öğrencileri ile spor yapmayan lise öğrencilerinin anne, baba eğitim durumu ile benlik saygısı arasında anlamlı fark bulunmadığını tespit etmiş olması, çalışmamızı desteklemektedir.

Araştırmada, aylık gelir düzeyi değişkenine göre benlik saygısı ölçeği tüm alt boyutları puan ortalaması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmemiştir ($p>.05$). Güngör (1989), lise öğrencilerinin benlik saygısı düzeylerini etkileyen etmenleri incelediği çalışmasının sonunda, öğrencilerin düşük ya da yüksek benlik saygısına sahip oluşlarında; kişisel niteliklerinin, ailelerin sosyo-ekonomik ve kültürel niteliklerinin ve anne baba niteliklerinin değişik derecelerde etkili olduğunu bulmuştur. Ayrıca Esen, (2012) yapmış olduğu araştırmada, sosyo-ekonomik durumu ile benlik saygısı arasında anlamlı fark bulunduğunu tespit etmiştir. Bu çalışmalardan elde edilen sonuçlar, çalışmamızdan elde edilen sonuç ile zıtlık göstermektedir.

Araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda aşağıdaki önerilere yer verilmiştir.

- ✓ Araştırma kapsamına daha fazla katılımcının dahil edilmesi bundan sonraki çalışmaları daha da anlamlı hale getirebilir.
- ✓ Araştırmamızda kullanılan değişkenlerden farklı olarak başka değişkenlerin kullanılması ve araştırılması farklı bakış açısı getirebilir.
- ✓ Farklı grupların karşılaştırmaları yapılarak daha farklı sonuçlar elde edilebilir.
- ✓ Çeşitli etkinlikler ile özellikle spor yapmayan bireylerin benlik saygısının yükselmesi adına çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

Adams, J. F. (1995), *Ergenliği Anlamak*, Ankara: İmge Yayınları.

- Alptuğ, E. C. (2012). *Spor Yapan ve Yapmayan Üniversite Öğrencilerinin Benlik Saygısı ve Atılganlık Düzeylerinin İncelenmesi. Muğla Üniversitesi Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla.
- Amman, M., Field, S. B., & Jaklevic, R. C. (1993). Coulomb-blockade spectroscopy of gold particles imaged with scanning tunneling microscopy. *Physical Review B*, 48(16), 12104.
- Arıca, O.T. (1999). *Grupla Psikolojik Danışma Yoluyla Benlik Saygısı ve Mesleki Benlik Saygısının Geliştirilmesi*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü., İstanbul.
- Aydın, B., Sarı, S. V. ve Şahin, M. (2012). Anne-babadan algılanan kabul/ilgi, benlik saygısı ve akademik başarı: Umudun aracı rolü. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, 3(4), 37-48.
- Bagozzi, R.P., Yi, Y. (1988). On the evaluation of structural equation models, *Academy of Marketing Science*, 16(1), 76-94.
- Baumeister, R.F., Campbell, J.D., Kruger, J.I. ve Vohs, K.D. (2003). Does high self-esteem cause better performance, interpersonal success, happiness, or healthier lifestyles? *Psychological Science in the Public Interest*, 4(1), 1-44.
- Birinci, R. (2019). *Spor yapan ve yapmayan bireylerin benlik saygısı ve saldırganlık düzeylerinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi), Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Erzincan.
- Böke, İ. (2018). *Spor Yapan Lise Öğrencilerinin Benlik Saygısı, Anksiyete Düzeyi ve Stresle Başa Çıkma Becerilerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Psikoloji Ana Bilim Dalı. İstanbul Gelişim Üniversitesi. İstanbul.
- Canpolat, B. I. (2003), *Ergenlerin Kendilik Algısında Beden İmajının ve Beden Kitle indeksinin Rolü*. (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çetin, B. (2015). *Kentte ve Kırsalda Yetişmiş Ortaokul Öğrencilerinin Benlik Saygısı İle Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi), Nişantaşı Üniversitesi, İstanbul.
- Çetin, H. ve Çavuşoğlu, H. (2009). Yetiştirme yurdunda ve aileleri ile yaşayan adölesanların benlik saygıları ve psikolojik belirtilerinin karşılaştırılması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, 2(4), 137-144.
- Doğan O, Doğan S, Çorapçioğlu A ve ark. (1994). Üniversite öğrencilerinde depresyon yaygınlığı ve bazı değişkenlerle ilişkisi. *C.Ü. Tıp Fak. Dergisi*, 16(2):148-151.
- Erpalabıyık, B (2018). *Üniversite öğrencilerinin gençlik liderlik özellikleri ile benlik saygısı ve özgüven algıları arasındaki ilişkilerin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Siirt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Siirt.
- Fennell M. (1997). Low self-esteem: A cognitive perspective. *Behav Cognitive Psychother*, 25, 1–25.
- Gacar, A. ve Yanlıç, N. (2012). 13 - 17 yaş ergen hentbolcuların benlik saygısı düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, 3 (2), 45-50.
- Gill D.L., Gross J.B., and Huddleston, S., "Participation Motivation In Young Sports". *International Journal of Sport Psychology*, 1-14, 1983.
- Güngör, A. (1989). *Lise Öğrencilerinin Özsaygı Düzeylerini Etkileyen Etmenler*, (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Karakaya, I., Coşkun, A. ve Ağaoğlu, B. (2006). "Yüzücülerin Depresyon, Benlik Saygısı ve Kaygı Düzeylerinin Değerlendirilmesi, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 7, 162-166.
- Kılıç Duran, Ş. (2007). *9.10. 11 Yaşındaki Çocukların Zihinsel Gelişim ve Benlik Saygısına Ailenin Sosyo-Ekonomik Düzeyinin Etkisi* (Master's thesis, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Menteş, A. (2007). *Lise öğrencilerinin atılganlık düzeyine sporun etkisi*. (yüksek lisans tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Nunnally, J.C., Bernstein, I.H. (1994). *Psychometric Theory*, McGrawHill: New York.
- Plummer, D. (2001), *Helping Children to Build Self-Esteem: A Photocopiable Activities Book*, London.
- Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

- Salokun, S.D. (1990). "Comparison of Nigerian High School Athletes and Nonathletes On Self-concept". *Perceptual and Motor Skills*. 70. 865-866
- Sanford, L. T., ve Donovan, M. E. (1984). *Women and Self-Esteem: Understanding and Improving the Way We Think and Feel About Ourselves*. Penguin Books.
- Sivribaşkara, S. (2003), *Özsaygının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Ankara.
- Şencan, H. (2005). *Sosyal ve Davranışsal Ölçümlerde Güvenilirlik ve Geçerlik*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Şimşek, O. F. (2007). *Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş, Temel İlkeler ve Lisrel Uygulamaları*. Ankara: Ekinoks Yayınları.
- Tozoğlu, E., Bayraktar, G., Aka, S T. ve Tatlısu, B. (2014) Studying the Effects of Sporting Habits on the Selfesteem of Disabled Individuals. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 8(2), 233-241.
- Tufan, B. ve Yıldız, S. (1993). Geri dönüş sürecinde ikinci kuşak Almanya'dan dönen öğrencilerin benlik saygıları ve ruhsal belirtileri. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Vincent, M.F. (1976) "Comparison of Self-concept of College Woman: Athletes and Physical Education Majors". *Research Quarterly*. 47, 218-225.
- West, S. G., Finch, J. F. and Curran, P. J. (1995). *Structural Equation Models with Nonnormal Variables and Remedies*. Akt: Hoyle, R.H. (Ed.) (1995). *Structural Equation Modeling: Concepts, Issues and Applications*, Sage: London.
- Weinberg, S. R.,Gould, D. (2007). *Foundation of Sportand ExercisePsychology*, Champaign, IL: Human Kinetics Publishers.s40.
- Fennell M. (1997). Low self-esteem: A cognitive perspective. *Behav Cognitive Psychother*, 25, 1–25.

e-ISSN: 2630-631X

Article Type
Research ArticleSubject Area
Political ThoughtsVol: 8 Issue: 60
Year: 2022 JUNE
Pp: 1142-1151

Arrival

17 May 2022

Published

30 June 2022

Article ID 63040

Doi Number

<http://dx.doi.org/10.29228/smrj.63040>How to Cite This
ArticleKara, A. (2022).
"Fransız Devrimi
Sonrası Fransa'da
Siyasal Rejim
Değişimleri Ve
Meşruiyet Algısının
Dönüşümü",International Social
Mentality and
Researcher Thinkers
Journal, (Issn:2630-
631X) 8(60): 1142-
1151Social Mentality And Researcher
Thinkers is licensed under a
Creative Commons Attribution-
NonCommercial 4.0 International
License.

Fransız Devrimi Sonrası Fransa'da Siyasal Rejim Değişimleri Ve Meşruiyet Algısının Dönüşümü¹

Political Regime Changes And Transformation Of Perception Of Legitimacy In Post-Revolutionary France

Ayman KARA¹ ¹ Arş.Gör.Dr., Kırıkkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Kırıkkale, Türkiye

ÖZET

Fransız Devrimi'ne kadar Fransa'da monarşi, din ve feodalite üçgeninde oluşan bir meşruiyet algısı bulunmaktaydı. Ancak Fransız Devrimi bu algıyı farklı bir noktaya taşımış, bu meşruiyet öğelerini ortadan kaldırmış ya da köklü bir şekilde değiştirmiştir.

Meşruiyet algısının değişimiyle siyasal rejimler de değişmiş, Fransız Devrimi'ne kadar mutlak monarşi rejimiyle yönetilen Fransa'da meşruti monarşi, iki defa imparatorluk, monarşinin restorasyonu ve beş defa cumhuriyet rejimi kurulmuştur. Bu siyasal rejim denemeleri pek çok defa darbeler ve devrimler getirmiş, Fransa'nın siyasal hayatı çoğunlukla istikrarsız bir çizgi izlemiştir. Her bir siyasal rejimin anlayışı ve değerleri farklı olmuş, bu da siyasal meşruiyet ölçütlerinin her kurulan rejimde değişmesini beraberinde getirmiştir. Bu bakımdan Fransa'da siyasal meşruiyet ölçütleri Fransız Devrimi öncesinde ve sonrasında keskin bir değişim geçirmesine rağmen, imparatorluk ve monarşinin restorasyonu dönemlerinde eski ve yeni siyasal meşruiyet kriterleri bir arada var olmuştur. Cumhuriyet dönemlerinde ise eski meşruiyet sembolleri olan monarşi, din ve feodalite ortadan kaldırılmaya, yeni meşruiyet kriterleri yerleştirilmeye çalışılmıştır. Pek çok siyasal rejim denemesi geçiren Fransa'da üçüncü cumhuriyet dönemi ile birlikte cumhuriyet rejimi yerleşmiş, eski meşruiyet kriterlerinin önemi kaybolmuştur.

Bu çalışmada, ilk olarak Fransız Devrimi öncesinde var olan meşruiyet kriterleri incelenecek, Fransız Devrimi ile bu kriterlerde meydana gelen değişimler ve oluşan yeni meşruiyet kriterleri ele alınacaktır. Devrim sonrası Fransa'da meydana gelen siyasal rejim değişimleri incelenerek meşruiyet algısının her siyasal rejim ile birlikte nasıl bir dönüşüm geçirdiği, eski ve yeni meşruiyet kriterlerine göre siyasal rejimlerin hangi konumda buldukları araştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Fransız Devrimi, meşruiyet, cumhuriyet, monarşi, imparatorluk

ABSTRACT

France had a perception of legitimacy based on a triangle of monarchy, religion, and feudality before the French Revolution. However, the French Revolution had shifted this perception to a different point, abolished these elements of legitimacy, or changed them dramatically.

With the transformation of the perception of legitimacy, political regimes changed; constitutional monarchy, two times of emperorship, restoration of the monarchy, and five times of Republic were conducted in the French which had been governed with absolute monarchy till French Revolution. These political regime attempts gave rise to many coups and revolutions, The political life of the French had followed an inconsistent path most of the time. The insight and values of each political regime had been different, therefore, this led to a change in political legitimacy criteria with each conducted regime. In this regard, although the political legitimacy criteria had been altered radically before and after French Revolution, old and new political legitimacy criteria coexisted during the restoration of monarchy and emperorship. But during the Republic eras, old legitimacy symbols, monarchy, religion, and feudality were attempted to be eliminated, and new legitimacy criteria to be established. The Republic regime settled along with the third republic era in France which had been through many political regime attempts, and the old legitimacy criteria lost their significance.

In this paper, firstly the legitimacy criteria that existed before French Revolution will be analyzed, and the changes that occurred in these criteria with the French Revolution and new legitimacy criteria will be discussed. How the perception of legitimacy has transformed with each political regime and the position of political regimes according to the old and new legitimacy criteria will be studied by analyzing the political regime changes in France after the revolution.

Keywords: French Revolution, legitimacy, republic, monarchy, emperorship

GİRİŞ

Fransız Devrimi öncesinde Fransa'da tüm Avrupa'da olduğu gibi geleneksel anlamda bir yönetim anlayışı bulunmaktadır. Bu geleneksel yönetim anlayışı içerisinde Kilise ve dinsel meşruiyet önemli bir yer kaplamaktadır. Dinsel anlamda onaylanmayan hükümdarlar meşru kabul edilmemektedir. Diğer yandan feodal düzenin meşruiyeti kabul edilmekte, aristokrasinin büyük ekonomik ve siyasal hakları bulunmaktadır. Mutlak monarşi ise ciddi anlamda güç kazanmış bir durumda olup çeşitli argümanlarla meşruiyet sağlamıştır.

Bu üç yapı içerisinde siyasal iktidarlar meşruiyetlerini sağlamakta ve hükümlerini sürdürmektedirler. Halk siyasal meşruiyet olgusunun hiçbir noktasında yer bulamamakta, yalnızca yönetilen konumunda kalmaktadır. Ancak Fransız Devrimi'ni fikren hazırlayan düşünürler ve hareketler halkı siyasal anlamda meşruiyetin temeline oturtmuş, böylece halkın yararı olgusunu meşruiyetin ölçütü haline getirmişlerdir. Nihayet Fransız Devrimi ile halkın iradesi, ulusal egemenlik, hak ve özgürlükler siyasal alanda konuşulmaya başlanmış, eski

¹ Bu makale "Kıta Avrupası Siyasal İktidar Düşüncesinde Meşruiyet Sorunsalı: Fransa Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çözümleme" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

meşruiyet kriterlerine karşı adımlar atılmıştır. Ancak eski siyasal meşruiyet parametreleri yüzyıllar boyunca o kadar güçlenmişlerdir ki, bir anda ortadan kaldırılmaları mümkün olmamış, her değişim farklı sancılar ve sorunlar doğurmuştur.

Fransa'da meydana gelen siyasal rejim değişimleri de bu sancıların ve sorunların neticesidir. Her dönemde farklı bir siyasal rejimin uygulanması bu sorunları kimi zaman çözmeye, kimi zaman daha da derinleştirmeye sebebiyet vermiştir. Bu çalışmada, Fransız Devrimi'nden sonra ortaya çıkan siyasal rejim değişimlerinin Fransız Devrimi öncesindeki ve sonrasında meşruiyet kriterlerinin çatışmasının bir ürünü olduğu iddia edilmektedir. Bu iddianın incelenmesi için de Fransız Devrimi öncesindeki meşruiyet ölçütleri incelenecek, devrim sonrasında ortaya çıkan yeni meşruiyet ölçütleri ele alınacak, sonrasında da Fransa'da yaşanmış olan siyasal rejimler ele alınarak hangi sebeplerle ortaya çıktıkları ve nasıl ortadan kalktıkları incelenecektir. Böylece pek çok siyasal rejimin yaşandığı Fransa'da siyasal meşruiyet algısının dönüşümü tartışılacaktır.

FRANSIZ DEVRİMİ İLE MEŞRUIYET ALGISINDA MEYDANA GELEN DEĞİŞİMLER

Fransız Devrimi ile birlikte meşruiyet algısının nasıl değişim geçirdiğini anlayabilmek için auctoritas ve potestas kavramlarını bilmek gerekmektedir. Auctoritas iktidarın dayandığı kavram olup meşruiyetin belirlenmesinde temel ölçüttür. İktidarın kullanımı ise potestas kavramı ile ifade edilir. Potestasın durumu auctoritasın değişimine bağlıdır. Auctoritas Fransa'da feodal dönemde Kilise'ye dayanmakta olup siyasal iktidarların meşruiyeti dinden kaynaklanmakta idi. 17. yüzyılda mutlakliğin güçlenmesiyle Kilise'nin sağladığı auctoritaya ihtiyacı kalmayan krallar auctoritas ve potestası bizzat kendilerinde bir araya getirmişler, böylece meşruiyetleri kendilerinden menkul bir duruma gelmiştir (Beriş, 2016: 358-359).

Meşruiyetin ölçütünün dinsel olandan dünyevi olana, yani kralların bizzat kendisine kaymasını Fransız düşünür Jean Bodin teorik anlamda desteklemiştir. Bodin, devletin gayesinin Tanrı'nın dilediği şekilde yönetilmek olmadığını, bizzat toplumun mutluluğu olduğunu söyler (Beriş, 2016: 359). Diğer yandan düşünür, kralın toplum üzerindeki otoritesiyle aile içerisinde babanın otoritesini birbirine benzeterek, ailenin babaya olan koşulsuz itaatinden toplumun devlete olan itaatini de koşulsuz bir şekilde gerçekleşmesi gerektiği çıkarımını yapar (Wiesner-Hanks, 2014: 192).

Bodin'in amacı kralların otoritesinin herhangi bir meşruiyet kaynağına dayanmaya ihtiyaç duymayan bir otorite haline gelmesini sağlamak, böylece onu meşruiyetini yalnızca kendisinden alan bir iktidar haline getirmektir. Düşünür bu teorisini egemenlik kavramı ile ortaya koyar. Ona göre egemenlik, bir geminin parçalarını bir arada tutan omurga bölümüne benzer ve sınırsız, sürekli, mutlak ve bölünmez bir olgudur (Ben-Amittay, 1983: 82). Jean Bodin siyasal iktidarların meşruiyetini dışsal öğelere bağlı olmaktan kurtarmaya çalışmış, böylece dine ve Kilise'ye bağlı bir kral imajını değiştirerek mutlak monarşinin güçlenmesine zemin hazırlamıştır.

Bu dönemde mutlakliğin rejimlerine meşruiyet sağlamak için çeşitli araçlar ortaya konulmuş, Bodin bunu dinsel öğelerden bağımsız olarak yaparken XIV. Louis'nin saray vaizi piskopos Bousset bunu dine dayanarak yapmıştır. Bousset Tanrı kaynaklı bir otorite anlayışını savunarak kralların otoritesini kutsamıştır. O, kralların Tanrı makamında olduklarını ve hiçbir şarta bağlı olmaksızın onlara itaat edilmesinin dini bir görev olduğunu söylemiştir (Wiesner-Hanks, 2014: 442).

Bodin ve Bousset farklı argümanlara dayanarak aynı sonuca ulaşmışlar, siyasal iktidarlara mutlak anlamda itaat edilmesi gerektiğini düşünmüşlerdir. İki kuramcı birbirlerinden farklı araçlar da kullansalar o dönemde yükselmekte olan mutlak monarşileri meşrulaştırma amacındadırlar. Fransız Devrimi öncesinde mutlak monarşiye dayalı meşruiyetin merkezde olduğu ve bizzat meşruiyetin ölçütü haline geldiği görülmektedir.

Teorik anlamda düzeni meşrulaştırmak için çeşitli düşünceler ortaya atılmasının yanında, Fransız Devrimi öncesinde monarşinin, feodalitenin ve Kilise'nin oluşturdukları düzen, doğal olarak kabullenilmiş ve bu düzene karşı bir çeşit alışkanlık meydana gelmiştir. Böylece alışkanlığa bağlı olarak düzen kabullenilmiş ve meşrulaştırılmıştır (Steel, 2006: 34).

18. yüzyıla gelindiğinde Fransız Devrimi'nin ideolojik anlamda bir hazırlığı olarak görülebilecek olan Aydınlanma düşüncesi ortaya çıkmıştır. Böylece bu yüzyılda mutlak monarşi zayıflamaya başlamıştır. Aydınlanma düşüncesi halkın düşüncelerini de etkilemiş, dine bakış açısında değişimler yaşanarak sekülerleşme eğilimi başlamıştır. Aydınlanma düşüncesi dine karşı cephe almış, Hıristiyanlığı ilerlemenin ve özgürlüğün önündeki en büyük engel olarak görmüştür (Çiğdem, 2015: 49).

Fransız Aydınlanma düşünürleri mutlak monarşiye de karşı çıkmış, onu adalete, hak ve özgürlüklere önem vermeyen keyfi bir iktidar konumunda görmüştür. Bu sebeple mutlak monarşinin dayandığı dinsel ve geleneksel meşruiyet ölçütleri yerine seküler ve yeni bir meşruiyet ölçütü koymak istemiş, bunun için de

“halk” kavramını ortaya atmışlardır. Devrim ve sonrasında halkın yararı ve iyiliğinin gözetilmesi temel meşruiyet ölçütü haline gelecektir. Aydınlanmacılar tüm yeni düşüncelerine ve eski meşruiyet kriterlerini eleştirmelerine rağmen devrimci bir nitelik göstermemektedirler. Onlar devrim taraftarı olmamışlar, İngiltere’de olduğu gibi meşruti monarşiye geçilmesini yeterli görmüşlerdir. Onların ortaya koydukları fikri altyapı devrimi gerçekleştirecek olan kişileri etkileyerek Fransız Devrimi’nin temelini teşkil edecektir (Ağaoğulları, 2018: 532-540).

Aydınlanma düşünürlerinden Rousseau egemenlik hakkının halka ait olduğunu düşünür. Temel meşruiyet kriteri halktır. Siyasal iktidar ise yürütmenin başında bulunmakla sınırlıdır (Ben-Amittay, 1983: 197). Aydınlanma düşüncesinin önemli isimlerinden Montesquieu ise monarşinin tüm güçleri elinde toplamasına karşı çıkarak kuvvetler ayrılığını savunur. Voltaire de Kilise’ye ve feodalizme karşı çıkarak önemli eleştiriler getirir (Ruhi, 2002: 40-41). Halk arasında Aydınlanma düşünceleri yayılmaya başlamış, Fransız Devrimi’ne giden sürecin ideolojik altyapısı bu düşünceler çerçevesinde şekillenmeye başlamıştır.

Fransız Devrimi ile birlikte meşruiyet düşüncesinde meydana gelen dönüşümü kavrayabilmek için Fransız Devrimi’nin mimarı olarak kabul edilen Emmanuel Joseph Sieyes’i incelemek gerekmektedir. Sieyes Ulusal Meclis’in toplanması teklifini yapan ve İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi’nin de metnini yazan kişi olması bakımından önemlidir. Aydınlanma düşüncesinden etkilenen Sieyes devrimden yaklaşık bir sene önce “*Üçüncü Sınıf Nedir?*” adlı bir broşür yayınlamış ve toplumsal bir etki göstermiştir. O dönemde toplumsal olarak üç sınıf bulunmaktadır. İlk iki sınıf soylular ve ruhbanlar olup bunlar dışında kalan herkes üçüncü sınıf olarak anılmaktadır. Broşürde Sieyes üç soru sorar ve bu soruları yanıtlar: “Üçüncü sınıf nedir? Her şey. Şimdiye kadar ne olmuştur? Hiçbir şey. Ne olmak istiyor? Bir şeyler.” Sieyes siyasal süreçlerde çoğunluk teşkil eden üçüncü sınıfın hak ettiği yeri almasını istemektedir (Ruhi, 2002: 5-6; Sarıca, 1977: 99). Ona göre özgürlük ve mülkiyet kralın ihsanı olarak görülemez. Bu haklar insanın doğuştan sahip olduğu haklardır. Dolayısıyla meşruiyetin ölçütü de doğal olarak bu hakların sahibi olan halktır. Fransız Devrimi ile birlikte kabul edilen, Sieyes’in kaleme aldığı ve onun görüşlerinin bir yansıması olan İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi de benzer esaslar üzerine bina edilmiştir. Bu belge Fransız Devrimi öncesi meşruiyet parametrelerinin değişimini göstermesi açısından oldukça önemlidir. Bildirgenin ilk maddesi, “*insanlar haklar bakımından eşit ve özgür olarak doğarlar ve yaşarlar*”, şeklindedir. İkinci maddede ise şu ifade geçer: “*siyasal toplumların amacı insanların doğal olan ve zaman aşımına uğramayan haklarını korumaktır. Bu haklar mülkiyet, özgürlük ve güvenlidir*”. İnsanların haklarını doğuştan kazandıklarını ifade eden birinci maddeye göre eşitlik ve özgürlük bulunmaktadır. Eski düzendeki sınıf ayrımları eşitsizliği yansıtmaktadır ve aynı zamanda özgürlükleri kısıtlamaktadır (Ruhi, 2002: 43-45). Dolayısıyla devrim öncesi dönemdeki dinsel ve feodal meşruiyet yerine insanların doğal haklarının korunması ilkesi konulmuştur.

Devrim sonrası Fransa’nın meşruti monarşi rejimine geçmesiyle birlikte birçok düzenleme yapılmış, 1791 Anayasası ilan edilmiştir. Bu anayasa İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi ile paralellik arz etmektedir. Bildiri din ile siyasetin ilişkisini birbirinden ayırdığı gibi 1791 Anayasası da bununla ilgili düzenlemeler içermektedir. Anayasadaki bu düzenlemeler çerçevesinde din adamları sıradan memurlar gibi atanacaklar ve devlet onlara bir maaş bağlayacaktır (McNeill, 2008: 600). Devrim öncesi dönemde en önemli meşruiyet ölçütü olan din kurumu bu düzenlemelerle devletin kontrolünde olan bir ögeye dönüştürülmüş, meşruiyet açısından önemsiz bir konuma indirgenmiştir.

1791 Anayasası meşruti bir monarşiyi öngörmüş, halk egemenliği, özgürlük ve eşitlik ilkelerini getirmiş, kralın yetkilerini sınırlamıştır (Timur, 2016: 302-303). Fransız Devrimi öncesindeki güçlü kral ve mutlak monarşi imgesi meşruiyetini yitirmiş, feodal gelenekler ise yok edilmiştir. Devrim öncesinde “*Tanrı’nın lütfu olan, Fransa Kralı Louis*” şeklinde bir unvan taşıyan kral, devrim sonrasında meşruti monarşi döneminde “*Tanrı’nın ve Devlet Anayasası’nın lütfu olan, Fransa Kralı Louis*” şeklinde anılmaktadır (Bookchin, 2011: 365). Bu unvan değişikliği meşruiyet ölçütlerinin değişimini göstermektedir. Kralın anayasaya dayalı bir meşruiyet kazanması feodal düzene dayalı meşruiyetini yitirdiğini göstermekte, dolayısıyla meşruiyeti halka dayanan bir kral imgesi ortaya çıkmaktadır. “*Tanrı’nın lütfu*” ifadesinin kullanılmaya devam edilmesi ise iktidarda dinsel meşruiyet kalıntılarının bulunduğunu göstermektedir.

Fransız Devrimi sonrası İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi ve 1791 Anayasası ile devrim öncesi dönemde imtiyazlara dayalı bir sistem olan feodal düzenin yerini, burjuvazi için gerekli olan mülkiyet ve özgürlük haklarına dayalı bir düzen almıştır. Siyasal iktidar ve yasaların meşru olarak görülebilmesi özgürlüğü ve mülkiyeti koruması ile ilintilidir. Bu sebeple Bildirge’nin burjuvaziye hitap eden bir meşruiyet algısı oluşturduğu, ekonomik anlamda eşitliği yansıtmadığı gibi yorumlar yapılmıştır (Tünay, 1995: 65-66; Rudé, 2018: 92).

ETATS GÉNÉRAUX’DAN ULUSAL MECLIS’E: MEŞRUTİ MONARŞİ VE MEŞRUIYET

Fransa'da 17. yüzyılda zirveye ulaşan mutlak monarşinin güçlenmesi olgusunun kökeni Etats Generaux (Genel Meclis) denilen ve Fransa'da devrim öncesi üç toplumsal sınıfın temsilcilerinin bir araya geldiği bir meclise dayanmaktadır. Bu meclis Fransız Devrimi'nin meydana gelmesinde de rol oynamıştır. Kral eski feodal düzende aristokratlarla iktidarını paylaşmak zorunda olup eşitler arasında birinci konumunda bulunuyordu. Krallar zamanla feodal aristokrasi ile mücadele ederek monarşiyi güçlendirmeye başladıkça burjuvazinin desteğini kazandılar (Göze, 2009: 563-564). Böylece Etats Generaux toplantılarına burjuvazinin temsilcileri de katılmaya başlayacaktır. Burjuvazinin desteğini alan krallar Etats Generaux sayesinde büyük bir güç elde ederek monarşiyi merkezileştirmeye başlamışlardır (Aulard, 2011a: XXI). Feodal dönemde bu meclisin kralın kararlarının meşruiyeti açısından büyük önem arz ettiği görülmektedir.

Etats Generaux toplantılarına her bölgeden bir soylu, bir din adamı ve bir de üçüncü sınıf temsilcisi seçilerek gönderilmektedir. Zamanla monarşinin güçlenmesi ile Etats Generaux kralın yalnızca danıştığı siyasal güçten yoksun olan bir kurum haline gelmiştir. Sonrasında ise 1614 yılından 1789 yılına kadar krallar Etats Generaux'yu toplantıya çağırılmamışlardır (Timur, 2016: 62-68).

18. yüzyılda Kral XVI. Louis'nin güç kaybetmesi ile soylular güçlerini yeniden kazanmışlar, kralın koyduğu yeni vergilere itiraz etmişlerdir. Soylular halkı Kral'a karşı kışkırtarak sokağa çıkmaya ve Kral'ın ekonomik politikalarına karşı toplanmaya çağırdılar. Yaptıkları propaganda ile Kral'ın meşruiyetini zayıflatmaya çalışan soylular farkında olmadan Fransız Devrimi'ne giden süreçte halkı harekete geçirmişlerdir (Steel, 2006: 56). Kral'ın yapmak istediği ekonomik reformları onun baskıcı kararları şeklinde göstererek Kral'a karşı Aydınlanma filozoflarının özgürlük fikirlerini öne sürdüler (Bookchin, 2011: 339-342). Soylular kendi yolsuzluklarının ortaya çıkmasını önlemek için Kral'ın vergi denetçilerine karşı halkı kışkırtıyorlar ve vergi denetimlerini engelliyorlardı. Bu durum halk tarafından büyük bir destek buldu (Gaxotte, 1962: 66-679).

Nihayet soylular Kral'ın vergi koyma kararını tek başına alamayacağını, Etats Generaux'nun toplanarak bu kararın alınabileceğini söyleyerek bu meclisin toplanmasını talep ettiler. Soyluların buradaki amaçları Etats Generaux'yu kullanarak yeni vergiler koyma kararını kesin olarak engellemek ve kendi düzenlerine meşruiyet sağlamaktı. Nitekim meclis bu kararın alınmasına müsaait bir yapıda bulunuyordu. Soylular, ruhban ve üçüncü sınıf toplanıyor, her sınıf blok şeklinde oy kullanıyordu. Bu yapı içerisinde soylular ve ruhban iki oy kullanarak üçüncü sınıfa karşı iradelerini dayatabiliyorlardı (Ağaoğulları, 2018: 37-38).

Soyluların kendi çıkarları için halkı sokağa çağırmaları kendi aleyhlerine dönmüş, köylüler feodal düzene karşı çıkarak soylulara olan borçlarını ve hizmetlerini artık yerine getirmek istemediklerini söylemeye başlamışlardır. Köylerde başlayan bu ayaklanma şehirlere sıçramış, şehirlerdeki yoksul kesimler de bu harekete katılmışlardır (Moore, 2012: 110). Böylece soyluların başlattığı, ancak soyluların aleyhine dönen bir ayaklanma ortaya çıkmış, devrimin ayak sesleri duyulmaya başlamıştır.

Halk ayaklanması başlamışken Etats Generaux'nun toplanması ile ilgili de sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Soylu kesim eskiden olduğu gibi sınıfların blok şeklinde oy kullanmasını talep etmiş, üçüncü sınıf olan halk ise bunu kabul etmeyerek bu şekilde alınacak kararların meşru olmadığını bildirmişlerdir. Üçüncü sınıf bireysel olarak oy kullanmak istemektedir. Üçüncü sınıf mensupları soylular ve ruhban sınıfına da çağrı yaparak kendilerine katılmalarını, böylece ayrı bir meclis halinde toplanacaklarını bildirmişlerdir. Bunun üzerine soylular ve ruhban sınıflarından bunu kabul ederek üçüncü sınıfa katılan belli sayıda kişiyle birlikte ayrı bir meclis toplanmış ve bu meclise Ulusal Meclis adı verilmiştir (Steel, 2006: 71-76; Rudé, 2018: 63-65). Böylece Ulusal Meclis'in kurulmasıyla Fransız Devrimi gerçekleşmiş, devrim öncesi düzenin meşruiyeti reddedilmiştir. Eski düzendeki mutlakiyet, feodalizm ve dinsel meşruiyet ilkelerine toptan bir karşı çıkışla Ulusal Meclis toplanmıştır.

1789'da Ulusal Meclis'in kurulmasından 1792'ye kadar devam eden süreçte meşruti monarşi rejimi uygulanmıştır. Bu süreçte eski düzenin kalıntıları temizlenmeye çalışılmış, Kilise'nin toprakları kamulaştırılmış, feodal sistem ortadan kaldırılmış ve kanun karşısında eşitlik ilkesi getirilmiştir (Roberts, 2019: 422-423). Soyluların çoğu ülkeden ayrılmış, ruhban sınıfı ise ikiye bölünmüştür. Rahiplerden bir kısmı Ulusal Meclis'in kararlarını onaylamış, diğer kısmı reddetmiştir. Ulusal Meclis eski düzene karşı cephe alarak onun izlerini yok etmeye gayret ederken, eski düzenin bir parçası olan Kilise'ye de ağır yaptırımlar uygulamış, ancak Fransa'daki halkın çoğunluğunun Katolik olması bu konuda halkın tepkisini çekmiştir (Moore, 2012: 137).

Ulusal Meclis eski düzenin meşruiyet anlayışını değiştirmeye çalışırken, Kral da Ulusal Meclis'in kararlarını onaylamayı geciktiriyor ve direniyordu. Ancak, Kral'ın ülkeden kaçarak yeni bir ordu toplayıp ülkeyi ele geçirme planı yapması ve bu girişimde bulunurken yakalanması Ulusal Meclis'in kararlarını ve 1791 Anayasası'nı onaylamasında önemli rol oynamıştır (Lefebvre, 2001: 201-206). Meşruti monarşi rejiminden cumhuriyete geçişte Kral'ın ikinci bir kaçma girişiminde bulunması etkili olmuştur. Kral yeni anayasayı

onaylamasına rağmen yeniden bir darbe girişimi planlamış ve ülkeden ayrılarak başka ülkelerden destek almayı planlamıştır. Ancak ikinci kez aynı şekilde yakalanması Ulusal Meclis içerisinde krallığa karşı olup cumhuriyeti savunan kesimi güçlendirmiştir (Lang, 2018: 230; Ağaoğulları, 2018: 44-45).

Kral'ın kaçma girişiminin başarısız olması ve cumhuriyetçi eğilimlerin güçlenmesi ile birlikte Ulusal Konvansiyon isimli yeni bir meclis oluşturulmuş, Ulusal Konvansiyon monarşiyi kaldırarak cumhuriyet rejimini kurmuştur (Lefebvre, 2001: 262-265).

JAKOBEN TOPLUM MÜHENDİSLİĞİ, DİREKTUARLIK VE MEŞRUIYET

Ulusal Konvansiyon Meclisi içerisinde Jakobener ve Jironenler adlı iki grup bulunmaktadır. Jakobener radikal anlamda cumhuriyetçi olup monarşiye tamamen karşı iken Jironenler cumhuriyet rejimini kabul etmekle birlikte daha ılımlı bir çizgi izlemektedirler. Bu farklılığın neticesi olarak iki grup Kral'ın yargılanması konusunda anlaşmazlığa düşmüş, Jakobener Kral'ın ihanet suçlamasıyla yargılanmasını isterlerken, Jironenler ihanet suçlamasını kabul etmemişlerdir. Bu konuda Jakobener etkili olmuş ve Kral ihanet suçundan Ocak 1793 tarihinde idam edilmiştir (Davenport, 2012: 56-63). Jakobener radikal bir cumhuriyet taraftarı olan Robespierre'in liderliğinde Ulusal Konvansiyon içerisinde kendilerine muhalif olan tüm grupları tasfiye ederek iktidarı tümüyle ele geçirmişlerdir. Haziran 1793 tarihinde kuvvetler ayrılığı esası kaldırılmış, Eylül 1793 tarihinde ise olağanüstü bir dönem olarak terör döneminin başladığı ilan edilmiştir. Terör döneminde muhaliflerin pek çoğu idam cezasına çarptırılmıştır (Beriş, 2016: 667-669). Temmuz 1794'te ise Robespierre hem kendi taraftarları hem de halk nezdinde desteğini kaybettiğinden cumhuriyetçiler tarafından yakalanarak idam edilmiştir (Uçarol, 2008: 18). Bu idam kararından sonra 1795 yılında yeni bir dönem başlamış, Direktuarlık yönetimi devreye girmiştir (McNeill, 2008: 602). Direktuarlık yönetimi beş yöneticinin birlikte yönetiminde bulunduğu bir sistemdir. Bu dönemde Jironenler güçlü olmuş, Jakobener tasfiye edilmiştir (Tünay, 1995: 71-72).

Jakobener yönetiminde meşruiyeti halk temelinde sağlarlar ve alınan kararların halk merkezli olduğunu iddia ederler. Onlar için ortak yarar ve halkın iyiliği amaçtır. Ancak Jakobener halkın yanılabilirliğini, bundan dolayı da halkın cumhuriyetin değerlerinden sapmamasını sağlamak için halkın değiştirilmesi ve dönüştürülmesi gerektiğini düşünürler. Onlara göre cumhuriyet rejimi halkın yararını ve iyiliğini sağlayabilecek tek yönetimdir. Jakobener kendilerini halk için en iyi olanı bilen halkın koruyucuları olarak görürler. Halkı korumak için mücadele etmeyi meşruiyet aracı haline getirmişler ve terör dönemini bu şekilde meşrulaştırmışlardır. Terör döneminde halkın özgürlüklerini halkın yararını korumak için askıya aldıklarını iddia etmişlerdir (Ağaoğulları, 2018: 622-629).

Jakobener halkı cumhuriyet değerlerine uygun hale getirebilmek için Hıristiyanlık değerlerinin tamamen ortadan kaldırılması gerektiğini düşünmektedirler. Bu sebeple yeni bir din oluşturmaya çalışmışlardır. "Laik bir din" oluşturmuşlar ve Robespierre bizzat ayinleri yönetmiştir. Böylece halkta kuvvetli bir şekilde bulunan din duygusunu kendi meşruiyetlerini oluşturmak için kullanmak istemişlerdir (Aulard, 2011b: 678-685). Ancak yeni oluşturulmuş olan bu dinin halk nezdinde istenilen ilgiye ulaşamaması ve tepkilere sebep olması Jakobenerin meşruiyetlerine zarar vermeye başladığından kiliseleri yeniden açmak zorunda kalmışlardır (Sarica, 1995: 97).

Gücün tek elde toplanması zamanla Jakobenerin meşruiyetlerine zarar veren bir noktaya geldiğinden dolayı Direktuarlık yönetimi gücün farklı ellere dağıtılması yolunu benimsemiş, meşruiyetini buradan sağlama gayretine girmiştir (Armaoğlu, 1999: 52). Ancak Direktuarlık döneminde yönetimde meydana gelen zafiyetler iç karışıklıkları ve ekonomik istikrarsızlıkları ortadan kaldıramamış, daha da derinleştirmiştir. Bunun üzerine yönetim orduyu devreye sokmuş, bu da yeni muhalefet hareketleri doğurarak meşruiyet krizlerini çözememiştir (Skocpol, 2004: 363; Tünay, 1995: 72). Jakobenerin kuvvetlerin birleşmesi ile kaybettiği meşruiyeti Direktuarlık kuvvetler ayrılığı üzerinden sağlamaya çalışmış, ancak başarılı olamamıştır. Hatta Direktuarlık döneminde meydana gelen krizler Napolyon'un bir kurtarıcı olarak kabul edilmesine ve meşruiyetini kolaylıkla sağlamasına zemin hazırlayacaktır.

NAPOLYON BONAPARTE, İMPARATORLUK VE MEŞRUIYET

1799 yılına gelindiğinde ülkede bir kargaşa ve düzensizlik hakim olmuş, Direktuar yönetiminin etkisiz kalması buna yol açmıştır. O dönemde Sieyes beş direktörden biri olarak yönetimde bulunmakta olup daha etkili olacak ve sorunları çözebilecek bir yönetim arayışındadır. Öncelikle monarşinin tekrar etkin hale getirilmesi düşünüldükten XVIII. Louis ile görüşme sağlanmış, ancak XVIII. Louis taviz vermeyerek kendi şartlarının yerine getirilmesini istediğinden bu düşünceden vazgeçilmiştir (Sarica, 1995: 123-126). Bunun üzerine Sieyes ordu içerisinde büyük bir nüfuz sahibi olan Napolyon Bonaparte ile anlaşarak işbirliği yapmıştır. Kasım 1799 tarihinde Napolyon bir darbe ile yönetime el koymuştur. Napolyon döneminin bu şekilde başlamasıyla Üç

Konsül isimli bir yönetim kurulmuş, konsüllerden biri Napolyon, diğeri Sieyes olmuştur (Aulard, 2011c: 955-960). Sieyes Direktuarlık yönetiminin başarısızlığına karşı Napolyon'un yeni bir umut olduğunu söylemiş, ordunun da desteğiyle Napolyon'un iktidarını sağlamlaştırmıştır. Böylece Napolyon büyük bir meşruiyet zemini bulmuştur.

Napolyon bu güçlü meşruiyet zeminini dinsel anlamda halkın isteklerini yerine getirerek de sağlamlaştırmıştır. Cumhuriyet döneminde Papalık ile bozulan ilişkileri iyileştirmiş, Roma Kilisesi'ne yeniden bağlanmıştır. Böylece halkın desteğini daha çok almış, imparatorluk rejiminin temellerini hazırlamıştır (Johnston, 2016: 70-71). Bu dönemde iç düzen sağlanmış, köylülerin ekonomik sorunlarının çözümü için önlemler alınmıştır. Toplumun büyük çoğunluğunun ve Papa'nın desteğiyle yoluna devam eden Napolyon büyük bir meşruiyet elde etmiş, bu meşruiyet zeminini iyi kullanarak 1804 yılında gerçekleştirdiği bir halk oylaması sonucunda imparatorluk rejimine geçildiğini ilan etmiştir (Sander, 2008:170-171; Johnston, 2016: 73-77).

Napolyon toplumun her kesiminden aldığı büyük desteğe ve kazandığı meşruiyet oranına rağmen kimi çevrelerce diktatörlükle de suçlanmıştır. Çünkü imparatorluk rejimine geçilmeden önceki dönemde yönetimde üç konsül olmasına rağmen onun kişisel iktidarı hepsinden öne geçmiştir. İmparatorluk rejimine geçildikten sonra ise üç konsül yönetimi lağvedilmiş, meclis etkisiz bir hale gelmiştir. Napolyon geniş bir halk desteği almasına karşın kişisel bir imparatorluk kurması sebebiyle meşruiyeti tartışmalı bir hale gelmiştir (McNeill, 2008: 602). Halk oylamasında çoğunluğu kazanarak meşruiyet elde ettiği söylenebilirken, anayasal kurumları ortadan kaldırması onun diktatör olarak isimlendirilmesini de beraberinde getirmiştir. Araştırmacı yazar Skocpol, onu "*ulusal demokratik diktatör*" tabiriyle ele almıştır (Skocpol, 2004: 376). Fransız Devrimi mutlak monarşiyi kaldırmış, Napolyon ise devrimin getirdiği araçları kullanarak bir mutlak monarşi rejimi kurmuştur (Roberts, 2019: 431). Napolyon hem devrimin getirdiği ilkeler üzerinden meşruiyet sağlamakta hem de devrimin meşruiyet ölçütlerine uygun olmayan bir konumda bulunmaktadır. Onun imparatorluğu bir yandan devrime dayanan, diğer yandan devrime karşı çıkan çelişkili bir rejimdir.

Napolyon son kertede halkın desteğini elde tutmaya büyük özen göstermiş, bu amaçla iç dengeleri ve istikrarı korumaya çalışmıştır. Ancak Fransa bu dönemde yayılcı bir politika izlemiş, bu sebeple pek çok savaflara girilmiştir. Bu savafların neticesinde ekonomi yıpranmış, halkın desteği de azalmaya başlamıştır (Rudé, 2018: 196). Avrupa'da büyük bir hakimiyet kurmuş olan Napolyon 1812'de girdiği Rusya topraklarında büyük bir kayıp vermesi sebebiyle güç kaybetmeye başlamış, Avrupa devletlerinin kendisine karşı birlikte hareket etmesiyle de 1814 yılında yenilgiye uğrayarak sürgüne gönderilmiştir. Fransa'nın başına ise XVIII. Louis getirilerek monarşinin restorasyonu gerçekleştirilmiştir (Wooten, 2012: 9-12).

Fransız Devrimi sonrasında halkın desteğini kazanmak ve elde tutmak meşruiyet açısından hayati öneme sahip olmuş, imparatorluk ve diktatörlük rejimleri dahi halka dayanmak mecburiyetinde kalmıştır. Nitekim Napolyon halkın isteklerini yerine getirdiği, böylece halkın desteğini aldığı sürece iktidarını devam ettirmiş, dış savaflara büyük kaynak aktarması ve başarısızlığa uğramasıyla ülke ekonomisinin zor duruma düşmesi üzerine halkın desteğini ve dolayısıyla iktidarını da kaybetmiştir.

İMPARATORLUKTAN MONARŞİNİN RESTORASYONUNA: ESKİ REJİM'DE MEŞRUIYET ARAYIŞI

Napolyon'dan sonra XVIII. Louis'nin tahta çıktığı bir monarşi kurulmuştur. Ancak bu, Fransız Devrimi öncesindeki gibi mutlak bir monarşi değil, Fransız Devrimi ile birlikte geçerli olan ilkelerin de uygulandığı bir monarşi olacaktır. Dolayısıyla kurulan yeni rejim bir çeşit meşruti monarşi olup yeni bir meclis de kurulacaktır. Ancak, seçme ve seçilme gibi haklar tam olarak demokratik bir nitelik arz etmeyip mülkiyet esasına göre belirlenecek, belli bir mülkiyete sahip olanlar bu haklardan yararlanacaklardır (Sander, 2008: 185). Yeni rejimde soylular unvanlarını yeniden elde etmişler, Kral tarafından üyeleri belirlenen bir meclis daha kurulmuştur. Kral tahta çıktığında bir bildiri yayınlamış, bildiride adeta halka lütufta bulunan bir dil kullanmış, ulusal egemenlik yerine ilahi öğelere vurgu yapmıştır (Göze, 2009: 596-597). İmparatorluk rejiminde olduğu gibi yeniden kurulmuş olan bu monarşi rejiminde de bir yandan devrim öncesindeki meşruiyet ölçütleri uygulanırken diğer yandan devrim sonrasında geçerli olan meşruiyet öğelerine de yer verilmiştir. Ancak yeni monarşi rejiminde devrim öncesi öğelerin ağırlığı hissedilmektedir. Bu da yeni monarşi rejiminin meşruiyet yönünden sıkıntıya düşmesine sebep olabilecek bir tehlike doğurabilecektir.

Nitekim XVIII. Louis'den sonra tahta geçen X. Charles mutlak monarşiyi güçlendirmek için birtakım kararlar almış, meclisi lağvederek özgürlükleri ve hakları kısıtlayıcı kararnameler çıkarmıştır. Böylece meşruiyetini kaybederek bir devrim neticesinde tahttan indirilmiştir (Armaoğlu, 1999: 116). Bu olay neticesinde Fransız Devrimi öncesine benzer şekilde bir mutlakiyet rejimine dönmenin mümkün olmadığı, halkın bunu meşru bulmayarak engel olacağı ortaya çıkmıştır.

X. Charles'ın tahttan indirilmesini netice veren 1830 Devrimi bir rejim değişikliğine sebep olmamış, hükümdarın değişimiyle sınırlı kalmıştır. Devrim ile birlikte tahta Louis Philippe çıkmış, hak ve özgürlüklerin ulusal egemenliğe bağlı olduğunu kabul etmiştir. Kral'ın yetkileri kısıtlanmış ve "Fransızların Kralı" unvanıyla anılmıştır (Göze, 2009: 599). Bu unvanın kullanılmasındaki amaç Kral'ın iktidarının meşruiyetinin ulusal egemenliğe dayandığının vurgulanmasıdır.

Louis Philippe kendisinden önceki XVIII. Louis ve X. Charles'ın aksine burjuvazi ve aristokrasi sınıfları arasındaki dengeyi gözetmiş, ancak bu durum karşısında halk zayıf kalmıştır. Halk tarafından talep edilen genel oy hakkı tanınmamış, çok küçük değişimlerle oy kullanma hakkı mülkiyet üzerinden devam etmiştir (Thomson, 1962: 146-150).

Louis Philippe döneminde sanayinin dünyada gelişmesiyle işçi sınıfı ortaya çıkmıştır. Burjuvazi sınıfının yararına olduğunu iddia ettiği 1830 Devrimi'ni onaylamayan işçi sınıfı bu devrim ile iktidara gelmiş olan Louis Philippe'i de meşru bir kral olarak görmemektedir. Bu dönemde toplumun tüm kesimlerinde Kral'a karşı bir hoşnutsuzluk meydana gelmiştir. İşçi sınıfı ve radikal cumhuriyetçiler bir devrimle rejim değişimi istemektedirler. İlimli cumhuriyetçiler ve demokratikleşme taraftarları ise Louis Philippe dönemindeki demokratik gelişmeleri yetersiz bulmaktadırlar. Kral'a toplumun çeşitli kesimlerinin desteği azalırken onun muhaliflere karşı şiddet uygulamayı seçmesi meşruiyetini daha da zedelemiştir. Nihayet 1848 yılında meydana gelen yeni bir devrim sırasında ordudaki askerlerin büyük bir kısmı devrimcilerin tarafında yer almıştır (Armaoğlu, 1999: 135-136). Paris'te yoğun çatışmalar meydana gelmiş, Kral ülkeden ayrılmak durumunda kalmış ve böylece monarşi dönemi kapanarak ikinci cumhuriyet rejimine geçilmiştir (Lee, 2002: 71-73).

Monarşinin restorasyonu döneminde iktidara gelen krallar Fransız Devrimi ile halkın nasıl bir konum elde ettiğini ve halka dayanmayan iktidarların ayakta kalamayacağı gerçeğini anlayamamışlar, Fransız Devrimi öncesine geri dönebilmek için çaba sarf etmişlerdir. Halkı siyasal sürecin dışında bırakmaya çalışarak artık iktidarda kalabilmek mümkün değildir. Çünkü Fransız Devrimi'nin dönüşüme uğrattığı meşruiyet algısı zamanla daha da sağlam temellere oturmuş, her siyasal rejim denemesi halka yeni tecrübeler kazandırmıştır.

II. CUMHURİYET'TEN İMPARATORLUĞA DÖNÜŞ: NAPOLYON'UN İZLERİNDE MEŞRUIYET ARAYIŞI

II. Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle birlikte işçi sınıfı da toplumsal süreçlerde rol almaya başlamış ve hükümetten işçi hakları ile ilgili birtakım taleplerde bulunmuştur. Hükümet de işçi sınıfını destekleyerek isteklerini kabul etmiş, işçi sınıfının toplumda büyük bir tabana sahip olduğu düşünülmüştür. Ancak seçimlerde işçi sınıfının düşük bir oy oranına sahip olmasıyla Kurucu Meclis tarafından işçilere verilen haklar iptal edilmiştir. İşçi sınıfı Kurucu Meclis'in burjuvazi sınıfının kontrolünde olduğunu iddia ederek yeni bir hükümet kurma girişiminde bulunmuş, ancak ordu aracılığıyla bu girişim engellenmiştir (Palmer, 1972: 481-485).

Hükümet kurulduktan sonra cumhurbaşkanlığı seçimleri gerçekleştirilmiştir. Seçimlerde Napolyon'un yeğeni Louis Napolyon da aday olmuş ve büyük bir oy oranına sahip olarak cumhurbaşkanı seçilmiştir. 1848 yılındaki cumhurbaşkanlığı seçimlerinde zafer kazanan Louis Napolyon 1852 yılındaki halk oylamasıyla da imparatorluğunu ilan etmiştir. Onun bu ölçüde bir meşruiyet zemini bulması amcası Napolyon gibi istikrarsız ve kargaşalı bir dönemde gelmesi sayesinde kurtarıcı olarak görülmesi sebebiyledir (Bainville, 1938: 473). Ancak cumhuriyetçiler ve işçi sınıfının nazarında Louis Napolyon Fransız Devrimi öncesinden kalıntılar barındıran ve diktatörlük eğilimleri olan bir kimse olarak görülmekte ve meşruiyeti bulunmamaktadır (Cobban, 1957:147-150).

Fransız Devrimi sonrasında genel oy hakkı toplumun vazgeçilmez bir hakkı olmuş, ancak bu hak demokratik yönetimlerin seçilmesini sağlamakla birlikte diktatörlük ve imparatorluk gibi rejimlerin de iktidara gelebilmelerini sağlayabilen bir nitelik arz etmektedir. Meşruiyetin halka dayanması esas o kadar yerleşmiştir ki, halkın iradesi ile rejimler bile değişebilmektedir. Nitekim Napolyon Bonaparte ve yeğeni Louis Napolyon aynı yolu izleyerek halkın desteğini sağlamışlar ve halk onaylı imparatorluklarını ilan etmişlerdir.

Köylülerin borçlarını iptal ederek onlara toprak bağışlayan ve feodal vergilerin tümünü ortadan kaldıran Louis Napolyon köylülerin desteğini alarak seçimlerde büyük bir kitle elde etmiştir (Sander, 2008: 187). Kendi iktidarına tehdit oluşturabileceği endişesiyle burjuvazinin siyasal gücünü azaltarak ekonomik gücünü artırmıştır (Merriman, 2009: 726-727). Orduya olan güveni sarsıldığı için yeni bir ordu toplayarak kendisine müdahale edebilecek olan silahlı gücü de kontrol altına almıştır (Tünay, 1995: 110). Görüldüğü üzere Louis Napolyon kendisinden önce gelen iktidarlardan ders almış ve her yönden iktidarını sağlamlaştırmaya çalışmıştır. Bir yandan meşruiyetini kuvvetlendirirken diğer yandan orduyu kontrolü altına almıştır.

Louis Napolyon Avrupa'da yaşanan uluslararası birçok olaya müdahalede bulunmuş, bu olaylarda bir çeşit hakemlik yapma isteğine sahip olmuştur. Çeşitli dış müdahalelerde de bulunarak savaş meydanlarında yer almıştır. Nihayet 1870 yılında Fransa ve Prusya arasında gerçekleşen bir savaşta Louis Napolyon'un Prusya'ya esir düşmesi imparatorluğunun sonunu getirecektir. Bu olay üzerine Fransa'da bir Ulusal Savunma Hükümeti kurularak üçüncü cumhuriyet rejimi ilan edilmiştir (Armaoğlu, 1999: 325-326).

III. CUMHURİYET: CUMHURİYETÇİLİĞİN ZAFERİ VE MEŞRUIYET

Louis Napolyon'un beklenmedik bir zamanda savaşta esir düşmesi, bunun üzerine ülkedeki muhalif grupların iktidar mücadelesine girişmesi ortada bir meşruiyet krizinin varlığını göstermektedir. Napolyon taraftarları Bonaparte ailesinden birinin yönetimi devralmasını, kraliyet taraftarları da hanedan üyelerinden birini yönetime getirmeyi meşruiyet krizinin çözülmesi için bir öneri olarak sunmuşlar, ancak bu ailelerle bir anlaşmaya varılamamıştır (Merriman, 2009: 737; Lang, 2018: 270). Cumhuriyetçiler ise cumhuriyet rejiminin devam etmesini istemektedirler. Monarşi yanlıları bir anlaşma sağlayamayınca taraflar zaman kazanmak amacıyla mevcut cumhurbaşkanının yetkilerini yedi yıl süreyle uzatmışlardır. Bu süre çeşitli grupların üzerinde anlaşıldığı geçici bir meşruiyet zemini olarak görülebilir. Zira taraflar kendi istedikleri siyasal rejime geçiş yapabilecek zamanı kazanmak için bu durumu kabul etmişlerdir. Ancak geçici olarak kabullenilen bu durum cumhuriyet rejiminin yerleşerek benimsenmesine sebep olacaktır (Göze, 2009: 611). Cumhuriyet rejiminin Fransa'da ilk defa bu kadar uzun süre deneyimlenmesi onun sürdürülebilir bir rejim olduğunun görülmesini sağlamıştır. İlk iki cumhuriyetin meşru olmayan şekillerde bitirildiği, üçüncü cumhuriyetin belli bir meşruiyet zemini sağlanarak devam edebileceği kabul edilmiştir (Tombs, 1996: 73).

Cumhuriyet rejimi yerleşirken monarşi yanlıları yeniden monarşi rejimini getirebilmek için yollar arıyorlar, bu amaçla Kilise ile yakınlık kuruyorlardı. Ancak cumhuriyet rejiminin güçlenmesiyle monarşistler muhalefette kalmış, monarşi rejimini geri getirmeye çalışmak ve bu amaçla Kilise ile temas kurmak suç kapsamına girmeye başlamıştır (Roberts, 2019: 546). Diğer yandan cumhuriyetçiler 1905 yılında çıkarılan bir yasa ile din-devlet ilişkilerini birbirinden ayırmışlar, din kurumu devletin kontrolünde bulunan bir aygıt konumuna gelmiştir. Daha önceki dönemlerde olduğu gibi Kilise'ye yönelik atılan bu adıma karşı toplumda bir tepki oluşmamış, Kilise'nin yeni konumu benimsenmiştir (Merriman, 2009: 740).

III. Cumhuriyet rejimi böylece yerleşmiş ve uzun süre değişmeden kalmıştır. IV. ve V. Cumhuriyet dönemlerinde ise Fransız Devrimi'nin getirdiği meşruiyet ilkeleri ile İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi ilkeleri meşruiyetin temelini yerleştirilmiştir. III. Cumhuriyet dönemi ile birlikte cumhuriyet rejimi tek meşru yönetim biçimi olarak benimsenmiş, geleneksel meşruiyet ilkelerine geri dönüş yaşanmamıştır (Göze, 2009: 617-625).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Fransız Devrimi sonrasında meşruiyet algısında önemli değişimler meydana gelmiş, devrim öncesindeki meşruiyet parametrelerinde büyük bir kırılma yaşanmıştır. Fransız Devrimi ile birlikte rejim sorunları yaşanmaya başlanmış, pek çok farklı siyasal anlayışın ortaya çıkması ile meşruiyet sorunları gündeme gelmiştir.

Devrim sonrası dönemde ilk olarak meşruti monarşi denenmiş, ancak Kral'ın eski düzene geri dönmek istemesi bu rejimin meşruiyetini zayıflatan bir unsur olmuştur. I. Cumhuriyet rejiminde öncelikle Jakobenlerin radikal yönetimleri altında kuvvetler birliği denenmiş, ancak bu rejim siyasal meşruiyet sorunlarını çözmekte işe yaramayınca Direktuarlık dönemi denilen ve kuvvetler ayrılığının deneyimlendiği bir rejim hayata geçirilmiştir. Kuvvetler ayrılığı rejimi daha da etkisiz bir hale gelmiş, meşruiyet sorunları derinleşmiştir. Bu durumda meşruiyetin ve siyasal-ekonomik istikrarın sağlanması için Napolyon Bonaparte gibi güçlü bir ordu komutanından destek alınmıştır. Napolyon halkın kurtarıcısı gibi görülerek büyük bir meşruiyet sağlamış, öyle ki halkın desteği ile imparatorluk rejimine geçmiştir. Napolyon'dan sonra monarşinin restorasyonu denenmiş, ancak krallar Fransız Devrimi öncesi döneme dönme arzularının peşinden gittiklerinden meşruiyet krizleri yeniden ortaya çıkmış ve iki devrim gerçekleşmiştir. Bunun üzerine ikinci kez cumhuriyet denenmiş, fakat bu deneyim kısa sürmüş Louis Napolyon yine bir kurtarıcı rolü ile halkın büyük desteğini almış ve yine imparatorluk rejimine geçilmiştir. Louis Napolyon meşruiyetin sağlanması ve halkın memnun edilmesi anlamında pek çok önlem almış ve iktidarını uzun müddet sürdürmeyi başarmıştır. Ancak bir savaşta esir düşmesi üzerine ortaya çıkan kargaşada üçüncü cumhuriyet ilan edilmiştir. Bu dönem cumhuriyetçiler ile monarşi yanlılarının meşruiyet bulma çabası çevresinde geçmiştir. Ancak monarşi yanlılarının bir aday bulup monarşiye geçmemesi sebebiyle cumhuriyet rejimi uzun müddet yürürlükte kalmış, böylece cumhuriyet

rejiminin meşruluğu kuvvetlenmiştir. Böylece Fransa'daki rejim değişimleri nihayete ermiş, cumhuriyet rejimi yerleşmiştir.

Fransa'da meydana gelen tüm bu rejim değişimlerinin sebebinin Fransız Devrimi ilkelerinin devrim öncesi dönemdeki ilkelerle çatışması olduğu görülmektedir. Fransız Devrimi öncesine ait bu öğelerden en güçlüsü din kurumu olup her rejim döneminde Kilise toplumu etkilemiş ve eskiye dönüş isteyen iktidarlara destek vermiştir. Cumhuriyetçiler ile monarşi yanlılarının Fransız Devrimi ile başlayan mücadeleleri uzun müddet devam etmiş, yüz yıldan fazla bir zamanı kapsamıştır. Ancak bu mücadelede monarşi yanlılarının çoğunlukla galip gelmelerinin sebebi olarak halkın yeni meşruiyet ilkelerine alışmakta zorlanması olduğu düşünülebilir. Halk kendisine özgürlük ve haklar verilmesi taraftarıdır. Ancak ekonomik ve siyasal anlamda istikrarsızlık ve kargaşa dönemlerinde bir kurtarıcı aramaktadır. Bu sebeple de monarşik öğeler ve imparatorluklar halk açısından zor durumlardan bir çıkış kapısı olarak görülmektedir. Meşruiyet algısının yavaş yavaş da olsa yeni meşruiyet ölçütlerine kaydığı sonucunu da çıkarmak mümkündür. Nitekim halk restorasyon döneminde keyfi kararlara karşı çıkararak tepkisini göstermiştir. Nihayet üçüncü cumhuriyet döneminde bu anlamda sağlam adımlar atılmış, eski meşruiyet ilkeleri tamamen devreden çıkarılmış, böylece meşruiyet algısı bütünüyle dönüşüme uğramıştır. Bu dönüşüm süreci oldukça sancılı ve uzun olmuştur. Cumhuriyetçiler amaçlarına ulaşmışlar, pozitivist ve seküler bir eğitim süreciyle kendi meşruiyetlerini onaylayan bir toplum inşa etmişlerdir. Böylece yaklaşık bir asır devam eden eski düzen ile Fransız Devrimi arasındaki çatışma devrim lehine sonuçlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, M. A. (2018). Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Armaoğlu, F. (1999). 19. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Aulard, A. (2011a). Fransız İnkılabının Siyasi Tarihi Cilt 1 (Çev.: Nazım Poroy), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Aulard, A. (2011b). Fransız İnkılabının Siyasi Tarihi Cilt 2 (Çev.: Nazım Poroy), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Aulard, A. (2011c). Fransız İnkılabının Siyasi Tarihi Cilt 3 (Çev.: Nazım Poroy), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Bainville, J. (1938). Fransa Tarihi (Çev.: Hüseyin Cahid Yalçın), Kanaat Kitabevi, İstanbul.
- Ben-Amittay, J. (1983). Siyasal Düşünceler Tarihi (Çev.: Mehmet Ali Kılıçbay ve Levent Köker), Savaş Yayınları, Ankara.
- Beriş, H. E. (2016). "Fransız Devrimi". (Hamit Emrah Beriş ve Fatih Duman), Siyasal Düşünceler Tarihi, ss. 639-676, Orion Kitabevi, Ankara.
- Bookchin, M. (2011). Köylü İsyanlarından Fransız Devrimine (Çev.: Sezgin Ata), Dipnot Yayınları, Ankara.
- Cobban, A. (1957). A History of Modern France 'Volume 2: 1799-1871', Penguin, Harmondsworth.
- Çiğdem, A. (2015). Aydınlanma Düşüncesi, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Davenport, J. C. (2012). The French Revolution and The Rise of Napoleon, Chelsea House, New York.
- Gaxotte, P. (1962). Fransız İhtilali Tarihi (Çev.: Samih Tiryakioğlu), Varlık Yayınevi, İstanbul.
- Göze, A. (2009). Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, Beta Yayınları, İstanbul.
- Johnston, R. M. (2016). Napolyon (Çev.: Uğur Yılmaz), Atlantis Yayınevi, İzmir.
- Lang, S. (2018). Avrupa Tarihi (Çev.: Murat Çınar Büyükakça), Nobel Akademik Yayıncılık, İstanbul.
- Lee, S. J. (2002). Avrupa Tarihinden Kesitler 1789-1980 (Çev.: S. Aktur), Dost Kitabevi, Ankara.
- Lefebvre, G. (2001). The French Revolution from Its Origins to 1793, Routledge, London.
- McNeill, W. H. (2008). Dünya Tarihi (Çev.: Alaeddin Şenel), İmge Kitabevi, Ankara.
- Merriman, J. (2009). A History of Modern Europe from The Renaissance to The Present, W. W. Norton & Company, New York.
- Moore, B. (2012). Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri (Çev.: Şirin Tekeli ve Alaeddin Şenel), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

- Palmer, R. R. (1972). A History of The Modern World, Alfred A. Knopf Publishing, New York.
- Roberts, J. M. (2019). Avrupa Tarihi (Çev.: Fethi Aytuna), İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- Rudé, G. (2018). Fransız Devrimi (Çev.: Ali İhsan Dalgıç), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ruhi, M. E. (2002). Sieyes, Liberte Yayınları, Ankara.
- Sander, O. (2008). Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Sarıca, M. (1977). 100 Soruda Siyasi Düşünce Tarihi, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Sarıca, M. (1995). 100 Soruda Fransız İhtilali, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Skocpol, T. (2004). Devletler ve Toplumsal Devrimler (Çev.: Erdem Türközü), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Steel, M. (2006). Ben Bu Devrimi Sevdim! (Çev.: Ali Çakıroğlu), Aykırı Yayıncılık, İstanbul.
- Thomson, D. (1962). Europe Since Napoleon, Knopf Publishing, New York.
- Timur, T. (2016). Mutlak Monarşi ve Fransız Devrimi, Yordam Kitap, İstanbul.
- Tombs, R. (1996). France '1814-1914', Longman, London and New York.
- Tünay, M. (1995). Siyasal Tarih, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Uçarol, R. (2008). Siyasi Tarih (1789-2001), Der Yayınları, İstanbul.
- Wootten, G. (2012). Waterloo 1815 (Çev.: M. Okan Doğan), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Wiesner-Hanks, M. E. (2014). Erken Modern Dönemde Avrupa 1450-1789 (Çev.: Hamit Çalışkan), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

e-ISSN: 2630-631X

Article Type
Research ArticleSubject Area
Sports SciencesVol: 8 Issue: 60
Year: 2022 JUNE
Pp: 1152-1159Arrival
17 May 2022
Published30 June 2022
Article ID 63084Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29228/smrj.63084>

How to Cite This Article
Akyol, Y.S. & Mamak, H. (2022). "Covid-19 Pandemisi Sürecindeki Eğitimcilerin Dijital Bağımlılık ve Fiziksel Aktivite Düzeylerinin İncelenmesi", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 8(60): 1152-1159

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

GİRİŞ

Dünya; 2019'un Aralık ayında Çin'in Wuhan şehrinde ortaya çıkan ve koronavirüs (SARS-CoV-2) adı verilen bir virüs salgını ile karşı karşıya kalmıştır. Koronavirüs tüm dünyaya hızla yayılmış ve 11 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi ilan edilmiştir. Ülkemizde ise ilk koronavirüs vakası 11 Mart 2020'de saptanmıştır. İçin de bulunduğumuz bu salgın sürecinde hastalığın yayılma hızını azaltma ve kontrol altına alınabilmesi için birtakım önlemler alınmış ve bunlardan eğitimcilerimizin yaşamlarını en çok etkileyenler ise okulların sık sık kapanıp açılması ve uzaktan eğitim dediğimiz yeni bir modele geçilmesi ile sokağa çıkma kısıtlamalarının yanında fiziksel aktivite yapmalarına engel olacak tesislerinin kapatılması olmuştur. Durum böyle olunca, eğitimciler dijital dünyada birçok teknolojik aletle daha fazla zaman geçirmek zorunda kalmış ve dijital yaşama bağımlı hale gelmeye başlamışlardır.

Dijital bağımlılık kavramı, internet, sosyal medya, teknoloji, video oyunlarına bağımlılık gibi oldukça geniş kapsamlı bir kavramdır (Vaghela, 2016: 3). Dijital bağımlılık, gelişen teknolojiyle sürekli etkileşim içinde bulunulmasının bir sonucu ve aynı zamanda bu etkileşimin olumsuz yönlerinden zarar görmeye başlanması şeklinde tanımlanmaktadır (Arısoy, 2009:55-67). Dijital bağımlılık, içinde bulunduğumuz zaman diliminin pek çok bireyin yaşantısının merkezinde barınmaya başlamakta ve bu doğrultuda gündelik hayat dinamiklerine direkt tesir ettiği kabul görmektedir. Dijital bağımlılık türleri; internet bağımlılığı, sosyal medya bağımlılığı, dijital oyun bağımlılığı ve akıllı telefon bağımlılığıdır.

Hayatımızı sağlıklı bir şekilde devam ettirebilmek ve ilerleyen yaşlarda oluşabilecek sağlık sorunları risklerini çeşitli yöntemlerle minimum seviyeye taşıyabilmek için istikrarlı olarak yapılması gereken temel etkenler vardır. Bunlar sağlıklı beslenme ve düzenli yapılan egzersizlerdir (Vural vd., 2010).

Covid-19 Pandemisi Sürecindeki Eğitimcilerin Dijital Bağımlılık ve Fiziksel Aktivite Düzeylerinin İncelenmesi

Study of Digital Connectivity and Physical Activity Levels of Educators During the Covid-19 Pandemic

Yakup Sinan AKYOL¹ Hüdaverdi MAMAK²

¹ Milli Eğitim Bakanlığı, Adana, Türkiye

² Doç. Dr., Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, Beden Eğitimi Ve Spor Bölümü, Niğde, Türkiye

ÖZET

Yapılan çalışmanın amacı, covid-19 pandemisi sürecindeki eğitimcilerin dijital bağımlılığı ve fiziksel aktivite(FA) düzeylerinin ne olduğu ile bu parametrelerin bazı değişkenlere göre değişiminin belirlenmesi ve aralarındaki ilişkinin incelenmesidir. Çalışmaya Adana ilinde, ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında farklı branşlarda görev yapan toplam 786 kişiden oluşan öğretmen ve yönetici (erkek= 392, kadın=394) katılmıştır. Çalışmaya katılan eğitimcilerin sosyo-demografik özellikleri bilgi formu ile fiziksel aktivite düzeyleri 'Uluslararası Fiziksel Aktivite Anketi Kısa Formu' ile ve dijital bağımlılık seviyeleri ise Dijital Bağımlılık Ölçeği ile tespit edilmiştir. Verilerin analizinde frekans, yüzde, Spearman Korelasyon, Mann-Whitney U, Kruskal Wallis H- testi kullanılmıştır. Eğitimcilerin dijital bağımlılık düzeyleri ile fiziksel aktivite düzeyleri arasında anlamlı olmayan, oldukça düşük pozitif ve negatif ilişkiler gözlenmiştir. Dijital bağımlılık ölçeğinde; ölçeğin geneli ve alt boyutları ile FAS (Fiziksel Aktivite Seviyesi) için cinsiyet, medeni durum, görev yapılan eğitim öğretim kademesi ve eğitim kurumunun konumu değişkenlerine göre bazı anlamlı farklılıklar gözlenmiştir. Sonuç olarak, eğitimcilerin fiziksel aktivite seviyelerinin artmasının dijital bağımlılığı azaltacağı söylenebilir. Serbest zamanların, eğitimcilerin kendileri ve yetkililer tarafından fiziksel aktivite yapacak şekilde planlanması önerisinde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Eğitimciler, Fiziksel aktivite, Dijital bağımlılık, Pandemi, Covid-19

ABSTRACT

The aim of the study is to determine the digital dependence and physical activity levels of educators in the Covid-19 pandemic and the change of these parameters according to some variables and to examine the relationship between them. A total of 786 teachers and managers (male= 392, female=394) who worked in different branches in primary and secondary education institutions in Adana province participated in the study. The socio-demographic characteristics of the educators who participated in the study were determined by the information form and physical activity levels with the 'International Physical Activity Survey Short Form' and the digital addiction levels were determined by the Digital Addiction Scale. Frequency, percentage, Spearman Correlation, Mann-Whitney U, Kruskal Wallis H-test were used in the analysis of the data. Significant, very low positive and negative relationships were observed between educators' digital addiction levels and physical activity levels. On the scale of digital dependency; with the overall and sub-dimensions of the scale and for FAS, any significant differences was observed according to gender, marital status, education instruction grade, education institution' location. As a result, it can be said that increasing the physical activity levels of educators will reduce digital dependence. It has been proposed that leisure time be planned by educators themselves and the authorities to perform physical activity.

Keywords: Educators, Physical activity, Digital addiction, Pandemic, Covid-19

Fiziksel aktivite; vücudumuzun enerji harcayarak aktif olma durumu olarak tanımlanabilir. Yapmış olduğumuz yürüme, koşma, bisiklet sürme, sıçramanın yanı sıra vücut hareketlerimizi içeren dans ve çeşitli oyunlar fiziksel aktiviteleri oluşturmaktadır. Tüm bu egzersizlerin FA olarak kabul görebilmesi için vücudumuzun enerji harcaması reaksiyonunu gerçekleştirmesi gerekmektedir (Bulut, 2013). Düzenli ve devamlılık arz ederek yapılan fiziksel aktiviteler yaşam kalitesi arttırmakta, başkalarına muhtaç olma halini ve yata bağımlılığı yok etmekte, ciddi sağlık sorunlarının oluşuma engel olmakta, sakatlanmalar ve daha birçok olumsuz sonuçların doğmasına engellemektedir(Stewart 2001, Craig vd., 2003).

Bu araştırmada ‘Covid-19 pandemisi sürecindeki eğitimcilerin dijital bağımlılığı ve fiziksel aktivite düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?’ problem cümlesi çözümlenmiştir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı; Covid-19 pandemisi sürecindeki eğitimcilerin dijital bağımlılığı ve fiziksel aktivite düzeylerinin ne olduğu ile bu parametrelerin bazı değişkenlere göre değişiminin belirlenmesi ve aralarındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu doğrultuda şu sorulara cevap aranmıştır.

Alt Amaçlar

1. Eğitimcilerin dijital bağımlılık ve fiziksel aktivite düzeyleri nedir?
2. Eğitimcilerin dijital bağımlılık düzeyleri ile fiziksel aktivite düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
3. Eğitimcilerin dijital bağımlılık düzeyleri ve fiziksel aktivite düzeyleri cinsiyete göre anlamlı olarak değişmekte midir?
4. Eğitimcilerin dijital bağımlılık düzeyleri ve fiziksel aktivite düzeyleri medeni duruma göre anlamlı olarak değişmekte midir?
5. Eğitimcilerin dijital bağımlılık düzeyleri ve fiziksel aktivite düzeyleri görev yapılan eğitim öğretim kademesine göre anlamlı olarak değişmekte midir?
6. Eğitimcilerin dijital bağımlılık düzeyleri ve fiziksel aktivite düzeyleri görev yapılan eğitim kurumunun konumuna göre anlamlı olarak değişmekte midir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırma, tarama modelinde gerçekleştirilmiştir. Karasar (2011) 'a göre tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır.

Çalışma Grubu

Araştırmaya Adana il genelinde ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında farklı branşlarda görev yapan toplam 786 kişiden oluşan öğretmen ve yönetici (erkek= 392, kadın=394) katılmıştır.

Katılımcılara ait demografik bilgiler Tablo 1, 2, 3 ve 4'te verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların cinsiyet değişkeninin frekans ve yüzdeler dağılımları

		Frekans (n)	Yüzde %
Cinsiyet	Kadın	394	50,1
	Erkek	392	49,9
	Toplam	786	100,0

Tablo 1'de görüldüğü üzere; Katılımcıların %50,1'i kadın (n=394), %49,9'u ise erkektir (n=392).

Tablo 2. Katılımcıların medeni durum değişkeninin frekans ve yüzdeler dağılımları

		Frekans (n)	Yüzde %
Medeni Durum	Evli	542	69,0
	Bekar	244	31,0
	Toplam	786	100,0

Tablo 2'de görüldüğü üzere; Katılımcıların %69'u evli (n=542), %31'i ise bekindir (n=244).

Tablo 3. Katılımcıların görev yapılan eğitim/öğretim kademesi değişkeninin frekans ve yüzdeler dağılımları

		Frekans (n)	Yüzde %
Görev Yapılan Eğitim/Öğretim Kademesi	İlkokul	124	15,8
	Ortaokul	430	54,7
	Lise	232	29,5
	Toplam	786	100,0

Tablo 3'de görüldüğü üzere; Katılımcıların %15,8'i ilkokulda (n=124), %54,7'si ortaokulda (n=430) ve %29,5'u lisede (n=232) görev yapmaktadır.

Tablo 4. Katılımcıların görev yapılan eğitim kurumunun konumu değişkeninin frekans ve yüzdelik dağılımları

	Merkez	Köy	Toplam	Frekans (n)	Yüzde %
Görev Yapılan Eğitim Kurumunun Konumu				571	72,6
				215	27,4
				786	100,0

Tablo 4' de görüldüğü üzere; Katılımcıların %73'ü merkezde (n=571), %27'si ise köyde (n=215) görev yapmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Çalışmaya katılan eğitimcilerin sosyo-demografik özellikleri bilgi formu ile fiziksel aktivite düzeyleri 'Uluslararası Fiziksel Aktivite Anketi Kısa Formu' ile ve dijital bağımlılık seviyeleri ise Dijital Bağımlılık Ölçeği ile tespit edilmiştir.

Uluslararası Fiziksel Aktivite Anketi-Kısa Formu

Öğretmenlerin fiziksel aktivite seviyelerini ölçmek için Uluslararası Fiziksel Aktivite Anketi uygulanmıştır. Bu anket 15 yaş ile 65 yaş aralığındaki bireylerin fiziksel aktivite seviyelerini tespit etmek için geliştirilmiştir (Craig vd. 2003). Ülkemizde ise Sağlam ve Ark tarafından 2010 yılında üniversite öğrencilerinde yapılmıştır. (Sağlam vd., 2010: 1-7).

Dijital Bağımlılık Ölçeği

Araştırmada; öğretmenlerin dijital bağımlılık düzeyini belirlemede; 2015 yılında üniversite öğrencilerinin dijital bağımlılık seviyesini tespit etmek için Arslan, Kırık, Karaman ve Çetinkaya tarafından yapılan 'lise ve üniversite öğrencilerinde dijital bağımlılık' başlıklı araştırmada kullanılan "Dijital bağımlılık ölçeği" kullanılmıştır.

Verilerin Toplanması

Ölçekler; ulaşılabilen eğitimcilere elden, pandemi den dolayı ulaşılamayan eğitimcilere (okulların kapalı olması nedeniyle) e-mail yoluyla uygulanmıştır. Veriler, yaklaşık 4 aylık bir süreçte toplanmıştır.

Verilerin Analizi

Elde edilen nicel verilerin analizinde, SPSS (Ver: 22.0) programı kullanılmıştır.

Eğitimcilerin cinsiyet, medeni durum, görev yapılan eğitim kurumunun kademesi, görev yapılan eğitim kurumunun konumu değişkenlerine ait betimsel istatistikler frekans ve yüzde olarak tablolarda verilmiştir.

Dijital Bağımlılık Ölçeği toplam puanı ile alt boyutlarından ve Fiziksel Aktivite Ölçeğinden (FAS) elde edilen veri puanlarına ait ortalama, standart sapma, min ve max gibi tanımlayıcı istatistikler sunulmuştur.

Verilerin normal dağılım gösterip göstermediği, normallik testleri (kolmogorov smirnov) ile belirlenmiştir ve verilerin normal dağılım göstermediği görülmüştür.

Eğitimcilerin Dijital Bağımlılık ve Fiziksel Aktivite Seviyesi arasındaki ilişkileri belirlemede Spearman Korelasyon testi kullanılmıştır. Çalışmada anlamlılık düzeyi $p < 0.05$ olarak kabul edilmiştir.

Eğitimcilerin dijital bağımlılık ve fiziksel aktivite düzeylerinin; cinsiyete göre, medeni duruma göre, görev yapılan eğitim kurumunun kademesine göre ve görev yapılan eğitim kurumunun konumlarına göre anlamlı olarak değişip değişmediğini belirlemek için Mann-Whitney U testi ve Kruskal Wallis H- testi kullanılmıştır.

BULGULAR

Tanımlayıcı İstatistikler

Dijital Bağımlılık Ölçeği toplam puanı ile alt boyutlarına ve Fiziksel Aktivite Ölçeğinden (FAS) elde edilen puanlara ait ortalama ve standart sapma gibi tanımlayıcı istatistikler Tablo 5' de verilmiştir.

Tablo 5. Dijital Bağımlılık Ölçeği ve alt boyutları ile FAS'a ait tanımlayıcı istatistikler

	N	Minimum	Maximum	Ortalama	Std. Sapma
Toplam Dijital Bağımlılık	786	29,00	136,00	70,1018	20,01521
Oyun Bağımlılığı	786	11,00	55,00	21,8804	8,34012
Sosyal Medya Bağımlılığı	786	12,00	60,00	35,0980	10,80006
Günlük Hayata Olumsuz Etkisi	786	6,00	30,00	13,1234	5,62513
FAS	786	120	26382	1547,77	268,089

Tablo 5'da görüldüğü gibi; eğitimcilerin dijital bağımlılık puanları 29 ile 136 değerleri arasında değişmektedir. Eğitimcilerin dijital bağımlılık ölçeğinden aldıkları puanların ortalama değeri ise 70,1'dir. Belirtilen ortalama değer; katılımcıların dijital bağımlılık düzeylerinin, orta seviyeye yakın olduğunu söylemektedir.

FAS'dan ise katılımcılar 120-26382 değerleri arasında değişen puanlar almıştır. FAS'ın ortalama değeri ise 1547,77'dir.

Fiziksel aktivite seviyeleri, fiziksel olarak aktif olmayan (<600 MET-dk/hafta), fiziksel aktivite düzeyi düşük olan (600-3000 MET-dk/hafta) ve fiziksel aktivite düzeyi yeterli olan (sağlık açısından yararlı olan) (>3000 METdk/ hafta) şeklinde sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmaya göre fiziksel aktivite düzeyi olarak eğitimcilerin 321'i inaktif, 363'ü minimal aktif ve 102'si çok aktiftir.

Eğitimcilerin Dijital Bağımlılık Düzeyleri ile Fiziksel Aktivite Düzeyleri Arasındaki İlişkiler

Tablo 6'da görüldüğü gibi eğitimcilerin dijital bağımlılık düzeyleri ile fiziksel aktivite düzeyleri arasında anlamlı olmayan, oldukça düşük pozitif ve negatif ilişkiler gözlenmiştir. Beklenildiği gibi; dijital bağımlılık düzeyi ile fiziksel aktivite düzeyi arasında -anlamlı olmasa da- negatif yönlü bir ilişki görülmüştür. Yani dijital bağımlılık arttıkça, fiziksel aktivite düzeyi azalmaktadır. Veya fiziksel aktivite düzeyi arttıkça, dijital bağımlılık azalmaktadır.

Tablo 6. Eğitimcilerin dijital bağımlılık düzeyleri ile fiziksel aktivite düzeyleri arasındaki ilişkileri gösteren Korelasyon Katsayıları

	R	FAS p
Toplam Dijital Bağımlılık	-,020	,574
Oyun Bağımlılığı	,022	,543
Sosyal Medya Bağımlılığı	-,029	,425
Günlük Hayata Olumsuz Etki	-,039	,276

Dijital Bağımlılık Ölçeğinin ve FAS'ın Cinsiyete Göre Değişimi

Tablo 7. Dijital Bağımlılık ve FAS İle Cinsiyet Değişkeni Arasındaki Mann-Whitney U Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Toplam Dijital Bağımlılık	Kadın	394	358,98	141436,50	63621,500	,000
	Erkek	392	428,20	167854,50		
Oyun	Kadın	394	348,41	137273,50	59458,500	,000
	Erkek	392	438,82	172017,50		
Sosyal Medya	Kadın	394	373,87	147303,50	69488,500	,015
	Erkek	392	413,23	161987,50		
Günlük Hayata Etkisi	Kadın	394	368,05	145013,50	67198,500	,002
	Erkek	392	419,08	164277,50		
FAS	Kadın	394	351,81	138612,50	60797,500	,000
	Erkek	392	435,40	170678,50		

Tablo 7'de görüldüğü üzere; Dijital bağımlılık ölçeğinde; ölçeğin geneli ve alt boyutları ile FAS için kadınlarla erkekler arasında anlamlı bir fark gözlenmiştir. (p toplam dijital bağımlılık= ,000 p oyun= ,000 p sosyal medya= ,015 p günlük hayata etkisi= ,002 p FAS= ,000, p<0,05)

FAS ve Dijital bağımlılık ölçeğinin geneli ile alt boyutları için -sıra ortalamaları dikkate alındığında- erkeklerin dijital bağımlılık düzeylerinin ve fiziksel aktivite düzeylerinin kadınlardan daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Yani erkek eğitimcilerin kadın eğitimcilerden dijital bağımlılığı, oyun bağımlılığı, sosyal medya bağımlılığı anlamlı olarak daha yüksektir. Ve bağımlılık erkek eğitimcilerde Günlük Hayatı daha fazla olumsuz etkilemektedir.

Dijital Bağımlılık ve FAS ile Medeni Durum Değişkeni

Tablo 8. Dijital Bağımlılık ve FAS İle Medeni Durum Değişkeni Arasındaki Mann-Whitney U Testi Sonuçları

	Medeni Durum	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Toplam Dijital Bağımlılık	Evli	542	385,07	208708,50	61555,500	,121
	Bekar	244	412,22	100582,50		
Oyun	Evli	542	398,74	216117,00	63284,000	,334
	Bekar	244	381,86	93174,00		
Sosyal Medya	Evli	542	380,96	206481,50	59328,500	,021
	Bekar	244	421,35	102809,50		
Günlük Hayata Etkisi	Evli	542	378,85	205335,50	58182,500	,007
	Bekar	244	426,05	103955,50		
FAS	Evli	542	378,24	205007,50	57854,500	,005
	Bekar	244	427,39	104283,50		

Tablo 8'de görüldüğü üzere; Dijital bağımlılık ölçeğinin sosyal medya ve günlük hayata etkisi alt boyutları ile

FAS için evlilerle bekarlar arasında anlamlı farklılık gözlenmiştir. (p sosyal medya= ,021 p günlük hayata etkisi= ,007 p FAS= ,005, p<0,05)

FAS ve belirtilen alt boyutlar için; -sıra ortalamaları dikkate alındığında- bekarların sosyal medya bağımlılığının ve bağımlılığın günlük hayata olumsuz etkisinin evlilerden anlamlı olarak daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Benzer şekilde bekarların fiziksel aktivite düzeyleri, evlilerden anlamlı olarak daha yüksektir.

Dijital Bağımlılık Ölçeğinin ve FAS'ın Görev Yapılan Eğitim Öğretim Kademesine Göre Değişimi

Tablo 9. Dijital Bağımlılık ve FAS İle Eğitim Öğretim Kademesi Değişkeni Arasındaki Kruskal Wallis H- Testi Sonuçları

	Eğitim Öğretim Kademesi	N	Sıra Ort.	sd	χ^2	p
Toplam Dijital Bağımlılık	İlkokul	124	439,49			
	Ortaokul	430	399,74	2	11,294	,004
	Lise	232	357,36			
Oyun	İlkokul	124	445,25			
	Ortaokul	430	390,65	2	8,784	,012
	Lise	232	371,11			
Sosyal Medya	İlkokul	124	425,60			
	Ortaokul	430	400,73	2	7,121	,028
	Lise	232	362,95			
Günlük Hayata Etkisi	İlkokul	124	439,16			
	Ortaokul	430	409,65	2	20,574	,000
	Lise	232	339,16			
FAS	İlkokul	124	363,29			
	Ortaokul	430	387,88	2	5,635	,060
	Lise	232	420,06			

Tablo 9' da görüldüğü üzere; eğitim öğretim kademesi, eğitimcilerin Dijital bağımlılık ölçeğinin geneli ve alt boyutlarından aldıkları puanlar arasında anlamlı bir fark oluşturmuştur. (p toplam dijital bağımlılık= ,004 p oyun= ,012 p sosyal medya= ,028 p günlük hayata etkisi= ,000, p<0,05) Ancak eğitimcilerin fiziksel aktivite düzeylerini anlamlı bir farklılık oluşturacak şekilde etkilememiştir. (p FAS= ,060, p>0,05)

Sıra ortalamalarına bakıldığında; dijital bağımlılığın, oyun bağımlılığının, sosyal medya bağımlılığının ve bağımlılığın günlük hayata olumsuz etkisinin ilkökulda görev yapan eğitimcilerde; ortaokul ve lisede görev yapanlardan anlamlı olarak daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Bu sıralama ilkökul, ortaokul ve lise şeklinde devam etmiştir.

Eğitimcilerin Fiziksel aktivite düzeyleri için Sıra ortalamalarına bakıldığında; lisede görev yapanların Fiziksel aktivite düzeylerinin diğer guruplardakinden -anlamlı olmayarak- daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Sıralama lise, ortaokul ilkökul şeklindedir.

Gurupların ikili kombinasyonları üzerinden Mann-Whitney U testi yapılarak guruplar arasında gözlemlenen anlamlı farkın hangi guruplar arasındaki anlamlı farklılıklara bağlı olarak ortaya çıktığı belirlenmiştir. Dijital bağımlılık ölçeğinden elde edilen toplam puanlar; ilkökul ve lise ile ortaokul ve lisede çalışan eğitimciler arasında anlamlı olarak farklılaşmıştır. Ölçeğin oyun bağımlılığı alt faktöründen elde edilen toplam puanlar; ilkökul ve ortaokul ile ilkökul ve lisede çalışan eğitimciler arasında anlamlı olarak farklılaşmıştır. Ölçeğin sosyal medya bağımlılığı alt faktöründen elde edilen toplam puanlar; ilkökul ve lise ile ortaokul ve lisede çalışan eğitimciler arasında anlamlı olarak farklılaşmıştır. Ölçeğin günlük hayata olumsuz etkisi alt faktöründen elde edilen toplam puanlar; ilkökul ve lise ile ortaokul ve lisede çalışan eğitimciler arasında anlamlı olarak farklılaşmıştır.

	Anlamlı Fark
Toplam Dijital Bağımlılık	İlkokul-lise; ortaokul-lise
Oyun Bağımlılığı	İlkokul-ortaokul; ilkökul-lise
Sosyal Medya Bağımlılığı	İlkokul-lise; ortaokul-lise
Günlük Hayata olumsuz Etkisi	İlkokul-lise; ortaokul-lise

Dijital Bağımlılık Ölçeğinin ve FAS'ın Görev Yapılan Eğitim Kurumunun Konumuna Göre Değişimi

Tablo 10. Dijital Bağımlılık ve FAS İle Görev Yapılan Eğitim Kurumunun Konumu Değişkeni Arasındaki Mann-Whitney U Testi Sonuçları

	Eğitim Kurumunun Konumu	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Toplam Dijital Bağımlılık	Merkez	571	381,46	217812,00		
	Köy	215	425,48	91479,00	54506,000	,015
Oyun	Merkez	571	390,50	222974,00		
	Köy	215	401,47	86317,00	59668,000	,545
Sosyal Medya	Merkez	571	384,80	219721,00		
	Köy	215	416,60	89570,00	56415,000	,080

Günlük Hayata Etkisi	Merkez	571	378,39	216060,50		
	Köy	215	433,63	93230,50	52754,500	,002
FAS	Merkez	571	387,43	221220,50		
	Köy	215	409,63	88070,50	57914,500	,222

Tablo 10’da görüldüğü üzere; Dijital bağımlılık ölçeğinin toplam puanı ile günlük hayata etkisi alt boyutu için merkezde görev yapan eğitimciler ile köyde görev yapan eğitimciler arasında anlamlı bir fark gözlenmiştir. (p toplam dijital bağımlılık= ,015, p günlük hayata etkisi= ,002, p<0,05)

Dijital bağımlılık ölçeğinin geneli ile günlük hayata etkisi alt boyutu için -sıra ortalamaları dikkate alındığında- köyde görev yapan eğitimcilerin dijital bağımlılık düzeylerinin ve bağımlılığın günlük hayata olumsuz etkisinin merkezde görev yapan eğitimcilerden anlamlı olarak daha yüksek olduğu görülmüştür.

Ancak eğitimcilerin görev yaptıkları eğitim kurumunun konumu, eğitimcilerin fiziksel aktivite düzeylerini anlamlı bir farklılık oluşturacak şekilde etkilememiştir. (p FAS= ,222, p>0,05)

TARTIŞMA VE SONUÇ

Eğitimcilerin dijital bağımlılık düzeyleri ile fiziksel aktivite düzeyleri arasında anlamlı olmayan, oldukça düşük pozitif ve negatif ilişkiler gözlenmiştir. Benzer şekilde Orhan (2018) da; 10-14 yaşları arasındaki çocukların Fiziksel aktivite düzeyleri ile dijital oyun bağımlılığı arasında negatif anlamlı bir ilişki tespit etmiştir.

Bu çalışmada Dijital bağımlılık ölçeğinde; ölçeğin geneli ve alt boyutları ile FAS için kadınlarla erkekler arasında anlamlı bir fark gözlenmiştir. FAS ve Dijital bağımlılık ölçeğinin geneli ile alt boyutları için -sıra ortalamaları dikkate alındığında- erkeklerin dijital bağımlılık düzeylerinin ve fiziksel aktivite düzeylerinin kadınlardan daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Yani erkek eğitimcilerin kadın eğitimcilerden dijital bağımlılığı, oyun bağımlılığı, sosyal medya bağımlılığı anlamlı olarak daha yüksektir. Ve bağımlılık erkek eğitimcilerde Günlük Hayatı daha fazla olumsuz etkilemektedir.

Yılmaz (2018) da, Dijital Bağımlılık Ölçeği geneli ve alt boyutlarından Sosyal Hayata Etki ve Oyun Boyutunda cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılık bulmuştur. Arslan ve Bardakçı (2020) da, üniversite öğrencilerinin dijital bağımlılıklarının cinsiyete göre anlamlı olarak değiştiğini tespit etmiştir. Arslan, Kırık, Karaman, ve Çetinkaya (1993) da, lise ve üniversite öğrencilerinin dijital bağımlılıklarını inceledikleri çalışmalarında oyun bağımlılığını gösteren boyutta erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha yüksek bağımlılığa sahip oldukları sonucuna karşın sosyal medya boyutunda ise kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre anlamlı bir biçimde yüksek bağımlılığa sahip oldukları sonucuna ulaşmışlardır.

Balcı ve Gülnar (2009); “Oyun Bağımlılığı Boyutu”nda erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre anlamlı bir biçimde daha yüksek bağımlılığa ve “Sosyal Medya Bağımlılığı Boyutu”nda da kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre anlamlı bir şekilde daha yüksek bağımlılığa sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır. Aynı çalışmada Balcı ve Gülnar (2009), “Günlük Hayata Olumsuz Etki Boyutu”nda ise kız ve erkek öğrenciler arasında anlamlı bir farklılık olmadığını tespit etmiştir.

Horzum (2011) da, erkek ve kız öğrencilerinin internet bağımlılığı ve bilgisayar oyunu seviyelerinin cinsiyete bağlı değişkene göre anlamlı düzeyde farklılaştığı sonucuna ulaşmışlardır.

Yılmaz (2019), Çukurluöz (2016), Bayraktar (2001) ve Çakır – Balta ve Horzum (2008) da çalışmalarında; bu çalışmadan elde edilen sonuca benzer olarak, erkek öğrencilerin kız öğrencilerden anlamlı bir şekilde daha yüksek dijital bağımlılığa sahip oldukları sonucuna ulaşmışlardır.

Rüzgar (2020) da; ortaöğretim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin fiziksel aktivite düzeyleri ile yaşam kaliteleri arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında, cinsiyete göre fiziksel aktivite düzeyinin anlamlı olarak farklılaştığı sonucuna ulaşmıştır.

Haase ve ark. (2004)’da 23 farklı ülkeyi baz alarak üniversite öğrencilerine yaptıkları çalışmada erkek öğrencilerin bayan öğrencilerden daha yüksek fiziksel aktivite seviyesine sahip olduklarını bulmuşlardır.

Memiş (2007); Öğretim elemanlarının fiziksel aktivite seviyelerinin belirlenmesi ve bazı değişkenler açısından incelenmesi üzerine yaptığı çalışmada erkek akademisyenlerin kadın akademisyenlere oranla fiziksel aktivite seviyelerini anlamlı düzeyde yüksek bulmuştur. Yerli ve yabancı birçok çalışmada da yine erkeklerin kadınlardan daha yüksek fiziksel aktiviteye sahip olduğunu söyleyen çeşitli çalışmalar vardır. (Haase ve ark 2004, Şanlı 2008, Genç 2002, Acree 2006, Shibata 2007, Fişne 2009). Bu bulgular, bu çalışmadan elde sonucu desteklemektedir.

Bu çalışmada; Dijital bağımlılık ölçeğinin sosyal medya ve günlük hayata etkisi alt boyutları ile FAS için evlilerle bekarlar arasında anlamlı farklılık gözlenmiştir. FAS ve belirtilen alt boyutlar için; -sıra ortalamaları dikkate alındığında- medeni durumlarına göre bekarların sosyal medya bağımlılığının ve bağımlılığın günlük hayata olumsuz etkisinin evlilerden anlamlı olarak daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Benzer şekilde bekarların fiziksel aktivite düzeyleri, evlilerden anlamlı olarak daha yüksektir.

Kaymal (2020) “Okul Öncesi Öğretmenlerinin Dijital Bağımlılıklarının İncelenmesi” adlı çalışmasında, okul öncesi öğretmenlerinin sahip oldukları dijital bağımlılık puanlarının medeni durumlarına göre anlamlı farklılık göstermediğini sonucuna ulaşmıştır. Yine Soysal (2016) araştırmasında, sosyal medya bağımlılık düzeyinin medeni duruma göre farklılık göstermediği sonucuna ulaşmıştır.

Çalışmadan elde edilen bir diğer sonuç; eğitim öğretim kademesi değişkeninin, eğitimcilerin Dijital bağımlılık ölçeğinin geneli ve alt boyutlarından aldıkları puanlar arasında anlamlı bir fark oluşturduğu, ancak eğitimcilerin fiziksel aktivite düzeylerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı bulgusudur. Sıra ortalamalarına bakıldığında; dijital bağımlılığın, oyun bağımlılığının, sosyal medya bağımlılığının ve bağımlılığın günlük hayata olumsuz etkisinin ilkokulda görev yapan eğitimcilerde; ortaokul ve lisede görev yapanlardan anlamlı olarak daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Bu sıralama ilkokul, ortaokul ve lise şeklinde devam etmiştir.

Eğitimcilerin Fiziksel aktivite düzeyleri için Sıra ortalamalarına bakıldığında; lisede görev yapanların Fiziksel aktivite düzeylerinin diğer guruplardakinden -anlamlı olmayarak- daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Sıralama lise, ortaokul ilkokul şeklindedir.

Canbolat (2018)’ de Öğretmenlerde fiziksel aktivite düzeyi ve benlik saygısının incelenmesi adlı çalışmasında öğretmenlerin uygulamış oldukları fiziksel aktivitelere bakmış, fiziksel aktivitelere katılımın ilkokul da görev yapan öğretmenlerde düşük, ortaokul da görev yapan öğretmenlerinde orta seviyede, lise de görev yapan öğretmenlerde ise yüksek düzeyde olduğunu görmüştür. Bu bulgular araştırma bulgularımızı desteklemektedir.

Bu çalışmada; Dijital bağımlılık ölçeğinin toplam puanı ile günlük hayata etkisi alt boyutu için merkezde görev yapan eğitimciler ile köyde görev yapan eğitimciler arasında anlamlı bir fark gözlenmiştir. Dijital bağımlılık ölçeğinin geneli ile günlük hayata etkisi alt boyutu için -sıra ortalamaları dikkate alındığında- köyde görev yapan eğitimcilerin dijital bağımlılık düzeylerinin ve bağımlılığın günlük hayata olumsuz etkisinin merkezde görev yapan eğitimcilerden anlamlı olarak daha yüksek olduğu görülmüştür. Ancak eğitimcilerin görev yaptıkları eğitim kurumunun konumu, eğitimcilerin fiziksel aktivite düzeylerini anlamlı bir farklılık oluşturacak şekilde etkilememiştir.

Bu çalışmanın sadece bir ilde yapılması ve belirli sayıda eğitimciyi kapsamaması önemli bir sınırlılıktır. İlerleyen zaman dilimlerinde benzer çalışmaların bölgesel ve tüm ülkede uygulanabilir olması daha genel sonuçlara ulaşmada faydalı olabilir.

Eğitimcilerin her yönden sağlıklı bireyler olmaları, hem de öğrencilere ve diğer bireylere iyi örnek olmaları adına fiziksel aktivite düzeylerinin yüksek ve dijital bağımlılıklarının olmaması gerekmektedir. Bu hedefi gerçekleştirme adına Milli Eğitim Bakanlığı ve devletin ilgili kurumları gerekli politikaları ve çalışmaları oluşturmalıdır. Örneğin; uygun egzersiz programları videoları vb. ile eğitimcilerin fiziksel aktivite yapmaları sağlanabilir. Benzer şekilde, boş zamanlarını etkili değerlendirme ve dijital bağımlılıktan kurtulma adına çeşitli online vb. etkinlikler düzenlenebilir.

Yapılabilecek bir başka araştırma da eğitimcilerin dijital bağımlı olma nedenleri egzersiz seviyelerinin neden düşük olduğu araştırılabilir.

Eğitimcilerin; pandemi dönemindeki ve pandemi bittikten sonraki normal dönemdeki fiziksel aktivite düzeylerinin ve dijital bağımlılık seviyelerinin karşılaştırıldığı çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

Arısoy, Özden (2009), “İnternet Bağımlılığı ve Tedavisi”, Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar Dergisi, Cilt 1, ss. 55-67.

Arslan, A.ve Bardakçı, S. (2020). Üniversite Öğrencilerinin Dijital Bağımlılık Düzeylerinin İletişim Becerileri Üzerindeki Etkisini İncelenmesi. Gençlik Araştırmaları Dergisi, 8(20);36-63

Balcı, Ş. & Gülnar, B. (2009). Üniversite Öğrencileri Arasında İnternet Bağımlılığı ve İnternet Bağımlılarının Profili, Selçuk İletişim Dergisi, 6(1), 5-22.

Bulut S. Sağlıkta sosyal bir belirleyici; fiziksel aktivite. TurkHij Den BiyolDerg,2013, 70(4):205-14. World Health Organization, Physical in activity - a leading cause of disease and disability, warns WHO. http://www.who.int/topics/physical_activity/en/WHO. (2002). Geneva, Switzerland: Erişim. 14 Kasım 2010.

- Canbolat, D (2018). Öğretmenlerde Fiziksel Aktivite Düzeyi ve Benlik Saygısının İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya
- Craig CL, Marshall AL, Sjöström M, Bauman AE, Booth ML, Ainsworth BE, Pratt M, Ekelund U, Yngve A, Sallis JF, Oja P, 2003. International physical activity questionnaire (IPAQ): 12-country reliability and validity. *Med Sci Sports Exerc.* 35, p. 1381-95.
- Haase A, Steptoe A, Sallis JF, 2004. “Leisure time physical activity in university students from 23 countries: Associations with health beliefs, risk awareness and national economic development”, *Preventive Medicine*, 39, p. 182-90.
- Horzum, M. B. (2011). İlköğretim öğrencilerinin bilgisayar oyunu bağımlılık düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi, *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 36 (159), 56 – 68.
- Horzum, M. B., Ayas, T., Ve Çakır Balta, Ö. (2008). Çocuklar İçin Bilgisayar Oyun Bağımlılığı Ölçeği. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(30), 76-88.
- Karaaslan, İ. A. ve Budak, L. (2012). Üniversite öğrencilerinin cep telefonu özelliklerini kullanımlarını ve gündelik iletişimlerine etkisinin araştırılması, *Journal of Yasar University*, 26(9), ss. 4548-4571.
- Karasar, N. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (31. Baskı). Ankara: Nobel Akademik
- Kaymal, B. (2020). Okul öncesi öğretmenlerinin dijital bağımlılıklarının incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi ve İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kırık, A. M., (2013). Gelişen Web Teknolojileri ve Sosyal Medya Bağımlılığı Köksal, B. (2015). Ortaöğretim Kurumlarında Okuyan Öğrencilerde Dijital Oyun Bağımlılık Düzeyleri, İnternet Bağımlılık Düzeyleri ile Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Memiş UA, Yıldırım G, 2007. Öğretim elemanlarının fiziksel aktivite düzeylerinin belirlenmesi ve bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi (Gazi BEŞBD)*, Ankara, 12(3), s. 11-24.
- Orhan, H. (2018). 10-14 Yaş Arasındaki Çocukların Fiziksel Aktivite Seviyesi, Dijital Oyun Bağımlılığı ve Dikkat Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde
- Rüzgar, K. (2020). Ortaöğretim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin fiziksel aktivite düzeyleri ile yaşam kaliteleri arasındaki ilişkinin araştırılması (Batman ili örneği). Yüksek Lisans Tezi. İnönü Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Soysal, M,N.(2016). Facebook Bağımlılığı ve Psikolojik Dayanıklılık. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Stewart AL, 2001. Community-based physical activity programs for adults age 50 and older. *Journal of Aging and Physical Activity*, 9, p. 71-91.
- Vaghela, P. S. (2016). Digital Addiction: An Epidemic of Digital World- An Article On Digital Addiction Among Generation, National Conference On Managing Business Through Digital Marketing In The Globalized Era
- Vural Ö, Eller S, Atalay Güzel N, 2010. Masa başı çalışanlarda fiziksel aktivite düzey ve yaşam kalitesi ilişkisi. *Sportmetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 8(2), s. 69-75.

e-ISSN: 2630-631X

مفهوم الميزان الصرفي ومقارنته بمنهج الوحدة العملية

Article Type
Research Article

The Concept Of The Morphological Balance And Its Comparison With The Practical Unit Approach

Subject Area
Sports Sciences

Morfolojik Dengesi Kavramı Ve Pratik Birim Yaklaşımıyla Karşılaştırılması

Vol: 8 Issue: 60
Year: 2022 JUNE
Pp: 1160-1165Abdulrahman KASEMMOHAMAD¹ ¹ Assist. Prof. Dr., University of Bashakshehir, Faculty of Arts and Humanities, Istanbul- Turkey

Arrival

18 April 2022

Published

30 June 2022

Article ID 62506

Doi Number

<http://dx.doi.org/10.29228/smryj.62506>

How to Cite This

Article

Kasemmohamad, A.

(2022). "مفهوم الميزان

الصرفي ومقارنته بمنهج الوحدة العملية"

International Social
Mentality and
Researcher Thinkers
Journal, (Issn:2630-
631X) 8(60): 1160-
1165Social Mentality And
Researcher Thinkers is
licensed under a
Creative Commons
Attribution-
NonCommercial 4.0
International License.

ملخص

يُسلط هذا البحث الضوء على مفهوم الميزان الصرفي الذي ابتكره علماء اللغة قديماً، ويرصد أول ملامح ظهوره لديهم من خلال فكرة تقييدات الكلمة، والحروف التي اختاروها لإجرائه، وسبب اختيار هذه الحروف، والحروف التي خصصوها لما زاد على الحروف الأصلية، ومذاهبهم في وزن الحروف المبدلة من الحروف الأصلية، ويبرز قيمة الميزان الصرفي وأهميته في دراسة التراكيب الصرفية المختلفة، والقوانين التي تحكمها، والأنواع الثلاثة التي جاء عليها نموذج الموازين الصرفية، وأبرز العمليات التي يقوم بها، والقانون الذي شذ عن أسباب خاصة، وهو قانون التصغير، والهدف من هذا الشذوذ، وكيف أنه يتناسب مع الطبيعة الاستباقية للغة العربية، ويصدر عن كفاءة عالية في تمييزه بين العناصر الصرفية والعناصر النحوية في التركيب اللغوي، وأنه يُفترق بدقة عالية بين التغييرات الفونولوجية والتغييرات الصرفية، ويُبرز في الجانب المقابل له مفهوم الوحدة العملية الغربي الحديث، ويوضح مفهومه، والحقل العلمي اللغوي الذي ينتمي إليه، وأهم العمليات التي يقوم بها في خدمة اللغة، وكيف أنه لا يحصل فيه شذوذ؛ لأن كل عملية تجري فيه تعبير قاعدة، وأن ذلك هو سبب تفضيل التوليين له، ثم يوضح متى وأين يمكن استعماله في الصرف العربي، ثم يجري مقارنة بين المفهومين من حيث وجه تقاربهما واختلافهما، وأيهما أكثر مناسبة للتطبيق في دراسة كلمات اللغة العربية، والتحدّي الذي يظهر في قانون الميزان الصرفي للعقلية الغربية التي لم تألف هذا النوع من القوانين في التجريد.

الكلمات المفتاحية: الميزان الصرفي، الوحدة العملية، الاستباق.

ABSTRACT

This research sheds light on the concept of the morphological balance that was invented by linguists in the past, and monitors its first features through the idea of word permutations, the letters they chose to perform it, the reason for choosing these letters, the letters they assigned to what exceeded the original letters, and their doctrines in the weight of the switched letters from The original letters, and highlights the value of the morphological scale and its importance in studying different morphological structures, the laws that govern it, the three types on which the morphological scales model came, the most prominent operations it performs, and the law that deviated from it for special reasons, which is the law of miniaturization, the goal of this anomaly, and how It is compatible with the etymological nature of the Arabic language, and it is highly efficient in distinguishing between morphological and grammatical elements in the linguistic structure, and that it differentiates with high accuracy between phonological and morphological changes, and highlights on the opposite side the modern Western concept of practical unity, and clarifies its concept, and the scientific linguistic field who it belongs to, the most important operations that it performs in the service of the language, and how it does not have anomalies; Because every process that takes place in it is considered a rule, and that is the reason why generatives prefer it, then it clarifies when and where it can be used in Arabic morphology, then a comparison is made between the two concepts in terms of their convergence and differences, and which one is more suitable for application in studying the words of the Arabic language, and the challenge that appears In the law of the morphological balance of the Western mentality, which was not familiar with this type of laws in abstraction.

Keywords: morphological balance, practical unit, derivation.

ÖZET

Bu araştırma, geçmişte dilbilimciler tarafından icat edilen morfolojik denge kavramına ışık tutmakta ve ilk özelliklerini, kelime permütasyonları fikri, gerçekleştirmeyi seçtikleri harfler, bu harfleri seçme sebepleri, orijinal harfleri aşan şeylere atadıkları harfler ve orijinal harflerden değiştirilen harflerin ağırlığındaki doktrinleri ve morfolojik ölçüğün değerini ve farklı morfolojik yapıları, onu yöneten yasaları, onu yöneten yasaları incelemedeki önemini vurgular. morfolojik ölçük modelinin geldiği üç tip, yaptığı en belirgin işlemler ve özel nedenlerle ondan sapan yasa, minyatürleştirme yasası, bu anomalinin amacı ve etimolojik doğasıyla ne kadar uyumlu olduğu Bu, dil yapısındaki morfolojik ve dilbilgisel öğeleri ayırt etmede yüksek bir verimlilikten gelir ve fonolojik değişiklikler ile morfolojik değişiklikler arasında yüksek doğrulukla farklılaşır ve karşı tarafta modern Batı pratik kavramını vurgular. bütünlük kavramını ve ait olduğu bilimsel dil alanını, dilin hizmetinde yaptığı en önemli işlemleri ve nasıl anormalliklere sahip olmadığını açıklığa kavuşturur; İçinde cereyan eden her işlem bir kural olarak kabul edildiğinden ve türetenlerin onu tercih etmelerinin nedeni de bu olduğundan, Arapça morfolojide ne zaman ve nerede kullanılabileceğine açıklık getirilecek, iki kavram arasında kendi açılarından bir karşılaştırma yapılmıştır. yakınsama ve farklılıklar, hangisinin Arap dilinin kelimelerini incelemede uygulama için daha uygun olduğu ve soyutlamada bu tür yasalara aşına olmayan Batı zihniyetinin morfolojik denge yasasında ortaya çıkan zorluk.

Anahtar Kelimeler: morfolojik denge, pratik birim, türetme

مدخل:

إن أسلافنا من الدارسين لأبواب اللغة قد هيئوا لنا أدوات نعرف بها أحوال كلماتها، ونكتشف بها ما طرأ عليها من تغييرات، وحاولوا أن يجعلوا لكل باب منها حداً دقيقاً جامعاً مانعاً، فورتنا منهم عُدّة كبيرة من المقاييس والمعايير.

ولأن حاجتهم إلى التعقيد والتأصيل أصيلة فقد عمدوا إلى تحليل أبنية كلمات اللغة، واهتموا – من جملة ما اهتموا به – بمعرفة أصولها وزوائدها، وبيان هيئتها، وأخذوا يتفحصون هذه الكلمات، وبمعنون النظر في تكوينها، حتى اهدتوا إلى أنها ترجع إلى مقياس علمي واحد، هو الميزان الصرفي.

ومن الجدير بالبحث والمراجعة أن نعود إلى ما حوته دقات كتبهم من بيان لمفهومه، وشرح لطريقته، فنعرف ملامح نشأة هذا المفهوم معرفة تاريخية وفنية، ثم ننظر في مدى تقاربه مع منهج الوحدة العملية الحديث.

أهمية البحث:

تكمّن أهمية هذا البحث في ارتباطه بظروف نشأة مصطلح الميزان الصرفي، وتتبعه لأبرز ما طرأ عليه من تطوّر في الدلالة وصولاً إلى مقارنته لمنهج الوحدة العملية الحديث.

مشكلة البحث:

أهم ما يعالجه الباحث هو الكشف عن الظروف التاريخية لنشأة مصطلح الميزان الصرفي، والتطور الذي طرأ عليه، ومقارنته بمنهج الوحدة العملية.

موضوع البحث:

الدراسات التراثية القديمة والحديثة التي عُيّنت بتعريف الميزان الصرفي، ومقارنته بمنهج الوحدة العملية الغربي.

أهداف البحث:

1- الكشف عن ظروف نشأة مفهوم الميزان الصرفي.

2- الكشف عن مظاهر التطوّر التي طرأت على مفهوم الميزان الصرفي.

3- المقارنة بين مفهوم الميزان الصرفي ومفهوم الوحدة العملية الحديث.

تساؤلات البحث:

1- ما الظروف التي نشأ فيها مفهوم الميزان الصرفي؟

2- ما قيمة الميزان الصرفي في علم الصّرف؟

3- ما وجوه التقارب بين مفهوم الميزان الصرفي والوحدة العملية؟

4- ما وجوه الاختلاف بين مفهوم الميزان الصرفي والوحدة العملية؟

منهج البحث:

يقوم البحث على المنهج الوصفي التحليلي.

الدراسات السابقة:

لم أجدُ دراسة سابقة تتناول هذا الموضوع، والمراجع الموجودة بعضها يركّز على مفهوم الصرف، وبعضها يهتم بالوحدة العملية. مجال الدراسة وحدودها:

التعريفات التي ذكرها علماء الصرف للميزان الصرفي، والتي ذكرها العلماء المُحدّثون للوحدة العملية، والمقارنة بينهما.

تبويب الدراسة:

مقدمة

تمهيد، وفيه: بوادر ظهور مصطلح الميزان الصرفي

المبحث الأول: تعريف الميزان الصرفي، وسبب اختيار (فعل) له

المبحث الثاني: كيفية وزن الكلمات

المبحث الثالث: قيمة الميزان الصرفي في اللغة، وأبرز عمليّات معالجته لها

المبحث الرابع: منهج الوحدة العملية الغربي، وأبرز عمليّات معالجته للغة

المبحث الخامس: المقارنة بين الميزان الصرفي والوحدة العملية

خاتمة: وفيها أهم النتائج التي توصلت إليها.

تمهيد: بوادر ظهور المصطلح

عندما يبحث العالم عن معيار يضبط به عمله، ويفتس عن وسيلة تُيسّر له تحديد مسائله وقضاياها فإنه يلجأ إلى ما يشبه المعادلة الرياضية، شيء نراه متمثلاً عند علماء اللغة في فكرة جذر الكلمة وتقليباتها عند الخليل بن أحمد الفراهيدي (ت175هـ) في معجمه (العين)، وعند أحمد بن فارس بن زكريا (ت395هـ) في (معجم مقاييس اللغة).

وقد كان لمن أولى اهتمامه الصرف نظرة في بنية الكلمة التي يدرسها، فجعل ما يثبت من حروفها في التقاليد والاشتقاقات أصلاً، وعد ما عداه زائداً، واعتمد جذراً لغوياً مناسباً لكل كلمات اللغة، ثم جعل له أحوالاً متعددة بحسب الباب اللغوي الذي يعالجه.

ومفهوم (الميزان الصرفي) لم يكن متبلوراً في أذهان أوائل المشتغلين بالصرف، وإنما كانوا يتعاطون قضاياها ومسائله في إطار دراستهم الشاملة للغة وأبوابها.

ولو رجعنا إلى كلام بكر بن محمد المازني (ت247هـ) لوجدناه يتطرق إلى فحوى هذا المصطلح، فيجعل في كتابه (التصريف) "باباً لمعرفة الأصلي والزائد"¹، ثم يشرح عثمان بن جني (ت392هـ) مراده بأن "ما يعبر عنه (بالأصل) هو الفاء والعين واللام، فالفاء الأصل الأول، والعين الأصل الثاني، واللام الأصل الثالث"².

ورأينا لدى رضي الدين الأسترابادي (ت686هـ) مصطلح (الوزن)، الذي يحدد مجال استعماله في معرفة أوزان جميع الكلمات، ثم يبرر انتقاء الفاء والعين واللام لهذا (الوزن) بأن "الغرض الأهم من وزن الكلمة معرفة حروفها الأصول، وما زيد فيها من الحروف، وما طرأ عليها من تغييرات لحروفها بالحركة والسكون"³، ثم يبين لنا أن تركيب " (ف ع ل) مشترك بين جميع الأفعال والأسماء المتصلة بها؛ إذ الضرب فَعَلٌ، وكذا القتل والنوم، فَجَعَلٌ ما تشترك الأفعال والأسماء المتصلة بها في هيئته اللفظية مما تشترك أيضاً في معناه، ثم جعلوا الفاء والعين واللام في مقابلة الحروف الأصلية"⁴.

ولا شك أن حديث رضي عن مفهوم الميزان الصرفي بهذا التحديد وهذه الدقة يشعرون بأن أمارات هذا المصطلح قد تجلّت، ولم يبق إلا اختيار الوصف المناسب له.

وفي زمن معاصر للرضي نجد علياً بن مؤمن بن عصفور (ت669هـ) يعبر عن هذا المفهوم بـ"التمثيل"⁵، ويذكره في عصر تال له عبد الله بن هشام الأنصاري (ت761هـ)⁶.

وهذا المصطلح قائم على النظر إلى نظير الكلمة الموزونة، كما يقال: إن دَهَبَ على مثال فَعَلٍ، ودَاهِبَ على مثال فَاعِلٍ، وليس فيه دلالة تضاهي دلالة الوزن على حال بنية الكلمة.

المبحث الأول: تعريف الميزان الصرفي، وسبب اختيار (فعل) له

غالباً ما يُعرّف الميزان الصرفي في كتب الدارسين بمفهومه العملي، فنجد مشروحاً بـ"مقابلة أصول الكلمة الموزونة بأصول حروف الميزان، ومقابلة زوائدها بما يماثلها في الميزان"⁷.

وإنه لمن اليسير أن يكون تعريفه المستنبط من كلامهم: الأداة التي تُمَيِّزُ بها أصول الكلمة عن زوائدها، وتُبيِّنُ بها هيئتها.

وقد سبق الحديث في تمهيد هذا البحث عن تحليل رضي لاختيار هيئة (فعل)، ويعزى ذلك عند بعض النحاة إلى "أن تلك الأصول الثلاثة قد أخذ كل واحد منها من مخرج من مخارج الحروف الثلاثة (الفم واللسان والحلق)، فالفاء من الفم، والعين من الحلق، واللام من اللسان"⁸، أما ما يتعلق ببنيته الثلاثية فإننا نجد النحاة قد "اعتمدوا على أن أقل ما بُيِّنَ عليه الأفعال والأسماء ثلاثة أحرف، ولم ينقص عنها إلا ما حُذِفَ من أصوله، ولو اعتمدوا بنية رباعية أو خماسية لاضطروا إلى حذف حرف أو حرفين منها؛ لأجل وزن الرباعي والثلاثي، والزيادة أسهل من الحذف"⁹.

المبحث الثاني: كيفية وزن الكلمات

بعد تحديد الهيئة المشتركة للوزن، والبنية المناسبة له ننظر إلى كيفية استعمالها في التحليل الصرفي، فنجد أن بداية العمل تكون في "مقابلة الحروف الأصلية للكلمة بالحروف الأصلية للميزان، فيكون (دَهَب) على وزن (فَعَلٍ)، ونحكم عليه بالتجرد من الزيادة، فإذا وزنا (أَدَهَب) جلبنا الوزن الذي وضعناه لـ(دَهَب) ثم أضفنا إليه الزيادة التي دخلت عليه؛ فقلنا: وزنه (أَفَعَل)"¹⁰.

وقبل أن نحدد نوع الزائد وكيفية إضافته إلى الميزان ننظر إلى أصول الكلمات العربية، فنجد "أن فيها من ذوات الأصول الرباعية (دَحْرَجَ، وجَعَفَر)، ومن ذوات الأصول الخماسية (سَفَرَجَل)، وهنا نحتاج إلى حرف زائد على حروف الميزان؛ لنعبّر به عن هذه الأصول، فنضع ما يقابل هذه الأصول من أصول الميزان أولاً، ثم تكرر اللام حسب عدد الأصول الزائدة؛ فيقال في وزن (دَحْرَجَ): فَعَلٌ، وفي وزن (جَعَفَر): فَعَلٌ، وفي وزن (سَفَرَجَل): فَعَلٌ"¹¹.

وقد "خالف الكوفيون في وزن ما زادت أصوله على الثلاثة، فمنهم من لا يزننها، ومنهم من يزننها على نحو ما قدمناه فيها على اعتقاد زيادة ما زاد على الثلاثة، ومنهم من يقابل الأصل الزائد في الميزان بلفظه، فيقول في وزن (جَعَفَر): فَعَلٌ"¹².

ثم ننظر إلى ما زاد على البنية الثلاثية من غير ذوات الأصول الرباعية والخماسية؛ فنجد أن لدينا "مجموعة من الحروف اشتهرت بإضافتها إلى الكلمات لمعانٍ مقصودة، وهي الحروف المجموعة في قولهم: (سألتمونيها)، فبعد مقابلة أصول الكلمة الموزونة بأصول بنية الميزان نزيد عليها هذه الحروف في مثل المكان الذي زيدت فيه، فنقول في وزن (دَاهِب): فَاعِلٌ، وتكون الألف هي الزائدة، ونقول في وزن (مَدَهَب): مَفْعَلٌ، بزيادة الميم"¹³.

1. ابن جني، عثمان الموصلي، المنصف شرح كتاب التصريف، تحقيق محمد عبد القادر عطا، ط 1، (بيروت: دار الكتب العلمية، 1419هـ - 1999م)، ص 41.

2. المصدر السابق ص 41.

3. رضي الدين، محمد بن الحسن الأسترابادي، شرح شافية ابن الحاجب، تحقيق محمد نور الحسن، ومحمد الزفراف، ومحمد محيي الدين عبد الحميد، (بيروت: دار الكتب العلمية، دت)، 12/1.

4. المصدر السابق 13/1.

5. ابن عصفور، علي بن مؤمن، الممتع في التصريف، تحقيق د. فخر الدين قباوة، ط 4، (بيروت: دار الأفاق الجديدة، 1399هـ - 1979م)، 308/1.

6. ابن هشام، عبد الله الأنصاري، أوضح المسالك إلى ألفية ابن مالك، تحقيق محمد محيي الدين عبد الحميد، (بيروت وصيدا: المكتبة العصرية، 1419هـ - 1998م)، 324/4.

7. ابن جني، المنصف 41، ورضي الدين، شرح الشافية 12/1، وابن عصفور، الممتع 308/1، والسيوطي، جلال الدين عبد الرحمن بن أبي بكر، همع الهوامع في شرح جمع الجوامع، تحقيق أحمد

شمس الدين، ط 2، (بيروت: دار الكتب العلمية، 1427هـ - 2006م)، 409/3، والخللاوي، أحمد، شذا العرف في فن الصرف، (بيروت: دار الكتب العلمية، دت)، ص 21.

8. الحديث، د. خديجة، أبنية الصرف عند سيبويه، (بغداد: مكتبة النهضة ببغداد، دت)، ص 88.

9. ابن القوطية، محمد بن عمر بن عبد العزيز، كتاب الأفعال، تحقيق علي فودة، ط 3، (القاهرة: مكتبة الخانجي، 1421هـ - 2001م)، ص 8، والحديث، د. خديجة، أبنية الصرف عند سيبويه ص 87-88.

10. رضي الدين، شرح الشافية، 13-12/1.

11. المصدر السابق 18/1.

12. السيوطي، همع الهوامع 3-409-410.

13. رضي الدين، شرح الشافية 18/1.

"وإذا كانت الزيادة في الكلمة للإحاق عُبِّرَ عن الزائد بما تقدّمه من أحرف الميزان، فيقال في وزن (قَرَدَد): فَعَلَّل، لا فَعَلَّد؛ لأن الدال لما لم ترد منفردة في الأصل لم يجعلوها منفردة في الوزن، ويُفَرَّقُ بينه وبين باب (جَعْفَر) بالموزون، لا بالوزن"¹⁴.

"ويقابل المبدل من تاء الافتعال بالتاء، لا بالمبدل، فيقال في وزن (اضْطَرَب): اَفْتَعَلَ، ولا يُقَال: اَفْطَعَلَ، والرضي يقابله بالمبدل"¹⁵.

كما أجاز عبد القاهر الجرجاني (ت471هـ) "أن يوزن المبدل عن الحرف الأصلي بلفظ البدل، فإذا وزناً (قَالَ) قلنا: (قال)، ولو أن أصلها (فَعَلَ)، والألف منقلبة عن واو؛ لتحركها وانفتاح ما قبلها"¹⁶.

كما "يجوز أن توزن الكلمة باعتبار أصلها قبل الحذف، وباعتبار ما صارت إليه بعده، فيقال في وزن (شَيْئَة) و(سَيَّه) و(يَد): عِلَّة، وقَل، وقَع، وإذا وزنت باعتبار أصولها (وَشَيْئَة) و(سَيَّه) و(يَدِي) قيل فيها: فَعَلَّة، وفَعَلَ، وفَعَل"¹⁷.

"ويقلب في الوزن ما قُلب في الموزون، فإن وزنت (نَاءً) وأصله من (نَأَى) قلت: فَعَلْع، وإن وزنت (الحادي) وأصله (الواحد) قلت: العالف"¹⁸.

"ولا يشدُّ عن هذه القاعدة في الوزن إلا الوزن التصغيري؛ لأن النحويين قصدوا حصر جميع أوزانه في أقرب لفظ، وهو قولهم: (أوزان التصغير ثلاثة فَعِيل، وفُعَيْل، وفُعَيْعِل)، ويدخل في فَعِيل (دُرَيْهَم) مع أن وزنه الحقيقي فَعِيل، و (أَسْتِيود) وهو أَفْعِيل، و (مُطِيلِق) وهو مُفْعِيل، ويدخل في فُعَيْعِل (عَصْفِير) وهو فُعَيْلِيل، و (مُفَيْتِيح) وهو مُفْعَيْعِل، ونحو ذلك، وإنما كان كذلك لأنهم قصدوا الاختصار بحصر جميع أوزان التصغير فيما يشترك فيه بحسب الحركات المعينة والسكنات، لا بحسب زيادة الحروف وأصلاتها، ثم قصدوا أن لا يأتوا في هذا الوزن الجامع بزيادة – سوى الياء – إلا من نفس الفاء والعين واللام، إذ لا بدّ من زيادة من المصعّر، واختيار بعض حروف (سألتمونيها) للزيادة دون بعض فيه تحكّم، فلم يكن بدّ من تكرير أحد الأصول، وليس في الثلاثي تضعيف في الفاء فجعلوا التضعيف للعين في هذا الوزن"¹⁹.

المبحث الثالث: قيمة الميزان الصرفي في اللغة، وأبرز عمليات معالجته لها

حين يقوم الميزان الصرفي برصد التغييرات الاشتقاقية والتصريفية فإنه يسجلها بصورة تجريدية متميزة، تتلخص في بيان الجوانب الصرفية المختلفة لبنية الكلمة التي تدخلها التغييرات، فتصبح المقارنة بين الوزنين كاشفة عن الوجه الذي قام فيه التغيير، "ويعد درة الصرف العربي هذا النموذج القائم في أساسه على التمييز بين الحروف والحركات من جهة، وعلى الجذر (الحروف الأصلية) وحروف الزيادات الصرفية من جهة أخرى، وهو بمثابة التحدي للعقلية الغربية التي لم تألف في الصرف هذا النمط من التجريد"²⁰.

وتتمثل معالم معالجة الميزان الصرفي للغة في النقاط الآتية:

1- أن نموذج الموازين الصرفية يتفق مع التركيب اللغوي للعربية؛ حيث إنها لغة اشتقاقية في جانبها الأكبر، ولا يصلح لها منهج يعتمد التصريف فحسب؛ لأنه يحتاج مفردات قليلة يمكن إدراجها في جداول تصريفية.

2- أن الموازين الصرفية في العربية كانت وظيفية، وجاء نموذجها على أنواع ثلاثة: الوزن العام الذي يعرف بـ(الميزان الصرفي)، وهو يكشف عن مختلف جوانب حروف الكلمة الصرفية: عددها وضبطها وترتيبها ونوعها أصالة وزيادة وحذفها وبقائها، ووزن صيغة منتهى الجموع، وهو يكتفي ببيان موضع ألف الجمع وعدد ما بعدها من حروف، ووزن التصغير الذي يحدد عملية التصغير بما تنضوي عليه من زيادة الياء وتغيير حركات الكلمة المصغرة دون نظر إلى أية جوانب صرفية أخرى.

3- أن وزن الكلمة الذي يعد على رأس الدوالّ الصرفية في العربية بدلالته على النقل والتعريض والصورورة والمشاركة والمطواعة يستلزم الميزان الصرفي لتسجيله، ولا يمكن لمنهج يقوم على اعتبار التصريف والترتيب أن يقوم على أمره.

4- أن الميزان الصرفي الذي اعتمد عليه درس الصرفي العربي بشكل قوي قد كان نموذجاً فريداً في الدرس اللغوي الدقيق؛ وذلك أنه فرق بدقة عالية بين التغييرات الفونولوجية والتغييرات الصرفية، فلم يسجل تغييرات الإعلال والإبدال والإدغام بسبب وعي الصرفيين العرب بالفرق بين هذين النمطين من التغييرات، وقصرهم الميزان على التغييرات الصرفية لا الفونولوجية.

5- أن الميزان الصرفي يصدر عن كفاءة عالية في تمييزه بين العناصر الصرفية والعناصر النحوية في التركيب اللغوي؛ إذ إنه الوحيد القادر على التفريق بين الواو لأملاً للفعل المضارع في المضارع الواوي اللام المسند إلى نون النسوة كما في (يعفون)، والنون ضميراً في (يعفون) المضارع المسند إلى واو الجماعة، كما أنه يفرق بين حالي الفعل هاتين بين النون ضميراً في الأولى والنون حرفاً للإعراب في الثانية"²¹.

المبحث الرابع: منهج الوحدة العملية الغربي، وأبرز عمليات معالجته للغة

منهج الوحدة العملية يراد به تلك العمليات الصرفية التي تقوم في مختلف أنواع الكلمات، وهي بحسب ما يرد في التركيب الصرفي العربي على النحو الآتي:

1- عمليات تتولد منها أقسام الكلمة المختلفة، رئيسة أو فرعية، كما في حالة الاشتقاق الذي يولد الأفعال والمشتقات المختلفة.

2- عمليات تتعدد بها صورة الكلمة، كما في حالة التصريفات التي تنتقل بها الكلمة من وجه التذكير إلى التأنيث، ومن وجه الإفراد إلى وجه التثنية أو الجمع... الخ.

3- عمليات تنكيف بها الكلمات صرفياً، كما في حالة الإعلال والإبدال ونحوهما.

المصدر السابق 19/1، والسيوطي، همع الهوامع 3/410/14.

رضي الدين، شرح الشافية 1/18/15.

المصدر السابق 1/18/16.

السيوطي، همع الهوامع 3/410/17.

رضي الدين، شرح الشافية 1/22-22/18.

المصدر السابق 1/14/19.

انظر: نظرية الصرف العربي لـد. محمد عبد العزيز عبد الدايم، 47، حوليات الآداب والعلوم الاجتماعية، مجلس النشر العلمي – جامعة الكويت، الحولية 21، الرسالة 158، 1421 – 1422 هـ 2000 – 2001 م.

المرجع السابق 49-52/21.

4 عمليات تتطور بها الكلمة؛ فتتغير صورتها، كما في نماذج التطور التاريخي للكلمات²².

ومعالم منهج الوحدة العملية الغربي تتمثل فيما يأتي:

- 1- أنه يقوم برصد التغييرات الصرفية المختلفة التي تتمثل في عمليات الاشتقاق والتصريف والدمج والنحت... إلخ.
- 2- أنه لا يقوم بأكثر من وضع القاعدة التي غير في ضوئها التركيب الصرفي دون أن يضع لذلك نموذجاً تجريبياً، كما هو الأمر في الموازين الصرفية.
- 3- أنه يخرج عن إطار الوحدات وترتيبها في المعالجة.
- 4- أنه لا يُعنى بتجزئة الكلمة إلى عناصر يقابل كل واحد منها دلالة من دلالاتها، فهو يعتمد على مفهوم التغيير، وليس بحاجة إلى تحديد عناصر صرفية للكلمة.
- 5- أنه منهج بسيط ليس فيه تخطئة؛ فلا يقول بالشذوذ، ولكل مسألة لديه قاعدة تغيير لا يلزم أن تطرد مع قاعدة تغيير آخر.
- 6- أنه يعتمد على فكرة الأصل والفرع، ولذلك يتطلب أحياناً اعتبارات اعتباطية عن أي الصيغتين هي الأساس وأيهما المشتقة؟
- 7- أن تفضيل التوليديين له يرجع إلى أن قواعد إعادة الصياغة التي يقوم عملهم عليها تعد عمليات بالمفهوم الذي يرد لها في هذا المنهج، بل إن كل قاعدة من قواعد إعادة الصياغة يمكن أن تُرى - عندهم - عملية.
- 8- أنه ينتمي إلى اللغويات التاريخية؛ إذا استخدمه علماء اللغة التاريخيون الذين ازدهرت أعمالهم في القرن التاسع عشر، ولذلك يسجل اللغويون عليه أن من عيوبه أنه يقدم البيانات في تفسير تاريخي بجلاء²³.

المبحث الخامس: المقارنة بين الميزان الصرفي والوحدة العملية:

أبرز وجوه التقارب بين مفهوم الميزان الصرفي والوحدة العملية تتمثل في:

- 1- رصد التغييرات الصرفية في الكلمة.
  - 2- الربط بين الكلمات من خلال الاشتقاق.
  - 3- "الربط بين الكلمات من خلال الصيغ الدالة على التأنيث والتنثية والجمع"²⁴.
- أما أبرز وجوه الاختلاف بين المفهومين فتتمثل في:
- 1- التمييز في الميزان الصرفي بين العناصر الصرفية والعناصر النحوية.
  - 2- تمييز الميزان الصرفي بين التغييرات الفونولوجية والتغييرات الصرفية.
  - 3- أن الميزان الصرفي اقتصر على الجانب الوظيفي لرصد التغييرات في الكلمة، والوحدة العملية توسّع في مجال توليد الصيغ والكلمات.

خاتمة:

الحمد لله الذي بنعمته تتم الصالحات، فإن البحث في أدوات اللغة العربية غنيّ بالمسائل العلمية الدقيقة، التي تكسب من اطلع عليها إلماماً واسعاً بالكيفية التي قامت عليها جهود علماء اللغة، وتثري ذائقته اللغوية بعوامل الضبط، ومعايير الإلتقان.

والميزان الصرفي هو أحد الوجوه المشرقة للصراف العربي الذي أقام عمود اللغة، ورسخ أساس بنية كلماتها، وهو مفتاح لمعرفة كل طارئ يطرأ عليها من إعلال أو إبدال أو قلب ونحو ذلك.

وقد رأينا أن الميزان الصرفي قد قام بدوره الوظيفي بإتقان، وكان أقدر على تحديد صيغ الكلمات، وزوائدها، والتغييرات الصرفية والفونولوجية والنحوية فيها، أما منهج الوحدة العملية فقد تمثل دوره في استثمار البنية الأصلية في توليد كلمات جديدة، وعدم الالتفات إلى الأصل دائماً بعد الوصول إلى الكلمات الجديدة، واعتبارها أصلاً جديداً يمكن البناء عليه.

فهرس المصادر والمراجع:

- تمام، د. حسان، اللغة العربية معناها ومبناها، (الدار البيضاء: دار الثقافة، 1994).
- ابن جني، عثمان، المنصف شرح كتاب التصريف، تحقيق محمد عبد القادر عطا، دار الكتب العلمية، بيروت، ط 1، 1419 هـ - 1999 م.
- الحديثي، د. خديجة، أبنية الصرف عند سيبويه، مكتبة النهضة، بغداد، د.ت.
- الحملاوي، أحمد، شذا العرف في فن الصرف، دار الكتب العلمية - بيروت، د.ت.
- رضي الدين، محمد بن الحسن الأستراباذي، شرح شافية ابن الحاجب، تحقيق محمد نور الحسن، ومحمد الزفزاف، ومحمد محيي الدين عبد الحميد، دار الكتب العلمية، بيروت، د.ت.
- السيوطي، عبد الرحمن بن أبي بكر، همع الهوامع في شرح جمع الجوامع، تحقيق أحمد شمس الدين، دار الكتب العلمية، بيروت، ط 2، 1427 هـ - 2006 م.

²² المرجع السابق 48-49.

²³ المرجع السابق 52-55.

²⁴ حسان، د. تمام، اللغة العربية معناها ومبناها، (الدار البيضاء: دار الثقافة، 1994)، ص 84.

- عبد الدايم، د. محمد عبد العزيز، *نظرية الصرف العربي*، حوليات الآداب والعلوم الاجتماعية، مجلس النشر العلمي، جامعة الكويت، الحولية 21، الرسالة 158، 1421-1422 هـ، 2000-2001 م.
- ابن عصفور، *الممتع في التصريف*، تحقيق د. فخر الدين قباوة، دار الأفاق الجديدة، بيروت، ط 4، 1399 هـ - 1979 م.
- ابن القوطية، محمد بن عمر بن عبد العزيز، *كتاب الأفعال*، تحقيق علي فودة، مكتبة الخانجي، القاهرة، ط 3، 1421 هـ - 2001 م.
- ابن هشام، عبد الله الأنصاري، *أوضح المسالك إلى ألفية ابن مالك*، تحقيق محمد محيي الدين عبد الحميد، المكتبة العصرية، بيروت وصيدا، 1419 هـ - 1998 م.